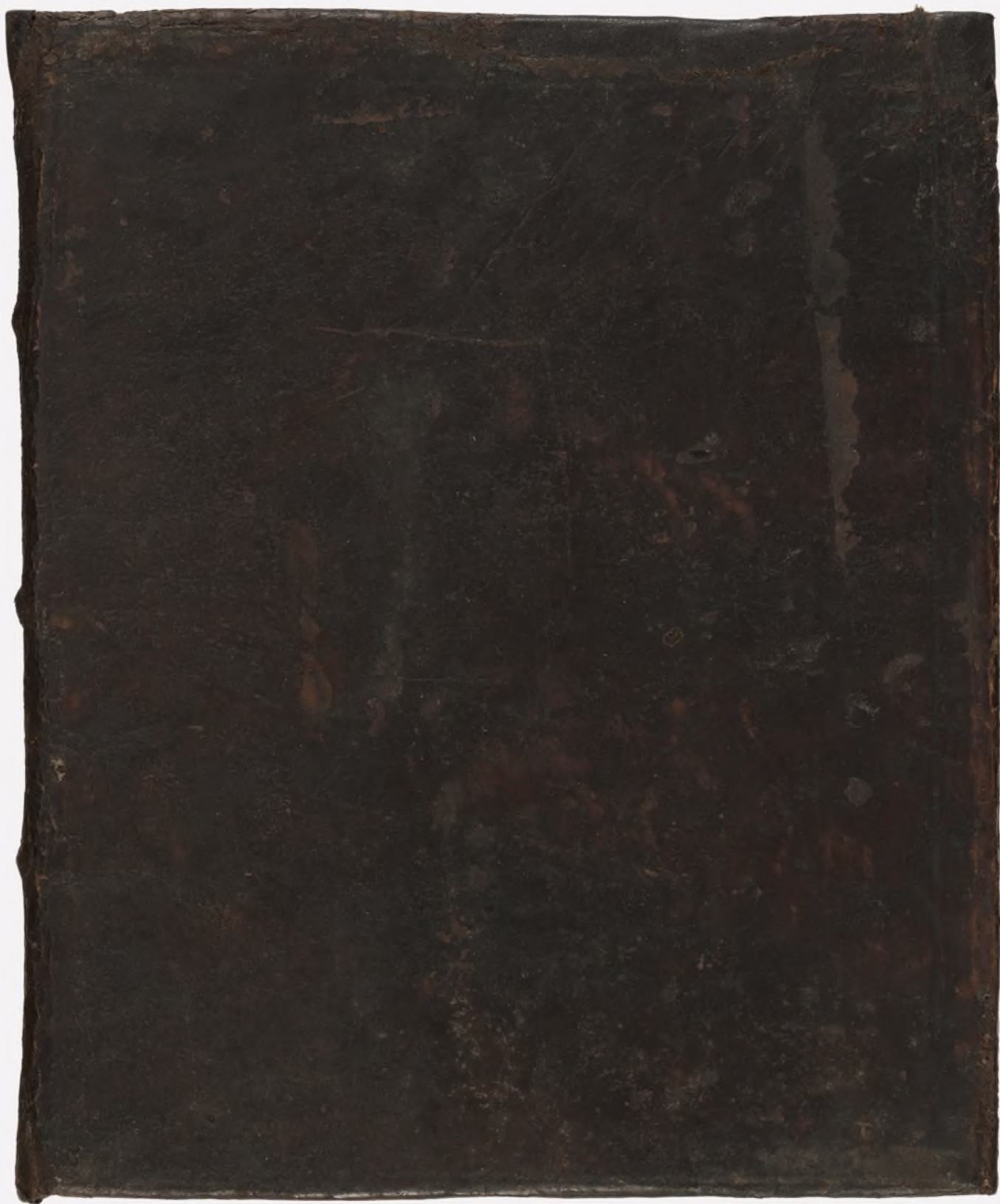

Biến Hòa I. m. 1862.
W 4 27 chi C. L. 1728
7 Aug.

WINEP

1012

1164 st.

R. 461/41

112 112

WLP
Open

JUDICIUM AUTHORIS

De Authoribus diversis Instruendo Viro consilii profuturis.

Qui *Politica Justi Lipsii* non legit serò scit, quomodo? quantum-
vè prudentiæ, librorum ex lectione paratur.

Cui *Adagiorum, Erasmi Rotherodami Chiliades* legere contigit,
promptius huic adest *Eruditionum* copia.

*Livium, Salustium, Julium Cæsarem, Curtium, Justinum, Suetoni-
um, Floram, Appianum, Alexandrinum, Polybium, Dionem, Herodotum,
Thucididem,* aliisque *Historicorum veterum,* legere qui distulit,
is antiquorum pace, bello, gesta, gentium incrementa, transitus,
diminutiones, formas gubernandi, imò totam veteris Orbis fa-
ciem, atque Majestatem, ad exemplar futuri, non novit. His ad-
de *Flavium, Josephum* de rebus Judaicis.

Qui non legit *Parallèla,* cæteraq; *Operum Plutarchi,* nescit
Herodès, quos sibi ad limitandum statuatur.

Cornelium Tacitum, bis terque legere, quem piget, scire non
vult, arcana statuum, animorum Inclinationes; Quid inquam vi-
tandum? quid sequendum civilia tractanti, quid profit ad sum-
mam rerum populi, ac libertatis, quidvè obsit, non planè asse-
quitur.

Qui non legit *Franciscum Guicciardinum, Cominæum, Jovi-
um, Thuanum, Paulum Aemilium* de rebus Galliz, Gramon-
dum, Stradam, Grotium, Maffæium de rebus Indicis, atque in-
super tabularum *Geographicarum* peritiam, qui non habet; ru-
dis

dis rerum ad genium hodierni sæculi, consulendo rogâ, sago, imò non ultra larem, orbis, gentiumquè, prout quæq; pace, bello, valet, notitiam extendens, vocandus.

Domesticæ gentis, quæcunque habentur, *historica instituta* què incuriosus legendo, quisquis transmittit, is peregrinus propria in Patria vocandus, & procul consiliis, velut ignarus esto. Collimitanearum quoquè gentium res, ac instituta, huc referuntur.

In reliquo. Mutuæ Societati hominum, & Populorum stabiliendæ, tum ad retinendum Justitiæ titulum, qui vult posse naturam, & assequi reconditiores sensus *Proprii*, vel *Alieni*, vivendo, jubendo, seu obediendo, vel denique disquirendo, legat oportet, *Hugonem Grotium*, De Jure pacis, & Belli. Haicungat, haud spernendum opusculum, *Caroli Paschalii de Legato*: ad ritè habenda, nationes inter, mutuarum legationum commercia.

JOANNES SKARBEK

DEI & Apostolicæ Sedis Gratiâ Archiepiscopus Metropolitani Leopoliensis, Abbas Commendatarius Plocensis.

Liber intitulatus: VIR CONSILII, Monitis Ethicorum, nec non prudentiæ Civilis, præudente apparatus Oratorii copiâ, ad civiliter dicendum instructus; cum aliis quibusdam, quæ accessere, ejusdem Authoris, videlicet; Illustrissimi olim *Andreae Maximiliani Fredro* Palatini Podoliæ, Senatoris Poloniæ Dignissimi & Eruditissimi: nè in tenebris lateat, sed in lucem publicam prodeat, fructumque & solatium, etiam eruditissimis præstet, dignum prælo censemus. Quare in præmissorum fidem Nos ipsos subscribimus. Leopoli in Palatio Nostro Archiepiscopali die 5ta Mensis Aprilis. Anno Domini 1728.

JOANNES SKARBEK Archiepiscopus Leopoliensis mpp.
(L. & S.)

UT sciant etiam exteri non sterilefcere segni otio togata Polonorum Ingenia. Librum hunc: *Vir Consilii dictum Illustrissimi & Excellentissimi olim Andreae Maximiliani Fredro* Podoliæ Palatini, Viri Eruditissimi, nihil contra Fidem Catholicam, & bonos mores habentem, quinimo Politicas æquæ ac Morales Virtutes bono publico cum doctrina utili proponentem, ad Insigniorum Eruditionem dignum luce publica iudico, & imprimendi facultatem concedo. Leopoli Die 20. Martii Anno 1728.

*Joannes Thomas Josephowicz Prot. Ap. Custos Leop. S.R. M.
Secretarius, Ordinarius Librorum per Archidiaconum Leop. Censor mpp.*

Ex libro Josephi Adami Zelenski

Ad LECTOREM

Longa Annorum serie in cineribus profundæ oblivionis medium superavit sæculum posthumum Opus *Illustrissimi Andreae Maximiliani de Pleszowice Fredro*, antehac Castellani Leopoliensis, postmodum crescentibus meritis in Rempublicâ, & favore Majestatis Palatini Podoliæ, variis revolutionibus temporum, & calamitatibus Reipublicæ obstantibus, hætenùs publicam expectavit lucem.

Nunc verò accrescente prosperiori fortunâ, extinctis revolutionibus sub Felicissimis Auspiciis Serenissimi Augusti Secundi Hæreditarii Principis Saxonix & Electoris, liberisq; populorum votis Electi, Coronati, & fidelitate infractâ inter tot vicissitudines rerum Electoris Populi, Stabiliti Regis Poloniarum, feliciter Regnantis, & utinam regnaturi Inviçtissimi, publicum hucusquæ expectatæ lucis ingreditur Theatrum.

Opus, quod olim Serenissimo Joanni Tertio Poloniarum Regi Inviçtissimo ab Authore suo dicabatur; jam pridem utrisq; è vita sublati; cedat Majori Gloriæ Supremi Regis Regum Dei Ter Optimi Maximi, per quem Reges regnant, & cuncta Regnorum gubernantur; necnon Beatissimæ Virginis MARIÆ Dei-Hominis Matris Immaculatè Conceptæ Honori; publicæquæ legentium commoditati & utilitati. Sumptibus grati Nepotis *Perillustris ac Magnifici D. Georgii in Kuskorz Łaczyński* Vexilliferi Zydaçzoviensis. Utere ergo gratissime Lector. In præmium verò tanti laboris, defuncto jam ante medium sæculum Authori, æternam Christiano votò precare requiem, & vale.

AU

AUTHOR

Lectori Salutem.

DUdum in mente mihi, *Virinè Consilii*, an Eloquii, vel utriusq; titulum, huic literario præfigerem labori. Ne ambitione tamen, utrumquè pollicentis peccarem tituli, prævaluit ille prior, quem unicum, prout per varia occurrebat, formandum statui. Et eloquentem enim, ad suavitatem proponendi, & Ethicorum quomodocunquè gnarum, pro natura laudis, ex virtute captandis auditorum animis, & rerum civilium peritum ad efficaciam suadendi, consiliarium quis non requirat? sic de consultore quovis arbitraturus, velut Cornelius Tacitus, (aut quis ille) de claris inquit Oratoribus. *Oratorem non posse aliter existere, nec extitisse unquam confirmo, nisi eum, qui tanquam Dux in aciem, omnibus armis instructus, sic in forum ille, omnibus artibus armatus exit.* Si igitur hæc, quæ porrigo, bona sunt, non opus habebunt ut vinum vendibile [quod aiunt] hederâ, Sin minùs probata? non attollat operis levitatem, tituli geminata Majestas; verùm eò magis deprimat, vellicetquè conatum Authoris, in acerbiozem appetitæ vanitatis censuram. Qui verò primas huius operis paginas, introspexeris, necdum totum lecturus, detrahes prius, antequam fructum facias. Et magnæ, quas miramur arbores, in herba quondam fuère. Hæc mea quoquè, à parvis & velut trivialibus, initium sumunt, unde in universum, si feras iudicium, potius Rhetorica pueris, quàm consilia viris, legere minimè perseverabis. Civilibus, non tristibus, morosè aliquid semper requirendo nihil condonando, Criticorum ingeniis, hæc insinu-

insinuata sunt. Si verò, non ad rigidius examen scholæ, cu-
jus iam obsoletior mihi memoria, scripta sunt, igitur, à seve-
rioribus scholasticis, veniam acerbioris censuræ *Peto*; à Politicis
pro Civilitatis jure, spontè obtinebo; mihi enim, intra Virorum
Illustrium interventus, mutuosq; officiorum amicabilium (nè pu-
blica memorem) tractatus, non ad calamum viventi, haud ad
pondus verba singula vocâsse, aut fortè aliqua desiderari, sed
modò rectè dicere voluisse, ad legem & regulam rectè dicendo-
rum sufficiat, imò locò facundiæ habetor.

Illud quoque minimè dabitur vitio, dum è sacris monitis,
vel sensibus, velut ultra civilis oratoris cancellos evagando, non-
nihil intermiscui; virum namquè Politicum, optimum putave-
rim, qui Divinorum, & pietatis, undè præcipua regula, & instin-
ctus recti, fuerit non immemor, sed verius æstimator.

JUDI-

EPISTOLA PANEGYRICA

Ad Serenissimum & Invictissimum
JOANNEM TERTIUM

REGEM POLONIARUM

*Magnumq; Ducem Lithvaniae, Russiae, Prussiae,
Masoviae &c. &c. &c.*

Augustissime Princeps & Domine

Cuncta (qua potest) scientem Consiliarium, quid ni?
coram Te sisto Maxime Regum, quem dixisse, imò
quem introspexisse, coram, modò cui sagax, ut so-
let in arcanis, plus ad intelligendum, quàm viden-
dum rectusq; mentis adest oculus, omnia simul est
vidisse, vel comprehendisse totum in unico. Mirum! Homine
in eodem Epitomen virtutum, orbi representasse naturam eaq;
perfectiōne singula, quorum unum quodq; æstimatissimos faciat

singulos, amena, seria, Interiora Domus, Publica, Togata, Ca-
strensis, consilio, manu, voce, calamo operâ, directione, actio-
ne politica, simul in Deum pietate; omnia in Te magna, stu-
penda. Fabulosum quid miremur amplius Midam? qui verè
quidquid Midas Polone, operando tetigeris, volueris, obryzum
est. Majus imò pondus pretium, ac venustatem rebus addens,
corporis, vultusque Tui Augusti, dulci majestate; totum inquam
fatis per se gratum, adjuvans oculorum serenitate, sermonis ad-
prudentiam exactissima coititate. Quæ alicui per artem adsci-
tia, tum asperè cōacta, Tib venustius insunt, quia suaviter à na-
tura veniunt. Non fatigantur nimium cum multi hucusq; con-
mitantur de Te dicendo eruditorum calami, nec velut trochleis
(ut ajunt] materiæ in laudem operosè ducendæ, summum la-
borant ingenia, quàm eo solo superata, dum scribendorum
copia, sponteq; se ingredientium de Te rerum pondere pragra-
vantur, ut cum plurimum scripserint, dixerint, hæreant adhuc
virtutum Tuarum in principiis. Miram virtutum concinitatem,
animiq; temperiem! Perfectissimæ authoritati, nihil cum detra-
hit renidens vultus, maximè verò promptè datum, acceptumq;
alloquium, & accessus; quin te revèrantur, quicumq; vident, si-
mul mirentur, & ament, omnes tamen perfectam, nec enerva-
tam suspiciant potestatem; ut peccasse coram, vel incuniri metu-
ant, cujus Judicii, totum juxta meritum pensantis, censuram fu-
giunt, quod ingenuo in Populo Polono, grandis pœnæ locò est;
an illum offendere, intimiore conscientia perterriti, qui omni-
um amore dignus. Non amplius cum admiratione loquatur
fama, velut unicum moderationis animi exemplar, in Casimiro
Sandomiriensum Principe, in Regem Polonorum, ob id virtutis
lecto; cum Elector populus, centuriatis confidens comitiis, ta-
cilè posse regere quosvis, cum diceret, qui decenter suos mode-
raretur affectus. Is enim intra lusum latrunculorum post im-
pactum sibi à Joanne Konarski colaphum, è cubiculi fenestra,
in are-

in aream prospectans, fortè, dum ad supplicium, culpâ laesi Principis traheretur, repenti sine intercessore illi pepercit, errorem non patratori, verùm sibi potius imputans ingenuè, quî haud licitâ Principi decentiâ, nimia cum privatis peccans familiaritate, in id incurrisset contemptus. Moderator quidem animi Casimirus, sed habebat tamen, quid suæ culpæ facto inesser. Tu nihil Tuâ culpâ, verùm toto patratoris peccato, moderatissimus. Dum ultimis, sub Rege antecessore tuo Comitibus ut liberis in populis, rebusq; publicis suetum, amore, an vitio scrupulosæ nimium libertatis, suborirentur quædam inter Prores, Regemque, animorum turbellæ (in contrarias alternasq; dum aguntur curas, seu, si quid perfectioris desiderant, in Principe, meliores ut optent, præsentibus acerbius succenseant, seu dum fato meliore nanciscantur prudentes, & magnanimos, ut ab iis metuant, nè in contrarium deflectentes, potestate abutantur, atq; prudentiâ, cùm præsertim suspicionum flabra, subiectant in populo qui malis artibus nisi valentes, oculatis sub Dominis, in sua commoda explicare se non valent nisi versutia, tum vanitatis advertantur, unde nimium doleant) dum inquam ductus in faciem Senatus impostor, qui nefanda ciendarum in populo turbarum plerisq; Tibi vero maximum, innocenti objectaret; ob idq; seriò jam hac, jam aliâ iudicii formâ requisitus, tandem stimulante conscientiâ, appretiatam malitiam fassus, latoq; Decreto, ad pœnam capitis condemnatus, cùm in manum arbitrii Tui, neatumnè, an saluum malles? concederetur: brevi monitu, nè similiter bonos contra in post peccaret, intra magnitudinem animi, talia despicientis, an verius pro Catholica pietate liberum dimisisti; ob idq; virtutis, vix revolvente se in integrum anno, tacita fatorum intimatione, Regnaturus tandem Polonis, fortunæ inquam nostræ jam tum destinabaris; facile inclinantibus in suum PERICLEM Populis, propter quem, dum nihil iræ, nihil unquam potestati per insolentiam indulges, apt

ablit, in fastum declinans, nemo civium pullam induturus erat vestem. Videat fortè orbis aliquando, Principes, quos sola potestas, velut quædam lapidum corpora, non tam suâ materiâ, quàm inductio ad extra decentis formæ, deastrum, hominemvè exprimentis, commendat; Tu, & quâ Rex & quâ interior homo privatus pensaris, utroq; perfectè æstimatissimus, & quæcunq; velis, magnam tibi fortunam parare potens. Nunc verè sibi gratuletur res Polona, & Poloni, osculenturq; Judicium, dum peregrinis Principibus, pleno passu petendæ Coronæ, intra præsumptionem, grandis titulo tenus nominis videntibus, non petens Tu, verùm intra conscientiam Regiæ Dignitatis, tamq; frequens agmen virtutum Tuarum abditus, vel jubente Deo, fortunaq; meliore populi, intimatus, & Prælatus es homo magni adinstar mysterii, qui tanta SOBIESKIANO, complexus es animo, NOBILIS inquam POLONI nomine, more gentis, altiora titulorum non acceptantis, æstimatione autem, virtute, magnanimitate, quosvis Principum æquantis; ut quidquid Politicorum scripta, quidquid hocce meum, perfectò requirit, aut supponit in Principe, omnibus æq; respondeas, exprimasq; Nisi, qui fortè videre aveat altiora, non alibi quàm in vultu, animoq; Tuo, grandi magnarum, nec ante scitarum rerum volumine, legat oportet, connotet, revolvat, miretur. Qui Te non Legit, non dum scit, quanta de Principe authoritatis, & Prudentiæ, nesciat, aut si viso Te discat, quantum sibi Te intimius legisse, gratuletur; seu igitur gerendo bello, militem, arma, vigorem, potentiam, seu gerendæ Reipublicæ, habendisq; populis, consilium quis requirat, Te unicum throno, vel equo insidentem, si videt, integrum promptè habet, tota rerum vis, dixerim, & authoritas intra Te unicum est, aut Tu in omnibus, velut in corpore præstantior anima, cætera, quæ extra Te videntur, velut appendices sunt magnitudinis, nec adminicula, sed tanti solis, pensantur ut radii. Non quot igitur, aut quales tecum sint, in curia,

foro

foro, castris; quærere necessum, verum an Ipse sis, jam totum dictum est, nam & perfectissimum habetur. Etiam in solitario cubiculi recessu, rerum orbem, animi vastitate inclusum tecum, certa veneratione mysterii est credendum necesse, miro novitatis paradoxo, partem si non majorem, toto saltem æqualem dari. In remotissimis terrarum partibus, tunc maximum augusti, notaturus negotia, qui tuæ quietis, videt penitus, & observat otia; ibi enim maximum es, ubi non es, imitatione cœli, vel astrarum; dum stare putantur, quietissimo, silenti; motu, immensa transvolando regionum, aut rerum potius absolvendo spatia. Ingenium siquidem tuum, imperscrutabile, actio altissima; dum verò quædam, intuitu primo æstimantibus, communia, nostræ; rationi vicina videantur, at repente, longè distantia, remotissima, tum inimitabilia reperiuntur, admiratione sola, æstimanda. Poeniteat nimium, vel in sepulchris, majores nostros, tædeatq; erroris, longa revolventium se lustrorum serie, exterorum nomina ad solium Polonum electione prætulisse, dum ad se, à nobis, delatum habuerint tantos Principes parere Poloniam, unde habeant, quod exteri discant, mirentur. Mirantur inquam exteri, & vix credibile putant, quam parte cœli, tantam sydes hucusq; latuerit, qui repente, omnium influxisti in oculos, in admirationem, dum adeò magna, multa; simul, de Te, in illorum aures deferuntur, ut inire amicitiam, certatim exoptent, nomenq; JOANNIS, inter gratissima sermonum audiant. Qui, non Polonis modò, sed toti Europæ, per altitudinem animi, imperare dextrè peræquali prudentia, dulciq; rerum moderamine, possis. Jamq; Te arbitrium pacis Europæ, multi Principum constanter velint, atq; meritò sis, & scias, qui mundum ferè totum, scientiâ complexus, partim prudentium narratione (si non plus quisq; à te discat, quàm Tu ab illo) partim librorum continua lectione, quibus unice delectaris, quasi ad libros natus, simulq; quod mirum, tanta inter, aliò divertentibus pri-

-1139
vatis

varis negotiis, velut Dominus obsequentiſſimi ad nutum tempo-
ris, imperans populis, quaſi nihil perdius & pernox, niſi Togæ,
Belliq; populorum inquam tuorum negotia, exterorum ſtudia,
conatuſq; qua conferre in rem Polonam poſſint, qua non obſint,
licet velint, mediteris. Talia tacite, rerum per compendia o-
peratus, qualia longo, altioreq; ſtrepitu, vix in parte perficiant
aliqui, licet in ſummum connitentes. Querantur forte jam Prin-
cipes, ſibi longa ſerie curarum obſeſſis, tempora deeſſe, verum
potius, vitio ſuo, non temporum indolentes: JOANNES noſter,
temporibus ſuperest, atq; hac parte maximùm admirandus. Quid
ni Te Deus amet? eamq; mentem tibi dederit, quem pia, pura
mente colis. Devotulorum aliàs, mollis, & oſtentatus geſtus eſt,
vel ſuſpenſa facies, pietatem cœlo fixam ſerio mentiens, popu-
loq; ſancta ſub larva imponens, verum Tu, heroica, forti cœlumq;
vinciente prece, mente, animoq; Deo devotus, verè inquā ſpiritu
colens eum, qui ſpiritus ab homine non aliter coli velit. Hinc er-
ga miſeros, pauperes, tacita Regiaq; venit munificentia, Deo
tantum nota, hinc fortitudini, armisq; Polonorum exercendis,
toties irruentibus barbaris, non tam ſupra Provinciarum labeſ,
& ruinas, quàm nè captivetur anima, à Deo credita vivens, ſoli-
cita eſt tibi cura. Obiicis idcirco barbaro cani offam, aliam,
qua pertingere non poteſt armatorum numerus, in tutelam,
dum haud per omnia ſufficiunt vires, ſine extero adjutore Polo-
næ, hoſti plenè opprimendo, cui tota conceſſis pluribus Regnis,
cedit hucuſq; noſq; Polonos turpiter deſerit Europa; forte in
materia n gloriæ faciens majoris, velut monſtra objectando Her-
culi, ſolus qui iis reſiſtas; Ottomanorum inquam portentosa po-
tentia Principi, qui tot animarum, & corporum, verus *Geryon*
eſt, quibus toties perire, nec tamen uſq; perire poſſit, atq; in-
ſinitorum capitum hydra eſt. Huic inquā occurrens Tu quo-
quo modo meliori, & infimæ fortis coloni captivitati ingemi-
ſcens, eoq; ut bonus Pater pro ſingulis liberis, ſacrum caput
peri-

periculis objectans; castris inferens, Deo, & Religioni Catholice libentissimè litandum. Verùm non hujus calami, conatus est, pietatis Tuæ tangere sacrariū, qui actus, singularis erga te devotionis esto, ut quantum ea parte cœlestis pietatis, tibi viventi reticetur laudis, tanto augustius tandem, velut Catholico erudimur dogmate? sacri tui manes, cœlo plantentur, ad sola infinitatis muneris, integrè, plenè, dignissimè reservandi. Satis patens politici conatus, & dictionis campus est, lacra reverentia declinantis, quæ soli cœlo debentur, iis posse immorari, quæ imitationis ad exemplar, dici possunt, dum te sagatum, & præhantem, Catholicus intuetur orbis. Qui necdum Rex, ea contra Turcas Christianitatis juratos hostes patraſti, unde Reges habeant, quod invideant. Quis obsecro Cæsarium? absit invidia dicto, adsit necessaria veritas, quis Regum? ex quo Ottomanæ potentiae barbarum nomen, orbi, ac præsertim Europæ innotuit, vidit in acie Turcas, equite numerosissimo campos inundantes, nec peritumit corrui vè? Numerat Catholicus orbis, tot exercitus Christianorum delectos, provincias captas, regna subacta, Reges vel caſos, vel ad ignominiam victos, in triumphum ductos; vidit inquam toties, Turcarum aciei frontem, nunquam tergum. Computat, pressius dico; aliquot in tam insolentem hostem vexationes, non tamen, si citra palpum, & officias res dicatur, ampliandis in majus, quàm prout acta sunt, suos ad plenitudinem fortunæ Triumphos. Tu solus, necdum Rex, verum sub Rege armorum Polonorum Dux, *Chotimi ad arcem*, Turcam, veniens terruisti, vidisti vicisti, nec ausum in aciem progredi, valloq; conspectum Tui, & timorem suorum velantem, necesse ut pugnaret, jussisti, cunctantem, effugiasq; meditantem, obtorto collo; nè in lepores leo pugnare videreris, retraxisti, bullienti innatantem sanguini, novo genere thermarum donasti, dum prorumpens vallum caſtrorum, internecione totum delevisti, irreius tentoriis (mirum? trium horarum spatio, dum

hæc

hæc patrata) grates fautori Deo, madens adhuc sanguine cæso-
rum, victor cantaturus, prout cecinisti. Nec aliter aptius, pro
voluntate summi NUMINIS, invicti barbari, fastum & ferociam,
quâ præcedentium in Christianos victoriarum insolentiâ tumens,
hucusq; gloriatur, confundi oportuit, quàm à Polonis, verè Ca-
tholicis, septem proximè lustrorum, continuaq; bellorum serie
confectis, ære, annona, viris diminutis, à nullo Europæorum ad-
jutis, ut tandem constet orbi, magnis quoq; casum adesse para-
ri dico, maximis periculum, ab eo maximum, quem fortè con-
tempserè. Unde Tuæ laudis, ingens messis, MAGNE JOAN-
NES, qui Deo adjutore, cuius dexteræ, totum debere, te pa-
lâm profiteris, operaris admiranda, dum advocas in potentiæ
vices, magnitudinem animi, & ingenium. Verum, nè casu, ut ple-
rumq; in humanis dominatur fortuna, hæc facta quis dicat pro-
piora tandem duorum annorum facta, ex quo Rex Noster cre-
atus es, carptim liceat dicere, ac juvet, ut pateat, JOANNEM
Nostrum non aliter stare posse, nisi continuo fortem, ab animo,
& consilio peragentem omnia, non à casu. Dum *Braslaviana*
expeditione, obviam Tauricanis barbaris, Scythis inquam, pro-
gressus, multaq; fortiter gerens, eorum verè tartareos conatus,
& arma, fatigasti, infregisti; viam qua latè patuit, pervadendæ
hostiliter Polonia, objectu corporis præclusurus; tot capitum
populi Poloni, assertor, quot erant, ni id fecisses, peritura, seu
acinaci, seu hostium loris, & vinctiōi indubitanter destinata.
Non enim tu, quietem, bonumq; tuum privatum à publico
populi bono distinguis, sed in eius commodis, quæ sola, & maxi-
ma est, optimi Principis nota, tuum putas; eiusq; ideò securus,
quia rectæ fidei possessor. Diligis inquam Populum, non usu
magis, sed curâ, reciprocatione boni in mutuum, non sui com-
modi gratiâ tantum, providendo, quàm titulos & dominatum
profitendo. Jam proximioris autumnī facta, fidem fortè ex-
cedent. Sed nullum, hæc ingenuè scribenti calamo, & sordidi
quaestus,

quæstus, ab appetitu remotissimo, comparandum præmium, mendaci ad infamiam, si haud remota verò, præsertim coram scientibus rectè hesternæ, scribantur; Quis remotiorum? dum audiet, legetvè, credat? credere tamen, nisi ipse falsus, vel invidus, eoq; malignus obrectator, necessum habet, Te Regem, non amplius viginti supra centum alariorum turmis centenariis, peditum vix quinque integrè millenariis cohortibus, in summa decem & septem millibus veteranorum, stipatum, necdum enim plenè, reliquus confluerat in subsidia miles, ausum animosè progredi, irritare sequi, quærere, provocare barbarum, quatuor Turcarum, duodecim Scytharum Tauricanorum Myriadibus, centum inquam & sexaginta millium equite potentem, portentoso insuper machinarum ignivomarum apparatu, cum peditatu *Janzarico*, vel solo nomine, nisi victorias spirante, quæ omnia nonnulli, falsò in id temporis, extenuabant, arteq; bellandi, certè non barbara, verùm unicuiq; Europæorum, ad opponendum potente firmato, ac ereptæ nuper Venetis *Crete* (vulgò ut aiunt *Candie*) manubias nobis ostentante, dico loquente, nil nisi minas, & superbiam. Verùm en animosè provocasti. Minimè reverere, de tuo stratego in barbaros Rege, Catholica Europa, nè metuas non potest esse clades, ubi tuus JOANNES in armis est. Longè nostrate ab antigono temeritas, qui dum ante aciem stat, solus cum Myriadibus comparandus. Scit pro magnitudine prudentiæ, in uno Imperatoris capite, totum si cadat in adversum, perire posse, consultius autem, periculo procul, & opere, ulterioribus regendis, eundem servari; simulq; probè novit, dum res in desperatum devoluta, non aliter, quam à Principis præsentia, urgendo, animando, voce, exemplo, posse reparari; Dubium, an præsens periclitetur Princeps; sed imò propius, ad spem & vigorem, ut erigantur, uniantur omnia, totam Regni meliorem, dum fert secum fortunam, absente verò, ut vadant cuncta in adversum, ac subvertantur,

tur, extra dubium haberi, fortius ubi agere necessum, fuga, cunctatio, latebræ, non tam declinat, quàm titulo metus, irritat agentium contra, vel insequentium audaciam, imò accersit spontè periculum, invenit, & habet animositas sæpè viam, quæ pavidis est in ignoto. Prout non frustra, integra Regni Polonorum fata, in castra, tecum Princeps Magnanime, draconis barbari fauces obstruaturus, tulisti, dixerim restituiisti, ut non tam propriè dici possit, te, Caput Principis, exponendum periculis, in aciem importasse, quàm, nè rerum periret caput, Regnum inquam, & populus, aut quidquid sacrorum intus est, te præcavisse, adlaborasse, effecisse. Nova, nomini Romano, en pululant hinc solatia. Certus eras, per altitudinem consilii, quo polles Rex noster maxime, profundiore jam instante autumno, & vergente anno, hyemis in senium, certo certius abiturum properè hostem, unde venerat, rigidiori nostro cœlo, inassvetum, nec pacem, supra qua pangenda, datis utrinq; obsidibus, proxenetæ, seu conciliatores, certò jam constiterunt loco, non visa Poloni Militis fortitudine, aliquo modo tumente, extorquendam ab hoste, qui potius metum Polonorum, nisi prodirent in apertum spernandamq; impotentiam suspicaretur, aut si daret pacem, illam nisi fore superbam, gravem, nec idèò velut precariò acceptandam, cur enim, damno suo non coactus illam daret? neq; de sub clypeo agentibus, sed velut nudis, & contemptis? potius imò in futurum annum, Poloniam graviore pressurus bello, quæ tot malis fessa, & faucia, pacis tantum artibus & quiete, aptissimè constare posset, armorum curatione, in pejus habenda, si non in totalem ruinam, nisi fortè tantisper expectandum esset, velut hominum, Languidis & decidiuis jam corporibus, ab improvidis medicis, super dando remedio, serò diuq; nimium deliberantibus, accidere solet, ut Poloniâ tæbe confectâ, bellum, & Respublica, lenta morte, tandem finirentur. Illud præterea tuam innatam Princeps Auguste, angebat prudenti-

dentiam, & pietatem, nē dum cunctaris, solutus metu hostis, insolensq; suorum numero, dimisso quaquaversum, plenis myriadibus, perniciosissimo Tauricano equite, igni & prædis, daret tuam Poloniam, tot millibus captivandorum hominum, certò diminuendam, eoq; maxima sui parte, in solitudinis & cineris habitum, monumento barbarici furoris, convertendam. Malle te potius tota barbari potentia, in te opprimendum obversa præliando occupare hostem totum, ac si daretur cœlitus fortuna, velut in pugillum conglobatum, affligere, seu vincere, quàm sparsum haberi, eoq; tædiosius, majoreq; labore quærendum, quàm superandum, vel ni id fieret, saltem ad proximam hyemem, ille protractus numerosissimis ad stuporem equis, jumentisq; pabulo haud suffecturus, tempore pro nobis bellante, ut conficeretur, vel pelleretur. Maximè verò impellebat justitiæ causæ meliora desuper sperantis, quæ sola, potentiae vice, censetur inter primas. Tu igitur certo certius MAXIMI tibi nomen parature POLONE FABI, de rectè consultis, ad plèbeculæ rumores, & ignorantium sermocinationes, tum interpretata, nunquam dejectus, verùm successibus res coronare amans tripliciter victor, hostium, simul animi, & rumorum, prudentissimū potiturus consilii, magis verò certus perficiendæ pacis, quoniam id intenti præpediebat, tardior pro penuria com meatuum, remotissimis Poloniæ à Partibus, militum adventus, quos dum serum expectare, quid ni? penes fortunam tuam Princeps, jacienda erat alea. Prout factum, ut casus transfret in fortunam. Nam si numerosior venisset Polonus, ab æstimatione præsentiae Tuæ Rex, quæ sola hosti in flagellum, non dubium, quin prætextu instantis hyemis, in velamen superbiæ, vel formidinis, terga fuisset ille daturus, verùm satius ad paucitatis nostræ intuitum spe victoriæ inducendus erat, ut retraheretur, si non vincendus, certè æstimandis tuorum viribus, frustra sperni Polonorum paucitatem, edocendus. Quid ni? igitur victum prope quis

dicat, cui pro superbia, tantam intra pōtentiam, nō vicisse cladem est tulisse, à quo nisi vincere sciente, non vinci Christianos, victoriæ sæpe loco, ut Romanis quondam, contra suum Annibalem fuit. Imò, vinci posse reperit, qui acie stataria, contra Polonum impotens, non semel per emissarias modo ab acie turmas, multo pulsus campo, strageq; suorum monitus, non ausus aperta, & conflictum; Imo velut metuens, & innatæ ferociæ, superbiæq; oblitus, ad artes, moras, fossilia, machinas, cuniculos, occulta, ignium artificiosa, debilitatem quasi per alia cominus fassus, & impotens confugit. Tum isdemet, nihil proficere valens, atq; desperans, nec enim acie, nec obsidione fangebaris, pacem, & condiciones, misso ad Te Rex caduceatore, intimavit, poposcit, urfit; dum inquam licet ingentibus contra tuos paucos, rem ageret viribus, tamen apertè obluētante sibi fortuna, renitenteq; ipso animo, inaniter quidvis tentaturus, velut alio inclinantia fata, cœlumq; frustra expugnare conaretur; vel certè, intravit illi in oculos, impenetrabilis tuorum acies, tanta arte instructa, ut è paucis, aptissimam propter intermissionem hastatorum equitum, multæ myriades virorum viderentur. Illud modò, contra numerosissimos bellaturis, dēerat, quia indandum & promovendum ultra impetum, citra periculum cingendorum laterum, pro paucitate nostrorum, non tam potens erat nobis acies, quàm fuit, beneficio loci, arteq; instruendi, aptissima ad excipiendum, quousq; immobilis, nec à suis munitis recedens, aliaq; sua, certioris ad securitatem spei, non deferens. Atque sic ingenio supplevisti paucitatem, cum insuper excipiendis barbaris equitibus, per vesaniam incurfantibus, ante tuos pedites, modico ex intervallo, brevia defigi terræ procurares pila, retrò verò, si fortè gravius urgerentur tui, fossiones receptuum, subitario vallo elevata, sic aptissimè auspicatoris victoriam, ubi maturè provisum foret, nè vincerere. Illâ igitur nova ordinationis arte, talem faciem aciei tuæ, dedisti ut illam

hostis intuens, dum fortè duceret captivos, velut mutuo lusu belli, hinc illinc fieri sventum, ac de numero nostrorum percontaretur, quò veriora de paucitate dicerentur, eò magis falli ratus, stratagema ex negatione putaret, captosq; ut falsa innuentes iratus pulsaret, veriora tormentis mox exploraturus. Hinc licet in arctissimum sermonis, rem ducere enixè cupiam, ac proptem, illud animositatis Tuæ Rex, dicendum non omittam. Cum ad illas feliciores tamen Leonidæ nostro Thermopylas *Zorawnienses*, ubi subitariis confederas castris, sic pertentatâ tuorum infracta fortitudine, negatoq; studiosè prælio, toto campo sparsus eques barbarus, præcidendis tibi commeatibus, in obsidionem rem deducturus, incubaret, jamq; cinctus & inclusus, in tertium septiduum, usq; urgereris, grandium nisi machinarum missilibus petitus, accidit fortè, ut tibi sub tentorio prandenti, latam humo, aliis tota castra passim supervolitantibus, tormenti grandioris, quinquagesies pondo pilam, legionarii cujusdam periculo, & Turcarum operibus, in castra missam, quidam ostentaret; Tu indignabundus, velut pavore turpi sætentem nârrationem confundens. *Putabas ne solus? aurei pomi odoratu, viros militares hic occupari,* infractus animi, subjunxisti. Mox pertæsus morâ [magna enim virtus indagine cingi nequit] & timidorum, eminus bellare putans, cominus aliquoties hosti tentando intentus, tuisq; aliquibus provocatum prodire jussis, occasione parvarum velitationum, ferè ad universale certamen, rem iterum deduxisti, urgendisq; hostibus, & animandis tuis, ante signa provolans, submississimo Ducis armorum svasu, retrahebaris, servaturus sacrum caput, in quo fortunæ Polonæ totum, hostium missilibus, absit objectandum. Adeoq; pressisti hostem, ut ille, totis ferè castris, jam jam fugiturus, vasa conclamaret, non patiens tentoriorum, clitellariis jumentis, camelorumq; dorso raptim injectis. Qua die Tu, occursans turmæ aquilifero, raptam è manu militis breviorè hastam, in pectus cunctantis intentasti, comminatus mortem,

nisi

nisi obverso equo, rediret ad prælium, electurus an subito, ut, sceleratus desertor, pavidi sub titulo, tua manu cædi mallet, an ut fortis ab hoste cadere in prælio. Confirmatus ille, dum quærit fortiter mori, vitam, famam sibi, mortem hostium reperit; cæteri; partim spontanea virtute partim Regis arbitri pœna, & præmiorum præsentia, satis docuere, eo die potuisse, deleri hostem, si numerosior modo adfuisset urgendo prælio Polonus, qui vinceret. Nec alia parte commodius, quàm Poloni militis manu, Tuoque Rex magne ductu, & auspiciis, posse tandem Tuream vinci apparuit, si modo concors, vicini confinis; Principis, adesset subsidium, absit in Polonos insita invidia, nec debita Catholicis impietas, quasi Turcis (proh dedecus) suffragatura, cum Polonis deserendis, in caput adversa. Ab ea igitur velitatione, an prælio, mox initium pacis colloquii, & finis, certus utinam belli. Sed parva videbantur magnitudini animi nostri Principis, ea sola, quæ Poloniæ suæ tantum, ac sibi, paciscendo prodesse, nisi tota de illa pace, participaret Europa, & Catholicorum Ecclesia, dum intra primaria capitum pacis, invito extorsisti ab hoste, ut sacri loci, Hierosolymitani, sepulchri inquam JESU CHRISTI jura, tutelaque, Catholicis redderetur, cum in quartum retrò abhinc annum, Græco schismaticis, multo auro Principis barbari gratiam demerentibus, id muneris; vel beneficii cessisset. Hinc jure pensandum, quanta barbari hostis, in pacem tecum Rex invictæ, propensio, facilitas, amor, dum ille, instigante orco, juratus Catholicorum alias hostis, ea nunc permetteret, quæ sibi ferrent cordolium, nec ideo talia permitti, nisi in gratiam fortioris, & invicti sperarentur; dum magis, Tuum Rex magne, irritare ferrum vereretur, quàm amaret Græcorum, multi auri congestum. Gratissimum hinc erat videre, eum versus in humanitatem barbarus, ferociæ, superbiamque; oblitus, jam proclamata pace, per admirationem Poloniæ virtutis, turmatim castris nostrorum adequitaret, ut privatæ familiaritatis adjunctu, publicam

blicam firmaret gentium tantarum, & populorum concordiam; jam hos jam illos Polonorum, prout in gravitatem composita, cui facies, habitus decentior, tum nobilior equus, priores ordinum ex eo metiendo, ut fratres adhibito interprete, in consolationem amicitiae pelliciens, permutationem militarium poscebat armorum, quod est intimioris fidei signum, pretiosiora in tesseram recti animi, dans, quàm accipiens. Prandere hic cum illo, ille cum altero Polonorum aiebat, humanissimè non paucis, Turcica in castra invitatis, hospitale jussis, & habitis. Mirati sunt, sub id temporis, bono casu ad Te lorica tum venientes, Gallia Angliæq; Regum hospites Legati, magnitudinem animi tui stupentes & fortia. Castrisq; tuis triumphalibus, honorificentissimè excepti, curiosæ felicitatis loco habuere, post abscessum hostium festinatim intrare, castrametationem barbarorum, immensa camporum spatia, relictis focus, & tentoriorum, ut apparebant, vestigiis occupantium, eoq; magnitudinem stupendam metientes. Videre dein, Turcica potentia, structas aggerum contra te moles, suggestuum, accessuumvè, ab arte minimè barbara venientium. Admirati globorum grandium, coacervatos studiosè cumulos, immanibus machinis, contra tua castra, missorum. Majori stupori fuere, abstracta in prædam tuorum, aliquod tormenta, tertiis Turcarum postquam ablesserè castris, relictæ; Occasione Tartarorum Lithvaniensium, qui à *Vitoldo* quondam ex Taurica prædeuntes, in colonias Magni Ducatus Lithvaniae deducti, pro Polonia Regno, militare tenentur, suis barbaris superstitionibus, in hunc diem usq; scandalosè relictæ, eoq; contagione familiarium barbarorum, facile transfugæ, nec per omnia nobis fideles, ut sæpius in eos inquirendum sit; dum inquam ad falsum rumorem, ruptæ per te pacis perterriti, ne à Polonis in tergum provolantibus, pars in Tauricam, pars Valachiam versus, jam in se divisi, & numero diminuti, impeterentur, ut expeditior viæ barbarus redderetur, relictæ sunt. En,
cœli

cæli; notabiliter in res Polonas intenti, stodia, cum velut ex condicto, eodem, quo dicti legati, interjectas post horas die, citatis equis, ab Roma venit in castra tua ueredarius, optatissimum summi Ovilis Dei Pastoris primum electi, Pontificis Romani *Innocentii XI.* ferens Nuntium, simul denuntians, eiusdem sacram, & Paternam solitudinem, scire cupientis, quonam statu rerum? cum deplorarentur passim Romæ, nostra fata, scyllas inter potentia barbaræ, & Charybdes Polona fluctuaret fortuna. Sic certè quasi ex condicto fatorum, oportuit, ut Tu Princeps, verus Ecclesiæ DEI Filius, lætareris de sacro Parente, utque ille in persona missi, eodem gaudia sumeret momento, in universam Catholicam Rempubicam, ab opere tuorum armorum, tam lucida promanasse solatia. Sic inquam virtuti tuæ cælum favit, ut obsecundarent, & responderent ad arbitrium ferè singula, non tamen usq; ut cum paucissimis, planè in totum uinceret. Id verò factum, occultâ prudentiâ fatorum, nè fortè Polonorum fortitudo, cautioquè, in superbiam verteretur, tandem minutioribus illaqueanda facilius, qui contra tantos essent nimium, ac repentè potentes. Potius ad Deum authorem, omnia tandem relaturi, lenta pro securioribus, & fixis habentes.

Tibi igitur, tanto Regi, Belli, Pacisq; consiliarium; scripto formatum fero, quo Tu minimè opus habes. Proderit tamen credo aliquibus, & curiosæ posteritati. Nullus liber tam malus, quin aliquam partem, ferat boni. Alter altero melior est. Hic meus, nescio, an inter meliores rependus. Dixerim tamen, statuendum non in postremis, si tu Rex, virtute, Iudicio, prudentiaq; Magnus, & incomparabilis, sic arbitrare. Quod mihi erit, laboris, præmiorum, sola inter, & maxima

Qui sum
Dabatur Kormaniciis Majestatis Tuæ
Die 2. Januarii, Anno Consilio; subjectione, Obsequio
Hominis Dei 1677. Fidelissimus
Andreas Maximilianus Fredro
Castellanus Leopoliensis
Regni Senator,

VIRI

VIRI CONSILII

Monitis Ethicorū, nec non prudentiæ Civilis
Præludente apparatus Oratorii Copiâ

Ad Civiliter dicendum instructi

C A P U T I.

In quo

Materiarum Eloquentiæ Civilis
Cujus, in Populari statu vis præcipua,

Præliminaria traduntur.

QUoniam quid quid est, vel agitur in Orbe, illud natu-
râ suâ, seu *bonum* seu *malum*, Civilis quoq; Oratoria,
svadendo, Dissvadendo, Ordinando, Corrigendo,
Judicando, Admonendo, Puniendo, seu Præmiando,
Approbando, vel Improbando, atq; demum Juben-
do, vetando, tota ferè circa *Laudem* aut *Vituperium* versari vi-
detur. Nisi aliàs nuda sit, & indifferens, aut merè *Narrativa* di-
ctio, tum sermocinationis, merus sceletos.

A

Sug-

*Suggerentur itaq; necesse
Laudes & Vituperii Loci, ac Fontes.*

Laus Hominum

In Laude hominum, triplex temporis differentia consideratur.
1mo. Antequam quis natus est. 2do Dum vivit, aut vixit. 3^{io}
Quid mortem consecutum est.

In tempore ante vitam.

TRia sunt observanda. 1mo Patria Provincialis, vel Urbana, in qua quis natus. An illa magnis, & Heroicis virtutibus (imò viris) floreat, artibus *Pacis & Belli*, Togâ, Sago. Plurimum enim servit ad materiam Laudis. Majores, clari Parentes. Eriam Consanguinei utrorumq; Parentum, eorum res gestæ, Origo Stemmatur, & natura. Dein, splendor ipsius Domûs, nomen Familiæ, ejusq; Etymologia &c. Si verò obscurioris generis homo laudetur. Dices, eum propria virtute, Nobilitatem sibi comparavisse. Cui rei servit, digna lectu Oratio responsoria Ciceronis, ad Crispum Sallustium in fragmento. Et Oratio Marci, apud eundem Sallustium de bello Jugurthino. 3^{io} Spectandum, si aliquid ad divinationem evenit; antequam aliquis natus, v.g. per somnum, per signa, per edicta vel per aliquid aliud, claritas si fuit indicata. Velut Alexandri Magni Mater, visa est sibi fulmen in uterum illabi, dum Alexandrum conciperet. *Pindaro* dum puer esset, ejus in ore apes sponse mellificarunt, in futuræ facundiæ signum. Et Mater Divi Dominici, antequam eum pareret, catellum lucentem in ore facem ferentem somniavit, ex utero sibi prodire, indicium illis orbi Sanctitatis, & confundendis Hæreticis, per Ordinem Prædi-

Cap. 1. De Laude hominum in genere. 3

Prædicatorum instituendum, doctrinæ. Astyages Medorum Rex, per somnium vidit, ex utero filiæ, quàm unicam habebat, vitem enatam, cujus proceritate, omnis Asia obumbraretur, namq; ex ea genitus *Cyrus*, Persarum, & Medorum potentissimus Asiæ Monarcha. *Vide Justinum lib. 1. Histor.*

In vita laudantur personæ, ex his præcipue Capitibus.

I. *A* *B educatione.* Quibus Parentibus, vel Tutoribus, quis cultus? imò quàm claris Præceptoribus; an fidei Catholicæ integritas servata? Quibus occupationibus, studiis, exercitationibus, pueritiâ quis transegit?

2do. *Vitæ genus pensandum.* An Literas, vel arma, & qualia habuit familiaria, tum quos in iis familiares?

3tio. *Res gestæ,* dicta, facta, privata & publica; Consilia, Legationes, virtutes Spirituales, & politicæ, prout aliquis fuit, seu *Vir bonus*, seu *Civis*, aut *Princeps bonus*, seu *Vir Politicus*, ac per omnes actionum suarum partes, clarus. Vide præcepta *Ethicorum*, pro scienda distinctione virtutum.

4to. A bonis, quæ in corpore spectantur. Sed hoc punctum seperatim tractandum.

5to A bonis, quæ extra corpus censeri debent, extraq; sunt animum.

6to A bonis, quæ animo insunt.

De Laudibus & Felicitate. Quæ inest Corpori.

I. *Sanitas.* Est felicitas corporis prima, in qua, duo requiruntur

runatur. 1. Ut corpus non sit morbis obnoxium, sed firmum. 2. Ut eodem ad labores benè uti possimus. Huc pertinet Agilitas.

2. *Pulchritudo*. Secundum sexum, & ætatem; alia enim in puellis, alia in masculis, tum in adolescentibus, atq; viris spectatur: verùm in his posterioribus, pensatur potius *Aptitudo*.

Adolescentum aptitudo, tribus constat: 1. Robore ad labores bellicos, & Civiles sustinendos &c. 2. Corporis apta compositione. 3. Formæ dignitate, cum quadam maturitatis nota &c.

Senum aptitudo, tribus constat: 1. Ut vires habeant pro ætate idoneas, nec deficientes. 2. doloris & molestiæ, ut sit vacuitas, quia hæc corporis aptitudinem pessumidant. 3. Non morosa ut sit senectus &c.

3. *Vires*, Cujus quatuor species: 1. In trahendo vel impellendo. 2. In levando pondere. 3. In deficiendo premendoquè. 4. In conterenda mole.

4. *Corporis justa magnitudo*. Quæ est in duobus. 1. Ut sit ea statura, quæ vel ob pusillitatem, vel per excessivam magnitudinem, aut obesitatem, motum, & agilitatem non impediat, nec tarditatem causet, ac desidiam, verùm pariat aspicientibus gravitatem. 2. Si corpus ita sit compactum, ut latitudo longitudini, omniaq; membra, suæ proportioni respondeant. Non pro ut sunt aliqui, gibbo deformes, sensibus imperfectis, parte aliqua corporis mutili, turpes, distorti, membris improporionatis, velut homines diminuti, ipsâ consentiente naturâ, in ludibrium, & injuriam nati.

5. *Certandi robur*. Quæ virtus tribus constat: Fortitudine, dexteritate, velocitate.

Et ultimo additur *Commoda senectus*, quæ in duobus consistit, 1. Cum quis tardè senescit, 2. Cum molestia, & tristitia caret, imò morositate, ut plerumquè senes solent.

De Laudibus & Felicitate eorum, quæ Extra
Corpus, & quæ sunt Extra Animum.

I. *N*obilitas Familiae & Stemmaturum à majoribus indita, eorum-
quæ occasio, sed in decore Nobilitatis, tria spectantur.

1. Antiquitas incessanter gloriosa. 2. Authores Familiae
præstantes, virtute, opibus, honoribus, & rebus aliis, quæ in
pretio habentur, insignes. 3. Si ex illa Familia Viri vel Fami-
næ illustres prodire, & quales.

2. *Liberorum bonitas*, & Copia. Unde Seminarium Reipu-
blicæ. Duplex autem est Liberorum bonitas. *Publica* ut est
illis innata virtus, prudentia, & zelus, ad Reipublicæ, cultusque
Divini, bonum promovendum. *Privata*, quæ in amore erga
Parentes, Præceptores, proximos, vicinos, ab inclinatione mo-
ralium virtutum, tum *in recta prudentia sua disponendi*.

3. *Divitiæ*. Quarum istæ species, 1. Pecunia, 2. Multi-
tudo Pagorum, ædificiorum, fundorum. 3. Urbium vel Pro-
vinciarum possessio, & qualium? Dein Salinæ, Aurifodinæ, vel
quæ tellus supra intusque generare solet. 4. Lautæ supellex auri,
argenti, mobilium. Possessio servorum, & pecorum. Quæ o-
mnia tribus modis excellunt. *Magnitudine*, vel *Præstantia*, dein
multitudine, ac demùm *Pulchritudine*.

Sed indivitiis requiritur 1. Ut sint tutæ ab injuria litium,
tum adversæ potentiae, vicinorum, seu remotorum. 2. Ut sint
utiles Domino, utiles autem, ex quibus indubii recipiuntur pro-
ventus. Tales sunt agri, vineæ; horti fructuosi arboribus confi-
ti, & per universum, paludum, montium, locorum, sylvestrium.
3. Ut sint, liberales divitiæ, quibus ingenui homines utuntur,
non solum ad necessitatem, verùm ad honestatem, & eleganti-
am,

am, imò ad Magnificentiam, ut sunt ædes pomposæ, ad decus & ornamentum exstructæ, splendor vestium, honestas famulitii, comitatus, apparatus, speciosæ & raræ visu (in materia operisq; artificio) suppellectilis, præsertim, si de aliquo dici possit illud Pœtæ, *Dii tibi Divitias dederunt, artemq; fruendi.* Verùm à Divitiarum honestate, *excluditur turpis questus usurariorum,* vel servilis alicujus operis, & officii &c. 4. Firmæ Divitiæ, & securæ dicuntur, quando ita proprio possidentur ulu, ut liceat etiam alienare, vendere, donare, ad posteros transmittere; ut est hæreditas, respectu bonorum publicorum, vel aliarum ad tempus possessionum.

4. *Bona existimatio.* Cùm quis ab omnibus virtute præditus esse judicatur, ut verè de aliquo dici possit, esse *quàm videri probus mavult?* Nec se ipse per arrogantiam habet, sed ab aliis habetur; velut Polonium fert proverbium: *Wielka rożność miet się samemu zacząć, albo żeby kogo miano.* Ad eum locum amplificandum, serviunt laudes meritorum togæ, & belli, omniùmq; moralium virtutum.

5. *Honor.* Cujus sunt partes, 1. Sacrificia. Cum antiquitus, Deorum loco, illi haberi solerent, qui de Patria bene meruissent, verum ad morem Catholicum hæc non serviunt, nisi per circuitivam applicationem. 2. *Laus virtutis* funebri oratione, vel Panegyrico, aut Historiâ. 3. *Premia* quæ ob virtutem conferuntur in honore vel damno. 4. Delubra, aut colossi, vel statuæ, quæ viris illustribus consecrantur. 5. Locus superior in sententia dicenda. 6. Sepulchrorum & funerum sumptuosus apparatus, etiam Epitaphiorum Inscriptiones. 7. Cum alicui, providetur ex publico, virtutis ergò; Unde gloriosius est, dotari alicujus filiam, propter merita & virtutem Parentis, paucò; sed publico ære; quàm si dives Patrimonium illi relinquatur, &c.

& his similia. 8. *Barbarorum adoratio*, qualem Regibus suis inclinato capite, aliqui exhibent. Velut in Anglia etiamnum, salutationis loco, coram Regibus genu flectitur. Moschoviticum autem vulgus coram suis magnatibus, non appronat se modo, verum plane cernuat. 9. *Munera*, quos enim honoramus eos muneribus dignos existimamus. In muneribus verò, *utilitas* & *dignitas* spectatur, dum & rem augment, & illis quibus dantur, sunt ornamento.

6. *Amicitia Bonorum*. In qua duo considerantur. 1. Multitudo amicorum. 2. *Bonitas*. Aristoteles duas adfert causas, cur beatus hominum status, amicis carere nequeat. 1. Ut sint, quos beneficiis afficiamus, cumque iis ut conversemur in amicitiam, sine quo, sociabilis vitæ felicitas esse non potest. 2. Ut habeamus, quorum præsidio, res nostras tueamur.

7. *Prospera fortuna*, & per omnia, bonus successus, etiam in iis quæ minore consilio incepta. Velut de quodam Cornelius Tacitus. *Aderat fortuna, etiam ubi artes, & consilium defuisset*. Addi potest ad gratiam fortunæ, si quis sit formosus, cum alii fratres deformes; vel si thesaurum invenit, cum alii, qui in eodem loco erant, non invenerunt. Aut duo vel tres stabant, unus ex illis jaculo confixus, non item alter: & his similia.

Observe diligenter Rem Oratori pernecessariam. In laudem Hominum per omnes temporis differentias. Quæ ante vitam, Quæ in vita, Quæ post mortem; Deinde per omnes felicitates quæ insunt Corpori, aut illas quæ sunt extra Corpus, & extra animum. *A certa sorte fortunæ provenientes*; ac demum per omnes *qualitates virtutum*, quæ hominis animo insunt, excurrendo. Maximam dari Oratori dicendi, amplificandi, atque demum docendi, Materiam per *figuram negationis*, seu negativam enumerationem contrariorum, vg: Non est hic Vir, vel non potest

test dici de hoc viro, velut de illo, qui &c: A contrariorum enim enumeratione veritas propositionis elucescit, & maxime illustratur. Quod tibi præcipue si Oratoris Officium adimplere cupis, ad omnes partes, & materias dicendi, observandum.

De Laudibus & Felicitate, quæ in animo spectatur.

Nulla major spectari potest Felicitas in animo, præter virtutem: Duplices autem sunt virtutes, aliæ velut practicæ, ac Operativæ quæ in voluntate; ut sunt *Temperantia, Justitia, Fortitudo*, & species harum. Aliæ quæ merè in intellectu versantur; ut sunt *Sapientia, Prudentia, Scientia, Ars, & intelligentia*. Unde Celebres animi motus, *Memoria, Solertia, acumen*.

Examinabuntur igitur Partes singulæ virtutis. Dum quis vixit, aut vivit, intra *Temperantiam* non luxuriosè; ad regulam servandæ honestatis, simul & modestiæ. Intra *Justitiam, probitatis & Ordinis*, nemini molestus, verum gratosus, munificus, suum unicuiq; tribuens, privatim, publicè, omnibus charus. Ac denum *Fortis animo*, non insolens prosperis, infractus adversis, magnanimus, non superbus ex fortuna, ex honore, ex potestate, ex dotibus animi. Deo, Patriæ, proximis, suæ deniq; famæ, fortunæ animæ utilis. Quem non obruet oblivio, sed mansurus in animis hominum, in æternitate temporum, famâ rerum, posteritati traditus, velut superstes. Hic locus tam ferax est dicendi versato in suo munere Oratori, ut non modo sermonem, sed chartas, & integra volumina, implere possit. Vide Cap: n: *De Natura Virtutum & vitiorum*.

Legatur Panegyricus Plinii in Traianum, Deum Seneca de clementia, & Orationes Ciceronis &c.

De

De Laudibus ex Felicitate, quæ post mortem
homini contingit.

Post mortem, in hominis Laude, observanda sunt.

1mo. *Videndum*. Si quæ illo mortuo singularia acciderunt, signa
in cælo, in aëre, in terra.

2. *Dolor publicus*, vel privatus hominum, de obitu. Unde
æstimatio Personæ.

3. Sepulturæ Magnificentia, & hominum confluxus.

4. *Opinio* de virtute defuncti, & judicia. Sola verò sunt
verissima, quæ post mortem. Nam in vita, adulatione sæpius la-
boratur, pro respectu odii vitandi, vel obtinendæ gratiæ.

5. Si quæ in gratiam mortui facta sunt, propter ejus vir-
tutem.

6. Sextus locus sumitur à comparatione rerum, videlicet,
quàm omnia in contrarium post mortem evenerint, quæ dex-
teritate, prudentiâ, & virtute viventis, in bonum pivatorum, &
commune, sustentabantur. Quæ per Figuram Rejectionis, seu
Negationis contrariorum aptè illustrabuntur. Deducendo, quàm
infelices illi, quorum mortem experunt Cives, vitam oderunt. Quo-
rum jacturas ad impotentiam nocendi, beneficium sibi putant, inque
morte letantur. Velut de Tiberii morte annotatum; quo e-
nim die ille mortuus, frequentissimus ivit supplicatum popu-
lus Romanus, Sacerdotesquè Diis obtulere Sacrificia, nè sci-
licet Tyranni animam reciperent, sed furiis eam tartareis tra-
derent, hisquè similia innuentur.

CAPUT II.

De Amplificatione.

Amplificationis modi sunt plurimi.

I. A Circumstantia Personarum. Hic locus, habet octo puncta. si iste quem laudamus *solus* aliquid fecit, uti Horatius Cocles solus contra exercitum Persenæ, in ponte Sublicio, constitit. Curtius solus, amore Patriæ in hiantem voraginem se præcipitavit, quod facere aliàs, ausus nemo, & multa talia. 2. Si primus aliquid fecit. Hoc modo laudantur Inventores artium, & magnorum operum, Urbium Conditores, Authores, factorum illustrium. 3. Si cum paucis sociis egregiè fecisse quis dicatur. 4. Si ejus virtus in aliqua re insigni, laudabiliter aliquando emittit. 5. Si juvenis, an vir fecit. Magis enim mirum, adolescentem quid magnum facere, quàm virum vel adultum. 6. Spectatur sexus. An mas vel fæmina? 7. Consideranda conditio Fortunarum, an quis dives vel pauper? 8. Spectatur status, an Togatus aliquis, an sagatus fecit, Spiritualis persona, vel profana? (Vide ejusdem Libri Caput IV, in materia Laudis, per diversos gradus personarum & dignitatis)

2. *A Circumstantia temporis.* Per hunc locum, insignis datur amplificatio, quia sæpe fit, ut rem per se parvam, occasio magnam reddat. vg: si aliquis rem gessit tempore difficili, & periculoso, an desperatis Reipublicæ rebus, an securis. In pueritia, an in senectute, navans operam literis, an militiæ.

De reliquis circumstantiarum loci, causæ &c, habes infra.

3. *A consilio & Judicio,* Cùm quis rationabiliter aliquid fecit

cit, non temere, neq; casu, aut fortuito. Huc spectat locus ab *Honesto*, illa enim quæ rationabiliter fiunt, sunt honesta. Virtus etiam proxima est consilio, illud autem fit consilio, quod ex virtute non ex ostentatione, neq; pro affectu levitatis insolentis amoris, odii vel invidiæ, tum ex temeritate.

4. *A novitate rei* vg: si dicatur. novum honorem ejus gratiâ (quem laudamus) inventum in præmium virtutis, velut Castellanus Cracoviensis, est Præpositus Palatinatui, ob meritum Castellani, bello Haliciensi, & demeritum Palatini. Laudatur res dein alio sensu, à novitate rei, cum aliquis tale quid fecit, quod antea nemo.

5. *Ex comparatione magni nominis, & existimationis Viro- rum*, seu si cui desint laudes propriæ, laudando aliquem, *ex oppositione inferiorum*, videlicet cum non sit aliquis positivè perfect9 per omnia, saltem sit negativè non malus, nec turpis, id est minus ex imperfecto habens; Enumerando nempe, majores aliorum imperfectiones, ut magis elucescant aliqua, inferiorum comparatione. Huc pertinet negativa enumeratio contrariorum, seu dissimilitudo vg: non fuit hic vir, ut ille qui &c. Non ineptè quoq; huc refertur illud. *Raro malus, qui apertè malus.* Malitia (ira verò præsertim) quæ tegitur, nocet.

6. *Ab utili & honesto.* Cum aliquis dicitur, rem fecisse utilissimam, aut sibi, aut Patriæ, dein familiæ, amicis, posteritati, Civitati. Si aliquis dicatur rem peregisse *necessariò*, neq; res stare potuerunt, nisi hic vir, agendas suscepisset; vel cum difficilem rem quis suscepit, & tamen peregit, cui oneri cæteri aliàs succubuerunt. (In reliquo, vide Cap. VII de Fontibus Probationum.)

7. *A Perseverantia*, dum aliquis non lassatur, nec deficit in negotio suscepto, verum est constans in actione. Hinc excluditur levitas, vel præcocitas. Cum quis non expensis rei dif-

ficultatibus, leviter suscipit agenda, unde arguitur impotentia, vel iudicii, & prodit inertiam, ac defectum; nisi ad finem rem susceptam, peræquali scientia, & dignitate, gloriosè deducat. Qui verò monstrare non potest, perfectam actionem, saltem tegere debet defectum, aut vitando agenda, aut dextrè excusando, dicto vulgari. *Quod non possumus, nolle videamur.*

8. *Etiā contraria*, vel secus *similitudines*; amplificandi materiam suggerunt Oratori. Dein ut in pauca rem conferam, Hieroglyphica, antiquitates, dicteria, supposita, dubitationes, præsertim si in modum Christi, rem dicendam disponas.

9. *Allusio ad Stemmata*. Personarumq; nomina (*Paronomasiam* Græcè, Latine, *Annominationis* Figuram vocamus) usitatissima est novis Oratoribus, in materiam, & in amplificationem. Deducendo vg: Ex *Aquilis* generositatem, & altum spirantes animos. Ex *Leonibus* fortitudinem; Ex *Hastis* Martiam Virtutem. Ex *Fluviis* abundantiam fortunæ suæ, & erga egentes prompti subsidii, tum sine labe nominis, puritate, nam puritas aquis propria. Ex *Luna* Futurum splendorem, virtutum, plenum, non decrecentem. Ex *Securibus*: Laboriosam, nec otiosam vitam, neq; manus delicatulas. Ex *Agno*, Modestiam. Ex *Asino*. Laborum tolerantiam. Ex *Liliis*. Virtutis & famæ sine labe perpetuum candorem. Ex *Rosis*, meritorum odores, & coram bono publico fragrantiam &c. Si enim ex natura imaginis & formæ, erui commodè non possunt argutia, saltem eruentur ex adinventis, ex Ethymologia nominis, vocis, rei, loci, imò ex ipsis *coloribus* vel prout multa rerum pro diversitate, allusiones formari possunt. Quod si nullam planè imaginem præferat Stemma. Velut quidam nudum absq; omni forma scutum pro stemmate ferunt, adhuc major tibi alludendi aderit copia, si dices eam tabulam, omnium capacissimam formarum,

& esse ad omnia seu *Unicornes*, seu *Leones*, seu pinxeris *hastas*, vel quidquid intuleris decoris, & ornamenti encomiasticè enumeraturus totum per supposita. Vide Orbem Polonum *Okolskii*, & Bartholomæi *Paprocki* Stemmatographiam.

Vel dicam clariùs

Amplificandi seu exaggerandi modos

Et Exordiorum abundam materiem sumi,

Ex natura rerum, circumstantiis, & adjunctis

Id est. Dum res existens, vel substantia, primum demonstranda per circumstantias, vel accidentia, divisim demonstrantia, Oratorie deducitur.

Atque Primò.

COMMUNISSIMA rerum adjuncta, vel circumstantia: id est, *Questiones Circumstantiarum examinative ponuntur. Quis? quid? ubi? quibus auxiliis? cur? quomodo? quando?* Et insuper addi potest. Exaggerativa in partes rei divisio, vel demum refectionis figura, seu negatio contrariorum, unde amplificandi copia:

1. *Quis?* Demonstrat rem, vel personam, cum simplici qualitate, aut inquirat. Ad omnes enim personarum denotationes, in delineatione articuli, *Hic*, aut *Hec*, Punctum hoc referri videtur. Dein ætatem, sexum, statum, dignitatem, gesta officia, & res ipsas, *Togâ*, sago, vel utroq; simul, privatim, publicè, conditionem fortunæ, vel opum, in utramq; partem, bonam vel adversam denotat, aut inquirat. Deinde, an præsens quis, vel per Vicarium rem egit. Huc pertinent loci Oratorii, laudis, vel si in contrarium differas, vituperii personarum, à bonis quæ corpori, vel quæ animo insunt, aut ab iis quæ sunt extra corpus, extraq; animum.

Demum

Demum ab iis, quæ sunt *ante vitam, in vita, vel post mortem*. Et amplificatio adjungetur, per Figuras, exempla, opposita, comparationes, similitudines, contraria, supposita, dubitationes. Etiam Ethymologia nominis, verbi, rei, loci, deducetur. Unde fiat allusio ad reliqua. Huc refertur Initialis quæstio *an?* vel *utrum* quid sit? aut *detur*. Imò relationes quoq; eadem circumstantia includit, tum particulas, *noſter, veſter, alienus*.

2. Quid? *Actum* denotat, vel eſſe rei in concreto, tum abſtracto, in genere, vel ſpecie, agendo inquam patiendovè, quid in ſe, quid in, vel cū alio? in honeſto, pulchro, neceſſario, ameno, pretioſo utili, bono, juſto, firmo, glorioſo, duratione, ſalutifero &c: vel è contra &c. Dein, quantitatem continuam, vel diſcretam, in diſenſione, proportionem, toto, vel parte, parvo vel magno, mole, pondere, numero, etiam pretio &c: Huc pertinet enumeratio rei, ex natura ſui, vel adjunctis, vel antecedentibus mediis, vel conſequentibus. Ex raro vel communi, ex virtute, aut vitio, vel oppoſitis. Non tantum enumerando quid ineſt rei, ſed quid deeſt, aut fieri potuit in melius, vitato *exceſſu* vel *defectu*. Etiam apponuntur dicta, facta, juxta vocationem & ſtatum, ſi præſertim ad perſonas, hoc punctum referatur. Dein quid agitur cum perſona, bruto, vel re; naſci, vivere, agere, mori, fieri, eſſe, vel corrumpi, ad eandem circumſtantiam omino reponitur, ac deniq; juſſio rei, vel prohibitio, interrogatio, & reſponſio.

3. *Obſerva*. Non ex integro tantum, ſed per ſingulas ſui partes, quidditas & eſſentia rei, examinanda eſt; velut ille imaginem *Chriſti Crucifixi*, egregiè depictam, cum laudaret, non ſatis habuit, perfectam pictoris artem, uno verbo prædicæſſe, ſed præſtantiam colorum, eorumq; ſingulas ſpecies, & aptam mixturam, ipſasq; adumbrationes, juxta ſingula membra, dextrè accommodatas laudavit. Dein ſymetriad totius corporis, lineamen-

ta,

ta, extensionem, inclinationē, proportionata ad staturam membra, affectus morientis. Dein partes singulas, caput, oculos, faciem, pectus, brachia, pedes, vulnera, tumidos livores ad vivum expressos, & sangvinolentiam, per enumerationem examinavit, & recensuit, in copiosiore, imò longiore materia dicendi, & orationis, velut recollecto in se Oratori, etiam in minutissimis, nunquam brevis est materia.

3. *Ubi?* Locum demonstrat, ubi quid agitur, vel est, lato vel stricto modo, fuit vel erit, dein magnitudinem loci, dignitatem, commoditatem &c: vel è contra. Et per omnia ejusdem loci, qualitatem, & quantitatem. Vide infra laudes locorum, Urbium, Nationum, Fluminum, montium, ædificiorum. Huc refertur præsentium personarum qualitas, & numerus, Patria cujꝰq;, & origo rei, tum generatio localis, etiam particula unde? quo? vel quā initur mittitur, resq; transfertur. Item terminus à quo, ad quem, vel per quem, dein permansio & existentia in loco, tam personarum, quàm rerum, imò & operum.

4. *Quibus auxiliis?* Considerantur agendi media, sociorum qualitas, in honesto, bono, dignitate. Vel è contra. Imò & numerus. Etiam perpendantur ipsa *instrumenta*, & aptitudo, imò materia ex qua: ipseq; author, vel opifex, vel si is ignoratur? faciendum suppositum, qualis talium Operator esse debuit. Scias verò instrumentum efficiendi, esse triplex. Naturale. 2. Morale. 3. Artificiale.

5. *Cur?* Motiva, causa pensatur, & finalis, num bona, vel mala, & qualis? ad nocendum, vel juvamen; uni, paucis, vel pluribus? hominum vel DEI *Gloriam*, motivo laudis, lucri, honesti, vel turpis quæstus & intenti. Tum reliquæ causarum; efficiens, materialis, & formalis expendentur. Etiam usus rei honestus, huc refertur.

6. *Quomodo?* Modi expenditur qualitas, primum in fieri, antequam aliquid factum, id est artificium, necessitas, occasio, vel *electio*, facilitas, difficultas, diligentia. *Casum vel industria factum aliquid*, laudabiliter, vel turpiter. Deinde in esse præsentis, vel facti, id est in forma natura, totaq; modi qualitate. Etiam consistere, stare, sedere, jacere, in longum, latum, vel transversum, &c. Actionis inquam, vel passionis modus. Huc quoq; servit habitus prædicamentalis, & rerum comparatio. Scias verò solum Deum, uti simpliciter, à se est, sine principio, sineq; fine, etiam omnia substantialiter illi inesse, sine modo, mensura, vel comparatione.

7. *Quando?* Temporis mensura examinatur, & circumstantiæ, brevi, diu, dudum, noviter, prius, posterius, celerius, vel tardius, opportunè, præsens, præteritum, futurum, publicè, privatim. Si vero non ad facta, aut res, verum purè ad personas, hoc punctum referatur, etiam quando quis *natus*, vel *fuit*? expendendum. An quid præterea notabile, eo die, vel tempore in orbe, urbe, familia, vel Regno accidit.

Observa. Quodlibet punctum harum circumstantiarum, elegantissimè amplificari posse, per opposita, seu per *negationem pejoris* vel contrarii. Dein sumendo aliquid, lato, vel stricto modo, in genere, vel specie, ex antecedenti, vel consequenti, & supposito. Velut boni Oratoris ratio, & praxis, rem enucleare satis potest, præsertim, si perpendat diligenter, Tropos, & Figuras Rhetorum, dein amplificandi modos, in principio ejusdem Capitis secundi positos. In reliquo. Vide Amplificationem Cap. V. præsertim de Laude Solis.

Verum Orationem formaturus super omnia observare debes, ut materiam dicendorum, per puncta sensim conquistam tibi breviter annotes in chartula, totum expendendo, per omnia, supra-

supradiſta circumſtantiarum, ſeu *de rebus*, ſeu *de Perſonis* dicendum venit, laudando, vituperando, negando, vel improbando, poſtulando, vel excuſando, ſvadendo, diſſvadendo, &c. Quod dum habes, ex ſubjecta materia ampliffima, promptè formabitur Oratio. Praxis verò, ornatum, transitiones, antiquitates ſuggeret & figuras. Qui ſecus, non formata priùs materia, orationem dicendam, totam ſimul velut in abſtracto, nec per partes conſiderat, aut examinat, magnitudine terrebitur, neq; perficiet, ut iners, vel confuſus, quid priùs? quid poſterius? dicat. *Nolle in cauſa eſt, non poſſe prætenditur.*

Si verò generis *Deliberativi* res tractetur, habes infra amplificandi modos, & materiam.

Secundo.

Addi poſſunt particularia rerum adjuncta.

A Tq; *Primo conſiderantur*, virtutes, vitia, politica, vel moralia, fortuna, infortunium, mutatio, comparatio, concordantia, ſimilitudo, differentia, contrarium, vel oppoſitum, antiquitas, novitas, principium, medium, ultimum, Gloriæ, Poſteri, vel Maiores.

Sequitur admiratio, gratulatio, exemplum, interrogatio, dubitatio, alluſio, ad res, ſtemmata, vel nomina, fabulæ, diſſeria, ſimilitudines, ſymbola, honeſtum, turpe, laus, etiam dignitas, vel infamia, vituperium, gratia, tum ingratitude, Tropi, & Figura.

3 ge antecedentia, vel præterita, conſequentia, vel futura, etiam eventus, vel finem, utile, damnoſum, ſuppoſitum, & utraq; omnia.

Post hac. Opinio, affectus uterq;, facilitas, difficultas, rerum

rum, commune, accusatio, excusatio, vel defensio, negatio, affirmatio, svasio, dissvasio, audacia, timor, odium, amor, servitus, æqualitas, vel libertas, etiam voluntas, seu desiderium.

Dein numerus, vel enumeratio, celeritas, tarditas, submissio, exaggeratio, aut secus extenuatio, Personæ, res, majoritas, vita, mors, lætitia, dolor, abundantia, vel secus defectus.

Insuper Mores, vel consuetudines, relatio, actio, passio, motus, habitus triplex; prædicamenti, postprædicamenti, vel ut est species qualitatis, causa rei, vel ratio, & accidentia.

Demum simplex rei narratio, admonitio, officium, potestas, Magistratus, vel Domini. Obedientia etiam, subditi: & divisio, conjunctum, pars, totum, sublunaria, astra, cælicolæ, magnum, bonum, verum, unicum, durabile, potens, DEUS.

Hæc omnia, in utramq; partem, rem amplificant. Et Exordiorum, præludiiq; sermonis, vel inchoativi, materiam suggerunt Oratori.

Verum. Amplificandi, vel materiæ sermonis ratio pulcherrima, simul & copiosissima, datur à septemdecem (pro cuiusq; rei naturâ, formâ, vel specie) considerationum fontibus, atque modis, quos ponam sub exemplo.

Si de laude Aquæ *vg. sermo instituendus sit* [unde amplificandi Methodus in reliqua.

i. Sumes illam primo *Arithmeticè* multiplicem aquæ speciem consideraturus, ut est aqua marina, paludosa, putealis, fontana, tum fluviatilis, perlumosa, arenosa, saxosa, herbida, plana, vel confragosa, præcipitiâq; defluens, aut ruens. *Dein* aqua distillata, rorans, vel pluvialis, seu quæ ex colliquatione glaciei, tum nivium. Ne in numerum veniat aqua sentinæ, vel quoquo modo putris, & fætida.

Ethymologicè aqua hic non deducitur (vel Synonymicè) nisi fortè aquam ideo vocari volueris, à quâ beneficium capiunt, vel cum quâ communicant omnia.

2. Considerabitur in sensu *Politico*. Prout Regio semper præstat, quæ piscosis lacubus abundat alluiturvè mari, aut secatur vel perluitur multifariam fluviis, navigiorum in varios usus, capacibus.

3. Sumitur in sensu *Togato*. demonstrando. Quantum proficit opportunitas navigandi per mutua commercia, ditandæ Provinciæ: ut plerumq; Regiones illæ censeantur defectuosæ, quæ paucâ navigandi gaudent commoditate, dùm multa impensarum profusione, per artificiales ductus, & canales, illum defectum pensare nonnulli populi, prudenti consilio cogerentur.

4. *Sagato* sensu aqua considerabitur. Inquantum defensionis Regionis prodest, tum ad munimentorum fossas inundandas, vel ad promptam deportationem post Exercitum annonæ, & grandium machinarum, seu quorumvis apparatusum belli, tum exercendæ Naumachiæ.

5. *Juridicè* sumetur. Inquantum controversia nascitur de fundorum limitibus, per aquas & torrentes determinandis, de causa inundationis, de Insulis, mari, aut variante fluvii meatu, recenter enatis, vel de mutuis piscationibus.

6. *Oeconomicè* aqua sumitur, prout piscinarum, molidinorum, tum aquationis, vel irrigandorum hortorum, incendi-
orum, promptè extingvendum servit commoditati.

7. *Civiliter & aulicè*. Inquantum natalibus, & recreativis est opportuna vestationibus. Fontibus, item hortorum artificiosè fabricandis, ad oculorum, vel aurium, ex dulci murmure oblectamentum.

8. *Mathematicè*. Inquantum ad machinas aquatiles, tum
C2 inventa

inventæ nova, & varia in hydraulicis artificiis aquæ serviunt, pro Mathematicorum ingenio, ac præsertim, in *Mechanicis*.

9. *Geometricè*. Dum agitur de latitudine, & profunditate maritimarum, aut quarumvis aquarum, tum quia orbis terræqueus plus habeat de aquarum superficie, quàm de terrena & sicca.

10. *Geographicè*. Prout interluit mare terras, per diversa brachia, & sinus summæ hominum commoditati. Seu sumatur in considerationem, Pater aquarum Oceanus, seu Mediterraneum mare, Adriaticum, Pontus Euxinus. Dein mare Balticum, aut Rubrum, vel Caspium, cum nullo mari, nisi fortè per subterraneos meatus, habens occulta commercia. Hic de fretis occasio dicendi supererit. Magelanico, Gaditano, Bosphoro Thraciæ &c. etiam de Insulis, & peninsulis, materia copiosissima.

11. *Medicè*. In quantum eas Medicus in suæ artis, & scibilitatis forum, trahit, cum etiam crudæ aquæ potus, ex norma medica, febricitantibus nonnunquam profuerit. Quid si de medicatis aquis Oratori narratio instituenda sit?

12. *Physicè*. De corpore aquæ, deque, natura, & causâ salædinis maris, fluxu, tum refluxu, tempestatibus, monstris marinis, & piscibus, dein variarum aquarum saporibus, caliditate, frigiditate, amaritudine, gravitate, levitate, raritate, odore, sapore, claritate, coloribus, etiam fætores, tum de variis aquarum proprietatibus. Demùm de Thermis & Balneis, sermo non intermittetur, de quæ aquis mineralibus.

13. *Historicè*, aut *Poëticè*, seu *Fabulosè*, si quid sub ratione Historiæ, aut Fabulæ, in dictionem de natura vel usu aquarum adduci possit. (A simili quoq; tum à contrario accommodatissimè res illustrantur.)

14. *Metaphysicè*. In entis genere, multipliciter aqua considerari potest.

15. *Ethicè*. Licet aquæ nulla inesse possit Ethica, moralisq; virtus, quæ nisi rationabilitatis partus est, tamen ab instinctu vel tacito motivo naturæ, sub *Metaphoræ*, vel *Allegoriæ* nomine, aut quoquo modo *figuratè*, virtus aquæ deducitur. Non ineptè igitur illi, vim fortitudinis, seu potentiam potius, vel industriam naturalem inesse, quis asseveret, à molli continuaq; aluendi, lambendi perseverantia, sensim sine sensu, magnis molibus, & obstaculis, tum adjacentibus ripis, montibusq; (quib9 fabulosus haud sufficiat Briareus) vim & ruinam meditantì, vel inferenti. Ut sæpe magnorum Architectorum, ingeniis, Regumq; impensis merito illudere, deq; victoriâ ingenii, atq; virium audacter ponere possit quæstionem. Fortitudo item in deportandis bellicis, vel onerariis negotiatorum navibus, aquæ merito adscribetur. Liberalissimè, diversis populis, quasvis commoditates subministranti, imò ipsis deliciis opportunissimè subservienti. Ministerium dein pietatis, & recti instituti instrumentum, licita metaphora aquæ non negabitur. Fidem veram in barbaras gentes, & littora deportanti, Mechanica artificia, artesq; liberales, suggerenti, plantanti. Necnon amor puritatis adscribetur, ad defæcationem naturaliter inclinanti, & quasvis impuritates abluenti, Etiam Sapientiæ virtutūq; heroicarū fontē, aliquē egregiū virū, rectè vocaveris, & in simili plurima, enuntiaturus talia.

16. His proxima est *Analogia*, ut si dicamus; Caput fontis, os patulum fluvii, propinans dites aquas, siticuluso & nunquam satis potando mari. Brachia, ramosq; fluviorum divisos. Iram sævientium fluctuum. Voracem tempestatem. Dulce murmur præterlabentis aquæ. Prout de *Homine quoq;* *Analogicè* aptè dicimus, vocando aliquem leonem, ob fortitudinem; agnum, ob mansuetudinem; lupum, ob rapacitatem; lapidem, ob animi mentisq; duriciem.

17. *Theologicè* deniq; considerabitur aqua, dum institutò Ecclesiæ, pro necessitate Mysterii, Calici admiscetur, vel prout in Sacris literis passim mentio fit aquarum, in mystico vel morali sensu, tum præsertim, quando in Baptismo, ad supernaturalem conferendam gratiam, abluendis peccatis elevatur.

18. Si verò de *arbore* sit res dicenda? ex iisdem fontib; disquirere facile poteris, vg: *Mathematicè*, sed *Geometricè*, facile ratiocinaberis, proceritatem arboris recensendo proportionatam, tum juxta naturam cujusq; ramorum, & foliorum luxuriantem feturam, hisq; correspondentem fibrarum, atque radicum, subtus terrâ, sese copiose explicantium, firmitatem, non modo sustinendæ moli sufficientem, verum suppeditando à terra dite, humido, opportuno succo, imò naturali arboris nutrimento. *Theologicè* verò de arbore loquendo; Crux Christi, item arbor scientiæ boni & mali in Paradiso, aut si qui in Sacris literis, sub imagine arboris & ligni occurrunt sensus, memorabuntur.

De laude autem Hominis, habes infra (Capit: VIII Paragrapho de Consiliariis) occasionaliter paucis intimatum. Sed multo plura ex his XVII fontibus, & modis, velut de microcosmo cum omnibus participante, vel concordante in aliquo, eruere poteris, sermonis in materiam.

C A P U T III.

De Virtutibus.

QUoniam materia laudis hominum, ex natura virtutis, aut secùs vituperia, ex natura vitii oriuntur; unde Rei-

Reipublicæ, de bonis, malisve Civibus fortuna, vel infortunium, ideo aliquid in hac materia dicendum.

Nihil verò promptiùs crediderim, quàm has, quæ sequuntur, Virtutum, seu generalium rectitudinum divisiones, oppositaq; illis vitia, non ad plenum scholæ rigorem, esse recensita; dum præsertim, mista narratione, Theologicæ virtutes, cum Cardinalibus, seu moralibus, enumerantur. Verùm non Ethicam adamussim tractaturus, sed Politicis Viris, compendiorum amatoribus, ad cognitionem virtutis, vel rectitudinis (quæ mediâ semper inter *excessum* & *defectum* vadit viâ) brevem manuductionem insinuaturus, feci quod potui, cùm sciam quantum Rempublicam tractanti, qualis qualis, horum, non tam à præceptis scholasticis, quam à naturali mentis illuminatione, proffit notitia, ne vitium vel fortè error, singulorum aut plurium, sub affini virtutis nomine, specioso magnificoq; iusti titulo, noceat Civibus bonis, & Patriæ communi, ad normam ideo recti revocandus.

Sciendum igitur, duplicis esse virtutes tituli.

Primo sunt virtutes Theologicæ & Catholicæ

Fides, Spes, Charitas.

His opposita vitia (nam ex contrariis res maxime elucescunt) Nullus aut parvus de Deo, rebusq; Divinis sensus, unico generali *infidelitatis* nomine, comprehensus, & in multos ramos speciesq; divisus, quarum sunt præcipuè, Gentilismus, & hæresis, seu error omnis in fide.

Spei Theologicæ opponitur *Desperatio*, quæ per defectum: Dein *Præsumptio*, quæ est spes per excessum.

Charitati Theologicæ, opponitur è diametro, omnis quidem

dem culpa lethalis, sed proprie repugnat odium Dei. Unde subsequenter nulla virtus, & opera ex Charitate Dei, & proximi, pullulantia.

Secundo. Ex Philosophorum, subdivisione sunt virtutes *Morales*. Quibus ad præscriptum rectæ rationis compositis, à moribus nomen. Vocantur etiam *Cardinales*, quoniam omnis alia virtus, etiam *Politica*, illis includitur, prout ad publicum privatumq; bonum referuntur, & earum cardo; in iis vertitur.

Sunt igitur; *Temperantia, Justitia, Fortitudo*, quas regit *Prudentia*, id est recta Ratio.

His per ipsam universalitatis Analogiam, respondent, ideoq; etiam opponi possunt, maxima illa, & Cardinalia vitiorum capita, *Concupiscentia carnis*, atq; *oculorum, & superbia vite*. Unde omne vitium, affectus, & animi illicitæ passionēs.

Omnes verò affectus & animi passionēs, seu bonæ, seu malæ, tum ipsa vitia, oriuntur, & versantur circa bonum *speratum*, vel planè *amissum, habitum, vel amittendum, aut querendum*.

Duplex autem *Bonum*, aliud verum id est *Deus*, vel quæ suscipimus, aut quærimus propter eum. Aliud *opinabile vel falsum*, quod non recto fine sibi statuit aliquis, licet revera sit ipsum malum. *Bonum* verum; debitè quæsitum, est causa virtutum; *Falsum* bonum, est causa vitiorum.

Pressior virtutum cognitio, per expressas cujusq; species.

I. *Temperantia.*

Temperantia est prima *Cardinalis* virtus; quæ opponitur præcipuè, *Concupiscentiæ carnis*.

Temperantiæ sunt Species.

1. *Continentia*, in iis quæ ad corpus, id est in victu, vestitu, comptu, & omni appetitu *Concupiscentiæ carnis*. Ut est abstinencia

nentia, *Sobrietas*, *Castitas* *Pudicitia*. *Fragilitas*, contrariatur illi in *Excessu*. *Incontinentia*, & *immodestia* voluptatum (seu vanitatum) quæ ad corpus, id est omnis actus voluptarius. Tum sit corpus magis molle, ac effæminatus, seu lascivus, quàm congruens, comptus, aut necessarius: In *defectu* verò, cultus victusq; fordida morositas, quam Poloni commodissimè vocant *Nikczemnośc*.

2. *Clementia*. Quæ iram refrenat. Contrariatur illi vitium; aliud in *Defectu*, ut est *Implacabilitas*, & superflua *severitas*, vel rigor. Aliud in *excessu*, ut est *Conniventia*, mollis animi partus.

3. *Modestia*. Quæ est pudor honestus, seu erubescencia; vel indebitè dictorum, factorum, ingenuus animi Timor. Huic contrariatur *Immodestia*, vel *Impudentia*. Deinde *Modestia*, in rebus septem consistit. 1. In agnitione ingenua erroris. 2. In studio discendi, pellendæ *Ignorantiæ*, vel *Inscitiæ*. 3. In *submissione animi non præsumpti*, nec sibi ultra debitum, aliquid arrogantis. 4. In sermonis festivitate moderata, non insolentium dictorum, vel jocorum. Imò, in subterfugia, & opportuna *Taciturnitate*. 5. In rectè ordinata, & nemini molesta *Modestia factorum*. 6. In corporis, atq; domestico cultu, medio inter luxum, & sordes. Septima pars est *Modestiæ*, sensum corporis, diligens custodia, oculorum præsertim non extravagantium, & compositi *gestus*. Occultiores sensus corporis, imò & animi, Deo tantum sunt noti, ita culpabiles, vel laudati, prout ad regulam illis utimur, vel secus malè. Deinde, *Studium discendi*, habet sua contraria. Primum in *Excessu*, ut est *Curiositas*; alterum in *Defectu*, ut est *Incuria*, seu *Negligentia* sciendi recta,

Quoniam de *Timore* hic dictum, scias, eundem duplicem esse. Alius enim *Timor ingenuitatis*; alius *Ignaviæ*. Vel *Timor Fi-*

hialis, aut *Timor servilis*. Ideoq; eorum alter, honestus est, alter inglorius. Prior enim oriri potest, ex reverentia Superioritatis, per confessionem debiti respectus, vel observantiae, dein honestatis, tum recti ordinis amore, ne quid videlicet indebitum fiat, aut committatur. Alter oritur, ex *Conscientia malefacti, vel imperfectionis*. Etiam scire oportet. *Abhorrentiam naturalem*; vel *rationalem*, differre à *Timore*; *Timor* etiã, & *Timiditas*, differunt, nam hæc posterior, ex defectu *fortitudinis animi* gignitur, semperq; censetur in vitio.

Clementiam quoq; , ac *Modestiam*, non ineptè aliqui, ad partes *Justitiæ* referunt, verùm sub *Temperantiæ* virtute, easdem poni quoq; , non vitiat.

Justitia

Secunda Cardinalis Virtus.

Justitiæ opponitur partim, *Concupiscentia oculorum*, Partim *Superbia vite*.

Est autem *Justitia* ferè triplex.

Prima. *Justitia Originis*, seu *Rectitudinis animi*, ad omnem bonum, & honestum actum, sese disponentis, imò idipsum agentis. Quæ rectissimè vocari potest *Probitas*, vel *Justitia moralis*, & habet ductum ac motivum, ex charitate Dei, & proximi.

Alter. *Justitia Ordinis*, seu æquitatis, quæ etiam *Politica Justitia*, vel *Rationalis*, non ineptè vocari potest. Quam dirigit *Prudentia*.

Tertia pars vocari potest. *Justitia legalis*, id est *Norma ipsius Justitiæ*, stricto modo sumptæ; quæ secundum usurpatas leges, & mores, exercetur. Verùm hæc, prout ad *Jurisprudentiam* refertur, nulla ideo ejus fiet hic mentio, ad statutorum, vel legum interpretes, remittenda.

*Prima pars Iustitiæ, quæ ex probitate.**Cujus sunt species.*

1. *Est Religio.* Eaquæ fides, quæ erga Deum tendit, cum de eo scimus, eumquæ recta id est Catholica fide, cultu, opere, colimus, reveremur, amamus. Contraria huic virtuti est *Superstitio*. Mala fides, Atheismus: vel potius, ut supra innuimus.

2. *Pietas.* Id est erga Parentes, Superiores, Benefactores, proximos, Patriam amor, & recta promptaquæ in gratiam eorum actio. *Pietati* contraria *Impietas*, prout reperta in Nerone contra occisam Matrem, in Catilina, adversus destinatam eversioni Patriam &c. Etiam vastatores Provinciarum, & populorum invasores injusti, impietatis titulo, recte accusari possunt. Imò etiam ii, qui prompti, & velut nati sunt, ad injurias graves cuiquæ inferendas, rapiendo, feriendo, subfannando &c.

Ad *Pietatem* refertur *Moderatio* in concipiendam iram, vel acerbiorum censuram, non properi animi. Dum proximorum errores commissos, vel ignorantias, aut imperfectiones, seu etiam corporis, fortunæ, animiquæ defectus, ad indulgentiam & commiserationem, imò ad promptam excusationem, quæ ad offensam, acerbicatem, aut pænam, vel severiorem exactionem, tum ad censuram, vocamus. Toleramusquæ facile, nec detrahimus; patientes futuræ correctionis, vel errorum pænitiæ, seu melioris fortunæ, aut perfectionis, imò aliquando temporum, vel ætatis. Charitas ergo DEI, & proximi, ad *Pietatem* primariò refertur. Dicitur *primariò*, nam per alias quoquæ, *Iustitia* partes, diffunditur, quantum præsertim refertur ad proximum, dum per omnia prodesse cupit.

Ad *Pietatem* quoquæ, referri potest *Clementia*, id est *Moderatio*

tio rigoris intra prudentiam, simul & ingenuitatem animadver-
tentis. Quæ pars virtutis, etiam ad *fortitudinem animi*, non ine-
ptè referetur.

3. *Observantia in eos*. qui honore, officio, virtute, digni-
tate, prudentia, ætate, ordine præcellunt, ut eos revereamur,
colamus, iis (prout debitum) obediamus, eos sequamur, & vir-
tutes imitemur. Contraria huic sunt vitia. *Irreverentia*, vel
affecteda negligentia, debiti cuiq; honoris, aut in alios, *contemptus*,
vel *illusio*. Dein *Petulantia*, vel insolentia dicti, facti, ac *Inobedi-
entia*. Scias verò, *Observantiam*, non excludere etiam pares, imò
inferiores statu, modò sint virtute honesti, aut excellentes, eoq;
digni honore.

4. *Veritas*. Quæ est dicti, facti. Huc refertur *Felicitas*.
Veritati contrariatur. 1. *Mendacium*. 2. *Sophisma*, aut *Cavil-
latio*. 3. *Calumnia*, vel *contumelia*. 4. *Fraus*; & *dolus*. 5. *Si-
mulatio*, vel *Impostura*. Unde *aliud in ore, atq; aliud in corde*, vel
executione. Etiam huc spectat vitium *Adulationis*. 6. *Ali-
eni cupido*, *rapina*, vel *furtum*.

Ad veritatem quoq; refertur, prompta erroris *Penitentia*,
vel *Dolor*, ac *Resipiscentia*. Etiam recognitio, vel *Confessio inter-
missi officii*, obligationis; imò *Tolerantia*, tum *acceptatio spontanea*,
irrogatæ sibi ex justo pæne; ac per omnia *Conscientia cujusvis debi-
ti*. Hinc etiam pullulat virtus *Moderationis*, quò, ex iusto.

5. *Vindictio*. Seu potius, ad iustitiæ legisq; normam,
sui *Defensio*, vel *Depulsio injuriæ*, & pro merito *exactio pæne*, vel
Castigatio, aut correctio, tum *Animadversio*. Vindicationi con-
trariatur vitium, primum in *Excessu*, ut est *Crudelitas*, vel *Ultio*,
aut vis, seu *violentia*. Tum *importuna ira*, *odium*, *furor*, *rabies*.
Alterum in *Defectu*, ut est, species mitis, & moderati animi, *mol-
lities*, aut *metus*, vel *Formido*, & *negligentia securitatis*.

6. *Gratia*. Quæ subdividitur multifariam, nam habet multas species. 1. *Gratitudo*, cui *Ingratitudo* contrariatur. 2. *Misericordia & Benevolentia*, sed hæc posterior, per omnes gratiæ subdivisiones, & partes diffunditur. Scias verò, *Misericordiam* differre à *Clementia*, quia hæc, consistit, in regimine affectus *Irae*, ac superflue severitatis. *Misericordia* verò, seu *Miseratio*, consistit in benefaciendo, aut promptè subveniundo afflictis, gratiam & opem à nobis poscentibus. 3. *Liberalitas*, seu *Munificentia*, est tertia species *Gratiæ*, quæ conditiones, & regulas habet, ut spontè, ut prudenter, ut ordinatè, id est, cui prius? vel posterius? quando? & quantum? vel quomodo munifici simus, ac liberales. In *Liberalitate* deinde, includitur *Hospitalitas*. Vitia verò contraria *Liberalitati*, unum in excessu, ut est *Prodigalitas*, vel *Profusio* expensarum, donorumq; insolens, inconsiderata, vel inanis. Alterum in defectu, ut est *Avaritia*, vel *Parcitas*, cui cognata est, alienæ fortunæ *Invidia*. Medium horum est proximum virtuti, *Parsimonia*. 4. *Gratiæ pars est, Beneficentia*, seu *Benevolentia*, quam etiam pauperes, quidvis minutum erga proximum, gratiosè agendo, dando, etiam consulendo, vel ignorantem docendo; compatiendo, consolando, aliqua re promptè juvando, exercere possunt. Contraria est huic gradui virtutis, imprompti animi *dedignatio*, quam Poloni, aptissimè vocant. *Nie-żytość, Nieuczynność, Nieprzychylność, Niechętność, Nielitość, Nieprzydatność, Nietaskawość*. 5. Quinta gratiæ pars est, *Amicitia*, vel *Amor*, sed illa inter *Bonos*, & in *Bono*. Nam quæ inter *Malos* & in *malo*? non est nisi ut vocetur *factio*, vel *conspiratio*. Ad verā & perfectam amicitiam requiritur, ut sit honesta, jucunda, utilis, & æqualium. Nam quæ sit amicitia? ingeniis, voto, studiis, statu, annis, inter inæquales? Rectè ideo dictum. *Idem velle, atq; idem nolle, ea demum firma Amicitia est*. Contrarium verò

Amici-

Amicitiae vitium, Inimicitia, vel odium, seu obstinata ira, tum Astutia, seu Fallacia. 6. Sexta & ultima species Gratiae, Comitas, & Affabilitas. Huic contrariantur vitia, unum in excessu, ut est Multiloquentia, seu dictorum levitas, tum facilitas nimium obvia. Deinde, in defectu est, fuga hominum, tristitia convictus, ac demum Alloquendi, seu respondendi austeritas, vel Morositas, tum rigor.

Justitiae pars altera.

Quae vocatur *Justitia Ordinis, vel Politica, vel Rationalis.*

Et haec, quatuor habet species.

1. *Justitia Directiva*, quae servit, ad recte, tum pro debito ordinis, ac modi, res disponendas, jubendo, vetando, utendo. In hac *Justitiae* parte, servanda saepius proportio *Harmonica*, aliquando *Geometrica*.

2. *Justitia Distributiva*. In recompensando, dispensando, dividendo, donando, atq; ad proportionem partim *Geometricam*, partim *Harmonicam*, atq; *Arithmetica*.

3. *Justitia Correctiva*, seu *Restitutiva*, in puniendo, vetando, Judicando, corripiendo, damna recompensando. Hic saepius agendum, juxta proportionem *Arithmetica*, nec tamen penitus excludatur proportio *Harmonica*.

4. *Justitia Commutativa*. Quae est in emendo, vendendo, commutando. Idq; totum, ad normam aequitatis. Hic sola obtinet locum proportio *Arithmetica*.

Observa. Has omnes *Justitiae ordinatae* species, pertinere ad servandum ordinem Patrumfamilias, seu ad Cives, privatim, vel publicè, tum ad Judices, & supremos supra populum *Magistratus*

stratus, vel Dominos. Imò, non *active* modò, sed etiam *pertinent passive*. Id est, non tantum ut ipsi, partes omnes justitiæ in alios exercean, verum magis ac prius dum erga se quoq; exercentur, libenter ut ferant, & exequantur; vel patiantur, spontè præituri, verâ tolerantia, tum *exemplo ab ipso labore*, quod ajunt incipiendo, evitandoq; notam domesticæ Lamiarum cæcitat. Ad idem punctum refertur illud scripturæ. *Esote obedientes Superioribus vestris, etiam discolis.* Eò verò magis, DEO. Cùm DEUS ad puniendos, vel corrigendos nos, aliquid permittit, videlicet adversarium; morbos, tristitiam, vel angores, ignominiam, litigia, jacturas, aliaq; privatim, publicè. Namq; ab ejus manu nihil potest esse (qui est ipsa justitia) injustum, nihil non rectum.

Observea secundò. Circa omnes quatuor prædictas *Ordinis Justitiæ Species*, vitandam esse, primò *Importunam Iræ*, quæ obcæcat animum, ad res bene disponendas, namquè ex ea sæpè odium, furor, rabies, & se alieno dolore pascens nascitur *sævitia*, nisi frenum iræ apponatur, nam *Rationalis Ira*, plerumque necessaria, velut *cos*, & motivum fortitudinis, juxta illud Scripturæ. *Ira scimini, & nolite peccare.* Prout certè, Medici mollioris, deformior est cicatrix; Mitis ac mollis curator, vulnera facit verminosa; ut est in proverbio. Crudelis igitur lenitas, quæ vulnera palpat, non curat. Inordinata pietas, inducit impietatem. Deinde *Lenitas & importunitas* caveatur, ut fiat totum, pro debito *Temporè, Personarum, rei, & modi*, seu ab aliis desiderando, jubendo, imponendo, vetando, seu *ipse agendo*. Idq; juxta proportionem, seu *Harmonicam*, seu *Geometricam*, alias manca sit actio, & ordo.

Opponuntur his omnibus, duo vitia. Alterum in *Excessu*; si aliquid fiat plus aut citius, & ultra debitum. Alterum in *defectu*, si quid minùs, aut *serius* fiat, infraq; debitum, quàm oportet.

Necessa-

Necessaria verò maximè, ad rectè totum perficiendum, Virtus *Taciturnitatis*, aut *Dissimulationis*, verum tamen ad normam rationis, & cum auctoritate. Ait Salomon. *Qui patiens est, multa gubernatur prudentiâ, qui autem impatiens, exaltat stultitiam suam.*

Sed cave, nè locò dissimulationis, quæ si ad normam rectæ prudentiæ sumatur, Catholica & Politica æquè virtus est, simulationis vitium involvas, exerceasq;. Quod vitium, novæ Cæcopolitiæ astum obtegit, & fovet, virtuosæ *Dissimulationis* nomen infamando, aut falso usurpando sibi.

Fortitudo.

Tertia Cardinalis Virtus Opponitur Superbiæ Vitæ Fortitudinis sunt species

1. *Firmitas animi.* In eodem statu, liciti, & honesti permanentis. Neve ambias, tum appetas plura, vel superiora, prioribus, idq; non ut dejectus, sed per generositatem animi, semper æqualis, modò debite & necessarie cujusvis perfectionis, quæ præsertim cum virtute est, cupid; Unde pullulat *Quies* & *Tranquillitas animi*, cui contrariatur *Ambitio*, mens inquieta, tum *Amor turpis lucri*, aut quæstus; & per omnia *immodestia*, vel *insolentia* volitionis, tum de iis, quæ succedunt ad votum, velut exprobrans æmulis, insolens *Exultatio* & *Levitas letitiæ*, suaq; venditans *Osistentatio*, imò *vanitas*. Etiam huc refertur *Præcipitantia* in rebus, & *Ardor* animi inquietudo, tum *impetus*, ac *impatience* moræ, unde quævis levitas, seu importunitas, *instanter sciscitandi, querendi, petendi*, seu vitium *Petacitatis*, tum curiositas importuna, ad impoten-

tiam

tiam animi refertur, licet nonnulli, ad *immodestiam* reponant. Maximè verò, *Pertinacia*, tum *Obstinatio*, est firmitatis animi in *Excessu*. Jam verò in *Defectu*; sunt *Infirmetas*, & *abjectio animi*, seu ægritudo, mollities, ignavia, fœcordia, *Pusillanimitas*, desidia, *Torpor*, & sui neglectus, ac de improsperis vel adversis, nimia *Tristitia*, tum angor. Excessiva quoq; *admiratio*, ponitur in defectu ani mi firmitatis.

Ad firmitatem animi etiam referuntur Catholicæ pietatis, & virtutis, Ethnicis parum cognitæ, perfectiones: ut est *Castitas perpetua* (id est virginitas mentis & corporis) seu corporis per totum *Mortificatio*. Dein abrenuntiatio Fortunarum; atque ultimò *Humilitas*, vel *abnegatio sui*. (lege necessariâ operâ, *Lucam Opalenscium* de Officiis lib: cap: 3. 3.) Licet verò *Castitas* quodammodo ad *Temperantiam* (sub nomine continentie) referatur, Verùm supergrediens illa perpetua virginitas, permissam honesti Matrimonii legem, vel licitum, sed accendens veriùs, proximè ad castitatem Angelicam, commodiùs sub fortitudine ponetur, nam est corporis, simul & animi, paratum, imò compendiosum, sine ferro & sanguine Martyrium.

Etiam ad firmitatem animi pertinet, virtus *Taciturnitatis*, cui contrariatur *Impatientia secreti*, *dictorum importunitas*, aut *levitas*. Ægri, mollis, infirmi, vel impotentis partus animi, dein importuna *Querulatio*. Hæc non revelandorum, seu fortitudinis animi Taciturnitas, differt ab illa, quæ sub virtute *Temperantie* ad *modestiam*, non exuberantium, nec insolentium dictorum refertur, & opponitur multiloquio, seu vaniloquio, imò *Levitati*.

Activitas quoq; , ad firmitatem animi, aptissimè refertur uti. etiam cujusvis fortunæ, atq; laboris, imò difficultatis, quam sibi homo imponit, *Tolerantia*. Dein *equanimitas*, & animi mo-

E

deratio

deratio. Etiam *Diligentia*, vel cura cujuvis necessariæ *perfectio*-
næ, & honestatis, huc referuntur.

2. *Fidentia* seu *fiducia*. Quæ est recta & prudens eaque
non insolens, sed modesta, sibi attributorum, ac præsertim in-
sitæ virtutis conscientia, æqua æstimatrix alienæ. Cui contrari-
antur vitia. 1. In defectu, & est *Diffidentia*, *Consternatio*, vel sui
confusio, aut *mollis desperatio*. 2. In excessu, ut, est nimia de suis
rebus, imò etiam de virtute & Prudentia opinio, vel *Præsumptio*
complacentia sui, tum *Æmulatio*, idq; ex arrogatione, plus æquo
insitæ sibi, quapiam in re excellentiæ, *superflua sui securitas*, & in
alios *contemptus*. Hinc pertinacia opinionis, nec correctorem pa-
titur, neq; consultorem, imò neq; parem, multò verò minus,
superiorem. Etiam Religionis curiosa contemptrix. Vitium
insuper affectatæ & contentiosæ *contradictionis*, ad excessum fi-
dentia refertur: ac deniq; agendi, dicendi, *Temeritas*, *Insolentia*,
Levitas, *immodestia in res*, & erga Personas, tum *Ferocia cæca*, atq;
desperata vecordia. Hinc, facile colliges, desperationem esse
duplicem, alteram mollem & abjectam, quæ in defectu, alteram
cæcam, & ferociter activam, quæ in excessu *Fiducie* ponitur. Un-
de illud dicitur. *Desperatio quandoq; spei causâ est. Sumit arma*
formido. Et è contra. *Qui de obtinendis desperavit, urgere desit*.

Ad fiduciam quoq; reducitur, virtus *Providentiæ*, vel *Dili-*
gentia, tum *Cautio*nis, prudens id est per omnia cautio, media in-
ter superfluam securitatem, ac temerariam actionem, vel inso-
lentiam; cui contrariatur *negligentia*, & omnes remissi, aut lan-
gvidi actus, eòq; magis *Incuria* præsentium, futurorum. &c.

Etiam huc pertinet *Alacritas*, vigor strenuus, promptitu-
do, celeritas. Cui apponuntur *Tarditas*, & *Segnities*.

Sed præcipuè ad fiduciam refertur, virtus *Catholice spei*.
Cui, si absit charitas, non jam spes, verum, ut ait quispiam, *Præ-*
sumptio inconsulta est.

3. *Magnanimitas*. Quæ duplex. Alia in rebus prosperis, altera in adversis. Duo vitia, his quoq; contrariantur. Primum in *excessu*, ut est nimia *elatio animi* ex prosperis, ex potestate, ex honore, ex fortuna, ex potentia. Cui cognatus est *Fastus*, *ambitio*, & alienæ gloriæ *invidia*, tum *obtrectatio*, etiam in alios *contemptus*, seu *despectus*. Alterum vitium in *defectu*, uti est inanis *metus*, vel *Abjectio animi in adversis*, dein *Timiditas*, *mentisq; molli- ties*. In prosperis igitur, lætisvè, lætari honestè liceat, non tri- pudare, neq; exultare; subridere, non cachinnari; secus in malis, & adversis, pulchrum est non dolere, non ejulare: nec plangere, nonvè lamentari. Dein specie magnanimitatis, abjectè leviterq; non contemnere: verum, moderatio animi, per omnia prodest, & est laudabilis.

Ambitio tamen in vero magnanimo, non extra modo confinia rationis reperta, utcunq; dissimulabilis est, namq; dat materiam, hæroicæ menti, tum actioni, velut cos generositatis. Quibus honesta deest ambitio, sunt plerumq; molles animo, seu Melancholici humoris, tædio curarū, atq; strepitu tabescentes, dulceinclinantes in otium, aut fortè cōoperire studentes inertiam, defectus, nè dicam occulta vitia. Operatio namq;, cibus est ge- nerosæ mentis, atq; theatrum non fictæ virtutis.

Deinde.

Magnanimitas cognata est *Magnificentie*, quæ est *Actionis*, & utilium expensorum, idq; juxta proportionem gradus honoris, Personæ, fortunæ, ac temporis exigentiam. Cui contrariatur in excessu, exuberans pompa. *Ostentatio quævis*, dein *actionis in- solentia*, & *expensorum*, tum *luxus*, vel *Profusio*. In defectu verò contrariatur. *Parvitas*, non proportionati ad fortunam animi, &

incuria existimationis, tum dejecta ad infima mens, vel *abjectio*. De-
in, norma agendi, vivendi, sordida, & *Parcitas*.

4. *Patientia*, Quæ duplex, altera in ferendis æquo animo
injuriis ab aliquo acceptis. Altera est, in adversis fortunæ casi-
bus. Contraria vitia habet. In defectu *Impatientiam* & molli-
tiem in suscipiendo, aut ferendo. Deinde in *excessu*, servilem
tolerantiam, mentemq; ignavam.

Scire præterea oportet impatientiæ vitium esse duplex.
Altera *impatientia* est *ferox*, temeraria, superba, levis & ignea,
causans convitia, inq; falsam speciem generositatis, ultionem,
impetuosa jurgia, vel acerbitem, ac indignabundum, tristeq;
tædium. Altera mollis, quæ solvitur in molles questus & la-
menta, ipsasq; nihil profuturas lacrymas, cum animi, corporisq;
dejectione. Ad utrumq; genus, impatientiæ refertur, turpis
Acatolica, *sibiq;* manus iniiciens *desperatio*. Polonis *Soboboystwo*.
Vel *Samoboystwo*.

5. *Perseverantia*, vel *stabilitas animi*, aut *constantia*. Cui
vitia contrariantur. Alterum in excessu, ut est *Pertinacia*, seu
malitia urgens. Alterum in defectu, ut est *Inconstantia*, vel *mo-
bilitas animi*.

*Universum verò, Virtutibus ad fortitudinem
pertinentibus, contrariatur Superbia.*

Generositatem mentis, non ut partem, sed genus quod-
dam subalternum fortitudinis animi, quidam statuunt. Matrem
id est, omnium politicarum virtutum. Cujus enim animū, ge-
nerositas infedit, is plenam virtutum Politicarum, secum ducit
cohortem. Amorem videlicet gloriæ, & cuiusvis actionis in
publi-

publicum honestæ, eodq; ob vitandam ignominiam fugam vitiorum. Comitatem dein, cultus decentiam, magnanimitatem, promptam clementiam, rebus in perficiendis, infractam constantiam, zelans pro Republica & Libertate studium, aliasq; virtutes. Non mirere igitur, Romanam olim Rempublicam, per omnes honestas actiones, in exemplar orbis exivisse, dum occulto factorum beneficio, *virtus generositatis animi*, illi urbi ingenerata. Cum sine generositate Civium, torpeat vigor, vitaq; desinat Reipublicæ. Verum supergrediens, si alicujus animo insit generositas, ferociam, & immodestiam primo; dein plenam superbiam inducit. Regulam ergo, vel temperamentum *generositatis*, aptissimum dicas, ex amore DEI, & verecundia dedecoris, tales enim, non publice modò, sed privatim quoq; *Heroico Catholicas*, simul & politicas, operari virtutes. Quapropter, generositatem animi, extractum quoddam, & compendium omnium virtutum, rectè quidam vocavit; ut si Patriæ communi, rectè quispiam velit, optaverit cuiq; Civium spiritus generosos, virtute nihilominus modestiæ, intraq; activitatem temperatos.

De Prudentia Virtutum directrice.

Prudentia habet partes. 1. Intelligentiam. 2. Sapientiam. 3. Scientiam. 4. Prudentiam practicam. Imò etiam *memoria*, est pars integrans *Prudentiæ*.

Officia Prudentiæ sunt. 1. Invenire, atq; in hac parte, dominatur ingenii subtilitas, & conceptus. *Memoria* vel *imaginatio*. 2. Decernere vel dignoscere, vel percipere. Et hic est *Docilitas*, ac *promptitudo*. 3. Providere, & huc pertinet *Cautio*, vel *Perficacia*.

Etiā

Etiam ad Prudentiam refertur univerſim, *Amor* cujuſvis *boni*, *recti*, & *honesti*, quo unico velut compendio, quævis includitur virtus.

Deinde sciendum.

Animæ rationalis, partes eſſe tres. 1. Memoriam. 2. Intellectum. 3. Voluntatem. Nam ab horum præſtantia, & rectiore in bonam partem uſu, homines magis, aut minus laudantur. Unde Oratori copioſa materies.

Jam poſt cognitionem rectarum virtutum, & vitiorum. Non ineptè ad perfectionem Oratoriam ponetur.

Laus imperfectæ virtutis.

Quoniam in utramq; partem probabiliter dicere poteſt Orator. Oſtendit Ariſtoteles modum etiam vitia laudandi. Si aſſumantur ea, quæ ſunt virtutibus cognata, & ſimilia, ab exceſſu, vel defectu virtutis. Ita, hominem *imperitam*, bonum virum, ſimplicem, nec aſtutum, vocare poſſum. Prout etiam *ſtupidum* appellamus, *manſuetum*; otioſum & ſegnem, *quietum* & *innocentem*; velut de quodam ait Tacitus. *Cui cum ſegnitia ineſſet, ſapientia vocabatur*; Ad iram proclivem, vocare poſſumus *apertum*; Temerarium dicimus ex falſo *audacem*; etiam ipſa vitia, virtutum nomine honeſtari poterunt; ut ſi impetuoſitatem, vel temerarium auſum, nomine *fortitudinis* voces, prodigalitatem, nomine *liberalitatis* inſignias; levitatem morum, titulo feſtivitatis, & amœnitæ ingeni; melancholiam, *moram gravitatis* appelles. &c. Parcitatem, *parſimonie* titulo & *ordinis* rectè diſponendi ſua, inſignias. Metum; *cautionis*, & *deliberati animi*; ſuperbiam; *authoritatis*, importunum rigorem; *Inſtirie* nomine, vel *discipline* excuſes. Igneam, fatioſam, & inquietam mentem, tum actionem, *activitatem* vel prudentiam

dentiam agendi voces. Pertinaciam, seu obstinationem in præconcepto, constantiam animi, vel perseverentiam falso dicas. Vide Politico Moralia Andreae Maximiliani Fredro, ejusq; Iconem ingeniorum.

Hæc quidem pro arte Oratoria. Verùm ad severiorem Catholicam censuram, virtutes atq; vitia revocando, ut rectum de illis judicium feratur, interiorem animum, & conscientiam hominis, radicem, ipsumq; fontem virtutum, prius introspecte. Nam verso in Cacopolitiam sæculo [virtus hodie plerumq; perperam vocatur, quod vitium rectis est, aut secus vitium clamant mali, quod bonis vittutis nomine censetur, velut facilis promptitudo erga omnes, affabilitas obvia, prompta compassio, modestia, ingenuus animi pudor, aut abhorrentia, aliaq; dum bonæ mentis, tum animi quieti, vel delicatioris conscientia, pro Catholica ratione, signum sunt, hæc nova Politia, ad molliem dejectæ mentis trahit, imò dicto illius *Pudor in terris, virtus nimium plebeia est.* Ferociam secus, insolentiam actionis, profusionem inanem, severitatem frontis, generositati propiorem, & authoritati parandæ, necessariam putant, quasi bonitas & ratio recti, ut ignominiosa & infamis, contemptim in orbe jaceat, sitq; ludibrio. Cum semper Deus, bonis adest, & tandem ex tacito, in seram posteritatem, famulatur fortuna. Illa secus, superbiæ, totumq; insolenter tentantis Pseudopolitiæ, quæ miramur, reveremur, æstimamus, imò veriùs dicam, publicè pertinuimus monstra, velut fulguris adinstar, in aliquantulam pœnam nostri, brevi sonitu, fugaciori adhuc lumine, horrida prout venêre, mox evanuerunt, tandemq; inanis conatus irridenda jacent, ut vel hoc nomine, bonis hominum actionibus, Deum, fautorem, tum ultorem adesse malis, nolens, volensq; fateare. Igitur per omnia actiones humanæ; sic bonæ, aut malæ vocari debent, prout ab *interiori bonitate mentis* veniunt, vel ab *astutia*, tum malitia, pondus

dus habent, aut petunt. Hinc, sacer textus, in intima fallæ,
 aut veræ hominum virtutis penetrando, cum aliàs, specieteng,
 viri quidam boni, magna pietate, modestia, tum aliis perfectio-
 nibus insigniti, Vulgo videantur. *Hypocritas* tamen, ad oculum
servientes, ac sub specie bonorum, *querentes quæ sua, non quæ*
JESU CHRISTI, quosdam appellat, imò ipsissimam detegit fal-
 laciam actionis; *Loquuntur pacem cum proximo suo, mala autem in*
cordibus eorum, ac deinceps. *Populus hic, labiis me honorat cor ar-*
tem eorum, longè est à me. DEUS enim, intimiora mentis, &
 puras, non plenas, respicit manus, imò [velut quidam argu-
 tè) non acceptat Nomina, sed adverbia, non dictum factumvè, sed
 quæ benè, id est rectè intentione, *circûstantiis*, charitate sit actû Hæc
 in Divinis, Jam in Politicis, quanta sæpius occurrunt fallaci-
 arum? in moribus, actione, demùmquè dictione. Velut de
 quodam Cornelius Tacitus.. *Habitu & ore, ad exprimendam i-*
maginem honesti, exercitus, cæterum animo perfidiosus, & subdolis, ava-
ritiani & superbiam occultans. Et Franciscus Guicciardianus de
 Carolo VIII. Rege Gallix, libro 1. Historiarum argutè. *Quod*
si fortè quid, in eo laude dignum apparebat, dum penitus introspiceres,
à virtute, quàm à vitio, id remotius reperiebas. Erat in eo quedam
 ad gloriam propensio, verùm ab impetu magis, ac superba voluntate,
 quàm consilio. Liberalitas quoquè, sed inconsulta, & sine modo, si-
 nequè delectu. Immutabilis interdum in deliberationibus, verùm ita
 ut pertinacem potiùs, quàm consideratum, aut constantem diceres. Dum-
 què alii, bonitatem appellarent, ea verius, stupor quidam, aut remis-
 sio, erat apellanda. Verùm; ut mea tandem, excurrando per
 varia, prosequar. Quàm multi? ad mensas debellaturi Alexan-
 drum, in colloquiis Hæctores, in acie Lepores, domi & in pa-
 ce Leones, in prælio cervi, fortes sine oppositione, & procul hoste,
 Verba habentes Cupressis simillima, alta promissis, dictoque
 Magni-

Magnifica, cæterum opere sterilia. Quibusdam, *casus*, non vera virtus tulit fortium titulos, velut ille, tenacem & effrenem, flectere non valens equum, in aciem hostium *nolens* investus, eamq; incolumis pervadens, fortissimi apud suos hostesq; nomen, falso paravit, nunquam alias, talia spontè tentaturus. Cum longè distant (Philicorum utar dicto) *Materialia* virtutis à *formalibus*; esse, aut videri. Imò, dixerim adhuc. Quàm multi? *sunt innocentes, dempto Iudice, & sine inquisitore, proculq; accusatione*: vel dicam veriùs, *procul ipsa peccandi occasione*, quorum latent vitia; quousq; imbecilles sunt, quousq; non maturuerit potestas, nec adsint preparata malè agendi instrumenta, tantò magis in apertum proditura, quantò longius, ficto sub nomine virtutis, velut parum fideliter extincta incendia premuntur. *Quid Neronis quinquennio laudatius?* Ut in proverbium æstimata nimium abiverit bonitas, vel cum fœnore, in adversum, flagitiorum, & improbitatis abitura. Sic pardalis, sic vulpes famelica, mortem simulans, neglectim se prosternit in aprico, hæc aves, illa simias, velut mortuæ circumfusas, stultèq; securas, majore præda, minore labore, ut capiat. Ipsissimam igitur, aliquorum experientia, malitiam, acta vitamq; si longius introspexeris. Adde, si verbotenus, primaq; fronte, metiaris hominem, non acceptiorem amicum pleno pectore, tum amplexu, statim optes, admissurus; cum inconstantia & levitas morum in quibusdam sit, non amænitas convictus, astus ac deceptio, non promptitudo. Nec ineptè de plerisq; amicorum dici possit, *fervet patera, vivit amicitia*. Unctiore qui facile capiuntur cænâ, hinc illinc vitio catillandi, transvolantes ad nidorem culinæ, & in amicitiam; imò dum ipsam, *Dæam* hodiernæ fortunæ sequuntur, & adorant, *intrusionem*, & *fallaciam*. Facile desultorios reperias amicos, facie, non animo bonos, *qui te ament, ut lupo ovem*, promptè reiecturi, si non sui

commodi facerent causâ. *Mel muscæ sequuntur, lupi cadaver, frumentum formicæ, ascam hæc turba comitatur, non hominem.* (Ut ait Seneca) verum universim, dicto ut rem expediam. *Pleriq; vitia & dolos, verbis detestantur, factis exprimunt. Rosas loquuntur, fuctis urticas redolent.* Benè cum orbe ageretur, si tot essent virtutis assertores, quot laudatores. Rectissimè proinde, haud finceram virtutem, in illo Romanorum advertit Historicus, de quo ait. Claro apud vulgum rumore, per virtutem, vel per species virtutibus similes, dudum orbis, vera rerum vocabula amisit, bona aliena largiri, liberalitas, malorum rerum audacia, imò felix successu temeritas, aut scelus, fortitudo, vel prudentia vocatur, & quæ talia sexcenta, apud Authores, sparsim reperiatis. Unde Oratori, copiosissima dabitur materia, introspectiendis virtutibus, earumq; pervestigando fontes, occasionem, gradus, imò detrahendo hominum operibus larvas, & pigmenta, ad æquam æstimationem, præconiumq; seu Catholicarum, seu Politicarum virtutum, imò discurrendo de singulis, *negationis contrariorum, seu rejectionis per figuram.*

Observe. Impropriè, tum per abusum verbi, sæpè dici virtutes, aut vitia, quæ potius, aptæ, vel ineptæ; corporis dispositionisve, tum simplicis naturæ instinctûs, vocari debent *qualitates*; ut est in labores ferendos, corporis dexteritas, vox sonora, etiam naturalis audacia, hilaritas, vultûs amænitas &c. Vel quæ secûs, ab inhabilitate corporis, partiumq; aut imperfectione qualitatum, simplicis instinctûs naturæ, sunt his contraria. Nisi fortè aliqua per artem, vel exercitium corrigi, aut ratione quoquo modo juvari possunt, voluntariè tamen negligentur, tunc eo casu, in moralibus boni, aut mali, virtutis (id est) aut vitii, reponentur, namq; transibunt, & referentur ad animum.

Nec illud omittam. Prout hominum in quibusdam, virtu-

virtutes aut vitia, singula pluravè, magis vel minus prædominantur, aut præponderant, ita hæc, aut illa virtus, vitiumq; omnibus, hominis ejusdem *operibus*, cuncta regendo præsidet, in què naturam illius, totum trahit & inclinât. Sunt vg. qui naturali bonitate gaudent, pietate in Deum; publici boni amore, generositate mentis, activitate, magnanimitate; dein *liberalitate*, ingenio amœniori, vel sedato, seu cunctabundo, aptè moderato & gravi. Omnes igitur actiones, ad illam normam, temperamentum, atq; Methodum prædominantis virtutis, regentur, dicendo, agendo, sentiendo, scribendoq;. Secus alii, proni in iram, superbiamve, tum ferociam, vel meticulositatem, dein parcitatem, mendacium, vel astutiam, seu privati commodi ardens studium, atq; morum levitatem, cum garrulitate. Etiam adamavère nonnulli, solitarium & umbraticum vivendi modum, tarditatemq; actionis, non expeditam, si non ignaviam &c. Prout inquam, hoc aut illud prædominatur vitium, reliqua hominis illius, etsi occultare nonnunquam, aut cogere in aliud naturam, elaboret, juxta illud regentur, & ad normam prodibunt. Pernoscendarum igitur (universim) actionum alicujus personæ, hic solus *Lydius* esto. Si modo noveris præsidem moribus ejus, tum naturæ, virtutem, aut fortè vitium; quod utiq; diligenter introspicienti, advertere facillimum est, nam indicant verba cujusq; tum actiones,

Illi tamen hominum, quidni? opus agunt Scarabæi? se, aliosq; sordibus delectantes, qui sola vitia, tum imperfectiones, ex dictis, scriptisve, dein moribus, vel aliorum actione depromunt, in acerbiorum censuram, atq; vituperii materiam; meliorum quæ in laudem occurrere possint, incurii, atq; pro malitia naturæ, neglectores. Velut illi, ridenda negotiatione facientes

tes, qui asservato tritico lolium venum exponere conantur. Virtuosus ingenii, etiam aliorum imperfectio, excusabilis est; inq; meliorem capiuntur partem. Spurcis & malis, omnia spurca, & manca videntur, quæ, ni reperiant, certè adstruunt pro malignitate. Idem innuit Polonorum jocus. *Nieprawy handel prowadzi, kto ziarno przednie zachowawszy, plewa kupczy.*

C A P U T IV.

De Laude Personarum practica.

Per omnes Status.

Unde facile desumitur materia, quid in unoquoq; seu laudando, seu arguendo, ad Civilium rerum perfectionem, requirat Politicus.

Atq; Primò.

I. *IN Regum & Principum laudem excurrenti Oratori.* Sumentur anteriora primi Capitis præcepta, de laude Personarum, ex iis, quæ ante vitam, quæ in vita, quæ post mortem; ab ipsa educatione, momenta vitæ, ac rerum particulas excutiendo. Tum, consideranda erit *Majestas* personæ ipsiusq; dignitatis ac nominis. Dein, studium in Regno propagando, Prudentia in gubernando, Justitia in judicando, Clementia non dissoluta, in ignoscendo, Moderatio in statuendis tributis, citra spoliationem subditorum, & cum attentione animadversiva in Quæstores. Promptitudo in subveniendo, extra dilationes, ubicunq; invocatum

tum. Hinc, infractum boni publici studium, refectionis instar habendo, mutationem laboris, sine tædio curarum, sineq; paritate impensarum, omnia subministrando affluenter. Ad hæc, perpendetur *Fortitudo* in rebus bellicis, vigilantia in advertendo, & prævidendo, cum probè sciret, Regem vocari, curarum, non luxuriandi esse officium, & dicto veteri *Imperatorem stantem oportet mori*. Non velut ille malorum Principum, excors & ignavus *insolentia, otio, luxuria, Dominum ostentans & agens*. Ex summa fortuna, nisi licentiam usurpans, *minimum verò decet liberè, cui nimium licet*. Uterisq; ad demonstrandum locum, symbolo ingeniosi, ac boni simul Principis, qui struthionem pingi volebat, aspiciendo ova foventem (sic enim excludunt pullos) cum lemmate. *Ex visu salus*. Aliaq; laudum subjungeris, prout Plinius in *Panegyrico Traiani*, abundè materiam suggerit, qui unicus esto in materia laudis pro omnib9, aut si qui Panegyristarū sunt similes. Præsertim verò Seneca de Clementia, non omittendus.

Laudanda præterea pietas in Deum, si aliqua templa, tum Nosocomia extruxit, præsertim non ex spoliario, prædisq; subditorum; verum ex sanctè congesto ære. Si Religionem, & cultum Divinum propagavit, impensâ, studio, & exemplo; cum non magis dignitate, quàm emineret inter omnes, quavis virtute. Omnibus exemplar, vitæ futur9 ut is, verâ, plenamq; assequeretur virtutem, qui eam, ad intuitum sui Principis, imitaretur fidelissimè; *cum talis esset Princeps, quales alii futuros se tantum pollicentur*. Rex verò quivis, rectè facere Cives suos. *faciendo docet*; aut secus, ni faciat, velut malos esse jubet, prout in bonum, malumve inclinaverit, multos relinq; tendo, seu virtutum, seu vitiorum discipulos. Quarum rerum, paradigmata apponentur, in utramque partem.

Tum

Tum adiicietur, de *Justitia Correctiva*, quàm prudenter, quàm miti severitate, illam exercuerit? nulli, nisi pessimo malus, ut *pœna ad paucos, metus perveniret ad omnes.* Illaudatus Princeps, qui remediis gravior, quàm mala sint, ut præstet ægrotare, quàm specie remedii torqueri, dum crudelior medicina morbo, dum prætextu justitiæ, occasio rapiendi, ulciscendi, sæviendi, quæritur; ut verius, de aliquo Principe dici possit, illud Taciti. *Non esse illi curæ, securitatem Populi, esse ultionem.* *Distributivam* dein, seu *Premiativam Justitiam*, non omittes, quàm fuerit usus illa, intra perspicaciam dandi. Quid? cui? quando? quomodo? *Perdere* namq; *multi sciunt, donare nesciunt.* Adulatori (velut quidam ait) *talentum, Consiliario fumum.* *Histrioni promptum præmiam, militi vana expectationis verba.* Caruit exsolvendis bene meritum laboribus. Ea sola currens quorundam Principum moneta est, *suspensionis figurâ*, velut (Rhetoribus in arte habetur, sæpius laborantium) & *promissorum obtrudunt inania;* (dant inquam sæpius *ex gratia*, quàm *pro Justitia.*) Cum verò quidpiam, renuendum foret necesse, tanta comitate aggrediebatur, intra venustatē agendi, ut neminē offenderet. Verū, cui negatū est, quidpiam, fateretur is justitiā negationis, nō repulsam, multūq; se accepisse, quod bona verba retulisset, sui Principis. Idq; magnæ prudentiæ inerat, neminem à facie sua tristem dimittere. Hinc laus moderationis animi. An enim passionū, mancipium, scit regere subditos? qui nescit suos affectus! quo unico, maximum, homo differt, à brutis: Servus affectuum, non est commodē aliorum Dominus.

Deinde, populares virtutes recensebuntur, in animis hominum parandæ famæ, tum amorī vulgi, nimis potentes; ut sunt prompti *accessus*, & responsa, liberalior convictus, attemperata morum gravitate, extraq; suspensum, ac triste supercilium, imò

extra

extra effusam levitatem, comitas. Velut de quodam annotavit Historicus. *Comitate & alloquiis officia provocans.* Dum præsertim, verecundiam alloquentium, juvaret, ac lacefferet, ultroneâ compellatione, temperata Majestate, nec abrumperet per superbiam, frontisq; austeritatem, alloquentium sermones, verum imò spontè, suos consociando, suaviter continuaret, securus, nihil derogandum venerationi, quæ tot virtutum conscia, intraneâ magnanimitate, prudentiaq; in dandum ab occulto robur auctoritati, sustentaretur, ac subsisteret. Quæ iis nisi Principum, levitatem pariunt, atq; derogant, quibus nihil, aut parum Principis, præter titulum inest, eoq; per exteriora, fastu nisi, & affectato recessu, in opinionem arcani, tum augustæ ab ignoto Majestatis, eam studiosè fulciunt, ne palam, ut contemptibilia locuti, leviterq; agentes, contemnantur. Etiam oris, occulta gravitas, corporis decor, & statura, cedunt in laudem, juxta illud Taciti. *Corbulo, omnium ora in se verterat, corpore ingens, verbis Magnus, & super experientiam, sapientiamq;, etiam specie inanium validus.* Vel prout alter, de quodam Principum arguit. *Vultu, jura dabit populo &c.* In reliquum, prout fuerit par, utriq; fortunæ? in prospera venustam exercere sciens, neminiq; gravem Majestatem, in adversâ, fortem gerens animum, & prudenter difficilibus occurrens, pro conscientia ingenii excelsi, atq; dignitatis, totum agens: non velut faciunt omnia secus, Principum turpes, & ignavi, rei perditæ Majestatis. Ad eundem refertur locum, edifferenda omnis exterior decentia, tum per omnia, splendor Palatiorum, variarumq; ad Magnificentiam structurarum, mobilium decor, satellitum numerus, & modestia, Ministrorum gravitas, tum in his omnibus, procul omni confusione perpetuus ordo, prout *Persona Principis, non salum animis, verum oculis, servire debet Civium;* vulgi præsertim ad opinionem se componen-

ponendo, totam Regum Majestatem reponentis, in exterioribus, unde occulta summæ potestatis admiratio, seu æstimatio. Paucis prudentibus, est introspectio virtutum in interiora, quæ verissima Principum magnitudinis mensura; exteriora verò, citius incolis, & peregrinis, in oculos, tum in admirationem incurrunt. Haud bene consulit, Princeps dignitati, pannosis servitiis, nec pro Majestatis modo, sed rudi, non ingenuo, misero, eoq; primum ad intuitum, contemptibili utens famulatu, pro nota sordidissimæ paritatis, vel ignaviæ; quomodo? quando? remotiora in spem altiore erigat ingenia. Si domesticorum incurius, nec inspector, verum, supinè contemnens, si non ipse absurdissimè contemptus. Omnia inquam oportet reperiantur paria Majestati, seu opes, seu quidquid apparatus, & pulcher, prudensq; illorum usus, ut quocunq; intenderis oculos, argumenta reperias prudentiæ, laudis, ordinis, atq; dignitatis; in speciem augustam, Ludovici IX, Regis Galliæ, inter Sanctos relati. Qui Prætorianæ militiæ, aulicorumq; decentissimo comitatu, Regiam auxit adeo Majestatem, ut multos ante se Reges, magnificentia superaret, non ut pompæ Regiæ affectator, sed (quæ Rex) retinendæ augendæq; authoritatis, non neglector, quæ sola, sine violentia & sanguine, vulgi animos, blande infascinat, oculos rapiens, superioritatis in admirationem, & respectum. De quo ingeniosè quidam. *Ludovicus Nonus, Rex & Bellator in Sanctitate, & Magnus Sanctus Regaliter*: duo extrema dum concordaret intra pietatem, prudentiæ, modestiæque virtute.

Deprædicandus præterea in Patriam amor. Si bella gerens, propriâ præsentia, non per Vicarios, rem egit. Personæ Regiæ minimè parcens, insomnes deducendo noctes, quidquid arduo-

Cap: IV. De Laude Personarum practica 49

arduorum; periculi, tum laboris, bellum vehit, quæ ignavi dura, nonq; ferenda vocant, & misere queruntur. Perseverans tolerandi, algores, pulverem, æstum, sitim victus parcitatem, obsonij loco pariter habere, in hisque exemplo præire; Quæ potentia deérant, oppositu constantia, tum animofitatis, refarcire, eaque sustinendo, invictum esse. Arma, val-lum, Machinas, viros, cuncta subsidiorum, in sui persona reponere, vel pro se, ingenio supplere, eaque in hoste fatigare; Ut non modo, manus adversarij, sed plenam ad victoriam, artes, opes, affluentium cuncta, ingenium, & cunctationem superare, omnes intra defectus affluere, hostem autem promptos inter paratus, inopem facere. Atque sic pulchrius & perfectius, de sub galea, tum in castris, quam sola indutum purpurâ, sedequæ majestatis, majestatem ostentare, ut plenior nitoris, & nesciam otiandi. Sic purpuræ decus, non intra feriata otia, Palatiorum recessus, & obtentu nobilium curarum, intra molliora negotiorum, commodius quæri, augeriquè. Non scenam libentius, quam castra visendo, & verificatores, histri-ones, mimos, aut quævis ludicrorum in ore sapius habendo, quam milites, consilia, duces: ex solis inquam vanitatibus curiosis æstimari, aut respici palmare factum, gloriæve solidioris titulam, falsò arbitrando. Verum simplicitatem intra & candorem verborum, plura ut dicantur. Is fuit, ac est Princeps, qui nec fortunâ elatus, aut insolens, non adversis fractus, vel confusus. Fatiscere cui, dum contigit, sumpsit vi-res à casu; concussus; non animi de fastigio dejectus, imò post adversa, fortior, prudentior, illustrior, negans se terrore vin-ci. Ut palma pressa pondere magis nitens in altum, sic ille semper, sui non oblitus, & ex memoria majestatis, totum agens. Vel si quandoquæ nimio pro ardore agendi, multitudi-

G

neque

neque rerum, in opus tumultuariò se protrudentium, labi facilis (prout recte mentis intentionisque hominibus, pro sua bonitate, non pro interpretantium astutia, rem metientibus errare promptum, aut potius errare, quia videntur) nemo promptior advertendo, nemo melius intra svavitatem corrigendo, ut error, tum quidquid accidit adversi, esset in præcautionem, loco Magistri meliorum, vel ordinis in occasione. Insuper, si non fuit Osor, verum Author populorum libertatis, res diversissimas harmonice concordando, Principatum, & Libertatem, velut adæquate positis pictorum umbris, illustrissima, imo excellentiora, reddantur imaginum opera. Dum videlicet se, suaque sub legē, non supra legem componere studeret, non infamem obedientiam censendo, quàm Princeps quivis, suæ legi præstaret. *Majus est imperio, subijcere legibus Principatum.* Tum in in Laudem Regum excurratur, eorumque demonstrabitur sanctitas, cum fuerit Princeps, qui legem dedit, populis, non magis edictorum viâ, & præcepti, verum operationis, & exempli. Quantum illud possit in Populorum animis, & Regnorum fortuna, contrario sensu doceri, atque probari casibus. In Principibus, peccato culpæ, peccatum exempli esse acrius, tum in publicum nocentius, namque habent multos in promptu, vitiorum sectatores. *Plus igitur exemplo, quàm peccato nocent.*

Item laudabis munificentiam in extruendis Arcibus, publicis structuris, armamentarijs, erogandæ per honesta pecuniæ, dum esset cupidissimus, nihil sibi deperiisse, verum accessisse existimans, quid quid erogavit, gratia subditorum, contulitvè in benè meritos. Non velut ille teste Historico. *Propria pecunia, mutianus bellum juvit, largitus privatim, quod avidius à Republica posceret.* Verum ille fecit in gratiam virtutis, tum

intuitu

intuitu parandæ gloriæ. Hinc subjungatur illud per Figuram *Rejectionis*, nihil largiatur Princeps, dum non auferat, non alat, dum non occidat &c.

Deinde. si non ipse tantum bonus, sed domesticos & Magistratus, ex sola virtute legerit, bonos, nec populis graves. Quid enim refert, Principem vocari bonum, cum ejus Ministri mali, superbi, avari, injusti, rectè gerendis Magistratibus inhabiles, Togâ, Sagô, privatim publicè. Nam verè, vitia domesticorum, seu Administratorum, ad Dominos justè, referuntur, imò sunt ipsissima Dominorum, si non castigant, sed patiuntur malos, quasi approbantes, nec meliores substituunt. Boni Ministri, boni Domini, ac Principis verissima nota. Bene moratus Dominus morigeram habet familiam. Domesticorum vitia, qui ferat, facit sua. Falluntur Principes, qui Officiis distribuendis, natalitiorum splendorem, & avorum nomina, non cujusquè meritum, prius requirunt. Patris gratiâ, non artis, cunis familiarumquè nomini, non agentium virtuti; ex favore, non ex valore, beneficia daturi, ideoquè perdituri. Hominum simulacris implentes curiam, non hominibus, Majore facientes adhuc errore, si non malint, gratis distribuere munia, bonis, quam vendere ineptis, quorum vitia, pertinent ad publicum, ideoquè mala, tum errores, confluant, omnino ad Principem, undè plùs auferunt, quàm conferunt tales Domino. Utiquè si vulgarium prædiorum curam, salariatis committere, dum bonis Curatoribus, lucrifabemur, non ut à nobis ludicrà licitatione atquè mercatu, id muneris vendatur. Cur? circa ministeria Regnorum, non eâ perspicaciâ Princeps utatur, tunc se demùm, accepisse, vel invenisse, meliorem populorum, suamquè fortunam arbitraturus, dum conscius dignissimis dedisse. Secùs ineptis qui dedit, vel utitur,

spontaneum habet damnū. *Kto w mieśiek dziurawy kładziepieniadze, dobrowolna škodę cierpi, y sam sobie winien.* Dicunt rectissimè Poloni.

Tum, odium *adulationis* & adulatorum intimabitur, cum maluerit prudenter admoneri, quàm superflue laudari, cui non in auribus, ut plerisque vani iudicii, & Philautiæ Principum, habitavit mens & animus. Dein, quanta cuique fuerit *Liber-tas sentiendi*, in privatis, in publicis, intrâ perspicaciam Principis, & prudentem Consiliorum delectum, ubi non prior vincebat sententia, sed *melior*. Etiam *delatorum turba*, procul ejus domo arcebatur, namque in secreta populi, non inquirunt Domini, nisi qui se odium meruisse putant, conscij fortè malefactorum. Convictus igitur civium non suspecti, colloquia, secreta, aperta, libera erant. Imò adijciatur in materiam sermonis illud Plinij. *Plerique Principes, cum essent Civium Domini, libertorum erant servi, horum nutu regebantur, per hos audiebant, per hos loquebantur.* Verum, huic Principi, uti modestia, etiā, nisi ad obsecundandum, erant servitia. nemini gravis, omnibus grata. Modestus itē Prætorianus miles, ad regulam disciplinæ militaris, moribus armis, exercitiō compositus, magis decori habendo, quàm custodiæ, portis Palatiorum assistens, cum pro tali Principe, benè satis fideliusque excubaret amoris Populorum Satellitium.

Hinc, alias virtutes enumerabis, ex modis amplificandi, pro distinctione Cardinalium virtutum. Tum præsertim adijciatur digressio, de non amore Luxuriæ, de fuga infamis otij, velut plerisque Principum, connaturalia sunt vitia, recteque de illis usurpari dictum possit, *loco ignominie est, apud indignum dignitas.* Non configebat muscas, ut Domitianus, non transferebat leviter manus, a sceptro, ad plectrum, per cunctas leges

Cytharæ

Cap. IV. De laude Personarum practica. 53

Cytharæ, digitos componens, integrosque dies lusu trahens, ut *Nero*: non hortorum umbraculis abditus, dein temulentus, ut *Vitellius*, & quæ alia, ignavorum Principum monstra. Verum huic, labor in amoribus. Curæ publicæ, in delicijs, vigilantia pro refectione, omnium vacationem, illius defendebat occupatio. Nisi fortè otium dicatur, quale fuit actuosum in *scipione*, qui *nunquam minus otiosus, quam cum otiosus*. Nec minus solus erat, quam cum solus, strenuè atque negotiosè otiando, inter altissimarum cogitationum honesta molimina, Provinciarum dispositiones, *Æqui*, iusti, & honesti administrandi per omnia, modos, & insuper intrà meditationem Divinorum &c. Aliquibus Principum, actionum secreta prodi, reputatur ad infamiam, dum labuntur in fæda, & illicita eoquè introspecti verentur, & fugiunt, altioris præsertim Nominis, gloriæ, tum immortalitatis, incapacem gerentes animum, ut præsentibus modò fruantur, ulteriorum incuriosi. Huic Regi de interiori recessu, & secretis actionum, nullus pudor, verum excellentius ad gloriam, penitiùs aspici, nec opus habet, aliam rerum induere faciem, vel simulare, tum excusare palàm, quod fecit in secreto; cuius inquam otium, facundum magnorum operum, juxta *Poloni* argutiam dicti *Złotnik w cichoci, Tyściażne kśtatiwie roboty, u kowala pełno buku czynienia za śląsk*. Velut altissima flumina, minimo sono labuntur, ut cursus Cœli velocissimus, simul & tacitissimus; prout solida corpora, plenaquæ vasa, minus sonant vacuis, verum pondere æstimantur. Sic ejus opera, priùs vidit, miratusq; Orbis, quam audivit, vel opinaretur facienda; velut sacra tum oracula, quæ cultu magis & admirandorum expectatione intelliguntur. Secus ille *vanorum*, de quo prolatum, quod magno nisu, pict; *Athlantis* ad instar, magnum portaret, ageretquæ nihil, irrueret res, non exequeretur, acribus initiis, & incurioso sine stidente rotâ, veheret nimis levia,

levia, vel, ut adagij verbo res claudatur, *qui murem pro Leone ostenderet*. Tum, prout non longe abest dictum Cornelij Tacit.. *Galba magis extra vitia, quam cum virtutibus*. Aut nupér in-
 quendam Principum, arguté jactatum. *Otiando nihilquē agendo, neminem offendens*, pro quiete, locoquē bonitatis, religiosam de-
 fidiam colens. Huic bono Regi, aberant vitia simulque ade-
 rat magna virtus. Nec satis habuit, nemini nocere, verum e-
 nixē studebat, omnibus prodesse. Hinc eadem bona, de illo se-
 cretē loquebatur populo, quæ palàm in malo Principe, desiderabat
 Quomodo laus & adulatio, honorquē Ironicus, per amicitia, tū sub-
 missæ voluntatis ludibria illi displicuit. In priva-
 to laus inquam ore, sed mente votoquē, odia, & tristes impre-
 cationes. Unde intimiorum publicarumquē virtutum, Justitiæ
 Fortitudinis, &c. deducendi campus amplissimus. Præterea,
 poteris laudare, si promoverit in Regno, aliquas artes, Acade-
 mias fundarit. Hinc excurretur, quantum commodorum, stu-
 dia. Scholæ, in populis ferant &c. Lege Caput VI. hujus scripti,
 sequenti tractatu, de Ira, de Clementia, de amore, de Injuria, de
 Impudentia, &c. Unde amplificatio abundē petetur, a contrario,
 partim à simili.

2. *Præcipui seu Illustres viri laudantur*. Ex factis Majo-
 rum suorum, à comitate in congressibus, liberalitate, in cultu
 Divino promovendo, munificentia in omnes, præsertim verò,
 in providendo pauperibus, in tuendo Religionis ardore, & ex-
 tirpanda Hæresi, ad virtutis culmen per omnia recte faciendo,
 enitentes.

Deinde, à sedulitate in rebus togatis, vel sagatis, tum à
 magno animo, circā ferendam utramquē fortunam, prosperam
 vel adversam, dum nec prosperā insolens nec adversa fractus,
 aut mollis præsertim, cum esset in gradu excelso honorum po-
 situs,

Cap. IV. de laude Personarum practica. 55

fitus, nec talibus assuetus. An item concordia domi, pax aforis, eò vivente viguit, cujus potentia, nisi laceffenti est noxia. An bella, per disciplinam militarem, prudenter, & gloriosè, nec insolenter, ad infestandos, innoxios gesta in quibus virtuti suæ totum debuit, fortunæ nihil. Imò prout virtuti fortuna semper paret, etiam ejus perspecta obsequia, & famulatum expertus, dum pro altitudine prudentiæ, vellet nisi, quod posset (posset autem talia, quæ nisi magna.) Cujus vita non annis distingvenda, sed gloriosa factis, Unus vir, ut magnorum voluminum, atquè populorum Historia. Unus inquam collecta tenens, quæcunq; virtutis, & naturæ munerum, sparguntur in plures, quævè divisa beatos reddere possent singulos.

Tùm, laudabis à mortis genere, quò quis obiit, aut si quæ notabilia circa ultimum vitæ actum, acciderint, seu Catholica sint, seu Politica, Et quæ mortem subsecuta. Præsertim dolor omnium, per laudem virtutum exactus. Verissima verò laus, quæ procùl odio, nec offensæ, nec adulationis amplius mercede, mortuo tribuitur Hinc excurrere poterit Orator, quantum adulatio depravat, & obest virtuti Principum? Undè adulatores, modicis monitis perstringentur.

3. *Nobiles Notabilesque Viri* laudantur ab animo, à laude familiæ, & ab antiquitate Stemmatum. Si quis non discesserit, à Majorum gloria, verum illam *auxit*. Deindè ab enumeratione dignitatum, aut si quæ mûnera obiit, cum impensis & labore, in Republica, in Legationibus ad externos, in Consiliis domi, Togâ Sagô si & quamdiu militaverit, in quem ludi minimè possit, dicto Marii apud Salustium. *Homo veteris Prosapie, ac multarum imaginum, & nullus stipendij*. Si in Toga intra Civilem æqualitatem se tulit, nec supra leges, moremquè & arroganter, Eoque actiones aliquæ enumerabuntur non otiosam demonstrando vitam, non velut illius è præpostero Civium genere,

re, de quo prolatum. *Viam in forum ignorabat*, aliorum labores è convivio prospectans. Facile censorem, ipse otiosus, quorumvis agens, Publicâ quiete, alijs laborantibus, molliter haberi, præcupiens. De bello, requè publica tantùm ad mensas loquens, & inter pocula ferox. Adonidis hortis, cupressisque non dissimilis, aspectu gratus, verbis magnificus, rerum vacuus, fructuquè sterilis. *Magis inter claros, quàm inter bonos*, non quia meritis ac virtute valeret, sed quia locupletissimus, aut nocendo potens, habitus pro magnifico. Nulla sua merita, virtutem, vel prudentiam, sed nudum familiarum cognationumquè nomē, negotio ferens ac superbiam. Fortunæ munera cui pro virtutibus? *Magis respiciebatur quàm amabatur*, & si quæ talia in aliquem detorta. Verùm huic viro, velut omnia fuere perfecta, n virtute, etiàm in omnium æstimatione, atquè amore. Non iatuit domi, velut plerique solent, sed quievit, sed omnium in luce, atque notitia habitavit, ex cuius otio, majus commodum, quàm ex aliorum negotijs, Reipublicæ venturum, qui modestiæ, ac recessus nomine, in altitudinem cogitationum condebatur. Ea namque sorte, atque gradu genitus, non prout illi, quos neque natos, nec mortuos Respublica sentit.

Hinc amicitiam cum viris illustribus commemorare opus. Quàm pronus quis fuit amicis, quàm pacatus vicinis, nec molestus, Vir, domi, Togæ, militiæque, rectissimi exempli. Cum esset potens & valens opibus, ingenio, virium, animique excellentiâ, voluit nisi posse in bonum. Pestifer avis est, quæ nisi ad nocendum, sic venenata animalia, febres, cacodæmonem, dùm nisi nocent, odimus omnes, & averfamur. Cujus inquam potentiam, nemo sensit, nisi levatione periculi, aut accessione præmij, humanitate, beneficentiâ. Imò post datas, si forte contingere offensas, blandâ & amicabili reconciliatione, intra magnanimi-
nimita-

nimitatem, tam dextrè rem versabat, ut plùs quemquè sibi devinciret in amicitiam, quàm si offendisset nunquàm, sed perpetuò foret amicus; culmen prudentiæ putando, è contrarijs elicere bonum. Suis præterea contentus, alienis non inhians. nec litigiosus; sciens, veras opes illis inesse, non qui divitijs adijciunt, sed qui detrahunt cupiditati. Non in fortuna, sed in nobis esse, fieri beatum.

Deinde adferes. Quam fuit benignus in subditos. His addes laudes animi, & virtutum. Prudentiam singularem, iudicium &c. Item non omittes corporis dotes, & fortunæ dona, quàm ijs benè usus, cumquè Christiana virtute non inter luxuriam, infames, helluationes, & pudenda otia. Undè occupationes honestæ, enumerabuntur, librorum, armorum, Oeconomix, Pietatis. Imò & locus Residentiæ commemorabitur, an procul Urbs illecebris. Hinc rurales & camporum mansiones commendabuntur. Unde vita quieta, procul omni censore, procul factione, non tamen otiosa, verùm laboriosa, & innocens, multò gloriæ transacta proventu. Ut jam, nil ampliùs restet, morientibus, præter gratissimum, & dives viaticum, vitæ intra famam rerum transmissæ, dulcem recordationem.

Commendabis præterea, liberorum, ad decus domûs & Patriæ, rectam educationem. Quibus feliciter gignendis, tum instituendis, velut novorum exorientium siderum, protulit decora, magnorum inquàm Heroum, amplissimas in Republicam deduxit Colonias. Ut non jam citra injuriam hujus Nobilissimæ stirpis, amplius dici possit, *solas Lacenas parere viros.*

Deinde adferantur ea, quæ circa mortem acciderant. Qualiter mortem tulerit? qualiter conjugem observarit, affines, quæ complexus fuerit? quales filios reliquerit? qualiter domum,

ac domesticos rexit, ac moribundus disposuerit, In cujus funere, omnes propinqui, egeni, imò pars magna Provinciæ, velut sua obit, ac dolet funera, suam enim quisquè in ejus, vita vivere amabat, & venerabatur fortunam, Hinc excurre in liberalitatis officia per negationem contrarij vg. non taliter de liberalitate hujus defuncti? dici debet, velut in quendam jactatum. *Non dedit hic, sed potius domum suam purgavit.* potum nisi acidum, panem siccum, carnem morbidam, vel morticinam, vestem laceram, & quæ sunt ejectamenta domus, seu amico seu egeno porrexit. Verum huic nihil fuit gratius, quam optima dedisse, propinasse ea libertate animi, ut accipere se, tum ærarium còacervare, tunc putaret, cum donaret, vel impenderet, in aliquid rigorosè, liberalitatem per se gratam, adjuvando *Comitate.* Non enim faciebat *vultu Negantis*, sed promptè, *qui tarde fecit diù noluit.* Nec item, ut *exprohans*, & ostentator, sed potius morem gerens *superbie*, imò quâdoquè *dandi levitati* ne dicam *prodigalitati* quam amicitia, charitatisquè velut plurimi solent officio. Hujus loci est Polonorum jocus, fictæ dolosæque liberalitatis, in homines jactatus, dum probrosa, & quæ nullius frugi, nomine pietatis, à se amovere contendunt, *Corka spetna, albo glupia, do klastora; kón chromy ná spital. Zte y niedokónczane prawa kósciolowi.* Sic Deus apud *Malachiam*, succenset Judæis, clauda, langvida, cæca, polluta; eoque omnia deteriora, super altare suum offerentibus.

Hinc descendetur in liberalitatem Catholicam, quæ ex charitate DEI, & proximi, in egentes, in afflictos, pias fundationes, cum sciret, Eleemosinam, ut agriculturam, non damnosam, verum artem omnium, quæstuosissimam esse Eò verò liberalior vocandus, qui præripiens fatum, suæ liberalitatis, tum egregiorum operum, est ipse superstes, concordii harmonia, o-

pus.

pus conjugendo, & *charitatis voluntatem*. Non quemadmodum nonnulli, post mortem nisi, pollicitis, perque testamenta effusi, ac verius ostentatores donorum, quibus frui non licet, tum velut ex alieno liberales. Iterum non daturi, sed resumpturi, imò suammet damnaturi munificentiam, & voluntatem, si convalescere, si forte vivere iterum, datum à natura fuisset. Post mortem igitur dare, non est vere dare, sed polliceri, sed torquere dilatione, nec facere, sed nisi velle, ne dicam coacte, ac forte poenitenda. Mortis quandoque beneficium, est, non hominis. Qui dat in vita, sibi demit, qui post mortem, successori. Prope collimat, dictum Polonum. *Gdy z miłości bliźniego, lepiej dać ubogiemu, lepiej niewdzięcznemu. Wdzięczeń y bogacz. Sam za się, za wdzięcznego, zwykle BOG nagradza.* Egregium ergò & opulentum habes debitorem. Pro ceno, cælum offeret & munera beatitudinis Bonus amicorum, domi meæ hospes, opulentioris habendæ fortunæ, posuit mihi quaestionem seriò. Cui facile respondi. Possidendæ cujusque fortunæ, tres maxime haberi tutelares Patronos, quorum nominibus qui devotus, certam præ manibus habeat fortunam necesse. Et titulos Patronorum curiose sciscitanti, ne torquerem dilatione, prompte subjunxi, Nomen primi *Ora*, sequentis *Labora*, tertij demum, *ordina rectè*: quartum hinc, infallibilem comitem secuturum, *Habebis*. Qui enim diurna operum à nomine DEI, seriò colendo non incipit, parcus in egenos, injuriosus in proximos, gravis, nec erogator in juvandos subditos, dein astute sua tantum, privata cōmoda, specie publicorum substructurus, venaturus, quomodò propriam fortunam habeat, qui communis neglector, qui injurius alienæ? Nisi forte fallacem, ac brevi (prout venit) in fumos abituram, adipiscatur. Deinde cum labore atq; curâ non ineundo societatem, & consilium quomodo habeat quis fortunam.

osus & oscitans, notabilem diei partem, serijs negotiorum, minime impensurus, verum obiter intentus, per sola ludicrorum, vanaque, tempora transmittens. Magna item ordinis ratio habenda, quid prius agendum? quid posterius? quomodo ante tempus providendum, ut res in tempore habeantur. Qualibus dein administris res agenda? intelligentes rerum domesticos impense providendo, ut pro cuiusque ingenio, tum inclinatione domus negotia, hæc illave committantur. Nemo unicus simul omnibus sufficit, magnificos quosque nobilium conviviorum in famam hospitalitatis, dein famulicij, tum ædificiorum, & quovis apparatus, magis egere ordine, tum inspectione, quam cæcâ impensâ, vel prodigalitate, unde pluribus sufficiamus. Verbo ut dicatur, magnas opes, non multa colligendo, sed haud multa perdendo, imò scite dispensando, parari, vel quod ad perfectionem artis Oeconomicae requiritur. *Patrem familias vendacem esse* (quod ajunt) *quàm emacem prestare*: exile namque ac prope inops penu, vel horreum ubi non & aliqua supersunt: imò quòd pejus, cui vernacula pluscula desunt, ad sufficientiam, ut aliunde (facta natave) conquirere cogatur, Qui non providet igitur domesticorum rerumque ordini, magnas sæpe inter opes, habetur inops, & splendide miser, nec Dominus sed ut pupillus. Hinc, non inepte dicunt Poloni. *Pan, który się wstydzi o swoiepytât, bardziey się wstydatê bedzie musiat, kiedy nie bedzie mial*, Nec inepte concordat. *Stoł y animus odety, miesiek zâs plâski*. Verum hæc obiter, ad laudem tamen recte ordinandorum prudentia, adæquatissime accomodanda.

Ad hæc, in exornatione virorum Nobilium, variæ Prosopopæiæ fieri solent, potest induci familia loquens, propinqui consanguinei, domestici, Patria denum ipsa imò arces Palatia, tecta quæ erexit, vel restauravit. Imò potest induci Ipse defunctus,

functus, amicos plorantes consolans. Possunt etiam ad dolore concitari cives, quibus præfuit, sylvæ, agri, sicut fecit Cicero, exornans mortem Publij Clodij vg. Mortem ejus, æquò animò nemo ferre potest, luget senatus, meret Equester Ordo, tota Civitas, senio confecta est, squalent mancipia, affliguntur Colonia, agri denique ipsi, tam beneficium tam mansuetum Civem desiderant. Ipse locus in Curia, in senatu vacuus, rectum & prudentem requirit Senatorem. Demum mors Ipsa potest inculari, quæ spectatissimo Cive orbavit Patriam, fidelissimo socio conjugem, dilectissimo Parente filios, maximo filiam ornameto, munifico Patrono egenos, concives fidelissimo Cive. Eo viro, qui dum esset verissimum simulachrum priscae virtutis, immò canon ipse, idiognomon, atque norma, nusquam idè rectè fecit, ut fecisse videretur, sed quia aliter facere non potuit, & cui rectè faciendi consuetudo, in naturam versa Eo Cive, in cujus vita, prora & puppi. Serat publicæ fortunæ sustentabatur & vivebat Patriæ salus, cujus consilia, multum prudentiæ, & infractæ libertatis, habebant adulationis nihil, publicæ securitati & conscientiæ, dum studeret magis, quam aurium voluptati, vel cum periculo offensionis. *Qui blandiendo* (velut plurimi solent) *minimè nutrebat malum* nec velut illi, qui ad placendum suæque impensissime procuranda; verbis sat instructi, ad rem proximorum vel populi agendam, muti. Maluit inquam, jacturam gratiæ, quam pati veritatis. Generositatem parrhesiæ, per omnia exercendo, retinendoquè veterana virtute. Eum constanter exprimens virum, quem innuit scriptura. *Loquebār de testimonijs tuis in conspectu Regum, & non confundar.* Hinc uti bonis, comis, sic adversus malos injucundus. Quantum quisquè bono publico, tantum illi fuit amicus, aut inimicus. Imò, amicos, inimicosquè non ex sua causa privata, sed ex Reipublicæ

eæ utilitate, selegit &c. Cujus meritissimæ virtuti, si publica defuerunt præmia, summi tituli, ac honores, tum exuberantes publicarum Præfecturarum census. Cur tamen? injuriam illi fieri dicas? quem solidioribus, parte ab altera, beavit fortuna, privatæ vitæ præmijs, contentamentis delicijs. Cui videlicet à DEO data Consors uxor, ac honesta, liberi decori, cumquæ virtute, valens sanitas, ac super omnia quies mentis, litigio atquæ inimico procùl, imò, cui multitudo contigit amicorum, prospera dein fama, interquæ vicinos authoritas, quæ potius illustrium multi, libenter prætulissent, super altissimos publicorum muniorum gradus, quibus in privato, his omnia evènere contraria. (*quæ enumerare in adversum, perquæ exempla deducere oportuerit*) Multos inquam videas, magnis fulgentes honoribus, quorum fortunæ intimioris ob defectus, atque vitia, splendens purpura, tegit profundissimas mentis tenebras, & angores, animum laniatum, millequæ dolorum vulnera. Magis hinc decorum huic viro fuit, sua contento sorte, carere titulis, & ditium Præfecturarum nominibus, nihilquæ ex servitio Reipublicæ, reportasse, præter gloriam dum penes virtutem, dumquæ sine aliorum injuria, quam per adulationem, per vitia, perquæ artes illicitas, velut plurimi ex natura corrupti sæculi Cōsuetudine hæc meruisse, quæsisse. De quorum honoris gradu, nō inepte dici possit, à remo ad Tribunal, tum illud, *portentum ingens conflatum, qui nuper mulos fricabat, Consul factus est.* Non immeritò hinc laudatissimus Cato, de non posita sibi publicè statua interpellatus, malo dici (*generosè respondit*) *quare Cato statuam non habet, quàm quare habeat?* Si tamen cui hominum omnia hæc, publicè, privatim, in honore, in fortuna, prospera eveniant, supra sortem hominum, eum ascendisse, & velut Cælo, ante tempus plantatum dicas &c.

Etiam

Etiam disgressionis ergò, adijci poterit, Demonstrando boni publici curam, ac servitium, magis esse Catholicam, quàm Politicam, virtutem eoquẽ Deo gratissimam, dùm pro universali censetur virtute; Dum videlicet, non sui commodi intuitu privati, verùm sub nomine Reipublicæ, ejusque amore, tot millium proximorum, & quidquid sacrorum intus est, procuratur bonum, ne fiat cui malè, sed imò, ut fiat omnibus bene. Ne ab hoste prematur populus, ne tributis gravetur, milicium ne vexetur licentiâ, ut inquam per judiciorum æquitatem, promptamque justitiam, suum unicuiquẽ reddatur. Ne pupillus, vidua, ne pauperculus, ac debilior, ne dicam innocens injuriam patiatur a potentiori, licentioso, & impune astuto. Demumque ut præmium sit bonis, pœna malis. Secus hodie videas, raros pro Republica, verùm publice boni sub nomine, pro re privata, sollicitos plures. Dempto Catone (verba sunt Dionis) nihil reliqui purè, sineque avaritia, pro Republica agebant, quorum facta non à virtute, sed privato à respectu, proficiscebantur. in quos commodissime ludit, Adagij Poloni argutia. Nie z nabożeństwa dzwonnik służy kościołowi, ale dla oferty. Sic plerisque in ore, nisi perpetua boni communis, tum sincere mentis vocabula, dum animus interim coquit astum, reique privatz amores: qui (ut clariùs dicam) corporum domorumque tenus curiosi, de Repub: negligentes, in quibus, elegantes hospitalesque viros, quam bonos Cives, aptos Togæ, bello, j m promptius laudaveris, ex aliorum publicis laboribus privatam quietem & frugem sibi scite facientes. Plurimum naturæ distat, inter apes & fucos, licet apum de genere videntur, hi mella, procul labore, meditantur sola, illæ prius mellificia. Neque illud in laudem omittendum, Plerosque nobilium, quibus per otium, & ignaviam, nulla inest virtus, recurrere ad majorum, unde nati, velut alienam gloriam, fumosas profere-
rendo

rendo Atavorum imagines, Huic viro, plús est ad gloriam non magis illústrium majorum, quam propriâ gloriari virtute qui & Parentum magnis nominibus, adducit splendorem, & aurum accumulans auro, simulque posteris dedit illustre ad imitandum exemplar. Nasci e Principibus fortuitum est, verúm inclarescere, proprio ab meritó, vera laus dici potest. Hinc, adijciuntur exempla nepotum degenerum, magna Majorum nomina vitiis, inertia, prodigalitate, probrosâ vitâ obfuscantium, in quibus illustria Parentum gloriæ plenilunia, deliquium, atque totas Ecclipses patiantur, vel pro quibus juste erubescant, & ex se natos, ut ex aquilis Columbas, ex Leonibus lepores, indignentur. Magnitudinem arboris annosæ, incuriosi plerumque transimus, speciosis nisi fructibus immoramur subsistentes, & laudamus Ingentium ostia fluviorum, exigui fontis, unde nascuntur, augent gloriam. Redit ad Majores, posterum splendor, atque honos; secús magnum onus, ac dedecus est, vetus nobilitas, & diversum in nepotibus vitæ genus.

4. *Laus Militarium Virorum.* Ex multis Capitibus deduci potest. Proponet Orator, quâ ætate se quis militiæ dederit, an totam ætatem consumpsit in Castris, & arte bellica. An per intervalla, ut plerique titulo tenuis, castra viderit, *quorum militia, & stipendia, per oppida expleta.* Velut argute quibusdam succenset. Tacitus. An obediens, fuerit Centurionibus, Præfectis, Ducibus, *an imperia exequi maluit, quàm interpretari.* Quam tolerans injuriam cœli, & variæ fortunæ, aliarumque incommoditatum militarium, cûi labor, sudor, Vigiliæ militares, fuere dulciora ferculis. Quam zelosus in defensione Patriæ, quam in toleranda captivitate, patiens, periculâ non admittens modo magnanimiter, sed quærens in virtutis nutrimentum, & amplexans, palmaris per omnia præliator, cujus sola fuit ambitio, de-
poscere

Cap. IV. De laude Personarum practica. 65

poscere primam laudis operis frontem: verè exprimere vità, & actis quod nomine, atquè titulo.

Laudantur item Miles à vulnerebus in bello acceptis, cicatrices enim, pro Patria reportatæ, stemmatum loco sunt & sudor militaris, gemmarum vicem habet, veluti in Panthera maculas, quidam subtiliter ludit. Ex maculis decor Tum dices, quod in retundendis hostibus, pro Patriæ incolumitate, vice muri aut propugnaculi, pectus opposuerit, hosti nunquam tergo notus. Nec omittendum recensere, si cunctatione res gerebat, adversa, an constas & infractus, animosè toleravit, an Duci; fidelis, si propriis stipendiis contentus, & ab inferenda injuria alienus. Sobrius præterea, non luxuriosus, vigilans, aliisque in exemplum. Undè commemorabuntur occasiones, quibus cæteris præluxit, tum honores, quibus ob rem militarem cumulatus. Insuper illustrabitur res magnanimitate & exemplo Epaminondæ, dum lethale vulnus accepisset, delatus in castra, duo quæsit: utrum penes se esset, socius laborum Clypeus, nam si hæc clypeo, apud Thebanos, haud gloriosum erat mori. Postea quæsit an penes Thebanos esset Victoria, dumquè affirmatum haberet utrūq; Nūc latus (respondit) morior. Poterunt aliorum quoquè adferri exempla, quæ Historiam legenti, abundè subministrabunt. Vide locum de *Confidentia & Audacia* Cap: VII. item de meru.

Viri docti laudantur. Ex scientia in quo genere E-ruditionis aliquis excelluit, labore studiorum, difficultatum superatione, peruestigatione arduorum infatigabilis, cui omnes simul literarum pertentati & in explorato habentur, abditissimi causarum thalami, accessi atquè peruestigabiles. Si *Theo-logus*, Divinarum literarum, sanctorumquè Patrum, habuisse dic-tis notitiam. Si *Philosophus*, laudabis acumen in oppugnan-

dis aliorum opinionibus, suisque proferendis dein dexteritatem in tuenda sententia. *Si medicus*, laudabitur à notitia morborum, peritia & felicitate curandi, in ægris visitandis diligentia. Deprædicabitur deinde promptitudo, charitas, erga pauperes, & egenos, quibus succurrebat gratis. *In Jurisconsulto*, laudantur, integritas consiliorum, fidelitas, diligentia, Juris perfecta scientia, tum perspicacia in solvendis legum nodis, munerum contemptus, amor æquitatis & justitiæ, pupillorum prompta defensio. *In Oratore*, inopinata rerum, & extemporanea, fluens, ornataquæ dicendi, tum verborum promptitudo, varia & multiplex eruditio, non ostentata ubertas, & copia dicendi, solertia in svadendo, prudentia in ordinando, perspicacia in prævidendo, felicitas in permovendo. Cum aliquis, omnes partes boni Oratoris, plenè absolvit. Movendo, Docendo, Delectando, imò & ipse rectè agendo: Faceffant verò Concionatorum illi, qui se prædicant, se ostentant, non Deum, saturitatem aurium tum ingenij procurant, famelicam relinquunt animam, & veriùs Oratores Politici non *Evangelij*, præcones vocandi. Faceffant inquam, lingvæ calamiquæ pruritanter, eloquentium, qui seù dictis, seù chartaceis muneribus, aucupia gratiarum quælituri, multa in laudem horum illorumquæ, mentiuntur, ac ineptiunt.

6. *In laude Adolescentis.* Videndum erit, Maternum, Paternumquæ genus, quàm fuerit nobile, dein similitudo virtutum Paternarum, quàm vivam ejus intaginem exprefferit, Item Pietas in Deum Matremquæ sanctissimam, observantia in Parentes & Præceptores, virtutum præsentium decus, & spes futurarum, alacritas ad studia, tum quævis egregia exercitiorum percipienda. Ad hæc indoles, forma corporis elegans, quam non ineptè quispiam, pulchram virtutis mansionem, ac domum intitulavit. Morum integritas, ineisque mascula gravitas, Non secùs, velut de
fene

Cap. IV. de laude Personarum practica. 67

senes quodam, luxurioso, delicatulo, sceleratissimæ levitatis, & otiosæ vitæ intimatum, quem, *puerum barbatum, sexaginta annorum* rectè vocavit quidam, cui multos annos, mori expedivisset, Huic verò adolescenti, illud serviat. *Consumatus in brevi, explevit tempora multa,* ætatis modicæ, sed rerum non vacuæ, imò eximæ. Ut aurum, & gemmæ, non magnitudine molis, verùm præstantiâ & qualitate præstant, suprà ingentia plumbi, lapidumquæ pōdera; in parvo corpore, gigas animus, virilis generositas, mentis intrepida fortitudo, constantia. Ingenij dein excellentia recensetur, pudor, innocentia, spes rerum maximarum, quas Parentes, Patria, sibi Deo, pollicebantur. Unde, *vīs ac series rectæ educationis,* parato sub exemplo deducetur, in augurium futurorum ac vitæ altioris, ex ungve cognoscendo Leones, ex flore fructus. Viridia folia, non siccæ intus testantur arborem. Tum in laudem Parentum excurretur, & qui fuere nutritii juveni commissi, qui beneficio rectæ educationis, sibi & Patriæ parant ingenia. Quamvè felix Respublica? per exempla Romana & Græcorum deducendo, ubi ad rectam educationem prolis, in literis, armorūquæ exercitio, tota ætas impēditur. Hinc Atheniensibus, tantam fuisse eam, institutionis juventutis, ut etiam Solon sanxerit, *Ne Filij æsent, in senectute Parentes, qui eos literis non imbuissent.* Nam verè illi Parentum pueros amando non amant, sed oderunt, qui specie molestiæ vitandæ, eos non admonent recti, nonquæ erudiunt, velut simiæ, suum fatum nimis amplexando necantes.

7. *Virgines laudabis.* Ab illabato castitatis flore, & Virginitate Angelica, dein à pietate & modestia singulari, taciturnitate, fuga otij; à sensuum diligenti custodia, aurium, oculorum, lingvæ. Quæ omnia prudenter à curiosis actionibus refrēnabat, ac vel maximè, qui est unicus Virginibus honestissimi stem-

matis & coronæ loco, à Virgineo pudore quo cuncta recta in
 ea decentissime, atque præmunita reperiebantur. Modestissi-
 mæ libertate Oratoriâ, perstringendo dissimilitudinem Virgi-
 num, quæ non ad eam, vivendi se componunt formam & mor-
 dum. Castissimus earum formæ decus, qui procul facit, natu-
 rali nititur pulchritudine atque commendatur. *Matronarum laudis materia, facile sumitur ex supradic-
 tis, pro statu uniuscujusque, Regio, senatorio, Nobili, etiam la-
 borioso; in aliis enim feminarum, nihil muliebri præter Corpus. Ve-
 lut quæ Virilibus curis, feminarum vitia exærant.* Hinc virtutum
 genera inspiciendo (Capite III. supra recensita) *Temperantiæ, Ju-
 stitiæ, Fortitudinis.* Virtus enim nec sexum, nec censum, nec æ-
 tatem quarit, in medio posita, cuique sequenti, promptissima, &
 facilis adepta, modò volenti. Non eruenta laboriose, ex inti-
 mis montium, nec ultra maria querenda, inquietando aliena
 litora, cumque periculo navigantis. Non prætervehenda e-
 jus gratia scyllæ, & Charybdes, non effusione auri & ditis pe-
 culij mercatu, paranda non longis itineribus, multoque adven-
 da comitatu, verum domi etiam in morbo lectulo, sub pau-
 pere centone, humili recto, haberi & exeri augustissime potest.
&c. Quod applicandum ad personas. Adjiciendum deinde. Quo-
 modò intra curas domesticas, & servitia Divina, tum exercitia
 bonorum operum, furto sibi subducere horas, non aliud tem-
 pus, suum magis putando, quam quo vacaret virtuti. Nihil lu-
 dici, ut mos mulierum vana sectantium, nihil curæ obstabat,
 ad egregiam virtutem, in exemplar, non domesticorum modo,
 sed vicinorum, totiusque Urbis vel Provinciarum. Hic addi pote-
 rit, quod olim Romæ templum dicatum fuerit *fortune muliebri.*
 Et quibusdam Matronarum, eximiam propter actionem, positas
 fuisse statuas Equestres, cum æquarentur viris generosæ Virgi-
 nes.

nes, masculâ virtute. Undè apponentur Illustrium Matronarum exempla ex Historia domestica, reentiori ac veterum. Jurè laudari Lucretiam Romanam, fide inexpugnabilem & verecundia, cum enim Romani Viri, uxorum suarum actiones perterrituri, ex castris, inopinato citatis equis, Romam advolassent alij uxores suas ex fenestris volantibus oculis perspectantes, alij ad fores (philterico seu fascinoso amoris in aucupia interjecto gestu) confabulantes, in foro mercatores, deambulantes perhortorū & umbraculorum spatia, alij curiositate, ineptis temporantes, reperissent, solus Brutus, uxorem suam in medio ædium interaneillas, lanæ texendæ advigilantem, reperit.

Faceffant nunc desides illæ, moderni ævi feminæ, pigmetorum modò studiosæ, mollitiei, impendiorumque ostentamenta. *Uno filo* (quod ait ille) *Villarum insuantes pretia* ultra consuectam vel innatam feminis garrulitatem singulari vitio loquaces. Quibus unicus labor, tueri otia, aspicere & aspici; componere vocum modulos, & fermocinationes, capillum in gyros frangere, attendere speculis, magisque studere vultus venustati, quam mentis. Vel quæ (dixerim) nihil sunt aliud, quam feminæ &c. Hic aptissime apponi possunt argute dicta quasdam feminarum perstringentia. Nihil aliud sunt feminæ, quàm cataputia deaurata, quæ aspectu oculis grata; sed morsu tètata, insyavia sũt, *pluriquè aloes, quàm mellis habent*. Uxor bona, Phasiani adinstar, cujus parvi plumas, magni carnes æstimamus. Mala instar vulpis, cujus pellem in pretio habemus, carnem spernimus, & abijcimus longè. Imo sunt quædam, instar hederæ, ante hospitia, tabernasque suspensæ, ubi dùm omnes vinum vendi putant, en acetum venditur. Sic persæpe forma tenus Helena quàm ab interiori mente pensatam, *Hecubam*, possis dicere verius. *aliud in titulo*

culo, aliud in pyxide, titulus medicamentum fert, pyxis venenum.

9. In Conjugibus. Laudatur concordia, & amoris constantia, per multos vitæ annos, in utraq; fortuna. Non velut quibusdam Conjugum, argutè succensuit Seneca. Vidimus, quorum unitus amor notiore desit divortio. Quàm multæ uxorum, inter probatas, esse ceperant, postea, inter exempla mutatarum. Tum laudabitur fides semper inviolata, dein prolis educatio Catholica, ejusquè modus &c. &c. Velut matronæ cujusdam inscriptum tumulo. *Casta vixit, lanam fecit, domum servavit.* Tum illius alterius. Hic una sepultus est, amor mariti, fortuna, delicia, vita, spes ulteriorum, & consilium. Adjiciendum præterea, quàm fuit, Mariti sui, virtutum & laborum, imò tristem lætorumquè, aptè socia, cumque autoritate. In judiciis ad justitiam & elementiam permotrix, domi & foris ornamentum. Pia in Deum, charitativa in proximum, in domesticos. Nū verò quod absit! è contra.

10. Spirituales, vel Religiosæ Personæ laudantur. A prudentia, in electione vitæ sanctioris, ab hominum turba segregata, unde incommoda vitæ forensis, deducuntur, fortunæ ludibria, aulæ falsitates; haudque durabiles, & lubricos demonstrando favores. Dein labores Oeconomix, imò sæpius vani sudores, intimabuntur. Conjugum discordiæ, amicitix hominum fallaces, fortunæ incertæ, & quandoque ipsis Dominis graves. Titulorum nihil profuturæ vanitates &c. securior amicus, Deus in Cælis, quàm homo interris, imò certior neque personata (ut esse plerumque virorum forensium solet, intus tristis & deformata, forinsecus decora) felicitas. Felices permutazione qui subjugata spe, Dominaque rerum, humanarum fortunâ, mature, quietem animi indicunt sibi abundè rati, bonum, non quod superest, sed quod ut cunque adest, non provocare adversa, sed illis non cedere,

re, nec fortunam, aut fata emendare velle, sed se. Feliciores adhuc, qui proscripto forensi strepitu sensim moriuntur mundo, ut incipiant mente plantari Deo, non tunc primum, vitæ modum, regulamque statuentes, dum intra vitia lassamur, veritusque nos jam deserunt, quàm nos illa, dum inquam vivere desinendum est. Quid turpius? quid magis a ratione alienum? quam homo, *alienam* non animi, (quâ parte maximum homo est,) sed corporis vivens vitam, negligens suam, quàm senex jamque depontanus, vivere incipiens, imò prius fortè vivere desinens, antequam rectè incæperit.

Dein, tota series exemplaris vitæ, à prima usque pueritia, deducetur, per Enumerationem Cardinalium virtutum (*vide superioris Capitis præcepta*) Temperantiæ, Justitiæ, Fortitudinis, seu per Theologicas virtutes, *Fidei, Spei, & Charitati*. Ab occasione rectæ virtutis & modestiæ hominum, quidni reprehendatur decoctorum Civium prodigendi cura, & integra manducas & absumes Patrimonia, insolens appetitus, perfitamenta mensarum, eruditio luxu, lautitijs, profusionis contentione. in oblectamentum, singulorum sensuum ingeniosissime distinctus, multas imò servientium turbas, hæc sola, velut principali rebus inhumanis curâ, vanissime fatigans. Dein, potandi innumera species, & mille per decumanos calices, haustusque geniales, illicia, unde mox subsequens, prodigalitatis proles, turpis egestas, apud eos præsertim, apud quos, tota urbanitas, gloria, totum ingenium, occupatio, ac deliciae, ne dicam adoranda, terrenæ felicitatis Numina, *Venter, lectus, mensaque sunt*. Ultra peram ac censum (quod ajunt) agere, sapereque volentibus, modo sufficiat in præsens, ulteriora temporum & rerum, susque deque dum habent. Hinc arguetur famulitij, vel edonum verius, bibonumque, superflua turba, adferendo illud Seneca. *Mel muscæ sequimur,*

quuntur, lupi cadaver, frumentum, formica, escam, hæc turba comitatur, non hominem. Tum recensetur, vestimentorum insana, aut scandalosa mollicies, morum lascivia, nimiaque cura corporis, quasi ars ingenua, celestisque disciplina pars aliqua sit turburcinari, vivereque molliter, ineptire, argutari, otium trahere, locoque eruditionis, magis curiosa, quam seria, sectari, dissimulare, Verbo denique ut dicatur. Frugales, odisse canas, dapibus sumptuosis ad copiam fastidium ineptire, pluresque in dies continuata potatione, palæstram, temulentiam, tum, insolescendi instituere, optatissimum habetur.

11. *Laudis virtutis alienius abstractim ab homine agente sumptæ* deducitur, ex natura ejusdem, & effectis, ex comparatione ad virtutes alias, quo quæque habetur gradu, quam pluribus, profic? quantum Cælo æstimata? Dein ex turpitudine contrarii, & emensuris inconvenientibus, hi fiat. Tum ex modo agendi, ac omnibus circumstantiis. Quis? quid, ubi, &c. motiva, causas, tempus, locum, imò conditionis paranda, & conservanda virtutis, aliaque demonstrando, & illustrando rem similitudinibus, antiquorum dictis, tum exemplis. Constantiam, insuper, vel perseverantiam, quæ ex fortitudine animi gignitur, velut conservatricem cujusque recti, dein prudentiam, velut directricem, aut Parentem, in rem apponendo, quibus exclusis, manca sit virtus, imò non virtus, veram sit potius, virtutis quoddam irritamentum. Recte hic apposuerò, recti moniti essatum. *In virtute non progredi, retrocedere est, Ubi incipis molle fieri, melior, ibi desinus esse bonus, imò hinc incipis esse malus.* Credere, se bonum, proximus ad malitiam gradus est, tum ad errores. Agendum igitur, ad Perseverandum.

12. *Laudis humanarum Actionum.* Retrò habetur. Cap. II. quod est de Amplificatione.

Cap: IV. de laude Personar: practica. 73

13. *Laus; prudenter, aut rectè Dictorum, petitur.* Excurrendo breviter, in laudes Authoris, juxta præcepta de laude personarum intimata, Plus enim authoritatis & efficaciae habet dictio, quæ à notabiliore prelata persona. Dein examinabitur artificium dictionis, ponderosa verba, quadratè ad rem accommodata, eorumque energia, stylus concinnus, non affectatus, nervosus, Imò ipsius dictionis, vel sententiæ, *in animis hominū potens efficacia*, deducuntur; tanto magis valens, quò brevior, paucis sed fetis fecundisque sensibus, ac periodis, inferens multa, non immani prolixitate, nec fastidiosa mole, audienti gravis, p'us cutis quàm carnis habens, verum svaviter se insinuans; facilius mente capienda, nec operosè retinenda diu; velut igitur Chemicorum *quintæ* (ut ajunt) *essentie extractus*, efficaciae, sunt immensæ, à modicis distillatarum vaporationum, guttis. Vel ut est centrum in circulo, ut polus in globo, ut oculus, cuncta rerum simul comprehendens, est in homine, sic sententia in proposita materia, vel oratione. Adhuc inquam, ut aurum ære, argentum plumbo, sunt meliora metalla, magis laudata, nec non æstimatoria nobis, quæ in parva mole pretij plurimum habent, sic dictum, ac sermo, qui sensus habet plures. Hinc obiter succēseatur superbiae, vel stoliditati, novorum saperdarum, nobilissima quorundam scripta, damnantium, quasi propriæ artis orbata, imò ignorantiae sint plena, dum propositas materias, dictis aliorum fulciunt, ornant elaborant, velut is nævus, invidiose adstruitur Politicorum libris, viri eruditissimi *Justi Lipsii* sed videant quid ipsi? imò quàm stulto faciunt judicio? Ergone? malint breviusculum, sed gemmeum opus, ambitiosa propriæ artis, & eloquij ostentatione crescere in voluminum immensa dum enim senescente Orbe, tot nos præcesserint, eruditorum ingenia in proferendis rebus defudantia, cur sit pudori? quod quisque prudens,

K

spe-

specimen ingenij tulit, gloriæ habens ipse modicis verbulis, ingentium arcanorum, monitorum inquam, dogmatum, velut breves rerum conclusiones & compendia, suis scriptis questissimo inferere ornamento, dum inquam hæc, in suum sensum, inque firmam tam materiam, detorquent aliqui, quare nam? pro ignominioso censeatur? Nisi propterea, puniri velint eos qui Oceani per longinqua, gemmas operosè conquirunt, ad venustatem decoris monilibus includendas: nisi Architectum damnent, quod hac vel ex illa rupe, Palatio nobilissimæ dispositionis, tum artis extruendo effoderit lapides, ab illo litore aut monte petierit arenas, vel calcem, arbores ab illa sylva, neque omnia materiarum ex se, ut araneus suam totam, effinxerit. Dicam adhuc: Nisi Apellis vel Prothogenis, artis pictoriæ admirandorum operum excellentiam spernant, eâ causâ, quod coloribus, non ex suo cerebro prognatis, picturas licet elegantes, elaborarint. Utique, belli Duces, alienis manibus vincunt, integram tamen, gestæ rei gloriâ; meritò ad se trahunt. Si latè nimis pro alienis sumantur, quæ ab aliis, in rem nostram sumpsimus, tota sermonis gloria, ad nutrices referatur, à quibus linguam discimus. Non dantur profectò, tam felices & velut Angelicæ mentis homines, ut quæ admirandorum ingeniorum singuli, longo temporum partu, edidère singula, id totum simul unius pariat ingenium. Nisi elegantiam putes, quæ alii paucis verbis, hæc integris, magis gloriosum sit, exprimere paginis, sermone inquam luxurianti, & futilitate superfluatorum, turgentibus dictis, paucas res, plurimis verbis, pari vanitate, non curantes inania, dum scribant dicantve multa? *Velut magna in parva* (Gallis argute) dicitur *parvam dispensando portionem*, aut montium ingenti partu, minutulos gignendi mures, vel ab esu cancrorum, plus testatum, quam carnis pollicentes. Quæcunque igitur dicimus, agimus, scribimus,

mus, aut mente perpendimus, sunt dudum visa nobis seu lecta, auditave prius, vel in similitudine operis, per experientiam comparata. Nihil igitur nostrum, sed totum alienum imò totum nostrum est, cum dextrè rebus accommodatum, sic *Plato Aristoteles, Archimedes, Ptolomeus, Hippocrates, Galenus, Vitruvius*. (Historicorum neminem pono, qui aliena scribere tenentur, quàtò verò magis introspiciendis, diligentiores, tantò sunt præstantes, quantum apposuerè de suo, tantum abivère a vero) aliique viri illuminatissimi artium per diversa, sensim ab aliis observata, suis verbis rede gere in ordinem, gloriam tamen quisque sui operis, tum artis ferentis. Nunc quoque felicioribus, ab ingenuis, supra illorum inventa, capto ab iisdemmet principio, plurima inveniuntur, ut meritò dictum sit. *Magistrum esse priorem, diem posteriorem*, ac eveniat ut sæpe vespèr, corrigat opera antemeridiana, melioribus cogitationum subnascentibus, lentis inquam, maturis, & posterioribus. Sed quo tandem penna laberis? Huc quoque pertinet Circumstantia temporis, Personarum, loci, cujus dignitatis erant personæ? & quantus earum numerus, coram quibus dictum; Quàm opportuno tempore, aut difficili, periculoso, imò quali loco, occasione, causa, animositate, zelo &c. Tum expendetur exaggerativè, per sui partes singulas materia, de qua dictum est, ex modis amplificandi, laudando in majus rem, si quam laudat, aut svader illa dictio, aut secùs vituperando, sic vituperat, vel dissuadet, velut pro diversa natura materiarum, varia hęc suggeruntur.

14. *Si quispiam merito prope ra sit extinctus*. Dices: multis gravibus casuum, cum exemisse fortunam, si non aliis, saltem necessitatibus & temporum, quæ forte mala sperabantur. Rectè Seneca. *Optimum est. antequam optes mori*. Huc proximè refertur illud Cornelii Taciti. *Quamquam Agricola, medio spatio inter-*

græ ætatis, ereptus, quantum ad gloriam, longissimum ævum peregit &c. &c. Consularibus ac triumphalibus ornamentis prædito, quid aliud adstruere fortuna poterat &c. &c. Ita festinata mortis, grande solatium tulit, evasisse postremum illud tempus, quod Domitianus &c. Non vidit Agricola, obsessam curiam, & clausum armis senatum, & eadem strage, tot Consularium cedes, tot nobilissimarum feminarum exilia, fugas &c. Tum quæ similia boni Oratoris dictare potest genius. Vide finem capitis præcedentis. *De laudibus imperfectæ virtutis.*

Quæ omnia, supradictorum, rectæ prudentiæ Panegyristis suggesta velim, qui ad veram hominum dum respiciunt virtutem, æquum judicium, ferunt de Personis. Non velut plerumque, moderni ævi personati, immò passionati laudatores, aut verius adulatores, vel quidvis aliud, quam Encomiastæ vocandi passimque ridendi, dum ad manus opulenti, & quocunque modo benefacere potentis Mecænatis, obesse imò dum potest, nolentis, respiciunt, etiam illaudata, captandæ gratiæ, longèque cōdacta, immò velut trochleis, operose, in rem addicta, vel emendicata, in laudem detorquent, magis laudem ingenii curantes, tum acuminis gloriam, quam dicendi veritatem, ad injuriam virtutis, ut vere eò casu, vetus dictum impleatur. *Non quis sis? aut quomodo? sed quid habeas? tantum rogant.* Non igitur hodie scriptorum Panegyricos, sed publicam famam penitioraque actionum introspecte diu, tunc rectum judicium feres, de cujusque virtute. Verè quidam ait. *Mendacia scriptorum antiquorum, esse modestiora, modernorum ut ipsi ajunt) veritate* Laus igitur, quæ a mendacio & fictione provenit, exprobratio est, vel admonitio, non præconium, & lusisse veriùs, quàm laudasse. Quid magis ridendum? quam ex Pygmæis velle creare Gigantes, nisi forte, per antiphrasim, majori dicatur illusioni, atque provocandæ censuræ. Nec quales sint aliqui, sed quales fieri velimus, esseque

esseque debeant, tacite præconij sub nomine innuentes, nobisque voto satisficientes.

OBSERVA

QUoniam non alibi commodius, laudes & Panegyres excitandis, ad rectè agendum reliquis Civibus, induci possunt, quam in Epitaphis æstimatarum personarum. Ided, aliquot Epitaphiorum genera, huc referuntur.

EPITAPHIUM JUSTI LIPSII

Satis ingeniosè, Erycius Puteanus, *Justi Lipsii* inscripsit tumulo, paucis multa locutus.

JUSTI LIPSII, Quid quid capi potuit

Hic jacet

EPITAPHIUM JACOBI MAXIMILIANI FREDRO.

D. O. M.

Et Catholicæ Posteritati.

JACOBUS MAXIMILIANUS à Pleßewice FREDRO
REFERENDARIUS Regni &c. hic jacet.

Natuû Illustris, Vitâ magnus, Fortis in morte

Mortuus Die XXII. Julij, Anno Dei nati MDCXLVI.

EPITA-

EPITAPHIUM JOANNIS à Pleszewice
FREDRO

Tu quisquis transis Viator
Judicem me hic cubantem nosce,
Reverere si injustus, Audi decreta mea si justus es.
Da justa Deo, da Patriæ, da proximo, da mihi mortuo,
Si pressius Nomen scire cupis & omnia
Sum JOANNES à Pleszewice FREDRO
JUDEX TERRÆ PREMISLIENSIS
Tot Senatorum, & per omnia, pacis bellicque artibus, illustrium
Fredroviani Nominis Virorum
Aliquot per centurias annorum, ducta propago
Quinquaginta septem Annos habui, cum morerer
Sat multi anni, si non per inertiam exacti:
E Musæo, Martis scholam ingressus sum
Moschovia, Livonia, Borussia, Podolia, Valachia,
Testes meorum, in armis laborum.
Posterior ætas Togæ digata, Et cum hac, aut in hac
Mortis portas ingressus, Te venientem expecto.
Die XVIII, Aprilis. Anno salutis MD.CXLIX

EPITAPHIUM FRANCISCI
DUBRAWSKI.

D. O. M.

Discernite Posterì
Orbi Polono, magisne, amica fuerit natura, quæ protulit
An infensior mors, quæ sustulit
Humatum hic

FRAN-

FRANCISCUM ALEXANDRUM

a Dubrawka DUBRAWSKI

TERRÆ PREMISLIENSIS SUCCAMERARIUM,

Virum magnum & Herdém

Grande idest, Togatæ, Sagatæ Catholicæ virtutis compendium,
& exemplar.

Togâ

Æquus, dū Tribunalium Judex; Judicio gravis, & oracula locutus, dum Consultor, Eloquio potens, dum Orator; Libertatis zelator, si ad comitia Tribunus; Agendi prudens, dum Comitiorum Marefchaleus; Dexteritate mirus, si ad externos legatus: & per omnia autoritate validus. Donis impervius, Gratiâ Infractus, Privata publicis posthabens, nemini molestus, sibi per omnia sufficiens, virtutis denique dum fuit potens, Contemptor invidiæ: Libertas, bonum publicum, Virtus, Res Catholica, Deus cui præ oculis.

Sago

Manu miles, animo interritus, Consilio magnis belli administris æquandus. Et quæ singula, magnos facerent singulos, DUBRAVIL clausit hic

FRANCISCUS sub Nomine.

Raros habuit Fabios Roma;

Raros habitura DUBRAVIOS Polonia.

De aliis, apte dixeris Communia, de hoc nisi cū cura dicendū.

Longo labore ac meditato sæculorum, Orbi feruntur tales.

Mortuus omnium magno, sed liberorum dolore maximo.

Anno Dei Nati MD.CLXVI. Die XX. Januarij.

Ejusdem

Ejusdem Epitaphium inferius

D. O. M.

Et Posteris

FRANCISCI ALEXANDRI a Dubrawka DUBRAWSKI
SUCCAMERARII TERRÆ PREMISLIENSIS,

Claudit hæc urna Corpus,

Cælum traxit animam

Nomen & virtutum imitamenta Filii

Polonia, famam Viri, vendicat sibi, & amores

Quod in Catone olim Roma

Hoc in Dubravio vidit & amissum indolebit Polonia.

Æterna & Beata, Catholicus si es, huic Catholico precare

Mortuus Die XX. Januarij Anno partus Virginis MD.CLXVI.

Etiam Borboniæ Montpenseriæ Epitaphium, apud Bartholomæum
Gramondum, lib: XVI. Histor. Galliæ memoratum, non omitam

Votum memoriæ, nobilissimæ, clarissimæ Principis, Ma-
riæ Henricæ, Borboniæ, Montpenseriæ, Gastonis Aurelianen-
sium Ducis Ludovici XIII. Regis Christianissimi, Fratris unici,
Conjugis clarissimæ.

Accumbe supplex marmori Viator, quis quis es, nam
purissimæ isthec cinis, augustissimæ mortalitatis reliquiæ, Divi-
nus Heroinæ spiritus, qui locum servat. Quod natura potuit,
sanguinem dedit & pulchritudinem; quod virtus exhibet, inno-
centiam dedit & castitatem; quod fortuna præfert, divitias de-
dit, & subditos; quod terra ostentat, gloriam dedit & obsequi-

um;

um quod amor gignit, delicias dedit, & prolem; quod cœlum promittit, beatitudinem dedit & immortalitatem. An ultra quis mortalium cupiat? Ex istis opinor, genus conjectas & nomen, fin rudis adhuc, ex alio in hunc orbem delatus ades; volens tumultum, aperiā volenti. Maria hic quiescit Montpenserīa, quæ a Borboniā Ducum Montpenserii origine in Regiam Borboniorum familiam transiens, Gastoni Aureliorum Duci, Regis Fratri nupsit, Regum neptis, Princeps Principi, Virgo viro, formosa amabili, forti generosa. Sic palmæ, inoculatur palmæ furculus, sic lauro, laurus inserta est. Unicam è viro Filiam concepit, peperit, ut unica Parentum Proles adoleverat. Ita singulos singulæ nucleos, conchæ ferunt. Innuba vixit, annos supra viginti duos, merita heu dolor, eos tantum menses, qui ad faturam & partum, & supplicium maturant. Discedentem cūm decessit, lachrimis Rex prosecutus, fletibus & lamentis Gasto Regiam complēvit, illachrimatur suis Gallia Principibus, quin ipsa mors, emittat lachrimas, si habeat oculos, undè fluant. At superi cæca est, ut surda imò si videat, non faceret rapinam ejus, quam adorasset. Tu hospes, in alto quodam stupore (ad casum sensus habent) largis dolens imbribus, saxum riga, quod mærentis Regni totius lachrimis impluitur. Testare suspirijs pietatem, cultu reverentiam, precibus amorem, & vale.

EPITAPHIUM ARMANDI RICHELII
CARDINALIS CONSILIARII & MINISTRI
GALLIÆ

Parifiano Typo, volante charta, invulguſ emissum, sub triplici
L titulo

titulo (nam etiam aliena, in gratiam rectorum ingeniorum intermiscere, cur pudeat?)

Atque Primò.

Testamentum Christianum.

Catholicus fide, Cardinalis dignitate, Minister Regius munere, reddo rationes publicas vitæ meæ, & conscientiam explico, coram sole, ut legi ab omnibus possit, quod sol ostendit.

De fide mea, id testor. Idcirco purpuratum me credidi, ut fidem tuerer, obsignassem eam libenter, meo sanguine, & maluissem hanc secundâ purpurâ rubere, quàm primâ, hanc volui esse cardinem vitæ meæ, hanc secutus sum Ducem, etiam cecâ, nec tamen in me cæca penitus fuit, eò ferè attigi ingenio, quò fides prævit, sciivi panem, quod credidi, nec tamen credidi, quia sciivi, pluris feci cæcam fidem, quàm oculatam sapientiam, & plus ignorantia mihi credidi, quàm videnti.

Quid fecerim pro Fide Divina, testari potest fides humana, Abstuli Hæresim Trecentas arces, nè esset rebellis. Averti aliena auxilia, nè esset infidelis. Eripui arma, nè esset hostis. Emendavi mores, ut fidem corrigerem, Conciliaui animos Regi, ut DEO subijcerem, erudivi conscientias, tentavi libertatem, eò redegei Hæresim, ut quæ vim timebat, cogi jam velit.

Nec minùs extra Galliam Catholicus fui, primus egi cum Sveco, de Religione Germaniæ, quam delibertate, utrius què me Patronum professus sum, excepi Ecclesias à lege armorum, docui Politicum iniri bellum, non Ecclesiasticum, si quid detrimenti, passa est Religio, ille non intulit, qui prohibuit, Religiosior tamen fuit Svecus, intra Germaniam, quam Germanus, intra Mantuam.

Nec magis est abhorrens à fide, inire societatem belli cum Sveco

Cap. IV. de laude Personarum practica. 83

Sveco, quàm cum Anglo, cum populis liberis, quàm cū subditis Regiis, imitari quod fecit hostis, quàm facere, quod imitetur hostis. Fecit prior Hispanus, quod imitaretur Gallus. Adjuvit Hæreticos Galliæ, ego populos liberos Germaniæ, erudit subditos in Regem, ego populos in hostem, armavit pro rebellione, ego pro libertate, ejus tamen libertatis scopus, est fides. Ideirò adhuc in multis nè sit captiva, brevi futura ubique Catholica, si fiat libera.

Cardinalis, amavi Ecclesiam Romanam, ut Matrem, & Gallicanam ut filiam, illius alumnus, hujus Patronus, illius jura, huius Privilegia, tueri volui, sciebam, quid Galliæ deberet Roma, quid Roma Galliæ, mutuus est amor, & alterna beneficia, servivi utriquè, dum servivi uni, quia quid additur Galliæ, additur Romæ.

Nec nocet aula Ecclesiæ, nec Ecclesia aulæ, neutra decolorat alteram, quia utraqùe est purpurata. Administravi Galliam & Ecclesiam, servivi ecclesiæ, dum servivi Galliæ, altera est alterius cardo, nec melius utraqùe administrari potest, quam à Cardinale.

Si duo Cardines vitæ meæ, Ecclesia, & Gallia, Deus, & Ludovicus, imò & duo poli, quorum unum in altero sæpè aspexi, commune fuit utriusque obsequium, quia commune fuit utriusquè præceptum. Noluisset Gallia me Ministrum, si peccassem in Galliam, noluissem esse Minister Patriæ, si peccassem in Ecclesiam.

De me Ministro, id tertium testor, volui Ministerium Christianum esse, & Politicum, conciliavi utrumquè, quia me Ministrum putavi Regis, & Dei, sciebam Regem Galliæ esse Ludovicum, & Regem Ludovici esse Deum. Imitari volui Divinam Ptovidentiam, quia Regnum Galliæ, est Regnum Pro-

videntiæ, Exploravi, quo præiret Deus, hunc sequi volui, inde illa felicitas mea, sub utraque fortuna, neutra cæca fuit, quia Deus, utrique præluxit, neutra temeraria, quia prosperam fecit Deus, & correxit adversam.

Hæc prima virtus ministerij mei, fides erga Deum, & fidelitas erga Ludovicum. De utraque fide, id asserere possum, nihil prætuli Ludovico, nisi Deum, utrique studui, utrumque scivi, & pene, utrique credidi, hæc duplex regula vitæ meæ, Deus revelans, & Ludovicus imperans. Agnovi utrumque ut Dominum & Magistrum, didici ab utroque, quod docerem, atque ut essem Minister Orbis, prius fui discipulus Dei & Ludovici. Non antecessi ergo, nutum utriusque, sed exploravi, non prætuli lucem, sed accepi, agnovi utrumque solem esse, me stylum, accendit uterque diem Gallicum, ego ostendi, distinxit horas, ego indicavi, impetravit facienda, ego perfeci, atque ex tot laboribus, pro utroque toleratis, nihil assumo mihi, nisi meritum fidei, & laudem felicitatis, Deinde paratus pro fide exponere sanguinem, sæpe pro fidelitate exposui, & semel Cardinalis, plusquam semel purpuratus fui.

Ut fidelis essem Ludovico, imitari volui justitiam Ludovici, de qua id testari audeo penè offendi alias virtutes, ne offenderem justitiam. Timeri volui, ut amaretur Ludovicus, severus in paucos fui, ut essem omnibus bonus, nullius tamen hostem me putavi, nisi esset hostis Ludovici. *Amavi justitiam, non vindictam* nihil egi, nisi justum, quia Ludovicus nihil imperavit, nisi rectum.

De cæteris virtutibus, id unicum dico, amavi omnes, quia omnium me Ministrum credidi, didici omnes, vel docui. Et dum Ludovicus, virtutes omnes facit Regias, feci omnes purpuratas. Ob eam causam, eminentissimus esse non renui, ut

virtutes extollerem, idcirco Cardinalem me putavi, ut eas stabilirem, propterea aulam non fugi, ut eas, in aulam inducerem, inde illa sanctitas utriusquæ Aulæ, prima Regia, altera Ecclesiastica, utraqûe aula virtutum fuit.

Hæc de virtutibus. De honoribus profiteor, admisi dignitates, non ambivi, mereri eas volui prius, quam assequi, nec tamen post meritum honores admisissem, nisi ut honorarem Ludovicum. Honorificum est soli, coronari radijs, pertinet ad Majestatem Oceani, derivari in fontes, non tamen imminui. Idcirco Dux, Par, & Cardinalis esse non recusavi, ut sciret Orbis, qualis & quantus est Ludovicus, cujus radius & rivus fuit *Richelius*.

Et nunc eos honorum titulos, æquæ depono libenter, ac assumpsi, tam facile morior Cardinalis, quam homo, & purpuratus, ac nudus: scivi mortalem fuisse me, quia scivi me esse hominem, assvevi æternitati intra tempus, atquæ ut mortem fallerem, incæpi mori, dùm adhuc viverem. Captus sinistro brachio, nihil sinistrum de me homine sensi. Circumductus gestatorio ferculo, assvevi feretro, quasi lecto, destitutus usu dexteræ, deosculor dexteram Dei, vidi me per partes mori, ut discerem mori totus.

Et nunc vivus, & mortuus, uterque & unus testor sub Ludovico Christianissimo, fuisse me Ministrum in omnibus Christianum.

Testamentum Politicum.

A Biturus è vita, loquor vera eo momentò, quo nemo mentitur, audi Posteritas verba, extra vitam prolata, & viva, lege testamentum, ultra tempus scriptum, nè fallat, intra æternitem, nè pereat.

Electus

Electus in primarium Regis mei Ministrum, id primum intendi, ut Regem meum, facerem Regum primum, volui Christianissimum esse, & potentissimum, volui primogenitum esse Ecclesiæ, & Europæ, voluisse justum, ut sua Orbi restitueret, & Orbem sibi.

Hæc prima mea cogitatio, Majestas Regis, altera magnitudo Regni. Inveni Galliam, minorem se ipsi, decreverant omnia, præter linguam, hæc quoque excedebat Galliam, & erat Gallica. Populi olim subditi, negabant se esse nostros, linguâ nostrâ, Galli erant, ut hostes Gallorum, armabatur Gallia in seipsam, utebatur hostis nobis, in nos ipsos, & Victus & Victor Gallus erat, idem fortis alienam gloriam, & perniciem suam.

Hic igitur ministerij mei scopus, restituere Galliæ milites, quos natura præfixit, reddere Gallis, Regem Gallum, confundere Galliam cum Franciâ, ut ubicunque fuit antiqua Gallia, ibi restaurarem novam.

Tria opponebant se votis meis. Obsistebat Gallia ipsa sibi, hostis sui, obstabat Hispania, quæ ex orbe, facere unam cogitabat domum, si Galliam efficere posset, partem domus. Obstabant finitimi populi, idcirco *Amici Hispanie, quia hostes esse non poterant.*

Ut perrumperem hos obices, conciliavi Galliam sibi, ut extra se hostis esset, occupavi Hispaniam domi, nè esset negotiosa foris. Ostendi fociis libertatem, & cõegi aliquos, etiam invitos liberos esse.

Duo, malè habebant Galliam, Hæresis & Libertas, emendavit utrumque malum Ludovicus, armis suis, & consiliis meis.

Primum malum aded excreverat, ut intra unum Regnum plura Regna conferentur, tolerata à Regibus religio, legitimum Regem vix tolerabat, ex ducentis arcibus securitatis, totidem effecerat

fecerat propugnacula rebellionis, intra centum Urbes, centum conflatat Respublicas, intra Rupellam, incluserat rebellionem, & se ipsam. Inde, imperabat mari, nectebat fœdera cum hostibus Galliæ, patiebatur authoritatem, & nè uni Regi serviret, pluribus regulis serviebat.

Aggressus sum hoc monstrum, quod alii, ante me ministri, irritare metuebant, expugnavit Rupellam Ludovicus, & intra unam Urbem, omnia Elementa vicit.

Recepit trecentas arces anno uno, & singulis ferè diebus triumphavit. Intra Galliam, superavit alterum Regnum & bis Regem, se fecit, & nè quis de pietate causæ dubitaret, pugnavit armis Ludovicus, & Deus miraculis.

Alterum Galliæ malum erat, Libertas. Amabatur Regia dignitas, non potestas timebantur subditi, & peccabant, ut timeri possent. *Emebantur obsequia, quæ gratis debebantur*, redimebantur auro offensiones, suppliciis dignæ; attribuebantur pensiones, nè quis rebellis esset, libertas erat conscientiarum, & necessitas criminum; leniebatur malum, muneribus, & crescebat lenitate.

Ut mederer huic malo, volui amari Ludovicum, & timeri justum, volui imperium esse penes unum, & penes omnes, obsequium, volui deberi amorem Regi, non emi, volui aurum virtutis præmium esse, non sceleris, volui fidelitatem necessariam esse, docui obedientiam cæcam, atque hac in parte, penè Religiosos volui esse Francos.

Post erectam Galliam, Hispania deprimenda erat, quæ totannis Galliam oppresserat, Duæ res fundabant Hispaniæ Majestatem, consilii gravitas, & Regni potestas:

Adeò sanctum erat Madritense consilium, ut *componere illud omnes virtutes crederentur*? Præsidebat Religio, ut pietatem rebus præten-

prætenderet, aut colorem. Assisteat sapientia, ut res futuras exhiberet, antequam essent. Comitabatur fidelitas, quæ tunc tantum revelabat facienda, cum erant facta.

Perturbavi Madritensem sapientiam, dum arcana detexi, occultavi res futuras, nè viderent, præoccupavi agenda, nè inciperent, objeci res factas, nè faciendas decernerent, supplantavi consilia, dum materiam subtraxi, impedivi agenda, dum prior egi, decoloravi Madritensem sapientiam, dum fucum deterfi. Mirata est Hispania, revelari arcana, quæ nondum texerat, evulgari consilia, quæ nondum cœperat, & fieri ab aliis, quæ meditabatur facienda, Tunc primum doceri cœpit artem sapiendi, quàm ante docuerat, tunc imitari cōdāta est, quod invenerat, tunc mirata est, Madritum esse Parisiis, nec Parisios Madriti.

Alterum, Hispaniæ fortunæ fundamentum, erat Potentia, Una domus erat, & multiplex eadem, & diversa; particula mundi, & mundus minor erat, hac parte sua, hæc intra se videbat oriri solem, & occidere, hæc eos mundos invenerat, quos Alexander cogitabat, hæc tribus Orbis partibus, quartam adjecebat, hæc dum implere Patriam non posset, occupare Europam ambiebat.

Id ut perficeret, exhauriebat novum Orbem, ut antiquum ditaret, & jam tantum metallorum profuderat, ut rarius aurum esset ubi nascitur, quàm ubi venditur, Eò aurò emerat Europam ferè totam, aut corruerat, amabant populi hoc metallum, vel timebant; eò primum amicos, dein socios, postremò servos mercabatur, nulla ferè Urbs erat, cui Hispania, non commodaret, quod haud repeteret.

Nullibi tamen studiosius, miscebat hoc venenum, quàm intra Galliam, quia emptam putabat Europam, si emere posset Galliam. Eo aurò corrumpebatur fides subditorum, tenebatur
favor

Cap. IV de laude Personarum practica. 89

favor, Nobilium, sollicitabatur amicitia Hæreticorum, & quorū displicebat fides, eorum amabatur fidelitas.

Ut mederer huic malo, divisi unam domum, ne major esset; interrupti commercia, nè Orbem emeret, ingressus sum domum ipsam, & inveni vacuam, dùm hospes occupat alienam. Centum Urbes, septem Provinciæ, aucta tertia parte sui, Gallia, imminuta meliore sui parte Hispania, docet quantum acquisiverit Gallia, & quantum amiserit Hispania. Utraquè tamè, antiquos recepit terminos, sed altera amisit novos. Nec tantum restitui Galliæ, fines suos, sed affines (quod erat tertium malum) deserebant Galliam socii, quia eos Gallia deserebat, *fi-ebant amici Hispaniæ, ne servi essent*, emebantur promissis, onerabatur titulis, & *omnis hæc amicitia, honesta servitus erat.*

Ostendi Europæ libertatem, dùm ostendi Regem, ostendi Ludovicum fortem, ut alios defenderet. Justum, nè aliena retineret, Amicum, ut gratis beneficus esse vellet, ostendi Romæ Asylum intra Galliam, quod debuit esse Orbi intra Romam, ostendi Italiæ, Galliam tueri velle, quod dedit; non repetere. Ostendi Germaniæ, liberam esse posse, si neutra esse vellet. Ostendi Electoribus, quis eligi posset, ostendi Protestantibus, placere eorum libertatem, non fidem. Ostendi Cataulani, quid sperare possint subditi, si tantum impetrarant amici. Ostendi Lusitaniæ, portum intra Galliam, & Galliæ portum, intra Lusitaniam.

Sic correxi timorem Orbis, dùm ostendi, quid timeret, sic docui superari posse, quod victum est, sic ostendi Orbi, præterire ætatem Hispaniæ, & redire sæculum Galliæ.

Perge Ludovice ut cœpisti, absolve victorias, quas inchodasti. Ostendi quo progredi posses, & ubi desinere. Ostendi aliena nunc Regna, & quondam tua, ostendi, quid debeas Orbi, & quid tibi.

M

Accipe

Aecipe librum quem tu ipse dictasti. Habes in prima parte, artem belli, quàm ex te Herdè desumpsi. Habes in altera parte, artem pacis, quam ex te Rege descripsi, habes ubiquè artem Ministri Politici, quàm tu ipse formasti.

Epitaphium Sorbonicum.

Novum Epitaphij Genus

Hic jacet *Armandus Richelieu*, Cardinalis.

Abi Viator, in uno Nomine Epitaphium legisti.

Redi Viator, audi aliquid minùs quàm quod legisti.

Hic oriundus à Regibus, aut pro Regibus ortus fuit.

Futurae magnitudinis signa dedit, adhuc puer, etiam sapientiae dives locus.

Alumnus Sorbonae, implevit eam ingenio, eam totà non plenus.

Propugnabit Theses, brevi Ipse Mundi Thesis futurus.

Redux, representavit Romam Galliae, qui Galliam exhibuerat Romae.

Henricus magnus, appellabat Praefulem suum, facturus si vixisset, qualem fecit Ludovicus.

Electus in Ministrum Regium, indè incepit ubi alii desierant.

Superavit antiquam sapientiam, dum ei addidit novam.

Superavit seipsum major alijs, & semper se minor.

Nemo sub eo his erravit, vix ipse erravit semel.

Ideirco organa, cerebri gemina habuit, ut saepe sapiens esset.

Sapere docuit volentem Galliam, & nolentem Hispaniam.

Magi-

Magister Europæ, quia docuit novam artem sapiendi
Fecit sæculum sapientiæ, dùm Ludovicus sapit ætatem justitiæ.
Primum illi bellum cum Hæreticis fuit, inde incipere debuit
Cardinalis.

Alterum bellum pro Gallia, & contra Galliam gessit
Tertio bello adjunxit socios Galliæ, dùm subtraxit Hispaniæ.
Quarto bello, fecit majorem Galliam, & minorem Hispaniam.
Post tot victorias, superari à morte vix potuit.
Aggressa est hominem per partes, non ausa simul totum aggredi
Decepta tamen est, invenit immortalem, dùm peremit.
Scilicet, dùm toties moritur, immortalem se fecerat ante mortē.
Quid moraris Viator? interiit *Richelii* vita, non sapientia.
Adhuc movet Europam mortuus, & Galliam redivivus
Jacet intra Sorbonam, qui jacentem Sorbonam erexerat.
Reparavit antiquam, addidit novam, & bis Author Sobornæ est
Sed plus debet *Richelio*, sapientia quàm Sorbona;
Restituit Parisij Sorbonam, & ubiquè Sapientiam.
Abi Viator, & disce à mortuo sapere.

Redi Viator

*Vivit intra Sorbonam Richelius, quia intra Sorbonam
nihil moritur.*

EPITAPHIUM GEORGII
LUBOMIRSKI

D. O. M.

GEORGIUS SEBASTIANUS

In Wisnicz & Jaroslaw

LUBOMIRSKI

Supremus Regni Poloniae Mareschalcus Exercituum Capiductor

Minoris Poloniae, Generalis Cracoviensis

Olstinenfis, Chmielnicensis, Nizinenfis, Perstaviensis, Casimirienfis.

Præfectus

Nomine Magnus. Virtute major. Exemplo Maximus.

Dei, PATRIÆ, LIBERTATIS.

Cultor, Vindex, Propugnator

Pius, Felix, Magnanimus

Constans, Fortis, Gloriosus.

In Regno maximus Civis. In Republica æstimatissimus Vir.

In Consilio prudens Senator. In Iudicio circumspectus Legislator.

In Bello strenuus Miles. In Exercitu fortis Dux. (for.

In domadis hostibus clemēs victor. In tuēda libertate, cōstās defen-

In Civili bello, zelosus moderator. In Civiū animis, amabilis arbiter.

Qui

Patriæ redidit salutem, Throno Regem. Regi Regnum, Regno

Diademā.

Qui

Svecos vicit, Hūgaros pepulit, Cosacos subegit, Moschos protrivit

Urbes.

Urbes ab hostibus liberavit.

Confœderatum militem, ad obedientiam reduxit.

Cujus animum, Virtuti, & Libertati sacrum, Nec metus terruit,
nec fortuna mutavit, nec invidia calcavit.

Ipse libens.

Pro Virtute exul, mox gloriôsè redux

A

Civibus, Exercitu, Republica

Salutalus

Non minùs innocentia Vindex, quàm Majestatis Venator.

Civiles hostes, vincere scivit, non perdere.

Lithvanum Exercitum, libertate donavit.

Mox altera Victoriâ

Secundatus non elatus.

Civilem sanguinem stitit.

Victoriam retinuit, fortunam frænavit, trophæa non aspexit.

Quæ meruit contempsit, & quæ contempsit, auxit.

Patriæ pacem, Regi Majestatem, Majestati obsequium.

Restituit

Uno Verbo

Qui nullibi pro Patria quievit.

Hic quiescit.

Visnicii, ad pedes Salvatoris, in Basilica Carmelitarum Discalce-
atorum Avito Sepulchro adjectus

Dumquæ tanta

Fecisset, Fulcisset, Meruisset.

Hæc solum reliquit

Patriæ Cineres, Nomini gloriam, Civibus dolorem, Exteris
admirationem Posteritati Exemplum. Æternitati memoriam.

Obijt Anno Domini. MD. CLXVIII. Die XXX. Januarij.

Ætatis suæ Anno L.

CAPUT V.

De Laude rerum Inanimatarum

Undè Viro Politico, prout esse quæquæ requirantur, cognoscendi Copia.

Loca & Nationes Laudantur.

I. *A* loci temperiè vel commoditate. Quæ in eo consistit, si Cæ-
lum ferènum, & aura salubris, propter siccitatem & elevationem locorum, an verò propter depressionem stagnantis soli, pestilenti & aspero afflatur àère. Deindè calida, an frigida sit, serena an pluviosa, an sub zona torrida, frigidà, vel temperatà (multum enim scitu interest) illa Provincia sita. Æstu Hispania, & partes meridionales, Moschovia frigore molesta est. An præterea regio montibus, faxisque exasperata, verum plana in fœcunditatem?

2. *A* feracitate Soli, frugum ubertate, frugiferis arboribus, vinetis, mellificiis, oleribus, aliisque sapore, & per omnia egregia qualitate, tum quantitate præstantibus. Dein à multitudine pascuorum, & piscationum copiâ, cædis, hominum vario usui sylvis, ferarum, & pecorum numero, varietate, tum præstantia. Huc pertinent fodinæ, metallorum, salis, lapidum, sulphuris, nitri. Denique omnia, quæ supra, vel subtus terra generat. *Nec è contra.* Ex oppositione sterilitatis, inculti stagnantis, aridi, sylvestris, petrosi, arenosi soli, per Provinciarum alias, undè vivendi, negotiandi, tum augendæ fortunæ, incommoditas.

Hinc

Hinc, versus inferiorem Russiam, tam divite felicique agrorum proventu, justè gloriatur Polonia, ut sine multum operosa hominum diligentia, unius Anni luxurians fertilitas, ubertim horrea stipando, aliquot annorum comineatum, lætanti super opere manuum agricolæ, populoque subministrare possit. Dùm videlicet una satio, geminam ex deciduis granis, producit messem, restibilemque facit segetem. Pleraque hic luxuriant, quæ aliis natura novercali concessit largitione, aut indulgit manu, vel parcitate: omnia inquam, multa properaque adolescent, fecunditate, præripiendæ velut fertilitatis gloriæ.

3. *A situ & crebra munitione & quod propè est, urbium frequentia, velut Belgium, à multitudine munimentorum perpetuum fortilitium; vel urbem continuam non ineptè quidam vocavit.* Sitne Provincia montosa, vel inaccessibilis, dein aperta maritima, mediterranea? An item sylvis, Lacubus, pisculentis sinuque navigabilibus fluviiis, maritimis portibus abundat. *Nec à contra* Ab enumeratione enim contrariorum, veritas, aut rerum opportunitas, tum commoditas, probe elucescit. Undè copiosa digressionis figuratæ datur materia.

4. *Ab amenitate.* Hinc proximè spectatur, & enumeratur voluptas, tum delectatio, à copia rerum intranearum, vel facilitas omnium importandorum ab externo, si desint domi, quæ ad voluptatem. Deinde aucupandi commoditas, piscandi, vendendi, & aliorum recreativorum. *Nec è contra.*

5. *Si locus est immunus à periculis.* Non infestus Latrocinjs, & prædationibus, si tutum habet, ultrocitroque transitum, maximè verò publica securitas, imò quies consideranda, & vicinia pacatarum, cultarum, nec barbararum gentium.

6. *Viarum, pontium, tabellionum* (quos *Postiones* Vulgo vocamus) Dein vecturarum, & fluviorum portuosorum, vel artificialium canaliū commoditas consideranda. *Nec è contra.*

7. *Laudantur ab incolis* Eorumque ingenio, & moribus, in genere vel particulari, an humani & Civiles, an è contra agrestes, & barbari, luxuriosi effeminati, molles victu, moribus? vestitu. An ingenio non sunt insolentes, nec efferi, verum pacati & modesti? An floreat apud eos artes liberales, & quales? Hic enumeranda, Academiarum & varia in arte Doctorum præstantia. Ad idem punctum, refertur pietas gentis, vera in Deum religio, templorum cultus, piæ foundationes, zelus in extirpanda hæresi, eoquè rara, ac hæresis nulla, nullus ex gente Hæresiarcha. Deinde quàm amantes sunt incolæ suæ Patriæ, cujus amore fortunam, sanguinem libentissime profundant, prout Poloni, proprijs sæpe stipendiis, non cohortes modo, sed integras, imò iteratas legiones, Equestres, Pedestresvè, in Castra publica ducunt amore solo boni publici facientes, non insolenter fortes, sed animosè pugnaces. Sobrietas quoquè gentis, non postremam partem laudis occupat, dùm ultrà libitum, nemo bibere cogitur (velut de Sinensium populis argutè dictū) sed intra honestatis decenti, æquè symposia, epulasvè blandè in-
vitatur.

8. *Scientia rei Militaris.* Omnisque potentia gentis expenditur, Terra, mari, Pedite, Equite, Hinc victoriæ & gloriosa bella; in has aut illas gentes, & peritia Ducum recensenda. Quo pertinent etiam populositas, & Potentia, in omni armorum apparatu, equis, fortalitiis, annona ærario. Dein Urbium & Oppidorum, Pagorum frequentia & qualitas.

9. *Dignitas gentis* cum antiquitas, & origo enumeranda, virique illustres, si quinde exstiter, velut de quadam Polonorum dictum argutè Provincia, in illa verè continuari germen, priscæ polonæ prudentiæ, decoris, magnanimitatis, & esse morum plātarium, fruticetumquè feracissimæ virtutis, unde tot Heroum, & ingeniorum nominibus, passim gemmascit.

Cap: V. de laude rerum Inanimatarum 97

10. *Ad decimum locum pertinent. Laus Regum, Principum Ducum, Magistratum:* penes quos in illa Regione potestas. Unde fortuna gentis, quod boni obveniant bonis. Togâ, Sagô nec e contra prout quibusdam locis, & Regionibus, infelici obvenit fato, & quæ ex eo secuta infelicitas, in populum. Super omnia, recensabitur *forma status*, libertas gentis, Prudentia Legum & institutorum, ac norma Consilii &c.

11. Deinde, si quid illa Regio habeat rarum ac præstans, super Provinciarum alias, velut quædam gloriatur, quod in illa præstent *Montes, pontes, fontes, Ecclesie, femine, lana &c.* Etiam, si quæ sunt miranda structurarum, terræ, locorum, fontium, thermarum, ferarum. Illud quoque non omittendum. Velut Anglia gloriatur, sibi deesse *lupos*, Melita *serpentes* Polonia *latrones*. Et Rodericus Archiepiscopus Toletanus, in descriptione Hispaniæ venustè inquit. *Hispania, secunda frugibus, amena fructibus, deliciosa piscibus, sapida lacticiniis, clamosa venationibus, gulosa armentis, & gregibus, superba Equis, commoda mulis, privilegiata castris, curiosa vino, dives pane, dives metallis, gloriosa sericis, dulcis melle, copiosa oleo, leta croco, præcellens ingenio, audax in prælio, agilis exercitio, fidelis Domino, facilis studio, pollens eloquentia, fertilis in omnibus.* Etiam Polonorum Russiam, probè quidam vocat, re-ctis ingeniis, viris, equis, & annonâ gravidam, populum bellis innutritum, nulla ætate ab irruptione hostium vacuâ.

12. *Opes privatorum & publici erarii,* Duodecimo statu-untur locorum, materiarum *crudarum*, copia, & operarum, imò ipsæ Mechanicæ artes, quæ acquirendis opibus, maximè profunt. Deinde, ingenium populi ad negotiandum, ipsaque initans commoditas, ab aquarum & terrestriis itineris oppor-tunitate, tam ad intra, quàm cum vicinis populis rem agendo.

N

Non

Non verò è contra Excurrendo per omnes partes, per Figuram Rejectionis, seu negationis Contrariorum, qui locus est artificiosissimus simul, & copiosissimus.

13. *Ultimo.* Laudatur aliqua Natio, à divitiis, & elegantia lingvæ popularis. Velut, Polona lingua commendatur non solum quod ejus usus, à glaciali ad Adriaticum usque mare, per multas Nationum, latè pateat, verum, quia energia, & dialectus, certat cum divitijs, Græci sermonis, in exprimendis animi sensibus.

Undè Urbes sint laudandæ?

I. *A* Conditorum gloria; & Nomine, quibus, sua incunabula, Urbs debet. Nam etiam Urbes, velut homines, suos habent Parentes, id est Conditores. Quorum nominis Etymologia, si fieri potest deducetur. An occasione, casu, vel necessitate, an verò electione loci, & formæ Urbs condita, velut ad Favellæ montis radices ripamque Vistulæ, potendæ Urbi, opportunissimum, simul & amænissimum locum, Cræcus studiosè delegit. sæpius enim casus, occasio, tum adjectio lenta, vel aggregatio, quàm plena Originalis forma Urbes facit. Undè vagi errores, & tortuosa platearum, tum angiportuum confusio, accommodatissima, grassatorum latibula, inepta cœdendis.

2. *Ab antiquitate, & Civium multitudine,* præsertim si probi sint, nam quæ laus ab improbis? nisi vituperium.

3. *Ab incolarum Virtute, Religione.* Zelo in extirpanda Hæresi, Templis, devotione, legibus, literis, scholâ, morum elegantia, Urbanitate populi, concordia, magnanimitate. *Nec è contra.*

4. *Dein, à rerum Utilium & necessariarum ubertate,* præsertim à non caritate anonæ, & à commoditatibus ad victum (alijs

(aliisque eò pertinentibus) æstate præruptiquè vel hyeme, necessarijs, Fortè loci scopulos, præruptiquè angustias, & inamnam deformitatem compensante, vel emendante naturâ, vicinæ fertilitatis beneficio, tum importandorum promptissima commoditate.

5. *Ab elegantia interna, & externa* à dispositione platearum, ex electione formæ, non à casu. Ab ædium sacrarum, profanarum, publicarum, amplitudine, tum magnificentia, turribus, statuis &c. & non canosa, suburbiorum, ipsiusquè urbis illimi munditie, dum vici plateaquè, sordium sunt purissimæ, nec è contra. Dein quia communis, eminus videntibus majestuosâ facies Civitatis, æquè admirandum parit augustalemquè aspectum.

6. *Ab amenitate*, à proximitate fluminum, quæ salubrem auram invehunt, fæces Urbium, & Carnalium asportant, vel abluunt, & aquandi copiam faciunt. A fontium etiam salubritate, dein hortorum elegantia, & pomariorum ubertate. Hinc sequitur, varia deambulationum amœnitas, ipsâ naturâ, ad ornatum ubertatemquè loci, terræ, tum aquarum beneficio, colucente.

7. *Ab æris clementia*, artificiosis aquæductibus, miro artis naturæquè conjugio &c.

8. *A Potentia, Turribus, propugnaculis*, murorum præstantia, fossis, munitione, armamentarijs novalibus, vel terrestribus, omniquè armorum apparatu, & exercitio. Huc refertur populositas Incolarum, & diversarum Nationum confluxus.

9. *A Prudentia Magistratuum, & gubernandi* tum ab Incolis. Dein à singularibus personis, si quæ illustriores, in ea Urbe exstiterunt, perquæ scientiam rei Militaris, vel Literarum aut aliquo facto insigni inclaruerunt, juxta cujusdam Urbis E-

logiū, quidquid ingeniorū Urbs producit, aut elaborat, manu, id totā Provinciā, non æstimatur modo, sed aliis profertur, sic indulgente feliciori loci genio.

10. *Ab Artificum ingenio & cujusque rei operatæ præstantia*, imò raritate, in operibus mallei, ascia, tincturæ sculpturæ, texturæ, penicilli, acupicturæ, Etiam ars Typographica, & facilis copia librorum, parandæ doctrinæ, huc pertinet.

11. *Laudantur Urbes, à situ, respectu Nobilioris*, in qua sunt, vel securioris Provinciæ. Deindè respectu sitūs particularis, ut sunt: montes, campi, ubertas agri, sylvæ, copiam piscandi, pascua vicina, & fluviorum navigabilium (vel maris) commoditas. Præsertim verò locorum circumjacentium propinquæ divitiæ, opportunitas, pulchritudo, enumeranda. Velut Cracovia non sui tantum sitūs præstantiā, & Vavelli montis portandæ Arci Regiæ, superbo prospectu, Capitolio inquam Craci gloriari potest, verum, quia ad augendam loci dignitatem, tot circum locorum notabilium, & structurarum sacrarum, profanarumque, cincta varietate. Dives præterea Cerere, (ad stuporem) adest gleba, salinæ pertrosæ coctilesque toto Orbe præstantissima. Argenti, cupri, marmoris fodinæ, sylvæ ingentes cædæ, venationes opportunissima, Villarum stupendus numerus, Pascuorum copia, campi, montibus in amantitatem variantibus, aspectu jucundissimi. Vistula portandis navibus, aquis dives. Quorum singula, singulas Nationum *Metropoles* commendarent, sola Cracovia ad dignitatem Regiæ Urbis, & Nominis, in gratiam sui blandiente natura, tot terræ donis ac divitiis liberalissimè circumfusa, cumulata, dotata, ut breve territorium Cracovianum, sine tributo populi, verum contribuente gratuito, & divitias ministrante terrâ, opes Regias commodè faciat, reliqua amplissimi Poloniæ Regni, sint ad Reipublicæ Nominisque Majestatem.

12. *A divitiis, & earum qualitate, tàm publici ærarij, quàm privatorum.* Huc pertinent frequentes nundinæ, mercatura, ejusquè qualitas, in materia *cruda, & operata*, tùm à preciosis mercibus, quarum Urbs est passim, copiosissima receptrix.

12. *Ultimo loco statuitur. Comparatio cùm urbibus aliis.* Dein rerum Contrariarum enumeratio, per figuram Negationis vg. Non est hæc Urbs, ut illa, non dicitur (absit) de hac Urbe, vel Provincia, velut de illa. Quæ &c.

In reliquo, videantur loci, ad laudem Provinciarum, vel Nationum appositi, quibus hic quoquè uti poteris.

Ædificia laudantur.

I. *A Situ, seu loci positione, tùm electione.* An in monte, vel plano, & quàm amæni, qualivè prospectu? An Orientem, Meridiem, Septemtrientem, vel Occidentem spectant, utrum pacatam habent viciniam, imò amanos ad convictum vicinos, & prudentes. Themistocles acerrimi viri ingenii fundum vendibilem expositurus: adjici jussit, *eum habere bonum vicinum.* Id quidem risu imperitioris vulgi, primo acceptum, mox, tamen intellectum, illam agri commendationem, esse inter præcipuas.

2. *A Magnitudine, figurâ, atriorum artificiosâ structurâ & Architecturâ,* per omnes sui partes proportionem. Deindè à magnificentia interna, & externa Item à vestibuli pulchritudine, à conclavium, cubiculorum, fornicum frequentia, cellariorum vini frigida commoditate. Insuper adjicietur, in Electione Originalis formæ, & architecturæ, vel ex additione, aut correctione ædificium perfectum. Huc refertur Architecti Nomen, & gloria: Undè Basilicarum ædium plenior Majestas.

3. *A materia præstantia, ex qua constant lectone, an rudi latorum?*

4. *A commoditatibus omnibus, tam æstate, quam hyeme, & quæ ad amœnitatem. Huc pertinent hortorum, nemorum, & torrentium adjacens propinquitas, & qualitas, tum voluptariæ umbrarum deambulationes.*

5. *Ab ornamentis. Qualia solent esse stemmata, aulæ, picturæ, sculpturæ, lapicidia, imagines, & reliqua Nobilium.*

6. *Ab antiquitate & Conditoris gloria, imò & [in præsens] Possessoris, vel si quæ Notabilis Personæ, inibi dudum ante nata.*

7. *Huc servit in materiam amplificandi, Rejectionis seu Negationis, contrariorum figura. Etiam huc serviunt loci, ad laudem Urbium appositi, quibus accommodatè Orator uti potest.*

Sacra etiam ædificia, Tempia (idest) vel Monasteria, ex iisdem Fontibus, commodè laudari possunt, mutatis mutandis revocata scitè ad incudem (quod aiunt materiâ).

Flumina laudantur.

I. *A Littorum, quæ præterfluunt amœnitate, & omni per totum qualitate. Tum à Comparatione cum aliis, vel super fluviorum alios. Huc pertinet Insularum qualitas, quas suo, ambit fluvius alveo.*

2. *A puritate salubris aquæ, Tum quod propè, à soliditate fundi, & à nobili sui fontis origine.*

3. *Ab aquarum copia, portandis-ultrò citroquè aut retrahendis onerariis Navibus, remo, velo, fune. Procul omnibus impedimentis, limo & vadositatibus. Tum à velocitate cursus, recto*

recto alveo, vel indivasas partes, lateraque gyranti, & flexuoso. Perpetuane? dives fluvius aqua, in navigationem, an certis temporibus advenienti.

4. *Quod nobiles persuat Provincias, & Urbes, multorum populorum commodo, ad reciprocam navigationem. Ad eundem pertinet locum, enumeratio fluviorum, qui, & quales? in eundem suas exornant aquas, & corrivantur, imò communicant diversarum Provinciarum Commercia, & qualia? imò quali Navigiorum genere.*

5. *A vario genere & multitudine piscium, eorumque sapore.*

6. *Deinde, figura Negationis Contrariorum, commode apponetur, per enumerationem.*

Montes laudantur.

I. *A Situ Nobilioris loci, & comparatione, super montes alios.*
2. *Ab altitudine, & ameno (in subjecta camporum, fluviorum, arcium, nemorum) varioque prospectu, tum à puritate superni aëris, ad serenitatem, quam Nubes sæpius declinantia.*

3. *Ab iis quæ in montibus nascuntur, arboribus, herbis, & cujus sint naturæ, tum virtutis. De aliis, quæ ex iis effodiuntur, hominum usui, nempe sal, metallâ, colores, marmora, & cætera lapicidia. Ut sunt plerumque montes, fecundissimi admirandorum naturæ, apumque uterus, in secretiore operabilium Oeconomia, intensius exactiusque, laborantibus abditorum causis. Dein à feris, avibus, quæ in iis montibus degunt, & quales? copiâ, raritate præstantes, nonnunquam speciei peregrinæ.*

4. *Ab arcibus, Templis, turribus, si quæ illis montibus, velut oculatissimo loco, superædificatæ.*

5. A fontibus inde scaturientibus, eorumque qualitate, si præsertim aquas largius evibrent medicatas.

6. A rebus, si quæ memorabiles aliquando proximè illos montes, vel in ipsis montibus factæ.

7. A formâ, rotunditate, supernâ, capaci & pascuosa, vel frugifera lanitie. Dein a facili, nec abrupto ascensu.

8. Si habitabilia nec in tristem solitudinem deserta, comprehendant (ii montes) loca, supernè, infernè.

9. In reliquum. Figura Negationis Contrariorum, seu *Rejectionis*, cum Enumeratione, rem aptè illustrare, & materiam dicendi, juvare potest.

Laus Solis.

Unde in reliqua, datur amplificandi Methodus. *Laus Solis* aptissimè deduci potest, ex decem Communibus *Logicorum*, *Prædicamentis*, quantum ad Oratoriam aptari possunt, videlicet *Substantia*, & Novem quæ sequuntur accidentibus *Quantitate*, *Qualitate*, *Relatione*, *Actione*, *Passione*, *Quando?* *Ubi?* *situ*, & *Habitu*.

A *substantia* igitur, desumitur materia laudis, Deducendo universim, Esse solis, necessarium, præstans, admirabile corporeum &c. sine quo, sic præordinantè prima Causa Deo, nihil generari, nihil conservari possit &c. Hinc descendetur particulatim, ad ipsa Novem accidentia.

1. Mirum! Quam sit Majestuosa. *Quantitas & Corpus solis*, dùm sphericam terræ magnitudinem, ex Mathematicorum sententia CLX. superat vicibus, grandis certè protensi Cœli, ocellus, & proportionata, dignaque superiorum facies.

2. *Qualitatem* ejus enumerando, grande incumbit etiam
pru-

prudētissimis onus, in solida terſa materia, & illuminativa virtute. Huic enī soli, principaliter, omnia illuminare à Conditorē Deo datum, undē non solum hæc sublunaria, sed reliquæ Cœli gemmæ, & decora, id est reliqui *Planete* ac stellæ firmamenti Communicativum, aut percussum lumen petant, & habeant. Quis perfectam rotunditatem, ac formam sphericam? quis sine maculis puritatem, satis dicat? cuius non solum lumen, aureus videlicet radiorum color, & qualitas omnibus proſit, sed obstantium corporum umbra, vel ad dimensiones altitudinum proportionatas, Gœometris quandoquē serviat. Quid proſit oculus hominī, nisi lumen hujus præstantissimæ & lucidissimæ Cœli facis, rerum videndos Colores, depulsis noctium tenebris, detegeret, ut igitur naturâ sui, sunt tristes tenebræ, sic certē *Sol*, Parens est omnis amœnitatis, & fautor decoris, qui non vocatus, spontē omnibus oritur, spontē adest. Ut verò cuiquē parti terrarum, æquē proſit, obliquum ab *Arcto*, versus *Austrum* format circulum, cursumquē *spiralem*. Velut bonus Paterfamilias, non sufficiat suæ diligentia, nisi omnia regenda, fovenda, ordinanda, præsens videat. Quoniam verò approximante cursu, versus solstitium Australe, contractores primum dies, in borealibus, & brumam, dein bimestrem ferē noctis longitudinem, obstans radius, gibbositas terræ, sub *Arctico* polo facit, undē simul rigidissimum gelu, inglaciando mari, causari necesse, mox fenerariâ redhibitione, & gratia, nullius partis cupiens noxam, nullius jacturam, tantundem diei, & caloris, dum repetit cursum versus *Arctum*, rependit septentrioni. Sit certē perpetua nox, perpetuus horror, continua totum occupet hyems, optimum rerum sublunarium, Parentem, & recreatorem si demas *Solem*. Quid prodesset, tot micantium syderum lumē? si unicum solis abesset, ut non immeritò. Persarum olim igna-

ra veræ fidei, & Creatoris DEL, simplicitas, uti optimum, ac omnium, quæ oculus vidit, pulcherrimum, vice Numinis coluerit, & adorarit *Solem*. Cæterarum magis videtur gentium barbaries, quæ minoris decoris *Lunam*, contemnendæ, aut nullius speciei, vel formæ lapides, arbores, tum insecta, vel quid quid turpis error docuit, aut superstitio veneratæ sunt. &c. Quis deinde? calefactivam, quis generativam, ac sustentativam virtutem, & qualitatem *Solis*, non enarret modo, sed mente comprehendat satis? &c. Totum quantum res patitur, per omnes quatuor qualitatis species deducendo, videlicet ex Habitu & dispositione, Potentia naturali & Impotentia, Passione, ac Passibili qualitate, ac denique formâ & Figurâ.

O B S E R V A.

Quosdam recentiorum, ad duas tantum species, divisionem *qualitatis* referre, videlicet *Spiritualem* & *Materialem*, hisquæ alias substruunt subdivisiones. Qualitas ergo cuiusquæ rei existentis, enarratur, prout eius fert natura, animata vel inanimata, rationalis vel irrationalis.

3. Ad *Relationem* dehinc veniat Oratio. Narrando potentias *Solis Relativas* ad actum, vel causas ad effecta, vel reliquas similitudines, cursus videlicet, rotunditatis, perfectionis pulchritudinis (nisi, quod Sol, sit omnibus pulchrior, lucemquæ non petens, sed commodans) cum aliis cæli sideribus. Aut, si quæ aliæ, velut in inanimato corpore, & creatura, dari vel exaggerari possunt Relationes.

4. *Actionis* seu *Activitatis Solaris* potentia, imò efficientia, vel solâ dicentis Oratoris, totum occupet, imò superet sermonem, si particularia quæquæ recenseantur. Quidquid enim subsistit

Cap. V. de laude rerum Inanimatarum. 107

sistit in sublunaribus, à minimo ad maximum, quid quid inquā supra vel subtus terrarum generatur, id sine beneficio caloris & potentia solaris productivæ, fieri, starequē non posset. Generatio videlicet hominis, animalium, reptilium volatiliū, omnisque rei animatæ, Dein, plantarum, lapidum, Mineralium, auri, argenti, gemmarum, per diversas formas, & genera ludente natura &c.&c. Ejus caloris beneficio, humectandæ terræ, in copiosiores generationem omnium virentium, per elevatos vapores, generantur imbres. Hinc opportunissimi navigantibus, & agitando aëri, causant Venti. Dicam verbo, caloris solaris, virtuali activitate sublata, nihil generetur, nihil natum subsistat. Potentiam verò, ac vim caloris, tantum esse certum est, ut si concentrarentur solares radii, paleas, promptè incendiant. Imò Archimedes, ad syracusas, classem Romanorum, ope radiorum solis, quondam incendit &c. &c.

5. Passio nulla inest, huic dignissimo Cæli habitatori, & Incolæ. Nisi fortè vocetur Passio, quod obstantibus lumini corporibus, formentur in die umbræ, obstante terra, eveniat nox, ac tenebræ, in Novilunio, & subcursu lunæ, proveniant solis Eclipses, ex obliquo Zodiaci cursu, causentur vernum hybernūque solstitia &c. &c.

6. Quando? Temporis inchoativi, tum determinativi, atque extensivi accidentia, sunt nisi huic lucenti otioso ocello, in laudem & parandam majestatem; cuius inchoativum tempus, præcedit omnia inferiora creata, siquidem, supremus rerum opifex Deus, lucem primò, & proinde Solē creavit, quod non in minima parte laudis, & dignitatis reponatur. Determinatio verò, tum extensio, vel duratio, perpetuam tenebit stationem, imò coexistet æternitati &c. &c.

7. Quantum ad Ubi, id est locum, statione suā quantum

Cœlum sol occupat, in Ordine Planetarum, nè si proximus accederet, fortè caloris intensione noceat, si remotius non satis proffit.

8. *Situs* eius, in Corpore quarti Cœli, est fixus, directus, non obliquus. verùm nonnulli Mathematicorum, non in solido Cœlorum Corpore fixos, sed in fluido tantùm vagari, & àërem secare, planetas, aut fingunt, aut ex vero statuunt, illosquè circulos & Cœli Regiones, mente tantùm divisas, & comprehensas, vel secretas in àëre Planetarum vias, Cœlos vocant. Imò unicum tantùm Cœlum sidereum, idquè fluidum, è purissimo conflatum æthere, agnoscunt, faciliusquè sic, motus siderum explicari, & intelligi posse ajunt, quàm assignata Cœli duritie, obstantibusquè solidis corporibus necesse est pycnolos, Concentricos, Excentricos, & similia fictorum motuum, nominum, & circulorum, monstra, salvandæ cursuum possibilitati affingere opus habeant, cum studiosorum Matheseos, & Intellectionis cruce.

9. *Habitus Solis* intelligitur non per vestimenta, vel arma, sed tamen si habitus vocari possit, aurea radiorum vestis, loco verò armorum, vis intensi luminis, vel caloris, quæ illi abundè sufficient. Undè dicendi dari potest Materia.

Si verò ad materiam *hominum laudis* accidens *Habitus* referatur. Quantum ad vestitum, deduces comptum esse, non luxuriosum, non insolentem, nec mollem, nec sapientem levitatem, verùm ad gravitatem necessitatemquè compositum pro statu ætatis, sexulvè, ac temporis exigentia accommodatum. Quantum ad *habitus armorum* monstrabis, esse armaturam aptā defensionī, simulquè offensionī, levem non onerosam, appropriatam varis casibus, simulquè decentem decoram &c.

Vituperium loci.

Materia Vituperiorum, facile fumitur ex iis, quæ superioribus sunt Contraria.

OBSERVA.

Laudes rerum particularium, arborum lapidum &c. seu rerum à natura, vel ab artificio productarum, non hic ponuntur, facilis enim per divisionem generis, speciei, & partium, ac præfertim ex motivo circumstantiarum. Quis? quid? Ubi? &c. suprà recensitarum, suggeritur Oratori copia, & materia. Unde ad omnia rerum enodanda, velut Fili Ariadnæ ductu, facile pervenitur, minutatim investigando.

CAPUT VI.

De Animorum permotionibus seu

De Affectibus.

Hoc Capite puncta considerantur *Novem*

1. De Ira. 2. De Lentitate vel Mansuetudine. 3. De A-
- more vel Amicitia. 4. De Odio vel Inimicitia. 5. De Me-
- tu. 6. De Confidentia & Audacia, unde nascitur quoque spes.
7. De Pudore seu Verecundia. 8. De Impudentia. 9. De
- Injuria & quæ ex ea. [Ali-

(Aliqua ex motivo Rhetoricorum Aristotelis, cujus normam sequi, haud illaudatum, sed imò præstat, vestigiis tantum consistere Ducis.)

Hæc tamen omnia, non tam ad disquisitionem scholæ, quam rerum Civium praxim, mistim suggeruntur.

1. De Ira. Tum obiter, de Superbia.

TRia hoc loco observanda sunt. 1. Res propter quam Ira excitatur, 2. Homines qui irascuntur. 3. Contra quos irascuntur. Intra potissima quæ Iram excitant, & indignationem, est *Contemptus*, vel *Negligentia*. Nam qui nos, nostraque contemnit, negligit, tanquam res nullius momenti. Exinde negligentia definitur. *Actus Opinionis in ea re, quæ nullius momenti esse videatur.* Proinde tres species sunt negligentiae, *Contemptus*, *violentia*, *Contumelia*. Qui contemnit negligit, qui violentus est etiam negligit, *Contumelia* autem versatur, tum in verbis tum in factis, verba vitium vexationis, tum dishonorandi continent, facta, fraudationem & vim. Definitur ergo sic. *Contumelia est offensio, voluptatis gratia, cum ignominia eius, qui ostenditur;* Ubi quatuor concurrunt, duo ex parte agentis, duo ex patepatientis. Qui *Contumeliam* infert, damnum alteri dat, & voluptatem habet. Jam qui patitur & dolorem ex offensione, & ignominiam accipit.

Res verò sunt istæ, quæ contemptum ægré ferunt, Genus, Potentia, Virtus, Eloquentia, omnesque artes, divitiæ & horum similia. Nam ut quisquam illis excellit, ita se magni æstimari putat, & ubi contemnitur, ab istis præsertim quibus antecellit, fert inique, & irascitur de injuria.

Deinde inertia, tum impotentia, partim nostra, partim aliorum ad nos pertinentium, sæpè iram, aliquando tristitiam movet.

Ed.

Cap. VI. de animorum permot. & Affectib9. III

Etiam invidia, inter Causas *iræ* debito poni potest aliqua-
quæ talia. Maximè verò, in accessu, & *delicata superbia*.

Qui sunt homines qui irascuntur?

I. **Q**ui veram, sit corporis, sit animi, habet causam doloris,
quia dolor, cum pariat tristitiam, parit etiam *iram*, ratio,
quia iuste cupiunt ab illo dolore promptè levari, ubi
ergò aliquem vident, impromptum, eoque magis, si putant esse
impedimento, ad deponendam ægritudinem, vel ad media de-
ponendæ, irascuntur.

2. *Illi irascuntur*, qui sunt molles Corpore, vel animo,
imò impotentes moræ, & spei, eoquæ dum propter impatientiam,
cupiditatibus suis, sit licitis, sit illicitis, ab aliquo obicem poni
intelligunt. Ita sitiens, vel famescens irascitur, si aliquis im-
pediat potum, vel cibum, & in aliis quæ cupimus aut bona esse.
seu verè seu ex falso, videntur nobis dum impedimur. Ira ergò
maximè oritur, circa præpeditiorem boni, seu *veri seu putativi*,
quò verò mollior, sui que magis impotens homo, eò citius, im-
petibus naturæ obsecundat, ut sit insinul verbo *imperuosus*. Et
jam huc referuntur, zelo importuni, vel inconsiderati, desiderio
immodici, & qui nesciunt temperare votis, vel si quid animo
imaginosum patiuntur.

3. Illi qui in Adversitate aliqua despiciuntur, vel contē-
nuntur, quales sunt inopes, exules, oppressi, ægroti, præsertim
verò clinici, etiam decrepiti senes, dum negliguntur vel propter
bilem, quâ laborant, sunt iracundi. Omnes imò, quibus res mi-
nus secundæ, conscijve macularum præteritarum, præsentium,
maxime sunt suspicaces, omnia trahentes, etsi à nescientibus a-
liudque agentibus, in contumeliam, dum propter defectus, vel
impo-

impotentiam, se credunt, semper negligi, imo de se omnia dici, tum ad exprobrationem imparitatis, quidquid pro tua consuetudine rectum egeris, putant fieri, eoque de scrupulorum minimis, prompte irascuntur, dū sunt præsertim, naturā vergētes in superbiam, quā solā, intimiores defectus, obtectos volunt, pertinacius contendentes, ac irascentes. Maxime injuriæ pars, sepius constat vitio interpretantis. Hujus generis cum hominibus, periculosissimum est, namque nili ad molestiam, cuique recto, & pacto, vitæ commercium, ut procul vitandum svadeam. *Nunquam sine querela, agra tanguntur*, ait Seneca. Aegræ menti, risus etiam injuria est. *Dziwnemu ladaco zawadzi*, apte dicunt Poloni.

4. *Tempora* quandoque in nobis magis iram excitant v.g. calore fervente, ira accenditur. Etiam corporum afflictiones, imò ætas, plus aut magis ad iram faciunt, ita Juvenes magis iracundi, quam viri sedati, *quia propter ferventiam caloris, & ingenij* haud recte quid verè bonum, quid verè malum, de rebus judicant, eoque ex falso, multa appetunt, aut timent, nolunt, volunt, prout in quæ quis proclivior, senes autem rectiorem habent, verà cognoscendi prudentiam, ætatis diuturnitate collectam.

5. Etiam rerum plurium perfecte gnari, dein honestatis, & recti ordinis amantes, virtutumque ac veritatis cultores zelosi, sunt iracundi, si præsertim incurrant in promptos recte facti, vel errorem tuentes, pro pertinacia. Dum enim minimos errores, facile advertunt similem perfectionem, in aliis requirunt, ipsi accurati, & alios volunt; ni verò prompte correctum factumve habeant, irascuntur, indignantur velut ad pondus, ac mensuram, totum scrupulose exigentes. Eo collimat Habreus Ecclesiastes, Cap. 1. *In multa sapientia, multa indignatio*. Prout certe (ut ait Aristoteles) *Qui non irascuntur pro quibus oportet, & ut oportet, &*

Cap: VI. de animorum permot. & affectib9 113

cùm oportet, & quibus oportet, fatui sunt, nequè enim sentire, nequè dolere videntur. Rectè igitur intelligentium, promptè offenduntur aures, & oculi, stultus secùs, non advertit errorem, nec reprehendit. Verum talis iracundia, licita est, ac laudabilis, modò, nè moderationis atquè opportunitatis excedat terminos, imò non ad quæquè, minora respiciens, *qui enim ad indignandum facilis est, erit ad peccandum proclivior.* (ait Salomon Proverb: XXIX) Dicam igitur: vix non probabiliora esse ut plurimum, subiracundorum ingenia, supra nimium taciturnos, specie bonitatis dissimulativos, & pro mollitie animi, velut rerum neglectiores. Illi, quo magis incallescunt, citiùs sibi pro generositate mentis, satisfaciunt, quasi nihil in post memorandum, vel ulciscendum relinquentes, ut tepescente, factovè affectu, (qui diu intensus, ut consumptor sui, subsistere non potest) mox spontè reconcilientur, in quævis licita & honesta faciliores. Hi secùs, dùm obtegunt iram, vel reprehensionem, non probè scies, quo expugnandi sunt affectu, amici nè vel inimici, memoresnè ac offensus, tùm pertinaces maneat, & ex tacito metuendi, velut recollecto sensim spiritu, obstinatores, gravius insurgentes, acres, & intolerandi. Inimicitias apertas (velut quidam ait) facilè caveas, simulatio dolusquè occulta, eoquè non satis vitanda. Ira igitur, est clavis animi interioris, referendis affectibus, ac dissimulationi, pro caractere sinceritatis, quæ omnia subastuti, oblecta volunt. Imò subiracundis, affectuum propter intensionem, activitas quædam, cùm generositate mentis, procùl mollitie, ac desidia, timorequè inesse videtur. Si verò eveniat ut subiracundi, dùm sunt præcauti, dùm admoniti, dùm quopiam in negotio requisiti, non nihil fiant difficiliore; & excandescant, fit indè, ut non frigide res capientes, recollecta mentè in post faciliùs rem apprehendant, resipiscant, annuant, ut inquam expugnentur;

gnentur, dum secus tepidi, velut insensitivi, non curant, differunt, negant, negligunt, nullam impressionem formæ, tum activitatis, velut in molli materia, animoque suspicientes. Iram tamen, in quovis viro honesto, requisiverim, non rabiosam, non ferream, non intractabilem, non *passivam*, velut studiosè ad regulas odij, verbo, gestu totaque vultus conformitate, dein adversione, se componentem, & perfectissimè implentem, sed masculam, heroicè *activam* & per omnia rationalem; ut sit inquam adæquatum rerum condimentum, velut sal, acetum, piper, vè in epulis, quorum asperitas, tum acrimonia, nisi dulcibus aptè misceatur, sapor obsoniorum, pro nullo habetur. Dicam adhuc: Iram requiro in homine, ut eotem activæ virtutis, sed non pertinacem, non inconsideratam, nec (absit) præcipitem velut plerumque eorum est, qui malunt indignationi suæ pro malitia, vel superbia morem gerere, quàm rationi, vel proprio commodo, prout apud *Cornelium Tacitum* illi Romanorum, qui odio præsentium, & cupidine mutationis, suis quoque periculis letabantur. Talem quidem Iram, ut damnosam sequitur mox penitentia, verùm sæpius inutilis, cum admiseris damnum, nefas, & amissa meliorum occasione. Sic ferè Nero: *patrato primùm scelere, magnitudinem eius intellexit.*

Huc servit opportunum scitu, Iram esse duplicem. Alteram *Activam*, quæ nititur in res agendas, difficultatesque enixe subjugandas, licet cum asperitate, agens tamen ac superans. Dein alteram *Passivam*, *tristem*, id est, & *indignabundam*, seipsam otiosè conficientem, imò in semet sævientem, quæ tetrica nimis est, malitiosa, res tantum irritans, ac personas, nulliusque frugi, cum illa utiq; tolerabilis, imò sæpius profit, idque secundum magis vel minus, dum præsertim per svavia non datur. Ubi rigor, ibi vigor, Prout compertum habetur, animi motus, *Activos* plerumque

Cap. VI, de animorum permoz: & Affectibus. 115

quæ tolerabilioreſeſſe, imò ſeligendis potiùs *Affectibus* merè paſſi-
vâ. Dùm enim illi ſunt in aperto, faciliùs advertas, promptè
ab illis caveas, vel quia intenſius agendo, ſtatim à ſemet hebe-
tantur, ac ceſſant. Hi, prout in abdito animi reſeſſu latent, i-
mò quoniam ex *deſectâ reſolutionis* naſcuntur, idè diutius imma-
nent, ex occulto lentè moliantur, procul generoſitate, perquæ
caſſitiam, perficiendo negotio inepti, & ſine modo vitandi
fallunt, velut paulò ſuperius intimatum.

6. *Superbi, ambitioſi* (pro ſtudio atquæ cupiditate excellen-
di, tum quia insolentium, ac ferè impoſſibilem, ſunt plerum-
quæ pertinaciter cupitores (velut ſine pennis volare præſumen-
tes) etiam avari, tum *lividi*, ſunt iracundi, tantum enim putant
ſuo demptum honori aut commodo, quantum non aſſequun-
tur, vel ſibi ceſſit, non ad votum, vel aliis datum ad commodû,
aut gloriam, dum inquam, imitari valent, dum aſſimiliorari, habe-
re ve nequeunt, obtreſſare conantur, ringi ac detrahare non de-
ſinunt, aliorum incrementa, in ſui trahendo diminutionem. I-
deoquæ leviffima rerum momenta, capiunt in occaſionem of-
fenſæ ac irarum, Hinc certè ait quidam. *Superbam & mollem a-*
liquorum impatientiam laſit, cùm aliter facta dictavè ſunt quàm exigis
oculorum auriumquæ mollis venuſtas, ſeu inanis voluptas. Deſide-
rium per omnia rerum, quibuſdam ineſt, ante rationem, dum-
quæ imponunt amicis, ſpe devoraturi, quæ præſtari non poſſint,
exculatione offenduntur, rem ſimul facilè perdentes, & amicitia-
m. Corrige appetitum, corrige opinionem, imò te potiùs cor-
rige, quàm alios, ſic multa nè dicam omnia, tibi erunt ſravia,
ſecura, jueunda, pacata. Aut ſaltem uteris Athenodori Philo-
ſophi Præcepto, ſvaſit enim Auguſto Cæſari, quatuor & Viginti
litteras alphabeti Græci, recitandas, antequam irâ commotus,
quidpiam aggredereur. Mora igitur, atque dilatio, irâ opti-

num remedium, ut in contentionis quibusdam materiis, moto indignationis affectu, non prodeas coram, antequam secessu in privato, per præmeditata, ratio lentè componatur, & animus, præsertim iracundus ipse, cum iracundis morsivè colloquia habiturus. & negotium. Eo igitur casu, rem in aliud tempus differes, vel per alios tractandam cupies, declinando præsentiam, vel nè promptè per abscessum obviare possis, tunc iterum remedio dilationis uteris, sermonemquè in aliud flectere, aut objecta solvere jocosè, necesse habebis. Quod contra importunorum illationes, & intrusorum alloquia, summum præsidiorum esto.

7. *Proximè sequitur.* Etiam imperfecti judicii homines, esse iracundos, cum non rectè dijudicant, opportuna importuna, æqua, tum iniqua debita, vel impertinentia, undè temerarii, minusquè in rebus versati, imò pueri aut famina, sunt plerumquè ad iram proclives. Maturi secus judicii homines, suiquè potentes, rectè sumunt recta, aut sapius condonant imò scitè intra gravitatem corrigunt, si obliqua, vel si potius imperfecta.

8. *Universum tamen ut dicatur.* Quoniam varietas objectorum, naturalium seu corporalium, rationalium, spiritualium, & ex eo diversitas multiplicis appetitus, tum pro imperfecti-
one, ad assequendum impedimenta, causant Iram. Ideò quò plura quis rerum, præsertim intra impotentiam animi assequi, scire, vel habere præsumit, magis iracundiæ, sit obnoxius, necesse. Eoque obiter, si dicere juvat. Quoniam in bestiis, non tam multiplex dari potest appetitus, & vehemètia ideò facilius bestia secum conveniunt, minusquè adversantur sibi, quam homines, diffamationem, jurgia, vim, damna, injuriam, dolos, verbera, incendia, cædès ex mutuo, dum sibi machinantur, Prout plerumque animi Passio, tum necessitas non recipiunt rationes. Hinc sciendum

dum

dum quoque fatuum vel delirantem, ab iracundo, tempore tantum differre, hic breviter, sed violenter insanit, multa inconvenienter, ac pœnitenda committendo, ille diu, sed lentius.

Quibus irascuntur homines.

I. **I**ls, qui sunt malitiosi, imò peccaminosi obstinatè, erga Deum, nos, aliosvè, privatim publicè. Qui præsertim, nec admonitionem acceptant, nec amant correctionem, velut corruptus stomachus, nec medicinam ferens, nequè capiens sanitatem. Multo autem gravius, dum redarguti, pervicacia dant responsa. Responsio verò *mollis, frangit iram*, dum videlicet, correctione se tuetur nocens, vel justificatione modesta, respondet objectis, non pro superbia, contentione, vel pro temeritate. Gestus fronsquè superba, vel contumax, delicti gravitatem auget. Imò irascimur iis, qui non sunt dociles recti moris, vel instructionis. Huc referuntur fallaces, hypocritæ, simulativi, quibus ut apibus, *mel in ore, in cauda spiculum*. Etiam illi, qui sunt verbo inconstantes, prout apud leves animas, tam facile fides frangitur, quàm leviter datur, verba magnifica, dum officiorum plaustro deferentes, rei præstantes nihil. Velut argutè Poloni. *Ofertow na mife uczynności nie maś na przystawkę. Tum illud. Słowa dety roboty, nie rady przynoszą, odlewánego skutku.* Ut plerumque iis sœvum, qui luscum, & bilingvem habent mentem, animumquè.

Non ergo inferiores modo, quos admonemus, arguimus, aut quidvis jubemus, sed erga pares, vel superiores, cum quibus in re quapiam gravi ac pertinenti exposulamus, vel conferimus negotium & sermones, iusta movetur indignatio. Si agendo, respondendoque opponant non opponenda, jocularia videlicet, ludicravè seriis, impertinentia opportunis, ac mini-
ma

ma grandibus, ut mulcam Elephanti, umbramque corpori, dum inquam propositiones nostras, vel quidpiam in præcautionem acceptant *repressè non considerativè*, ad offensam (idest) trahendo, non ad introspectionem, capiendumque Consilium, cum indignatione veritatis. Insuper, si respondeant, obliquè indignàter, ambigue cum involucris, difficultandè in majus rei, tum veritati transitorievè per terminos generales, non autem intra conformitatem rationis directè, neque serio ad materiam in particulari, ad plenum responsum. Sic enim *illudere* nobis, non *satisfacere*, remque *eludere*, non *adimplere* videntur.

2. Iis, qui lædunt nos contumeliosè. Contumelia verò, aut aperta est, aut obscura, quæ est ex indiciis, & signis, ut sunt nutus corporis, gesticulationes levitatum, ac Ethologiæ, repræsentativæ morologorum, tum carpentes joci, aut aliqua significatio expressa, ad aliquem parvi pendendum, illudendo, aut *sabfanando*. Sed tamen, non ad quævis minima irascendum, quod irritat in majus, quàm frenat inimicitias, tum offensas. *Bonum apud virum, cito moritur iracundia.*

Quoniam injuriosi facti dum occulti, si fiat excusatio repentina, si palam exprobatioris, & superbix speciem habet; ideo non excusatio, vel deprecatio, sed ostentatio ausus & contumelia potius hæc vocatur, ut contra excusantes, irâ facile commoveamur. Quod prudenter tulit observatum Cornelius Tacitus. Nero veste servili, ad dissimulationem compositus, *diverticula Orbis & lunaria, noctu observando, grassabatur, sed Julius Pontanus, congressus fortè per tenebras cum Principe, quia vim tentantem acriter populerat, deinde agnitum oraverat, quasi exprocrasset, mori adactus est.* Proderat potius, ignorantiam continuare studiosè, nec se ad importuna deprecationum demittere, pro facto præsertim in cognito, temporum interjectione, tum ignorantia facilè abolendo;

Cap: VI, de animorum verborumque Affectibus 119

do, sic nequē Pontano, datum fuisset crimini, facere quæ nesciret, nec pudori Principi, inulta transmittere, quæ nescirentur. Notorii tamen errores commissi, factaque, sine deprecatione, minimè svaserim, transmittenda, per intimiores amicorum excusando, idquē secretiore via, pro modestiæ fama, nè injuria, & injuriatus, per superbiam agendi, perquē dilationem excusationis contemni videantur, in majorem offensam. Imò dixerim adhuc. Erroris excusatio, vel negatio, dum citra modestiam, verecundiamquē, dum temeraria, contumaciæ majoris habet speciem, ad complacentiam facti, pro superbia, in promptitudine iterandi, sic enim nesciri perperam actum, adlaborant, sciri dedignantur, satius quàm ut fieri meliores velint, in eam spem ignorantæ vel excusationis, facile peccaturi.

Nec illud omittam, quod importuna excusatio, sit accusatio sui opportunissima, fortè quæ nesciuntur, propalanda, tum nimia deprecatione (velut cum cura quæ sita) factū intendēdo in majus, iramquē offensi, quasi datæ atrocis offensæ, pro conscientia. Ideò contra tales, citius irascimur, quàm ut lenitatis, vel gratiæ, sit occasio. Dicam universim, qui deprecatur vel excusat importunè, exprobat, nec non contumeliam facit.

3. His irascimur, qui nos vel studia nostra, quibus dedicati sumus, insectantur, aut si ea, quæ nos magni facimus, parvipendunt, & improbant. Ita Philosophus, Rhetor, Pictor, Architectus, &c indignantur, ubi quis, maximè verò imperitus artes, & scientias, contentiosè reprehendat, ut judicet temerariè, de eo quod non didicit, imò si proût debitum, non admiretur, nec laudet. Huc referuntur qui studiosorum in publicum Civium actionibus, facile succensent carpunt, otiosa inter domi torpentes ipsi vota, cumquē nihil agant, videntur sibi sciolis, imò bellulis, verbis facile per omnia, principes, qui præsertim, velut

velut propriam dotem, talentumquæ malitiôsæ naturæ, maledicentiam inquam, & mordacitatem, vel potius levitatem lingvæ, ostentant, nequæ occultare sciunt, rectè loqui nescientes, ventosis diæteris magis, quàm ullâ solidâ ratione clari, totam lubentiam in sermone habentes, agendi stupidissimi.

4. *lis*, qui de rebus alienis censuram ferunt, dein famam alienam contempnunt, & rident. Ità Juno infensa Paridi, ob sprætam formam. Augetur autem *Ira* si intelligat aliquis, non nimis sibi inesse bonorum, propter quæ reprehenditur, & irridetur, ut sunt Hypocritæ, aut novæ fortunæ, sortisque homines, dùm pro conscientia præteritorum, exprobrari sibi aliqua, semper putant, licet nesciantur &c. Contra cùm aliquis dudum confidit virtuti suæ, ut sunt sapientes, & fortes viri, non nimis perturbatur alienis sublationibus, vel censuris, pro conscientia rectè factorum, tum virtutis, ad obrectatorum, potius malitiam, diacritatis levitatem, vel ignorantiam, non ad suum meritum, per altitudinem infracti animi, acerbiteratam sigillationis referentes, & facile indulgentes. Dùm secus imperfectionum suarum conscii, quibus præsentim admista, *interior* ex occulto *passivaque* superbia, detorquent scrupulosè, in sui contemptum altius, facta dictaque hominum singula, quæ taceri, vel obtegi mallent, imò trahunt in offensam, ipsas *minutulorum omissiones*, velut æstimationis suæ, contra perfectionem, contemptim factas, in iis quæ superbus arrogavit animus, unde irascuntur intensissime vindicativi simul & implacabiles. Ideò, *ejusmodi homines* [verba sunt Dionis, de cliente Tiberii Sejano] *magis quàm ipsos Imperatores, seadeam observandos, quod apud hos, virtutis loco censetur, peccatorum gnarigis facere; apud illos imbecillitatem arguere creditur, nisi minima misceantur.* Talium è numero fuit ille, qui hypertolica conjecturalium offensarum, adversus commissarum, pro levitate

vitae vel superbia fingendo, inducendoquē, spreti honoris sermō conquestus, quod in via sibi obuius æmulus, eā parte præterit, qua sol in meridie luxit, præripiendo sibi solis lumini. Alter magis ridiculē, quod umbra sua calcaretur. Unde forte Adagium. De umbræ litigio.

5. *Amicis* gravius irascimur, apud quos præsertim beneficia pro maleficiis. Ratio, quia æquum est, amicos de amicis bene mereri, eoquē plus ab amicis semper requirimus, ubi ergo est in amicos offensa, gravior esse solet, quàm in alios. Præterea illis, qui nos antea honorârunt, nunc verò desierunt, ex *comparatione præteritorum illis irascimur*, vel, qui accepta beneficia, pari modo non referunt, quasi indigna putent nostra merita, tum amicitiae officia, quæ remunerentur. Vel insuper, qui pro beneficiis mala reddunt, labor igitur tædiosissimus, metere magnitudinem, cum beneficii sementem feceris. *E contrario*, inique illi rascuntur, dùm se non amari vident, ab iis, quibus malè fecerint. Maxime enim præsumptionis est, ac potius iniustitiæ, amorem expectare, vel obsequium, ab eo, quem nullo obstrinxeris beneficio, sed exasperaveris injuriâ, ut necesse malè agentes, suæ faciem bibant actionis. Huc referuntur *Astuti*, ac *Impudentes*, qui promptius idcò peccant in amicitiam, dùm rationem habent in promptu, actionis velamen, non responsionem unquam directam, in satisfactionem obsectorum, & quaestionis, sed verborum strophas, elusiones responsi, & clavillum obtrudendo, velut illudentes, aut contemnentes interrogata & interrogantem, quàm ut respondeat satis. Unde male agere se non fatentur, sed imò sibi complacent, ac perseverant (vide Punctum Octavum de Impudentia) Quietem igitur mentis appetenti, magis vitandos tales, quàm retinendos, vel corrigendos, quovis in amicitiae contractu, syaserim, rarò namquē pro astutia,

tia, sunt corrigibiles, sed imò perseverant. Cancrum, recta unquam incedere impossibile. *Lupus & vulpes, pilum mutant, non mentem, vel ingenium.* Tacita, citò ad naturam redeunt non enim diu mendax facies, coactusque animus, personam ferre possunt, aut imitantur artem.

6. Etiam iis irascimur, qui nobiscum in petendo, vel agendo concurrunt, ac æmulantur, vel quibus, excellentiam aliquam, res suprâ nostras invidemus. Unde odii quoque causa, inter primas, vere inquit ille, *quod communem sortem excedit, æmulationi totum invidiæ obnoxium est.*

7. *Irascimur illis*, qui nobis præpedire bonum aliquod, seu circumstantia boni, videntur, seu bonum sit verum, seu putativum. Additur *Putativum*, nam etiam latro, *putat ex falso*, bonum sibi depradari, & potator perpetuò ebrium esse. Etiam irascimur, erga impromptos actionis, vel Officii, ac eorum, quæ sunt ad votum nostrum, vel necessitatem, quidquid modo licitum, illicitumvé spe devoravit animus. Tum iis irascimur, qui mutant consuetam normam agendi, licet non naturâ suâ, malum aliquod videatur, sed *comparatione*, verum iis maxime qui iterata iussa, vel amicas expostulationes nostras, leviter transeunt, vice correctionis, in obstinato sibi velut complacentes, Rectum debitum, ac quodque decus, imò præcautiones, infra æstimationem habentes, vel obedientiam, intra dein contemptum, pro superbia mentis, vel temeritate; aut etiam pro stultitia, si enim contemnere nos, & nostra videntur, suæque malitiæ, simul ac imprompti animi, vel pertinaciæ documentum ferunt, dum insuper excusationis modestæ loco, rejectionem culpæ, in quempiam alterum affectatam pertinaciam, ad pejus aliquod malum, in tutelam erroris adijciunt, ut acerbior nonnunquam sit reconciliatio, vel excusatio, tum protervia responsi, quam ipsum factum.

Vitium verè, virtute aptissimè corripitur, non ulteriore malitiâ, concer-
tando, urgendo, obtegendoquè, vel saltem cessario ingenua prodest. Quid-
ni? axiomata, praxique illa, moveat indignationem? Ausus il-
licitos, peioribus commodissime sustentari. Qui non pejus fa-
cit, dum cœpit, hæsit; Malis suam malitiam, securitatis vice ha-
beri, velut quidam nuper, orcina scholæ intulit Magister scele-
ribus, tutum esse, per scelera, iter. Sic plerumque fit, perrupta se-
mel honesti atque pudoris religione. Etiam iis irascimur, qui
dum rectum quid faciunt, tamen non comi, nec gratiore via,
quorum non tam gratum obsequium; quàm ingrata methodus agendi; &
est gravis superbia.

8. Qui in malis nostris, & calamitatibus lætantur, aut
insultant afflictis, in eos irâ commovemur, vel quia mala nostra
secure audiunt, uti sunt leviculi joculariores, parvi judicii homi-
nes, temerarij, neque serio in seriis agentes, verùm imò in con-
trarium, in ridiculis serii, in seriis ridiculi, ac insuper contentiosi,
similes enim sunt adversariis, qui studiosè malè nobis agunt, ra-
tio ex illa sententia, *Amicarum esse omnia communia*. Itaque ami-
ci, adversis rebus nimis dolent, & affliguntur nostris incommo-
dis. Imò, sunt quidam, leviusculi, aut veriùs insipientes, qui ne
propriis casibus & malis moventur, eaque dum non intelligunt,
nec prævident; velut Sardonius pasti herbis, lethalem ridendo
risum, moriuntur, & rident, qui vulgo risus Sardonius, est. unde
contra tales facile quorumvis perspicacium, movetur indignatio.

9. Etiam irascuntur pleriquè, sed ipsi mali, Prudentiæ,
tùm virtuti aliorum, si errores facile advertant, si corrigunt, si
vitiis non patrocinentur, sed correctionem exigant, severius
moneant, reprehendant. Dumque non patitur falsitatem, vel
adulationem conscientia, sed exprimit veritatem, & est veriùs,
quod in aliquibus non ames, quod laudes, illi non amorem la-
orum,

orum, scrupulorum importuna, impromptam amicitiam, aut severitatem morum, falsò vocant. Sic odit fraus cautionem, sic malitia virtutem, sic non amant seducti, recti pectoris constantiam, sic illicitus ausus, damnat obstantem fortitudinem, deniquè multandam cupit exilio, falsitas, legem, pœnam, ac veritatem, Eoque inter malos, viri boni æstimantur quidem, sed non amantur. Imò veteri dicto, comitem virtutis invidiam, odia, experiuntur. Verbo dicendum. Mali, bonos facile comparatione sui, oderunt, laudesquè eorum insectantur. Eo fere motivo. *Nemo Prophetæ acceptus, in Patria sua*, innuente Scriptura (Quare verò provocet iram admonitio, vel præcautio? vide infra necesse *Lydiæ Pseudopolitiæ* Paragrapho 9.) Nimius igitur amor justitiæ, seu veritatis tum ordinis, vel recti cujusvis, ut cautè adhibeatur, ut exsuperantem quandoque rigorem, etiam importunitatem, si non impetuofam morositatem dicti, scripti, facti, sæpius inducit, nosque odiosos reddit, amittendæ æstimationi, tum apud adjunctissimos amori, ut meritò in partem vitii, dum ab impulsu iræ, vel temerariæ curiositatis, quam à recta prudentia causatur, trahi possit. Unde, tales, irritant satius negotia, quàm præstant aliquid, vel assequuntur, prudentius alias, intra dissimulationem acturi. Eo collimat sacri textus montium. *Noli esse justus multum; nec plus sapias, quàm necesse est.* Non apprehendisse igitur omnia, verum quandoquè præteriisse, imò tacuisse prodest.

Non longe abest illud, quod addo. Si *inequaliter*, magis idest uni, alteri minus; aliquid propensior facias, aut indulgentior sis, facile *stimulo invidiæ*, iram à te provocabis, nisi occulta fiat methodo.

10. Huc proxime refertur. Quoniam veritas, odium parit, eoquè contra veritatem, recalcitrant homines, eique prompte irascuntur. Insurgunt ergò, sed non boni, contra monito-

res,

res, aut fvalores recti, Parentes, Præceptores, Magistratus vel Dominos, sopiendorum negotiorum, Commissarios, concordiaæ Præfides. Etiam contra Quæstores, dùm exprobrant, arguunt, docent, castigant, *ad regulam justì & equi*, totum exigentes, eò vero magis irascimur, dùm adest *comparatio*, laxioris alibi ordinis vel indulgentioris modi, quasi alias agere, pro arbitrio liceat, imò facilius obveniant, quoquo modo cupita, hinc proprius Ordo, *comparatione*, cuique malo, præjudiciosus videtur, molestus, gravis. Unde ira facile, odiumquè in bonos. Hinc sacer textus, (sapientia 2.) *Circumveniamus ergò justum, quoniam inutilis est nobis, & contrarius est operibus nostris, & improperat nobis peccata legi &c.* Gravis est nobis, etiam ad videndum, quoniam dissimilis est alia vita illius, sed præsertim in Aula, nunquam possidetur impunè, virtus veritatis.

Hoc maximè punctò, illustrantur Encomia, Principum & Magistratuum, si eveniat, ut ob exactam virtutem, rigoremque in malos, odia populi, & obrectationes experiantur. Plerumquè, *suà culpâ oderunt, speculum, deformes,*

II. Iracundiæ causa, etiam est in eos, qui obliviscuntur nostri, & mutant stylum agendi, tum amicitia, illi præcipuè quos magni facimus, aut quos amamus. Unde sequitur illud [Cornelii Taciti] *Quæ apud concordēs vincula caritatis apud insensos, incitamenta sunt irarum.* Namque minima, & alias bona, vel dissimulabilia, facile iratis & mollibus, in offensionem trahuntur, non naturâ suâ, verùm, *suscipientis animi ob ægritudinē* Quod plerumque multam agendi, conversandi, æmulandi ob occasionem, contingere amat, amicos interdum vicinos, vel ejusdem Domus cohabitatores, ipsâ præsentia cœptam offensionem, velut exprobrante refricante, præsertim qui animo ægri, molles, vel rixosi, cui sola ex separatione medicina, secus, ubi major locorum vicinitas, ibi major animorum distantia.

De

De Ira scribenti quidni annotandum occurrit illud? rem enim ipsissimam, & probatissimam dico. Vir quidam, si opes gradumque honorum spectes, notæ sat famæ, ac nominis, verum consummata maledicentiæ morbo laborantes, & in probra ingeniosissimus, nullo meo merito, sed malis, nunquam deest iniquæ agendi ratio, ac prætextis, literis scommatum, & acrimoniæ, me lacessivit. Quid igitur inexpectato ictui retundendo, ingenuitatis, parisque gradus pro conscientia, opponerem quam obtrudendo malis, suæ malitiæ faciem, velut Cyprio bovi merendam. Haud æquum, ali ambrosiâ, quem esse fenum oportet. Nosse quemque suæ sementis messem debere, sed mox ad me, illotis convitiis, oneratam Epistolam ille, iterumque ego recessi ad illū, namque læsa patientiæ, primi affectus, vix patiuntur habenas, verum, quiescente non nihil animo, inque locum indignationis, postquam successit, repositaque existimatio, necum tandē reputans, convitiatorum alternatium, nullum fore finem; malis respondendo perpetuū male, fierem illis similis. Die acitatis, illi arma, & palæstram verborum, familiarem, mihi prorsus ignotam, illi consuetudinem, pastumque animi ex maledicentiâ, velut deplauistro (quod ajunt) loquentibus mihi abhorrentiam; eoque superari velitatione lingvæ certissimus, contrariis & honestis armis petendum, imō conficiendum statui, sciens præsertim, putredinem statui, præsertim, putredinem, infectis naturam esse, pura sanaque læsioni, vulturibus odorem, ac esum cadaverum salubrem unguenta haberi mortifera, sui oletum pro unguento, odoramenta pro stercore. Pro vituperijs igitur objectis, laudes illi reddidi, pro scommatibus, bona verba. Impudentiæ dicendi, scribendi, verecundiam calami, honestatem verborum, gravitatē responsionis intra, moxque decentiam actionis opposui. Hinc mirum, ad tam ignota sibi tela, stupentem malignitatem, quanto-

pere disturbavi, confudi, exarmavi, affixi, subegi, peremi, mihi-
quē in post, constantem quietem peperit. Periisset profecto mē-
tis meae quies, ad periculum virilis decentiæ, ab imbelli logoma-
chia (gyncomachiam potius vocaverim) irarum, si mihi non fuif-
sent habendæ, sed perlitissimè pariter respondendo *Niemas plot-*
kom, niemas gniewu lekarstwa, tylko milczenie. Aptissime dictum
esto Polonis. Dicacibus & malis dum respondes, non respon-
des, sed provocas, irritantur aut pascuntur, non franguntur. Ta-
cendo nisi lentequē agendo, vincuntur, velut filices, molli subje-
cto pulvillo, ars est comminuendi usitatissima, secus ignem late
spargendo, resistunt. Contra quosdam, apte silentio totum ulci-
scaris, non dignos censendo, infraquē generositatem iræ ponen-
do, quibus ultio dicti, facti, regeratur.

Tandem punctum claudō, verbis Plutarchi (in Moral.)
Proinde iræ, nequē inter jocos, damnandus est locus, amicitiam enim
mutat in odium. Nequē in disputatione, nam studium cognoscendi, in li-
bidinem contendendi vertit; Nequē in judicio, potestati enim insolentiam
addit, Nequē in institutione, liberali enim animo, molestiam ingerit, odi-
umquē disciplinæ gignit. Nequē in rebus secundis, quia invidiam auget,
nequē adversis, nam qui miserantibus insensī sunt, vel cū illis litigant,
misericordiā se privant &c. Omnium animi perturbationum semina, vi-
dentur in iram confluisse &c.

Utilitas hæc est cognitionis de ira, ut Politicus exaggerado,
permoveat Auditorem, ad indignandum, contra malefactorum
facta puniendā. Ita Cicero Verinā secundā Adduxi hominem, de-
peculatorem ararij prædonem Juris Urbani, Iabem atquē perniciem Pro-
vinciæ Siciliæ.

Quantum ad titulum Superbiæ, quæ ut contemptrix, facile
iram provocat, vide infra, Punctum de Audacia, item de Injuria,
scias interim superbiam, tū in personis, tū in populis, esse
dupli-

duplicem, aliam cum *amenitate*, qualem plerique notant in *Gal-*
la, quo ex condimento, aut toleratur facile, aut corrigitur,
 aut non advertitur, velut astutè *activa*, sequè insinuans, unde
 non promptè illi irascimur, antequam pateat astus. Alia est
 deinde *tristis & Hispana*, vel etiam *Passiva* quæ uti morosa, & à
 sociabili norma segrex, eò gravior videtur, & toleratur minus,
 unde facile colligas, alia quævis vitia, duplici quoque normâ
 reperiri in homine, ut proinde magis vel minus advertantur,
 vel sint tolerabiliora. Non solum de vitiis, verum de virtuti-
 bus, idem experière, quas ab *eadem causa*, prout insunt alicui
 minus vel magis, *vulgus advertit*, tum admiratur, & amat, (ve-
 rum communiter populus, caput asini habet, mentemque Ab-
 deritarum, de Civium egregiorum virtute, perperam ferens ju-
 dicio) Quidam inquam, lenitate verbi, vultus & actionis a-
 menitate quadam gratiosâ, tum simulatâ, vel attracta decentiâ,
 asperitatem rei quandoque temperant, vel compensant, secus
 alii suspenso supercilio, fronte stoica, modoque actionis, non
 ad sociabilem normam composito, sincere licet agentes, bonis
 etiam & laudatis, asperitatem imponunt, nec ideò amantur, a-
 misso insuper actionum suarum fructu, contrarium eventum
 per omnia experiuntur, quæ in ipsismet causa est, aliis, vel for-
 tunæ, frustra imputantes, se potius correcturi, quam alios. For-
 tuna probè agentibus adest, secus tristes, radiosos, extraque
 modum Civilem vadentes, præsertim verò *passivè superbos*, aver-
 satur, si æstimantur utcunque, non tamen amantur. Prudentis-
 simè ideò Plutarchus (ut mihi) tale genus vitii observavit, in
 Marcio Coriolano, qui specie modestiæ, vel incuriæ, oblatos
 honores, magistratusque abnuebat, rursumque frustratus, ac
 prætermisus, ægrè ferebat, ac irascebatur, quod passiva præser-
 tim à superbia, luctantibusque inter se affectibus, vitium venit

(Cier-

(Cierpietliwie umystu poruſſenie, dicitur Polonis ad differentiam Czynnego) Eò promptè collimat Tacitus de Augusto, qui specie recusantis, flagrantissimè cupiverat.

In reliquo. Remedium Iræ scire si cupias, non aliud habeto, quàm à dissimulatione, quæ sola, regentium magna, agentium multa, munituentorum, subsidiorumquè maximum, vel si absit, rebus haud sufficias agendis, sed ab indignatione conficiaris. Addam à iudicio Senecæ en alterum *Non vis esse iracundus? Non sis Curiosus*, in minima & dissimulabilia inquirendo, subaudiendo, in offensam vocando, verum plura potius nescivisse eligendo. *Lepiej ſita nie wiedziec*, rectè dicunt Poloni (vide infra de Lenitate Paragrapho 9.) *Sæpè in nobis inordinata passio prædominatur, & zelum putamus.* Multa à se ipsis, tùm à tempore, spontè cessant, & sanantur, sine molestia reparantis, irritanda, si præproperè tangantur, Quidni violenter inquietantur, qui ventos rumorum avidè colligunt, suscitantur, & famæ notant minuta murmura, præmolles, animo, & impensè crudeli, si non superbi. Potiùs aliud imputabitur, hominum simplicitati, vel inanimadvertentiæ, aliud ignorantia, si non dominanti, per humana errori, dein aliud, falsæ improborum relationi, tùm fortè exsequentium impotentia, vel à tempore difficiliumquè rerum, impossibilitati. Atquè tandem (nè torquearis animo importunè) condonabis, abrumpendo ipse tibi.

2.

De Lenitate & Mansuetudine.

Hinc proximè de Clementia

I. **N**on irascūtur homines illis, qui necessitate, vel per imprudentiam, peccant, ut Cicero excusat Ligarium.

R

2 Qui

2. Qui citra voluntatem aliquid faciunt, ut si quis colludens, socium vulneret, aut ignoranter.

3. Illis minùs irascimur, qui tales sunt in alios, quales in se, aut si quis alium cogat laborare, cum ipse laboret, aut in alios sit severus, cum nec sibi ignoscat ut Pœta.

Sic agitur censura, & sic exempla parantur

Cum Iudex alios, quod monet, ipse facit.

4. Mitigatur Ira Confessione modestâ peccati, correctionis namquè initium est, & pœnitentiæ, errorem agnoscere, non tueri, excusando, sed hic locus valet, apud homines clementes, & ingenuos, vel potius magnanimos, qui ad mansuetiora proni, summum apud quos ulciscendi, pœnæquè genus. *Vidisse precantem, vel dissimulasse, imò planè oblivionem intra, contempsisse. Efferus enim mollibus lachrymis pascitur, non frangitur,* in materiam sæviendi, & petulantix, modestam tolerantiam, si ne obice, dum naneiscitur, iustè velut impetendo eum, qui fatetur vel succumbit.

5. *Humilitas & subiectio,* tùm & impotentia mitigat Iram, quod probat Aristoteles, exemplo canum, qui tametsi ferocissimi sint, tamen non mordent eos, qui se ad terram prosternunt, quod etiam de Leoninibus Plinius affirmat. Homines quandoquè generosi, erga minorenes, ægros, miseros, & inferiores, sunt lenes, risui, vel potius contemptui factum habentes, licet si errent, vel delinquant, quàm ut vano metu, vel iracundiâ contra tales laboretur.

6. *In Officiosos, & seriò promptequè agentes,* sumus lenes, sic enim illi res, & personas, non spernere, sed colere videntur. Contra verò, ab iis contemni videmur, qui in seriis nobiscum ludent temerariò si nequè ratione contendunt, aut jocantur, quasi nos, resquè levi faciant, ipsi superbi, aut leviculi, rerumquè ignari.

7. Qui

7. Qui majoribus beneficiis, vel officiis amicitiae, nos ante ornarunt, in eos lenes sumus, in gratiam praeceptorum.

8. *Etiā in egentes, & opem nostram implorantes, ratio, quia naturali favore, prosequimur miseros, & afflictos, quasi sint eo ipso nobis inferiores.* Etiam in eos, qui contumeliā & ludibrio, alios non afficiunt, sumus mansueti. Insuper flectendo auditorem ad Lenitatem, ex omnibus locis, sumi potest lenitas, qui sunt contrarii excitandae irae.

9. Facile itidem, virtutis alterius in gratiam, imperfectionum aliqua, toleramus in quibusdam, aut condonamus. Velut Seneca de quodam. *Redimebat vitia virtutibus, dum plus haberet, quod laudares, quam quod ignosceres.* Non enim quid aut quis, merē bonus est, sed minus, ex imperfecto habens, is bonus, privilegio fragilitatis, instabilitatisque rerum humanarum, vocandus.

10. Lenitatis etiam saepius initium est, atque occasio, dum injuriam passi, ac responsuri, non quid aliquem audire, aut pati, sed quid nos facere, aut loqui decet, cogitamus, angularium, vel umbratiliū confabulationum simplicitatem, in crimē minimē vocando, sed animosē despiciendo, ni parcis alteri, parce tibi, pro conscientia virtutis.

Huc servit, quod appono. Esse quosdam, quorum animis, in praesenti, seu *coram* citius aboritur clementia, annuendiq; facilitas, in *remota* secus, & absentia decernendo, ut fiant in quodvis obstinatiorēs, difficiliōres inque severitatem, ac negativam, obdurentur, fortē, dum facie miserabili rerum, & hominum, ipsiq;, hanc aut illam in partem circumstantiis, non moventur, vel quia levius ac facilius, quam destinarunt, à *remoto*, res fieri putantibus, imò, dum non pudet eorum, quae *procul oculis*, malè, tūm rigidigiū sunt, quam oportet. Jam ē contra,

evenit in quibusdam, ut *presentes*, magis moto affectu, contra illata reluctentur; aut sæviant, lachrimis, excusatione, prece, svasu, ratiocionando, amicorum intercessionibus, verius irritati, quàm fracti, imò promptius contra tales, velut succumbentes, facileq; injuriam toleraturos, insurgant, quasi justitiæ libertate, imò generositate mentis, formandæ authoritatis, ac effatorum, in argumentum, eò ipso rectius, dùm per abrupta, pro libitu vadunt, agendo in contrarium, si præsertim in sævitiam, ac superbiam, naturâ procliviores, apud quos inquam, rerum præsentium imagine, velut exprobrando, magis refricatur injuria, vel contradicendi necessitas, ac memoria, per absentiam verò, dùm obliviscuntur, aut maturitatem capiunt, mentis recollectionem. Sic igitur, cùm his aut illis agendum erit, prout animi elementioris, nè molliorem dicam, aut secus severioris, tùm superbi, amicos, cùm quibus res est, seu Judices, Principesq; ipsos, repereris, in quibus dignoscendis, acutissimo opus est ingenio. Quædam res igitur, negligendo magis, quàm curando, sanantur, ipsaq; diligentia obest, prodest mora, sunt item aliæ, quæ per momenta incalescunt, & velut magnas accrescunt repente in arbores, gravatim eradicandæ, si modicum distuleris.

De Amore & Amicitia.

Amare est cupere alicui multa bona evenire, non sui ipsius utilitatis gratiâ, sed illius causâ, qui diligitur, ubi duo sunt in amicitia, *Voluntas*, & *Conatus*, velle alicui bonum, & conari ut fiat. *Signa itaque sunt Amoris.*

1. Amicus est, qui sincero, non coaëto, vel emendicato in tempus, palliativè affectu, secundis alterius rebus gaudet, adversis

versis autem indolet, vel quidvis rectè facit. Non item levissimus, aut desultorius, verùm sincerus, & constans in amicitia. Prout minime illi quoque probantur, qui non ab æstimatione Personæ, ac merito virtutis, sed utili, amicitias metiuntur, quo cessante, alio promptè se transferunt, suis desideriis affamulantes, non personis, honestissimum censentes, prout fructuosum, sunt inquam amici, verùm nisi pro commodi intuitu. Occultiores, non meliores eoq; gravius fallunt, ut trutina lancis eò inclinantes, ubi plus positum habetur.

Non omne tamen condolere de adverso, vel congratulari de prospero, dùm amicitia, falsa q; virtutis, inter suspectos, in argumentum capiatur fidei, tùm amoris, sunt amici nunnulli, dùm in mici esse non possunt, nec maturuit occasio. Non auferunt, hostilia, sed differunt, innuunt, approbant, quæ improbare non valent, ac in speciem, imò, pro improsperis indolèt, verùm Taciti monito & præcatione. *Periisse Germanicum nulli jactantius merebunt, quam qui maximè letabuntur.*

2. Illi sunt amici invicem, quibus eadem commoda, & incommoda insunt. Etiam, qui eosdem amicos, & inimicos habent, tùm qui nos, aut nostros, beneficiis affecerunt, Itidem illi, qui *utuntur* non *abutuntur*, amicorum rebus, tùm amicitia, bona verba dantes, factis molestissimi, si non damnosissimi, pro astutia, & verum, (pro superbia seu levitate) contempti.

5. Amantur homines virtuosi. Atq; primò Benefici, & Liberales, qui aliorum egestatem, facultatibus suis levant. Etiam viri fortes, qui periculis se, pro tuenda communi salute exponunt. Etiam *justi*, quorum Justitia Civibus salutaris est, ut injustitia perniciofa. Insuper, omnes virtutum. Cultores, sunt in omnium amore, vel in admiratione, nam homines mali, & si non ament inaliquo virtutem, vitij rigidam exactricem, tamen
eam

eam admirantur. Verum depravatum, & fallax sæculum, ut plurimum, *Theologicas* virtutes in hominibus, aut despicit, aut earum præstantiam non agnoscit, solas *Politicas* requirendo, tum admirando, vel merè *Morales*; licet hæ, nisi rectè stabiliuntur, æ fundantur in illis. Proximè virtutem, causas inter amoris movendas, accedit egregia forma, quæ multum, hominum in animos potest, juxta illud. *Forma est, Regnum sine satellitio, maturum præconium.* Namq; pulchritudo, majestas aspectus, decor, vultus, elegans statura, velut meliore formatis luto, decens dein corporis gestus, vel *Eurythmia*, condiciamen quodam cum virtute, habere videntur, ut præstantiam formæ, vigor quidam generosæ mentis, amet comitari, ideò facies hominis, oculus ac verba, interioris mentis, animiq; dici possunt janua, tum virtutis rectæ nota, vel argumentum. Dantur igitur, tam propitiâ nati fortunâ, quos dum semel aspexeris, facile egregios credas, adhærens mente, animoq;, nec dubites de virtute, vel prudentia, sed conciliandos, libenter, ad labores, obstrictosq; tibi cupias, dùm inq; iam, raris animi, verborum corporisq; grâtiis, unicuiq; licet nolenter, se insinuantes, velut philtro quodam devinciunt, & innectunt. Non in homine tantum, verum in animabus, quibus magis egregia contingit species, adest insimul, cujusdam vivacitatis, naturalis sympathia.

4. Amantur etiam homines ingenio moribusq; culti, modesti, placidi, qui aliis non exhibent negotium temere, ac difficultatem, vel censuram, quæ maxime offendit, neq; se curiose ingerunt rebus, quales sunt prudentes viri, qui infra fines modestiæ, intraq; prudentiam dicendi, agendi, se continent. *Stoiciæ* secus *indigitas*, qualem ætas nostra non patitur, omnibus displicet, nam & tristis est. Huc pertinent, qui non sunt facile iracundi, nec pertinaces, neq; contentiosi, imò non contumeliosi,

savi.

faviores quovis verberare, ac violentiâ, torvos, Titanicosq; caperata frontis, circumducendo aspectus, si non (quod nimio pejus) promendo affectus, verum potius verbo, tum actionis venustate, postquam errasse contigit, facile compensantes, ac sociabiles. Demum amantur, qui si non prosint, vel faciant bene, tamen placent, quia pro æquanimitate, non faciunt fastidium nobis, molestiam & malè, vacui & liberi, mentis inquietæ, vel cujusvis importunitatis ab affectu.

5. Illi amantur, cum quibus est jucunda conversatio, & convictus, qui ut proverbialis fert dictio, omnium horarum hominumq; sunt homines, idest cuivis homini, ac tempori, nec se-
cus se *contenti* prompte accommodati, velut sunt homines, faciles insinuativoq; ingenio, non tamen leves, nec morosi, sed cum omnibus congruentes. Etiam *Urbani*, & *faceti*, præsertim qui utuntur jocis, & fluunt argutiis [non extra tamen moderamen dicti] *proverbialibus*, sine dentatis salibus urbanè, non scurriliter ridiculi, qui & ipsi jecantur honestè, & jocos aliorum perferunt honestos, elegantes per omnia conversatione, sales habentes, non cavilla, jocando, non illudendo, aut vellicando, si præsertim absit, quorumvis exteriorum compta decentia, hilaritatis ingenux magis, & gratiosæ, quàm ad levitatem. Ut etiam, ubi amicitias, fortunâq; non invenerint parent. Secus triste, severum, aut superbum alloquium, gestus & facies, multum asperitatis, rebus alioquin bonis, & laudatis, imponunt. Tristitia nâq; (sæpè dico) morumq; severitas, ac superflua gravitas, multum demunt actionum venustati, imò aptissimum destruendarum rerum, in jacturam cujusvis amoris, & amicitix, sunt condimentû. Ideò tritium, & inacerbitates proclivium, qui plerumq; facile, cor habent calidum, in re frigida, ut aiunt, prompteq; mutant, amores, in odium, licet aliæ adsint virtutes, declinamus plerumq; convictum,

viſum, ne aut ferre in gratiam ſervandæ amicitia, aut imitari tam ingrata neceſſe habeamus. Approbaverim potiùs illud Plinii (in Epistoſa) de quodam viro gravitatis. *Nullus horror in vultu, nulla triſtitia, multum ſevera authoritatis. Reverearis occurſum, non reformides, vitæ ſanctitas ſumma par comitas. Inſectatur vitia, non homines; nec caſtigat errantes, ſed emendat, ſequaris monentem attentus, & pendens, ſuaderi tibi ampliùs, etiam cùm perſuaverit cupias.* Amicitias igitur appetenti, vitanda ſuperflua triſtitia, frontiſq; Stoica, vel nimis contracta. Imò, vitanda verborum pugnacitas & contentio. Namq; vitio ſæculi, ſæpiùs incurritur inſuperbos, tùm aſtutos, quorum prudentia, labor unicus, non ut ſtabiliant, ſed quomodo eludant, verbi, ac rei veritatem, velut ſunt pugilaris, mētis & lingvæ Athletæ, qui vel albū nigrū perſuadere præſumant, idololatræ propriæ opinionis. Nec ratio & prudentia, ſed potior illis ſtrophæ, & cavillatio. Plus pertinaciæ ac ſubtilitatis, minùs veritatis & ponderis, quaſi a contentione, ſtabilitatem ac pondus, res capiant, non a ratione, a pertinacia negantis, affirmantiſvè authoritate, non æqui, tùm boni, ab interiori natum, quod ſecùs cenſendum. Non igitur juſtitia documentum eſt, *viſiſſe*, verùm ſæpiùs partis fortioris, & majoris verſutia, tùm fortunæ. Nec ceſſiſſe infamia, verùm titulus modeſtia, atq; amor quietis. Lucri nomine habeto, ſi non totaliter, minore ſaltem amicitia, reiſq; cùm jactura, inquietum viſaſſe ac pertinacem. Vetus dictum. *Serpentem circumviſiſſe, non protriviſiſſo prodeſt.* Graviter ſecùs errant, qui abſq; animi amarulentia, res tranſfigere nequeunt, eoſq; ab ſermone familiari, in contentioſa dicta, rerum deducenſes, colluvia ſordidiſſimorum verborum facile quemq; perfundunt, amicitia perdendæ parandis offendiſſimi.

Etiam eorum jucundus convictus, qui bona ea, quæ inno-
bis ſunt, prædicant, neq; *vitia noſtra* nobis, neq; *ſua beneficia* ex-
probrant.

probrant. Etiam, qui immemores, injuriarum, & facile reconciliantur. Verè amantium, mendax, iracundia. Nimiùm quæuli secus, atq; striduli, non sunt apti ad amicitiam, tùm qui, ubi inimicum non repererint, mentis pro inquietudine, semper aliquid requirendo, nihil dissimulando, vel actionis morositate, sibi spontè faciunt, velut illi sunt ut plurimum, qui ultra communè agendi methodum, & amicabilis tractatus normam, superfluas requirunt à nobis, ceremonialium rituum vanitates, aut venerationis formulas, eoq; parant fastidia. Consultum igitur, parandis ultra, amicorum favoribus, quandoq; liberius agere, tristi procul cerimoniarum necessitate.

6. Illi amantur, qui sciunt officia amicitiae, & qui occulto velut magnetismo à natura præditi, habent gratiosam quandam, aspectus alloquij, tum actionis venustatem, elegantiam, concinnitatem, vocem inquam, vultum gestumq; non ad indignationem tristemq; horrorem, sed ad gratiam, studiosè inflectentes, Prout captandis, aut emolliendis quorumvis, licet efferatorum animis, admittâ seriæ actionis gravitate, ars illa promptissima. Secus, etsi multa, multis insint bona ramen plerumq; ingrata; *Si non comi-
via, si tristes si arrogantes, si horridi, si non spontè, sed velut eluctabundi,
nec usurpatum ad morem faciunt.* Vel dum sunt ineptè seduli, plus molestiae dantes, quibus officia deferunt, haud actu gratioso, ac per importunitatem, quàm si sint negligentes, præstentq; nihil. Prout dantur, quibus occulta quædam, & morosa, semper inest methodus agendi, ut quid incoeperint, solæcismum actionis, dictionis, commitant, in sui alienationem, tum abhorrentiam, nullo amicitiae attractivo à natura gaudentes qui neq; gratis (ajunt) neq; Musis unquam sacrificarunt, suntq; velut Cyzicenum numisma statervè altera parte. Deæ cujusdam modestiam ac venustatem formâ, ferens altera, in Eclypo horrenda, Draconem, de
sup S quorum

quorum desultoriis moribus, dici meritò possit illud Horatij. *Difficilis, facilis, jucundus acerbus es idem.* Aliud stando, aliud loquūtur sedendo, pro inconstantia, vel potius vitio naturæ, in morositate, facilitatēq; dandarum exacerbationum declinantis. Non aptius eum actum, parandæ amicitiae, tum moris, aut sexus, ne fiat, invalescentis odii, tumq; aversionis videas, quàm apud Plutarchum, in comparatione. Alcibiadis, cum Marcio Coriolano, cujus en appono verba. *Marcus Coriolanus, actiones, virtutesq; suas, etiam illis, de quibus bene merebatur, molestias reddidit, fastum & contumaciam (quàm solitudini aptam Plato dicit) non ferentibus.* Alcibiades autem contra, norat, facilem se in congressibus præbere. Itaq; mirum non est, hanè ab eo, actorum gloriam floruisse, benevolentiamq; & honorem, ei apud omnes fuisse, quando peccata etiam ipsius quædam, grata, & jucunda fuerunt. Indè factum est, ut hic, cùm haud exigua damna Reipublicæ dedisset, sæpè tamen Dux & Prætor creatus sit, Marcus verò, Magistratum petens virtutis sue debitum, repulsam tulerit. Aded alterum, lesi ab eo Cives, nè quidem odisse poterant, alter quanquam in admiratione apud suos esset, nemini tamen charus fuit &c. Causa horum omnium, fuere mores ejus, ad versandum in hominum cætu incompoti, nimiaq; insolentia, & contumacia, quod vitium, cum perse vulgò est molestum, tùm si cùm ambitione conjugatur, planè esserum sit, & immedicabile. Hujusmodi enim homines, non demerentur, multitudinem, quippe qui honorem quasi contempsisse videri velint, dein repulsam passi, stomachantur. Hucusq; Plutarchus. Sic igitur ad genium moderni sæculi, ut res dicatur, Alcibiades aptè exprimebat Gallum, Marcus Coriolanus, Hispanum. Pares utriq; virtutibus, pares vitiis, sed agendi modo, normaq; dispares. Alcibiades non raro amicabile, officiosus, justus, fortis, temperans, dein cum sæpius in contrarium declinaret, ambitiosus, privatipeta, parum sincerus, astutus, hamatis uncinatis valens officiis, unde plerisque

que per occulta gravis, bonis malisq; attributis mistus, verum hæc omnia inter, à suo insinuativo, & actionis gratioſo, licet in speciem, nunquam recedens, hinc acceptior, plurimumq; in animos potens, ac respectandus. Marcus autem etsi virtuosus, verum actionibus eius dum inesset ob tristitiam, & austeritatem alloquii, morumq; insolita, quoddam repulsivum, idèd parum erat gratus, adipiscendisq; intentis, sæpius frustratus, ac velut in partem sepositus, si non rejectus, unde seipsum conficiens. Ille inquam dissimulantior, astutiorq; non autem melior, hic forte melior, sed minus videbatur. Repetierim, hujus offensa, vel inimicitia, extra dissimulationem, & in aperto, ille occultè, nisi nocens, appetens ardentissime, magisq; metuendus. Velut energiam dictum exprimit aptè Polonum. *Wiecey zágarnie milczkiem, niżeli gódáiac. Bárdziej ofiaruiac sie záfškodzi, niżeli leto przy iawney nieprzyjáźni.* Quis enim diligentissimorum? satis vitaverit, perpetuò exorbitorem, in captanda momenta, & pervigilem dolū.

Hinc dicendum venit. Amicitie impostores, gestum facientq; affectatam sinceritatis, tum præstandi Officii componentes ad imitamenta, ut pro bonis, & in amicitiam promptis habeantur, bullata non gravatè, verba dant, & promptitudines, quæ dicis ergò feruntur, oris favorabilis, non pectoris, eoq; facile amicos reperiunt, donec astutiae detegantur, secus recti, & boni, non effusè, verum lentè agentes ad prudentiam, non putantur pro amicabilibus, & juxta prothymiam æstimandis, donec sensim animus, resq; agentium, introspiciantur, eoq; tardius pangunt amicitias. Illam fucatarum vim promptitudinum, recte exprimunt Poloni. *Wrym co sie czynic nie bedzie, naysnadnieysze of-ferty. Słowo dobre, nie nie kosztuje.*

Verbo dicam, illi amantur, quidquid serium, ludicrum, publicè, privatim fecerint, dixerint, expediunt totum, non affe-

etâtâ; & velut cōacta per vim, vel attractâ, imò mutuâtâ, verum naturali quadam propensione; decentiâ venustate, omni velut gratiarum choro stipati, juxta illud! Caput artis est, decere quod facias. Præterea simplices, & aperti, habent amicos, quia nihil fictum, nihil simulatum agunt; eoq; non suspicamur subesse rebus astutiam. Etiam inferiores, quia nos venerantur, nec possunt facessere nobis negotium, ob impotentiam facile amantur. Ad hoc Punctum referuntur Principum liberti, obsequiosi assentatores, joculatores, parasiti. Etiam adulatores, intimorum secretorum conscii, leves ministri, Dominorum ad nutum, per illicita, promptissimi, appetitui obsecundantes, deliciarum luxuriæq; arbitri, actionum quarumvis instrumenta.

Eam placendi artem adnotavit Tacitus, in Petronio, deliciarum Neronis arbitro, dùm Nero, *nihil amenum, aut affluentia putat, nisi quod Petronius approbavisset.* Hinc sequitur, exhibendis honoribus in majores, imò erga personas quasvis, juxta proportionem atq; nodum, maximè parari amicitiam, quibus demonstrandis, præstat sis prodigalis, quàm parcus, procùl tamen adulationis nota, tumq; ostentatione, fallaciam jocumvè, nè suspi-centur. Nihil magis provocat in nobis gratiam & amores, quàm esse videri æstimatum ab aliquo, verbo facto, aut secus, non magis ad offensam, quàm negligi, aut velut contemptum præteriri. Plures igitur amicos, mercaberis honore, tum officiis, quibus exhibendis, utiq; nemo pauper est, quàm auro, qui præsertim magis ex ingenuis.

Tamen inter amicitiae officia, minimè censetur, specie favorabilis actionis nocere, arma videlicet furioso, mortis instrumenta petenti desperabundo, nocitura suggerere, ministrareq; ignoranti, imprudenti, vel incauto, quòd non obsequii, tum amoris, sed malitiæ potius, tum odii pars est, imò crudelitas.

non miseratio, in alienam exorari facile perniciem. Non igitur occultiores insidiæ, quàm quæ latent, in simulatione Officii, aut aliquo necessitudinis nomine, eorum præsertim, qui bilingvè habent animum, & cùm maxime fallant, id agunt, ut boni viri esse videantur, suntq; velut *aurum suberatum*, ut est in proverbio. Huic geminum, quod innuit ille, quibusdam *venenum propinasse, casus remedium tulit, non tamen reputatum ad gratiam, quedam profunt, non obligant*, aut si quæ dantur similia.

Præpedire igitur adversa volenti, negare nocitura, beneficium est, amorq; imò prudens actio, non vis, temeritas, aut injuria. Non est amantis officium, damnum vel turpitudinem velle sui amati, & erranti accommodare obsequium. Amicitia quandoq; sub titulo, facta ab hostibus non discerpant. Etiam graviorum Dominorum, quasdam gratias, non aptè amorem, beneficiumq; vocaveris, qui postquam superbiam, avaritiam, dein sævitiam expleverint ad satietatem, moderationis famam in speciem reliquo super, aucupantur. Quasi improprie præposterèq; amicitiam latronis dicas, qui non totum spoliant viatorem, spoliatumvè non occiderit, quod cassatio, potius injuriæ, vel non perseverantia, tùm lassitudo in malo, quàm amicitia, vel beneficium. Nec dedit iis, qui non abstulit, qui non eripuit, quomodo enim quis mihi dare meum potest? Gratia multùm differt, ab indemnitate, illa suum dat, relinquit (nam etiam tangere non tenetur) alienum. Ridenda enim quoq; *Cyclopiæ gratia* honor, vel beneficium, qui postremum aliquem ad exitium reservabat, cùm sit misericordiæ quoddam genus, citò perimere, nec torquere metu, expectatione futuri, doloreq; per momenta. Illi quoq; fidorum amicorum in numero, caute reponendi, de quibus argutè Poloni. *Wszystka grzeczność, y przyjaźń, cudze wesoło zniadają, z uśmiechem uklonit, szczerości niepytają*. Namq; tales

mensæ.

mensæ vel ollæ, non hominum amici, facile transeuntes, ubi plus spei, vel odoris, non ex virtute adhaerentes verum quod vulgò ajunt, *pro respectu*, ac *in speciem*. Prudentis igitur, cujusq; est, discernere gratiam, vel comitatem ab astutia, tum fraude, sinceritatis officia ab officiis, lubentiam à laqueis. Honoraria multi pauci dant sinceræ promptitudinis verba. *Nieidko pięknie czynić, byle grzeczna umieć. Cera pokryć.* Sola Cacopolitiæ nunc ars est.

7. Pares ætate, moribus, studiis, votis, statu, & in sententia nobiscum concordēs, tristitium, latorumq; socii, amantur, juxta illud: *Idem velle, atq; idem nolle, ea demum firma amicitia est.* Simile attrahit simile. (vide Cap. 3. Paragrapho de Gratia, Cap: VII. Paragrapho de jucundo) Igitur similia, se invicem appetunt, & simphathicam naturam propter amant, unde dictum. *Æqualitas non parit bellum.* Tum illud: *Plus in amicitia valere similitudinem morum, quàm affinitatem,* ut morum artiumvè, sic animorum inter homines, mira sunt consortia, idq; non solum in bono, atq; virtute, verum etiam in vitio, sic astutus cum astuto, pactor cum vinolento, & sapius madido, levis cum inconstante, sceleratus cum parum virtuoso, secum conveniunt, seq; impendio amant. imò naturâ licet pessimi, sibi tamen pro æqualitate, non nocent, sed imò benè faciunt. Juxta Polonorum Adagium. *Lupus proprios non devorat, sed fovet catullos.* Etiam flagitiosi Domini, flagitiosis gaudetiores ministris, tum amicis, quàm probis, & honestis, ut minimè sibi utilibus. Dùm igitur fortè rudes inter, aut in elegantes res agenda est, prudentioris partes erunt, cultum elegantiorē, tristem morum gravitatem, vel ostentationem prudentiæ, ut imparitatis, vel fortè levitatis, indecentiæ ac exprobraticem, seu adnotatricem, tum inertię, non nihil dissimulare, verum potius parandæ amicitię in gratiam, simplicitas actionis, aut cultus paritas, tum assimilatio, imò & cō-

fvetu-

svetudini, salva utcunq; honestate, animoq; impolluto, licet vultu quoquo modo assentiente, erit studiosè induenda, vel si facere, ac imitari nobis, prudenti quocunq; prætectu, solvere maturre, aut planè vitare congressum, necessarium putabis. Ex eodè fonte (clariùs ut dicatur) Fortuna *similis* bona malavè removenda, tùm ferenda, seu junctim ac per eadem, conservanda quærendaq; elicit remotiorum etiam societatem, tùm amicitiam. Sic naufragi, ægri, captivi, tùm quovis modo periculum, vel jaeturam adeuntes, notitiam faciliè contrahunt, se invicem solantur, fidenter conferunt, consulunt, & faciunt ex calamitate societate. Discordium imò, communia mala, saltem ad tempus, conciliant animos dantq; causam, urgente periculo conspirationi, qualis Græcarum Civitatum, imminente potentia exterorum, dumq; major necessitas incubuit, erat *syncretismus*.

8. Sunt itidem causæ amicitiae, si beneficium dederis non rogatus, si non exprobes. Præterea, frequens congressus, convictus, consuetudo, & comitas. Etiam allocutio, vel à remoto litera parit amicitiam. Imò & illud, si minutulis, non promptè offendaris, sed in amicitiae gratiam condones, nec quasi advertas. Displicent hominum illi, quibus dùm haud ad mentem quidpiam venerit, non confugiunt, ad rationem & consilium, sed pròpti ad querelam. *Nulli futurus amicus, qui nihil erroris in amico ferre possit.* Secùs faciunt, qui libenter peccant ipsi, contra amicitiam, scrupulosè verò & inverecundè, leges ejusdem imò totum ad regulam, ab aliis exigunt, dùm potius merentur talionè. Pejores adhuc sunt, simulq; honorum animis, pro superbia, vel astutia graviores, qui malè dùm egerint, agrè ferunt reprehendi, sed cupiunt gratiam, rectumq; vocari; demere autem lachrymas, quærelamq; læso & afflicto, non injustum modo, verum superbum & tyrannicum potiùs appellabo. Huc spectat exemplum

plum Fimbriae Civis Romani, notæ ac pertinacis amicitiae hominis, qui adversarium occisum cupiens, illo fortè plenum istum declinante, cum leviter vulnerasset, per ludibria simulatis, diem illi, coram Iudice dixit, reputans pro injuria, quod non tanto pectore receperit pugionem. Dùm libenter læseris, patienter saltim quærelam feras, non ad injuriam, ne dupliciter injurius habearis. Dicam adhuc, sic nonnulli, dicis ergo, obfurdæ methodo, actum superbiæ verius exercentes, amicitiam conciliare student, ut post conciliationem, major inimicitia pareatur, & levius fiat, remotum haberi, nihilq; experiri, quàm sic trahi, convitioso officio, exosam in amicitiam. *Præstat nihil, quàm malè, quam insulè agere.* Verba non raro, actusq; sunt amicitiae, vel honoris, intentio contumeliae. Sic Judæi, dùm Christum Regem appellantes, adorant, verius illusere, & sitienti fel affatim acetumq; ministrantes, non meritorium exercere obsequium, vel obligationem, liberalitatemve, sed vexationem, & injuriam. Etiam apud Trajanum Vespasianum, officia non officia, veriusq; inimicitiae deprehensa molimina, in Hispanorum auxiliis, extinguendo igne ardentis Galliae, propterea diligentia, quosvis auxiliares superantibus. Dum enim capacibus vasibus, aquam, ex familiaritatis ago, liberoq; proptere apportasse putaretur, ea potius alimenta ferebant, incendii, oleum, bitumen, sebum, picem, resinam, terbinthum, aliaq; incensibilia, id verò factum, quod gravius, pietatis religionisq; prætextu, quibus instar potentissimi Exercitus, incautam infederant Europam. Non honor igitur, non amor, sed plerisq; amicitiae, tum familiaritatis officiis, latenter inest, majus probum, Illusio dissimulatum odium, ac *Ironia*. Imò inest mera inimicitia, vel exprobratio, eò gravius fallens, ut Medæ scriniolum quò magis favoris sub nomine latet, seu adherendo, seu insectando, pariter pro astutia, infida nocens, aliud

aliud ore ferens, aliud voto; nomen quandoq; affinitatis, vel amicitiae habens, facta ab hostibus non discrepantia. Ad-
dam. Amicitiae, vel honoris, in alios exhibendi sub specie oc-
cultam passivamq; superbiam, à quibusdam exereeri, cum uni-
cum honoris, vel benevolentiae praestando, requirunt pro eo de-
cem. Imò, miraberis magis, quod superaddo ab experientia,
Plerosq; sub crita veste, & neglectiori cultu, imò familiaritate
actionis, interioris animi, gerere superbiam, dum eò gravius, &
occultius, in aestimationem sui, quidvis arrogant, minutula tra-
hentes in offensam, quò magis procul adminiculis exteriorum,
cultum sibi deberi credunt, habendo sua, seq; super alios, quod
genus hominum, occultissimè nocivum est, fallax deceptorium,
ac intolerabile, interpretandae namq; offensionis properum, a-
micitiae scrupulosum, dumq; adverteris, svadeam vitandum. Nec
longè abest dictum Polonum, *Wielka ma różność pycha nikczem-
na, od pychy grzeczney, y wspaniałey, ta takoskość wiek śánowát;
sámta chce się koniecznie gardsić.*
Melior itidem est, promptiusq; pro nota sinceritatis, a-
matur amicus, modestè praecavens, jocantisve in modum, tace-
re dum obsit, exprobrans, si quid in amicitia erroris, quàm ta-
citè offensus, quàm leviter se transferens, in aversionem incli-
nans, & compositus, illo utiq; modo, corrigitur, ac retinetur
amicitia, hoc planè amittitur, & in acerbissimas acuitur indi-
gnationes, tum odia. Tamen praestat dissimulatio. Praestat (in-
quàm clariùs) suspectam amicitiam tum offensas, tacitò cave-
re, quàm palam exprobrare. Si enim opinativè facias, arces
importunè amicos, facilis querulando, suspicando, aut si vera
exprobres, fiet Taciti monito, quoniam *proprium est ingenii hu-
mani, odisse, quem laeseris*, dum patratum sciri, teq; offendi jam per-
norunt, ut amittant erga te confidentiam (facti multò pejores)

quoniam reciprocam, à te pro conscientia demeriti, inq; pro palato minimè expectant,. Alias evaluri post datam offensam, forte meliores, nisi te offendi, tùm fieri aversum, iusto velut ex titulo, suspicentur.

9. Prompta præsertim liberalitate, hominum amor & amicitia (velut ante dictum) paratur. Quæ consistit, in promptè donando, inq; lauto, juxta proportionem status, ac fortunarum, convictu. Præsertim, si fiat *comi via*, & morum gravitatè intra, non ostentando, nec superbè tùm jactanter, velut in honorem cui non gratià facturus amici, vel secùs non tristi fronte, suspensoque fiat supercilio, ut invitus, ut nolens, factiq; pœnitens, assensus morà, maximè verò actionis morositate, corrumpendo rei venustatem. *Ingratum est Beneficium, quod diù inter manus dantis hæsit, qui tardè fecit, diù noluit, qui expectatione torfit, dilatione lassavit,* ait Seneca. Deindè ab æstimatis Personis, quidvis, vel modicum liberalitatis profectum, magis æstimatur quàm à prodigis, & levibus, licet si fiat maximum. Ab illis enim virtute, ac æstimatione nostri fieri videtur, ab his ex vitio profectum, & in obvios levitate. Tùm quod gratiùs, ab æstimationibus Cœli, videri, ac æstimari, eorumq; gloriari gratia, favore & comitate. Velut amantium dona, non à pretio, verùm bono ab affectu, dantiq; personâ, pondus habent. Nec illud quoq; dignum notatu, hoc loci omittam. Sæpè fieri, ut qui parum dat, liberalis, & qui multum, parcus habeatur, ideò, quod tenacitas, & liberalitas, non dando multa, vel p. uca verùm in scientia, rectè gratiosèq; dandi consistat. Nam beneficia, licet modica, sed in tempore præstita, si non affluenter, saltem data libenter, magnæ gratiæ locum habent, secùs temerè, & intempestivè data, neq; accipienti utilia, neq; danti sunt honori. Huc referatur vulgare dictum: *Par est odio importuna benevolentia.* In-

tempe-

tempeſtiva gratia, nihil ab injuria differt. Amicitiae ſpecie, injurioſa magis, quàm officioſa ſapè involvitur actio. Multa non illicita, vitiat animus, velut infecto, parumq; ſincero vaſi, quid quid infundes, inficitur, vel aceſcit.

10. Amantur prae omnibus, qui ſunt ad deſideria, vel juſſa, noſtra prompti, cum amœnitate, nec triftes, etenim ſincere, & cum amore noſtri, extraq; rerum cenſuram, videntur rem exequi. Tum quia ſeiunt cupiditatibus noſtris quibuſvis, & opportunitatibus, dextrè morem gerere. Plus igitur, amicorum habent, qui ad quævis petentium deſideria, etiam incerta pollicendo, ſunt prompti cum affabilitate, iis, qui ſinceritatis cujuſdam titulum affectantes, incautè excuſant, dum factu impoſſibilia, reſpondent dubitanter, hæſitanter pollicentur, & loquuntur parce, undè impromptæ voluntatis, mollis animi, nec ſociabilis vitæ, ac potius ſuperbiæ, vel aſperitatis morum notam ferunt, multorum in averſionem. Eam placendi artem, aucupandis amicis, aſtutorum Politicorum, in morem, exercuit Julius Cæſar, ſtudioſè, de quo argutè Dio. *Multis plurima pollicebatur, quorum, nè minimam partem præſtare cogitabat, ſervos quoq; Dominorum, qui aliquid apud eos poterant, alloquio familiari demerebatur, vel ad perdiſcenda eorum ſecreta, Parùm ſolicitus de humilitate, inquam, ſe quandoq; demittebat, obligandis ſingulis, parandæ modò potentie intuitu, mox repenſum habens cum fenore.* Dum enim, plures ſint in orbe vani, ſimplices, imperiti, paſſionati, ne dicam ſtupidi, verborum magis, quàm realium aucupatores, decipi ſpontè malentes cum amœnitate, quàm audire verum, cum triftitia, quàm inquam, rectæ prudentiæ, tum virtutis, ſvetum hominibus, ſæpius ergò, in illos priores incurras, ut citius offendantur, tibi lucentes, quàm ut realitatem reſponſi agnoſcant, approbantes. Præſtat igitur, ut ipſum tempus, & curſus negotii, de-

tegat impedimenta exequendi, suæq; importunæ petitionis, arguatur sponte, qui petit, quàm ut tristis ingenii, aut stoicæ mentis nota, tibi adscribatur, in iacturam amicitie. Non prorsus ego, fallacis genium vitando sæculi, stylum Græcorum, dandis amicorum in responsis, improba verò, qui levertate intèpestiva negationis, nè contristarent obvia flagitantium desideria, nè exasperarent animos, etiam intra impossibilitatem exsequendi, erant faciles imò effusi, honoraria modo officia, operasq; verbo tenus ostentantes, annuendo, velut iuvaturi, totum præstituri, obsecundaturi. Cum stylus Romanæ gravitatis, ad normam recti compositus, cumq; mente pararellam per omnia rerum tenendo linguam, syaderet diversum, in virtute candidi, (videlicet) pectoris, sinceræq; mentis, reponendo, non torquere pollicitatione, ad deceptionem, nec fraudare tempus, tum impensas, expectantium inania, simul evitantes, honestè, dicti veteris infamiam. *Nulli prodigalius fidem obligant, quàm qui maximè violent.* Verum potius sinceritatem intra, & modestiam, promptè negabant, quæ factu erant impossibilia. Prout igitur homines bonæ mentis, cum virtutis obvios nactus fueris, vel secus in ignorantibus, vanosq; incideris, cum illis, hoc vel illo modo, prout securius videbitur, agendum putabis, non enim quenquam decipies, verum seipsum decipit, qui spontè sectatur, captatq; inania, vel ut securiore conscientia res agatur, difficiles amicorum petitiones, & ardorem, saltè intra promptitudinem audiendi, honesta verba tum facilem amicitiam expediendo, cauta super hæc *dilatatione intra generalia responsa lenies, quàm ut annuas, velut facturus eoq; fallarius, judicandus, ex non facto.* Hic repetierim alibi dictum. *Negatio, mollibus vestita verbis, gravior est tristi, morosaq; largitione.* (vide infra Punctum, de Responsis Negativis, & scripta Miscellanea Paragrapho 5.)

11. Insuper, amamus eos, qui non neglectim prætereunt, sed imò intuentur, laudant, & admirantur nostra, etiam attentè audiunt, quæ probari cupimus. Imò qui amant, vel oderunt ea, vel eos, quorum nos etiam oſores, vel amatores, nec contrarium tenent, in opione, in nostri enim gratiam, facere videntur, monito S. Pauli (quæ est boni Catholici, rectæq; in amicitia voluntatis tessera.) *Gaudete cum gaudentibus, flete cum flentibus.* Ex eo sequitur, quia ex similitudine morum, fit amicitia. *Prout pares cum paribus, facile conveniunt.* Velut paulò superius intimatum. Ad hoc Punctum referatur illud Gramondi (lib. 1. Histor. Gallix) *Gallis vita ingenua, libera, compta, facilis. Hispanis Cynica, obscura, rudis, & superba. Hispani, sua tantùm mirantur, Galli æqua iudicia sunt, & ut quisq; meruit, laudant.* Undè promptius hi, quàm illi, sectatores vitæ, sociabilis, tùm amicos repererint.

12. Si tamen, ad moderni genium sæculi, scire velis nullam certam amicitix conservandæ, habebis regulam. Corruptus siquidem orbis, uti reliqua rerum, sic amicitias plerumq; non ex necessitate justitiæ, sed ex electione, aut quærit, aut colit, prout cuiq; occulta, licitorum illicitorumq; necessitas, aut privatus svadet respectus, ut exindè certiùs apud te statuere possis: cui amicus ipse sis, vel quem habere præcupias, quàm quis sit, ex vero, tibi, cui confidas? quemvè caveas? Imò dicam ut caveas omnes. Præsertim si amicum habeas (ut ajunt ad aras) si inquam, ad legem justitiæ, amicitiam scrupulosè voces, *nec adulteris, nec vitia probes, verùm arguas.* Si demùm incutiendo contra te peccantibus terrori, palàm vel occultè nocere, in ultionem nescias, ac pro bonitate nolis. Æstimaberis sic quoquo modo ex virtute, ac prudentia, nec tamen actus amicitix, ex optato, verùm offensas promptius experieris. *Mitis, bonusq; vir, pro ſecordi & ignavo, temnitur nonnunquam.* Falluntur igitur, qui

titulo

titulo modestiæ, in parandas, amicitias, pro pietate, locoq; bonitatis, abdicata velut generositate, desidem verecundiam, & ignaviam nè dixero, meretriciositatem colunt, otiosi, ac impune contemnendi, cum superflue cavent offendere, raro amantur, sæpius offenduntur, *attractivum* vel *insynativum*, amicitia, dum habent, *impulsivo* tamen, defectu authoritatis & respectus, eoq; *retentivo*, vel *sustentativo*, impotentes. Idem quoq; innuit Tacitus, dum inquit, *Plura in nos peccantur, cum demeremur, quam cum offendimus*, tum illud, *Nihil profici patientia, nisi ut graviora, tanquam ex facile tolerantibus imperentur*. Malis tamen, virtus te, quam ament vel respiciant amici, velut eo sensu, dictum intendunt Poloni, *Diabot kogo ma powoli, na tym y iekdzi, kto mu sie sprzeciw, tego nie kocha, ale y powaza*. Malis non assentiri, sed displicere, lucrum est. Damnantur itidem illa amoris tum amicitia illicia, quæ deformis obsequii, tum adulationis via, perfici velis, vel prout observatum, in illo Principum, qui milites suos novo blandoq; vocabulo, *commilitones* appellans, dum affectat *charior fieri* authoritatem Principis emolliverat. Et in altero, qui aspectu, sermone, gestuq; nimis molli utebatur, quasi rogaret non juberet, unde spernebantur jussa, velut in precaria potestate. Etiam plerique, dum placere nimis, dicto facto, dum affabiles esse volunt, modum non servantes leves fiunt, & contemuntur. Rem ipsissimam innuit monitum S. Augustini ad Prælatos. *Dum nimia servatur humilitas, regendi frangitur authoritas*. Et S. Paulus ad Tit: *Nemo se contemnat*.

Hinc proximum addere, Felicius esse nunquam, ab aliquo timeri, quam amari, imò in utrumq; simul incumbere, non solum Principi, aut cujusq; potestatis viro, sed homini privato. Ut enim amemur, est in aliena potestate, ut verò à nobis timeatur, positum in nostra, imò metus, custos amoris est, quasi
aliquid

aliquid restat in terrorem, nisi amemur, vel quia illa, quibus provocatur amor, propius mollitiem, subjectionemvè mentis, imò deforme obsequium, ab inferiore habentur loco illa verò quæ faciendi metus nomen parant, pro heroicis, cumq; potestate reputantur, parandæ authoritati, pro *reverentia*. Illius nihilominus timoris provocationem puto, qui sit, ex admiratione virtutis, & prudentiæ, vel quidvis facere potentis activitatis, honesto usu, non qui nocendi, aut sapiendi licentiâ, per illicita procuratur. Sic Princeps & Magistratus, parant sibi duraturam securitatem, cum authoritate. Sic cives privati, civibus à privatis, tum etiam ipsis à principibus, magis æstimantur, obtinendis præmiis ac honoribus, proximiores, non tam speciem in amicitia Principis, quam vim retinentes, dum quis in Republica præsertim populari, medium se tenet, in obsequio Principis, inter amandum, ac reverenter habendum, dum inquam prudenter oblectatur, contra illicita, activè advigilans, in omnia, cumq; authoritate. Nimia verecundia, vel modestia, dum virtus Theologica sit, civilia tamen capeffenti, propius timentem est, cujus effectus, sunt plerumq; rudes, infimi, & abjecti, imò contemnendi. Amantur siquidem tales à Principe, ut innocentes, non vero ut pro activis & vigorosis, æstimantur, in altiores gradus promovendi, velut abstracti dulcem inquietem vel otium, homines ingenii, ad nulla officiorum apti. Rectè igitur Divus ille scriptorum. *Deum, non rectè amat, nisi qui simul potentem revereatur, speret bona bonus, mala dum malus est.* Nec amor dixerim, in aliquem, absq; custode metu, nec metus, absq; conciliativo amore, durabilis esto. Metus ut lapides, amor verò, ad rectam amicitie formandam structuram, specie calcis habetor,

Sciendum item, amoris officia, seu amorem quadrifariam considerari. Est igitur amor *Principalis*, idest *Officii*, seu rationalis,

bilis, dulcissq; necessitatis, & obligationis, quæ in bonum erga Deum videlicet, Patriam, Parentes, etiam Conjuges, & sanguine junctos, vel quovis juris gradu, superiori, inferiorivè ad nos pertinentes, ut sunt Magistratus, Præceptores, Domini, etiam subditi, quasi à *delectu*, fiat eorum *dilectio*. Ad quem amoris gradum, refertur amor cujusvis virtutis, gloriæ, prudentiæ, recti ordinis, honestatis, decentiæ perfectionis. Hic igitur amor, prout cum ratione conjunctus, etiam non arbitrariâ, vel desultoriâ, verum omnimoda sinceritatis perpetuitate, rationisq; ad legem, est intensissimè retinendus. Alter amoris gradus est, ab *estimatione* dum exercetur politica propensione, erga honestas personas, & quovis modo excellentes, nobisq; proficuas, *Tertius* dein amor est, qui ex *Teneritudine* simplicis affectus, amicos erga, familiares, etiam clientes, vel res aliquas, prout huic vel alteri, quis honesta inclinatione adhæsit, quem amoris gradum, vocant Poloni, *Skłonność upodobania*, vel *złowarzyßenia* vel *Przybyłość*. Atq; denum postremus amor, est lascivus, seu Impudentiæ, tam erga facta, resvè, seu vitia, quam erga homines, qui amor, procul amovendus, damnandus, & illicitus esto. Verum, paucis ut totum dicatur. Scitu multum interesse. Amore nè reverenti, vel sociali, casto, vel illicito, dein obliquo, respectivo, desultorio, vel intimiori, in hunc vel alterum, aliquis feratur.

Illud quoq; amicitie parandæ, vel pensandæ ad titulum pertinere videtur. Hominum respectus, qui parantur alicuius à potentia, tum valore, duplices itidem esse. Primarium & secundarium. Ille respectus vocatur boni desiderii, tum appetentia, videlicet estimationis, ex alicuius virtute, atq; beneficiendi propensione. Hic alter dicitur, Respectus mali, cautionis idest, tum abhorrentiæ, nè nobis noceatur. Priori respectu prosequimur viros honestos, rectos prudentes, magnanimos, quorum amicitia-

amicitiam, seu opem, vel gratiam desideramus, & virtutem amamus; respectu altero, cavemus malos, inquietos, vitiosos, nocere potentes, versutos, ac præsertim in malum activos. Illi ut adsint, hi ut absint, Illos inquam, verâ & sincerâ amicitia nobis conciliantes, hos exterioribus demulcentes officiis, simul & caventes, ut spinarum puncturas, atq; hamos, lentè circumcundo, vitatione id est compendiosissimo, quæ sit sine strepitu, vel non operosè extirpentur. Dicam adhuc, respectu priori, prosequimur Angelos, & appetimus eorum favores, posteriori, astutiam Dæmonum vitamus, Potentes enim sunt, sed nisi destruendo.

Amoris, tum amicitia parandæ nosse artem si velis compendiarium. Rebus, tempori, ac personis, dextrè scias accommodare, ingenium, *puta rectis, ac honestis quâ tantum decet*, suam item relinquendo amicis agendi libertatem, procul vana in adversum interpretatione, verum læpiùs dissimulanter. Nevè Censorium agas per omnia Catonem, sic aberit aversio, aderit amicitia, tum societatis paratissimum glutinum. Infeliciter contempti, de quibus dici possit, *Te nec inimicum timeo, nec amicum opto*. Atq; hæc amicitia, causa inter pares. Jam superiorum intererit, ut retinendo erga se amor, suaptè naturâ, severam, tristem, & inaccessam auctoritatem, necesse temperent, prudenti humanitate, non compellati modo, verum spontè compellantes, neq; perpetuo in recessu, verum læpiùs palam sui copiam expectantibus facientes, nè fortè illi, de reconditis suspicando, disquirere in adversum, dein odisse, vel saltem cavere incipiant. *Severa namq; ac superba cogitationis indicium est, secreto suo satiari*. Ut ait Tacitus.

In reliquo. Vide necesse. Lydium Pseudopolitia Andreæ Maximiliani Fredro Paragrapho 9 & Politico Moralia ejusdem Parte secunda Paragrapho 9.

U

Etiam

Etiam haud rem extra, præcautio apponatur. Velut quidam ait. *Amicitia, Defensio, Protectio, auxilium, nomina sunt, à quibus ad servitium ac deceptionem, facile transitur.* Monitum intuper addam alterum. Occulta fraus, in parvis fidem sibi præstruit libenter, ut ab incauto, lucro majore, in post fallat, noceatq;.

Comodissimè hic, addi potest quæstio. Cur iidem hominum, his perfecti per omnia egregiarum virtutum Viri, seu amici aliis inepti agendo, seu vitiosi, fallacesq; imò graves & molesti, in amicitia videantur. Fit, vel *patientium* pro natura dum ex iusto, vel secus, pro animi passione, plus requirunt ab altero, niq; habeant, facile offendantur, vel *agentium* pro ingenio, dum ab occulta inclinatione mentis maximè verò, à prætextu commodi, vel incommodi, tum negationis alicuius, difficultatisve interventu, seu requisitione, sibi aliquid indebitè ac per astutiam arrogantes, eoq; prout juxta genium assequantur, vel non, in hunc, alterumve propensiores, aut secus adversi esse velint, Utrasq; partes, cum cura exercentes, velut ad legem & regulam, studiosè. Rectissimè igitur, talium amicorum naturam, distinxeris. Amicus mensæ jocorumq; indivulsus, sed non negotiationis, præsertim si fiat inter naturas, non sympathicas, sed genio dispares, & cujus ad libitum, te conformes, non ille vicissim ad tuum, ut non mirum ideò habeatur, eundem hominum, ab hoc, aptum, rectumq; virum, ab altero ineptum actione, vitiosum, fallacem in amicitia, justè posse vocari.

Proximum & illud. Quare sit? ut horum, illorumve astutia, malitiaq; lubentiùs quoquo modo, feratur à nobis, aut saltem citiùs condonetur, quàm aliorum. Fit ideò, quia forte ex aliqua virtute, tum præsertim ex actionis familiaritate, datur vitiis condimentum, vultus inquam amænitate recompensare, vel attemperare dextrè verbo, dum student, quod exasperarunt actione,

actione, sese cuiq; falsa familiaritate, intrudentes, in deceptionem, veri *Zoroastri*, ac prestigiatores amicitiae, imò *hypocrite*, cum sciant se ostentare amicos, licet non sint, vel quia, illa vitia, quæ cui ab incunabulis, quasi congenita veniunt, minus asperè familiariusq; speciem extra doli peraguntur, quàm quæ sunt procul moribus coacta, & adscititia, maximè verò, quæ morum tristitiam intra fiunt, ut vix prudentior quisq; fallaciam advertat. Secus multi vulgarium illaqueentur, tandemq; serò decepti doleant, & ingemiscant. Intuitus talium hominum familiaritatis, vel amicitiae similis potationi temeti, cui dùm exhilaratio sola inest, pleriq; malunt suam immolare decentiam, fortunamq; citius quàm eam capere, sobrietatis ex virtute, mille incommodorum obliti, quæ ex vinolentia, contentionis, morborum, fortunarum jacturæ, imò utilius rerum per honestiora, nonq; otiosa, transmittendi temporis, & quod in summo censendum, offensæ Numinis, pervitia, quorum fecunda Mater, ebrietas est. Ut incauti hominum decipi malint per temulentiam cum amœnitate, quàm fructus, metiri commodorum atq; honestatis, ex sobrietate, quia tristis videtur, vel potius sedata est, melioribusq; modo reservatur. Dicam adhuc, sic amicorum quorundam vix detegatur astutia, velut eorum ingenii deliria, erroresq;, notabilia qui habent rationabilitatis intervalla, ut post longas nisi moras diligenter observati, malè compositæ mentis, & ab ea recessus, advertantur, dum secum non cohærentia proferant, censuræ in materiam. Etiam falsi amici, habent quandoq; boni hominis, & actionis, astu, sponteq; interstitia, sed cum fenore versutiae, mox pensanda, similis falsarii cauponibus, cum præstans vinum gustandum porrexerint. Secundarium interim, marcidum, ipsamq; obtrudunt emptoribus, vel propinant in reliquo convivis vaporem.

Nec illam quorundam amicorum naturam omitam recensendo, qui dum maximè offendunt, offendere se tamen, erroneâ pro conscientia non putant, aut scire nolunt, imò pro vitio fallaciaq; reprehensi, eo magis serioq; pro bonis se venditant, sinceritatis nomen, vel sanctitatem actionis, palam profitentes, ac impudenter, cum gustu, in eadem actione perseverando, vel potius jocivice, perpetrando injuriam, sibi ad risum, proximo ad planctum, eò saviendo gravius, dum affligunt; simulq; te contemnunt, demendo insuper solatia doloris, nè compatiatur quisquam, minimè advertendo, sed imò diffitendo, injuriam, quam novo offensionis ab artificio, dulcibus ac speciosis còoperire student, ut illi quondam. *Darium Alexandro tradendum, aureis onerando catenis, ludibria exercuere servitutis.* Huc referatur velim Punctum Politico Moralium meorum, super Taciti verbis. *Nemo illic, vitia ridet, nec corrumpere, aut corrumpi, seculum vocatur.* Puto non facturi, si rectiore pro ratione, errare se arbitrentur. Tales credo, in Exercitium honorum hominum, virtutis à natura, vel potius vitio suo, formatos, velut hæresiarchas, in probationem Ecclesiæ Dei, etiam in adversis non frangendæ, sed erigendæ, inq; majus virtutis, velut stimulo incitandæ, ut non frustra testante Scriptura, dictum sit. *Oportet & hereses esse.* Quales amicorum, non alio remedio promptius vites, ferasvè quàm verbis Christi, pro Cruciatoribus Judæis, gratiose loquentis. *Nesciunt, quid faciunt.* Aurum perfectæ innocentia, tum rectitudinis, non veriori perficitur flamma, quàm injuriæ, objectorum inquam falsitate, ac persecutionis, si tu infractus animi, si virtuose, non extra tamen cautionem & prudentiam magis, quàm contemnendo tuleris, vel nimium prægravante adversariorum astutia, si urgearis, à Deo, suaq; rectitudine, petiturus solatia, certus evadendi. Sic, ultra titulum probatæ innocentia, nomen generositatis, & fortitudinis animi, acquisiturus. Ad ne-

Ad negotium amicitiae, quidni pertinet illud ab experientia? stultus amicitias etiam corrumpit. Prudens inimicitias in melius mutat, vel saltem dextrè declinare novit. Dein alterum addo. Astuti offendunt homines, peccantvè in amicitiam, ex malitia simplices & boni, ab errore, vel inaninadvertentiâ.

Multo verò minus, illud probatissimæ dictionis omitterem. Nimum familiares, insinuativos, officiorumq; per inopinata profusos, præsertim potentes, ut in re privata, etiam in Republica, suspectissimos haberi, non enim pro bonitate naturæ sed agunt plerumq; deceptionis ab arte. Prensant, insusurrant, laudant, amplexantur, subrident, familiariter convictibus adhibent, confidentiam simulant, convenientem negotio per omnia prolopopæiam agunt, ab eo condimento, pleraq; nociva, amicis, populo, vel nolentibus imponentes, ut non se falli sentiant, doleantq; nisi dum fuere officiorum verbalium largissimi, quæ nihil habent impendit, vel prout astutiæ officina, è decalogo Diaboli, novas depromsit, fallendi, prensandi, artes thure inquam aulico, quemq; suffumigandi, interim insiliendo contradictoriis, dum sophisticâ amicitiae ratiocinatione, aliud mens, aliud lingua profert, aliud dicendo, atq; aliud agendo, molliter ligat, quo ignarum teneat, si non incautum ut jugulet, velut personatis agere sivetum amicis, officia, tum quævis negotiorum astu & lucro, seu levitate, non fide colentibus.

His annexerim, amicitiae impostores, qui exagitandis hominum animis, movendoq; præteritorum jam omissorum, tristi desiderio, tum ex non obtentis dolori, magna in retrocessum pompaticè loquuntur, sua & aliorum officia, vel subsidia promptissime narrantes, non infutura quæ præstare non parati, sed in præterita, nonq; revocanda, certo certius rem asserentes fuisse habendam, si hæc vel illa, non fuissent omissa. Promptissi-

mi videlicet verborum nec jam locandæ operæ, quæ nihil post se ducit laboris, vel erogationis, dum rei corpus exhibere non possunt, aut nolunt, umbram fumumq; ostentantes. Hos igitur, pro fallacibus amicitiae vanis hominum tum leviter loquacibus, vel quidpiam à te eludere cupientibus, semper putabis. Aliud est esse promptum, suavem alloquio, nec superbum actione, in argumentum interioris virtutis, aliud in occasionem, & pallolum, sub titulo recti, exercendæ liberius astutiae.

Totum amoris, & amicitiae tractatum, claudio eorum ingenio, qui pro *superbia* nunquam sincere iis amici, quibus debent, à se honorem sunt consci, & quorum authoritati multa concedenda arbitrantur, eoq; censuram & præstantiam diffugiunt, imò licet nullo eorum merito, sed quia detrahare de authoritate non valent, sunt inimici, erga inferiores modo, parestvè intra familiaritatem promptissimi.

Tamen quorundam mentes, primo intuitu, occulto quodam naturæ fœdere vel sympathiâ, in amicam propensionem statim consentiunt -- aut secus, ab antiphatia, in multum odium.

De Odio & Inimicitia.

EX Contrariis amoris causis, odium existit. Ideoq; amicitiae vel amoris, dum legisti causas, & naturam, facile contrarium formabis.

Est autem Differentia, Inter Iram & Odium, quia Ira, tempore miscet, odium autem, & Inimicitia propagatur. Hinc ille: *Iratum breviter vites, inimicum diu*, namq; odium dicitur, *ira inveterata*. Exemplum istius ex syllâ est, de quo dubitatum fuisse legitur, ipse nè prius extinctus, an odium. Secundo differunt, quia ille, qui irascitur, cupit alteri inferre molestiam & dolorem, ille vero qui odit, calumniam & damnum. Utilitas horum lo-

corum

eorum de Odio & Inimicitia, hæc est, multum enim valet, ita orationem conformare, ut quoscunq; voluerimus, illi vel amici vel inimici esse videantur. Vide retrò. Punctum, *de Ira*, ex Ira namq; odium nasci amat.

Neq; illud omittendum putò. Fictam Iram, vel Odium, quibusdam inesse importunitati aliorum vitandæ, vel suæ morositati, parcitativè obtegendæ, velut ait ille: nonnulli sponte fingunt, offensæ causas, & irascendi, quosdã absterrendi, in prætextum, seu argumentum, nihil debentium, odio quærentes. Sic fingimus Iram, vel aversionem, in filios, dum eos absterre, quapiam ab re, aut morosas quorum flagitationes, cohibere præcupimus. Sic in amicos, dum importunas experti levitates, & in faciendas molestias, promptam facilitatem, inò fallacem amicitiam vitare, proculq; à nobis amovere, honesto studemus prætextu. Quod ferè licitum est, modo fiat lenta veriùs amicitia, tum familiaritatis desuetudine, quam properâ vitantis aversione, velut in contemptum vitandi, prout illi, minùs consultè faciunt, qui levi de causa, & illaudato more, minacem tristemq; circumferunt oris habitum, promptiùs omnium aversioni, quam parandæ sibi authoritati, *Amicitias dissuendas, non disceindendas*, ait quidam.

Quoniam verò, *acerrima esse proximorum odia*, innuit Tacitus, causam putaverim, quia sanguine, tum convictu, val mansione remotiores, eoq; ab incognito, magis fortè à nobis æstimati, quæ fecerint nobis acerba, errore, vel ignorantia, facta videntur, simulq; cum personis, procul oculis amovetur factum, in rei oblivionem, Proximi secùs consulto in contemptum nostri, & ex malitia censentur agere, vel quia, circa unicum in præsens factum, omnia recurrunt simul in mentem, inq; odium conglobantur, concentrantur, si quæ dudum contra nos, ab iisdem, iterato contemptu, & malitiâ, perpetrata fuere. Dum verò eadem per-

personæ, sæpius in oculis versantur, inultam injuriam, quasi exprobant, impunè laceffendo, nostram toties impotentiam, præsertim si non satis à nobis sunt æstimatæ, tum si accessit aliqua beneficiorum nostrorum, ac propensionis oblivio, vel ingratitude, unde majorem indignationem nostram mereantur. Non procul abest, rectæ rationis effatum. *Frequentiores consanguinei, plures inimici*, majora proculq; modo, à suis requirunt, promptius offenduntur, imò per abusum amicitia, in spem veniæ obtinendæ facilius, offendunt. Dein, invident prospera, faciliè obtrectant, disparia æmulationem intra, si meliora modo decentioraq; averfantur, sibi demptum putantes, quod cessit alteri. Virtutem inquam tuam, atq; honestatem, in exprobrationem suæ ignaviæ, tum dedecoris, limis intuentes, ratione comparationis, teq; lanient, si non conficiunt, ut sui canes Actæonem. Jam remotos inter, electio amicitia, magis libera est, aut omissio, citra reliquorum peragitur, offensam necessitudine, notitiaq; procul, nihil à te expectantium, vel, si modicum, obtinuerit, ex inopinato summè debentiū, & fatentium virtutem. Illi secus necessitatem solam amoris ex sanguine, objectant, cum odiorum ingerunt materiam, amicitia nullam, cujusvis gratia ingratosissimi, titulo cognationis, non meritò, amari expectantes, sibiq; deberi totum credentes, non velut à spontanea voluntate profectum, ac tuo beneplacito, sed faciendi à necessitate, si præsertim mollitiæ tuæ, effusq; magis quàm cautâ facilitate assensus, assvefcant esse petaces, imò plus æquo, nullam repulsam, vel excusationem primitus experti, requirentes, ut idèò felicius agas quandoq; remotiores inter, quàm cum affinibus, & propinquis, præsertim si naturâ superbi, malitiosi, moribus dispares. quæ si non feras, arguasvè, nec imiteris, capitales promptè inimicos videbis, contemptim haberi putantes, unde pleriquè, cum inimicos è remotioribus,

Cap: VI. de animorum permot: & Affectib9 161

ribus, nullos experirentur, infensius per amicos oppressi. Ideò fortè, nec *Prophetam acceptum in Patria sua* innuit scriptura velut alias intimatum. Rectè igitur quidam, cognationes tùm af-
finitates, materiam amicitix appellavit, necdum formam. Eo quoq; collimat dictum Salomonis, Proverb: 18 *Vir amabilis ad societatem, magis amicus erit, quàm frater.* Non ubi, quamvè longè vel propè natum, sed quam nobis bonum, pensamus: In sylvis natas lusciniæ, sollicitè procurando pascimus, domi natos glires, aut scorpiones abesse procul, aut occisioni destinamus, Amicitia igitur amorq; non fit necessitate, sed commodissimè paratur beneplacito, & electione.

Ex odio pertinaci, tùm inveteratâ similitudine vel invidiâ, capitales amant succrescere inimicitix, nullo parium, in feriorum, superiorumvè delectu. Undè obstinata nocendi voluntas. Hinc est in facili, conspiratio, conjuratio, proditio, & cum potentia maturaverit, aperta hostilitas, ea cupiditate, atq; ardore nocendi, ut quisq; osor, etiam suo latetur periculo, modò simul exsequatur destinata. Propterea, verè dictum. Omnia tua sprebit, qui amicitiam, magis verò qui propriam contempsit mortem, ut vix à talibus caveas. Nam vitæ tuæ Dominus, quis quis contempsit suam, dixerim & Famæ. Sola virtutis constantia, tùm amicabiles revocari actus, imò studiosa beneficia, possunt aliquid contra tales. *Severior secus animadversio paucorum odium reprimat, irritat omnium.* Vel si palàm exprobres, magis impellis, in maturandum, quàm cohibes, remedium periculorum, ipsa pericula, dùm censet quisq; efficaci pro medio, periculosius inquam in incepto, quàm in peractio, deprehendi. Tales homines, licet imæ sortis videantur, tamen pro mentis suæ quiete, satius cavendi, aut honesto titulo ignorantix, peneq; justæ Numinis loco, tolerandi, dùm summis quoq; nocere potentes, insultatione,

lingva impudenti, nec non pervaria (undè minimè sperasti) vexatione, eoq; gravius, dùm in eos ultionem exercere, pro parvitate, infame habetur, perimere autem conscientiae onerosissimum est, nec media via superfit ulciscendi, nisi quæ fortè ad magis irritandum, ut polluaris, dùm polluere cupis. Verè dicunt Poloni. *Rádze tego poniechát, kto ná zábity raz, sam umyślnie goni.* Vidimus summos Principum, non à paribus dignitate, verùm sapias, à contemptis & umbratilibus sic dicam, periclitari posse hominibus. Sic parvitati pulicis, quietissimus licet, & cautissimus Principis lectus, in molestiam dandam, accessibilis est, à grandioribus terculamentis ferarum securus, ipsoq; sinu, vix evitabilis vexatio, sæpè gestatur. Sic periculosior est, ab improvise morsus, tacito sibi latu humi repentis viperulæ, quàm ingentium canum, grandi sonoroq; latratu, vulnera intentantium, sic, ut tandem clariùs dicam, mulieres, aut quicunq; timidi, vel impotentes, dùm vi non possunt, tamen potentibus illudunt, arte grassando atq; dolis (vide *infra Punctum de Impudentia Paragrapho 2* tùm illud, quod est de iis, qui accipiunt Injuriam. *Paragrapho 15.* Etiam *Miscellanea Paragrapho 9.*)

Sciendum super hæc: Prout *Sympathia*, firmissimum est amicitiae glutinum, interq; ignotos occasio. Secùs ex *Antipathia*, pro diversitate inclinationum naturæ, hos aut inter illos, nasci odia, & vix unquam posse desinere.

5.

De Metu, vel Timore.

Metus est, futuri mali opinio, quod malum perniciem, aut molestiam, adferre videtur.

Quæ sunt res? quas homines timeant?

1. *Timeamus*

I. **T**imemus ea, quæ nos perdere, vel affligere possunt, vel quæ magnam tristitiam pariunt, ut sunt Parentum, vel amicorum amissio, ignominia, carcer, exilium, & alia mala.

2. Impendentium malorum signa, metui solent, Ita Cometae metuntur à Regibus, aëris violentæ mutationes, ab agricolis, hæc enim inferunt calamitatem, & sunt futuri mali prænuntia, vel prout alia fortuita, vanâ curiositate, in omen, temerariè rapiuntur. Eo collimant verba Cornelii Taciti. *Quæ in pace, fors & natura, tùm fatum & Ira Deum vocabantur.*

Huc referatur sciendum. Quia ventura mala, quàm præsentia, imò tacita, neq; plenè cognita, magis torquent animum, ab imaginatione peiorum, nec prout remedium, dandum sit, quam si mensurâ suâ, statim definiatur. vg. lis, vexatio, impostura, comminatio, dolor, veniens periculum, tùm jactura, acerbior est, quàm dùm eam tuleris, iamq; sciens, quantum non ultra ingravescat, sed finiatur malum.

3. Inimicitia, iraq; eorum metuenda, qui facillè nobis facere damnum possunt, ut sunt Principes, Divites, Potentes, item Præpositi, ac superiores, & quoquo modò audaculi &c. præsertim qui ob ægritudinem animi, facile offenduntur, in vindictam occultè, palamq; properi. Ad hunc locum refertur, quævis legitima potestas, in jubendum, arguendum, vetandum, iudicandum puniendumvè.

De metu scribenti, hic opportunè dicendum occurrit illud. Quia minore prosequimur respectu, qui nos amant, quàm qui nocere, dareq; metum possunt, amor enim, deberi nobis, non amor secus, offensa damnum, pænævè etiam nolentibus, imponi posse timetur, ut ideo majore sensu, in nobis, vel invitis moveatur metus, non enim contemni, præsertim inyalentibus ad nocendum potest, nam sit alieno pro arbitrio, redamare autem, eoq; respicere, in nostra potestate habetur.

4. Timentur Homines *Injusti*, malitiosè audaculi, *desperati*, maligni, *leves* infamiâ notati, etiam prodigales, & diversæ familiaritatis, tum auxiliorum homines. Dein, nullum pignus fidei habentes in publicum, conjugii, liberorum, vel bonorum, imæ sortis & subsellii, *minùs possessionati*, in omnia *expediti*, & quos parvitas ipsa tegere potest, etiamsi quid mali tentaverint, vel exsequantur. Magnorum secùs, non actiones modo, sed ipsa rerum tentamenta, & motus, sunt manifesti, ut facilè ab iis caveas, quia ut ingentes machinæ, tardè moventur, aut ligantur respectibus, vel quia *per administratos*, eoq; non tam expedite agunt. Huc referatur monitum. Perdere sua non gravantem, vel animi impotentem, non quomodo laceffas, verum quomodo vitaveris dextrè, cogitato.

5. Etiam viri generosi, præcipuè si afficiantur contumeliâ, tum viri probi, duce ratione, ulciscuntur injurias, non perturbatione impellente, ubi per Magistratum, per leges, omniq; iusta ratione, acriter injuriam propulsant, & exstimationem nominis tuentur, eoq; metuendum ab illis. Tum quia pro æstimatione sui facilè amicos reperiunt, ac eos, qui ad injuriam bonorum compatiantur, prompteq; assistant.

6. Illi metuuntur, qui vires nocendi habent, quæ ponuntur in potestate Officii, vel quavis potentia, vel armis, seu in eloquentia, vel in calliditate, aut corporis robore, vel etiam celeritate, tum peritia, *litigii*, vel quavis malitia, qui præsertim [dicto Taciti] *Non virtutibus, ut boni, sed quomodo pessimus quisq; vitiis valent*. Odia quàm amicitias exercere promptiores, imò scientiores, velut de Cassio quondam dictitatum. Inimici nempè cum cura, in amicitia negligentes.

7. Formidolosum est, subiici potestati alicuius. Ubi sit libertas amittenda, obediendo. Etiam metuendi sunt injuria à nobis

à nobis affecti namq; illi tempus & occasionem, ad vindicandam injuriam aucupantur. Idcirco. præstat benè mereri de omnibus, ut sine metu esse possimus. Offendens, sæpè transit sub potestatem offensi, cui vires si desint nocendi, aderit ex malitia per occulta fraus, & ingenium, ut verè dictum sit: *Nihil tam firmum esse, cui periculum non adsit, etiam ab inviolando.* Undè prudentior ille, qui cavet & providet, quàm qui supinè proq; superbia contemnit.

In idem coincidunt, paulò superiùs dicta. De Odio (penultimo Paragrapho.)

8. Etiam timendi sunt, quos superiores nobis timent. Ratio. Quia nobis plus obesse possunt, quàm illis. Etiam è contra illi, qui inferiores nobis infestant. Quia ubi vires auxerint, non obsistent etiam in superiores ab injuria.

9. Formidolosum est, si quis tempore periculorum, & difficili auxilio destituatur, aut non facile juvari possit, quod fit tempore belli, pestis, naufragii, famis, aut incendii, vel alicujus periculi.

Cum his coincidunt, infra opposita, ad Punctum, quod est de iis. *Qui inferunt iniuriam.*

Qui sunt maximè meticulosi?

I. **Q**ui se lædi posse arbitrantur, ob impotentiam, uti sunt inferiores *Etate, Sexu, Ordine, Fortuna, Sanitate, Jure, Causa, Ingenio, Fama, Genere, Robore, Auxiliis, Tempore, Loco, Numero, Occasione, Potentia, Facultate, Commoditate, scientia agendi, dicendi, tum Dignitate, vel Officio; demumq; virtute, paratos verò esse credunt, à quibus ledantur.* Illi secus, extra metum positi, qui nullum incommodum a se putant posse subituros, & tales sunt, qui rebus prosperis utuntur, ut sunt Divites, & magna amicorum,

corum, vel rerum potentia fulti, undè efficiuntur injuriosi, superbi, & ferociter arrogantes. Etiam non metuunt, Infames, Exules, & qui spem omnem melioris fortunæ, aut vitæ, amiserunt, verum fiunt desperati, & insolenter audentes, ut potius metuendum sit ab illis, quàm ut ipsi metuant.

2. In metu etiam ponuntur, qui aliquid perdere se posse arbitrantur per infortunium, ac præsertim si habent, quod alienum provocet appetitum, vel malitiam. Velut divites timent, ne damna patiantur. Tales etiam sunt Mercatores. Pauper secus fidelius ridet, securus in via. *Cum classicum canitur, scit non se peti, cum incendium proclamatur, quomodo exeat, non quid efferat, paucis cogitat.* Nec habet amplius, quod perdat, eoq; non metuit, sed imò in omnia expeditus, citò audet. Ex mediocritate namq; fortunæ, pauciora sunt pericula, velut pusilla corpora, quæ parvitas ipsa, minore scopo, minus vulneribus objecit. Ad hoc Punctum refertur illud. *Elegantie, obnoxie injuriis, sordes non, quia contemnuntur.* Quæ igitur appetunt multi, aut quibus passim insidiantur, eorum difficilis custodia, verum perpetuus adest metus, atq; cura servandorum.

3. Etiam facile metuunt, qui sunt consci sibi alicuius defectus, virtutis, causæ, virium, consilii, opum, auxiliorum, auctoritatis, potentiae, ingenii &c. Idq; non modo ex defectu præsentis, sed à certis indicis, *emersuro in futurum.* Tales plerumq; paverè magis apti, quàm audere, vel pati, si præsertim sint, molli pelliculæ, & emasculati vigoris, aut effectæ virtutis.

Eadem à causa, iners coram intelligente, impotens coram fortiori, amittunt facile dicendi, agendi, audaciam, & pro conscientia imperfectionis, metuunt, ne forte censuram, seu dolorem, vel ignominiam, damnumq; reportent. Nisi temeritas eos faciat, inconsultè audaciores, vel à casu, rectè quidpiam tentandi.

Vere.

Verecundia tamen, importunitatis, dein actionis modestia, falso trahitur à quibusdam meticulositatis in titulum, velut secus intrusio, assentatio, impetus, & procacitas dicendi agendi, inter virtutes mentis generosæ, perperam computantur. Licet in aulis Principum, Vice honestarum animi qualitatum, in adipiscientiam altioris gratiæ, promptæq; fortunæ, nonnunquam serviant, dentq; multis occasionem, casu potius aut vitio Principum, non æquam virtutis æstimationem potentium, imò non pro debito utentium, quam ut recto fiat taliter vadentium meritis sed potius astutiâ nè impudentiam vocavero. Fortunatiores ideo sunt tales, non meliores.

4. Aliquando ex prudentia nascitur metus, prævisa impossibilitate, seu difficultate assequendi, retinendivè sed hæc est veriùs, honesta cautio, nisi *particularitatum*, (ut aiunt) nimii scrupuli, in trutinam superflue vocati detrahant fortè aliquid audaciæ, unde superabundans perspicacia, nonnunquam rebus habendis, dicendis, agendis obest. Vel enim de uno contrario, vadit in aliud, vel forte pejora inducit. Prout annotavit Dio in populo Romano, *qui non tam animadvertibat, cui se in servitutem traderet, quam quo Tyranno, inpresens liberatus esset; rati, quemque hominum. Antonio Caracalla, potiore, melius alias, si perspicacius, lenteq; provisuri.*

5. Dicam proximè, rem non incuriosæ quæstionis, forte satisfactoris ingeniis sitientibus, non devenustatæ scitu, ad cautelam novitatis, ex supposito fallaciæ, depravatorum hominum, ut plurimum dominantis. Quibusdam aggrediendis negotiis, tum præsertim in mutuum dandi, aut his, vel aliis subserviendi, esse plerosq; meticulosos, tum parum fidentes. Dum enim, pro ingenii modestia, vel probitate, artes, modosq; sibi deesse credunt, per astum agendi, suaq; per impendia rerum &

tem-

temporum repetendi, malunt quadantenus differre prodesse amicis, tùm actionum aliqua, in rem sui negligere pro tempore, quàm ad votum, non satisfieri, vel implicari molestè, imò repetendo accersere, altercandi occasionem sibi, disturbandæ mentis quieti, tùm quia ingratitude dedignantur. Secus astuti, ac versatiles, velut soluti metu, videntur in quævis paratiores, dum enim sinuosis cum ingeniis, pari astutia, se facile sinuantes, conveniunt, meri actionum vulpiones, ni repetere, vel assequi sua possint; feneraria redditione extorquere, aut vitare, sarcirevè damnum, mille modis, per captiones norunt, ut ab eadem ratione, astuta ingenia, mentitis, laqueosq; officiis tum imitamentis amicitia valentia, plus ejusdem farinae amicorum, post se trahere, ac subvertere possit bonos, non suspicari modo, verùm palpare sit promptissimum. Dieas hinc forte, Rectos minùs esse ului, plus autem prodesse obliquos, fatear utcunq; sed inter prævalentes depravatos, homines videlicet, morem & ordinem. Illos autem dirigendo, consulendo, operando, bonos inter, magis fideliusq; valere. Ab eo fonte toties moratum invaluit Plinii dictum. *Minorem vim bonis, quàm malis inesse, recta ingenia, debilitari modestiâ, perversa confirmari audaciâ.* Hinc viri obliqui, rem habere volentes, hominibus cum rectis, fidem illorumq; poscunt, suaq; facile illis credunt, ad provocandum exemplum, sibi quoq; credendi, quod fieri, omninò dispar est, juxta Adagium. *Non cavet lupus agnum, sed lupo haud fidat agnus,* impari inter utrosq; virtute.

Non in privatis actionibus modò, sed in publicis, illa metus liciti passio, ad multa officiorum rectè transigenda, sæpè viris bonis obest, disordinis tamen publici magis, quam ipsorum vitio, cum enim salaria, vel præmia desunt officiis, quæ sine impensa transigi non possint, idèò, metu jacturæ imminen-

tis,

Cap. VI, de animorum permot. & Affectibus. 169

tis, viri boni, dum accipere illicitum putant, quidquid sibi non destinatum, ignari questus latebrosi, excusant laborem, quorum in locum promptissime se offerunt, intrusi & astuti, non tam ab alacritate gratuiti operis, quam peritiâ commodorum, licet ex arido emungendorum, securi messis, etiam ubi non seminarunt. Hinc facile, venalis justitia in judiciis, vel omisso, hinc in Questura, tum in Administrationibus portoriorum, multæ partes ararii, omittuntur publico, distrahuntur privato, nè reliqua Commissionum (ut vocant) Præfecturaram belli, etiam Legationum, memorem. De quibus hominum, *Podszty ochomiczek prywatni*, aptè dicunt Poloni. Unde plus jacturæ, à talium gratuita (quam frustra jactant) alacritate & vigilantia, res patiantur, quam si bonis administris, certa præmia statuatur, quam inquam, malorum ad arbitrium, tacite concessio, ut in solatium laboris, furto nè dicam latrocinio, si res demandentur. Boni & fideles Ministri, pro conscientia virtutis (fatear) multum gratitudinis requirunt, mali poscunt parum, aut in speciem nihil, dum plus per sinuosos questus, clanculo auferunt sibi, neq; perfectè rem præstant, vendentes negotia, ne dicam vendentes ipsos dominos, in eam partem promptissimi, unde plus utilitatis expectatur. Quod pejus insuper de tuo contradentes, non tibi gratiam, verum suæ debent industriæ, tum velut ingenuo labori, notam illiberalitatis. Domino, haud rectè imputantes, velicantes pro nomine, vitii & tristici rigoris, perspicaciam, & virtutem. Fallo igitur hos putaveris, in obsequium promptiores, dum potius astuti sunt vocandi. Tandemq; serius, aut citius, (prout magis minusvè sunt avari proditores. Promptius insuper, ejusdem rapinæ participes ferunt, factiq; complices, quam innocentes, sola dissimilitudine velut exprobrantes.

Utilitas istius tractationis de Metu est.

SI Vir Politicus ita efficiat Auditores, ut metuant, & nisi vindicent flagitia, magno malo afficiendam Rempublicam, si præsertim ostendatur, tales esse adversarios, qui facile lædere possint rempublicam, quod habeant tantum animi, consilii, potentia, quod alii erant potentiores, aut pares, & tamen læsi sunt ab iis, atq; eo tempore, quando minimè metuebantur.

Metus deinde, sæpè necessario, quibusdam ineuitur, damni, seu doloris, tum verecundia, vel enim cohibet à malo timentes, vel tenet in unione, vitando adveniēti malo, periculoq; discordes, undè Græcarum Civitatum (velut alias intimatū) oritur *Syncretismus*.

6.

De Confidentia & Audacia.

Ex qua simul oritur spes.

I. *Sumus Audaces*, si longè absunt pericula, & emersura damna, aut peranimositatem, & confidentiam nostri, si cōtemnuntur, licet adsint, nullusq; adest eorum respectus. Animofitas ergo, modò intra terminos licitorum, parit *Confidentiam*, & *Audaciam*.

2. Si res, quibus confidimus, præsto sint & auxilia.

3. Si res collapsas, posse reparari spes adest. Non ille jacet qui cecidit, sed qui non assurgit. Invulnerabile est, non quod non feritur, sed quod non leditur, non quod non concutitur, sed quod non frangitur. Non in quid non pugnatur, sed quod non expugnatur. Qui spontè cedit, cadit, ac ceditur.

4. Si præfidiis, magnitudine, vel excellentia præcipuis non careamus.

5. In-

5. Innocentia præsertim, & secunda conscientia, nimium est audax. Itemq; iustitiæ causæ.

6. Si nullum defectum rebus nostris inesse scimus, nec in postemeris speramus, sed imò ex optato, omnia nobis inesse, vel succedere certò existimamus. Quæcunq; igitur causis meticuloſitatis, superiore puncto recensitis (quo recurras oportet) sunt contraria, ea, infavorabiliorem partem sumpta, parant nobis fiduciam, ac proinde, spem futurorum generant bonam. Maxime verò sunt audentes, qui nullis laborant, amoris, damni, verecundiæ, gratiæ, doloris respectibus, quod potius reputandum in vitio.

7. Etiam non metuant, sed imò audent, qui se extrema arbitrantur passos, & spem omnem melioris fortunæ, ac vitæ amisere, quales sunt damnati ad mortem, exules, infames, omni fortuna & ope destituti, quia de rebus suis, jam desperarunt, eas nullo modo meliore levare posse. Metus autem, dat Consilia, quomodo quis evadere possit periculum, quòd dum vitare non est possibile, desperans desinit metuere. Unde illud Pœtæ. *Una salus victis, nullam sperare salutem.* Verum talis audacia, sæpius, dum præsertim rebus in indebitis, infamis est, & potius Furor, ac Desperatio vocatur. Necessitas quoq; uti ingeniosos, etiam audaces plerosq; facit. Item nimium speratæ rei desiderium, retinendæ præsentis amor vel abeuntis dolor.

8. Etiam homines rerum imperiti, juvenes quoq; sunt ex falso audaces, juxta illud. *Dulce bellum inexpertis, Inscitia, confidentiam parit.* Ad eundem locum referuntur, qui à fortuna & eventu, nunquam sunt decepti, verum illis, casu, vel per errorem, ex optato aliquid successit. Sperant enim, taliter semper sibi eventurum, eoq; projecte audent, sed hæc audacia falsa est, ac Temeritas potius vocanda. In reliquo, illud quoq; perso-

natae audaciae in titulum, non omittam, velut in quendam, argutè jactatum, *Animosus sine oppositione, extra periculum, procul hoste, contraq; imbelles, sic lupus, mites in agnos; projectè ferox, timidus contra canes.*

Vide infra Punctum IX. de Injuria, eius inquam partem posteriorem.

Scias hinc oportet, ab *Excessu Confidentiae & Audaciae* admista praesertim *Temeritate*, oriri, *Perinaciam*.

Imò sciendum, quia nimia sui fiducia, prout temeritatis, dum non providet, dum contemnit, etiam errorum Mater est. Robur igitur, atq; Audacia, dum sine consilio, sibi magis noceet, quam aliis, & velut caecitas vadendo impingit.

Exinde sequitur, non fortium in censu, verum impotentis animi, in vitio ponendos, & arrogantes vocari, si quibus unicum successit, eandem licentiam, spemvè sibi pollicentur, per fas nefasq; inquietantes res & homines, imò insolentes, dicto, facto, in omnia. Hinc argutè succensent talibus Poloni. *Kwoczka zniósł iąko, cały Dom gdącąc nagłósł, & Trąsł sie kurowi ziarno.* Qualla ingenia, pro temeritate sunt omnibus molestissima, neq; cohibeantur, nisi revolvente se fortuna, impingant, & affligantur, modestiae in orbitam redacti, unde, lentius agere discant. Novi honoris igitur, aut cujuscunq; optatae rei, etiam modicae fortunulae accessio, à comparatione praeteritorum, sed maxime ab immoderatione gaudii animiq; facit homines non nihil audentes, donec mox à tempore discant, plus sibi ad complementum perfectiorum securiorumvè, deesse, quam accessit, ideo falsa haec, nec duratura longum, aut potius lucata audacia est.

9. Alio praesertim labore, impendio, damno, periculo, vel invidia, sumus projectè audaces, ac resoluti, seu agendo, seu dicendo, urgendoq; non pariter nostro. Multa simul in mentem consideranda veniunt, obstant, eoq; retardantur agentibus,

tibus, dum propriâ impensâ. Eò collimat Adagium Polonum/
Fabrum, ardentis prunas, nullo periculo adustionis, vel discrimine, prehendere audacter, dum forcipe.

Indignatio, vexatio, dein odium, acunt etiam impotentium Audaciam, & ingenium, in Vindictam.

Erga quos sumus securi, & Confidentes.

I. *Erga eos.* Qui nos lacessiverunt nunquam, vel affecerunt injuriâ, speramus enim, aut esse pro simplicitate nocendi nescios, aut pro modestia, virtuteq; in eodem erga nos permanfuros bono affectu, vel qui à nobis nunquam sunt lacessiti, causam enim non habent, cur nobis adversentur, sed imò ut sint amici, præsertim, si illis benefecimus. Huc referuntur propinqui, cognati, & ejusdem sectæ homines.

2. Si adversarii desint, vel cum adsint, vires & facultatem ad nocendum si non habeât, vel si habeât amici nobis præsto sint, & media, quorum opè arceamus *Injuriam.*

3. Discrimina feliciter superata per virtutem, vel per obliquium, à peritiâ evadendi, pariunt fiduciam, & securitatem. Ita Annibal cum apud Regem Prussiam exularet, authorq; illi esset committendi prælii, hicq; diceret, periculum victoriæ, sibi in extis portendi, fertur dixisse. *An tu vitulinæ Cavuncula, quàm Imperatori credere mavis.* Prout certè periti rerum viri, imò fortes, & Audaces, spontè obviam eundo periculo, adlaborant, quomodo possint sustinere illud, per fortitudinem, aut avertere per prudentiam, neq; dum projecti, proiciunt animum, secus timidi, unicum enituntur, ut quoquomodo effugiant, licet cum infamia, vel per ignaviam, imò dum ceciderint, nisi turpiter jacent, stupentq; ac hærent.

4. Ubi sunt majora præsidia, ibi major fiducia. Præsidia vero

verò sunt, vel in opibus (*vide retro, Punctum de Audacia*) vel in militari robore, & armis. Hoc spectantes Romani, scutum, galeam, gladium, non minùs necessaria militi, quàm humeros, lacertos, & manus putarunt. Arma enim, militum membra esse, dicebant. Præstat præterea nobis fiduciam, Regionis munitio firma, aditus hosti difficilis, Incolæ fortes & militares, vel nimium diffusus hostis, remota eius vicinia, aut iners, Tardus, ac Impotens adversarius, velut ille, *Inertium hostium, in gloriam sui exercitus vertit.*

5. Facile sis securus, si neminem læseris, si de unoquoque benè meritus sis. Propterea, injuriosi homines, calumniatores, Tyranni securi esse non possunt, verùm semper pavidi, & suspicaces, secus dicto illius, fidelissima Principis custodia, ipsius innocentia. *Non tam exubias, nec circumstantium tela, quam tatatur amor. Hec arx inaccessa, & munimentum inexpugnabile; munimento, non egere.* Et Polonum Proverbium coincidit. *Ciebieś sie nikogo bać, bać i niewinny. Za kim niewinność chodzi, iak w Tyliacu koni lezdz.* Conscientia igitur probe gestorum, metum excludit. Bonæ causæ spes promptissima comes.

6. Confirmat fiduciam, res Divina ritè procurata, sic enim placatum nobis Deum, & opem laturum, facile speramus. Imò facile impetrari posse nostri curam credimus, Præterea signa aliqua, quæ nobis bene quid pollicentur, securos nos reddunt. Propterea antiqui, signa faventium Deorum, auspiciis & auguriis consequebantur, etiam irratorum prodigiis. Ex fiducia igitur recti, & prosperorum, sumus Audaciores.

Verùm Audacia virtuosa, differt multum à temeritate actionis, verborumq; impudentia, vel intrusione importuna, quàm generositatem, falso nonnulli vocant. Juxta dictum Polonum. *Natret, w każda sie rzecz wiraci, y słowem dokuczy. Zamieśsa, nie potnoże,*

pomoże. Naygłupſzy kiedy ſię ma zą rozumiego. Dein alterum. Si-
ta trefnis, álbo lekkí Człowiek wyrzecze. co kto grzeczny wyrzec miałby
za wſhyd.

De Pudore, ſeu Verecundia.

Verecundia. Eſt animi agritudo, de malis præteritis, præſen-
tibus, au futuris, quæ mala, videntur nobis ignominiam ad-
ferre. Tamen verecundia, ſeu Erubeſcencia Catholico modo ſum-
pta, præſertim circa debite pudenda, hand eſt illaudabilis, ſatius namq;
verecundari, ac pudere pro malefacto, corrigendi cùm intentione, quam
eſſe impudentem, ac in vanam ſpeciem fortitudinis animi, tum conſtan-
tiæ, in malo perſeverare. Niſi ſecus, de minimis, & diſſimulabilibus,
mollis nimis, ac impertinenti verecundiâ, laboretur.

Videtur verecundia, quædam ſpecies eſſe timoris, diſfert
tamen, quia timor eſt in futurum, verecundia autem, per o-
mnem temporis differentiam. Deinde, quia in metu mala cer-
nuntur, quæ corpus & opes ledunt, in Verecundiâ autem, quæ ho-
neltati, prohibitq; imminuunt exiſtimationem. E contrario. Im-
pudentia definitur, ſecuritas dedecoris & ignominix, tum con-
temptus eorum, quæ verecundi plurimi faciunt.

Ex quibus rebus oritur Pudor

Seu Verecundia.

I. Quæ nobis & noſtris probro eſſe videntur, ut ſunt recto-
res, amici, propinqui, liberi, & qui noſtro parent im-
perio. Etiam quæ turpia ſunt, ideſt, à vitio profici-
ſcentia, ruborem aſſerunt, ita mihi turpè ex prælio fugere, cly-
peum aut haſtam abiicere, quia hæ res, contrariæ ſunt fortitu-
dinis virtuti.

Negare aliquid quod est verum, aut mentiri, aut alicui falso aliquid imponere, vel non reddere alicui, quod suum est. Huc refertur conscientia ingratitude.

3. Luxuria, ebrietas, aliq; vitia, præsertim publica, & manifesta, turpia sunt & probrosa, sic Cicero secunda Philippicâ in Antonii invenitur erapulam, esse rem non minus visu fædam, sed etiam additu.

4. Ex rebus minutis, aut turpibus lucrum querere, turpe est, & verecundum, ut ille Regum Romanorum, vel Cæsarum, turpiter avarus nullum genus expilationis omittens, etiam ex latio vectigal exigi iussit, cuius illa probrosa vox. *Lucri bonus odor, ex re qualibet.* Turpe inquam est, lucrum querere ex iis unde nihil aut exiguum exprimi potest, quales sunt inopes, defuncti. Propterea, probro datum est Principibus Romanis, quod suffossis Corynthiorum monumentis, æra Corinthia sustulissent, etiam hoc loco notantur, qui interemptorum corpora, accep. a pecuniâ, suis reddebant.

5. Turpe est, non adjuvare egenum, facultatibus, cum possis, aut parcius, quàm conveniat. Etiam turpe, ab illis velle juvari, quibus tenuiores opes, vel eo tempore, mutuum pecuniam repeteri, cum aliquis propter tenuitatem, novum potius beneficium poscere videatur. Indecorum inquam est, sua nimis anxie, sineq; modo, ad pulvisculum usq; quod ajunt extorquere, imò non aliquid parcere, dum ipse dives, inops vero debitor, vel est in necessitate, quod certe proximum habetur, animi vilitati, & avaritiæ, remorum imò a charitate.

6. Turpis est omnis adulatio, quod sit, animi illiberalis, imò servilis indicium. Etiam supra modum, virtutes alienas attollere, vel errata vituperare, ultrà, infravè modum, nam inordinatum prodit affectum, ac rationem. Imò res aliquas nimirum

um admirari, turpè est, nam arguimur iudicii, vel ignorantiae, aut potius levitatis, ex intempestiva admiratione, cum nota certissimæ imperfectionis, velut plerumq; rerum insciis, quævis audita, visaq; nova, mira, & portenta videntur. Huc refertur. Multiloquentiæ vitium. *In ore fatuorum, cor illorum, & in corde sapientum os illorum* (Ecclesiastici 21) Adedò indomitò garrulitatis morbo laborant nonnulli, ut pro pæna, vel tormento habeatur tacere, malintq; rem, tum amicum perdere, quam dictum, dicenda, tacenda, loquentes, imò dicta spargentes, nullo damno expianda, opportunè verò *tacere, non minoris est prudentiæ quam diserte loqui*. Non improbandum hinc sapientis effatum. *Loqui me aliquando penituit, tacuisse nunquam*. Tum illud alterius. *Qui nihil scit, fat scit, si novit rirè tacere*. Ne igitur sis locuturius, aut nimium tinniens, verùm aliquid dictionis, relinque in crastinum, ne tibi obijciatur. *Cautè loquarè, nam lingvarium dabis aut illud verius*. *Drachma canit, quatuor non compefcitur*. Etiam à multiloquio non remotum, velut cuidam viro, alias non improbo, verùm exaggerationis excessu, laudis idest, aut vituperii, nimietate plurimum laboranti, argutè nonnemo succensuit. *Seu amat, seu oderit, mediocria nunquam, sed hyperboles constat locutum*. Omnia nimis, cui maxima ex nihilo nascitur historia, fandi nefandi, sine delectu vel discrimine. Turpè itidem nimium esse facilemq; promissis, tam siquidem non præstare quisq; cogitat, quàm temerè promiserat. Proximum quod sequitur nihil insolentius, eoq; *turpius quam stultus repente felix*, dicto, facto, exprobratione, ostentatione, plerisq; molestus, gravis, undè amittens gratia venustatem, dum parit impotentis animi turpitudinem. Sic puer, à Matre acceptum subligaculum, leviter ostentat, Sic Junonium incedunt, & rotantur fæminæ, ut pavones, sic, ubi modicum successit, vel accessit, venditant sua su-

perbi, elato supercilio, inflatis incedunt buccis, se canunt, se mirantur, sua tantum in materiam dicti, oorum obviis, notis, ignotisque; toties repetunt, pompam suæ turpitudinis, & levitatis agentes, fædi, & exhibilandi. Omnis igitur ostentatio, est turpis, & actionis immodestia, quæ derogat verecundiæ. Quia verò vulgo dicitur *nimiam modestiam*, seu verecundiam, *non ambire incensum*, certè fit dum aliquando, non modestia, sed per excessum pudoris, imò pro defectu fortitudinis animi, intempestiva meticulositas est, dum nomine importunorum, *agendo dicendo* intermittit opportuna, *Haypocratis emula*. Sunt adhuc magis improbandi, qui non jam pro meticulositate, verum pro astutia, tum authoritati parandæ, *Areopagitarum* silentem gravitatem, publicis præsertim in consiliis, induunt affectate, ut premant, quod dicendum expedit, nè offendant veritate, nè privatis suis in aliquorum gratia, obstant commodis, cum rectus quisque civis, publico bono studens, imitari debeat pietatem filii, qui amisso gladio, patrem sicariorum ab incurso, tueri dum non posset, objectu corporis, vulnera excepit, aut declinavit. Satiùs igitur, revocando mentem ad virtutem & fortia, vacillet gratia privata, tum authoritas, non ultra tamen septa opportunorum, quam ut verecundiæ, modestiæque nomine, tot proximorum in Republica parandum bonum, vel secus nutriendo neglectum malum, eoque avertendum, intermittatur. Et *Amycle quondam* (quod ajunt) *tacendo perire*. Si verò adeò, in aliquorum gratia & opinione, pro tuo privato respectu, aliquid intermittas, id ab occulto ingenio melioris faci, certè reparandum speraturas. Catholicum enim per omnia, quam absolutè Politicum, quemque in negotiis publicis malim, & esse svadeam. Sed hæc, velut obiter dicta sunt.

7 Turpe est, honestis præsertim, & factu possibilibus in
nego-

negotii deficere, ac velut sarcinam inutilem, contemptim ab-
iicere, anhelumq; lassari, vel detrectare planè labores, quos, aut
senes, aut in majori dignitate positi, suscipiunt, vel imbecilli-
ores. Ratio: Quia hoc signum, mollis animi, contrarium vi-
tium patientiæ, quæ est laborum constans perpessio, imò hoc
est imbecillitatem, vel emeritatem suscepti, prodere.

8. Indecorum, ab aliis beneficia accipere, idq; sæpius,
nam est loci inferioris, & egestatis signum; dein, quia honestius
est dare beneficium, quam accipere. Ita sordidum, si te bene-
ficiis, non ornari solum, sed onerari patiari. Etiam turpe est
beneficia data exprobrare, quia meminisse debet, qui accipit,
& oblivisci, qui contulit, est enim parvi animi, beneficia ad cal-
culum revocare.

9. Illaudabile, res alienas præclare gestas, sibi vendica-
re, hac enim arrogantia, nihil odiosius, nihil injustius. Undè
Achilles, Agamemnonem impudentiæ reprehendit, qui eius
non solum gestarum laudem, sed etiam præmia præripuit.

10. Turpe est, non solum vitiosum esse, sed etiam carere
iis bonis, quorum omnes, præsertim si pares, participes sunt.

11. Si circa nos, vel in nobis eveniat, quod statui, per-
sonæ, expectationi hominum, nostræq; non respondeat, iuxta
illud, *qui magna facere posse præsumitur, velut nihil agit, leviora fa-
ciens*. Sic turpè est, Officio non satisfacere, imò si mores, tum
actio, non respondeant sermoni, aliud in titulo (quod ajunt) ali-
ud in pyxide. Prout ad hunc locum, referuntur vitia Magi-
stratum.

12. Omnia turpia esse, quæ nos ad opprobrium, & igno-
miniam adducunt, velut sunt ministeria sordida; aut serviles pla-
cere studentium, vel assentatorum *Actus*.

13. Etiam turpis omnis imperfectio, cò verò magis, dum
negli-

negligitur, præsertim si facile perfici, ut compensari per aliud, aut saltem obtegi possit, dum modo velimus. Turpè item passim querulari de minimis, nam est infirmitatis animi vel alicuius defectus indicium. Imò cuiuscunq; affectus, turpe est abripi nimium passione: insolentis videlicet appetitus vel desiderij, tum nonconvenientis amoris, effusæ lætitiæ, aut levitatis, vel quandoq; ignavi metus, tum quod obrepit sæpissime, impertinentis Iræ, vel odii, si præsertim æstuosæ mentis, & impatientiæ vitio, non lingvæ modo, sed calami, prorumpimus in iurgia, tum exprobrationes arietibus, armisq; chartaceis digladiari haud viriliter, expeditissimi, contentioni quam actioni, vossellis quàm gladio certare, accommodatiores, dumq; carpinaus imbelliter, deperditâ authoritate ut carpamur, pares aliorum dum provocantur importunè affectus. (Lege retro punctum de Ira)

14. Imò turpis est omnis error, si præsertim temerarius, si voluntarius, si circa facilia, ac vel maximè, si repetitus. Verumtamen, agentibus, multa, nec otiosis, privilegio imperfectionis humanæ, aut arbitrio non respondentis ad omnia fortunæ, non mirum aliquando, si errare obrepit. Nihil agentes, nihil errant, nec enim adest actio, quæ detegat inertiam, errorem. Nisi quod otium solum, ignavia, nihil id est agere, pro gravissimo censeatur errore, imò (quod majus) vitio.

In reliquo, Prout comes Pudoris est Justitia, ita Injustitia, Impudentiæ, igitur hæc utraq; turpis.

Quos maximè verecundamur.

1. *EOs maximè verecundamur.* Qui nos, & nostras virtutes, antè sciunt, & admirantur, quia metuemus, nè illi secus, quam

quàm soliti sunt, de nobis sentiant *Comparatione præteritorum.*

2. *Etiam eos verecundamur*, qui aliquos defectus, vel occulta rerum nostrarum sciunt, conscii fortè secretorum, ex præfenti, vel præterita nostra vita, & actione, veremur enim, nè quid in oppositum gloriæ nostræ, tum honestatis, revelent exprobraturi; præsertim, si qui fuere, antè, nostri familiares, vel nostrorum. Undè sequitur, quia eos quoq; verecundamur, coram quibus, nullum defectum nostrorum, occultare possumus.

3. Eos, quibus nos etiam, ob virtutes eorum *Morales, Togatas, Sagatas*, multum tribuimus, nam aliorum virtutem, probe noscunt, dum ipsi tales, & quasi exprobrantes aspiciunt nostra, licet taceant; vel quia nostri æmuli sunt, tum præsertim, nè comparatione illorum, pro inferioribus habeamur, & vilescamus.

4. Insuper eos verecundamur, à quibus, nos & nostra probari cupimus, & quorum de nobis æstimationem, non contemnimus, qui præsertim sunt *quodammodo perfectiores*. Huc quoq; referuntur *Parentes Domini, Præceptores, Magistratus*, vel quoquo modo nobis superiores, etiam benefactores, nam eos maxime verecundamur, si præsertim videamur ingrati, nec pensantes gratiam, officiis paribus. Ideoq; nonnulli compensationis fenore nè teneantur, malunt oblatam sibi humanitatem, munera & alicuius benevolentiae invitamenta, excusare honeste, quàm admittere, eoq; solutionis debito ligari, servile putantes, qui actus, præsertim in Principibus personis, ad generositatem animi, referri videtur, quibus præstare gratiam, quàm acceptare, libereq; non ex necessitate munera dispensare, honestius putatur, qui enim dat viro Principi, non dat, sed maximum poscit, imò feneratur.

5. *Eos maxime nos erubescere*, qui eodem quo nos scelere, obstricti non sunt, quod appareat, eos diversa à nobis, imò honestiora sentire.

6. Qui incontinentiâ lingvæ, nostra efferunt in vulgus, eaq; spargunt, quæ nos occulta cupimus esse. Tales autem sunt maxime, quos injuriis affecimus, qui observant nos, & captant occasionem, probris nos prosequendi?

7. *Maledicos*, nam si illi ore virulento innocentes incessunt, quanto magis, quoquo modo nocentes, lacerabunt.

8. *Eos verecundamur*, à quibus nihil unquam frustra rogavimus, quod talibus admirationi non esse existimamus. Contra, eos non magni facimus, qui rogati, nobis suam opem denegârunt. Igitur beneficis, & liberalibus hominibus, præ cæteris reverentia exhibetur, sordidi, inciviles, illiberales, contempti jacent, neq; eos facile erubescimus, *quasi ipsi contemptu & vituperio sint digni.*

9. *Verecundamur maxime ignotos vel advenas.* Prout enim noti & familiares defectuum & perfectionum nostrarum conscii, multa nobis condonant in gratiam, vel comparisonem melioris, sic è contra ignoti, si aliquid in contrarium, ex insperato, semel advertant, semper tale per omnia, nobis inesse putant & in reliqua, judicium adversum ferunt, vel secus, in melius judicant per totum, semel si repererint bene. Ideò, communiter coram ignotis, & recenter nos invisentibus, exquisitiore apparatu, quidvis agendum, dicendum, monstrandum præcupimus, nostra & nostrorum. Imò, occultamus defectum, egestatem quandoq; & miseriam (velut quidam ait) faciendo in tempus splendidam, bene olentem, ac purpuratam, in apparentiam studiosè laborantes, quasi ab eo, magna pars existimationis nostræ, in post pendere videatur. Huc pertinet dictum. *Multa possunt licite fieri, quæ non possunt honestè.* Salvâq; gratiâ *videri.* Undè obtegèda sunt. Et S. Paulus I. ad Corinth. Cap. VI. *Omnia mihi licent, sed non omnia expediunt.* Hic dicendum venit. Illam haberi notam perfectissimi pudoris,

doris, ipsiusq; virtutis, cum quod objectatum fuerit, nos ipsos introspicimus, veritatis in examen, correctionemvè, non in eos inquirentes, exasperati, qui malefactum arguunt, propalârunt, vel detulère, namq; tales, latere malunt, non corrigi student (Vide retrò, De Ira Punctum. *Quibus irascuntur Homines?* Paragrapho 2.)

Qui autem verecundatur?

I. *H*omines ingenuè educari. Modesti, ac simplices, eò quod illi, omnes & singulos revereantur, sed hic pudor, in *Virginibus*, tum in pueris, maximè laudatur, tanquam signum virtutis. In viris verò gravioribus, aliquando reprehenditur, tanquam sit mollis animi signum, ad minima erubescere. Nisi aliquid contrarium sit mori, atq; honestati. Iniq; igitur illi, vel potius astutè faciunt, qui objectu non pudendi pudoris, ac inanis metus, dum in molles, & incautos, eoq; promptè respondendi nescios, vel pro verecundia contravenire non audentes inciderint, eos involvere, & expugnare in annuendum pro libitu, præsumunt, niq; habeant, velut ex justo indignantes. Ipsi potius, pro impertinentium illaris, constanti, generosaq; responsione arguendi, morositatis imò, ac impudentiæ, vel importunitatis notandi.

2. *Erubescunt illi*, qui habent, quod dehonestet se, majoresq; suos, vel eos, quibus cum aliqua propinquitare conjuncti sunt, vel quorum infamia, ad ipsos quoquo modo pertinere videtur. In quorum numero, continentur *domestici, Parentes Propinqui, Magistratus, Domini*. Imò erubescunt, qui sunt conscii viti-
orum, vel alicuius imperfectionis, unde vitant congressus, & occasiones, imò nesciri, præcupiunt. Vetus dictum, *Lippus oculus, non fert lucem*. Maluntq; nihil, quàm malè agere, vitandæ censuræ, vel comparationis.

3. Ve-

3. Verecundantur, qui vident adesse suos æmulos, imò ætatæ, peritiâ potestate, vel quovis modo superiores, tum rerum suarum conscios, vel censores, aut cum quibus, de honoribus disceptant. Homines, multa bona facerent, si adessent censores. *Magna enim peccatorum pars tollitur, si peccantibus testis assistat.*

4. Erubescunt, qui se in luce versari intelligunt, & quædum agunt, aut patiuntur, sentiunt, visum iri ab aliis, præsertim si aliquid imperfectè sciunt possunt vel habent. Verentur enim, nè à potentioribus, & in eo perfectis tum rerum gnaris, eoq; in melius, semper aliquid ab unoquoq; poscentibus, redarguantur. Justè igitur de se dicit Marius apud Sallustium. *Didici nihil metuerè, præter turpem famam.*

Huc fortè pertinet dictum: *Quod non vetat lex, hoc vetat fieri Pudor.* Tum illud alterum. *Principes pudor, pauperes ac impotentes necessitas, divites & fortunatos satietas, in melius modestiæ mutant.*

Legatur velim Commentarius Plutarchi, de vitioso Pudore; Ea tamen cautione, dum ineptè verecundos, fanis imbuat præceptis, nè meticulosam propter verecundiam, opportunè inquirenda, vetanda, dicenda, agenda, imò constanter neganda, cavendaq; intermittant, aut *objecto importuno pudore* expugnentur, id naturâ superbi, vel audaculi, tam astuti, nè dicam leves, in majores ausus inquietandi homines, rerum verò suarum, quoquo modo stabiliendarum ad intentum, exclusâ omni verecundiâ velut vitiosâ, trahant inquam ad artem, vel præceptum, proq; illa, specie generositatis animi, aut fortitudinis, vel constantiæ, confinia verecundiæ, mansuetudinis, æquanimittatis perturbantes, sequentur impudentiam.

Tandem, quod de negotio quovis, etiam de verecundiâ dicere

dicere possim. Prima claustra Pudoris, accessu ardua, expugnata esse firmissima, sola penes patientem spes, & sæpè tentantem, spontè in post, cuncta patebunt. Undè sequitur mox. Impudentia.

8.

De Impudentia ejusq; Causis

Undè fons mali

Tum qui sunt Impudentes?

I. **P**arvi judicii homines, qui rectè dijudicare non possunt, quid decorum, quid honestum, sunt ferè in aliquibus impudentes, verùm hi, quoquo modo excusantur, nisi alias, affectata sit rerum inscitia.

2. Viri temerarij, qui non ratione, verùm impetu, ac stultitiâ ducuntur. Huc spectant morosi, Importuni, Intrusores non vocati. Dein, *Viri Lenes*, Multiloqui, Rumigeruli, Assentatores, etiam *Joviales* & *faceti*, qui sibi nimium indulgent usq; ad impudentiam, præsertim in familiaritatem, se ultrò intrudentes, prout enim dicto vulgari, in *Multiloquio*, etiam in *familiari facto*, non deerit peccatum. Per hos promptissimè periculum adit æstimatarum personarum honor, & alias inaccessa gravitas. Eoq; viris honoratis, maximè cavendi infraq; animum habendo. Secùs laceßere, aut obluetari, plurimum nocet, imò respondere, convitio par est, aut levitati, verùm tacere prodest: indulgendo parcendoq; ut ineptiarum, si non stultitiæ, candidatis.

Hic appositè servit dictum Catonis. Is enim cujusdam dicacitate vel probris impetitus, intra generosam gravitatem respondit. *Impar mihi tecum certandi conditio est, tibi seu malè dicere,*

Z

seu

seu male audire soletum, mihi & male dicere haud congruum, & male audire difficile, tum indecorum habetur, ut tua dicta contemnere prosta.
Sic plerumq; fit, genus inter dispares.

3. *Audaculi*, etiam Eloquentuli, ac evadendo periti, qui putant quidvis impunè sibi, vel ad excusationem, licere. Præsertim, si quid ante tentatum, ex optato successit. Huc referuntur mendaces, quia pari mendacio, quidquid malè egerint, elabi conantur, & sciunt. Sed non verbis modo, verùm etiam factis, mentiuntur plurimi, ad impudentiam.

4. *Viri passionati*; vg. Qui promptè laborant Ira, Odio, Amore, Invidia. Nam affectu, inquemvis aulum obcæcantur.

5. *Viri arrogantes, feroces, ac superbi*, qui sibi nimium fidentes, ex alto despiciunt, contemnuntq; res, & personas, labuntur facilè in insolentiam, vel impudentiam, quid quid enim malè egerint, falsæ titulo generositatis, nè confundi videantur, ignominiam erroris non agnoscunt, verùm sibi complacent, recti & liciti sub nomine, totum vendidantes. Imò pergere in majores ausus, dùm pertinacia est, constantiam, infractumq; robur animi, falso putant, aut imponunt, aut certè pervincunt, præsertim si quædam morum blandimenta, reliquis inescandis adhibent, cum in alios male, hinc sibi quisq; metuit, nè in se quoq; peccetur, nisi malint esse blandientes amici, quàm redarguendo, veraces eoq; malitiam irritantes, Imò ideo student esse amici, ne fiant servi, habentur ergò magis quàm habent, obsequiis tum adulatione redimentes pacem, vel amicitiam, undè merentur eam veriùs, non possident, speciem in illa, non vim retinentes. Miram corrupti sæculi pravitatem, vel errorem, cùm promptè totum desert, eorum fortunæ, tum amicitia qui ulcisci, nocereq; possunt, dùm volunt. Nolle, seu non posse nocere, despectui habetur. Nec adeò amatur beneficium, quàm timetur ultio,

ultio, vel injuria, verum hæc mollis, obliqui, & impotentis animi signa, Rectus, altior, fortis, sibiq; fidens animus, irritatur vel erigitur adversis, non frangitur, dum aggrediendo, ac pervincendo, securiorem se putat, quam per obsequium, illud sua in manu, hoc in alterius, dum arbitratur esse, [quod novi politici ajant] discretionem, vel potius voluntate, eoq; precario, pacem haberi credit, & indignatur.

6. *Prepotentes, & summe Authoritatis viri* Nam putant se excusari, & quidvis sibi licere, dum redargui vix possunt, ac sperant impunitatem. Recte hinc dictum à quopiam. *Proles ingentium opum ac potestatis petulantia.* Eorum præsertim, qui repente felices, ex nihilo subito magni, integris adolevere cubitis, de quibus velut de fungis dici possit, qui unica nocte, toti crescunt, unde majori fortunæ non assveti, loco authoritatis, insolentiam sumunt, & superbiam.

7. *Notate personæ, proclamatae, infames* sunt in ulteriora impudentes, non amplius enim habent famam, quam perdant, juxta illud Taciti. *Apud Prodiges fame novissima voluptas est.* Et Svetonius de Nerone: *Nihil eum patientius, quam maledicta populi tulisse, vel contemptu fame, vel nè fatendo dolorem, irritaret in pejus ingenia.* Ut sunt plerumq; homines vitæ contaminatæ, & profligatissimi, vel præmortui detritiq; pudoris, quibus consuetudo perperam agendi, in naturam versa, vel ut scripturæ verbis rectius dicatur (Proverb. Cap. 2.) *Qui ambulant per vias tenebrosas, letantur cum malè fecerint, & exultant in rebus pessimis.*

Huc pertinent Viri *umbratici, latebrosi*, etiam solitarii, qui nec sciri, nec aspici sua probra putant. Tum qui non innocentia sua, vel saltè correctione, sed in latebra fuga, negatione vè, malitiæ lux statuunt præsidium, vel fortè ausu in pejore, eoq; raro corrigibiles.

8. *Avari & quæstuosi, sunt Impudentes*, quia lucri causâ totum agunt, & facile dispensant honestatem, nihil illis turpe, quod quæstuosum.

9. *Fatui, & rationis expertes.* Sunt plerumq; impudentes, non enim sciunt, quod agunt, Etiam *Ebrii*, hoc loco commode ponuntur. Nam *Ebrietas voluntaria insania est*, sed differre malefactum ebriorum, à fatuis, quoniam fatui, defectu rationis errant perpetuò, compassione aut excusatione, non accusatione digni, Ebrii, secus peccant voluntariò. Licet verò abeant à ratione, & insaniant, dum sunt Ebrii, tamen sunt rationales antequam inebriati. Si non potest Ebrius continere insaniam tamen sobrius, potuit continere ebrietatem, né admitteret insolentis actionis, & peccati causam, ut igitur non inebriari, sic ebrium non peccare, est in nostra, plena, libera, & sobria potestate; Nam si quæ inest insania, non est ex *antecedenti* causa, sed ex *consequenti* vitio ebrietatis, nec ideo peccantes excusantur. Eques, non ascendit duri oris, cervicisq; equum qui semel auxit in præcipitia. Nemo tangit, sed imò averfatur procul stygiam & intoxicatam potionem, nec sobrius & rationalis homo, ad certamen temulentiae fortè provocatus, capiat scyphum, mentem, rationemq; sibi auferentem, & malorum causam. Nisi fortè, ebrietas, ex aliquo casuali, nec satis deliberato actu, ipseq; malè sanæ ebrietatis effectus, sequatur. Bibitur enim quandoq; modicè, non obruendæ, sed excitandæ menti, vel alacritati.

10. *Etiam consanguinei, & qui pro diutina familiaritate, secum fidenter agunt, plerumq; per abusum amicitiae, in impudentes actus devolvuntur, vel ex eo, quod sibi putent, totum amicitiae lege convenire, vel parcendum facile sperant, etsi offenderint.* Ex eo sequitur. *Nimia familiaritas* (vulgari dicto) *facit*

Cap. VI, de animorum permot. & Affectibus. 189

cit contemptum. Eodem collimant Poloni. *Insa bez Ceremonii, in-
sa bez przystoynosci* parando contemptui, perdendæ æstimationi.

11. Illi quoq; impudentes sunt, quibus aliquid si facere con-
tigit, impunè cessit, nec penam tulere, neq; saltem redargutio-
nem, seu casu, vel ob impotentiam & impedimentum, respectu
errantis, vel ex gratia, tum incuria, cohibere potentis.

12. Necessitate pressi, aut desperati, quidvis putant sibi lice-
re, seq; facile quidquid egerint excusari. Huc pertinet extre-
ma paupertas, & defectus.

13. Etiam ignorantia vel errore, fit sæpè aliquid contra de-
dibum honestatis, & recti.

14. Qui in alios, aut saltem in necessitatem, vel occasi-
onem, causam malè facti transferre facile possunt aut sciunt, tum
habent *praxim evadendi*, sunt plerumq; impudentes. Hi vero
publicè privatimq; sunt periculosissimi, dum præsertim insinuan-
di se artem norunt, cuiusq; auribus vel gratiæ pro levitate ad-
repentes. Talibus pudor, fides, virtusq; omnis, prompte ve-
nalis modò pretium flagitii detur, ex præparato.

15. Qui gratia multorum, lauto tum familiari convivio,
dein fucata amicitia dictis faculq; in speciem apertæ simplicita-
tis, solutioribus, aliisq; parandæ amicitiae aptis rebus, paravisse
se putant, ad insolita, & actionum illicita, sæpè decurrunt, quod
se excusandos ab amicis sperent, vel defendendos, vel quia ci-
vilitatis, & beneficentiæ fucò, multa vitiorum, facile aut obte-
guntur, aut condonantur. Huc referuntur homines, amænæ &
subridentis faciei, & responsi, quibus pleraq; ab eo condimento,
vel recompenlativo, licet aspera, excusata. Unde facile indi-
etorum, actionumvè illicita, indebita, minore verecundiâ dela-
buntur, specie molliorum duri, & graves, specie amicitiae fal-
laces, tantum absunt à malefacto, quantum à prætextu, rebus ad-
struere

struere, vel imponere scientes, publice privatimq; honestam extra, vel actionis debitum, facile committunt. Nec longè ab sunt, de quibus dictum. Pessimum peccantium genus, ridentes, namq; sibi complacent, & aliis imponunt. Rem emolliant verbo, horror tum atrocitas, ut demantur actioni, undè resipiscentiæ loco, vel correctionis, magis in contrarium vadunt.

16. *Viri Vindictivi* implacabiles, & nocere per occulta scientes, etiam *factiosi*, aut qui per litigia sunt potentes, dum se metuendos reddunt, non facile sibi putant, à quopiam, rem malè actam exprobrari, cum metuuntur, & quos offendere periculosum, undè multa indebitè audent, & committunt.

17. *Qui Iudicia in potestate habent* non se promptè lege petendos sperant, quàm in alios exerceant, eoq; magis, dum prætextu legis, ac justitiæ, occasionem vindictæ, pro malitia ingenii venantur, suamq; gratiam & favorem, ab aliis querendam putant, non ut ipsi aliorum querant. Non datur verò atrocior prædo, quàm Magistratus, potestate abutens, vel fortè insolens. Huc pertinent, Regum gratiâ pollentes, quorum arbitrio, res stant, & beneficia dispensantur, cuicunq; prodesse aut obesse, dum velint satis potentes. Tales igitur, si absit verècundia, multa indebita, illicita, ultra consuetum & ordinem, non modò privatim, ad injuriam proximi, sed quod pejus, in negotiis publicis agunt, petendo, inferendo, proponendo, imò rectè impediendo, non curantes, etsi omnium damno, dum quid assequantur ad desiderium, suoq; commodo. Nec frustra fingunt Mythologi, Jovem ex consilio Deorum, cohibendæ malitiæ, pudorem in homines immisisse, dum fortè, ad hæc inferiora prospectans, nimirum invalescentes fraudes, odia, molimina, illicitorum appetitum, & per universum exuberantem malitiam adverissent, prompta orbi subvertendo, ni frenandis audaculo-
rum

rum vitii, & inducendæ modestiæ, viâ pudoris, certissimi remedii loco, maturè provisum fuisset, minimè opus panâ, & iudice, ubi dominatur pudor, qui si absit, solus licitoris, & fascium, labor est.

18. *Ignorantia Dei & Divinorum*, tum laxior Conscientia, impudentiæ maxima causa, prout enim colentes Deum, sunt virtuosî, etiam, virtutis incurij, sunt agendo impudentes. *Impius, cum in profundum peccatorum venerit, contemnit,*

19. Qui ex aliquo adjuncto virtutis, vel ex iustitia morali, tum Politica, speciosum agendi prætextum habent, sæpè privatim publiceque actus impudentes & illicitos committunt, in favorem aut odium alterius, sæpè sub prætextu *Iustitiæ* exercent severitatem, vel secus, sub nomine clementiæ nocivam inducunt Impunitatem. Deinde occasione honesti tributi, vel abdicti, spoliant subditos, tum amicum. Aut sub prætextu licitæ defensionis, inducunt bella, hostilitatem, oppressionem, actus injuriosos, rapinas, & in alios occidium. Quod vitium in aulis Principum, & in Ministris statuum præcipuè dominatur, quibus sub specie curationis, *velut imperfectis medicis impunè occidere licet*, usurpantibus pro licito vitium, quod protegitur, legitimæ actionis, curæ, pietatis, vel Officij, honesto nomine. Sic à prætextu liberalitatis, sæpè sunt multi prodigales, titulo authoritatis, superbi, prætextu iustitiæ, litigiosi, invalores, usurpatores, oppressores; specie veritatis, detractores, tum censores rerum ac personarum injusti, sub velo pietatis aut virtutis, nec non simplicitatis hypocritæ, amicitiae tum negotiorum fallaces. Demum, nomine servandi, aut faciendi in publicum Ordinis, populo aut singulis graves, novitatum invectores, plerisque injuriosi, vel prout est potens, ac ingeniosissima nequitia eorum, qui specie remedij nocent, rebus larvam, quam volunt, inducere scientes.

Huc

Huc proximè referuntur, honorum & commodorum ardentes æmuli, nam obæcantur animo. Rectè Tacitus: *Pessimus veri affectus venenum, sua cuiq; utilitas.*

20. Sumus etiam facile dicto facto, impudentes coram iis qui ejusdem sunt, prout nos erroris, aut flagitii. Eoq; magis, si fiant, adhuc nobis peiores, nostrorum verò defectuum sunt ante conscii Prioris causa, quia similia, prout sibi, *Inter conscios consentur etiã* cognata, non facile acculantur, aut exprobrantur, *Consanguineæ* in eandem desemet culpam, supportandamq; censuram. *Familiares* Causa posterioris, quia nostra utcunq; *Domestici.* minora flagitia, vel errores, minus probrosi videntur, peiorum comparatione, dumq; nostra priora flagitia, dum sciuntur, nihil novæ ignominie ex præsentis facto, accessurum nobis metuimus, eoq; perseveramus impudentes. Huc proximè refertur *Societas*, & multitudo *idem facientium*, quæ uti securus ab impunitate, etiam facile impudentes reddit.

21. Super omnia contemptus præsentis famæ vel altioris parandi nominis, deia irreverentia superioris potestatis, impudentiæ, eorumq; causa, omnia sprevit, qui pænam, qui censuram, maximè verò, qui *Admonentem, qui sprevis Punientem*, contraq; meliora & honesta collum obdixit, quibus ut latus asini ad plagas, sic animus ad monita & contumelias obduruit.

22. *Etiã simplices Innocentes, nec in rebus versati tùm ignorantes*, aliquid indebitum committere possunt, sed hi facile excusabiles. Etiam homines non ingenuè educati, ut parvæ polities, rurales, tùm à cultiore vivendi cætu segregati, deinde peregrini & advenæ, gentis morum, legemq; prorsus nescientes, neq; assuefacti, pleraq; committere facile, contra debita rerum, morumq; possunt, sed facile excusantur.

Hoc quidem Penetum, de Impudentia ad primum librum

Alitio-

Militarium meorum, Typis *Amsterdamianis* nuper impressum habetur. Hic tamen inter Præcepta Oratoria, locum non ineptè, imò necessario, habet, præsertim cùm auctuarium meliorationis quorundam punctorum accessit.

9.

De Injuria, & Quæ ex ea

De Causis Injuriarum per se Vel ut sic.

Causæ Injuriarum abstractim aut speculativè sumptæ sunt quatuor
Materialis. Formalis. Finalis, & efficiens.

Materialis Injuria, vel Crimen, error, aut peccatum, dicitur: ubi est materia tantum criminis, non tamen crimen dici potest v.g. Aliquis avem Sagittâ petiit, interim hominem; vepres intra latitantem, nescius feriit, qui actus *Involuntarius* dicitur. Vel. Fecit, aut effatus, aliquid rectâ Intentione, & more, convenienti, simpliciq; mentis intuitu, exinde tamen, velut ulcerosis & reconditis sventum ingeniis, interpretatus aliquis offensam, aut damnum sibi. Vel aliquis illatam injuriam propulsare conatus legitimè nescius, extraq; intentionē, de altera persona, interim altera persona traxit exidè à remoto sibi, *mediatasq;* imò *mediatas* per ambages, incommodū vel injuriā. Illud ergò incommodū quantum ad alteram personam, vel injuria non est *Data* sed verius *accepta* vel spontè *Attracta*, aut *Petita* sibi, vel *Assumpta*, quæ etiam *Apprehensa*, vel *Interpretata remota* aut per *accidens Causa*, dici potest. Vel præcautus aliquis de ficcariis, seu latronibus, certo certius nocte proxima, domum suam (in periculum vitæ ac fortunarum) invasuris, interim vicinus jocans, terrefacere hominem cupiens, excitato confidenter clamore, & tumultu, nocte

supervenit, hinc Paterfamilias pavefactus, & latronum incursum putans, ex preparato & prævisto, se suaq; defensurus, occidit ignarus supervenientem amicum, & comitantium aliquod, non studio occisionis, verum sua defendendo. Hic ergo occisor. *Materialiter non formaliter* peccasse, necemq; inticulisse innocuam dicitur eoq; excusari potest, ut sit illi impunè modò à *subsequente conscientia* factum execretur, doleat & improbet. Etiam sacro sub exemplo, res inferatur oportet. Creatio arboris scientiæ boni & mali, ipsaq; in Paradiso consistens arbor, non dedit primis nostris Parentibus, *causam impulsivam*, peccandi, alioquin, (quod est cogitare absurdissimum,) Deus esset Author, & Causa peccati, fuit tamen causa peccati in arbore, non quidem *data* sed ab *Adam sponte accepta*. Non *impressa*, verum *apprehensa* & *attractata*, velut calor ignis, nemini nocet, nec urit, nisi spontè a liquid ingestum, aut admotum fuerit, mediante volitione admoventis, undè etiam causa media, vel occasio dici potest, æq; enim arbor eadem, causa fuisset meriti si in partem rectæ obedientiæ, protoparens noster, illà usus fuisset.

Formalis Causa Injurie dicitur eadem quæ est Causa *Voluntaria impressa premeditata, studiosa impulsiva* *urgens, vel cogens.* vel etiam dici potest. *Causa proxima*

Itaq; ex præmissis liquet, Causas *Materiales* injuriarum & Criminum, ferè inculpabiles esse, aut facile posse excusari dum potius sunt aliquando, ex causa attractiva, personæ *patientis* quam ex merito *agentis*. Imo inest verius illis occasio, quàm merè Causa, eaq; non *interior*, aut *proxima*, sed *exterior*, & *remota*, magis inquam inesse potest facto, infortunium peccantis quam injustitia. Innocens animus sed irata fortuna, non pari igitur habenda sunt gradu injuria patientis, & agentis culpa, si quid fiat ex ignorantia, casu, vel cōdactione, aliove proposito, quàm vo-
lunta-

luntate, malitiâ, cum consilio, unde suam mensuram res capiunt, ad veniâ, vel rigoris illicia.

Causæ verò injuriarum *formales* non sunt extra culpam, neq; ided excusari possunt, nam sunt merè voluntariæ, & velut impressæ actioni, eoq; magis puniendæ, non tam in ultionem præteriti, futurum enim decreta magis *respiciunt*, quàm ut in post ferant severitatis exemplum, & in peccaturos terrorem.

Finalis & Efficiens Causa Injurie, ad *Formalem* hoc loco referri potest, nisi quod finalis, modò non accedat Causa *Efficiens*, & spontaneus *factor*, apud homines, utcunq; sub interpretatione cadere, & excusari potest. Verùm non apud Deum, mentem interiorem, & voluntates hominum introsipientem v.g. Insedit aliquis viam occisurus hominem inimicum, interim casu alia viâ discessit ille, mortemq; evasit. Hinc. Insidiator excusare se coram hominibus de intentione occulta, utcunq; potest, verùm apud Deum penitiora mentium pervadentem, nullatenus excusatur, nam *finalis Causa* erat infestionis, ut homo ille occideretur, licet casu interveniente, non successit factum, & peremptio.

Verùm etiam tali occasione, si intentio declinandæ injuriæ recta sit, uti apud Deum, multò magis apud homines, inculpabile, aut saltem dissimulabile factum haberi debet. v.g. Alicuius eximii Civis, & viri, quidam è vulgaribus fustè pulsavit famulum. Dominus certior factus, recentemq; ignominiam egre animo volutans, si ulcisceretur, redderetq; par pari, ad legem fori & conscientie, vindictam prohibentis, culpatum iri nec se depul-
sisse injuriam, apud ignaros facti, quibus compati minoribus, semper promptum est, verum pro potentia oppressisse hominem traducendum in vulgo fore ut in post gravius contra se peccaretur, tanquam ex facili tolleraturum, juxta illud. *Veterem injuriam qui fert, invitat novam.* injuria citò fit, petitio justitiæ, diu interim

mali, patientiâ bonorum irritantur. Pugnant igitur inter se famâ, ejusq; in post conservatione, & conscientiâ, non vindictam, sed media ratione, & Consilio, solum apparatus, ostentationemq; depellendæ injuriæ, administrare placuit, Missis famulis in speciem, cumq; strepitu velut in reddendam ultionem paratis, ut percussor rescians, studiosè caveret sibi, metuq; in deprecationem, & pænitentiam facti; ut impelleretur. Dicis nunc ergo, culpandum pro facto Dominum, & famulos minimè. Sed illi par pari reddendum, & pejora verborum minitantium, palam intulerunt, quid inde? Quo enim plura locuti, eò minus vindictam, sed ostentationem apparatus, Judex suspicetur. *Pleriq; hominum, extra verba primi affectus, cogitationem non ultra jaculantur, in domesticos, etiam in filios, auctoritati obsequiorum parandæ, verba facile pugnaces, & occisiones, mox intra generosiores minas, vindictam satis steterisse putantes.* Qui vero ulcisci cupit, minus loquitur, plus tacet, quo incautiùs, sub velo dissimulationis, inimicum præoccupet, periculo involuturus. Illa ergo minitatio, est ferè extra culpam, nec eam, immediatæ nescis crimen, vocare Judex potest. Præsertim cum postea, eundem hominè, alibi commodè visum, nec pugno, nec verbo laceffitum, iidem transmiserint. Igitur objecta crimina, pro approbatis, Judex non statim habeat, *quis enim innocens erit, si accusasse sufficiat?* verum in dubiis actionibus, & causis offensarum, quas *Intentionales* aliqui aptè vocant, cum de intentione solus Deus rectè Judicium ferre potest, consultius Judici, in mitiorem interpretationem facti, & conjecturarum ut incumbat. *Malitq; de venia data non, laudari, quàm de supersua severitate, coram Deo accusari, imò malit alium judicari de accusato, quàm se de male judicato.* Quavis enim in causa, ignoscendi *querere Judex materiam debet, non puniendi occasiones, nec involvendi hominibus peccata hominum malit quàm*

inno-

Cap. VI. de animorum permot. & Affectibus 197

innocentiam. Si rectus vocari cupit, Christi exemplum secutus, ita infirmos curantis, ut eum illis infirmaretur, pateretur. Minora utiq; superflue clementie, quam superabundantis *Iustitie* delicta esse, & errores, minusq; incumbere conscientie Judicis, ex clementia onus. *Acrius instituisse, multos penituit, stetit intra miora, rarius aut nunquam* Quidam actum esto? de innocentia fama; hominum, si quavis narratio fidem habet. Subita Innocentium diligentia, meditata fingentium astutia, interrogatorumq; laqueis, minimè sufficit, nec perturbatio explicatam verborum, suggerit prompte facilitatem. Infelicissimum verò quia malignos apud Auditores, tum sollicitos, vel molles, eoq; incautos, indeterius prompta crudelitas est. Hoc igitur præallegato casu, non recte dicatur, sanguinaria vindicta, fuisse molimen, sed verius tentatam eius ostentationem, neq; ideo *formale* crimen, sed merè *Materiale* in dandam veniam, vocari oportere. Prout alio sub exemplo, rem aptè intelligas. Invitatus quidam ad nuptias, fluvii cujusdam in transitu, aquis absorptus est, hinc occasionem submersionis datam ab invitatione forte dicas, sed non causam ab invitante. Occasio igitur aliud est, atq; aliud *Causa*. Nam occasio mali, fit etiam à nesciente & plane innocuo; *Causa*, nisi per industriam venit, & ex malitia.

Deinde subdividi potest, adhuc *Causa Injuria*. Quæ est ex *Antecedenti* conscientia, vel ex *subsequenti*. *Antecedens Causa Injuria*, multo gravior est *consequente*, & è converso, minor *Consequens, Antecedente*, vg. Non occidit ille, nec præmeditatus factum, injuriam vel crimen, tamen occisum hominem non indoluit, sed imò lætatus est, & quasi approbavit. Vel nescivit se aliquis peccare, dum faceret, tamen postquam errorem advertit, indoluit de commisso. Ergo ex *subsequente conscientia*, facit ille injuriam, & peccat, non quidem tam graviter, quam si planè fecisset, ex *Conscientia antecedente* & in factum deliberata. Ide-

Ideoq; ex *Antecedenti* conscientia & facto, criminofi & delinquentes, nunquam excusabiles, sed imò puniuntur.

Ex consequenti verò facto, vel conscientia, excusari ut eunq; possunt.

Hæc, *Causarum* speculativa cognitio, *Judicibus* & *Magistratibus* pernecessaria, ne temerariò judicent, & puniant, quæ forte extra culpam censerì, vel saltem excusari, possunt. Aliæ namq; *Causarum*, velut supra deductum est, sunt cum crimine, aliæ sine culpa, & sine crimine. Verùm potius artes illicitæ litigatorum, lucripetæ, captiosæ, vel prætenæ.

In eo quoq; *Judicem* cautum esse oportet, si æstimatarum personarum in favorem, & gratiam obtinendam, tum offensæ metu, multa aliter à testibus narrantur, verum sapius, ex commiseratione in minores, si illis contra magnos res est, plura falso & opinative ingeruntur. Præsertim cum minutiores, pro parvitate, in quidvis expediti, hac illave promptè volitant, varia in aures obviatorum, tum qui eiusdem sunt convictus, præparativè ad causam, infundunt, præsidium contra magnos, facillè implorant, invidiam personæ conciliantes, quasi in alios quoq; pro magnitudine, facillè insurrecturi, si contra unicum, actio succedat, multis minatur, qui uni facit injuriã. Prout sunt quidam, ingeniosissimæ malitiæ, quoniam iam sue Cause favorem, ex virtute, ac justitia, quàm Inimicitias *Judicis* hominumq; in odium personæ, fingendo multa falsa accusatione, alienis defectibus, ruina vè rem suam augentes, vel promoventes. *Pharisaico* imò *Stylo*, tum oratione, se ipsos laudantes, *adversario* procurant. Nec quantum Ipsi boni, sed in quantum *adversarium* malum persvaserint, tantum sibi pollicentur boni, & appetitæ ultionis, promptas habentes *lachrymas*, & varia doloris imitamenta in tantum suæ causæ imponendo justitiæ, quantum detraxerint malitiæ, ali-

Cap. VI, de animorum permot. & Affectibus. 199

na, qui gradus astutiae, consummatissimus est, artem nosse alii-
enis velut crescere spoliis. Plangunt & arguant, naturam imitan-
tes echinorum, quibus ingenium, contrahi, simul & pungere,
magni secus injuriam nec dignitas, pro ingenuitate, nec *Justitia*
Cause, quæulari, aut cursare cum lamentis svadet, aut patitur,
cum justitiæ suæ confisi, illam solam præstolantur, facile causam
perdunt. Lynceos igitur Magistratus esse oportet, in cogniti-
one caularum, nè innocenter accusatos, suamq; lædant conscien-
tiam. Si pauperes, erga, & minores, commiseratio iudicibus prom-
pta est, neq; *majoribus* sua magnitudo ad justitiam obesse debet,
siquidem non personas judicat Magistratus, aut lamenta, sed res
& actiones. *Neq; plorans pauper injustus ridenti proculq; lamentis,*
pro conscientia Innocentie, diviti, præferri in Causa debet. Huc ser-
vit proximè dictum Senecæ. *In summa fortuna, id miserrimum*
est, quod non licet palam esse miserrimos, & afflictos, sed inter
arumnas, Cor ipsum excedentes, oportet agere felicem, nec personam a-
mittere fortunati. Laudaverim igitur leges Romanorum, ubi cau-
tum erat Senatusconsilio. Nè *Decreta Patrum, ante diem decimum,*
in ararium inferrentur, idq; vitæ spatium damnatis, propagaretur,
tum magis, ut interjectu temporis, Senatui libertas, ad pæniten-
dum esset. Dicam iterum verbo: satius causis in dubiis, im-
punitum relinqui nocentem, quàm damnari innocentem, si e-
nim reus evaserit, poterit iterum puniri, ianocens si pereat semel,
non iterum revocabitur. Ideoq; lex Græcorum, faventior e-
rat, in partes accusati, cum enim, pares Judicum obvenirent
calculi, mos erat, ut reus absolveretur. Accusator siquidem, pro-
pior est suspicioni, ex malevolentia, accusatus, proximior me-
tui ac proinde confusioni, ad defensionem, ille perdit quod
non habet, accusatus damnum patitur eius, quod habet, aut
famæ, aut rerum, aut deniq; vitæ, tolerabilius verò, res non
acquiri,

acquiri, quam amitti, & non vocari, quam pelli, imò non laudari, quàm infamari.

Verùm, ut omnia huius materiæ inferantur, minimè omitterendum, videlicet: *Nemo in sua suorūq; Causa testis*. Nemo haberi potest, licet juratus, æquus Judex, si enim stimulante conscientia res Principalis non reticeatur, tamen molliendæ causæ, aut demantur quædam circumstantiarum, aut addantur sicutum est. Scivit hoc Divinitus Propheta ille Sanctus, ad Regem peccatorum, post raptam *Betsabeam* missus. Ideoq; remotam velut, nec ad eum pertinentem causam, sub imagine parabolæ, de violento raptore ovis, judicandam Regi obtulit, proprii oris decreto, faciliusvè convinceretur. Prout successit commentum. *Iratu Indignatione, adversus hominem illum nimis, dixit ad Nathan. Vivit Dominus, quoniam filius mortis est vir, qui fecit hoc* Dixit autem Nathan ad David Tu es vir. &c. &c. Sic ferè, ignotarum causarum, vel personarum, æqui sumus testes, aut iudices, nec adest causa, vel pretium, cur secus faciamus. In suis suorūq; causis, cæcutiunt plerūq; homines, & dijudicant sua, verius ab *inclinatione* affectu, aut passione, quam pro conscientia, vel ratione. Proculdubio, si Propheta ille, extra parabolæ scenam, directis sub nominibus, repræsentasset Regi factum, & causam, loco ferendæ sententiæ, in excusationes, lamenta preces, prorogationes beneficiorum juris importunas, Rex metuens, facile prorupisset, ut loco iudicii, & correctionis, lis, contentio, rixa haberetur. Testes igitur; Iudicesq; sunt rectiores, qui testimonia, vel iudicium, procul affectu, amore, odio, spe, metu, notitiâ, sed pro ratione ferunt, beneficio, vel injuriâ in ignotos, Ideoq; apud populos quosdam binos è peregrinis personis, causarum graviorum Iudices, incolis minime notos, annuatim, alios atq; alios sumere sicutum fuisse legitur. Unde oratori, in propositas Causas, non levis excurrendi materia

Nec

Nec illud quoq; omitam. Etiam fervorum, famulorumq; recenter licet manumissorum, pro Dominis, seu contra Dominos, nulla aut rara testimonii fides, habetur, gratiâ enim, vel secus. Herilis potestatis odio, tum injuriâ rem destruunt studiosè, vel adulantur. Advertit id veterum perspicacia Romanorum, quæ servo contra Dominum, liberum non permisit testimonium.

Imò, in omnes Testes, perspicacem Judicem esse oportet, si antecedanea ex offensa, vel litigio, contra aliquem, odiosè, vel secus pro aliquo in favorem fallo, quid narretur, exaggerationibus laborando, in apparatus ultionis. Vindictæ verò plus in animis hominum valet cupido, quàm referendæ gratiæ studium. Insuper sciendum, Probatæ honestatis viri assertionem, validiorem esse, ignotæ vitæ, ac moris testium, facilibus juramentis.

De Jurâperitâ quid loquar? In eos quoq; Judicum cautio quævis, haud superflue sit cauta. Nunquam sceleri defuit ratio. Nulli vitio advocatus deest, invalescente præsertim quotidie, in pejus, ea fori labe, dum Juridici Patroni velut ex supposita lege, æquum se lucraturos non putant, nisi apponant aliquid ex iniquo, ac mentiantur dumq; non reperiunt, causa in opposita, rimam eam pro ingenio faciunt, strophis utuntur, rem, quamvis justissimam, hominemq; legis & cujuscunq; verbuli, adversa torquentes, interpretatione, aliquem titulum justitiæ, fraudi semper imponendo, tanquam id sit, plus rerum legisq; peritum esse, plus astutiæ, tum inversionis habere, mercedis suæ, ac lucrorum potius, quàm justitiæ promotores in liberales præsertim dū incurrūt, *principales*, docti, pecuniæ causâ delinquere. Verbo dicâ, etsi acceperis injuriâ, dedisse te clamât, & qui prior queri opus habebas, dū *patientium* quam *agentium* prior querela esse debeat, si pro modestia, tum amore pacis distuleris, en versâ rerum causæq; naturâ, negotia præoccupantes, primi in authoramentum litigij, accusant, dicas infarciunt, deniq; mendacium il-

lis pro sale, proq; elemento, quo unice vivunt. Quis ferat igitur, satisve miretur, sæpius causidicos, leges, veritatemq; pessumdantes, & de injustitia quærentes. Nisi patrocinentur flagitio mendaces, consulant, imponantve, ipsa tunc vivat justitia. Injustitia, tum comperendinatio, non legum est, sed hominum. Quibusdam certe innocentum in causis, dum pro innata probitate, atq; modestia, solam justitiam rei, putant satis pro semet loquuturam, opus esset indagandæ veritati vate Divino Daniele, prout astutiam accusantium, & innocentiam Susannæ, scivit nemo, præter Deum & ipsam, alias namq; in jussu vocati seu vocantes pro astutia vitiligatæ rum, justissima licet in causa, pereant nudis suspiriis, atq; innocenti quærela sibi de malefacto satisfaciens, dicendi verecundi aut nescii, dum illi totam spem actionis, in artificio tractandi, occultis patrociniis, & impensorum affluentia, statuunt. Justè ut possit accommodari, ad causam hominis astuti, quod Spiritus Sanctus, de divite Eccl. 13, astutum enim sub intelligebat necesse. *Dives injustè agit & fremet, pauper autem lesus tacebit;* rem expertam loquor pro conscientia. Rectè conquestus ille, dum conquestis artificiosè mendaciis, refertam adversarii causam, prævalere apud Judicem adverteret. *Ergone? dum ego simplex, & candidus, procul pigmentis, propono causam adversarius ingeniosè mendax & impostor, æquiores meam vincet, meq; possidebit?* Tum alter quondam ad Ciceronem eloquentem, sed injustè accusatorem. *Ergone dum tu eloquens es ego innocuus perire debeo.* Memini non sine admiratione dicti, cum justissima quadam in causa Judicium, eoq; consilium Jurisperitorum requirerem, causam ingenuè, & circumstantias facti recensendo, subintulerunt, ut si coram Judicio, tam sincerus esse præcuperem, vera licet cum æquitate consona inferendo nec adjicerem duplè ex falsitate, tum æquivocatione narrationis, negando, vel plus æquo.

æquo requirendo, colorandæ causæ, certus essem amittendæ. ingenuitatem, accusationis, defensionisvè, esse quidem rectissimorum virorum sed non lucrantium, virtutem. Cum enim malitiâ moderni sæculi, res agatur, etiam ingenuæ narrationi, mendacium subesse Judex putat. Adijcienda igitur superflua necesse, ut sit, quod in speciem æquitatis, Judex amputet, vera decreturus, subrisi ad novitatem illationis, & respondi. *Ergonè, nisi mendax sim, lucrum justissime rei, ferre non possum?* cadereq; causâ debeo? Absit ingenuo à pectore, servilis mendacii culpa, veritatem lucro antehabeo. Quid igitur? offensam Dei vitando, gloriam ingenuitatis, & veritatis quæsi, sed causam apud malignos interpretes, amisi, adversarius veritatem partis nostræ sede suâ depulit, & lucrum fecit, Judicum & testium corruptelâ, effusis obsequiis, ac vel maximè *mendacio*. Verùm, ulturus tandem Deus, Corruptorem, & corruptos, imò apertissimè dicam, mercenaria Judicia. *Nunquàm magis sevit, quam qui malis parcat.* Nam sic malum, reddit pejorem, eoq; insimul, bonis nocet. Qui ergo mentiri & assultare Judicum januis nescit, vel pro magnitudine animi non potest, etiam justâ causam, domi componat svadeo. Leviter peccantes, ut sæpè reperi, faciliè puniuntur, magna secus scelera, impune abeunt, Quo gravius quis peccat, dùm periculum instare putat, versatilius, imò versatius, pro causâ & impunitate laborat, dum remedium periculi ipsa pericula retur, vel quia extremè contra puniendos, *Compassio Judicum* prompta est, ac mollis, & promptæ interpositarum personarum intercessionibus, quibus nimium infractus sis, ac forti animo, si resistas, nec expugneris, dum crimen patratum fuit, procul oculis & aspectu, pæna fit in præsentia. Imò dicam clarius, accusationes fiunt de præteritis, judicium puniendi, semper exercetur in præsens, eoq; præsentia

magis, quam præterita, dum incurrunt in oculos, etiam commiserationem in puniendos, magis esse in obvio, quam erga injuriatorum causas. Addam Illata injuria, alieno facta est vitio, superantis nota severitatis, onusq; conscientia, pertinet tantum ad Judices, eoq; in mitiorem partem disputabilibus præstitim in causis, decreta flectere Jūdex mavult, hinc nimiam in molliem pænæ, Judicium vergentes scrupuli malorum licentiam, ausus in majores acuunt, a spe Impunitatis. Par enim est nullam esse pœnam, si ad exemplum in post peccatorum, sit modica. Justæ proinde accusationi confidentes, & causæ cum nihil apponunt, ex injustitia promovendi, malos apud Judices, sam perdunt. Nonnulli igitur versatiorum, pro astutia vel a exercendæ injuriæ, nocent, feriunt, imponunt, rapiunt utiq; metum fingunt injuriam obtendunt, vocem tenuantes componentes ad submissimam modestiam, gestum faciemq; accusando & querulando priores, quo legitimum causæ titulum adstruant, imò defensionem, non offensam, ut exercuisse videantur, nihil juris in rem habentes, præter vim, imposturam, & desiderium. Cum præsertim pro malitia sæculi, intrepidè mentiri causam præoccupare, artificiosè rem fingere, facile illachrymari, promptè insuper, ex stratagemmate fallendi, pejerare, quod innocentissimum imò, specie simplicitatis, bonitatisq; astutiam inndere, apud incautos, & pueriliter credulos, veritatis nomen habet, in illis facile imponitur. Mitius rectus quis ageret, pro sua innocentia, & veritate, quàm instant, hi pro assertionem falsitatis, ex astutia, inductione dubii, turbandæ apud ignaros auditores, causæ, atq; veritati. Imò dicam clariùs. Antea, minus corruptiori sæculo, vim, scelus homicidium injuriam, & reliqua malorum objecta, utiq; testificatione Innocentia, Defensivè purgabat accusatus, nunc altiore stetit malitia gradu, cum offensivè, ac per imposturam,

posturam, se tuctur nocens, ipse reus induens personam accusantis, velut æquioris causæ pro conscientia, multâ vultus atq; vocis securitate, exclamationibus verborum, admirationum inductione, propositionis audentiâ, si non impudentiâ, disgressionibus cavillosis, captiosis, strophis inquam, sophismatibus dictionis, tum verborum æquivocatione, si non imposturâ, quasi fascino & incantatione laborando. Non (inquit) vim intuli, sed mihi illatam sensi. Non occidium feci, verum parabatur mihi, ideoq; me defendi, neq; decepi, sed me deceptum queror. Non debitor sum, verum, plura mihi debentur. Injuriam non intuli sed accepi, & quæ talia excusationum conficta, ingeniosa infert hodie malitia, per impudentiam mentiendi, aut se explicando, aut alios artificiosè aggrediendo, nempe, cum sis author ipse mali, dando famæ, vel causâ, in alium transferatur. Tanquam ad arcem suppetiarum, vel præsidii quisquæ malus, promptè concurrit ad mendacium. Quilibet inquam astutus, verbis lamentosis, fronte querula, rem partis oppositæ, supplantare contendit. Vera cui defunt, falsa, in patrocinium pro beneficio habentur. Dixerim imò, non habet aliquis injuriam, sed *opinatur*, putidum velut vas, infusa quæq; corrumpens, aut hippiens oculus, cui omnia confusa, manca videntur. Nec læsus ipse, vel æquitas, sed æger potius animo, imò nativâ, mollitiæ præsumptione malitiarum superbiâ laborans, quæ etiam non lædendis, dum sibi nimium arrogat, læditur, & cui nunquam satisfacias, naturâ prolixâ tû suâ quietis impatientiâ metiendo singula, & singulos, velut nodum in scirpo, angulum in circulo quærens, (quod ajunt) nec vivens, nisi contentiosè vivat, quietorum hominum flagellû, & imputatum patientiæ exercitium. Lites proinde, velut duella sæpè terminantur, non qui causam habet æquiorẽ, sed qui dexter, tum armis agendis validior, plerumq; vincit, sed nisi per-

perspicaciâ, Judicis partium juncturam discutere, æquum statuendo potest. Nam totas astutiæ latebras inquirere, aut exhaustire verbis naturam, scribenti est impossibile unicum adjecero. Innocentia, tum æquitas, prout sui severissima etiam fiduciâ recti, modestè pro se laborat. Astutia, vel malitia secus, nisi curiosa suæ causæ desperat. Cursivum igitur in causa, nimisq; loquacem esse, pars magna rei suspectæ, imò eriminis esto, *loquax enim* (vulgaris adagi) & *causidicus, nisi mendax prævaricatur*, oris stygii mentis virulentæ.

Uniuscujusq; igitur partis rationis, (toties ingemino) & testimonia, dicta, scripta, non prout affirmant, aut rem negant, exaggerando vel extenuando, sed prout probabiliora, possibiliora inferunt, dantur enim casus, & deceptiones, temporum, aurium, oculorum, tum errores, justa lance Judex appendere conetur, salvam si habere cupit conscientiam, non statim (quod mollis, imprudentis, vel est hominis *passionati*) *credulo & sequaci*, sed magis rem suscipientes, *deliberante auditu*, in quo haud leviter, primæ impressiones, tum ingesta valent. Nec circumstantiam dubitativam, & *conjecturalem*, habeat pro veris, anteponantvè certis & indubiis. *Alias imperfectus Judex, velut Imperfectus medicus, perfectus homicidia*, ut enim non unica dies sortè inclescens, ætatem, nec unus vir legionem, sic non actio una virtutis, virum probum, nec una conjectura, mali certitudinem facit. Rebus in judicandis, documentis opus est, non conjecturis, processu inquam prius magis *informativo* quam *excusativo*, & Polona apte coincidit dictio. *Nie domniemania, ale w rzeczach trzeba dowodu*. Longè siquidem, scientia certitudinis, à scientia Conjecturæ, vel rumoris differunt, hæc sæpè Judicem fallit, illa nunquam. Dicendum hic veniret, accusationem de fignentis, mendacio vel impostura, verum pauca modo adferam sub exemplis. Velut apud Corneli-

Cap: VI. de animorum perniciē: & Affectib9 207

um Tacitum Annalium primo, seditiosi, *Vibulenti*, de fratre sibi occiso, impostoriam nimis, licet admirari quærelam, movendo contra *Blesum* acriter odio. Cùm præsertim augendæ fidei atq; audientium miserationi; incendebat dolorem fletu, pectus atq; os manibus, verberans, mox singulorum pedibus advolutus, tantum consternationis, invidiæq; concivit *Bleso*, ut nî propere discursantibus militibus, neq; corpus ullum reperiri, & servos, adhibitis cruciatibus, abnuere cadem, neq; ullum fuisse illi fratrem pernotuisset, haud multum ab exitio, *Legati* aberat. Alterum exemplorum esto, Græci *Ulyssis*, qui æmulum *Palamedem*, supplantatum cupiens; in ejus tabernaculo, per corruptos servos; in fosso auri pondere, suppositaq; adulterinâ hostium literâ, munere corruptum, coram populo, novarum rerum cupido, calumniæ credulissimo, citraq; excusationis locum aut valorem, per abrupta vindici, clanculo insimulavit, palam autem reo se adesse, velut innocenti, stimulans, hostium literis, nihil dandum fidei contendit, antequam tabernaculum *Palamedis*, populus scrutatum dimisisset, certus auri inveniendi, quod supponendum procuraverat, quo & commento, perdidit innocentem.

Atq; hæc in negotiis criminum, & facti (ut distinguunt *Legistarum* scholæ) In Causis verò *Juris*, & contrahentium, cùm satis de cuiusq; causa, testimonia doceant scripta, quid opus pro-
teltatione, vel conniventia; namq; complacendo fortè, atq; alterius partis, in gratiam decernendo, foveat vitia, vel augment Litigiorum causas Judices, non finiunt, multo damno partium, suæq; conscientia; onere, ut is quoque, cuius in gratiam fecisti, dùm lucrum pro se probat, judicantis conscientiam, tacitus improbet; ac rideat.

Velut de proditoribus vulgo jactatur, quorum proditio, cum ametur, ipse tamen minimè, ac ut liberioris vitæ sœminarum

rum, brevis amor quæritur, & probatur, non conjugium, sic inquam litis iniquæ victori, usu, malus iudex, æstimatus, non virtute.

De importunis intercessionibus ad impunitatem, paulò superius intinatum. Causam hinc, scire placet, cur fiat? qui pro inclinatione naturali, in abominationem, vitii, amorem honesti & recti, propendentes, contra malitiam, temporum ac hominum, rigide contendunt severitatem justitiæ. *Universim* requirunt, ut idemmet, dum in *particulari*, lex atq; pœna in aliquem exercetur, à punitione abhorreant, verum ad impunitatem, *specie clementiæ* tum ad intempestivas intercessiones, facilius inclinent, quam ad justitiam. Quod evenit, vitio molliis animi commiserationi promptius succumbentis, quam fortiter in statu justitiæ, tum rationis permanentis, eorum præsertim, ad quorum conscientiam, potestas in cohibenda vitia, nec exercitium justitiæ pertinet, eoq; non attendunt, licet si impunitas, alienæ conscientie periculo, alienoq; peccato delinquenti concedatur, vel quia moliter ferunt, pœnarum severitatem, sub oculis exerceri. Hinc enim puniendi hominis lachrymæ, & miserabilis facies, ac ætas, illinc mæstus, cuiq; naturaliter, videnti & patienti sanguinarius dolor, adsunt tristes amici, & quorumvis circumstantium censoriæ frontes, loco debitæ justitiæ, titulum exsuperantis severitatis, pro majore in hanc vel illam partem affectu, decretis imponentes. Super hæc spes vana licet futuræ correctionis, tum verecundia fundendi humani sanguinis, obversantur, si præsertim in amicos, aut quæcunq; ratione nobis notos, justitiæ exerceatur. Ut ided excussa memoriâ institutorum, magis personæ puniendæ fors, & compassio in *præsens*, unius in gratiam, in *particulari*, quam vitii turpitudine, ac nocumentum, ab impunitatis exemplo, in *universum*, absensq; causa, tum dolor de *præterita* inju-

injuria consideretur, quàm inquam praevaleat justitiæ publicæ, tant rationis vis, id est recti ordinis amor, & honesti omnium bono. Tamen, in gratiam promptioris clementiæ, ut aliquid adferam, veniam dandam illi non omnino improbaverim, qui nec dimissus in periculum, nec punitus, ibit in exemplum. Dum adest puniendi causa, quidni adsit & modus? Apage cum Deeretis *Draconis*, quæ omnibus in causis, sanguinem tantum vomunt, mitiorem nunquam *solonem* redolentes. Per omnem Historiarum memoriam, nunquam satis laudatus *Princeps Sandomiriensium Casimirus*, ob insolitam animi moderationem, in Regē *Polo* norū mox electus, qui condonavit facile pœnam capitis, deprecanti *Joanni Konarskio*, dū circa lusum latrunculorum, artis imperitiæ contemptim fortè, leviterq; irrisus, colaphum Principi impegisset, ob idq; in pœnam raptus, justæ deprecationis vice, memoranda dictorum protulit *Se quidem pro enormi crimine, vel spontè in penam iturum, cui eluendo, nunquam satis sanguinis, nunquam animi doloris habiturus. Ceterum, meminerit Princeps, generosi Nobilisq; pectoris, non esse movendos affectus, qui occaecari, non patiuntur habenas, verum extra sui sunt potestatem.* Atq; sic, occasio, tum irritatio valet, sic circumstantiæ criminis, dant pondus negotio, neq; in censu æquali, cum delibertatis & consulto patrat, ponuntur. Popolari trutina, quædam delictorum non artificis ad scrupulum, examinanda sunt. Est intuitus delicti, sit quoq; occasionum, & humane fragilitatis. Innocentem nimium lævens, ipse fies non Innocens. Non quantum quis mereatur, sed quantum clementiam, teq; animum, id est excelsum parcentis, & modestiam deceat, perpendendum est. Crebris nimium suppliciis Civitas vastatur, & exacerbatur magis, quam corrigitur. Non igitur ab odio, veniat pœna, verum à ratione, non ira imbuatur inquam justitia, sed causis & necessitate. Multum de-

cipiuntur, quibus furor, ac sævitia, nomen justitiæ imponit offendere, ac irritare sciunt, corrigere, justeq; facere, non sciunt. Affine Polonium illud. *Nie żywy nieukaś, ale pożytku nieuczyni. W puszcach cicho, ale y głośno. Uspokoit się, kiedy wszystkiego pozbyt. Nam hic est partus, præsertim in subditos, immoderatæ severitatis.*

Hic recenseri deberet, (causarum in injuriam inferendam patiendamve) motivarum, minoritas vel gravitas. Tum circumstantiæ exaggerativæ, vel quæ petuntur ad extenuationem rei. Sed hæc, ex subsequentiis, facile innotescunt, præsertim puncto, quod est de iis. *Qui homines accipiunt Injuriam.* Illud tamen in præcautionem, pro securitate conscientiæ Judicis, nequaquam omittendum. Dum sunt inquietæ mentis accusatorum nonnulli, aut verius impostores, qui studiosè *verborum* seu rerum *laqueos* ac *tentamenta* ponunt, hominibus quietissimis, in occasionem contentionis, tum In *Captionem* litis, quos oculatissimus negotiorum *Argus*, aut probus non caveat satis Romanus *Cato*, vel Græcus *Aristides* verum impingat necesse, nec sponte vadens, sed malitiosè *protrahens*, ut nempe sciat Judex, talem injuriam, verius dici posse, spontè *questiam*, aut à patiente *interpretatam*, vel obtrusam, quàm *datam* ab inferente, aut merè *formalem*. Neq; directam, verùm *subnascentem* ut etiam rigorem Decreti mereatur minorem, si non sapius commiserationem, ac veniam, talium contra litigia seductorum.

Non viticaret itidem adijcere quædam, de pactionibus *contrahentium*, dum quandoq; illicitas, imò extortas verius condiciones, aut ligamina, contractibus inferunt, unde damnum proximi notabile, imò violatio communis justitiæ, si non pacis publicæ, sequatur. Ut sciat Judex eamq; opinionem, securâ teneat conscientia, partes dissidentes conciliaturus, aut judicio decreturus. Contractu privato, & *illicitis* licet sponte admissis *ligami-*

nibus

Cap. VI. de animorum permot. & Affectibus 2^{II}

nibus, tum vadium, non posse tolli, publicam justitiam, ut pro illicitis, deceptoribusq; nec ideo tenendū habeantur. Namq; justitia, commune bonum respicit, tum nē imponatur homini privato gravamen, & injuria. Non per omnia igitur axioma Juridicum Judex probabit, *Contractus Civiles, primum esse voluntatis, postea necessitatis.* Verum, illos tantum licite fieri dicet, qui publica concordant justitiæ cum norma, ullaq; vis, aut injuria, tum capto, dum illis subest.

Judicium etiam naturam, paululum intimare juvat. Qui, si avari, ambitiosi mereq; Politici, imo malitiosi, judicia tribunaliaq; insidentes, emolumentis, vel ambitionis, non æquitatis causā exercendæ, sæpius cauponantur justitiam, quā exercent judicium, inclinantes in favores divitum, cum minorum injuria. Imò favor, odium, gratia, familiaritas, vel clientela, tum super omnia pretium apud tales multum possunt. Si verò justitiæ titulum, cupidius sectantur, item morosi, stoice speculativi vel scholasticæ scrupulosi, molles, nec humanorum casuum gnari, tales, nē videantur personarum respectibus laborare, dumq; haberi pro virtuosius affectatē cupiunt, proniores sunt in querelas, & lamenta pauperum, vel quorumcunq; sit justē, sit injustē, in præjudicium divitum conficta. Mollis commiseratio, accusatio præoccupata, preces, titulus pietatis, multum ad speciem justitiæ, talibus imponunt, ad alterutrius partis injuriam, eoq; vix non periculosiores censendi prioribus, dum opinionis sunt pertinaces, illi utcunq; tractabiliore, etiam in melius facile flecti possunt. Dixerim, quò magis verborum, rerumq; abdita, ostentatione subtilitatis, tum pro curiositate scrutantur, in quæstionem vocant, stabilientiæ justitiæ laborantes, eam debilitando evertunt. Moralis promptius pateat, quā exacta veritas, inquirenti, illa communius hominum, hæc propria Dei est. Meliores igitur Judices censeam, non qui merè juris formulas, sed qui possibilitates respiciunt morales, decernendo. Rectiorem inquam Judicē

dicas, qui, ad prudentiam, expendendarum rationum, & mansuetè cautam, quàm nimis rigidam conscientiam, conjecturarumq; incerta, tum passionum animi, rem vocat. Eos verò pessimos vocabis, qui occulta odia, & Vindictam, ad judicium ferunt, sub specie justitiæ, meditatam exercentes ultionem. Hinc, dicto illius inferre licet. *Mala causa timet legem, justa fortunam*, imò sæpius timet *passionatum Judicem*. Dubitaverim igitur, quid pejus aliqua in Republica, habendam ad justitiam vocaverim, an cum homines, an cum Judices, & rerum præfecti, sunt injusti, mali. In residuum quid adferam? nisi illud. Hic verum infert, pertinacius negat ille, ac fortè imponit, pro astutia, & caliditate, quid agat Judex ambiguus, sæpiusq; deceptus? Non enim vates Daniel est. Quibusdam bonorum in causis, non agnitionem, gloriamq; veri Deus intendit, sed patientiæ, vel pro alio pœnam, atq; judicii perspicaciam, & cautionem, vitandæ in reliqua causarum temeritati.

De Judicum juramentis, dum officium auspicaturi, super non acceptandis donis, exceptione quavis procul, obstringunt se jurejurando, nil adferam, præterquam justè vitium imputaturus, quorundam PseudoTheologorum, an deceptorum veriùs doctrinæ, qui rectioris conscientie labefacta firmitate, crebris distinctionibus totam juramenti reverentiam, adeò extenuârunt, ut sola nominis eius vanitate relicta, inadversum justitiæ, corrumpi, litigantes dandis muneribus, emungere, omni casu hodie liceat, dubitandumq; sit, an aliqua ratio, vel occasio detur, quâ accipere munera non liceat, servandæ utcumq; juramenti sanctitati. Verum dixeris. Prudens rectæq; virtutis ille, acceptis licet muneribus, in adversum agendi, conscientie impenetrabilis, esse de rei negotium evidens, cur igitur reiiciatur, spontè oblatum? di. am munere procul, eadem sententia, pro justitia ferri debeat.

debeat. Falleris potius quam textum scripturæ, eoq; Spiritum Sanctum falli dicas. Exod: XXIII. *Non accipies munera, quæ etiam excæcant prudentes, & subvertant verba justorum.* Tum Psalmo XXV. *In quorum manibus, iniquitates sunt, dextera eorum, repleta est muneribus.* Quasi oraculo Numinis, impossibile sit, eodem loco stare posse, munera, & Justitiam. Quo igitur magis justum te putas, & coloratis rationibus niteris, dulcia munerum sectaturus, eò profundius hæsisisti, in uligine cæca, præsumēs veriùs de prudentia, & stabili virtute, quàm ut verè sis prudens, & virtuosus. Devorasti hamum, quo, ut mancipium dantis duceris excæcatus, captus, dum capere putabas, ludibrio censuræ vè ejusdem expositus, in cujus gratiam perpetrasti. Proditione justitiæ, utcunq; pro tempore grata, sed nunquàm sincerè grato, aut laudato, proditore. In reliquo dicam. Sceleratus omnino judex, qui non justitiæ pænamve delinquentis intendit, sed pro favore in reum prætextu juris, perq; procrastinata, præstruit elabendi libertatem, beneficia juris vocando, quæ maleficia, tum impunitas rectis dicuntur, & accusantium frustraneus conatus, vel impenſa.

Divitis causam cum paupere litigioso, sæpius commisti, unde posteriorem, prævalere priori, fateberis, tamen apposita distinctione. Nempè si dives, potens clientelis, victu, convictu obvia comitate, queis facile capitur vulgus, opportunè si mendax, imo actione, prout conducit, casus in omnes, si Protheus, liberalior item spargendis aptè in judices, munerum largitionumq; corruptelis, aut saltem effusus, quo magis deceptor promissis, quæ sunt incantandis in tempus hominum animis, media vel everrendis machinamenta potentissima, insuper, si metuendus ac *malitiosus nocendo* nisi habeat ad libitum, potiorem causam hujus plerumq; videbis. Secus, procul omni astutia, pro
sola

sola conscientia æqui, & honesti, in cætera, captandis animis per indebita, si sit incuriosus, falso crepat, causæ Justitiam contra litigium clamosi, & cursivi pauperis, qui damni prætensi, ac offensarum, artificiosissimus impostor.

Satis jam de injuria, ejusq; causis, tùm circumstantiis exercendæ justitiæ dictum puravi, nisi de Juramentis ad justitiam pertinentibus, paucula, Catholica pro conscientia, addenda forent. Videlicet securiorem Judicem, cujus pænâ, aut causæ libertate, quàm Juramentis partium, decreta finiuntur. Vel si jurare rebus indubiis oporteat, tridui moram, recolligendæ conscientiæ vel componendis partibus, juraturo concedendam. Sæpe adverti, instanter juramenta, cum urgerentur, repentino pudore, metu, vel confusione juraturi, perjuriam ut fierent, ad diffamationem Justitiæ, jurantis onus animi, & offensam DEI. Laudo Judices, & quosvis, qui comperta pura voluntate hominis, gratiam jurisjurandi faciunt.

In reliquo universim dictum esto. Præstare vitam alicujus probatam, super juramenta, testimoniaq; adversantium, & malorum, igitur illam, perspicaci ab judice, justæ causæ in argumentum, trahi debere, versatilia, cursiva, æstuosa dictis, factisq; ingenia, sæpius in deteriorem partem inclinant, eoq; ad veritatis limam, trutinamq; error ne subsit, examinanda sunt.

Etiam illud non abieci addere. Ut Judex, rectum fieri, quandoq; arbitretur, causis præsertim in gravibus, quibus dijudicandis, multo opus est apparatu, ac præsertim, unde graves potentium partium, post decisionem succrescant turbæ, ut inquam, affectata judicij protelatione, per inductionem amicorum, res componendas, non dijudicandas, ex Tacito insinuet.

Per omnia verò exercendæ judicariæ potestatis, ineptos Consiliarios, tùm Administros *Iracundiam Favoremq;* putabis.

J Odium

Odiū inquam, vel amorem, addam & *Festinationem* ubi dominatur Ira, spes, ac studium accepti; tū quid visfaciendi libido leve præsidium ex innocentia habetur.

Dignoscendæ injuriæ, nec non stabiliendarum ad justitiam rerum. Oraculum en habet. Optimus bonarum malarumq; rerum dilectus est, quid velis ipse ab alio, quid nolis.

Intimior Injuriarum Inspecio

De Causis Injuriarum Motivis.

Permovens primaria *Causa*, quæ homines, ad injuriam faciendam impellit, est *Vitiositas* vel *Incontinentia*.

Vitiosi igitur, aut *Incontinentes* homines, sunt proclives, ad injuriam, aliis inferendam, quemadmodum probi, prompti ad benefaciendum. Et tales sunt *Avari*, Intemperantes, Timidi, ambitiosi, & superbi, Iracundi, Stulti, ac Impudentes & similes alii. *Avari* nocent, fraude alios, circumvenientes, nihil enim est tam sanctum, quod non violare soleat pecuniæ cupiditas. *Intemperantes & delicati*, qui propter delicias & voluptatem, non possunt res eas sustinere, quas multi hominum tolerant, undè facile injuriam alteri inferunt. *Timidi* injuriam inferunt, res deferendo & personas, cum omnia propter metum, vitent pericula, vel secus instant desperatè, imò fraudulenter, nomine periculi, damniq; censentes, nisi præveniant, & occasionem elabi patiantur, vix igitur ab iis caveas, quibus astutiam mistim, timoremq; subesse putas, nisi plane metum tollas, pro securitate, meliorum spem ingerendo studiosè. *Ambitiosi & superbi* quidvis agunt, amicitiam violantes, dummodò honores, consequantur, tam per omnia: *ut superbie suæ satisfaciunt*, vel potius immolatum videant, nam in gravi offensa, minutum quodvis ponunt, *fortuna dulci ebrii, eoq; facile*

facile insolentes, præsertim vero, ministras opes, dum habent, obtinendæ pro malefacto impunitati, *siquidem* vulgari dicto, *pecuniosus, quamvis sit nocens, nemo damnatur*, promptius imo, pro innocente habetur, dum asturè liberalis. *Iracundi* qui citius ab affectu occupantur, quàm ratio possit, providere verum. Huc spectant *Amari & Maligni*, qui semel conceptam Iram, non facile deponunt, nec modum in puniendo servant, nec placantur, nisi fuso sanguine inimici. *Stulti*, qui de rebus non possunt, rectè judicare, corrupto propter ingenii tarditatem iudicio. Terentius rectè ait. *Homine imperito, nihil quidquam iniustus*, qui nisi quod ipse facit, nihil rectum putat. Cui, non ratio, non mos, tum æquitas, verum opinio sua, vel desiderium, est pro lege, proq; agendi norma, & veritate, cupido inquam habendi. stat ante rationem. *Impudentes* idcirco sunt injuriosi, quia famam suam negligunt, nec curant, quid de se homines loquantur, inde Injuriam inferunt, *sibi, Patrie, Parentibus, Amicis*. Recte Euripides inquit. Omnium morborum, qui inter homines versantur, maximus est. *Impudentia*. Insuper Aristoteles dicit. In his rebus, quas *avide*, & præter rationem cupiunt homines, injuriosi esse aliis solent. Huc non ineptè referuntur *Invidi*, nam facile destrunt, vel impediunt res, tum accessoria quævis fortunæ proximorum, sibi demptum putantes, quod cessit alteri. Imò, velut proprio morbo, dum torquentur, æmulatorum felicitate, velut ille invidorum. Oculus hujus lippitudo (inquit) mea, *mei huius, fel meum*.

De Particularibus Iniuriarum Causis

Duplices sunt Cause Iniuriarum. Particulares.

Finis & Efficiens.

Quantum ad *finem*, ille qui accusat, demonstrare studet, propter-

pter quam causam, aliquis suscepit aliquod facinus, quod spectabat? quid volebat? quid incommodi fugiebat? Ira Cicero, pro sexto Roscio. *Nemo sine spe commodi ad maleficium conatur accedere.* Defensor autem dicit. Non convenire illi homini, non moribus ipsius, non vitæ, non educationi, quod obijcitur. Cujus exemplum planum habetur pro Roscio, & pro Millone apud Ciceronem.

Efficiens causa *Injuriarum*, est duplex. Nimirum eorum, quæ spontè fiunt, & quæ non spontè.

Non spontè, & velut *Involuntario*, tripliciter dari potest, Injurix causa, per *Fortunam*, per *Naturam*, & per *vim*, seu per *Necessitatem impellentem*.

1. In fortuna, quinque considerantur. 1. Incertam esse causam, cuius ratio nulla reddi potest, ut Quamobrem? eo ferè tempore, quo domum alterius intraſti incendium ortum est. Et mille casuum similia, quæ fiunt fortuito. 2. In fortuna, nullum finem esse propositum certum, ut Mars bello, communis esse dicitur. 3. Quod fortuita, non semper eodem modo fiant. 4. Quod rarius accidunt. 5. Quod non fiant ordinatè, nam ubi ordo est, ibi fortuna esse non potest, cum ordo, vel à natura, vel à ratione, vel à consilio proficiscatur. Ad fortunam quoque, refertur *occafio vel casus*, de quibus superius dictum.

2. A natura dicuntur illa esse, quæ in se habent causam, per quam fiunt, & quæ per se agunt necessariò, ut calor naturalis, est effectus ignis, refrigeratio frigoris, caloris natura urit, frigoris frigefacit. Idcirco, in natura sunt quædam certæ causæ, & ordinatæ, quæ si non semper, saltem eodem modo procedunt, quamvis nos sæpè latent. Etiam homines furibundi, & rationis impotentes, vel aliquo defectu naturæ notati, non tam voluntariò, quàm necessitate defectum naturæ sequentis causæ, er-

Dd rans

rant veriùs, nec agunt studiose ad injuriam; compassione, non accusatione digni. Promptiùs ergò errorem illum dicas, aut ignorantiam, quam injuriam.

3. Per vim ea fiunt, quæ citra voluntatem cujusque aguntur. vg. Aliquis ab altero protrusus, amicum suo lapsu protrusit, & his similia. Æmulatur vim *Necessitas*. Nam ejusdem est ferè naturæ. vg. Proclamato incendio, vas eripuit aliquis aquæ hauriendæ? vel ab invasore occupatus, se defendendo, eum vulneravit. Vel prout Cicero probat, Ligarium, non sua voluntate, sed necessitate cōactum, in Africa manere, aliq; his similia. Et hæc tria sunt, quæ non spontè fieri dicuntur.

Jam verò, eorū quæ sponte fiunt Quadruplex est causa

1. *Consuetudo*, quæ naturam imitari videtur. Differunt tamen. Quia *Consuetudo* est adventitia. Natura autem est innata. Deinde, quia Natura, non est in nostra potestate, consuetudo autem, tota ex nobis pendet. Dicetur igitur, aliquis spontè quidpiam fecisse, si ex habitu inveterato facit.

2. *Ratio & Consilium* est alterum eorum, quæ spontè fiunt. Illa igitur, fieri dicuntur ratione, quæ fiunt propter aliquā utilitatem, quæ inducit homines ad agendum. Ita dicimus, aliquem suscepisse flagitium, quod spectaret commodum, aut majus incommodum vitaret, ut Cicero pro Roscio. *Quæ ratio? quod Consilium? impulit Adversarios sexti Roscii, ut Nomen eius de parricidio deferrent, nimirum, ut eius bona, quæ crudeliter invaserunt, securè possiderent.*

3. *Ira* etiam, trahit hominem, specie ultionis, ex inordinato affectu, animiq; passione, ad injuriam inferendam, cum se præsertim, quis prius læsum arbitretur. Quæ perturbatio, ratione, planè caret, cū qua, nihil rectè, nihil consideratè fieri solet. Unde Aristoteles distingvit, inter *Animadversionem*, &

Vindi-

Vindictam. Namq; animaduersio sive Castigatio, ejus gratiâ qui castigatur, ut emendetur, suscipitur; vindicta verò, fit eum propter, qui vindicat, & ulciscitur, idè, ut expleat vindictam. Parentes igitur, Magistratus, & Præceptores, tùm qui potestatem habent, animadversionem suscipiunt, [nec peccant ordinatâ Irâ] hostes vindictam.

4. *Cupiditas* quæ trahit homines ad appetendum, seu faciendum ea, quæ jucunda videntur. Sunt autem res *jucundæ* vel naturâ suâ, vel consuetudine, cui quis assuevit. Hinc tamen sciendum, illas cupiditates esse honestas, quæ rationi parent, contra autem, quæ non obtemperant, multorum malorum esse causas. Proindè rectè ait Cicero. *Iste felix existimatur, qui ea contemnit, quæ alii appetunt cupidissime.* De Jucundo, alibi fusiùs dictum est.

Qui homines inferunt Injuriam?

1. **I**lli inferunt Injuriam, qui habent *spem perficiendi*, hoc est, sperant se facile perficere posse, quæ aggrediuntur; si habeant facultates, Consilia, Vires, Adjutores, quibus opprimant alios velut impiorum illi, Sapientiæ Cap. 2. *sic fortitudo nostra, lex Justitiæ.* Idcirco accusator asserit, habuisse aliquem magnam spem in perficiendo facinore, quod aggreditur. *Defensor* dicit. Nihil habuisse, quod eum incitaret ad crimen, qui accusatur.

2. *Ex spe Celandi.* Illi enim promptè, inferunt Injuriam, qui sperant occultari posse, quod aggrediuntur, non enim facile corripuntur ad pœnam. Unde: *Decem latrones, magnum inquietare possunt Provinciæ tractum*, dictum vulgo. Huc spectant Mendaces, à spe evadendi, vel imposturæ, pro volubilitate lingvæ, tum per Negationis impudentiam. Etiam Astuti, dein Palpatores & causidici, ad canonem regulamq; in sua mendaci officina con-

statæ grammatices, agendo, dicendo, concinando, totū componen-
tes, in artificium deceptionis, non illud cogitantes, quomodo
non faciunt injuriam, sed quomodo eludant, ac elabantur, post
illatam. Hoc loci, non ineptè ponam dictum Polonum. *Nie
wskora z fortelnym prawdziwy. Ten rad uwierzy, prawde uzna y sam
ia sobie rzecze. Tamten iegoś własnym wyrokiem, tego tłumy, a swoje
fortelem pokrywa, y ze wszystkiego wybrnie; albo dokaże.* Sed tamen
veritas, vel serò probatur.

3. *Ab Impunitate.* Illi inferunt Injuriam, qui deprehen-
sæ pænas se daturus, non putant. Illi autem sunt, qui sperant Impu-
nitatem. 1. *Eloquentes*, magnæq; authoritatis viri sperant se
evasuros, probabilitate prætenfa. Ita Cato quadragesies accu-
satus, semper gloriôsè absolutus est. 2. *Practici*, qui valent re-
bus agendis, aut in periculis, sæpè sunt versati, ideoq; habent
praxim evadendi. 3. Mali Domini & Magistratus, prætextu po-
testatis, legis ac Justitiæ, sperant impunitatem, eoq; peccata po-
puli malunt, quàm innocentiam, & leges habent pro cassibus,
pedicis, ac retibus, in quæ homines, velut incidentes, improvidas
aviculas, deplument, læti occasionibus, imò spontè fugientes.
Sic igitur illis, velut improbis medicis [prout sæpius intimatum]
impunè nocere licet. Scio nationem, Ubi titulo *absolutæ pote-
statis* in dactâ causâ, occiso, per opinata, imputatæ crimination-
num Cive, primum patrata nece; servando justitiæ nomini, de
veritate accusationis, & objecti criminis, sedulo si non ridendū,
inquiritur, quasi malignitate delatorum, properaq; Monarchæ
Principis, credulitate oppressum, tam facilè in vitam revocare
liceat, quàm sicarios in perimendum immittere pro arbitrio, sæ-
pè, non quia malus, ideo necatus, sed quia occisus, necesse ma-
lum reperire, vel intitulare, ad præposteram judicii normam,
oportet. Quis innocens erit, si accusasse, & opinari sufficiat.

4. Qui

4. Qui amicis & opibus abundant, suntq; præpotentes, illi facile impunitatem assequuntur. Opes enim valent, ad corrumpenda judicia, vel adversarios depellendos, studium vero amicorum, ad pœnam sceleris deprecandam, vel ad sui per arma defensionem. 5. Etiam qui sunt amici iis, quibus inferunt injuriam, aut ipsis Judicibus sperant, impunitatem, ex spe amicitiae, quia amici, sunt erga amicos incauti, vel facile placabiles. Ab Judicum verò amicitia, favorabilia decreta sperantur. 6. Deniq; illi, qui pro parvitate sua, tum pro astutia, modos habent elabendi, aut latitantes se facile putant, vel commiserationem movendam sperant, præsertim, si quid contra magnos commiserint, velut necessitate metuvè, tum ignorantia excusandi. (*Vide infra Punctum de iis*) qui accipiunt injuriam.

4. Quando quis majora lucra sperat, ex injuria illata evenitura, quam commoda, ex irrogata sibi pœna. Ita, regnandi gratia, omnem injuriam aggrediuntur Tyranni.

5. Ii etiam, sunt propensi ad injuriam, quibus res sæpius ex animi sententia successit, & quamvis peccarunt, tamen vel latuerunt, vel debitas pœnas evaserunt. Aut si lucrum statim appareat, pœna serò; isti sunt securi de futuris malis, nec ideo reculant inferre injuriam, imò fiunt magis audaculi. Qui si passim invalescant, miserrimus rerum paratur status, & indigna facies, tuta fiunt scelera, justitia tremit, furor & malitia præsidet, ac imperat.

6. Etiam illi sunt Injuriousi, qui crimen in fortunam, ac necessitatem, vel in naturam, & consuetudinem referunt, ut habeant, quo factum defendant, vel qui sperant, se facile placare posse Judices, nè summo Jure cum illis agant, ut sunt potentes, aut qui apud Judices, gratia valent.

Huc itidem spectant illi, qui ad ignorantiam factum refo-

runt, nescire, se fingentes cùm tacitè sciant, imò libenter, alieno sub titulo velint, nec obviant, quoadusq; adest facultas juxta dictum. *Qui non vetat cùm debet, possitq; jubet tum illud per alium faciens, perse facere videtur, demumq; alterum, qui vitare potens, iterato facit, magis datâ operâ, quam inanimadvertentiâ peccare soadet.* Etiam huc referuntur, ad quæq; accusata, obliq; respondere scientes, ad eludendum, non ad satisfaciendum, qui præsertim, vultum habent, ad omnem fabulæ partem, scenamque paratum, ac prout opus fuerit, formas mentientem.

7. Homines arcani, objectiq; tum per astutiam dissimulativi, amores, odia, dolorem, omnesq; affectus fingere, aut abscondere scientes, facile inferunt injuriam. Namq; dum putas, tibi esse maximum amicos, incautum te atq; credulum, inopinatò fallunt, aggrediuntur, tum ex occulto nocent, agentes norma novercali, erga privignos, nè mariti provocet de non amore odia, permulcet palam ac in speciem, interim vellicat occultè pinsit, qua potest, occasione nomineq; correctionis, sævit, bona, subtrahit, aut si danda necesse, parce dispensat, & propior nolenti, mala obtrudit affatim, dulcibus coram palliando verbulis, falsam in ostentatione amoris, sic isti, dum adulantur, magis metuendi namq; machinantur ex occulto. Velut de Nerone Tacitus, *Factus naturâ & consuetudine; velare odium, fallacibus blanditiis.* Etiam plerisq; intentatis temere in causis, aut litibus, non tam justitiam, quam exercent odium, vel ultionem occasiones commodorum insuper aucupantes. Non habent prætextum, sed habere quærunt, non petitione veri cupiunt, sed per imposturam tentant fortè, explorantvè judicium, & justitiam, plus commodi sperantes ex obtento, quam damni ex irritò, vel amisso. Res non cessit ex optato, leviter excusaturi, successerit ad votum, grande solatium laboris, nonq; casti desiderii reportaturi, dum

Cap: VI. de animorum permot: & Affectibus 223

dùm lucrum causæ adest. Insuper omnes, natura malitiosi, facile inferunt cuivis Injuriam, qui præsertim artificiole queruli, cursivi, & inflectendum Auditorem, causæ colorandæ, scitè lamentabiles, vel potius rubore sine mendaces, felicisq; successu, dùm cum condimento astuti, si præsertim arte naturavè sint, velut *Peironius* apud Tacitum, cuius dicta, factaq; quanto solutiora, & quandam sui negligentiam præferentia, tanto gratius, recta specie simplicitatis accipiebantur. Qui eò promptius, in agendas injurias provehuntur, sibiq; complacent, ut rectum arbitantes, dùm etiam neglectum agentibus, spontè vadunt omnia, propitio impellente fato & ancillante fortunâ.

Etiam Joviales & faceti, facile inferunt injuriam. Quod illis joci vice obrepit, aut levè videtur, alteri injuria, vel difficultas est. Huc pertinent intrusores morosi, vel quoquo modo dicto, facto importuni. Etiam sincerè nobis, sed non rectè, nec pro tempore (judicii defectu, volentes. Beneficium igitur, officiumvè invito, nec aptè ad rem præstitum maleficii, tum injuriæ, uel probri nomen habet. Unde dictum *Officium non officium*. Veritas etiam, intempestivè dicta, non tam veritas, quàm importunitas est, si non diffamatoria vexatio,

Ad idem Astutorum, malitiosorumq; genus referuntur, qui non à sua virtute, sed ex alieno errore, tum jactura, commodorum suorum occasiones, struere conantur, idèò conturbantes aliena, ut sua videantur accommodatiora, nec possit suum constare bonum, nisi alterius ponatur malum, ut mures aut fuci, alieno malo, laboreq; dites non ut apes, florū sine injuria, dulce mel sibi, aliisq; procurantes.

8. Egestate oppreffi, in iis rebus, quibus opus habent, injuriam faciunt. Ita male svada fames, multa famelicis persvadet. Etiam æris alieni magnitudo. Propterea rectè ille ait.

Magna

Magna pauperies, opprobrium jubet, quodvis facere & pati.

9. Magnæ existimationis homines, vel è contra infames, injuriam faciunt, Ratio prioris, nam qui sunt magnæ famæ, facile aliis videntur imponere, opinione *Justitiæ*. Ratio alterius partis, quia dùm infames peccant, nullam sibi existimant novam accedere infamiam. Utrifq; igitur aliquid est, quod eos excitet ad Injuriam, alios contemptus famæ, alios securitas de virtute.

10. Illi maximè verbo, factò, injuriam inferunt, quibus promptum ad asperiora ingenium, suspicaces, impetuosì, leves ab occulto maligni, feroces, dein peraces, animi impotentes, quibus præsertim, admista *superbia* & pertinacia est, tales dum non faciunt injuriã, dolent, si non se accepisse putant. Hinc nè volentes quidem rectum agere, aut quieti esse sciunt, ad regulam recti, & modestiæ teneri, gravem servitutem arbitantes, nec facientes injuriam, nisi dum non possunt, scitè interim *Jugurthisantes*, videlicet per occulta destinatum perficiendo, & simul dolis, donisq; grassando (ut olim *Jugurtha* coram senatu Romano iisinet illudendo, quorum imposuit credulitati) constantissime factum pernegantes, donec astutiæ detegantur. Huc referuntur *Temerarii* etiam *Cupidi* vel nimium appetentes, qui super quavis re, licet evidentissima, dubia serunt, & quæstiones, inferendo quæ nec sunt, neq; suère, cavillationibus, loco rationis dein dicacitate ab opinionum curiositatib; pruritu laborantes, vel pro ingenii ostentatione sibi complacentes. Si non ex malitia, neque sponte captum deserunt, nisi forte cogantur. Prout certè rari sint, & sanctioris ævi homines, qui super concedendo vero, quod sibi suisque obsit, non tergiversentur, nec malint asseverare contrarium, quod profit tentandæ utcumq; causæ, nè velut suis armis turpiter ac sponte cadendum sit, dùm assentiantur. Ab eo fonte, nemo in sua causa, obstante metu, damnò, aut verecundiã,

diā, æquus Judex verum rectius, ab alio quovis, intra mentis, passionumq; libertatem judicandus.

Molliendis tamen, hominum inimicitiis, tum offensis, quidni ex vero apponam cautionem? dum injuriarum quædā, prætenduntur magis, quàm habentur, nec dantur, sed ab interpretato accipiuntur. Non igitur semper in obliquum trahenda, speciem adversorum, quæ ferunt exterius, agentium conscientia, introspicienda magis, quàm factum vel eventus.

Sæpè hinc evenit, ut homines boni, ferriq; licet sine animo offensæ, tamen aliquos offendant, idq; non suā culpā, verum acceptantium vitio, dum quod illi sincerè, non in speciem, coloremve operantur, hæc astuti (qui pertentant verius habenda, quàm ut sic actum velint, tam pro sua obliquitate) in contrarium omnia interpretantur.

Reliqua eius loci, vide retro, in Puncto, quod est de Impudentia, ac præsertim de *Metu*. Præcipuas enim, seu dandæ, seu habendæ injuriæ causas inter, & invitativas occasiones, est patientis, impotentia, vel defectus, dum impunè quosdam ut non retuliaturos, nec metuendos, contemnimus laceessimusq;

Qui homines accipiunt Injuriam?

I. **Q**ui abundant illis, quibus improbi egent, illa sunt autem, vel ad vitam tolerandam, vel ad splendorem, vel ad voluptatem, vel ad necessitatem.

2. *Remoti* aut *Vicini* injuriæ patent, vicini propterea, quia nimis sunt ad injuriam, & prædationem expositi. Un illud. *semper aliquid mali, propter vicinum malum*. Remoti propterea, quod difficilis sit ultio in eos, dum inferunt Injuriam unde hostium remotiorum, major terror, quam vicinorum, præsertim ob imaginationem afluendi, majoris periculi.

Ee

3. In-

3. *Incauti* tùm in amicitia candidi & aperti, ab injuria læduntur. Etiam segnes, qui negligentes sunt in rebus suis custodiendis, quia plerumq; sunt tardi, ad vindicandum.

Dein pro mollitie, vel superflua bonitate, *nimum creduli*, qui Ecclesiæ velut Fide, haud visa credendi, pleraq; accipiunt, & imponi sibi patiuntur, dùm rebus in humanis, æconomica præstat fides, quæ credit, tantum quæ videt, imò res introspicit studiosè, eoq; penetrat ab interiori, nec patitur falli pueriliter.

4. *Verecandi*. Quia malant de Jure suo decedere, quàm apud Judicium conqueri. Etiam *Patientes*, qui nullum accusant & facillè tolerant Injuriam, dum sunt tanquam misera obviorum præda, velut est in proverbio. Imò, & illi, qui sunt imbelles ætate, sexu, vel quovis modò impotentes (*Vide retro Punctum de Metu.*) Tùm præsertim, qui colorandæ causæ pro ingenuitate animi, nesciunt esse falsi, queruli, cursivi, & mendaces, eoq; nec impudentes, quæ malitia sæculi, lucrosæ litis, sola condimenta sunt. Bonitas igitur nimia, vel modestia, dein rectitudo, admissa præsertim verecundiæ, debilitate quodammodo animi fortitudinem videtur, atq; detrahare politicæ generositati, ut peccare adversus eam, multi non vereantur, undè boni facillè patiuntur injurias. Dùm è contra laceßere malos, metu in quadruplum rationis, vel ut calcitrosam cornutamq; bestiam petere, (ut est in proverbio) periculosum unicuiq; videtur. Tamen bonitas, ad rectam prudentiam exercita, non inferendo, sed propulsando injurias, minimè excludit animi fortitudinem, & Catholica virtus est, occulta fatorum inclinatione, prosperanda. Ferocia secus, vel malitia, prout consoror superbix, magis videtur, quàm est secura, dum pro fiducia sui, petulanter laceßendo alios, & contemnendo, imò se, aliosq; defectu charitatis in mutuum, non sinendo quietos, ubi modicum inclinaverit fortuna,

data

data occasione, ut lupo in fovea, à pluribus urgetur in periculum, tacito Numinis destinatione, vel à semet conficienda. Hinc propè sequitur, quia componendæ litis, nimia facilitas, ac desiderium, quod ex patientis modestia, vel animi mollitiæ, gignitur, quandoq; non causat quietem, neq; rem componit, sed irritat, imò deteriorem totam facit, coram expiscante, si præsertim fiat, cum astutè injuriis, tum qui pollent arte querulandi, largitionumq; corruptelis, ut tutius habeatur, ad Judicem, dirimendæ liti, quam provocare ad amicos. Judicium enim, non aggravat injuriatum, nisi fortè fiat, supina Judicantium malitiâ, vel errore; secus, compositio per amicos, favorabilior est in injuriosos, pro vana compassione moderandæ pænæ, vel recompensæ. Judex, necessario respectat legem, amicus, sæpius passionū suarum sequitur arbitrium. Eo collimat dictum Senecæ. *Melior videtur conditio causæ bonæ, si ad Judicem, quàm si ad arbitrium mittitur amicorum, quia illum formula includit, & certos, quos non excedit terminos ponit; horum libera, & nullis adstricta legibus est. Religio, ut detrabere aliquid possint, & adicere, & sententiam suam, non prout lex, justitiæ svasdet, sed prout humanitas, & misericordia impulsit, regere.* Tamen vitandis litium impensis, dum fidos & prudentes amici habeat, cautus ipse agendi, non omnia amicabilia pacificationum reprehenderim, etsi enim, lucrum causæ judicio sequatur, turbas tamen, longaq; tædia, nummorum profusiones, si pensaveris, aurei piscatum hami putabis.

5. Illi qui læsi sunt nunquam, vel è contra, qui frequenter, quia utriq; incauti sunt de Injuria. Priores securi, quod illis, nihil unquam accidit mali, etiam & posteriores, quia sperant aliquando, imponendum injuriæ finem, tum quia malum, quos sæpè vexat, novissimè indurat.

6. Infames accipiunt facile injuriam, propterea, quod non

sint jam Cives, nec possunt actionem injuriarum suarum intentare, proq; derelictis, ac velut Orphanis, ab omnibus habentur. Calumniis oppressi, etiam, qui ita vivunt, ut facile accusari possint. *Odiosi*, quia si quis eos offendat, non videtur injuriam facere, sed potius multorum injurias ulcisci. Etiam qui invidia sunt expositi, propter opes, vel propter quidvis aliud facile afficiuntur injuriâ. Huc referuntur *Absentes*, in quos facile quidvis statuitur nullo respondente.

7. Qui dant occasionem Injuriae, vel qui nos, aut nostros referunt, læduntur & ipsi. Ratio, quia sunt Improbi, & quarunt spontè occasionem injuriarum, contentionis & litigii eoq; promptè læduntur.

8. *Amici & contra inimici*, læduntur facile, amici propterea, quia amicus ab amico, nihil mali timet, inimici propterea, quia jucundum est, inimicos afficere injuriâ.

9. Amicorum ope destituti, facile læduntur, ut è contra difficile quia amicorum praesidio nituntur. Etiam injuriis patent, qui neq; eloquentia valent, neq; ad res gerendas, sunt apti, ratio quia propter infantiam, & imperitam rerum forensium non audent, eos à quibus læsi sunt, in jus vocare. *Lucrum est improborum omnis mansuetus*, (ut est in proverbio in quo praefertim populo, audacia priores partes obtinuit, virtus autem piæritatis, & modestiæ suo honore spoliata.

10. Qui non possunt expectare judicii exitum, læduntur injuriâ. Tales sunt advenæ, peregrini, agricolæ, opifices, quibus expectatio longa, litis per Judicem dirimendæ, damnosa est nec sumptus suppatit. Propterea, moris est *astutus* effusè, promptèq; polliceri, alicui satisfactionem, de injuria, dein præsentibus occupationes obtinendo, differendo in tempus, moras neſtendo, objectando Inquisitionis necessitatem, torquent dilatio-

ne,

ne, ut temporis sumptuumq; tædio spontè recedat aliquis ab injuria, minùs fortè in *illata* causando damni, quàm sic in *dilata*.

11. Illi injuriæ sunt expositi, qui in alios etiam, sunt injuriosi juxta illud, ut sementem feceris, ita mentes, undè, *lex talionis* fuit, ut quod quisq; intulisse alteri, idem pateretur ab alio.

12. Cum quibus aliquæ exercentur simultates, illi læduntur injuriâ. Ratio quia inimici facti, existimant injuriam non esse, eos offendere, cum quibus exercent inimicitias.

13. Læduntur à nobis, quos alii erant læsuri, si præsertim aliquid possideant, quod statim sunt amissuri, ut si latrones alicui sint erepturi pecuniam, avarus astutusvè interim superveniens, existimat nihil interesse, à quo quis opprimatur, cui adempta prorsus consilii & salutis spes, tùm accipere, velut ex frustra perituris.

14. *Obnoxii sunt Injurie* quorum damnum novo aliquo beneficiò, sarciri potest, & hæc ars plerumq; Principum, imò quorumvis Dominorum, cum aggravant subditos, dicunt sibi res magnas quasdam perficiendas, omnium bono. Vel aliud genus oneris levandum, in recompensam frustra pollicentur.

15. Dicam rem novam sed verissimam. Etiam divites, ac præpotentes, tùm magnæ existimationis viros, qui famam & conscientiam, ad vindictam non properi, illabatam, conservatamq; cupiunt, facile accipere injuriam à minoribus, non enim tam facile conqueri possunt, dùm pudet fateri, quod à parvis vexentur, vel quia non facile, creditur, quod in alto positus, inferri injuria possit. Minores secus, etsi vexaverint *magnos*, facile fidem faciunt, & habent, licet se acceperint injuriam, per imposturam dicant, quàm aliis inferunt. Dicam amplius. Parvis contra parvos, vindicare promptū, magni secus, ut statuât aliquid contra parvos, famâ nominisq; sui magnitudine, circumscribuntur. Juxta illud Sallustii. *In maxima fortuna, minima licentia est.*

Non

Non odisse, sed minimum irasci decet, quæ apud parvos, iracundia dicitur, ea in imperio superbia, atq; crudelitas, dicam & Oppressio appellatur. Tum alio loco idem ait. In omni certamine, qui opulentior est, etiamsi accipiat Injuriam, tamen quia plus potest facere videtur. Nec Plinii dictum hoc loco omittendum. Minor vñ bonis, quam malis inest, recta ingenia, debilitantur verecundiâ, modestiaq; perversa confirmantur audaciâ, Proximum & illud. Magnos Orbis domitores, minutus sæpe momordit culex Et Polonium Proverbium coincidit. Ná Krolewskim nosze, latwo mucha asiedzie. Zrebca Páńskiego, bez opowiedzi, z lasa wille zate. Sic parvi, & mali, facile nocent pro insolentia, aut vexant ex occulto magnos, & bonos, cum parvitate ipsa latent & fallunt. Misera igitur, vel eo solo conditio magnorum, quorum periculum, non ante creditur, quam perpetratum fuerit. Parvi secus, etiam iniusti, & falsi, facile commiserationem sui movent, dum queruli, dum clamosi, dum in omnes occasiones partesq; intenti, dum cursivi, dum insuper adiiciunt per astutiam, submissas preces, deforme in Patronos obsequium, & coram omnibus lamenta. Vide retro Punctum De Odio & Inimicitia, penultima Paragrapho,

Insuper ab occulto, seu internè superbi, dein molles, facile habent injuriam, vel quia illis videtur.

Vitandis igitur, malitiosis, ad injuriam dandam hominibus prima solaq; potentissima ratio contra illos est, nullum habere velle, cum iis negotium, sed amputare prudenter. Altera dein, verum haud satis cauta, nec sufficiens, circumscribere eosdem, & velut indagine cingere, aut potius potestatis alicujus circumducere cancellis, in terrorem. Tamen illi, ut vipera sinu occultata, facessunt semper negotium, tergiversantes, inducunt molestiâ, diffamationē, periculū jacturas. Cōtentionis, dandæq; injuriæ rimas, si non inveniunt, per imposturam faciunt emungendo materiam querelæ tum vituperii, etiam ex arido, & nihilo,

hilo, dites occasionibus pro inquietudine, malitiâ, proq; temeritate. Verè dictum *Aethiops non albescit. Lignum curvum, nunquam rectum.* ut sunt plerumq; insuperabilis malignitatis homines.

Observa

Injuriam, Justitiamque naturam, ut plenius intelligere possis, lege *Hugonem Grotium, de Jure pacis & belli.* Cui geminum est, nosse naturam *Propriam* vel *Alieni*, non intractatu modò litigii forensis, verum populorum, ac Regum negotiis, cum Majestate prudentiamque componendis.

Res parva quæ sequitur. Non incuriosæ tamen questionis ergo, pro indagando injuriarum fonte, familiari sermone ventilata, minimè importunè hic ponatur. Videlicet. Quidpiam rei si amittatur, dum notabilis facta perditio, de amittente verò, mensem intra, non constet inventori, etsi aliqua parte modica, res minuatur, præsertim in minutis, & heterogeneis, bona fide factum esto, nec videatur ex justitia, totum velut ad præscriptum repeti posse, eò verò magis, quo longior interjecta mora, idque sub assertionem conscientiosam inventoris, de quantitate inventi, vitandis amittentium imposturis. Res inventa, neglectaque dici incipit induere quodammodo, expositorum, vel planè derelictorum naturam. Quid secus interesset, inter erepta per vim, inque depositum, juxta *Inventarium*, ut ajunt data, vel nullo dolo, flagitiove, sed fortè fortuna inventa, si res ad scrupulum repetatur. Imò sic actu præpostero magis infortunatos censeretur inveniens, alienæ rei custodiendæ expositus importunè, quam amittens, undè metu imposturæ, potius eclaret, quam intimaret judicio, de invento. Pro depositario haberi non potest, dum est inventor, neque pro creditore, dum non petitor, non est item

creptor,

ereptor, dùm non aggressor, quoniam deniq; non contrahens,
 non potest vocari ad petendum judicij rigorem, supplantator,
 quid ergo? nisi est adoptatus per fortunam Possessor, nec pro-
 inde causa inest sceleris, ut ejusdem fortunæ beneficio, saltem in
 parte, uti possit, præsertim dùm fiat absq; malitia, tùm ex sup-
 posito in certitudinis veri amissoris, multò verò magis, si res po-
 tabiles, vel comestibiles, aut facile corruptibiles, imò sparsim col-
 ligendæ inveniantur, prout conscientia Judicium, juxta circum-
 stantias temporis, personarum, rei, decidendum commissum esto.
 Namq; amittentem inter, ac invenientem, multi dari possunt
 casus intermedii, ut non totum perditum in numero, imò cor-
 ruptum, in qualitate, perveniat ad invenientem. Jam verò, dùm
 eveniat, ut servus alienus fugitivus, cum rebus ablatis intercipi-
 atur, nonnullam partem, pro studio interceptionis, atq; cura,
 non iniq; retinere posse videtur interceptor, reliquum sub asser-
 tione, conscientiosa restitutus, fatius partem amittere, in grati-
 am interceptoris, quàm omissa interceptione, ut inutili atq; da-
 minosa, perdere totum, nisi fortè, eodem instanti, servi Domi-
 nus superveniat? aliquid tamen gratitudinis, interceptori con-
 cessurus, in recompensam, non ut secus, per imposturam, aggra-
 vet interceptorem, hæc aut illa, cùm servo, præsensurus amissa,
 ut propior censeri habeat interceptiens, ad asserendum interce-
 ptum, quàm rei Dominus ad probandum amissum. Insuper, si
 contingat, rem inventam aut interceptam, non dolo, neq; mali-
 tia, sed per infortunium incendii, naufragii, furti, vel cujuscvis ca-
 sus, ab interceptore, amitti, tunc ex assertione conscientiosa, re-
 stituisq; super infortunio productis, nullius rei interceptor, tene-
 tor, quasi Principalis Dominus, rem eandem amitteret, quis enim,
 aliena custodire magis, obligetur, quàm quis custodit propria?
 vel cur? pro alieno infortunio respondere, suamq; exponere de-
 beat fortunam, causa prorsus sciri non potest.

Ex

Ex eodem prope fonte, potest decidi quæstio, de rebus fide bona emptis, quæ fortè à vendente ignoto, specieq; tenus honesto, furto sunt quæsitæ, ut non rem totam, sed medietatem æstimatæ, perdat emptor, adhuc enim æquiori, jure, quæsitæ est ab emptore, quàm si foret inventa. Nihilominus, sub interposita conscientiæ fide, factum esto, suspicione intervenientis injuriæ procul, rem, comparatam esse malefactorem dein, utriq; pro reliquo damni, quæsitori, persecutori. Etiam lucrantur medietatem, susceptum propter periculum, tùm laborem, qui à latronibus, armata concertatione, res alienas, acquisiverunt. Plus adhuc retinere possunt, si non totum, ratione longioris, pauciorisvè temporis interjecti, qui acquirunt bello ab hostibus, jam enim, in alienum jus, res transiverant. Mercenarius tamen miles, semper partē, in rem communis boni, ac proindē privatorum, acquirere videtur, infra eos, qui propriis impensis, rem agunt. Dicam amplius, prælii spolia ferens miles, pro commilitone in subsidiis stante, aut castra tuente, sortem tertiam acquirit, duas ipse, ratione proximioris periculi, vulnerū, & laboris, retenturus, nisi pactio, ex æquo partiendi, antecedit, huius enim ostentatum subsidium, & à tergo securitas castrorum, illi spē vincendi, audaciamq; præliandi, faciunt. Dùm pro isto pugnat ille, iste non otiosus, pro illo res tuetur, imò pro tuendo commilitone, nimium urgere hosti volenti, periculum minatur, utrisq; ad victoriam conferentibus, nec unus absq; altero vincentibus.

Depositorum facta hic mentio, de quibus, multa, vitandis captiosis litibus in quæstionem venire possent dicenda, verum modica nisi intimabuntur. Nempè aliam esse depositorum naturam, in numerato, atq; viso, aliam in obsignato, & opinativo.

FF

De-

Dein aliam, ad certum tempus datorum, sponteq; susceptorum, aliam velut impositorum per vim, dùm breves ad dies, mensesq; res asservandæ ponuntur, deindè studiosè neglectæ manent, ad importunam sollicitudinem, & onerosam curam depositarii. Non *Arithmetica* igitur *proposito justitiæ*, hoc negotii pensanda est, verùm indagabitur *harmonica*. Nemo potest, utiq; citra violentiam, imponere curam onusq; nolenti, in captionem litis, vel cōtentionis, nisi fiat, velut pedica, & laqueus in semita, vadentibus, quod à probitate alienum esto, vel si aliquis casus, incendii, furti, publicæ hostilitatis intercedat, minùs fortè pro iis depositarius, respondere teneatur. Quomodo aliquis, aliena magis, quàm quisq; sua curet, neglectaq; impensè defendat? Charitas quidem Catholica, damnum proximo propulsare jubet, intra tamen possibilitatem agendi, si neq; onere, propulsantis. Aliquando ipsos domesticos, præsertim è minus ingenius servorum, res deposita in prædam invitat, velut ex facili paranda, qui etiam ipsiusmet Domini rebus, inhiant, distrahendis, ut ab iis, non caveat satis, nesciens, undè paratur damnum? aut fiat quomodo? velut glires, aut lupi, eodem in fundo nati, domino fundi aliisq; inferunt æq; noxam, nec tamen possit pro se, aliisq; damnum commodè vindicari. Quibus in rebus, nimia perspicacia Judicis opus est, fidem honestatem, ac virtutem *depositarii*, nec non probitatem, studiumq; *deponentis*, perspicendo. Non frustrà hæc, modica licet, in gratiam innocuorum, intimata sunt, namq; sæpiùs adverti, ut molles nimis, in excipiendas accusantium lachrymas, proq; facienda justitiâ, præcociter zelosi iudices, dùm maximè nituntur in vindicandum damnum *delatoris*, ignorantia vel indiligentiâ veri imò justitiæ naturâ, nimis in quæstionem in iuriâ grandem inferant accusato. Propiorem igitur ut pu-

ut putem, accusatum, ad contestandum, assertiorâ conscientia, comprobando, si *modicum damnum*, vel honestas personæ, in vim juramenti, si valeat, juratoriâ verò, si *nimis grande*, videlicet, nescire se de ratione damni, atq; perditio, imò nè fieret, *moralis* possibilitate, adhibuisse curam inquirendi.

Pullulat hic dicendum de restitutionibus, ut si rerum aliquarum; quæ non ad numerum, vel præscriptum datæ, neq; recenti, apprehensæ, tum administratæ, memoriâ, verum ad solas opiniones, & querulantium interpretata vocantur, post tot intervenientes, temporum, personarum, locorumq; casus & requisita, restitutio sequatur, prudentioris, imò securioris pro conscientia judicis esse, dum non utitur computandis damnis, arithmetica numerica, sed proportionis, non ampliativè, sed promptius contractivè, non ad plura & scrupulum, verum ad pauciora, restitutionem vocando, non ut aliquid perfectum rigidè nimis requirat, verum supponendo crebrius, rebus in humanis, dominantia imperfecta, aliud videlicet condonando, administrantis inertia, aliud ob repentini errori, tum inanimadvertentiæ, quæ prudentes quandoq; impellit, vel nolentes indevia, tum jacturas, sic forte ordinante Numine non tam in occasionem vexationis procurantium, quàm in pœnam, damnumq; eorum, quorum bono, res procurantur, servantur, administrantur, horum enim magis, quàm procurantis fortuna, subest negotio, ut quandoq; à semet, velut ferrum à rubigine, quercus ab interiori carie, feredineq; consumantur, & ruant, partim ob injustitiam, primitus acquirentis, partim demendo in futura malorum instrumento, & occasione, quorum causas introspicere, habetur in arduo, verum tutius fatis committantur.

Pro ratione Urbium, populoq; simul habitanti, ubi hac vel pro illa parte, oculatus facile adest testis, dum nota est vide-

licet, cujusq; civis virtus, tum in bonum malumvè inclinatio, unde mensuram, res, factaq; hominum capiunt, in promptam causæ informationem, alia posset intimari justitiæ ratio. Verùm hæc, pro *Repubblica Provinciali*, scripta sunt, ubi per rura, diversa; patrimoniorum, arcium, curiarum, nobilitas disgregata manet, patentia sunt latifundia, semota testium à prospectu itinera, segregata à vicino teste domus, eoq; incognita, promissa, negative, stipulationes, diremptiones, amissa, reperta, repertor inquam, vel amissor, inferens injuriam, vel patiens, ut indagandæ veritati, pro conscientia æquum statuentis, nimis operosus, restet iudicis labor, multa; innocentum hominum, sub justitiæ specie, videre licuerit gravamina, dùm inquam, non prout quisq; justus, sed prout, in causis præfertim *facti* astutus, cursivus, tum impensivus *Actor* est, imponit & supplantat plerumq; innocentem. Prudentiori tamen cuiq; his meis omisissis, rectius per omnia statuere, pro libitu licitum esto.

Omittamne illud pro justitia? *Petrus* peregrè secum proficiscenti *Jacobo*, liquatæ ceræ orbiculū, seu joco seu maleficio, clanculo accepit, illamq; neglectim habitam mox ipse amisit, *Jacobus* Judice coram, centum nummos aureos, reddi sibi poposcit, non tam ratione ceræ, quàm nummorum, quos nummositatis amovendæ suspicioni, ceram intra inclusit. *Petrus* vel spontè, vel prolatis conjecturis, & probationibus cùm negare, non posset, ceram acceptam fassus, eamq; soluturum se offert, de nummis tamen inclusis, juramentum deponere reparat, super ignorantia, vel si scivisset tantum facinus, in rem focii suæq; famæ nocumentum, nunquam alias commissurus, verùm de cera leve damnum putans. Judex pro justitiæ causæ laborans, à probitate vitæ *Petri*, non omninò suspecta, tum intentione agentes, rem pensans, ablatum ceræ *formale* agnovit, nummos verò non in prin-

Cap: VI. de animorum permot. & Affectibus 227

principaliori damno, verum subnascenti, aut concomitanti, vel subsequenti, & accessorio reposuit. Eoq; ad *materialem* quodammodo culpam, factum referendo, ceram quidem totam solvi, superaddita nummariâ multa, non totos vero centum aureos, nisi medietatem, reddi injunxit, dubietatis metu pro conscientia, nè *Jacobi* rem stabiliendo, *Petri* totam, subverteret fortunam, sed utriusq; par infortunium agnoscens. Nihilominus tamen, super injuncta conscientiosa probatio, *Jacobo*, cum sufficienti testimonio, vitandæ imposturæ, non minus (videlicet) aureis centum, ceram intra inclusam fuisse. An justè enodatum sit? Libertas quæstionis cuiq; datur.

Dices hinc, nunquamnè? damna *emergentia*, vel *interpretata*, sed nisi *directa*, ab Judice pensari debere? Pensanda imò, certis casibus censeam, pro conscientia vectoris jumentum veterinum, non mutui nomine, aliq; indirecto casu, verum dammificandi studio, si malitiosè tollas, cujus operâ, victum, sibi & prolis alimenta quæsit, non modò illud solvendum, sed quidquid acceptione illa, certo in tempore, intermissum lucri, compensandum ajo, non enim *interpretatum damnum*, verum pro circumstantiis, facti patratoris malitiâ, tum ab intentione vocari debet, iam *directum*. Perperam fecus, nimisq; lata interpretatione, coram Judice laboravit ille. Qui accipitris ablati jacturam, tribus millibus nummorum aureorum, æstimavit, causamq; mortis uxoris conquestus, imò pænas, super authore poposcit. Duo viri Nobiles, vicinis arcibus habitantes, alter alterius, illicitè quidem in foro conscientia, verum haud nimis pudendo Politicorum ausu, qui non infamis lucri, sed *oblectationis gratia*, patratur, per substitutum famulorum, accipitrem, probatè in aucupio virtutis, furto quæsit. Quoniam vero noctu res patrabatur. auceps cui accipitris commissa cura, superaudito strepitu,

tu, suspicatus quod erat, proripuit se repente patratores inle-
cuturus, ad parietem negligentius relicta lampade, unde pro-
ximiora lignorum, arripuere flammam. Mox per contigua Do-
mus, postquam vagatum incendium, domum totam, nec pro-
cul distantia, absumpsit prædia. Insuper interjectis aliquot die-
bus, ipsa Hera, seu Conjux damnificati Heri mortua est, cujus
mortem ad terrorem Incendii, doloremq; pro damno occasio-
nem abortus, ipsiusq; mortis, retulit querule maritus, instigan-
te præsertim causidicorum astutia, in amplificationem causæ, &
criminis, quorum unicus conatus, & ars est, efficere in causis
Accessorium majus *Principali*, & opere *Parergon*, imo perficere cau-
sarum lucra, solo architectante mendacio, causæ inquam ex u-
nica, faciendo multiplices, tum syeto causidicinæ sale, res nimi-
um condire amant, falsitate, quibus inquam, ut præcipuam lau-
reatæ partem eloquentiæ, laudemq; est obtinuisse, si mentiri per-
fectè discant sciantve, ex umbra pretextus, formare solida litis
corpora, montes ex atomo, impostorii litium sex duplicatores
ex falsis, facere vera, ex bonis mala, en artis novæ (chemicæ)
ex causa, (ditam verbo) triobolari, inducere damnorum rerumq;
talenta, judicum conscientie in decipulam, & oculorum in ve-
lumen. Verum cati cautiq; Judices, pensato patratoris Nobilis
delicto, accipitris ablati damnum, directe datum judicantes, non
jam accipitrem, qui forte post tot mala subsecuta, occultando
facinori, liberè in æera dimissus, sed pensata, æstimatione amoris
aucupii, atq; pro inhibenda occasione sanguinariarum turbarum,
inter concives inde orientium, multam notabilem pecuniariam,
cum deprecatione publica, ministrantis verò famuli, dierum a-
liquot cum incarceratione, authori facti, injunxerunt, incendium
verò ad casum, voluntatemq; Divinam, cujus est arbitrii, modi-
cis occasionibus, hominum pro delictis, immittere penas, retule-
runt.

runt. Eadem ad fata, mortem uxoris reponentes. Prout certe, eodemmet tempore, non ab eadem tamen, sed diversissima à causa, multa evenire possunt, hominibus contraria, in famineo præsertim sexu, quibus modica intemperies àëris, inordinatus cibus, interior ex occulto morbus, præcipitantiore incesus, velut in fragili vase, multum corrumpendo possunt, insuper poenæ Numinis, aliquem affligendo, vel probandæ rectorum virtuti, tempus in idem coincidunt, conglobantur, causæ autem factorum, manent in arcano, nec hominibus inquirere promptum imò volentibus, erroris conscientiæ plenum, accusatæ verò parti, pro lata interpretatione, censetur gravaminosum. Dicam ultra, non rem extrà, injuriarum damnorumq; nonnulla, fieri magis à seipsis, quàm ab alio, dùm spontè se ingerunt provocando facientem in actum, ut non studiose ab aliquo exerceantur v.g. Vineæ Pomariumvè, nullo sepimento clausum in obvio, nec apposito custode. Si à prætereunte viatore, velut neglectum, eius modici causa, carpatur, magis vineæ dominum, ut tentatorem in crimen, provocatoremq; damni, quàm illatorem, culpandum putem. Vel non reparato, abrupto itinere, velle viatorem, periculo sui, transitum tentare, damnumq; pati, nisi in commodiorem (citra tamen proterviā) deflectat fundum. *Sumptuosatamē reparatiōnē ad publicum perti-* } mini prior error est non Viatoris, aut saltem in mutuum, tū si quæ mille talia, modò rectè, iudice à circumspēcto pensata. Dubiis igitur in causis, (velut superius intimatum) mitiorem in partē decreta flectere, iudicii securius habetor, namq; (ut brevi dicto rem totam Justitiæ comprehendam) longe differt, captio, seu impositura, prætextus vel interpretatio, dein cavillatio, tum in clemens & immitis, passionatusvè animus, ac deniq; rigor exuberans, præsertim verò præcocias, & properantia discernendi, combinandi,

nandi, tūm inquirēdi, longē differunt inquam, ab Justitia, tūm Æquitate, Addam insuper superbiam vel Temeritatem.

Hæc puro de Justitia sufficere videbantur, verū tamen extra culpam habebitur, unicum adhuc adjecisse. Parentis post mortem, frater natu major, sua, fratrisq; minorennis, cujus curā gerebat, vendidit rura. Mortuo dein illo, hic junior compos rerum suarum, postquam esse cepit. facta coram Jūdicio, devenditis, contestatoriā querelā, postulat, dicamq; ponit emptoribus, sortis suæ de restitutione. Dein per negligentiam, seu ob defectum impensæ, vel ob subsequutam sui mortem, tūm alias occultas Juris manci fortē ob rationes, causa intermissa est. Interim triginta vel plūs annorum interjectā morā, successor ejusdē, litigiosus Nepos, inventa sui Avi, contestatoriā schedā, causam & querelam, velut planē emortuam, suscitare conatur, hos illosq; ad præsens Possessores, de iisdem bonis compellaturus, inquietaturus, nam successiva venditione, divisim eadem bona, velut quæta, & indubitate possessionis secura, ternas, diversasq; emptorum ad manus, jam venerant. Judex emptorum æq; ac contestatoris nepotis, hujus de successivo ac prætenso, venditis super jure, illorum de interturbata, emptæ possessionis quietē, querelam excipiens, quadrientem, nisi prætenso damni, nepoti successor, adjudicavit, à Possessoribus solvendam, ex ratione quod illius intermissa litis silentium, verius in suspensionem captionis, trahi possit, inquietandis, ignaris de dubietate hominibus, quam ut recto plerog; Jure, actum putaretur cū lex quævis & justitia, quietem possessorum, & fines litigiorum potissimum, cōmunis pacis in gratiam, intendat. Potuit ille, Originalis venditor, natu major frater, non malitiā verū intuitu, emundandorum debitorum, bona vendenda pręgravantium, titulum verius possessionis, quam ipsa jura vendidisse, quod communiter fit, in-
depor-

deportationem onerum, à vendentibus, potuit originale jus super iisdem ruribus, æquè manum haberi, & sortes tantum in iis, ac ferè nomina vana, planè desolatorum, tum quoquomodo vastatorum, quàm totalia rura vendi, imò per aliud potuit pro venditis recompensa fieri, quæ etsi, temporum post obliterata, senescenteq; in minutulis, ut, nunquàm pro futuris, nec ideo antè tempus, rectè provisus, memoriâ, scriptis documentis, manifestè non deducerentur, tamen, ad quietem hominum parandam, eoq; magis, in præsens possessorum pacem, qui rectâ conscientiâ, proculq; dolo bona, comparârunt? proximius, ut intuitus haberetur, quàm ut litigio quærentis, ardens impleretur desiderium petacitalq; nepotis, non enim est tam gravè, desiderata non adipisci, quàm habita, & manibus annexa, velut jam congenita, divelli ac relinquere; hic enim, res cum dolore frustrati in cassumq; videntis proprii laboris, dein recens emptio, & impena laborq; reparationis amittitur, illinc nisi petendi titulus, super quasi alieno. Imò, æquius, non reddi aliquem ditiozem, quàm fieri alterum, extra sui culpam, pauperiorem, ille, quod majus, majorum suorum, pro negligentia, rerum non potitur; hic proprio Judicis Decreto, premi pelliq; de bonis videtur, quod conscientie judicantis, haud securum est, intra dubietates, & memoriæ hominum obsoleta, certum quid statuendum præsumere, quod utcumq; eadem in Urbe, intra viciniam, coherentesq; sanguine proximos, & præcautiones, citius constaret, de Juris videlicet dubietate, non verò ut fiat, in Republica Provinciali, & per mansionem disgregata, mutantibus se, ac transferentibus passim, hinc, illinc, bonorum Possessoribus, ut ab eadem causa facile colligas, quæ centum annorum, inter eosdem urbis cohabitatores, indelebili tenentur, ac velut recenti continuantur, renovantur memoriâ, ea transmigrantes sæpè, inter vicinos Provinciales,

vinciales, octo lustrorum spatio, posse oblivione deleri. Alia igitur Justitiæ ratio, ut habeatur, in Jure Civili & Urbano, deinde alia, in Jure Provinciali. Hinc fortè per Nomen *Præscriptionis* subvenisse quieti hominum, jus ipsum videtur præcidendis contentionibus, ne in ævum, litigia & impensæ trahantur, amoris mutui hominum, in propagationem, non absit secus, cum hic sui tuitoris, dein alter tertii, atq; hic demum evictoris quarti, longa litigiorum, interq; plures serie, turbare quietem necessum habet (quæ sevities veriùs rigor importunus, atq; occasio vexationis, nè dicam permissum latrocinium in plures, in gratiam causæ unius, quàm justitia vocetur) ab incessanti querela, odiorum in materiam. Prout ad clementiam Judicii, ut obvietur malo, maximum pertinere videtur, ipsaq; concordat cum justitia.

Hac nascitur occasione, scitu prudens monitum. Dum aliqui, nullo discrimine veri, vel injusti, quantum spe devorant, tantum appropriant sibi, quantum non occupavâre, pro malitia tantundem injuriæ datum, factumq; dolent, & contra cautos ingemiscunt, dum potiùs eam inferunt alteri. Sic latro ereptam sarcinam viatoris, dicit suam, sic prædii curator aut villicus, usum crediti granarii, ac nummorum, sic Mechanicus opifex, materiarum notabiles partes, vel residua; sic Provinciarum quæstores, publicæ pecuniæ divitias, putât & dispêdût velut suas, Igitur damnificus, malæq; fidei possessor, frustra querulatur, ac improprie dicat, vel te appetere aliena, vel se amittere sua, dum illum cogis, restituere occupata. Verbo rem totam comprehendam, velut non omnem cantum, dicas esse jubili, tum lætitiæ, nam & mendici stipem quærentes, & Præfixæ, funus nœniasq; modulatores inquam & symphoniaci monumentarii, epicedia cantant, etiam non omnem querelam, planctumq; intitulum justit

voces doloris, vel accusationis, dum potius est impostura.

De dubietatibus, vel Interpretatione, seu petitionis accusationisvè prætectu, paucis apponam. Dum videlicet, aliqui, deberi sibi, alteriq; obtendunt quidpiam, ac firmiter asserunt, non à positiva Justitia, rem deducendo, sed prout interpretatio intensionalium, seu implicitorum, trahitur per indirectum, adlibitum, desiderio magis ac voto, quam ratione, metiendo totum. Item, si culpa in aliquem reponatur, ex conjectura interpretativa, vel opinativè, à dubio loci, rei, temporis, verbi, nominis, subauditionis, æquivocationis, suppositi, præsertim vero, ex particula scripta, seu dicta, quæ conjunctivè seu disjunctivè, an expletivè tantum, dein exclusivè nè? an inclusivè? lato vel stricto modo, sumi possit? his igitur casibus, Judex & consultor, in mitiorem sententiam, pro securitate conscientia, quàm in severiorem, acerbam, vel duriorem, declinabit, mollius decernendo, in ejus videlicet partem, ut propendatur, ad quem proximus & gravius à perditio, vel non habito, malum, ac sensibilibus, pertinet injuria, nisi fiat, prout quis postulat habere, nec amittere sua, ubi interpretatione res agitur, gratias & favores esse ampliandos, non plenè contrahendos, ut præstet satius, huic salvam rem relinquere, nec eripere, quàm alteri dare, iste non habere affvevit, ille possidendo, est jam velut innutritus, & congenitus rei, eoq; crudelius, de possessione boni deturbandus, huic non accedit, illi penitus deperit, ac velut extorquetur bonum, inuritur malum, tum pro natura variantis causæ, ignominia, seu dolor, hujus desiderium frustratur, illius graviore pæna res, usq; proximum, violatur. Totum igitur, dum intra dubia interpretationis, vel incerti suppositi, declinandum erit necesse, partem in svaviorem, non verò fiat, ubi certum jus est ac pretensio, ut quis, proxima, remotavè in destructionem æquitatis, vocet ex-

plicando, nisi malus ipse, & injustus sit, perperam sponte trahens, ac volens, oppositæ partis injuriam studiosè. Verùm sub exemplis res dicatur oportet. Dum armistium ad sabbatum statuitur, vel quævis pacificatio privata, dies eadem, inclusivè putabitur, non exclusivè, interpretando, svaviora namq; sunt, imò proximius ad naturam, tempora pacis, & quietis, quàm belli, seu contentionis Civilis, atq; turbarum, quæ in pejorum parte, semper statuuntur, secus incarcerationio accusati, ad octiduum decreta, octavam diem, exclusam putabit, quia favorabilior est libertas servitute, & clementia Judicis, vel accusatoris severitate. Ubi describitur limes terminandus ad rivum, seu fluvium protrahendus, quoniam rivus est, terminus extra rem, dein quia fluvii nulla cura, operaq; hominis, verùm spontè ac naturaliter manant, eoq; publici ut plurimum juris sunt, non totus igitur rivus adjudicabitur possessori, utendo, sed proximum litus, tantum putabitur, cum libera in mutuum piscatione, vel aliquali derivatione partis aquarum, tum præsertim, quia fluvii pro ratione inundationis, accedendo, recedendo, mutant, ut plurimū alveos, nec medietas, divisioq; superficialis, aquæ, variante mutatione, determinatè assignari, eoq; nec dislimitari possit, decernendo. Non verò idem putabitur, de stagno, vel piscina, velut artificiali aquarum congerie, ubi & pisces, operâ curatoris, Domini, & aggeres eriguntur, cum impensa, divisioq; per medium, non mutabili, sed fixo semper fundo, & inundatione, præcisè statui possit, modo pro voluntate contrahentium, adiciatur expressa conditio medietatis, prominensq; statuatur signū, quodni fiat, velut pro exclusa re, habebitur. Addiderim. Dum Legislator seu rem seu conditionem enucleativam, non expressit, aut potiozem, velut studiosè omisit, pro potiori amissa, res explicabitur, si præsertim sit, ad naturam boni ratio vero posterior.

terior, ex conjecturali, termino, ad alium sensum, atq; intentionem scribentis, referetur. Intentio Legis inquam, ut militem, in favorem accusati, vel ut pressius dicam, in ejus partem, quæ omissionem enucleativi, ut in rem sui factam, obtendit. Ab eo fonte, sicutum quondam Athenis, ut si pares in utrumq; partem pervenissent calculi, reus promptè absolveretur, pro solatio vitæ, vel retenti, reparatiq; boni, quàm ut accusatoris fieret ad intentum, pro Convictionis tristi solatio, pænæq; lucro.

Dixerim, clarius, ubi scriptum generaliter quid asserit, de in particularitates, velut intentum explicantes subnectit, quidquid in particularitatum enumeratione, non expressum est, omnino pro excluso, nec ad generalitatem pertinenti, habebitur, potiora namq; sunt ad prævalendum, expressa, demonstrativa, & fixa, mentalibus, vel interpretativis, eoq; dubiis, nè altera pars (quæ sperat, aut petit aliquid, velut suum) frustretur per totum (vide infra Cap: VII. De Conditione interpretativa Paragrapho 14.)

Tandem satis de Injuria, dictum habebitur, unicum postquam appoluero. Videlicet. Abbreviandis ut plurimum litibus, emptionis unica securitate, optimam nonnullibi Europæorum, repertam rationem. Dùm, cujuscunq; fundi Urbani, seu ruris venditio, postquam contraxerit emptor, annum ante, quàm enumeratum fuerit pretium, magistratui defertur, scripto in foro publicanda, suo damno alias lites, non fundum empturus, in id per Magistratum, ære vadinomiali, tùm irrita emptione multandus, velut in fraudem tertii faciens, prout contrahentium alteruter, mutaverit conditam, aut citius maturaverit illam, quatenus prætendens quisq; tempus habeat, jus petitionis, super vendendis opponendi, non valiturum, ignorantia ab obtentu posthac, si taceat, æquitatem super illius, objectivè dignoscente Magistratu?

Emptor

Emptor interim, prout de pretio cum vendente conventum, inq; tabulas publicas inscriptum est, securus pretii, non amplius mutandi, pecuniam spondet, exacto disquisitionis anno, in curia deponendam, adjudicandam vendenti Possessori totam, si ab onere fundus immunis, aut partem, si in prætendentes, decedat portio. Non alias certius super immunitate fundi, emptorē latante, quietisq; futuræ, sine litis fraude, securo, dum verius à Magistratu, quàm ab hærede, peracta rei venditio est. Secus fit alias, dum privati, latebroso, clandestinoq; contractu, secum conveniunt, ut fraudulentus venditor, pecuniâ fruatur quietus, emptor autem, haud satis contra instructam astutiam cautus, plus litium reportet, quam commodi, empturus pretio dolorem, ac pænitere, turbas inquam, damnum, odia, inimicitias, tristitiam, dum supervenit, ab insperato, quomodocunq; prætendens exactor, ad nomen sinceritatis & amicitiae, vultu composito, peractam emptionem, impensè gratulaturus, mox ut in præmium, appreciationis, retentum fenus, ac debitum, ad assem tristi postulatione requirens. Atq; sic est, quietem verius vendidisse, quàm speratam emisse opportunitatem, aucta in immensum contentione, & tertios usq; ad hæredes, litibus, emundationis viâ, nisi obviam itum fuerit, à Magistratu.

Etiam ad Injuriarum pernoscendarum naturam, non o-mittam. In illis casibus, & noxis, dum non ibi damna stant, unde cæpère, verum ultra, in immensum, ut perrupto limite amicitiae sublatâ reverentiâ (nisi promptè ponatur modus) serpendo vadunt, amant plerumq; ferociiores, cum astuti seu Domini, erga subditos, seu vicini amiciq; in mutuum, explorare tolerantium, facilitatem, & patientiam, taliter infra fas, modestiæq; regulam se tenentes agendo, vel secus injuriosi aliis, & faciliè graves, prout semel factum, pertentantes, inciderint, an quis molli-

molliter ferat vexationem, tùm incommodum, ignavus, aut prudenter, fortiterq; primis insultibus, obviam ire novit, intra mentis generositatem. Sic igitur pro justitia, resistentium apparebis, vel fortè in tempus dissimulabis remedia pro-ut judicaveris, posse te pro voto, reparatum habere totum, nè fortè ab imbecillitate, in pejus malum irritetur, langvide agendo, undè speranda impotentia, prodatur. Dicam iterum. Non incipies rem, nisi ex benè præparato, ut si potentia non suffecerit, ab arte, tùm ab authoritate, prudentiâ subnixâ, petatur Consilium.

Corollarium Capitis.

DE affectibus bonis & malis mistim hoc capite scriptum est. Quidni? rem finienti, dicendum occurrat illud. Affectus, seu Passiones animi vitiosas, tam ex *Activo* quam ex *Passivo*, imò ipsius occasiones in affectus movendos (dum quodvis *principium fervet*) non posse in recenti amoveri, per violentiam, imò nec promptè sanando tentari, dum præsertim summo incaluerint gradu, nisi ut medendo, magis irritentur. Ideò cuiq; prudenti viro, non irritò effectu, rem tentare volenti, moram necesse interijciendam, ut à semet hebetentur, ac remittant. Cum enim hominis voluntas & animus, in libertatem actionis, naturaliter inclinet, ac eluctari conetur, si quoquò modo obstes, injuriam, sibi, nè dicam totam vim, & còactionem fieri arbitratur, ut eò magis, cum periculo insurgat, contra, quasi contendendo pro generositate. Dum verò lentè, aliud velut agendo, nec horrorem actioni imponendo, moram interjeceris, cum libertate magis, à se ipso factum arbitratur, velut enim duci, non trahi. Temporum inquàm intercurfu post animadversas erroneas difficultates, ac oppositu meliorum, recollectâ mente, vel ipsius rei susceptæ à tædio, spontanea verò mutationis agendo ex appeten-
tia.

tia. Non vero cum singulis, sed multò magis cum pluribus, in populo, seu forenſi, seu caſtrorum, idem conſilii valere arbitra- beris, inò cum iis, in quos ſummum, & còactivum Imperium, habere potes, ut ſunt filii, famuli, & quoquo modo ſubjecti, namq; minore tui moleſtia, illorum etiam minori acerbitatè, vel irrita- tione, majore verò perficiendi authoritate, lentè rem aggredie- riſ, & aſſequàre. Niſi dum aded periculofa initia ſint, quibus niſi obſtes properè, majora incommoda, ſequantur, tunc à ſpe, atq; poſſibilitate, pervincendi, rem aggrediendam, & in herba (velut ajunt) ſupprimendam ſvadeam. Secus, ſi oboriatuſ dif- ficultas, aptiſſimum, erit, cuiq; dato vel accepto affectui, pro mo- ra remedium ſvadendo inquam, diſſvadendo, urgendo bonos, vel cohibendo malos.

Sciaſ, igitur, per omnia, uſum Capitiſ huius eſſe maxi- mum, ad demonſtrandum Viro Politico, permovendumq; *Audi- torem*. Juſtenè? vel injuſtè? neceſſario vel importunè, ex *Paſſivo* idelt, vel *Activo*, erga nos videlicet, vel alium, Ira, Odium, Inimi- citia, Metuſ. Dein Lenitaſ, Manſvetudo, Amor, Amicitia, tum Confidentia, Speſ, Audacia, Pudor & Verecundia oriatur, ac in- valeſcat. Sitne prætereà juſta injuria, juſtuſq; dolor animi, ad permovendos affectuſ adverſoſ, vel diſſimulabilis, & nulla, ad bonoſ eliciendos, undè perſvadendi, aut ſecus diſſvadendi, ratio aptiſſima, ſi præſertim capitiſ ſequentiſ, quod eſt de *Probationi- buſ*, præcepta ſcitè adhibeantur. Hinc vitandam eſſe Impu- dentiam, & undè illa? capeſſandam verò neceſſe verecundiam, & Pudorem.

CA-

C A P U T VII.

De Probationibus

Seu Persuasionibus Generis Deliberativi

Non minus ad genus Demonstrativum, hæc duo Capita sequentia referuntur. Deducendo, qualis quis sit, consilio, tum Actione, domi, foris, Togatis, Sagatis occasionibus, & circa ordinem, in Republica servandum.

Præsertim verò Oratoribus Aulæ, hoc Punctum prodest. Dum Principem, Senatum, Cives, ex norma Legis, Justitiæ, tum virtutis, ac per omnia, ex usu Communis boni, & subditorum (quod cum gloria Dei conjunctum) dum inquam ad aliquid agendum, & mutandum in melius, perducere ratione conantur, ac præcipiunt.

Probationum seu Persuasionum Fontes sunt
fermè *Quatuordecem.*

1. A Bono id est utili. 2. Ab Honesto vel Honorabili. 3. Ab Jucundo. 4. A Pulchro. 5. A Tuto vel securo. 6. A Necessario. 7. A Possibili 8. A Facili. 9. A Jure & Æquo. 10. A Comparatione Bonorum. 11. Ab Exemplis, & Praxi. 12. Ab Emergentibus & Consequentibus. 13. A Demonstratione Contrarij. 14. A Conditione Interpretativa, seu Exceptione.

Hh

De

De Bono simplici, vel utili.

I. A Deptio Bonorum, bonum est, sicut & malorum malum. Ita pacis adeptio, bonum, sicut belli malum. Etiam depulsio malorum, bona est, ut depulsio morborum bona, quia adeptio sanitatis bona, namq; adeptionem bonorum, sequitur depulsio malorum.

2. Adeptio majoris boni, pro minori, bonum est, ita bona valetudo, quàm opes, & bona animi, quàm fortunæ &c.

3. Virtutes, bonum sunt, quod illis aliquis benè efficiatur, ex virtute enim proficiscuntur honestæ voluptates, sententiæ, actiones. Huc refertur acumen ingenii, Eloquentia, omnesq; artes, & scientiæ, tum rerum agendarum peritia &c.

4. Felicitas, & ejus partes, in bonis numerantur, scilicet, tam bona corporis, quàm animi, aut fortunæ. Idq; cum modo, si enim ad opinionem Consulturus, fortunam vocaveris, nunquam bene tibi, satis, si ad naturam & necessitatem, nunquam parum, aut malè, rectè Seneca. *Exiguum natura desiderat, immensum opinio.*

5. Honor aut præmium, bonum est, quod labores efficit leviores, honos enim alit, & promovet laborem, jacentq; ea, quæ sine honore, aut præmio putantur. Imò, pericula ipsa, spe præmij, promptius sustentantur.

6. Id bonum, cujus contrarium malum est, ut virtus bona, cujus vitium malum. Pax etiam bona, quia bellum calamitosum.

7. Id bonum nobis, cujus contrarium hostibus prodest, ut si vitia nostra, hostibus prosunt, ergo virtutes, nobis erunt bonæ, discordia verò, magnam adfert hostibus lætitiā: idèò, ut afficiantur hostes tristitiā, ad concordiam redeundum est.

8. Mediocritas, in bonis numeranda, immoderatio in malis, nam etiam bona, non bona sunt, verum excessus vitio
labo-

laborant, dum sunt sine modo. Etiam non repentina, sed lenta mutatio, ex uno in aliud, inter bona numeratur, omne enim violentum, licet si bonum, passionem inducit, lenta, et si asperiora, mollius utcunq; accipiuntur; Huc quoq; dictum spectat. *Exiguum malum, ingens bonum.* Item alterum, Plura parantur mala, & morbi, *ex nimio quàm ex modico.*

9. Illud bonum est, cujus gratia multum laboris, & sudoris impendendum, ita virtutes & scientiæ, bonum sunt, quia magno labore & conatu queruntur.

10. Bonum est, quid multi expetunt, & cujus gratiâ sollicitè agunt, ut sunt Honores, Opes, Imperia. Etiam quod omnes laudant, in bonis numeratur, quia nemo, nisi ipse malus, vitium laudat. Ab hoste etiam laudari, bonum est. Etiam bonum est, si mali homines, aliquem laudent, quod ab illis virtutis confessionem, exprimit ipsa veritas. Etiam à prudentibus, & bonis laudari, bonum est. Ac deinde, si laudabiles sunt, quos laudant hostes, ita maximè digni vituperio, quos amici reprehendunt, dum non ab animi passione, sed rectò faciunt judiciò.

11. In universum. Prout afflictione, molestiâ, atq; vexatione corporis, tum animi, dein metu, vel inimicitia carere, aut liberari, imò mala quoquo modò diminui, inter bona numerantur, multo magis bonum est, ea habere, vel augeri, quæ nobis sunt ad beneplacitum, commodum, vel necessitatem, non nostri tantum causa, sed nostrorum.

12. Super omnia quies mentis, & secura conscientia, perfectissimi boni nomine censentur. Quod utrumq; ferè, in nostra est, non in alterius potestate (vide Paragraphum 22, sub titulo de Jucundo] si nempe spe, desiderio, amore, voto mentem primordialiter fixam habeas, in fonte omnium *Durabilium Bonorum Deo*, dogmate nisi Catholico, rectè adorando, tum ad

ejus gloriam omnia referendo, ut non modò *Amicus* (quod vulgo rectis dicitur) sed *cujuscumquè privatae publicaeq; rei charitas, honos, fortuna, delictum, sint tibi ad Aras.*

Loci ex comparatione Bonorum.

1. **P**lura bona, meliora sunt paucis. In virtute plura sunt bona, & qui virtutem habent, multū habēt, verum, si virtuti adjungantur, etiam bona externa, multo erit beatior.

2. Si præstantissimum aliquod genus, aliquid in suo genere præstantissimum superet, etiam illud superabit, quod illo genere continetur, ut si Demosthenes Orator, præcellit Archimedi Gèométræ, etiam Eloquentia, antefertur Gèometriæ.

3. Majora sunt, quæ majus bonam efficiunt, ut sapientia, majus est bonum, quàm bona valetudo, ergo studia bonarum artium, quibus sapientia quæritur, erunt meliora, quàm exercitatio corporis, quæ est efficiens bonæ valetudinis. Ita præstantior est Civitatis administratio, quàm domestica, quia istius utilitas, ad paucos promanat, illius ad multos.

4. Illa sunt meliora, quorum causæ meliores sunt efficientes, ut fanitas, potior est voluptate, hanc enim jucundæ res, illam salutare, quæ longè meliores dici possunt, efficiunt.

5. Ea sunt meliora, quæ propter se expetuntur, quàm quæ propter aliud, ut virtus, potior est, quàm fortuna, quia illa propter se quæritur, ista vero ordinatur, ad corporis commoditates. Etiam finis, melior est iis, quæ sunt ordinata ad finem, sic homo melior est cæteris creaturis, quæ propter ipsam conditæ.

6. Quæ magis *per se subsistunt*, seq; ipsis contenta, meliora & perfectiora sunt, quàm *quæ egent aliis*. Prout enim insistendo

stendo uni, sufficienter potenti, minus requisitorum habent minoribus quoq; cautionum legibus, & circumstantiis, addicta sunt, neq; se componunt necessario, ad alia. Vetus dictum. *Oculus melior, qui non eget conspicio.* Sic prudentium, proborumq; hominum, melior est conditio, nam se ipsis, ut plurimum sunt contenti, secus improbis insipientibus, & cupidis, multa defunt, nihilq; satis est. Hinc dicendum venit. Deum *Ens, simplicissimum esse, ideoq; perfectissimum.* Dùm inquam non compositus, nec partes, nec passiones, nec habens accidentia, rei; ullius indigus, verum, per omnia se contentus. Omnipotens idem æternus, optimus. Imò ipsa perfectio, bonitas, beatitudo, sapientia. Deus inquam sine principio, sine fine, qui nova mira; hominis in gratiam ratione, unicum tantum, dùm assumpsit essentia Deitatis extraneum, fecit illud Personæ Verbi unitum, DEUS inquam HOMO FACTUS, ut homo fieret DEUS.

7. Rara, vulgaribus sunt anteponenda, ut fidus amicus, quem raro invenies, anteponendus aliis fortunæ accidentibus. Etiam illa anteponenda, quorum difficilis est Possessio, & Comparatio; sic aurum ferro, & reliquis metallis anteponitur.

8. Vulgaria nonnunquam, quæ necessitatem adjunctam habent, raris anteponuntur, propter utilitatem, quàm nobis præstant, cùm illis frequentius utimur, ita vino, utiliorem esse aquam, quod ejus usus, latissimè pateat, & necessariò.

9. Difficiliora, facilioribus anteponenda, ut esse bonum, rerumq; scientem præstat, quàm divitem, nam quæ difficilia sunt, proinde tardius & rarius habentur. Etiam virtus *Conservativa* præstat *Acquisitione*, acquirimus aliquando per occasionem in momento, aut per fortunam, conservatio fit, nisi per diuturna, per varia, & propria virtute. Hinc quoq; præstant artes *Togatae*, *Sagatis*, & virtus *Expugnativa*, supra *Præliativam*. Etiam *Intensiva Operationum*, præstant *Extensivis & Directiva Operativis.* 10.

10. Præstantius, ejus contrarium, majus malum est; ut virtus magis præstat, quàm sanitas corporis, quia virtutis contrarium, majus malum est, (nempè vitium) quàm morbus corporis.

11. Magis præferenda sunt, quorum privantia sunt graviora, ut aspectus lucis, præferendus auditui, quia cæcitas gravior surditate.

12. Quod publicè bonum est, majus est eo, quod privatim, ut defensio Patriæ, major est, quam privatæ fortunæ. Etiam majora sunt ea, de quibus omnes, ob necessitatem participant.

13. Meliora sunt illa, quorum pauci sunt, ob raritatem, vel difficultatē, participes. Ita sunt scientiæ, & virtutes.

14. Quæ commendantur magis, præcellunt magis, & è contra, quæ magis vituperantur, majora sunt mala. Item meliora sunt, quorum majus est pretium, ita Margaritæ, & aurum, ferro & plumbo præstant. Etiam meliora sunt, quorum major est honos, atq; existimatio, quia honor, est quoddam pretium eorum, quibus tribuitur. Prout secus, graviora flagitia, quibus graviores pænæ constitutæ. Etiam præstantiora sunt, quorum jactura est gravior, ita oculi præstant pedibus, valetudo opibus, ita animus, corpori præcellit, quod jactura corporis sarciri possit faciliè, animi non faciliè.

15. Exaggeratione, fieri res ampliores, quod fit, ratiocinatione, circumstantiis, gradatione, etiam adjunctis temporis, cum aliquis, supra ætatem, aliquid præclare fecerit, ita Cicero Philippica 3. *Laudo, laudo vos Quirites, cum gratissimis animis prosequimini nomen clarissimi adolescentis, sunt enim facta ejus immortalitatis, non ætatis.*

Hæc omnia, ad bonum publicum, in persuadendo bono pacis, internæ concordie, vel cujus rectitudinis, aptè accommodari possunt. Etiam ad funebres sermones proderunt, demonstrando,

strando, quantum bonum sit possidere Cives rectos, & quantum malum, tum jactura, privatim, publicè, doloreq; animi, ob magnorum virorum amissionem.

Quidquid igitur svaferit, maximè in demonstrando utili, adlaborare debet. Orator, siquidem vulgus, utilibus magis, quam honestis movetur, ventris inquam & marsupii, sollicitissima populo cura, reliqua facilè dissimulantur. Eo fortè collimat adagium. *Gramen asino, & fustem.*

2.

De Honesto vel Honorabili.

I. **A**dipiscencia, seu Aquisitiva virtutis in pulchris & honestis dicuntur, ut sunt mens, ingeniū, bona educatio, docilis natura, usus & exercitatio doctrinæ. Quæ in aliquo idèd laudari solent, quoniam quasi viæ quædam sunt, atq; aditus ad virtutem.

2. In laude illa sunt, quæ ex virtutibus nata, aut effecta, ut sunt honestæ, actiones, benefacta, & præclara illustrium virorum opera, pax publica. Civitates benè ordinatæ, restituta libertas, sublevata civium inopia, Religio vera defensa, falsa & superstitiosa profligata. Huc etiam spectant signa virtutum, quæ animo insunt, ut *decens honestusq; corporis habitus, est signum internæ virtutis*, talis verò habitus est, incessu, statu, accubatione, vultu, oculis, ore, manu motu decenti, & honesto vestitu, velut sapor pomi, prodit acrem, vel dulcem naturam, suæ arboris, sic externa decentia internam.

3. In laude ponitur, si aliquid adversitatis ærumnarum, vel laboris boni viri pro virtute adeunt, & patiuntur, ut oppetere mortem pro Patria laudabile est, & aggredi pro amicis pericula, labores belli sustinere,

Filialis Patientia ac Meritoria.
Quoni-

Quoniam verò labores, & quæ pertulimus mala, honesta sunt, & laudabilia, eorum etiam memoria solet esse jucunda, juxta illud, *meminisse dulce est, quod fuit durum pati*. Hoc loco excipitur Justitia, ubi locum non habet, *malorum justa per-* { Patientia
servilis &
Flagitiosa
pestio, justè enim affici pænis, vituperabile est, ideò Socrates, cum videret uxorem quandam dolore, quod injustè vir suus plecteretur, redarguit illam iniqui doloris, dicens: laude dignum esse, non reprehensione, si immeritò quis puniatur. Ita Sanctus Petrus In Epistola monet: *Nè quis vestrum affligatur, ut homicida, & facinorosus.*

4. Honesti sunt, & laudabilia, quorum præmium honor est. Item honestiora sunt, quibus pro præmio, gloria esse potest, quàm pecunia, quia honos, præfertur pecuniæ. Ita liberales artes antecellunt, Mechanicis, istæ enim quæstus gratiâ exercentur. Ita laudatur Themistocles, qui aureum torquem, humistratum, dum advertit, puero dixit: *Quin tollis o puer inventum, non enim tu es Themistocles.* Item honestiora, & magis laudanda sunt, quæ aliquis aliorum gratiâ, non sui commodi causâ fecerit, quæ ideo honesta sunt, quia non ad ipsum referuntur. Eo magis laudabiliora, non est aq; sunt, dum quis, multorum, publiciq; boni, commodo, suum abdicat commodum, vel respectus, imò admittit spontè dolorem, vel jacturam, nè omnibus sit malè, sed imò fiat benè. Ita Manlius Torquatus, filium suum, securi feriri jussit, ut ab eo exemplo milites Imperatoribus suis parerent. Qui locus, continet fontem omnium honestorum officiorum, & actionum? communem enim utilitatem, quisq; magis spectare debet, quàm privatam, quod sit mutuis officiis dando, suscipiendo, tum artibus opere facultatibus, devinciendo inter se hominum societatem. Ita cujusdam Imperatoris Symbolum fuit. *Non mihi, sed populo.* Item honestius est officium, facere tale aliquid, unde

Cap. VII. de locis ac Fontibus Probationum 257

dè nihil lucri speres futurum. Propterea honestius est pauperibus prodesse, quàm divitibus. Ita Martialis in quendam largientem divitibus, ludit.

Sordidius nihil est, nihil est te spurcius uno

Qui possis hamos, dona vocare tua

Qui enim dat divitibus, non dat, sed vendit, aut petit. Non igitur dona quandoq; vocaveris, sed hamos, sed laqueos, sed aucupum, venatorumq; aut Piscatorum, dando accipere, plus conantium escam.

5. Honestiora sunt, quæ mortuo tribuuntur, quàm vivo, quia à mortuo nihil speratur, quæ autem conferuntur vivo, videri possunt recompensæ gratiâ, concedi. Propterea, gloriosum fuit Bruto, Vindici Romanæ libertatis, & pudicitia, quod eum Matronæ Romanæ, annum luxerunt.

6. Honestum est & laudabile, iis beneficium reddere, à quibus accepimus, quia æquitas ipsa, quemq; admonet officii. Quo loco, continentur Parentes, Præceptores, Amici, & quicumq; de nobis benè sunt meriti. Inde Cicero de Officiis inquit: *Nullum Officium esse majus referendâ gratiâ.*

7. Locus est contrariorum. Ex contrariis, nota sunt contraria, ut si turpe est, luxuriâ defluere, ergo honestum erit, esse temperantem. Etiam in honestis numerantur, propter quæ homines solliciti sunt, talia sunt, virorum fortium facta, quæ sine ullo metu, verum potius spei honoris, & exinde spontè emergentis commodi, aggrediuntur. Contra verò sunt cogitata facinorosorum, quæ illi non sine formidine maleficiorum, perpetrant, & post factum pudore, damno, pæna. Etiam è contrario liquet, Dignitatem vel officium, in viro virtutibus prædito, esse rem honoratissimam, uti secus, dicto illius: *Loco ignominie est, apud indignum dignitas, dum susceptum negotium, facile detegit,*

ante latentes incapacitates, aliâq; hominis vitia, velut de *Galba* annotatum, qui dignus visus fuisset Imperio, nisi imperasset. Hinc festivum Adagium nascitur. *Asinus portans Mysteria. Pulex in aurea catena. Simia in purpura. In aurea vagina plumbeus gladius*, etsi quæ similia.

8. Meliores & honestiores sunt, vitutes eorum, qui naturâ suâ, aut conditione, meliores & præstantiores. Ideo, quia Viri natura est præstantior, quam feminae, ergo & facta istorum, erunt præstantiora. Et quia Senator, præstat Mercatori, ideo Senatoris iusti, erunt præstantiora facta, quàm Mercatoris iusti. Et Principis, vel Regis, quàm hominis privati, *ceteris paribus*.

9. Honestiores & magis laudandæ sunt virtutes, quæ aliis profunt, quam illi, cui insunt. Ita Justitia in Principe, & prudentia, regnandi, magis laudanda, quæ omnibus est utilis, quàm temperantia, quàm privata pietas &c. quæ uni soli. Ita Fabricius, magis laudatur, propter Justitiam, quàm propter victus parsimoniam. Ita Cicero probat, clementiam Cæsaris majore laude dignam, quàm fortitudinem, quoniam clementia cōservavit, quod bellica virtus, reliquum fecisset. Deinde, fortitudo, tantum suis prodest, clementia autem & suis, & alienis. Ita, in quovis Principe magis utiq; probantur. *Principis boni, quam viri boni virtutes*. Verum si parte utraq; bonus sis, Cælo nissum putabis.

10. Inter res honestas, & expetendâs, numeratur victoria, propterea, quod victores, cæteris antecellere videntur, tum quia in victoria, & honore, semper est quædam excellentia. Propterea olim victoribus, coronæ, triumphi statux, honoris causa decernebantur. Etiam monumenta, quæ ad posteritatis memoriam excitantur, in laude ponuntur, undè quidam ædificiis extraendis, quidam scriptis, volunt memoriam suam, ad consequentem propagare posteritatem.

11. Honestiora sunt, qui etiam post mortem laudantur, non solum in vita, propterea Cicero pro Marcello, protulit ad Cæsarem. *Servi igitur posteritati, quæ de te, incorruptius iudicabit, sine amore, sine metu.* Deinde honestiora sunt, quæ sunt cum aliqua dignitate, ut in luce Reipublicæ esse, quàm privatim vivere. Etiam quæ sunt eximia, sunt honestiora, ut eximium bellatorem, prudentem Senatorem, multò laudabilius est, quàm nomine solo esse militem, vel Senatorem. Etiam honestiora sunt, quæ solus aliquis possidet, quia famâ celebrantur magis, ut si aliquis unus imperium teneat, unus in aliqua re, vel arte emineat. Ita laudatur Eloquentia, in Demosthene Græco, in Cicerone Latino. Ita Salomon, quod omnibus hominibus, unus sapientior esset, prædicatur. Huc referuntur illa, quæ magnificentiæ, tum jucunditatis causâ quærentur, quam quæ lucri gratiâ, quia liberalis & ingenui viri sunt indicia, tales sunt, ædes Magnificæ, aliq; structurarum, item horti ad reficiendum animum, decusq; aquæ ductibus artificiosè instructi, & floribus confiti. Etiam honestius est, supra sexum, vel sortem, aliquid agere, ut si famina virile quid faciat, aut miles quod nisi Duci expedit, aut pauper quod vix divites præstare possunt.

12. Sua cuiq; propria, honestiora esse, quàm aliena. Propterea senum, magis laudanda prudentia, quàm juvenum, quia hi, aliena loqui putantur, illi sua.

13. Signa rerum laudabilium, honesta sunt, ut apud Lacædemonios, comam nutrire, summæ libertatis erat, quemadmodum apud Romanos, ingenuitatis indicium, lunatos calceos, vel annulos aureos, aut torques gestare. Nobilitatis etiam signum, gladio accinctum posse incedere.

14. Honorificum est, nullum opus servile, aut artem Mechanicam exercere, quales sunt artes Mercenariorum, opificum

vel tabernariorum. Ita Isocrates, non immerito illachrymasse legitur, cum videret discipulos suos, mercedem sibi numerantes, quasi illis operam suam, mercede vendidisset.

15. Honestius est, mala cavere, quam dolore, & penitenda non agere, maleq; ceptis desistere, quam excusare, de commissis penitere, vel perseverando, majore damno, errorem experiri. Licet verò penitentia, sit bonitatis animi, non dubia nota, frequentior tamen lapsus, nimiae fragilitatis vel incuriae, habetur documentum, continuo dein excusare malum, proximus gradus est, erroris ad complacentiam, non enim corrigitur, qui peccare se non agnoscit. Honestius item latiusq; quos fortuna nunquam aspexit, quam quos deseruit, non enim ad fortunae vicissitudinem, casusq; verum ad vitium patientis, in deteriore partem inclinari, plerumq; refertur. Honestius quoq; tentare nihil, quam malè agere, in iis puta, quæ haud dextre perficere potes, vel planè ignoras: verum prius nosse, vel perfectius discere, in privato juvat. Quæ non agimus enim, præfert nostrum nolle, quæ malè acta fiunt, detegunt nescire, atq; non posse. Imò honestius tacere, vel saltem rarius loqui, quam sapius, incauteq; loquendo (ut sunt vitia lingvæ circulatricis) levitatis prodi, aut erroris, tum inertiae, vel dicacitatis notari, nè dicam à delatoribus observari, ac causari, undè pudoris & contemptus, saepèq; damni, ac penitendorum materia. Verbo dicam. Præstat agendo esse *Prometheum*, quam *Epimetheum*, hic enim post errorem, ille ante factum prævidendo futura, eoq; perfectiora sciendo, imò consulendo, majore fama perspicacia sapit. Dicam insuper. Præstat initio mederi, quam fini, nè secus agendo, arguaris judicii, vel socordiae, tum quia initium, correctum, rem totam in reliqua bonam, finis, extrema tantum obtinet, nullo in præterita corrigenda regressu. Atq; honestius

stus est, rectè facto consulere, quàm opinioni. Decentius est inquam, rebus agendis lente progredi, ac prævidere possibilia, quàm properare, dein lassari, ac desistere, non enim tam placeris incipiendo, quàm argueris, non perseverando, & alluderis, intentum non obtinendo. Facebant illi, qui nè nihil agant, nocitura malunt.

16. Deniq; honestum est, illud non omittere, sed imò prudentè aggredi, quod non solum ad decus, & perfectionem su scipitur, justè ac necessario agendum, verum quod cum omni, perficiendi, persistendi, imò *durationis* conjunctum, cum possibilitate. Sit enim secus levitatis, & imperfecti judicii, laborem impendere, frustra conari, & errogare impensam, exiguo fructu, nullo fine, imò hoc esset, magno conatu, magnum nihil, nè dicam, bullatas agere nugas, rem irritare, non assequi, deniq; sponte accerlere sibi malum, & jacturam. In reliquo vide Punctum de Pulchro & laudabili.

Dicam tamen. Reperiri plerosq; hominum, qui ut gravè deorsum, sic natura eorum, tendit in fallum, turpè defectuosum, vel adversum, nec potest naturaliter, nisi cum violentia, in altum vel melius (vide retrò Cap: VI. de Impudentia.

3.

De Jucundo & delectabili.

PENES Honestatem *Jucunditas* reperitur, nam qui honestatem acquirit, jucundum unicuiq; est, eoq; *Jucundum* servit ad Deliberativum genus.

1. Jucundum est tendere ad ea, quæ cuiq; secundum naturam, & secundum ingenium sunt, etenim, *quemq; sua trahit voluptas*. Sic opes avaro, ambizioso honores, victoria militibus. Philo-

Philosophis contemplatio jucunda, quia hæc omnibus, secundum naturam sunt, ut plurimum. Dicitur, ut *plurimum*, quia accidit interdum, propter morbos, ut ea fastidiantur, & molesta sint, quæ sanis afferunt voluptatem, ita oculis ægris, lux inimica, ita Melancholicis, hominum cæcus ingratus. Prout verò jucundum est, juxta inclinationem naturæ, quidpiam agere, sic è contrario, ingratum, quod contra naturam est. Hinc parsimonia prodigo, liberalitas, parco & avaro, pro pœna sunt. Etiam morum gravitas, levibus, aut levia sedatis, vel serius pro tormento habentur.

2. Quæ consuetudine recepta sunt, jucunda sunt, quia consuetudo, est altera natura. Propius itidem ad naturam est, uberè & ex arbitrio agere, non ad præscriptum, quasi cōacte, ac pro imperio, undè non grave, quidquid imposuit, sibi sponte animus, imò etsi difficilia, tum ardua, tamen pro arbitrio grata. Quocirca inter jucunda, & honesta censetur, servire publicæ legi, tempori, rationi, non enim hæc, servitūs, verum communi bono, vel se propter obtinendis destinatis, ex norma recti, actio gratissima, & est honestissima.

3. Jucunda sunt, quæ non fiunt vi, quia omne violentum, ingratum. Hinc deducitur molesta esse, quæ fiunt ex necessitate, quia necessitas, propè conjuncta cum violentia. Etiam omnis labor, diligentia, studium, quamvis libenter suscipiantur, propter aliquem finem, tamen molestiam afferunt, quoniam in ejusmodi rebus, videtur esse quædam necessitas, atq; violentia, hanc tamen necessitatem consuetudo jucundam reddit. Propterea prudentes s'vadunt Philosophi, à teneris asvescendum esse rebus, quæ tametsi habent magnam conjunctam difficultatem, eam tamen consuetudo, reddit jucundam. Inde inferitur, si labores & animi contentiones, sunt cum molestia, quod illis corpus & animus

Cap. VII. de locis ac Fontibus Probationum 263

mus fatigatur, ergo cessatio à laboribus, etiam relaxatio animi, ludus, somnus, erunt jucunda, hæc enim quodammodo, amica naturæ esse videntur.

4. *Jucunda sunt*, in quæ quisq; cupiditate fertur, quia cupiditas nihil aliud est, nisi jucundæ rei appetitus. Ita ambitioso, jucundus honor, quia illum expetit vehementer, avaro pecunia, Imperatori triumphus, ut Cicero de Cæsare inquit. *Effertur gloriâ, ardet cupiditate triumphâ.* Hinc distinguitur cupiditas. Alia est ratione carens, alia cum ratione; sine ratione est (quæ & naturalis dici potest) quæ nullo præcedente judicio fit, ut fames, sitis, & desideria sensuum. Cum ratione est, quæ nascitur judicio præeunte, & bonâ fama, cupido visendi amici. &c.

Hoc loci, res inter jucundas, festivior hominum convictus ponitur, & multorum læta conversatio, quæ plerumq; à liberalioribus ingeniis, decenter appetitur. Verum sæpè contingit, ut non pro naturali amænitate, sed pro inquieta nonnullorum conscientia, & genio, forum turba quærat, confabulationes, & obviæ congressus, divertendæ in aliud menti. Homines quieti, etiam in secessu, se contenti sunt. Unde Deum amantes, nec otiosi, maximè quietem appetunt, ac secessum. Decentiores convictus, & amæna converfantium colloquia, taliter admittentes, ut obsonia sociabilis vitæ, non velut quotidianam, & gravem corpori, si non conscientie onerosam, saginam, in altiora, seriâq; cogitationum, sapiùs conditi, bono publico, supremâq; dici parando sanctiori fato, fortè lubentius profuturi. Dicam iterum: Esse quosdam, ad privatam quietamq; magis vitam, cum honestate, tum rectitudine, quàm cum strepitu civili, & cum quæsita nimis elegantia, transigendam, ingenii accommodatioris, sociabilitatem convictus, libentius admittentes quam querentes.

5. *Jucunda est rerum præteritarum recordatio, & spes futurarum.* Quia, qui motum aliquem animi, de rebus jucundis sentiunt, voluptate capiuntur. In recordatione præteriti, aut futuri spe, inest sensus rerum jucundarum, igitur ex istis percipitur voluptas. Hinc deducitur, etiã rerũ molestarum (sed transactarum) jucundam esse recordationem, juxta illud. *Quod fuit durum pati, meminisse dulce est.* Et illud. *Suavis est, laborum præteritorũ memoria.* Quare autem hæc sunt jucunda? Quia svave est, malo vacare aut liberari, præsentium comparatione, tum quia de constanter latis, præsumitur gloria, spes autem futurorum, oblectat hominem, quasi si adessent, forent jucunda.

6. In luctu & lamentatione, est quædam voluptas. Unde illud Pôetæ. *Est quædam flere voluptas,* & illud. *Expletur lachrymis, ageriturq; dolor.* Quia dolor nascitur, ex cupitorum desiderio, ut si mortuum lugemus, voluptatem habemus, ex recordatione dictorum & factorum ejusdem. Etiam in vindicanda injuria, est voluptas, ratio ex contrario, nam si is dolet, qui ulcisci non potest, ergo lætatur qui ulciscitur.

7. Etiam victoria, svavis est, Quoniam qui vicit, excellere quodammodo videtur, omnes autem, excellentiæ desiderio tenentur, quamvis alii magis, alii minus. Quod autem victoria sit jucunda, declarantea, quæ victoriã consequuntur, nimirum præmia, honores, triumphus, quies, & quæ pacem sequuntur. Quin etiam, brutæ animantes, propter victoriam, aliquo modo afficiuntur, silent galli victi, canunt victores. Omnis autem, in omni genere victoria, est svavis, etiam in ludis, ut pilæ tesserarum. Etiam in studiis, unde cum artes molestæ sunt, earum labor mollescit, spe victoriæ. *Honor quoq; & existimatio, est res jucunda,* ratio, quia omnes gloriæ cupiditate ducimur. Ideo, cum quis honoratur, gaudet, quia existimat, se talem esse, qualis prædi-

prædicatur. Duplex autem est gloriæ studium. Alterum honestum, quod virtus conciliat, cum diligimur, cum fides nobis datur, si cum admiratione, nos dignos honore, & excellentes virtute, omnes arbitrantur. Alterum est, & turpè, & inhonestum, quod ex vitioso sui amore, & ex petulantia procedit, secundum illud. *Aliud est videri sibi esse bonum, vel ut ab aliis habeamur.*

8. *Amicitia, res inter jucundas numeratur, testis Cicero, pro Planctio. Quæ potest esse jucunditas vitæ, sublatis amicitii? Quæ porro amicitia potest esse inter ingratos? cum autem omnis amicitia sit jucunda, tamen illa jucundissima, quàm morum similitudo copulavit. Fortem amant fortes, & hilarem jocosum, bonosq; boni. Imò etiam secus, flagitiosos flagitiosi, ut sus sui juxta adagium pulcher, & bos bovi, Bruta similitudinem sequuntur gregi. Eò ferè collimat Cornelius Tacitus, de Sejano inquiring. Cujus amicitia nisi scelere querebatur.*

9. In admiratione esse, est Jucundum. Duplex autem admiratio, una vera, quæ ob virtutem; Altera popularis, quæ ob divitias, & potentiam, utraq; jucunda iis, quos admiramur; nam ea in re, vident sibi honorem tribui. Hinc sequitur: *Adulationem jucundam videri; quia est quædam simulata Admiratio. Verùm apud eos, non est adulatio levavis, sed potius ad offensam, qui liberali ingenio præditi namq; Ironiæ, tum deceptionis vicem habet. Justè proinde, in dandas pænas, irâ exarsit Tiberius contra Marcellum, qui statuam Augusto Cæsari, cum dedicasset, eò mortuo, caput statuæ præcidendo, effigiem Tiberii successoris imposuit, prout fædissimæ adulationis, sicutum passim hominibus, qui non illud, quod rectum, verùm, prout in parandam gratiam conducit, his aut illis adhærent, sectantur, laudant, aut mox deferunt, pro tempore, juxtaq; res, ac homines, induendo colorem*

& animos, velut igitur *Statua Marcelli*, in adagium adulationis, sic isti mutabilitatis veri *Polipi* aut *Chameleontes* in Symbolum inconstantiae, ac deceptionis, rectissime abire possunt, quales hominibus quoque in aulis Principum videas, optimè comicam prout oportet personam agentes, eandem inquam methodum compositam laudis, pro bonis, malisvè, mutato solum nomine, pariter habentes, ut quondam *Archilochi melos*, victorum quibusvis (appellatione inserta) Epinicion aptè canebatur.

10. Eiusdem rei assidua tractatio, jucunda est quia: quod assidue tractatur, familiare fit, quod autem familiare, jucundum quoque videtur. Ita artifices, opere suo delectantur, quod in istis rebus sint assidui.

11. Ut eadem saepe tractare, minime quandoque jucunda est; sic è contrario, vicissitudo, & commutatio, jucunda interponitur, quod naturæ consentanea est, nec fastidium rei ejusdem parit.

12. Quæ, post aliquod tempus fiunt, ex interjectione, ac renovatione jucunda sunt: quia statum præsentem commutant, & vitando ejusdem rei tedio, varietatem adferunt, ita cum aliquem amicum, vel virum, post longum tempus videmus, non sine jucunditate facimus.

13. Discere, jucundum est: quia discendo transferimur in eum statum, qui est naturæ consentaneus, quod fit per cognitionem, & scientiam rerum, cujus scientiæ, naturalis est quædam in hominibus cupiditas. Huc spectat, quod *Admiratio*, sit cum jucunditate: nam in admiratione, est quædam discendi, & intelligendi cupiditas.

14. Mutua beneficia, sunt jucunda, scilicet qui dat & qui accipit beneficium, sentit voluptatem. Qui accipit, quia quisque expetit, ut de se judicium feratur, quod muneribus sit dignus, vel.

Cap: VII. de locis ac Fontibus Probationum 267

vel incrementi causâ. Qui vero dat, delectatur etiam, quia benè mereri de unoquoq; est jucundum, & amicum sibi parasse prodest.

15. Hominum errores corrigere, vel docere ignorantes, est *Jucundum*: nam qui hoc facit, beneficium dare videtur, & quia loci superioris signum est, super ignorantiam aliorum, attolli, dumq; sunt, qui nobis inferiores appareant. Præcellere enim alteri, volupe est. Imo qui docent, vel corrigunt, videntur aliis virtute præstare, & vitiis carere. Rectè Cicero in verrem. *Legem ipsi inducunt innocentia, virtutumq; omnium, qui ab altero, rationem vitæ reposcunt.* Adde, quod æstimationem, apud imperitiores, & gratitudinem, apud eos mereamur, quos docuimus, ut in post, nobis obstricti habeantur, eoq; spe attolli, jucundum est. Multò verò magis, errores propios, vel defectus animadvertere, simulq; corrigere, inter jucunda habetur, ratione evitati damni, vel dedecoris, quod emerfurum erat, ex non animadverso, vel non correcto, vel propalato.

16. Rerum ignotarum narratio, imò etiam lectio, est Jucunda, idèd *Historia*, maximè nos delectant, vel quavis in arte libri, namq; novitate quadam rei, spatiari faciunt, & pascunt mentem, per diversa, imò quæ nescivimus, rerum, temporum, locorum, personarum, notitiam nobis adferunt, & quoquomodo instruunt. *Omnis autem homo, naturaliter scire desiderat.* Huc proximè refertur, loci mutatio, deambulatio, mutua conversantium colloquia, omneq; genus ludorum, nam *varietas* delectat, secundum alterutrum, in quod quisq; refertur, electionem.

17. Sua cuiq; dicta, & facta sunt grata. Quia omnes sui valde sunt amantes. Hinc etiam, narrare quæ scivimus, legimus vidimus, imò quæ in præsens mente concipimus, est jucundum, juxta illud, *hec tibi dico, non quod tua intersit, ea scire, sed quod his*

tibi dicendū, animus acquiescit meus. Pleraq; se propter homines faciunt. Etiam suæ fortunæ imò cuiuscunq; boni conscium esse, res inter jucundas habetur, vel ut è contrario. *Non est beatus, es se qui se non putat.* Propè est, ut rem, qui non habet utendi, artē

18. Imperfecta & manca perficere, jucundum est. Ratio: Quia illud opus, non eorum est, qui inchōdārunt, sed qui perfecērunt, Etiam svave, & jucundum est, aliquem versari in eo studio, in quo plurimum valere se, & præstare posse arbitratur, namq; ab excellentia facti, admirationem, suiq; laudem facit.

19. Privatio seu cessatio mali, non solum res est jucunda sed etiam *proximam* propter *Comparisonem in melius*, jucundior est, quandoq; ipsā accessione boni. Unde Jucundum quoq; habetur, dūm adest quispiam, cui sincerè, animi dolorem, aperire possis, & velut specie capiendi consilii, vel solatii, te illo exonerēs, liberioris mentis in levamen, Prout secūs miserrimum, & servitutis instar censetur, dum communicandi non datur facultas, ut sic mæror, quò magis pectore conclusus tenetur, eò gravius urat mentem, animumq; sine ullo requietis solatio, vel spe levaminis.

20. Quoniam ad *Jucundum*, omne *Bonum* refertur etiam huc referatur illud, quod sub titulo *Boni* paulò retrò antepositum.

21. Etiam illud addo. Quoniam inexpectati actus, dūm boni major gratia, & venustas, magis etiam jucundum, quod non sperantibus evenit, ac præstatur. Licet in pretium non frustranæ curæ, altero ex fonte dicatur. Diu desiderata, dulcius obtineri, citò data vilescere.

22. Rerum inter omnia, quies mentis jucundissima est; verū hæc, superatione obstantium, non per abjectionem animi, paranda, velut plerumq; sunt, qui falsā specie mentis, libertatis,

Cap: VII. De locis ac Fontibus Probationum 269

tis, nè aliquid suo capiti meditandum sumant, incumbantvè, deficiam loco quietis colentes, defectum fortunæ, tum penuriam in otio, & ignobiles inter angulos malunt, vel solitudinem sine honore, sineq; fama, quàm altiora, si modò negotiosa, præsertim cum labore venientia, præponentes. Vel clariùs ut dictum, sit, qui tædio suscipiendæ curæ, vel impendendi in res agendas temporis, multa negotiorum transmittentes, modò quietem per ignaviam redimant, damnum eligunt, prout molles, infirmi & fastidiosi, si non dejecti animi, hic plerumq; partus est. Quales verius hominum, dicas, miseriam pati, vel negligi & contemni, tumq; otiosos inter haberi, quàm ut sic, honestam ponant sibi, vel occupent quietem.

23. Nemo judicio suo nocens, verùm sapissimè alieno, quisq; alium nocentem, quàm se haberi mavult. Eoq; rejectione culpæ, in alterum, dedecore, noxâ, damno, dolorevè liberari, quoquo modò excusando, dulce unicuiq; est, & in eam partem studiosè laboratur.

4.

De Pu'cro & Laudabili.

Pulchrum vocatur, quando quid est, juxta sui naturam, aut convenientiam, rectè concinnum & ordinatum, consideratione, aspectu ab interno, simul & externo decore, non ad usum tantum, vel necessitatem accommodatum, sed ad elegantiam præstantiâ, venustate, ordine, proportionem, usu, apparatu, imò actionis initio, fine, & circumstantiis, ex rerum plurium parandæ gratiæ apto concursu. Eoq; dum omnes laudant. Cavendum verò, nè cupidius, quàm consultius, *volantia sectando*, magno stoliditatis opere, inania pro realibus habeantur, ad ignominiam agen-

agentis, ut decentius multò sit, otiari, vel *desistere* cæpto, quàm sic agere. Non enim constantia, vel metus, sed est erroris *correctio*, in bello securiora, in consilio tum opere, probatiora sequi, imò mutare, pro incertis & dubiis, non quàm sis constans patienti- do, instandoq; sed quàm prudens, ac fortis, optatum assequendo, vel saltem tua non perdendo, ab unoquoq; magis probatur. Optimus igitur erranti portus est, mutatio consilii. Falluntur, quibus temeritas, vel pertinacia, nomen fortis constantiæ imponit, quibus poenitentia servilis protrudere quoquo modo cæpta, regium & libertas mentis, falso vocatur, non alia ratione agendi, nisi quia agere placet. Mala verò est, rerum & æquitatis *mensura*, *Placere*, sed justum nisi, honestumq; & esse *rationabile*. Igitur errare isti, vel res irritare sciunt, perficere nesciant. Dicam deniq; verbo, *Nihil agunt, qui sic agunt, imò multum agunt, qui hoc non agunt.* Sic nonnulli curiositatis ergo, non virtutis vel necessitatis, res tentant agendas, quemadmodum puerorum leviculi Duces, equitesq; ex luto fingunt machinas, ludicra stoliditate ex papyro.

Intra pulchri quoq; causas ponitur *naturaliter quid fieri*, prout nonnullis festivè jocari, ad hoc negotium, illamvè artem vel scientiam, naturaliter propendere, hanc illamvè virtutem, gravitatem morum, liberalitatem, comitatum aliaq; decoris, pronclinatione naturæ cū Eurythnia decenti exercere, venustius cuiq; promptiusq; venit, quam si fiat affectatè, tum velut coacte per artem, ut herbæ plantavè, juxta Cæli terraq; plagas, spontè natæ, venustius floridæ, durabilius vigentes, fecundius fruticatæ, quàm ad peregrinum solum, dum coguntur. Etiam vitia quædam, tum imperfectiones, errorefvè, ad naturam exerciti, minus asperi sunt, & facilius condonantur.

De

5.
De Tuto vel Securo & Quieto
Seu durabili.

Tutum vel securum est, quod omni periculo vacat, in præsens vel in futurum; unde demonstrabitur natura securitatis, & in contrarium, enumerabitur, emergentium periculorum natura, & qualitas, in *Genere & Particulari* ex non facto. Huc refertur locus à *Durabili*, quod non facile perditur, semel perfectum, eoq; emergens *Pax & quies* promittentur.

Tamen inter *quieta* vel *secura* minimè ponetur, translatum, procrastinatumve, sed nisi de plano, sublatum *malum*, aliquo sub nomine, idem periculum atq; damnum. Dein medicina, quæ severior morbo, & dissimulatio, pro cessatione, oblivioneq; Imò verius dicam, speciosum in præsens & fallax principium, non capietur, pro exoptato fine, fallacieq; pro veris. Tum spes, aut promissa verbalia, scriptavè, *dicu gratia*, permutare, vel habere, pro realibus, nam hoc est, *spem pretio emere*. *Nie iusz ten dostat konia, kto dostat uzdeczki. Nie iusz chodzi w sukni, komu miare wzig-
za. Nie zaraz iesz, chociaß sioł nakryia.* argutè nostratibus dictum. Quibus introspiciendis, oculis lynceis, acriq; nimis, opus ingenio. Quædam etenim rerum, sunt prout *poma Gomorrha* visu grata, levi contactu, fulginosa, & vanissima, vel ut medicorum pillulæ, fallendo aspectui, non augendo sapor, deauratæ ac velut *Cupressus*, venustæ proceritatis fructu nullo. Nimia malicia, prælaga plerumq; tempestatis est. Vites fronde luxuriantes, fructum raro pollicentur. Sirenarum cantus, in mortem est deceptio. Maris est quandoq; hamus, quàm esca, Imò servi-

tui verius, & onus, quàm honos, vel ornamentum. Velut quidam super ductarium collare Molossi, ingeniosam tulit Epigraphen. Item super equum aureo frenatum capistro. *Ducor non decoror.* Ad rem jocantur Poloni. *Poimat jeza, qui sine punctura, & offendiculo manuum, teneri non potest.*

Etiam ad securitatem refertur, perpendere diligenter utrum urgente casu, electioni detur tempus, vel locus: felix enim, ac liber, consilia, resq; eligit, miser, prima quæq; occupat, & agendi audacia, pro tuto ac necessario, rebus urgentibus habetur.

Nihil agere, verum otiosi, imò datis occasionibus, non incumbere, sed negligere, frustra inter quieti habetur, juxta dictum. *Viri quieti, domi sedentes otiose, coronam tranquillitatis sibi quidem nectunt, verum cæterorum impotentes, imò promptius, velut inertes, nihilq; potentes, contemnendi, majore in post, arbitrium cujusq; ut habeantur vexatione.*

6.

De Necessario & Convenienti.

Necessarium sine quo res fieri nequit. Imo ni fiat, ingens damnum, ac dedecus oriatur, quod enumerandum. Hinc ipsa Necessitas, per omnes circumstantias, deducetur, vitando eorum vitio, qui nolendi, volendiq; modum, non habent, non ex ratione, sed prout inclinaverint vel pro temeritate; qui desirium inquam habent ante rationem, æstuantem mentem, & imperfectum judicium.

Proximè necessitatem accedit, Lex congrui, aut *Convenientie*, quæ necessitatis vicē, cuiq; bono habetur, cū n *Deus* ipse, ejus præceptis insistendum vellet, prout scriptorum quidam non imperit. *Sicut quantumlibet parvum inconveniens, est Deo impossibilitas; ita conveniens, justaq; ratio, est illi consequens necessitas.* Quod igitur

Cap. VII. de locis ac Fontibus Probationum 273

igitur facere convenit, aut congruū est, exsequi omnino prudens quisq; debet, *ratio* siquidem, *sapientibus est pro necessitate*, nisi ob-
stet agendi impossibilitas. Ideoq; rei propositæ convenientia,
ex circumstantiis honesti, & æqui, aliisq; apertè deducuntur. Im-
pertinenter verò ad legem necessitatis illi referunt, quod quisq;
aut quomodocunq; agere cæpit, aut dixit, promissivè, in eo,
pro inani fama, constantiæ ut perseveret, & exequatur. Quodsi
inconsultè quid, vel illicitè cæptum est, si finis intentorum, ac
tempora, imò natura negotiorum variat? agere tamen perseve-
ranter velle, potius pertinacia, vel temeritas, imo damnum, vel
turpitude habetur, nisi desistas. Non est igitur inconstantia,
variare consilia pro tempore, dum eidem obtinendo fini, rerum
inquam suarum licitam honestamq; in conservationem: nam eti-
am naclero, hac illac, pro natura ventorum, obvertere vela,
non infamia varianti cursus, sed ars est. Solennia tamen, si quæ
siant promissorum, & congruenter data, necessariam obligatio-
nem, secum vehunt, cui nî satisfacias, deceptor, astutus, ac præ-
varicator, verborum habearis; illa verò, impia, neq; servanda
vocabis promissa, quæ scelere adimplentur.

Ad necessitatem refertur. Modicos errores, publiciq; mi-
nutula damna boni, contemptim non transmittere; unde in-
gentium *accumulatio* damnorum, vel occasio, juxta dictum: *Hoc*
facit sentina neglecta, quod fluctus irruens. Parvum foramen, ma-
gnam inducit aggerum rupturam, & hiatum. Serpens, ubi ca-
put imposuerit, totus intrat. Rotoribus findendis, inducendo
cuneo, rimula sat est. Tenuitatē acuminis, crassiores comitantur
clavorum partes. Archimedes terræ movēdæ, pedem nisi pone-
re quæsit, verbo dicam: *Cave Didonis Byrsam*, Parvi prætextus,
maximarum sequelarū causam ferunt, & aperiunt januam, ut exi-

gua clavis, ædes referat ingentes. Visum lectumq; mihi, nec non fando auditum, modicis ab occasionibus, vel institutis, si præposterè nec ad libramen diutinæ rationis in Rempublicam inducantur, ut notabilia passim jacerentur semina, venturi, disordinis, si non ipsius perniciiei, daretur inquam occultus, & insensibilis, verùm letifer ictus, velut morfu viperarum, quò non tam vulneris magnitudo, quàm ipsius virus periculum & gravitas pensatur, cò periculosius sese insinuans, populoq; nocens, lum speciosa, litum necessitatis excusatione.

Tamen legitimæ necessitatis, non aliud effugium, vel remedium est, quàm velle spontè, agereq; fortiter, tum animosè, quod illa jubet. Aptè obsequio mitigatur necessitas. *Cupiendo quod cogaris, efficies nè cogaris. Desinit esse violentum, quod incipit fieri voluntarium.* Prout certè multa paulatim infamiliaritatè veniunt, quæ necessitate cæperunt: *Sensumq; mali detrahit usus.* Dicam adhuc: Quæ non præstat ratio, sæpè facit, ac perfvadet, imò domat necessitas.

Nec illud innuendum omitram, quædam, necessitate magis honesti, vel opportunitatis, quàm pretio æstimari; imò eadem à causa, in præstandum necessario vocari. Verùm dixeris? te Jure vel instituto, ut hoc illudve rectum licet facias, minimè obligari, utiquè latior est amicitia Civilis, vel charitatis Catholicæ, tùm officiorum, quàm Juris regula. Nec tibi quoq; in lacunam præcipitato, seu fortuita necessitate adstricto, aliquis exhibere officium teneatur, sed pulchrò dum excuset, tu nihilominus, si non ad legem scriptam, saltem ad communia charitatis virtutisq; hominum ligamina, seu convenientiam, rationis, velut jure appellabis, ut hoc loco, maximè serviat effatum Cornelii Taciti: *Optimus bonarum malarumq; rerum, delectus est, quid volueris ipse ab alio, quid nolueris.* Meliorem utiq; vi-

rum,

rum, qui tibi rem desideratam præstiterit, malum autem qui contemptum præterierit, vocaturus. Plura Deus & mos recti, tacitæ hominum virtuti, quàm scriptis institutis, inclusit monitorum, vel ut necessarium, conveniensq; ab unoquoq; faciendum requiditurus, & imissurus boni malive talionem. Rectum dum præstare potes, omittere studiosè, vel agere negligenter, nil aliud est, quam sponte pejus desiderare. Vide infra, Miscellanea mea, Numero 26.

7.
De Possibili.

Possibile, quod fieri potest sublatâ omni repugnantia. Hic impedimenta omnia, tam ex agente, quàm ex patiente, inq; ipsa materia vel mediis, quæ occurrere possint, ad limam trutinamq; possibilitatis examinata, recensentur divisim, & omni possibilitate, ultrò invitante, diluentur, intuitu præsertim regulæ: *Dùm non potest fieri quod volumus, necesse velimus, quod possumus.* Id est: nè supra vires fiat, ac possibilitatem. Aut igitur viribus addendum, aut animo insolenter volenti, detrahendum. Minus id est animi, aut plus potentiz, tum possibilitatis habendum, nè ultra censum sit arrogantia. Jovi paria (quod ajunt) intonantibus. Sciendum tamen; *Multa tentando confieri, quæ segenibus ardua videntur.* Qui præsertim pro imbecillitate sua, de aliena virtute, sententiam ferunt. Quod ergò facere destinati, non intra verba res sistatur, verùm consilium sub manu (quod ajunt) nascatur, extra dilationes positus, consultisque facta conjungens. Dùm ingenio atq; tempore, benè utitur ars & conatus, neq; abdicarit patientiam, quid non tentat? quid non feliciter fecerit? secus, nolentibus, ratio ac prætextus in promptu. Levem far-

inam (ut ajunt) ferentis imbecillitas, gravem facit; videndum igitur, nè in sit cæptis animositatis, quàm possibilitatis, vel consilii, nè conatu quàm effectu, res sit præstantior, nè ambitione magis ducamur quàm ratione. Quis prodigorum, spes incertas, ac eventus, certò velit emere pretiò, dubiam victoriam manifestissimò periculò. Igitur, nonnulla, majore damno vel irritatione, tentaveris habenda, reparanda, quàm si planè relinquas, aut habere nolis, velle, aut jubere, unicum requirit exsequi? postulat multum. Ea propter in censu, temerariorum habendi, qui per abrupta, in res obtinendas, dum vadunt, rationem & consilium dissuadentium, tùm fortè præstandi, assistendi, auxiliandiq; impossibilitatem, aut non potuisse, impronptitudinem assensus vocant, imò planè noluisse, vel agere nescivisse, ad injuriam prudentiæ seu virtutis. Profectò morositatis importunæ, si non stoliditatis actus est, urgerre, velleq; illa, quæ jure negantur, nec fieri possunt; velut illi faciunt, qui æstuosas spes, vel desideria, per omnia habent, & præcocia malent, Ingrata cuncta, tùm pro non habendis reputantes, quæ sera, diutinaq; expectatione fiunt, vel generantur, cùm nisi à tempore cuncta sint, labore tùm constantiâ perficienda.

Proùt verò *possibilitas* rei vel facti, à prædictis circumstantiis persvadendo, deducetur, etiam *impossibilitas* in dissuadendo, vel improbando, potest demonstrari, à loco, tempore, persona, supposito, difficili vel obstanti, seu defectu &c. ad convincendum animum, auditoris, tùm adversæ partis impugnandam illationem.

8.

De Facili.

Facile. Quod sine ulla, vel saltem cum parva sit difficultate, procul impedimentis. Ideoq; facilitas actionis, seu operis, & operatorum. Temporis, Impensorum, Loci, Materiarum, Occasionis, Auxiliorum, Modi &c: imò ipsa Qualitas, & circumstantiarum causarum, *Externarum*, æq; ac *Internarum*, tum & *Motiva* (sine mediis etenim, ad rem obtinendam, nihil prodest ingenium, & activitas) recensentur. Nam si externæ causæ, facilitatem ostendunt, internæ secus, eòq; occultæ, quarum quisq; sibi ex tacito conscius, non cohæreant imò rem præpediant, frustra facilitas habendi, obtendatur. Nemo præterea, potest rem bene operari, nisi velut artifex, habeat plenam potestatem, supra materiam, tumq; instrumenta, inducendæ pro arbitrio formæ. Verum, facilitas agendi, maximè venit, dum ad unicam speciem, materia reducitur actionis; multiplicitas enim, difficultatem, molestiamq; providendi parit, dum hæc aut illa defecit, requiritur, deest. Deus proinde peragit omnia facillimè, cum omnipotentia vis, unice vel ut agendi materiâ gaudet, idest: *ut fiat nisi velle*. Quo plus ideò, quis hominum potest, scit intensiusq; agere conatur, ingenio suppleturus difficultatem, omnia exsequitur faciliùs, dum per affluentiam, circumstantiarum cuncta, coguntur quasi ad unum. Etiam faber lignarius, dum ad unicam materiam adstringitur lignorum, ædificandæ domus, citius gaudet, & fruitur sine, quàm faber murarius, cui plura requisita inter lapides, calx, arena, ligna, ferrum, diversissimæ speciei, materia, est pernecessaria, tempus inluper agendæ, rei, partem occupat majorem. Hinc, ut per varia decurratur, militum stipendia,

pendia, minore molestia, faciliusq; solâ pecuniæ exsolutione expeditas, alimentorum, pabuliq; cum reliquorum curam, illis relicturus, quam si hæc aut illa conquirere ipse, providere, apparere per momenta & species, cogaris, in singulis censurandis, acerba quaestionum experturus, nec unquam, insolentia, cum irritamentis, palatus, perq; fastidia, satisfactorius. De facili cum loquor, non eam tamen, rebus in obtinendis facilitatem expectandam censuerim, ad digituli crepitum, quod ajunt citiaq; arationem & sementem, ut cui proveniant omnia, imò dormienti rectè trahat, velut Timotheo, felicissimo Duci Atheniensium, cavilli ergò, ab æmulis objectatum, alteriq; cui oscitanti, involavit in os, rerum agendarum scientia, cum fortuna. Inest enim aliquid occultioris, & melioris fortunæ nonnullis, ut etiam perperam agentibus, tamen ridendo, adq; jocum & choream, prosperè, res vadant, quò & facile insolescunt. Verùm ad potiendum, patiendum. Excelsam gloriam, ac præmia, magnis emendandam laboribus, & impensâ, perq; pericula, tenendum vadentibus iter. Faciliter quidem, nonnulla, verum operâ haud duratura, confici possunt, ut viliter empta, & obvia, nisi plerumq; sunt vilia, de quibus rectè dici possit: *Compendium, Dispendium.* Lynceis igitur oculis, svadenti opus, ut in abdita internarum causarum, & animorum auditoris impedimentum, id est: *personale*, an ex re, serid, eoq; magis introspeciat, si obtinere cupit, quod opus. Frustra modos ad necessitatem victoriæ decusq; proponas *Timido*, seu consilium rectum, non capaci exsequendi, vel *Impedito*. Inaniter svadens impensam honestam *Parco* vel *Defectuoso*. Frustra laborem opportunum, *Impotenti*; Activitatem *Tardo*; & ad levia *Hæsitanti*, non expedito, & confuso. Frustra proponas constantem virtutem, naturâ *Fragili* aut *Multitioso* vel *Præfracto*. Incassum hæc

Cap. VII. de locis ac Fontibus Probationum 279

hæc aut illa svadeas agenda, defectuum conscio, & propalare nolenti ac pudibundo. Obtendunt enim tales, quascunq; causas, & impedimenta in speciem, modò à negotio ut declinent, præsertim dum sunt, Eloquentuli, ac rebus imponere facientes, maluntq; pro nihil agentibus haberi, quàm in defectu deprehendi, si rem agendam tentaverint ineptè, non respondeant expectationi, eoq; contemnuntur &c. Velut idem in Lydio Pseudopolitiæ copiosius recensuimus. Profectò angusta mens, & animus, promptius hæret in scrupulis, quàm progreditur agendo, quod non concipit fieri, posse non putat, difficilia hæc aut illa vocando, non quia sunt, sed quia opinatur, nec apprehendit, agereq; non est studium, & voluntas. Sæpius, dixerim, inquibusdam est nolle abjectum, quàm non posse, rectè generoseq; tentanti, res ipsa dat modos, & consilium, in tantum ab obtento, quantum abest quis ab incepto. Excelsi donum animi, velle superare, non superari difficultate. Totum subditur curæ, tempori, & ingenio, illud tantum interest, negotiùmne vastius animò? an sit animus negotiò? Hinc asseverare possis, nullam per se, aut rarò facilitatem, in negotiis hominum dari, sine virtute scientiaq; *urgendi*, sine qua, omnis actio, Langvida, & velut emortua est, incipit ac irritat, non perficit; res, vulneraq; palpat, non curat. Dicunt aptè Poloni. *Nie czyni, ale miłręzy*. Eam tamen incitandi artem requiro, quæ per tacita magis, honesto velut dolo intraq; moderationis legem, non affectatè exercetur. Sic eveniet, ut qui ad arbitrium contundere comminuèreve (quod ajunt) rem non potest, saltem per artem emolliat.

Non leviter verò, facilitati rerum perficiendarum, conducit axioma, *Aid magnùm iter conficiendum, non tam predest currere, quàm non morari, non desistere*, Sic, magis in conatibus, rebusq; obtinendis, non tam requiritur, festinanter agere, seu enervari
actione,

actione, tum impensâ, quàm egregie conari, prudenter instare, librare tempora, occasionibus non abuti, prospicere media, nec despondere animum, sed erectum tenere. *Omnia, non properanti clara, certa, sunt, festinatio improvida est & ceca.* Mora igitur, dat robur consilio. Illud interim in subsidium rectæ actionis vocando. *Qui multa respiciat scrupulosè, nihil agit.* Etiam festinatio quandoq; non obest, juxta illud: *Qui tardius exiverunt, velocitate pensant moram.* Rectè disponentibus, eodem multa peraguntur conatu, commeatu, quæ simul dici commodè, fieri vel possunt, minimè dividi oportet, aut differre in ulteriora.

Verùm, nonnullis, quod mirere ingeniis, ipsa facilitas, vulgarium sub nomine, ut ignominiosa, & contemptibilis displicet, eoq; studiosè rebus plura quærunt, aut prætexunt requisita, ipsâ difficultate, pondus & pretium habitura, facilitate minus velut æstimata, sed præsertim, ostentando per difficultia, intricataq; aggredienda, seu evolvenda, ingenio.

Tandem verbò res ut dicatur. Rerum perficiendarum facilitatis, præcipuum argumentum est, sedentaria & vigil, tum instantanea cupientis applicatio, vel diligentia, non per vicariam curam, verùm dum res polcit, per semet, negotium exsequendum, aggrediendo, urgendo, continuando atq; sic res facile & velut compendio, habeatur. Qui eius applicationis impotentes, intentum non assequuntur, nisi fortè cæca ab fortuna, vel per aliud suppletivum obtenturi. Imò qui licet promptum motivum animi habent, ad alacriter incipienda, si deest tamen illis interior stimulus, ac velut perpetuum memoriæ vivacis excitatorium ad derelicta, nec intermittenda, res præmeditatas, cæptasve non adipiscuntur. Quæ infatigabilis, & inexhausta, activitas, rebus hominibusq; in bonis & justis, est laudabilis, verum, si inobliqua trahant, inquietissimos tales vocabis, litigiosos, feroces, nec finem

Cap. VII. de locis ac Fontibus Probationum 281

nem rixosæ pugnacitatis ponentes, antequàm factis delumbentur, & ruant: Idcirco, procul omnino vitandi, nam illud vitium, sibi pro virtute, & iustitia ducunt. Imò, quo magis inquieti sunt, & cursivi, pro activis rectè agentibus, vel Officiosi, haberi desiderant, cùm potius illud Polonum, de illis dici possit. *Uwila sie iák Złodziey w iármárk.* Actio ex virtute prudentiâq; sine multo strepitu, dùm efficacior & semper est.

Addam per varia casuum loquendo, etiam illud. Quia ingenii humani more, plerâq; ante negotium, à præsupposito, rerum, temporum, personarum, imò nostrarum quoq; aptitudinũ pro voto respondentium, exoptato secutura, nobis pollicemur, & velut jam partis exultamus, quod postquam agi cæptum est, fit sæpius in contrarium, impingentibus, ut hæc illave respectantes, vel quæ desunt, dum trutinamus, minima quandoq; ad totius cardinem & perfectionem, *causarum conjunctionem dissolvant*; undè sæpius, nos vincant illa, quàm ut vincantur à nobis, neq; haberi possiat, arguente fortè impotentiam, & levia in confusione, præsumptorum, ex nobis ipsis quandoq; objectante numine, ut molestia primum, dein lassitudo, intra causarum antecedentium, luctam, & consequentium difficultatem, demumq; fastidium cæptorum, & mutatio voluntatis, vel (ad perficiendum, desiderii sequatur, nosq; capiat. Id verò, non in obtinendo tantum quod præcupimus, sed etiam in amovendo, quod nobis ad faciendam molestiam adhæsit. Fit igitur, ut quæ facilia, super alieno censurâ ferentibus, imò à nobis requirentibus, videntur hæc nimium difficilia & gravia, habeantur agentibus, multumq; intersit inter jubentem & agentem, requirentem & præstantem, loquentem & exsequentem, velle præstolari, ac jubere (velut aliàs diximus) unicum requirit, exsequi postulat multum. Dum omnia possibilitatis nostræ erogaverimus, saltem obstantibus

fatis, nec respondente fortunâ, vadunt aliqua nobis, in contrarium, deestq; agendi facultas. Eò ferme collimat dictum. *Video bona, probôq; deteriora sequor.* Dùm ut plurimum obstantibus, vel impellentibus causis, cogimur etiam nolentes inclinare in præposita, occupareq; non exoptata, vel omittere non omittenda.

9.

De Jure & Equo:

JUS & æquum, Quod neq; consuetudini, nec legi, nec repugnat Justitiæ, tum rei debito, eoq; fit, sine ullius injuria, vel potius conveniat agendum. Idèd lex & justitia, seu æquitas, per omnes sui partes, & momenta deducitur. Idq; non extra intuitum dicti, *Noli esse nimium justus, nec sapias plûsquàm oportet.* Morosam justitiam, & veriùs stoicam, quàm virorum Politicorum dicas, quæ ad scrupulum, *cùm pulviculo usq; & ramento* (quod ajunt) res statuere ex æquo præsumit. Undè justitiæ loco major injustitia, vel irritatio inducatur. Non per totum certè, improbaverim dictum, *à justitia recedendum est in parvis, quæ velit salvam eam in magnis.* Aliter scholæ, vel speculatio quandoq; docet quæ humana praxis, vix assequatur.

Etiam illud, non rem extra superaddidero. Æquitatem causæ, minimum proficere; seu operando, seu ratiocinando, si negotium committatur cùm potentiore, præsertim verò cum Principe, cujus causâ triumphare amat, sæpius ab inferentis auctoritate, quàm à ratione, nec ab æquitate, sed prævalere cupit à respectu. Prudentem vel eò nomine. *Burrhum* vocavero, qui Neronis facinorum, satis illaudata cum nossèt, spectator tamen aderat, *merens & laudans.* Etiam Seneca gratiarum actione intensissima, sermonem cum eodem finivit, *qui finis cum dominante, ser-*

monis.

monis. Non insipienter sapientum ille, Ratiocinanti secum forte Adriano Cæsari, facile cum respondere posset, inertiam fingendo, vinci se consultò passus identidem amicis mirantibus, in aurem insufurrans. Nunquid sapientiore, hunc credere vitiat? qui triginta legionibus præest, ut nonnunquam, recti etiam viri, ac prudentes, dissimulant multa, & velut dormituriunt, *Mecenatum* in gratiam, nam & propriis ab amicis, contra eosdem, (dum obstant) deseruntur. Cessisse igitur honestè Principi, tum quisquis prævalet autoritate, declinare causæ conflictum, rationum vitasse certamen, non ambire victoriam, sola victoria est. Qui vincit, perdit, & capitur capiendo. Imò cessisse quandoq; temporis, non ignominia, sed prudentia est, lucrum non jactura, saltem, emerfuri pejoris comparatione.

In reliquo. Cacopoliticorum juris in præcautionem, claudo rem verbis Dionis, Libro LXI. Hist. *Nullum jus profectò plus potest, quàm arma, ut enim quisq; potentissimus (addam astutissimus) est, ita justissimè dicere omnia, & facere, vult videri.* Hoc autem jus, non est æquitatis, verum jus manuum, gladii ac violentiæ, imò dixero, jus licentiæ vel arbitrii; nec proinde, sic præordinante justissimo Deo, possessione diuturnum. Quid enim iniquius? quid magis ad superbiam? quàm ex voluntate sua, modum rebus statuere, non iusti & honesti ex ratione. Nec judicantium rectè, verum proprio ab ingenio, & velut pro superbia.

Ad Juris & æqui rationem assequendam, juvat maximè nosse rerum causas, Principalisne causa, vel accessoria, data vel interpretativa &c. [vide retrò de Injuria] Imò etiam causantes personæ, aliæ considerantur, ut Principales, aliæ ut accessoriæ.

IO.

De Comparatione, Electione, vel Potiori.

Comparatio fit. Dum novum bonum quod persvadetur, comparatur cum bono altero magis evidentiori, ad rectam demonstrationem, vel præferendo, unum bonum alteri.

Huc refertur *Electio*, hocne potius? an aliud conveniat acceptandum, sequendum, agendum, dicendum? Prout defectissimi iudicii censetur, atq; prudentiæ, nosse eligere optima sensu de rebus, dicto, facto, imò summus in humanis, agendorum, probè negotiorum, gradus est scire *mediocritatem*, inter nimium videlicet, & parum. Alii umbram rerum, aut phaleratas sectantur nugas, alii corpus consilii apprehendunt, ipsamq; velut recludunt, & introspiciunt animam, quod ni fiat, evenit ut incurratur, quod ajunt, *dum vitant stulti vitia, in contraria currunt*. Dùm unius inquam extremi odio, inquo cum molestia, quis hæsit, non persistendo in mediis, curritur spontè, sine delectu, nimio zelo, tum superfluo, nè dicam insolenti amore correctionis, in extremum aliud, licet cum jactura, quod est in consiliis periculosissimum, nisi adsit moderatrix prudentia. Velut malè formatorum ingeniorum, mollium præsertim, & paventium, inevitabilis est scopolus, Ad fortitudinem igitur, mentis, tum perspicaciam, revocandus animus, eligendo potiori. Dicam insuper. Quis prudentium? ferre cupiat? eligatve? præsens incommodum vel jacturam, ratione minus sperati imò fortè nec prævisi boni, eoq; non malit præsentia parva, quàm per incertū, expectare meliora? Deducitur etiam alio sensu comparatio, cum aliquid non satis per se bonum, ipsa prælatione supra inferius, vel pejus oppositum, commendatur vg. Satiùs pati in facie verrucam, quàm exsecando,

secando, admittere gangrænam latius amittere digitum, quàm pati, ut resecetur brachium, multa enim per se mala, *comparatione peioris*, sunt utcunq; bona. Præstat verò illud *bonum* quod comparatur *cum optimo*, naturâ enim suâ, non ex *prælatione tantum mali*, verùm bonum dici potest. Sic homo melior, qui per se est positivè in aliquo genere virtutis *bonus*, quàm qui per negationem mali, idest nisi *comparatione peiorum*, *bonus vocatur*, veriùs enim *non malus est*, utcunq; vel *non peior*, quàm ut bonū rectè appelles. Non igitur bonitas est, esse ultimum bonorum, vel pessimis meliorem. Tales sunt, lippo oculo similes, quo in necessitate, vel cùm molestia, uti cogimur. Hinc adagium, denotandæ imperfectioni nascitur. *Inter cæcos, luscus Ducem agit.*

Dicam igitur, Calamitatis, damniq; præcipuum levamentum esse, *comparationem evitandi peioris*. Sic ille, raphanum censuit pro dulci, gustato prius absinthio, & lippientes oculos inter beatitudines optavit, *comparatione cæcitatis*, & sarcinam exprobare, postquàm incendium occupavit domum, aut naufragante toto. Vis ut cuncta sapiant? nihil priùs habeas ut edas? Et Cento, vice togæ argenti nudoq; habetur, Quidni quoq; levamentum mali sentias cùm videas majora concuti, imò durabiliora concidere, quidni? fortunam quamvis, amaram, facias tibi *comparatione peioris dulcem*? *Minus malum, induit rationem boni*. Totum perdere, timenti quid quid servaveris, lucro est. Bona facit gratiora, proxima calamitas, & malum tristius, bonum recter amissum, vel ereptum.

Nonnulla quoq; vitia hominum, prudentis est ferre, aut condonare, si modo altioris in gratiam virtutis, vel suimet causâ, non etiam eques, haud abijciat calcitrosum equum, dum prælio, ferendoq; bonus labori, præstat aliquem retinere, quàm habere nullum. Non semper mutatio, est in melius, dat quandoq; occasionem peiori (vide Lydium Paragr: 13.] u. De

II.

De Exemplo & Praxi.

Exempla & Praxis, deducetur, ab enumeratione rerum domesticarum, vel externæ Historiæ. Non illa etenim actio, quæ velut indulgente sponte genio, & fortuna bene peragitur, est accumulatio, durabiliorq; in parandam experientiam, imò solidandam prudentiam, habetur, sed quæ errorum per correctiones, diversa perficitur praxi, nam & cautior est. Illa secus à continuo rerum successu nimium fidendo sibi, facile devolvitur in adversa, vel si cadat, erigi nescit, dum errorum casumq; nescia.

Tamen praxes, & exempla temporum, præteritorum, prudenter verius accommodabuntur ad præsentia, quam ut plena sit eorum, & scrupulosa per totum imitatio, ut enim eadem vestis, non cuilibet quadrat, statux atq; ætati, eadem potio vel medicina, non quemlibet sanaverit morbum, sic ad exemplorum imitationem, non tam se adstringat morose consiliarius, quin pro circumstantia temporum, locorum, personarum, rei multa immutare augendo, minuendo, celerius, vel cunctanter, aut quoquo modo, necessarium sibi arbitretur, nisi plane errare velit, prout ille in apologo, juxta ingenium suum clitellarius, asinus, dum sale prægravatus, ejusdem liquefactione, in vado forte cadens, pondus alleviatum adverteret, sub onere spongiarum altera vice, idem futurum arbitratus, consultoq; in aqua procumbens non amplius de sub aquis, infelix erexit caput. Sæpe deinde, vidi, & risi quosdam, adeo futiliter novitatum sitientes, appetentesq; ut quidquid temere licet, dictum, factum, ab aliis audiverint, viderint, non imitationem pro ratione utilis vel honesti, tum opportunitatem, sed insulsum levitatis actum exercean, super-

venienti

Cap. VII. Delectis ac Fontibus Probationum 287

venientibus, qualitercunq; nobis, assuetorum ut communium, pro superbia, delectu procul, contemptores, quod inconsultæ mentis, nec solidi iudicii, manifestissimum signum est, nocitura quandoq; cum impensa malle, veteribus, patriisq; præferre, dum modo novitate, sed à leviculis miranda. Dicam pressius, vanis mollibusq; ingeniis, exemplorum sequacitas morosa, imò *caca* inest, dumq; *nihil adjiciunt de suo*, venustatem facti non assequuntur impingunt, errant, sequendo ut pecus pastorem, ut asinus freno ductus, agasionem, ut cæcus præeuntem Ducem, *non quæ eundum, sed qua itur*, ut deniq; puer formans verba, ad præloquentem Matrem, ut Psittacus vocem, ut simia, naturæ causæq; nescia, mentiens hominis gestum, & auctionem. Res verò omnes, magis debent fieri à ratione, quàm ab exemplo, imò exemplum, fundari debet super ratione, non ratio super exemplo. Hinc prudentes viri, non excludunt imitationem recti, animi firmitatem inter ad cribrum ut ajunt, & cum sale, dum præsertim tempus, honestas, ac utentium æstimatione, dant rebus auctoritatem. Sæcus leves & stolidi, nullo iudicio, imò cæco delectu, probant & morosè amplexantur, sequacitatem, non ex decentia, sed ab auctoritate, non ex *electione* sed velut ex *necessitate*, & quidquid obtrudit occasio, primum temerè in exemplum rapiendo, *cacozeliam* impensè exercentes, quasi non sua bonitate, aut perfectione, verum, solo caractere novitatis, res fiant insignes, & probatæ, iisdem rectis licet, nunquam contenti, genio vagabundi, æquum, importunum, quidquid novitatem redolet, pariter probantes, non ut Consilium, sed ut legem ac præceptum, non quid aut *quando?* sed *quia.* Polypos aut Chamæleontes, rei, colorem, cui adhæserint, temere exprimentes, apèrè vocaveris.

Minus igitur errant, qui suo quali quali, dum non plene vitio-

vitioso, insistant constanter iudicio & normæ actionis, nam & methodum exsequendi, per usitatum, consuetumq; norunt, quàm qui pro inconstantia mentis, vel pro mollitie, tum amore novitatis, per horum vel illorum *consilia exemplorumq; imitationes*, opinione meliorum vagantur, impellantur, impingunt, incipiunt, & simul desinunt. Eo collimat Polonum dictum. *Kto się wiewiela puszcza gościńcow, późniy zaiedzie, albo cale nie trąfi.*

Sciendum super hæc. Hominum quæ aguntur fere omnia, non esse nova, sed dudum gesta, sub exemplorum nomine modo relictæ, res easdem ac eventus, verum sub alijs fieri nominibus, suo circulo redeunt iterum, atq; rota. Dextrè tamen accommodare omnia, id unicum egregii laboris est.

Nec illud omittam in præcautionem. Adducendis exemplis maturam prudentiam requiri loquentis, publicè, privatim ut naturam eorum, cum quibus res est, præcognoscat. Coram meticulosis, specieq; modestiæ, segne otium velantibus, atq; vergentibus in pusillanimitatem, fortium, & generositatis animi, sæpius documentis utamur, dum opus habent stimulo, secus coram audaculis, de æquanimitate, & modestiæ virtute, res sit, & dissertatio, quoniam egent freno, nam hi fortium sub nomine, laude speciosæ gloriæ, tituloq; generositatis, labi faciles in ferociam atq; temeritatem, si non superbiam, aliorumq; contemptum, nisi capiant modernam, illi nomine cujusdam bonitatis, pacati, quietiq; animi, aut verecundiæ, imò amoris concordiæ, amplexantur molliem, desidiam, si non ignaviam, vel timiditatem, nisi heroicis firmentur exemplis. Atq; sic per ingenuorum varia, coram parcis & avaris, cavendum, nè de parsimoniæ utilitate, prudentiaq; recte disponendi sua, rationem sæpius instituamus importunè. Coram prodigis de laude liberalitatis, vel quæ his cognata, nè differantur, in præsentia tristium, declinanda

clinanda exempla seriorum. Coram leviculis, morum amœnitatis, sociabilisq; vitæ laus & exempla caveantur, imo à lectione talium, dextrè abducendi, eoq; magis personarum similium conversatione, dum pleriq; hominum in aliquo vitio reperti auditu & contactu familiarium exemplorum, juxta genium vergentis in vitium naturæ, impelluntur veriùs, vel spontè in pejora vadunt, ut laudati, exempla recti, per cognationem vitij, trahentes peccandi in argumentum. Non quod consultius inquam, meliusq; sumendo in exemplum & actionem, sed quod naturæ suæ, geni- oq; cognatius, similes agrorum naturæ, tales fructus messimq; daturi, qualia secundum culturam, & inclinationem ingenii, recepturi semina, nisi, velut vitiosa, recurva, & distorta ligna, in rectum deducenda, contrariam usq; reflectantur studiosè in partem, ut obtineant medium, id est rectum. Res igitur per se quandoq; bona, sed non pro tempore, nec personas juxta prolata, importunitatis, facilè acquirit notam, arguitq; dicentium prudentiam.

Ad idem Punctum, refertur locus, à simili.

12.

De Emergentibus & Consequentibus, vel Fortuna.

A Ut spe etiam (quod primodicendum erat) de Antecedentibus *Emergentia* vel *Consequentia*. Bona vel mala, & suppositi casus, vel eventus, considerantur, intuitu illius dicti, & consultantium regulæ. Minus errant, qui in consiliis perpendendis, rerum humanarum vicissitudinem, quàm qui constantiam, & optata sibi pollicentur. Tùm illius alterius. Facilius est non admittere suspecta,

Nn

quàm

quàm commissa moderari. Melius imò, occurrere in tempore, quàm post exitum corrigere, seu vindicare, illud namq; vitat vitium, damnumq; avertit, hoc nonnisi patitur, & inulteriora modò vitanda, utcunq; prodest. Præstat igitur certa res, securaq; in præsens ratio, quàm sperata per eventuum varia, fortuna. Quis imprudens velit, certum malum, vel periculum? in spem remedij futuri, aut accendi domum? propter proximitatem fluminis, & possibilitatem extingvibilitatis? Falluntur qui constantia suâ, fortitudini, vel prudentiæ, tum successui aut etiam auxiliis hominum, atq; per hæc, illave temporum se volventium vicissitudini tum ingenio, totum fidunt, successum ex voto, sola spe ducere, assequi præstolantes, imò falluntur, qui sua vel aliorum vota, desideriaq; capiunt pro re, & eventu, velut jam partiis exultantes, sæpius namq; contraria eveniunt, *cùm plerasq; res fortuna magis pro libidine suâ, quàm ex vero agitat.* Vel dixerim clariùs. Plus posse non raro, quibusdam in eventibus fortunam, quam Consilium, prout Deus, vult cui præmium, vel secus pœnam, tum experimentum virtutis, ab aliquo deposcit. Sed hæc ad incerta casuum referuntur, & quoniam ante rem ignota, non semper despondendus animus. Fortuna, prout tempestas, peritiam non impedit, sed aliquando successum; Artis nauticæ gloria, magis inter pericula patet. Diversum igitur est habere fortunam, in obtinendos successus, & habere bonum Consilium. Multi utuntur stulto consilio, numine verò propitio; sunt item alii, consilio recto, & fato maligno. Ars igitur, & Consilium, rariùs fallunt, fortuna sæpe.

Inter certa emergentia, statuuntur in bonam partem, utile, Honestum, Jucundum. Jam secus in partem adversam, molestia, Periculum, Damnum, Ignorantia, vel Judicium, aut certa pœna, statuuntur emerfura ex non facto.

His

Cap: VII. de locis ac Fontibus Probationum 292

His proxime apponi potest: Indignatio (quæ exaggerabitur fufius) de non facto, vel non faciendo, imò etiam de *Malefaciendo*.

Verùm, Emergentium & consequentium, in ratione statuenda, maximè impingunt, qui dum sint arcani, aut critici veriùs ingenij, illis nisi delectantur, quæ sunt abdita, habenturq; per ardua, secus clara, evidentia, faciliora, velut obvia, ideò pro vilibus, ingloriis & contemptibilibus, censentes, quasi nihil boni sit, ac perfecti, quibus nihil artis inest, pro copia observantium se, rebus in humanis malorum, omne bonum & perfectum, in abdito, ac difficili, nisi manere putantibus. Tales verò sunt, rebus agendis inepti, periculosi, vel ingenij propter superbiam, vel pro curiositate, opinioneq; meliorum, cum difficilia modo scrutando, spontè nodos & tricas, negotiis inducunt, similes Elephantum, aut Camelorum naturæ, qui nisi turbent aquam, limpidam non bibunt. Vix igitur non major errorum causa, si absit moderamen, scire nimium, quàm parum, nec tam distat nivis albedo, à carbone, quantum praxis agendi, tùm successus exsequendi à theoria ratiocinandi, differunt.

Quoniam verò, ex *Antecedentibus* seu boni, seu mali *Consequentia* bona malaùe fieri sverum, nonnihil ideò de his, sed quæ ordinario modo procedunt ac effectum, dicendum est. Non enim hic, antecedentia, in quæstionem veniunt, quæ Deus (velut paulò ante dictum) agens plerumq; per contraria, permittit in pænam malorum, vel probationem bonorum, ut ex bonis causis, adversorum effectus oriantur, vel secus ex adversis, ut bonorum fiat initium.

Antecedentia igitur proveniunt, vel per se, idest casu, fortunavè seu humano consilio. Quæ *perse fiunt*, facilè advertas illa, eoq; speres, in alterutram partem, seu ad votum, vel ad cautionem, verumquæ *humanâ præcedunt ad laborante opera*, civili præ-

sertim in actione, ea plerumq; rugosi, rancidiq; vel decidui sæculi inquinatos ob mores, haud superflua cautione, astu metenda sunt, nam simplex actio, dum incurrit in oculos, rari, qui simpliciter obtinendo fini, pro naturæ agant rectitudine, bonæ actionis, bonum finem, candidè apertèq; statuentes, verùm sæpius contraria meditati, nè prodant ante tempus intentum, velut sponte præcavescentes potius, ut sub pallio virtutis, aggrediantur homines, resq; ab insperato, hinc plerumq; antecedentia, quo collimavere, non advertuntur, imò sæpius à posteriori, quàm à priori inest hominibus scientia rerum, ipsaq; cautio. Quàm in rem negotiis dandi consilii probandæq; rei, multa rerum experientia, & meditatio; præsertim verò Historiæ, populorum notitia, maximum necessaria. Vetera quoq; ad accumulationem novorum, sint bona, sint mala, dicto scripto, factò, laudando, improbandouè, in probationem serviunt, ut hæc majora, notabilioraq; appareant, & antecedentium vicem habent, unde prudenti Oratori, copiosa dicendi adest materia. Atq; sit res quævis dicenda, in angustum terminum, nunquam recidet vel protrudetur, non tantum per se valida, quæ laboriosâ & nimium connitente non indiget probatione, sed etiam abstrusa, & conjecturalis, namq; per æquali facilitate, prudentia ab Oratore, convenientes probationes inter, ad finem deducetur.

Dum igitur quid svadendum, seu dissuadendum sit, probandum, vel refutandum, agendum, dicendumvè, à metu, vel spe *antecedentium*, res deducenda erit, ut caveantur subsequenda mala, obviando, vel commoda, nè spernantur utilis & honesti venientis, occasionibus atq; mediis non abutendo, verùm incumbendo, ac perseverando, dextrè adhibentibus, quod in rem opportunum, quæ nisi præcedant, ac præparentur, imò præcognoscantur, nihil, aut vix aliquid fiat, vel obtineatur, ab insperato,

rato, nisi fortè ad casum, vel fortunam, non ad consilium & prudentiam referatur obtentum, velut à quibusdam recentiorum observatum de Gallis, cum animi multum & roboris, parum deliberationis quibusdam captis ferant, non nihil fortunæ perficiendum relinquentes, ut favorabiliores successus metiantur, ultra eos, qui nisi exactâ normâ, minutulisq; rerum expensis, totum agi volunt, nihil fato permittendum putantes, eoq; nimia deliberatione, velut metu retardati, multis occasionibus, desint hostemq; animent.

13.

De Contrario.

Contrarij demonstratio fit, Ex oppositione, cujus magis patet res, quæ svadetur. Quid sit nox, (ut ille agit) non concipio, nisi prius noverim, quid sit dies. Rectum est index obliqui. Res inquam omnis, contrarii collatione, optimè dignoscitur. Serenitatem commendat tempestas, solem optatiorem, faciunt nebulæ.

14.

De Conditione Interpretativa, seu Exceptione.

Vix quidquam rebus in humanis [huc ferè spectat, quod ultra propositum adjicio] dicitur, scribitur, agitur, cui tacita saltem, haud subsit conditio, vel potius, exceptio conditionata, illa tamen, quæ captionem, doloq; procul, rem naturaliter sequitur. Verbi causâ. Pollicitus quidam serio, mutuam alteri dare pecuniam. Idemq; ab altero, invitatus ad nuptias, indubitanter
spopon-

spopondit, officio amici se ad futurum in præsentia. Interim casu igne sua domus absumpta est, uxorq; flammis circumventa, mortem à terrore subivit. Liberum se igitur, ab obligatione pollicitorum, justè professus, licet pecuniam ab igne liberam, ingenuè fateretur. Cum eo tempore, teneri verbo, ligariq; deberet, quando nihil tale subsequendum, ad sui propiorem necessitatem, sperabat, sed ex supposito *protunc* suarum rerum, polliceretur, non autem infortunij, nec emergentis in totum mutationis, rebusq; cum tempore mutandis, ut potius, de ædificanda sibi domo, sumptus esset computandus, justiusq; sua non deferre, quàm ut alterius subserviendum putaret fortunæ. Nec ideo, fallaciam mutati verbi debere vocari. Jam verò cum de funere uxoris, necessaria cogitatio imponderetur, luctum ideo sibi propiorem, quàm aliorum nuptias & gaudia, oculis usurpanda. Tempore igitur, & circumstantiis, rem necesse metiendam, imò justam excusationem haberi, quæ per se, naturaliter sequente rei exceptione, poneretur.

Sequitur exemplorum alterum, ex lata nonnullibi lego.

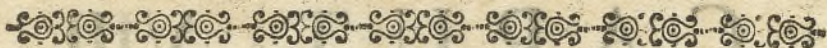
Peregrinus, si murum Civitatis ascenderit, moriatur. Peregrinus

interim, non actus malevolentia, verum amore virtutis nostrorum, factus transfuga, murumq; conscendens, præclare se gessit, atq; intra cædes hostium optime pro nostris dimicavit, consiliaq; hostium prodidit. Mox idem à moroso legis amatore, & præpostero interprete, ad necem postulatus, verum, nulla pars legis, vel intentio legislatoris, defraudetur, si dictum sit. Non lato modo, sumendam legem, quæ supponit de merè peregrinis invaloribus, exploratoribus, fictisq; amicis, non de iis, qui virtute recta propensione, eo momento, desinunt esse peregrini, quod sunt virtute, nostrates & amici, neq; ad nomen aut peregrinam hominis originem, respiciendum, sed ad fidem, præmium imò ad iijciendum,

Cap. VII. de locis ac Fontibus Probationum 206

jiciendum, aliis pelliciendis, non intentandam mortem. Saltem igitur, mentalis exceptio legis, eo casu subintelligenda est, nec tam absurdè severus, citraq; virtutem ac prudentiam, lator legis censendus, impossibile namq; ut omnia simul circumstantiarum, seu exceptionum, incurrant in oculos, vel deprehendantur sufficit, ex utilitate communis boni, legem ut metiamur.

Hic locus contra falsum titulum Justi, Honesti, necessarij, adversus morosas, nonnullorum illationes, usurpandus est.

De Improbationibus seu Dissuasionibus.

Improbare seu Dissuadere, si quid velit Orator, omnia deducere conabitur in contrarium. Quod sit res mala, eoq; Inutilis. Deinde inhonesta. Tum Ingrata, & Adversa, seu Molesta, Turpis haud secuta, Non necessaria, Difficilis, Impossibilis, Injusta, Dispar neq; conferenda, vel Comparabilis ad Inductionem Exempli, Contraq; praxim. Ideò pessimæ consequentiæ, vel eventus, ut sumenda potius omnia sint in contrarium. Opinativè intuituq; primo, vel ab interpretatione, boni rectiq; titulum querens, re autem nullatenus habere potens. Verum de his, copiosius habes infra.

Tandem seu suademus, dissuademusve, Probamus, vel Improbamus, *Opinio* pro natura audientis consideranda est. Recti enim, boni, judiciosiq; homines, facile pro æquitate, vel conformitate rationis, suaderi sibi patiuntur. In superbis autem pertinacibus, ægris animo, temerarijs vel judicio confusis *Opinio preconcepta*, vel ut incurrabilis gangræna in corpore, vel sacer morbus est, depascens & corrodens penitus animum, ut amplius
redu-

reduci non possit, ad quietem mentis, & sanitatem veritatis, verbo licet consentiens, animo improbens, aut mox resiliens.

Neq; itidem omitam. Otiari, deliciari, ad libitum agere, autvè cui palpabiliter bene, nec malè sit, facilè sine coloribus Oratoriis, etiam coram Senatu, & populo, totaq; illiteratorum schola, ejus rei causam suscipias, & sine controversia, negotium, ad votum persuadendo, examussim assequare.

C A P U T VIII.

De Consultatione & Suasione
Genera Suasionum, seu *Deliberationis*
Sunt varia

1. De Vectigalibus, & re Nummaria.
2. De Bello, Eoq; de Munimentis, Fœderibus, Disciplina, Militari &c. atq; in universum de Paranda Potentia.
3. De Præsidio & Custodia Conservanda Provinciæ, vel Regionis. Tum de habenda Pace.
4. De Commeatu, & re Cibaria.
5. De Conservatione Religionis, & promovendo Divino Cultu.
6. De Legibus.
7. De Ordinatione Civitatum, vel Provinciæ in particulari

culari: Circa res Scholasticas, Mechanicas, Oeconomicas, Architectonicas, Morales, & sumptuarias &c.

8. De Magistratuum Electione

9. De Corrigenendis vel Admonendis Magistratibus, si desint Officio.

Univerſim ſcire, quemq; Conſultorum,
ante omnia oportet.

IN omni Consultatione, Gravitate consilij, secretum, & commune bonum esse spectandum. Nam verè tunc finem suum agit Respublica, ubi non quid ad utilitatem publicam, sed quid gratum auribus, dicere suctum, aut licet; ubi abière vitia in mores, ubi prævalem audaculi, ratio ut præpostera, inter opportuna censetur, ut minore periculo malum tolleres, quàm causam mali edisseras, aut petas remedium. Veracitas ergò, recta prudentiâ temperatâ, per totum requiretur, consulendo. Imò clariùs dixerò. Corrupta in Republica, si quid restat boni, satius habetur, & conservatur, per *Negationem mali*, imò impedimentorum per declinationem, quàm ut sit res *Positiva*. Prudens igitur consultor, non priùs ordinem, sed emersura, vel quæ in præsens negotiorum impedimenta, ut tollantur, cogitare debet, in abdita causarum introspicere, inq; vitia hominum pugnare, si rectum quid habere cupit. Multa in ordine rationis, indagine probabilitatis, *univerſim* pensat, bona videntur, applicativè tamen ad rem, in *particulari* suppositò vitio circumstantiarum, abusufvè, non quadrant, imò sunt pessimæ. Quod quantæ sit perspicaciæ, in prævidendo, vel agnoscendo, quanti laboris tum invidiæ, in

Oo assequen-

assequendo, quantæ prudentiæ in tractando? nè loco remedii, exasperes, nè curatio gravior, sit ipsò malò, nè alterum pro altero capias, ut rectè causas concordēs, res, tempora modereris, ut inquam non prius remedii, quàm negotij, Reipublicæ ipsius naturam, quid ferat? an pro infirmitate sua, capere possit, consideres? Prout enim, iisdem hominum, in corporibus, pro ætate virili, vel sætē decrepita, admodum deficientis stomachi, natura & qualitas aptatur ciborum, sic mollioribus, quàm asperis consiliis, ac remediis, imò possibilibus, & practicis, quàm speculativis, tractanda, senescens suis in moribus, tum institutis Respublica. Non prout volumus aut præcupimus, sed quod factu obtentuē proximius, aggrediendo, non quàm speciosum, sed quàm rectum pro communi bono; si non quid melius, saltē pejore minus; si non totum, saltē obtenturi partem. Idq̃, prius, mentis in iudicium vocando, nè impetus, vel secus mollities, casusve ac fortuna, consilium regat, sed animi fortitudo, tum ratio. Erroneum si est consilium, saltē non sit malitiosum, ut inquam, non *inclinatione*; verum prudentia, tum ratione, res negotiaq̃; metiamur, non quia concupiscuntur laudando, sed quia laudata, & bona, concupiscendo. In omni adeundo videlicet negotio, primum cum ingenio atq̃; ratione, quàm cum manu capiendum esse consilium. Qui taliter agunt, ipsam consiliorum svadæq̃; Civilis medullam complexos esse, in perficiendum totum ex voto, asseveraverim. Decus hinc, bonis, rectoq̃; volentibus, promptē aderit.

Dicam unicum adhuc ab experientia. Namq̃; comperi, ut qui verbis nimium student, sensus magnificos præferre sueti, in subita haud sint prompti (possintvé) consulendo. Pompæ orationis, eloquii gloriæ, tum detrahē verentur, simpliciter dicenda omittunt, vel quia non se promptē expediunt, vel dum
hærent

hærent in scrupulis, verentur, sua tantum curantes, nè incaute dicendo, periculum gratiæ faciant, vel fortè, quia verbis innutriti, penitiorum, sunt ignari. Jam verò, publici boni, quibus inest zelus, ac studium ex abundantia cordis, heroicè verius, quàm suaviter loquentibus, evenit aliquando, velut *Logicorum* concertatoribus, ut verbum mentis, quoquo modo exprimant, in verba oris, minùs sint intenti, quibus præsertim fugitiva mentis intentio, incallescens in repentina casuum genius, & idearum labilis memoria. Abite scioli, abite lividi obtrectatores, absurdè rigidi stoici, leves sophistæ, melioribus succensentes Zolili, verborum captatores, qui consultantium subsellia Cathedras oratorum esse vultis, ex curia, scholam requirentes. Recta inferentibus, danda verbis venia, sincerè dictis; propiùs fides, quàm fraus inest. *Simplex sermo veritatis.* Verba igitur, sententiolæ, diæteriola, multa Oratio, vobis sunt; pondus rerum, bonis consultoribus relinquitur. Hinc Dio, de Imperatore Severo. *Quum esset acutissimo & excellentissimo ingenio, artiumq; scientiam affecutus, vi consilii plus, quàm verbis poterat.* Fit igitur non rarò, ut prudentium consilia, dum ardua, sed ab interna, tum occultiore vi profundi rectiq; arbitratus res ferunt ab invidis, aut non intelligentibus, pro temerariis & importunis habeantur. Velut *Christophorus Columbus*, quærendi novi Orbis nationem proponens, & impensè requirens, nummorum armorum, virorum apparatus, à vanis sublannatoribus, stolidè irrisus, quos opere præstito, rectius mox ipse risit, & vanum antiqui Orbis commentum, de limite terrarum, in Herculeis columnis contempsit: Recta quidem consilia, tum actiones, plerumq; carpuntur, non suo merito, sed acceptantium vitio, atq; imperfectione si non incapacitate. Generosi verò animi, cum benè feceris, est contemnere censuras. Rectum quid agere, potestatis est tuæ, benè maleq;

interpretatum experiri, voluntatis alienæ. Aliud est, esse consultorem, aliud Oratorem, aliud ratione prævalere, aliud verborum apparatu, quibus sæpè involvunt astuti, deceptiones, Populo imponentes, tum sophismata. *Sermo noster, magis prodest, quam delectet*, ait quidam (*vide infra de Consiliariis, eorumque ingenio, prout boni maliue sunt*) nè dictum quoque Justus Lipsij omittam. *Caput Consilii esse, non in acumine, aut sermonum, rationumque Copia, sed in directa quadam Judicii norma.* Prout certe interiores sensus, aliquibus insunt probatissimi, & prævidendo consulta graves, dum iidem, ad efferendum sint verbis minus potentes, vel fortè non audentes.

Denique omnibus in consiliis, nequaquam numerari, sed ponderari, sententias oportuerit, nec dicentium ab auctoritate, sed à ratione. Non quàm multi, aut quàm pulchrè, sed quàm loquantur benè. Suaves magis dicendo nonnulli videri volunt, quàm graves, mollem teneramque reddendo dictionem, quos ut Sirenarum cantus, vix satis vitaveris. Non inquam auctoritate consensus (qui plerumque ab incogitantia, vel temeritate venit) sed melioris perspicaciæ, robore, consilia resque metiri necesse.

Verùm cum omnia speculando, in consilium, togâ, sagâ, publicis privatisque negotiis vocaveris, modum tamen, & praxim agendi, ab occasionum sponte, se ingredientium, derivabis fonte, juxta dictum Livij. *Res dare magis consilia hominibus, quàm homines rebus.*

Cavendum itidem, prout passionatis mentibus obrepit, nè rectum quandoque consilium, solâ displicentiâ, odioque in authorem suspectum habeatur. Velut evenit purpuratis Antiochi, ab æmulatione in Annibalem, damnantibus ejus consilium, quos rejecto, velut spontaneam accersivere, domini iacharam.

Prima Consultatio
De Vectigalibus & re Nummaria.

IN hac Consultatione videnda erunt. 1. Qui sunt redditus Provinciæ vel Urbis. 2. Quæ privatorum fortuna, seu defectus. 3. Quæ impensæ, & sumptus, magis ac minus necessarij. *Quantum ad duo prima.* Videndum, an redditus publici possint augeri, sine injuria, pressura, subditorum, aut quomodo? laudabilis illa vox boni Principis, ubi admoneretur, posse, majora vectigalia à civibus exigere respondit. *Etiā olitorem odi, qui herbas radicitus, excindit.* Et illius alterius. *Oves tondere oportet, non deglubere.* Huc pertinent modi ditandæ Provinciæ per *Commercium, per vecturarum & tabellariorum commoditates, per agriculturam, per rem Oeconomicam, per leges sumptuarias vitando luxui, per Inductionem Mechanicarum artium, per media & modos, excitandis privatorum ingenijs, in negotiosam vitam, procul omni otio & ignavia.* Demum *per bonam quietem publicam, id est: pacem, nam bellum publici boni, & opum, morbus est.* Huc refertur disciplina militaris, quâ solutâ, incommoda sequuntur privatorum præpeditur agricola & operarius, securitas viarum tollitur, hinc suppressis ærarii venis, deficit & langvescit Fiscus oportet; aperiri verò præstat fontium vias, quàm planè obturari, si volumus, ut largiter fundant, quod opus. Quomodo autem, redditus publici augeantur, consultorem gnarum esse oportet, non rerum suæ Patriæ modo, ut non ratioeinationes formare, verum ad naturam populi, & rerum, loqui sciat, sed collimitaneorum res, ut penetret, partim ab agendi praxi, partim ab Historiæ lectione, experientiam sibi paraturus.

Quan-

Quantum *ad reliqua*, videndum ut sumptus inutiles tollantur, non belli modo per conciliationem pacis, sed ipsa in pace, per solaria quorundam importuna, per inutiles structuras, superflua præsidia, & Prætorias cohortes minùs necessarias, legationes sumptuosas, ac importunas, tùm ludos scenicos, si profundatur ærarium; ac deniq; per quæstorum furtivas artes, qui *tagacis* naturæ & manuum sibi privatim boni ac dites Reipublicæ damnosi, nisi pro Vespasiani spongiis habeantur, ideoq; repetundarum iustissimè postulandi. *ut circumcidantur, quæ in quaestum reperta, ipsòque tributò, gravius tolerantur.* Non eos destinando quæsturæ, prout quis cui amicus, vel cliens, verùm optimum quemvis dexteritate agendi fideq; conspicuum, aut probatum, aptum negotio, ut amicissimum putando, amicos utilitate publica metiendo, seligendoq; Maxime verò per inania tunc profunditur ærarium, si Princeps, Resquepublica, negligenter introspiciat, dati & accepti tabulas, conferendò cum Matricula, & Cathalogo Militum. Dissimulanter, inquam citra curam inquirendi habendo, signa interlucientia, numeroq; mutilia, seu in Castris, seu per munimentorum præsidia, secus autem plena, vanisq; nominum referta, dum assultant, seu potius insultant, ærario graves Reipublicæ, graves colonis; ut non ineptâ allegoriâ, tales in militum Præfectos, ludi possint dicto Polemonis Sophistæ podagrici. *Vesci oportet, manus non habeo, ambulandum est? pedibus careo, dolendum est subito manus & pedes adsunt.*

Genera quoq; tributorum pensanda, non quæ sint naturâ suâ bona, sed quæ egentis ad mortem practibilia, nè inusitatas ob extorsiones, plus invidiæ Princeps, tùm Respublica, quàm Fiscus lucri contrahat.

Res deniq; *Nummaria* ad Consultationem Vectigalium reertur, ut sciat consultor, naturam *monete*, in qualitate & quantitate

tate metalli, eiusq; naturam & pretium, in falsitatem monetæ, severè inquirendo, non tantùm quæ fit domi sed quæ importatur ab externo. Si verò fallaria clanculò inferatur, non satis proficias, licet optimam domi cudendam provideas. Verùm hæc de re alibi (vide Punctum 2. lib? 1. *Militarium Andreae Maximiliani Fredro.*)

Abfit interim de ordine rerum fiscalium, vel quovis ærario dictum sit, quod Polonis Adagiò circumfertur, *Rachunki y Regestra, w papier bogate, nie wpokazaniu dochodu, ale w krete; nie w pieniadze, obietnicy y koncepta, nie w datek, rzetelność albo prawda.*

Secunda Consultatio

De Bello

Tum de paranda Potentia

Consulturus de Bello, hæc potissimum cognoscere debet.

I. **N**oscendæ vires hostium, aut secus defectus, quibus rectè perpenſis facilè assequatur Consultor, an possibile sit, ut iis resistamus. Ex impossibili enim, necessaria erit omninò, pax, & reconciliatio, aut saltem sociatæ armorum colligatione quærentur; *expossibili* sciemus. Qualiter & quantæ copix, nostrorū instruantur, qualiùe impensâ, commeatu. Demùm, quamdiu sufficiamus, offendendo, seu defendendo, in externa eundo, vel domi ostentâdo bellū, seu inferendo. Expugnaturus munimenta, aut præliatur per acies cunctando, vel per celeritatē. Contra finitimos, an cōtra remotiores, hyeme vel æstate, solus an cū auxiliantibus sociis, & hi quomodò paradi? Si verò desint auxilia

xilia, quomodo à fortitudine, prudentiaq; petendum subsidium. Dixerim si non per *Extensuum* in numero, saltem per *intensum* excellentiæ virtutis militaris & armorum, atq; prudentiæ directionis belli potentiam, suæ partis firmando. Etiam tentando prudenter bello, dictum Cornelii Taciti, in considerationem venire debet. *Potentiam cautis, quàm acrioribus Consilia, tutius haberi.* Cunctationem videlicet cum deliberatione pro *potentibus* & magnis secretum incepti, atq; celeritatem exsequendi, pro *debilioribus*, maximum valere, dum his plus periculi sit intentato, quàm peracto deprehensis, nec laudari possint, antequam peregerint, illis plura desint, quàm pro magnitudine, vel pro superbia fortè opinantur tum quia cautionem & ingenium, in virium vices, spretis ingerunt, armandi, consociandi, nihil intentatum Sinendi, pari in reliquos minores, à præpotentibus metu.

2. Genus Militis advertendum. In montosis, & quoquo modo impeditis pedes, in campestribus bellaturo, eques proderit. Huc refertur commoditas *promptè legendi Militis* dein apparatus expugnandis, seu defendendis munimentis opportunorum, ac per univèrsum armorum copia & habendorum modus.

3. Super omnia. Electio boni Ducis, non tam ex stemmatibus, quàm ex virtute requiritur, ingeniorum, animorumq; in seligendis, exactum ponendi calculum, cum etiam Exercitus Cervorum præstet, (dicto illius) duce Leone quàm Leonum, duce cervo. Duces imò imperiti, neq; sobriæ virtutis & consilii, exercitus ut victimas innocuas ducunt, stultitiæ suæ immolandas, non publicæ parandæ securitati, laniones veriùs, aut parricidæ, non Imperatores vocandi. Imperfectus igitur Dux (velut alibi diximus) sicut imperfectus medicus, perfectus Homicida. Scire verò interest. Milites Ducisq; optimos esse bello, non illos qui còactam,

edactam, & velut in tempus mutuam, animi fortitudinem sumunt, neq; sincerè ingentem habent, sed aliquid aliud prius in quaestu computantem, quàm ut vera meditatione armorum, gloria periculi, tum laboris animum imbuant. Neq; illos, qui rei domesticæ curâ; & respectibus implicati distrahuntur, verum qui principaliter, naturaliterq; sunt ad bella formati, unicum loquantur vigoroſe, meditentur, constanter agant, domesticorum tædioſiſſimi. Velut Venationis ardentem cupitores, quibus in conviviiſ, non actio modò & labor, per intempeſta, per avia & confragosa in deliciis eſt, verum ſomniant niſi canes, retia, venabula, feras, tectum & domum carceris vice habentes. Ali- ter ſi fiat, *claudicanti Ariſtogitonu* in eos ſerviat adagium, qui ver- bis quàm re fortior, adq; menſas bellator, & ferox, martem ge- ſtabat in lingua, alios ad laborem evocans, nolentibus ſuccen- ſens, ipſe (obtentio luxati pedis ab morbo) otioſe reſidens: niſi alieno periculo facile animoſus. Ad hæc, exercitatio discipli- naq; militaris, quâ ſola Tyrones perficiuntur, ut reſiſtant vete- ranis neceſſaria; Multis autem occaſionibus pertentatus, licet paucus miles, plus confert negotio, quàm inertium Tyronum, grandis, ſed in condita turba, gravis annonæ, fruſtra gravis ærario. Per omne igitur genus belli, iſtibus & præliis imaginariis, eti- am Naumachiâ neceſſe miles erit exercendus. Multum differunt copię ab exercitu, illæ à multitudine, hic eſt à disciplina, & e- xercitio, ac præſertim ſobria virtute.

Non ſola tamen audacia, tum animoſitas, cæteris virtu- tibus poſthabitis, belli Ducem perfectum facit, niſi aliæ quoq; in eligendo requirantur. Irritans & cæca, plerumq;, ferocia, tum ſuperbia eſt, quàm magnanimitatis, tum agendi prudenciæ nomine intitulamus, ut abſit deinde cupido habendi, ſeu avaritia, de- fraudandis militum ſtipendiis, præmiisq; belli corrupendis ac-

commodatissima, si præsertim astutum in hostem incurritur, qui introspecta adversarij Ducis mente, non minus aurum, & grandia promissa, corrumpendo sternendoq; hosti, quàm tela dextrè vibrare gnarus, desertores commodorum suæ Patriæ suiq; Principis faciens, quorum tristissima exempla. (*In reliquo vide librum 1. Axiomatum Militarium meorum, Puncto III.*)

4. Armorum genus, offensivorum ac defensivorum pensandum, præsertim in galea, thorace ferreo, & scuto, inermibus namq; & nudis unicus ictus ad mortem sufficit, certa, adest rebus confusio, dum hoc acceptum absūmit vulnus, illos certo expectata terrent, tum hastâ, gladiô, fistulâ sulfureâ & machinis. Deinde navalesne, an terrestres copiae, vel utraq; potentia requiratur, pernosendum. Etiam de sede belli captanda, non intra levîa consultationum ponetur. Ad genus armorum, pertinet quoq; pulvis pyrius & eliehnii seu decocti funes, tum machinarum fistularumq; globi. Quæ uti facilè consumptibilia sunt, etiam multa in copia, sine quibus offendendo, defendendoq; parum proficias. Ne verò impensâ multâ ab exteris quærendi sit, satis exquisitos habebis, dum eius artis invecto studio inventus maturè in scholis, arte simul cum Geometricâ imbuatur. Etiam ars *Pyrotechnica*, huc refertur advocando per omnia, in virium vices, ingenium. Reliqua interim, suggeret ipsa necessitas, & occasio, cuius maxima, & ingeniosissima sunt inventa.

5. Videatur, qua parte bellum gerendum, ex circumstantiis loci ac temporis, præsertim si ab experientia, & successu præteritorum, consilia erui possint, si quæ bella? & contra quos olim? qualiter? aut quo eventu gesta. Imò perpendendum, defensivumne, an offensivum bellum, movere debeas. Verùm, *activa defensio* sapius præstat, super *passivam*, eò verò maxime juvat, lectio

lectio Historiarum, recentium, & veterum, præsertim verò domesticæ Historiæ notitia proderit.

6. Perpendentur etiam, amicarum gentium, ac Principum auxilia, seu parato milite, seu nummis, quod fortè præstat submittenda. Imò considerabuntur ipsa fœdera, quæ tibi præpares, hostium verò consociationes, contra te factas, viâ legationum ut dissuas. De modis autem legationis habes infra.

7. Ad septimum Punctum referuntur munimenta, & Delectus Militares, imò promptè conquirendi militis novitii modus, si decumanus desit, verum maximè, ut ordinatus magis quàm ornatus sit exercitus, ac miles, vel utrumq;. Hue proximè spectat, ratio stipendiorum & com meatuum. Unde quamvè diu provideri possint. *Magnum liquidem os anni, & Castrorum*, multa postulant singuli, quibus secus, ob defectū ac egestatē, quædam peccandi, restat necessitas. Verum (ut non extra materiā dicatur) rapinarum à licentia, plūs lucri dum sperat Miles, non amat, ordinata stipendia, simul & ordinis authores, dum in argumentum modestiæ, velut *Jovio* teste, grande odium suis à militibus tulit. Rex Galliæ, Ludovicus XII. Tamen ordo, atq; modestia, suaviter invehenda, in Præfectos Cohortium præcipuè animadvertendo, unde tota Disciplina in milites. Meritò igitur peccante discipulo, percussit Diogenes Magistrum, cur sic pueros instrueret. Et spartæ quondam, mulctatus Pater, pro Petulantia Filij non emancipati. Perpetua servorum errata referuntur justè, ad indulgentiam Dominorum, libenter habet, qui tolerat diu.

8. Seu conservandæ paci, seu movendo bello, offensivè defensivè, advertendum, quomodo plebs oppidana ruralisve tractetur; per exactiones publicas, & privatas, laborum, ac nummorum, imò ipsam per justitiā, omnemq; ordinem non modò fundorum à Dominis, sed ab Justitiæ Præfectis, ipsiq; quod ma-

zum, *Militibus* nè fortè clementiorem hostem sperans, absit dicam experta, sit animo propensior, illiq; subesse optet. Hinc proditores, suggestores, delatores, hinc annonæ, tum armorum submissores occultissimi, deniq; perdendæ Provinciæ, via compendiaria. Non ineptè propterea annotavit Gvicciardinus, *Rempublicam* Venetorum, toties ad incitas à Gallis Germanisq; redactam, suis à subditis, non fuisse derelictam, sed imò spontaneis armis, æreq; fidelissimè adjutam; cujus clementioris, pace, bello, regiminis, tenerentur amore, ac memoria; hostium verò, longè disparis modi, essent pertæssimi. Quomodo igitur, non sua modo sibi, verum hostium plebs, possit esse affecta, Princeps Resquepublica, advertere debet, ut parentur ejus animi, per sublevationem onerum, & injuriarum, per justiore ordinis rationem, ubi deviatum, in melius reducendo. Quæ prima, parandæ potentia ratio perspicacissima. Nullo siquidem armorum genere, hostis tibi formidabilior, quàm si tuæmet plebis, clementiore tractatu, demereatur favores, undè certò certius, res tuæ peritura, nec si fortè succumbant, reparandæ.

9. Non tantum *artes belli*, sed multo magis *artes pacis*, consultori noscendæ, nè temerè in bellum, & profundendos, provolet sumptus, ubi artibus pacis, securam Provinciam saltem in aliquod tempus, reddere potest. Non igitur impetu, in res agendas opus est, sed prius, magisq; ratione. Dùm verò consulto susceperis agendas, est plerumq; nocivum, rebus continuandis, nimiam prospectare securitatem. Dùm rumores, dum varia circumspicimus, rem Principalem moramur. Studium nimia securitatis, elicit sæpius aut prodit metum, adversario ingerit audaciam. Quantum verò *artes pacis*, & prudentia possit regendi, vel in Carolo V. Rege Gallia, dicto sapiente, videndum. De quo Frohardus. *Histor. lib. 2. Carolus Rex, ea fuit prudentia, ut*

togatus

Cap: VIII. de Consultatione seu Suasione 310

togatus ipse, Parisius, in otio & tranquillitate, consiliorum exactissima ratione, plurima quæ majores ipsius armati totis in hostem viribus, ipse pugnantes, amiserant, sedens recuperaret. De quo Edvardum Angliæ Regem, toties in alios victorem dixisse ferunt, cum nullo sibi hoste rem esse, qui plus negotij faccefferet, & armaretur minus. Nunquam ipse arma induit, verum consiliis, totum ex alio gubernans, rerum transactionem fratribus commisit. Prout intra altitudinem consiliorum, perspicacia Principis cujusq; maturè contendere debet, eo redigere hostem, ut nocere non possit, aut nolit. Unde colligatur, multò præstare in Principe, artes regnandi, virtutesq; *Directivæ*, *Operativæ*, maturè providendo, tempora resq; librando, fœdera exterorum, tum amicitias necendo, aptos administratos, gerendis pace, bello, negotiis admovendo, *diversiones* armorum procurrando, justitiam domi & concordiam retinendo, nobiliora ingenia, in artes liberales bellicas, (atq; pro statu cujusq; vitato inerti otio) *mechanicas* erigendo, & quod indè sequitur, fortunas Provinciarum ampliando, aut quæcunq; conservando Regno, virtutem intra, prudentiam, & auctoritatem, haberi possunt aptissima. Nonnulli secus Principum, dum inconsultè seipsos rebus ingerunt, vigilantiam & *activitatem* putantes, multum strepitus parum rei negotiis ferunt, & insuper, deperdunt præsentis, agendorum in reliqua auctoritatem. aliorum *errores vicarios*, promptius imò securius, subsidiaria, velut ex tacito, prudentiâ, correcturi, excusaturi, negaturi, quàm proprios; nam & illi, minus periculi, aut pudoris ferunt. Consultius igitur quandoq; magno Principi, circa præsertim Dominatus primordia, rebus non semper adesse, verum præesse, cum ostentatione prudenti, non plenè satiantis, sed quid in majus reservantis per intervalla majestatis, cui, major è longinquo reverentia, nam omne ignotum pro magno. Tamen, cavendum, ut sunt proclivia Principum ad molliorem

liorem vitam, & luxuriandum ingenia, nè titulo *Informativæ* seu *Directivæ*, virtutis, toti deficientes otio, tum lascivia, Palatiorum angulis inclusi, æq; *Operativâ*, ac *Directivâ*, procul fiat à virtute. Nam *invisâ primum desidia* (ut quidam ait) *postrema amatur* sed hæc non nihil, extra materiam.

10. Tandem, ut pugillo velut, rem dictam comprehendam. In hostico præsertim belligerato, veniunt consideranda. Quo genere armorum? modoq; bellandi, ac militum numero, tum exercitiò, quali Ducum ingenio, peritiò, consiliâ, imò *perseverantiâ*, utatur hostis? ut sibi casus in omnes, tuto agendi, adsit opportunitas, atq; modus, nec si pari militum disciplina, non respondeatur, serò peritendum obveniat, non *putandum* quales dein socios belli, quoniam promptos in amicitiam, vel odia, vicinos habeat, ipsosq; subditos ritibus præsertim sacrorum distractos, neq; coherentes. An apertam inhabitat Provinciam, vel munimentis ope Machinarum nisi, tum suffossione, per moras belli, expugnandis, abundantem, atq; instructam. An item per velitationes, furtivos accursus, vel pugna statariâ potentior, atq; pedes, eminùs, cominùs, celeritate, vel pedetentim, & in universum cunctando, vel secus, horariâ ferociâ, & conquisto, breve in tempus valore. Navalisne? an terrestris pugnae artibus valentior. Natio enim una, super alteram, fortitudine, tum artibus belli, facile præstat. Imò, natura terræ noscenda, num sabulosa & disfluens, seu petricosa, inepta fossilibus, plana, vel salebrosa, prærupta, & confragosa, tum sylvestris, apta hinc, illinc, struendis insidiis, dein multis annibus perfluens, & concisa transmeandis pontè, navigiò, vadò; An item solidâ, vel secus modicâ superveniente pluvîâ, nimium uliginosa, & palustris; utrum com meatus ex hostico, suppleri possit, usui militum & equorum, imò aquandi copia qualis? tum aquarum natura, vitandis militum

jumentorumq; alieno sub Cælo, infectionibus, utq; de remediis, maturè prospiciatur, præcogitati malè siquidem sunt ictus molliores. Quando, consumptibilia armamentorum, tibi, hostiq; suffitura, pulvis pyrius, globi ferrei, plumbeiq; ac decocti funes, tum ipsa militum stipendia, vitandæ seditioni, si præsertim, gentibus ex diversis, milites collecti, non pari studio ac necessitate periculi, in rem conductoris propendentes, neq; dicto, ad usq; desperata fortunæ, obedientes verùm pro arbitrio, levi momento deserturi, velut precario in subsidia evocati. Prout in Helvetiis, jam pro hac, jam pro illa parte, animo pendentibus, damno suo, intra Italiam bellando. Galli sapius experti sunt, occasionem exinde rerum agendarum capturus, prout pro te, contravè hostem, hæc aut illa serviant. Advertendum dein, qualis futura commoditas receptuum, aut novorum subsidiorum, si fortè adversa fortuna, tum vis ingruat valentior. Item æristemperies noscenda, frigorenè multum rigens, an secus æstu torrida, undè sub Cælo peregrino, morborum nocivæ in milite affectiones. Ac deniq; tempus ipsum gerendi belli, prò natura hostium & loci, in trutinam vocandum. Tum insuper an hostes datæ fidei constantes, vel secus perfidi, atq; per omnia rerum fallaces, astuti, captiosi, impostores, mendaces, efferi crueles. In summo verò putabis, movendi belli secretum, ut hostis ambiguo distractus metu, qua parte, quavè ratione, prius occurrendum, hæreat nescius. Quorum pleraq; non ad modum rectè perpensa, Caroli V. Cæsaris Exercitum, in Affrica longeq; à domo, bello præsertim *Algeriano*, multum exercuere, non provisà prius belli sede, ac depositoriis commeatum, neq; portuum commoditate, accuratè perspecta, undè difficultatibus congeneratis, periculum aderat (vide, lege, *Paulum Jovium Histor. lib: XXXIV.* ac præsertim lib: XL. Quæ dùm suggero, præcau-

turus,

turus, non tamen his omnibus perpendendis, taliter implicaberis, ut rectè captis desistas territus fortè ignotæ gentis periculo, ac desperans, aderit volenti fortuna, dum non aberit iusta causa, consilium, & potentia. Multa *hyperbolica*, de absentibus & ignotis rebus, personis, locisq; cogitantur, atq; dicuntur in terrorem, quæ, rem dextrè agentibus, facillima captu, nec difficilia fiunt exitu. Quem putabas Leonem, asinus forte *Cumanus*, *Leoni pelle indutus est*. Neminem citius viceris, quàm cui fiducia potentiæ, dempsit exercitium, providentiam, & cautionem, eoq; dum nihil timet, pro his vero, ingessit contemptum hostium, ex vana virium præsumptione, ac superbiam. Hæc quoq; monstruosa Danielis statua (Ottomanicam potentiam puto) vario metallo splendida, potens, dives, si diligentius perpenderis, in luteos pedes, jam ferè definit. Inest ferro à se ipso, nativa merx vetustatis, rubigo, & annosis teredo quercubus, ut non ex vano divinare aulam, nec paradoxum esto, Cordatioris alicujus virtus Principis, aggressionem offensivam, belluam hanc intra sua cubilia quærere, si ausit ex insperato, dormitantem vel torpentem confusione, reperiret domi, quàm sic ferocem, experitur foris. Inferenda domum intra, confusio est, cujus disordinem velis. Decem supernæ plagæ corporis, non tam ad vitam hominis tollendam possunt, quàm modica intra præcordia, noxii humoris gutta. Plus valet, interioris fundamenti, labefactus lapis, quàm parietis centum superni dimoti lateres, imæ radices petendæ, ac vitalis medulla, detrahendus succus arbori, sic brevi aridam videbis, ut *Romanos* olim, in *Italia* (judicio Annibalis) sic *Turcas*, nisi in *Turcia*, quisq; prudens bellatorum, conficiendos præsumat. Tot præsertim Christianis Græci ritus populis, affectione haud sincera, iussa Tyranni adorantibus, ferendoq; iugo fessis, verum auxilia, subministraciones armamentorum, consilia felicem ductum,

Cap. VIII. de Consultatione seu Suasione 314

etum, & proximam faciem bello, avidè circumspiciantibus. Sed Polonis Regibus, pro multitudine hastatorum simul & robore pernicious equitatus, [geminatâ Principis alicujus auxiliatoris, pedestri militia, nummorumq; ab Italia submissionibus, Classis deniq; Christianæ, maritima aggressione, distrahendo hosti] eam gloriam tandem fata servant in occulto.

Neq; illud omittendū, quod longa rerū ac ingeniorū inspectione, compertū habeo. Esse magnorū bellatorum aliquos, qui tamē, pro vastitate animi, mentisq; fecunditate in remotioribus mediis & consiliis, velut efficacioribus, cogitationes latius extendētes, spes suas fingunt firmissimè, remedia proximiora, ut viliora minutioraq; respuentes, & velut coarctari putantes, eoq; seu agendo, seu assequendo tardiores. Similes illis, qui dissipante se visu, *procul vident, cominus nihil*. Item alios dari, heroicæ quidem audaciæ, tum ingerenda bella, seu præliando, seu expugnando, per utraq; bellatricis virtutis partes, prudentiæ consummatæ, sed qui, formare ipsi sibi potentiam, & instrumenta vincendi, non sunt expediti, paratis nisi velut ad alios, eam curam relaturi, utendo promptissimi. Similes magnarum hæreditatum successoribus, qui cum parandarum opum artem ignorāt, intra tamen virtutem directivam, cōacervatis, uti norunt ordinatè ad magnificentiam, atq; honestatem, conservandis inquam, quàm acquirendis, vel augendis, utcunq; peritiores. Perfectior igitur, eorum habetur prudentia, qui non uti solū, verū formare sibi potentiam sciunt, armis, ære, viris, annonâ, fæderibus, particulatim, universim, practicè. Intensivè magis, quàm extensivè, *extensio* pascit oculos *Intensio*, dat rebus interiorē valorem; Pedite videlicet, equite, machinis, disciplinā militari, terrā, mari, seu celeriter incipiendo, seu pro commoditate rei, temporis, locorum, & contra quosvis hostes, cunctanter urgendo, jussu autoritate, exemplo.

Dicam verbò, introspiciendo, neq; contemnendo. Sæpè conduxère haud operosè quæsitæ, & quæ sperni, vel non in rem esse, ac fortè remotiora, sibi nimium confidentibus, proq; superbia, videbantur. Quales Imperatores, prout rariùs suspexit, etiam miratur Orbis.

Sunt item alii, qui uti per omnia rerum, etiam in Bellicis plùs industriâ, rebusq; concipiendis, quàm executione valent, magis sagaces, quàm animosi, vel activi, seu perseverantes.

Nec eos recensendo omittam, qui à remoto per *directivum*, magis æstimandi, imò plùs potentes, quàm per operativum in præsentia, fortè ideò, dum quasdam imperfectiones suas suorumq; vel defectus, detegere præsentis necesse habeant conscio, quos occultari per absentiam præcupiunt, seu dum repentinus, tum inopinatis, vel inadversum vadentibus, confundi faciles, & molliter succumbunt, expugnantur, deseruntq; per constantiam nisi perficienda, imò perseverantiæ virtute vincenda. Verùm à longinquo audaciores, eoq; ferè formidandi, plùs artis, quàm virium habentes, & occultorum, quàm per aperta, quibus authoritas magis intenditur, à remoto, vel quia, nemine præpediente, plùs in tacito proculq; strepitu, indestinanda recollecti. Jam verò alii, rebus ipsis, quæ sub oculis aguntur, vel occasionibus, spontè se in opus ingredientibus, pro divitiis ingenii, promptè subnascentia consilia habent similes fidibus, & organo, quæ nisi mota canunt, aut silicibus, quos non tundas, nisi ut luceant. Verùm hæc obiter.

In materia bellorum loquendo, quare omittam illud, quod nonnullis in quæstione habetur, imò firmæ assertionis effatum est. Periculosum esse, cuiq; Reipublicæ, atq; Regno habere, militem, cui ars alia, nulla, modusq; vivendi, imò census nullus est, præter stipendia belli & expectata spoliiorum, nè rapinas
dicam

dicam, cum tales, malint per tædia, & moras, vitatō compendiō præliorum, trahere studiosè, quàm gerere bella, quibus finitō bellō, inopis vitæ horror, & molestiæ, obverlantur. Præstare satius (sic inquit illi) ut miles habeat desiderium finiendi belli, ac repetendæ non vaeuæ domus, in exercendam, quàm quisq; norit artem, quæ suum possessorem, citra bellum & turbas, in quieto nutrire potest. Qui huius opinionis sunt, fortè ingenuitatis tam perfectæ legionarios volunt, aut fore sperant, quibus pudor obstat, in deferenda castra, licet accedat periculorum tædium, & laboris, dumq; facilè avocatur non otiosa domus, artis videlicet cura, & pignorum amor, imò quietior penatium focus. Quod utcunq; legionariorum in Præfectis, non in gregario speraverim. Pejus hodie dum (non ut olim Romæ, per delectum ex ingenuis Civium] nisi per fornices Urbium, ex fæce vulgi obtrusus casu miles, indiscriminatim legitur, cui non Patriæ notus amor, & vix capax honestatis animus, nulla in nutriendum ars, nullum proprium tectum, aut relicta familia nisi sub tabernaculis certior domus, Castra mansio, bellum Mater. Imò Castra idèò dulcia, quia obtruditur pecuniola, concessa item itinerum hospitia placent, quæ illicia in sequendum bellum, nisi adhibeantur, vix gregarium implendis cohortium ordinibus reperias, imò nè invitum trahas. Verum quæstio in medio relinquitur. Ego ingenuos magis, etsi pauciores, quàm servilis ingenii gregarios, licet plures, habere malim; his enim *nec in victoria decus, nec in fuga flagitium*: quibus ut malis domesticorum, in tergo sita ratio, consultore magistroq; metu, ac verbere magis dum tenentur, quàm pudore, vel conscientia honesti.

Huc servit quod recentibus bellis, non sine perspicaciæ nota observatum: nimio disciplinæ servandæ titulo, eoq; vigore, per suppressionem qualis qualis vigoris semperq; circumspe-

stantes, magis reddi quandoq; milites meticulosos quàm modestos.

(a) } (a) ut præstet, concessa nonnihil, vel dissimulata, in
Idem de } tempus, per modica rerum licentiâ, fieri aliquate-
domestici } nus alacriores. Sæpè igitur visum, milites populos-
gesserit. } ve stultissimos, sed laborum durabiles, & impetuosè
ferocientes, dum modò à strenuo regerentur viro, excussisse vi-
ctoriam populis, qui nimia circumspectione uterentur, titulumq;
sapientiæ, affectatè sibi vendicarent. Non insipienter igitur (a-
put solius Ducis, manus propria militum esse membra, quidam
asseruit.

Monitum quoq; Aristotelis in Polit: commodissimè hic
apposui, ro, qui apud quosdam populos, providè actum fuisse in-
nuit, nè movendi belli adhiberentur in consilium, qui agros ho-
stibus finitimos tenerent, nè rei privatæ respectu, consilia habe-
rent impedita. Non etiam medici, in alienis morbis medica-
menta præscribere scientissimi, à propriæ salutis curatione, cau-
sam ob eandem lege medicâ, prohibentur, arcentur, nè amore
nimio sanitatis, aut secus horrore, impatientiaq; morbi meticu-
losè nimis, præproperevè agendo, pharmaci dosim transcendant,
minuantvè; unde meram sanitatem non acquirant, vel quod
pejus, morbum graviolem, si non mortem provocent celerio-
rem (vide infra, *Suasionem belli*)

Etiam haud rectè consulunt, si qui sunt nullius Possessio-
nis, & propria in Patria, velut peregrini, publica damna, non
reputantes ut sua, eoq; sæpius inclinantes in tricas, & inquieta,
velut commodius, in turbido piscaturi.

Verùm, quoniam in præparamentum belli, materia con-
sultorum petitur maximè prout quis artes bellandi, naturamq;
armorum gentis, cum qua bellandum, penitus novit. Id circo-
en cape, rem scitu Compendiarium, libro secundo Militarium

meorum

meorum inferendam, hic quoq; pro uberiore materia Consultationis, non omittendum. Oratorem enim, nisi eum confirmo, qui tanquam in aciem miles, omnibus armis instructus, sic in forum ille, omnibus artibus armatus exit, ut sit præmeditatus, etiam adversus imminetia, & fortuita, hinc, nulla in novis occurrentibus trepidatio, nullusq; pavor.

Rem igitur ipsam, en habe.

Virtutem bellicam, diversò modò, gentibus diversis inesse. Eoq; populos contra diversos, bellandi rationem haberi diversam.

Itali. Bellandi ingenio, tum artibus, fossilium, machinarumq; inò ignium inventis, valentissimi. Aggrediendo, tum defendendo, resistendoq; non contemnendi, inò scientes cunctatores, magis quàm temerè inpetuosi. Ante negotium occulti, dissimulantes, meditabundi, astuti, ecq; lenti malunt habere victoriam, quàm exprobrare. In adversis, non franguntur animo, sed verius eriguntur, ac perseverant, inò corpore (delicatiorem ob vivendi modum, juxtaq; climata) succumbunt citius, quàm animo. Rependo in res, non currendo, conficiunt sua, tardâ non festinatâ, gentes virtute. Temporum, & occasionum, instantissimi captatores, plus ingenio quàm manibus, inò sedendo sapius, quàm agendo, conficiunt negotium, indefessi. Igitur suspecti, ac metuendi, ut Italum magis inimicum timeas, quàm amicum optes. *Pedites*, meliores aggrediendo, defendendo, in apertis, & pro vallo. *Equites* cunctabundi, insuper, dum equo utuntur tardiore, idcirco, incurrendo, non satis formidandi. Bellorum peritos Duces, nulla gentium sapius, quàm Italia tulit, ac ferrè communiter potest, ut pro vastitate cap-

cis

cis omnium, atq; se *exercentis meditatione* per varia ingenii, idem mercator, vel aliquis è vulgo (velut probatorum authorum innuit non unicus) idem promptè armorum Dux, non ignarus esse queat.

Hispani. Æquè ut Itali. Tamen peditatu utuntur fortiore. Candidius cum reconciliatis videntur agere, verùm, habendi studium, & fastus major, ad nationis ingenium, congruens; quo plerumq; in negotio, obcæcatur eoq; sunt, in subjectos, tamen per occulta, & astuté graves. Futurorum, ad excessum usq; providentissimi, eoq; suspicaces & cauti. Bello parata loca, tum Provincias, diu retinere sciunt, partim potentiâ, partim præventionē audendi, & mediorum partim fucata lenitate. Deniq; ingenio sunt abstracti, & agendo prudentes. Publicas amicitias, negligenter, si non captiosè colunt, sed ultio curæ. *Leviore pluma est gratia, plumbeas iras gerunt.*

Galli. Summo gradu animosi, aggrediendo, & projectæ in pericula audaciæ, verùm ubi fortiter sustinueris, reciprocum impetum excipiendo, non pari gradu.

Validi. *Prelia & festinati casus, Galli placent, Eunt properi, quo jussi, ast regressus, per sepe injussas, & præceps.* Velut probatissimus. Gallorum ait scriptor, (Gramondus Histor: lib. 1.) Artibus bellandi & nummorum, omnisq; apparatus potentiâ ac præsertim procurandis per Orbem *fœderibus*, multum pos-
 sunt. Post Victoriâ, insolentes exprobratores, non
 tamen avari, Gloriam præponunt omnibus, eoq; vir-
 tutis suæ jactabundi. Equites, Pedites, dum utroq;
 militiæ genere, nobilitas passim meret sclopo, gladio,
 singuli atq; junctim, pariter animosi, & impetu satis valent, ni-
 si præveniantur, præveniunt. Etiam difficilia factu, vel obstan-
 tia, faciunt sibi (utar communi verbo) *sueta resolutione*, imò
 maxima

maxima spes adest, ex temeritate, nè si cauta nimis respiciant, victoriam plenam morentur, vel omitant. Unde insolenter quandoq; cæpta, facile abeunt illis fortitudinis in eventum, atq; gloriam, hinc obtinendi Cupido, difficultati antehabetur mediorum. Malunt imò, nimio pro ardore mentis, nihil velle, quàm non promptè habere, ægri morà speiq; impatientes, æquiore ferentes animo, præcidi desideria, quàm trahi; periculi quàm dilationis tolerantiores, eoq; multa ausis, mirum hac ætate, raro simili-gentibus aliis fatò, sæpius non deest Gallis fortuna. Quod igitur volunt, non stant in mediocribus, verum sit bene, sit male, valdè volunt. Citò Provincias acquirunt, citò perdunt, fortè quia subjectos populos (velut occasio, perditæ Siciliæ, tum Regni Neapolitani, aliorumq; opinandi materiam, & scrupulum quibusdam dedit) apertè contemnere, prompti, nè dicam insolenter ut habeant.

Illud quoq; adjiciatur notabile; Plerosq; imò præcipuos nobilium, solo gloriæ stimulo illectos, militaria signa, præsertim circa munimentorum expugnationes, spontè sequi, sub nomine *Voluntariorum*, absq; stipendio, prout cuiq; in hunc aut alterum Præfectorum cohortium, propensio, vel est amicitia, nec inania, & tumida Nomina, nitidi, soloq; luxu noti castris illaturi, sed potior quisq; genere atq; dignitate, prior ante signa, in periculum. Eoq; multa præliorum, aliis gregariis accendendis ad victoriam, per hos gloriosè tentari, monstrandæ virtuti, & parando nomini, quæ sola, generosis præcipua merces. Nulla gens, in qua inter magnates, otio, desidiæ, luxuriæq; minor sit honos, & major appetitus heroicæ virtutis.

Poloni. Animosissimi, & fortes aggrediendo, sed hebetiores aliquantulum, impetum excipiendo, præsertim, cum ab hastarum usu, magnâ virium, Polonarum injuria, regnante Joanne Casimi-

Casimiro recesserunt. Celeritas inest sufficientissima. Perseverantia itidem laborum, æqualis & constans, verum cautio in præsens, tum in futura providentia, artesq; bellandi, prout paucò pedite bellatur, mediocres. Si tamen adesset passim usus, præsertim nobilitatem intra, velut de Gallis intimatum, scientiaq; militiæ pedestris, hæc quoq; in formidandam potentiam, supplerentur, juxta prudentiam Ducum. Eques fortis quidem, sed nimium hac ætate sumptuosus, ideoq; diutino bello, in publicum gravis. Eo trahentibus, ipsis turmarum Præfectis, dum Juvenes quandoq; Præfecti, ditium hæreditatum successores, à desiderio perdendi & luxuriæ, velut certâ ingenuitatis animi notâ, honorum falso putantes, spreto rectè utendi nomine, ut tristi, illiberali, & inglorio, non utrum in post, sed modò sufficiat, in præsens, id unicui pensæ habentes pro novitate militaris potestatis, ac opulentia insolecendo quisq; sibi equitem prensat potiorem, emit eum veriùs, quàm legit, paratu conviviorum gloria mensarum, famulitij superflua turbâ, & ab impertinentibus donativis, amari, non autem præcupiens, ex autoritate potestatis, prudentiaq; agendi, æstimari. Hinc in veteranos quoq; ex illicitorum contagine, velut necessaria, ac æmulans luxuria, tum in ornamentorum vana, festivæ togæ, ac foro, quàm laboriosis Castris, accommodatiora, effusio, periculo sæpè in omnes rectioris disciplinæ. Qui prodigendi mos, damnabitur apud nos semper, & retinebitur, à majoribus per manus traditum, uti familiarem congenitumq; adamando errorem, ut cadere cum eo, velut lege tam reprobæ consuetudinis stabilita, quàm corrigere, sit nobis lubentius, atq; sic alienis perimus exemplis. Deniq; Poloni, ingenio dum sunt aperti, & candidæ virtutis, facile astuto præsertim ab hoste, non tam armorum, quàm tractatum fallacis, involvantur. Periclitari, quàm fidem frangere, honestius putant,

putant, Deus ideò illis, in desperatis adest, cùm præsertim Religionis Catholicæ, & sacrorum, sunt tenaces, nec in movenda temerè bella, fundendumq; importunè humanum sanguinem, projecti, imò vindicandis injuriis, tardi, nec insolentes; quæ nonnullis gentium, quali quali occasione invadendi aliena, fides per offensas, incipiendo insolenter bello, captoq; prætextu; ratio status dicitur, Polonis, nativam intra conscientiam, & candorem, flagitia belli vocantur. Addam adhuc, dum ardore prælii nimio tenentur, tum pro equorum pernecitate, ordinibus solvendis, sunt faciles. Nisi promptè vincant, ipsi confunduntur. In tantum verò, pilatis hostium legionibus promptè rumpendis, sunt potentes, inquantum Equestris hastatæ militiæ retinent usum, vel prout, eius exercitum intermittunt. Velut varia dudum, contra Germanorum populos, commissa prælia, docuere. Retinendo item subacta, quam acquirendo, minus gnari, aut feliciores.

Germanorum Suecorum animositas aggrediendi magis est deliberata, quàm nimium audens. Perseverantia laborum, ac periculi, sufficiens. Impetum excipiunt constanter, per statarias acies, campo, & per munimenta, defendendo, vel aggrediendo pares. Equite pedite, pro ductorum ingenio, æque valent. Celeritas testudinea, unde cauta, non temeraria. Propero igitur accursu, tum opposita majori celeritate, vexandi per latera, fatigandi. Ademptione item commeatuum domandi in aperta evocandi. Dein oblata statariâ pagnâ, hastato equite, aliisq; luctis præliorum artibus, intra tamen prudentiam agendi, ad conficiendam victoriâ, rumpentur. Ut verò rarò fida in Orbe vicinia, facile Germani, rebus Polonorum succensent, & adversantur, longam ob dissimilitudinem, vestitus, morum, linguæ, religionis, hæresi ut plurimum ipsi infecti tum ex forma

Rr

Reipu-

Reipublicæ diversissima. Rectam simplicitatem ingenii Polonorum, tum virtutis, habentes pro inertia, pro insolentia verò, exprobrantes libertatem, unde fidenter nunquam secum coalefeunt, in amicitiam, sed verius dissimulanter, hostilitatis verò tenaciores.

Insper, (nè illud quoq; omittatur) *operibus & fessione* non minus, quàm manu, velut Germanorum suctum populis, tum *ignium inventis*, ad compendia vincendi, pugnare amant pro ingenio.

Moschovitæ. Cauti magis quàm animosi. Ad excipendum, quàm inferendum impetum, idq; dum sunt non in aperto, validiores. Celeritas & audacia, inest mediocris. Perseverantia laborum, præsertim pro vallo pugnantibus nimia & obstinata, servilis tamen verius, quàm generosa, suaq; defendendo magis, quàm aliena aggrediendo. Si vincere contigit, superbi sunt immanes, & prædam extorquendo, insolitum admodum crudeles. In subjectos verò populos, insolentes Tyranni, ut ferè minùs generosis mentibus, pro immoderatione animi, illud genus vitii, facile inest. Tractatibus fæderum deniq; sunt captiosi, versuti, fallaces, ac inconstantes. Imò actionum per omnia habentes astutiam, pro prudentia, superbiam pro honestate, Pace, Bello, argum necesse, in res eorum quemq; agere oportet. Pro bono maloùe successu, animum superbum, vel deformiter abjectum gerunt, neq; sciunt hærare mediis: Domino metu, quod est servilium non pudore parent, atq; fædera servant: fides dictis nulla, nisi quantum expedit.

Scithæ, Tartari, vel Parthi. Stupenda velocitate, procul omnibus bellandi artibus, tumultuarios per accursus valent antequam venientes audias, proximè adesse videbis. Non fluvii licet ingentes, non saltus, non paludosa & avia, illos morantur, verùm ut plana, & minimè obstantia, pontibus nunquam egentes æque transeunt, ullos currus aut impedimenta, post se trahunt.

solis armis ac veste, quàm portant contenti. Cibaria, ex hostico, manu paraturi, etiam crudis assveti, eoq, irruendi, & fortitudinis inest necessitas. Potum aquæ, habentes in obvio, de reliquo corporis curandi minùs solliciti, imò velut studiosè, ut mollia & fortibus ingloria, negligentes. Etiam recto fine certo lare sedeq, ut plurimùm, sub dio exerciti, non indigent, dum soli militiæ vivunt, eam loquuntur, meditantur unicam, seq; indurant. Opulentia si quæ paucis primoribus inest, illa non luxui serviens, sed bello, nec tam patrimoniiis dites, sed armis, equo, manu, quibus solis censentur. Feroces quidem, & Corporibus robusti, verùm aggrediendo *cauti*, sustinendo verò impetum, *diffimulanter mobiles*. Cedere, non metus illis, aut confusio, sed ars est. Nec fugiunt ictum dextrè sed declinant; Fugientes, ac dispersos magis timeas, namq; promptissimè conglobantur, tergum repente invadentes. Si cautione prudenti, qua unicè, ac priùs, quàm impetu, contra hanc gentem, laborandum, aggressum irruentium excipias in ulteriora nisi præliorum, periculum minantur, in occasiones modò seriò intenti, circumfusi per latera, muscarum æstatis, culicumq; similitudinem referentes, quos etsi præoculis, licet si habeas præ manibus nec vitare, nec perimere promptum; Hinc pellitur unus, illinc velut è condicto, advolat alter, adsunt qui feriant, absunt qui feriantur, præsentés ut absentes, eoq; inipunè laceßunt, nocent eadem parvitas, sparsusq; nullo scopo subsistentium, sed volitantium disordo, nobis est in vexationem, illis in tutelam, quis totus obverti sufficiat, adversum singulos. Cauto igitur & mediocri uteris in urgendam necem, impulsu, nam sæpe, obversò tergò inflexis promptè in gyrum equis arcu scitè ferientes, pugnant, artis egregiò commentò, dum hosti nocentes, à periculo se subtrahunt, simulq; protegent fugæ turpitudinem, circulo pugnantés,

tes; velut persistendo in acie, tum reddituri. Tu verò, terga semel si dederis, nullâ cinctus per latera carragine, aut reductibus, jam ferè periisti, nam sine respirio, velocissimè premunt, nisi nova incurrant in obstacula. Faciliùs igitur pepuleris Tartaros, quàm viceris, quorum vim, decus illud Græciæ *Magnus Alexander*, miratus quondam, sub *Crasso* experti Romani; proximioribus verò sæculis, victi sub *Bajazete Turcæ* satis pertimuerunt. Vigiliæ, frigoris, injuriarum cæli, ac inediæ, procul omni luxu, patientissimi. Singuli etiam sunt per se fortes, namq; in adversis, unus alteri, opem promptissimè laturi, animando, manum porrigendo, sauciis assistendo, nec animo dejecti, verùm sibi præsentis. Amissò equò, magis ferè singuli sunt metuendi, quàm junctim, namq; accensi desperatione, pro sufficientia sagittarum, gradu immobiles, eminùs se defendunt, dein apprehensi, ac prostrati, etiam de genu obstinatissimè pugnant, nì manu possint, morsu adversarium appetentes. *Prædam bello, non Provincias querunt.* Vastatores priùs ac mag's, dein bellatores. Citò parant, citò amittunt victoriam. Datæ fidei & pactorum, barbarorum aliis, sunt tenaciores. Eoq; dati verbi, qualitercunq; servari fidem, magis mirere in barbaro. Naturali ad hæc judicio, satis valent. Damnosissimum præterea bellum putabis, cum illis, qui nihil habèt, quod perdāt, id solum pro perditto habentes, quod non acceperunt; unde illis inopia, habendiq; necessitas, arctissimæ bellorum causæ, & solitissima ferocia. Laboriosissimum inquam bellum, tali cum hoste, qui ut vincatur, quærendus est, neq; dum invenitur, ad prælium subsistit, verùm habetur ad vexationem. Prorsus haud tolerandi, si quanto impetu valent, tanta foret vis & perseverantia.

Quoniam igitur (dicam iterum) vincendis prælio Tartaris, nihil magis obstat, quàm pernix eorum velocitas, dum nunquam firmiter subsistunt, verùm assultant, ac currunt, recur-

runt, rem pugnae constantis eludentes, similes meteororum, ignibus fatuis, vel humanorum corporum umbris, quæ sequentes fugiunt, fugientes instanter sequuntur, ut sit difficilius Tartarum retinere, aut morari loco, quàm vincere, nè igitur alienæ terræ bellantes periculo, neq; de nihilo perdendo timentes, tam facile trahendis per furtiva præliis, aut prædationibus, ludant, verum, statariæ defensionis, ut accingantur, uteris Annibalis axioma. *Non commodius opprimi Romanos, nisi in Italia posse.* Tu quoq; defensivum vertendo in aggressionem, Scythas in sedibus suis aggredi, tutius putabis, eò facilius toto bello vincendos, ac opprimendos, quoniam perviam & apertam inhabitant terram, montibus, saltibus, nec munimentis, impeditam, aut formidabilem, ut dum quoq; de suis rebus, & pignoribus perdendis verentur, animo distracti, in statariam oppositionem, & prælium evocentur. Machinis bellicis, fossilibus, ac vel maxime *pilatorum peditum* legionibus, ipse munitus, tum sufficienti accinctus equite atq; per omnia provisos annonâ, ut tibi feliciter succedat, velut Metello contra Jugurtham apud *Sallustium* aut *Furi Camillo* Proconsuli Affricæ, contra Numidas & Mauros, apud *Tacitum*. Imò nè ad antiqua, exemplo & imitatione recurratur, velut ante aliquot decades annorum, successit Moschis, contra Scythas Astrachanenses, Casanenses, Calmucenses &c. ut quorum ipsi erant tributarii, jam iisdem, accensi desperatione victores imperent; quod facile Historia quemq; animosum docebit. Notq; Polona disquisitione alibi fusius, rem ac modum insinuavimus.

Obiter, dicere tamen juvat. Reperi quosdam recentiorum, quibus disquirere, aut opinari lubet, modernos Tartaros, quos confuso antè cum Scythis nomine, Romanorum scriptores, Parthos à longinquo appellare usurpârunt, nunc autem in-

nova-

novata nuncupatione, aut *Scythas* aut *Tartaros* vocamus (velut sæpè diversis ab occasionibus, nomina gentium, Britanno-
rum in Anglos, Cimbrorum in Danos &c. facile rapit, mutat, usurpat, sibi vulgus, in dictarium) non esse illam Scytharum gē-
tem, qui Asiam incolebant temporibus magni Alexandri Sed
mirum habeatur, quonam illæ potentissimæ Scytharum Natio-
nes, sunt translatae, aut à quo tandem excisæ, vel fuerint oppres-
sæ, easdem imò Regiones etiamnum originaliter retinentes, quæ
Persis fuere graves, ab Alexandro magno, infractæ, non suba-
ctæ à Romanis. Deinde, posterioribus sæculis, jam confuso,
apud Historicos *Scytharum Tartarorumque* sub nomine, Duce
Tamerlane, Bajazetem (velut paulò antè memoratum est) eius
nominis primum Turcarum Principem, circa Annum Partus
Virginis M.CDIII. cruentissimò præliò fuderunt, quomodò in-
quam abolitæ sint? ut potius ingens argumentum habeatur, no-
men eorum nunc confundi, gentem autem eandem esse latissimè
diffusam, inq; viciniora nobis ulterius prorependo, propagatam;
ut prout quondam, coasfundendæ, sibi nimium arrogantium su-
perbiæ, Persarum, Græcorum, Romanorum &c. nunc quoq; in
pœnam frigescētis circa rectum, numinis cultum Christianita-
tis, ab occulta iustitia Dei, Scythicæ, incultæ, efferæq; natio-
nes, in hanc usque diem, sub confusis licet nominibus conserven-
tur. Velut nuper Polonicæ Ditiones *Cameneum Podolie*, Tur-
carum Nomen Asiaticum & sermonem, adorare cœpit, armis
barbaræ gentis subactum, & nî tandem recuperetur, mox sup-
presso Podoliæ Nomine, sub Turcarum Asiatici populi, vel Im-
perii, curet per ora hominum, & venditabitur in posterum
nuncupatione. Verbo tandem ut rem cæptam concludam.
Non posse aliter fieri, quàm adeò vastæ *Tartarorum* Nationes,
à Tartaro fluvio (seu potius *Tartar* certa Scytharum Tribu, quæ
recen-

recentioribus sæculis, super alias gloriosum extulit Caput) appellatæ eodem vivendi, bellandi, fereq; cognati sermonis modo utentes, quæ haud interrupto terrarum tractu, in occupatam usq; Sinam victrices deduxere Colonias, nisi à Scythis, easdem olim septentrionalis Asiæ terras incolentibus, bellicosissimis laborum tolerantibus, & simul numerosis populis, tam latè citra ultraq; *Imaum* montem propagatæ, sede non mutata, sed latius inò porrecta veniant. Neq; falli eos, quibus Tartarorum Scytharumq; nomina, Synonimica, habentur. Quid? si dicam an plius? Turcas quoq; ut spumam à plenitudine ollæ bullientis, à Scytharum progenie derivari, non vana subesse argumenta, nisi pro cultiore vivendi ratione, imperiosa natio, separatæ gentis nomina, pro superbia, tum fortuna, sibi usurpare contendat, & faciliè volentibus concedatur. Hæc igitur obiter de Scythis, non ut asserentium in contrarium, detraham authoritati, sed nè hujus quoq; partis, damnetur prorsus opinio; verum præstat, relinqui tandem in medio quæstionem. An videlicet moderni Tartari, genuinè, ad Scytharum Asiaticorum germen (non enim ad Scythas Europæos, diversis olim circa Istrum nationibus, eadem appellatione, ferociæ causâ, mistim serviente, reduci possunt) vel alio referantur, cum etiamnum, juxta nonnullorum interpretationem, ab a privato, & *Maza*, pultem; seu panem significante (sine pane id est viventes, quod est Communissimum Tartaris hippophagis, carne & lacte modo utentibus) Amazones non ineptè quodammodo vocari possint, licet olim feminæ bellatrices, hoc nomine indigarentur, dum Scythæ quoq; duce *Femina*, Cyrum Persarum Regem, vitâ (poli- ârint, & Castris, Verum hæc ad Historiographos referantur. Legentibus igitur Curtium Justinumvè partim ad Scythas

{ *Sina vel*
{ *China i-*
{ *dem sonat*

{ *Tomyris*
{ *Regina*
{ *Scytharum*

Asia-

Asiaticos, partim ad Europæos, prout res occurrit, reflectere mentem oportet. Itidem nomine Tanais, capiendum esse fluvium *Taxartem*, ab Orientali parte in mare Caspium sese exonerantem, quem Græci, ipseq; Alexander, Tanaidis nomine, hinc pro limite Asiæ, Europæq; opinabatur.

Turca. Magis aggrediendo feroces, quam fortes, æq; itidem resistendo, Perseverantia belli, tolerantiaq; laborum, tum celeritas sufficiens, pro fiducia verò potentia, artes bellandi, haud semper sunt exquisitæ, aut arcana, verum in aperto. Supplet autem, imò superat totum, obedientia erga suos Duces, ad usq; contemptum mortis, nimia, bellatorum item, stupendus numerus, ob multitudinem non sentientium, quot amittant, & apparatus bello, tum annonæ, exquisitissima cura. In tantum sunt animosi, & scientes bellorum, quantum eorum ductores, nec tam singuli fortes, quam junctim potentes. Quoniam verò, delicaciores sunt viri, & Turcarum equi, idè ad injurias cæli, temporumq; præsertim frigidiorè sub Cælo protracti, a seipsis magis, quam ab hoste conficiuntur. Cautione igitur, artibus scientiaq; bellandi, ac fossilibus, *cum perseveranti mora*, pro annonæ sufficientia, tum sæpius excipiendo, ineptum animosè, quam aggrediendo, modo utiq; proportionatum equitum, hastatorum, peditumq; pilatorum, habeas numerum, haud gravatè vincuntur, circa prudentiam Ducum. Promissorum & pactorum, non tenaces, quorum data fides, ut plerumq; inest barbaris, nisi ex fortuna, & occasionibus, pendet. Putant nihilominus maturiore pro experientia recentium bellatorum nonnulli, si recto consilio, arteq; animositate, defensivum, ab insperato præoccupandis artibus contra Turcas, vertas in offensionem, infra quam putabas (prout impotentibus & superbis suctum ingeniis) de ferocia diminutos, cadentesq; turpiter ut videas defendendo sua secus,

fecus, & velut metuens, certam promptius accersere debeas eladem, spontè contra te redditurus ingeniosos, & audaces, ut metuendi sint nisi metuunt.

Cosaci. Intra munimenta, saltus, atq; impedita, defendendo, sunt magis obstinati pro numero, quàm fortes, in apertis & acie, nulli. Nullus Ordo sed veriùs tumultus, & turba dum sibi quisq; Dux in praelia, & author. Nec acies stataria, sed clamor, & furtivus accursus. Si tamen illis arriserit fortuna, vincendo crudeles, ac prædatione insolentes. Bellando non artes insunt, aut fortitudo, sed astus, & cautio. Dolus inquam pro virtute, vafrities agendi pro prudentia. Furantur veriùs victoriam, quàm acquirunt. Laborum, inedia, injuriarum Cœli, servilis tolerantia. Contemptores mortis, & vulnerum, non ex animositate generosa, verùm non amore, ac potiùs ignorantia felicioris vitæ. Ideoq; sunt fortiter sustinendi, & cautè, simul enim victoris elementiam precantur, simul fraudulenter feriunt. Data fides nulla, juramentis utuntur, pro stratagemate fallendi, victi, humiliter nimis serviunt & abjectè, primâ tamen occasione, insurgendo promptissimi, in fallendum semper meditabundi, facilitatem concessæ pacis, atq; clementiæ, ut metum adversarii, vel impotentiam vincendi, in contemptum accipientes. Animosi igitur hastatorum equitum incursibus dein machinis bellicis, ac oppositu instructi peditatus, penes vigilantiam Ducum, facillè vincuntur. Cautè verò, post victoriam, si habeantur, erunt facillè obsequentes, *missim* atq; prius *metu* dein *gratiâ*, eos in officio retinendo. Rara deniq; dum inest honestatis notitia, idèò quoq; rarior illis, virtutis adest amor, aut fractæ fidei pudor. Pedites utcunq; quàm equites, meliores, sclopo scientissimi, simulq; destinatorum ictuum, certissimi, jaculando. Operibus & per fossilia, dum paululum superest moræ, passim

furtivè pugnant, non ex arte quidem, aut Mathesi, sed impulsu naturali, & inèdita praxi. Mira tamen quādoq; pro multarū manuum numero, tentantes atq; facile supplet artem multitudo.

Quoniam verò extraneo Lectori, non minus hæc scribuntur sciat, qui hæc legit. *Cosacos*, non separatam gentem esse, aut distinctum in Provincias populum; verū Græci ritus sub nomine, certam sortem militiæ, armatumq; confluxum, è licentiosis Polonorum ruricolis, imò è facie insolentioris vulgi, pro ut cuiq; otii, vel nullius subjectionis amor, spes verò prædarum, contra barbaros, terrā *Pontovè Euxino* agendarum, dein lucri eupidine, in piscationes, per stagnantia Boristhenis, tum per desertā camporum, feris jaculo venandis, genius iæst. Ducem habentes in arma, quem sibi tumultuariò in tempus dicunt, aut rursū pro libidine mutant. Polonorum Dominij agnoscen-
tes titulum sæpius excurientes legitimam *potestatem*. Eo licentiæ provecti, ut incitata in servile bellum, *pro similitudine eiusdem Græci ritus & sortis*, rurali plebe, prope ducenta capitum millia, contra Poloniam sub signis aliquoties, ætate nostra eduxerint. Pacta insuper societate, cum Turcis, & Tartaris, quorum ditiones ante opimas legendo prædas, furtivis incurfibus divexabant. Eo inquam ventum est, ut qui nuper in licentiosam turbam è confluxu, *Cosacorum* nomen faciebant, nunc hæredum nobilium, pulso Dominio, quorum per sua bona, proximam ob mansionem, reverentiā imbuti, qualicunq; in Rempubicam obsequio, tenebantur, jam velut custode remoto, Provinciam, sub nomine *Ukraine*, sibi faciant, vel usurpent, hunc vel in illum vicinorum Principum etiam barbarorum, ridendo obsequio, promptè inclinantes, mox ludificaturi, deserturi, & pro natura falsi, subjectionq; mobiles, magis sine Domino vivere scientes, aut studentes quàm in libertate, ut non aliter, fidum in obsequium redeant,

ant, quam si introducta iterum nobilitatis mansione, deductisq; potiores per urbes Catholicorum Colonis, eo velut præsidio, tum præsertim, certis immunitatum jurebus, in leniendos animos concessis, teneantur. Atq; sic valet, intra petulantiam legitimi domini, desuetudinem intra, odium, nulliusq; subjectionis, verum proprii arbitrij amor, & contagiosa in reliquos licentia. Imò, sic potest diversus fidei, sacrorumq; ritus, in populo, ut facile diversos faciat animos, in rumpendum obsequium, vel societatem. Nec falsum, sit Politicorum axioma, in obsequio retinendis populis, nil valere prius ac magis, quam *sacra, sermonem, mores, legesq; conformes*, quibus retinendis, aut inducendis, quæq; Respublica, atq; Regnum, adlaborare debet.

Ne quoq; gentium aliæ licet strictim omittantur.

Angli seu Britanni. Referuntur ad artes, modumq; bellandi, Germanorum. Differunt tamen secundum supra, vel inferius, per aliqua. Navalibus insuper præliis, fortes, ac obstinati.

Huc quoq; referuntur *Belgæ* tum *Batavi* maritimo ac terrestri apparatu, artibusq; bellandi, instructissimi. Non magis enim manu, sed valentius *operibus* & miris *fossionum*, atq; *ignium*, pugnant inventis.

Dani vel Cimbrî. Infra Anglorum, Svecorumq; animositaem, ac fortitudinem, terrâ, mari, hodie ponuntur.

Hungari. Non nihil ad Polonos accedent, verum animositas, ordo, ac perseverantia, est longè Polonorum infra valorem, peditatu utuntur, non ad normam instructarum legionum, tamen pro fortalitiis, defendendo, sufficienti, cum sint debiles, nimium, aggrediendo. Verum Croatarum animositas, est supra Hungaricam, licet ejusdem Hungariæ pars sint, & nomini inferantur.

Valachi Moldavi. Totum participant ex Scythico. Non par tamen inest, valor inprælia, tolerantiaq; laboris, imò perse-

verantia bellorum, infra Scythas est, nec tamen *Cautio*, verum proximius *metus*, non fortitudo valens, sed quoddam fortitudinis inuitamentum. Etiam data fides, in modum *Cosacorum* habēda.

Tertia Consultatio

De Custodia, seu Conseruatione Regionis, tum de habenda Pace.

NON bellando modo, sed altissima in pace, arma penitus non seponenda, quivis Consultorum sualerit, juxta illud. *Qui amat pacem, præparet bellum.* Negligentia, & acquirendi occasio, facilè quemvis contra provocat, si tua per incuriam habeas, idèd *Armamentaria* maturè providebuntur. Exercitia armorum, per vicos & oppida (præsertim si vulgus ad rebellionē non promptū, nec suspectum) nunquàm intermittentur, ut interveniente bello, promptè miles exercitatus legi possit, in populo armis sueto. Fortalitia deinde, in limitibus opportuniſve locis, nova exstruantur, seu antiqua restaurabuntur in melius, sub fidelium Præfectorum curâ, præfidiis tenenda. Pedes deinde, & eques, ad retinendum rectæ militiæ nomen, sub certis signis aderit, non solis Civilibus artibus, sed magis bellicis (ut primitus quondam Poloni, acquirendo, tuendoq̃, sua, egēre feliciores) Reipublicæ ac libertatis superstruendo potentiam, & majestatem, nec tamen se, exterorum immiscendo negotiis, aut illa scire cupiendo curiosè, quàm sua premendo, & pro iis fortiter depugnando. Merus usus fori, & deliciosa curiæ tractatus, politioem quidem faciunt, sed etiam debiliorem, mollioremq̃; reddunt populum, & Rempublicam. Modestia quidem, laudabilis est, & requiritur,
in viro

Cap: VIII. de Consultatione & Suasione 334

in viro quovis, tum in milite, sed illa, quæ intra generositatem non *suppressæ mentis* retinetur, exercetur, ut insit illi inter Cives quies, in hostes ausus, & fortitudo. Neq; fiat, velut nuper in Sinensium Asiaticis evenit populis, qui mollibus artibus, vel negotiationi, atq; dulci quieti, specie modestiæ Civilis, nimium dediti, dum armorum exercitia intermittunt, securissimi pacatorum, & Circummurati Regni, eoq; heroicorum pro securitate limitum [quæ nisi armis constat] negligentes, confinium Scytharum arma, equum, pericula, tum quævis, fortia meditantium, mollia secus Chinenſibus relinquentium, cessere turpiter *bellicæ virtuti*, & Dominationi apteq; in eos ludi possit, *imbelli socordia*, tum per *inertiam vel timiditatem, innocentes, modesti, pacati*, eoq; fortitudinem exuentes, per ignaviam servi. Medium igitur, prudenti quovis in regimine populorum, inter civilia, & bellica, tenendum est, nè arma continua, loco fortitudinis, ferociam, si non barbaram feritatem, tum in alios contemptum inducant, sub nomine verò modestiæ, invehatur ignavia; ut nempè temporibus licet pacatis, alicuius honesti ausus per tentamenta, armorumq; exercitia, interdum capiatur experimentum, activæ audientium virtutis, adjectis occasione, laude atq; præmio, erigendæ fortium magnanimitati. Sic datis periculorum casibus, promptius quisq; ausurus, dum suæ non imbellis artis, conscius manebit. Prout reliqua eius loci, Historiarum notitia, facile subministrabit, legenti.

Ad idem Punctum referuntur causæ Pacis, externæ, ut sunt gentium finitimarum res, quæ profint nobis, quæve obsint, viâ legationum, seu avertendæ, seu noviter parandæ, prout de legationibus, habes infra. Præterea *fœdera*, verum nè suspecta sint exitu, aut captiosa inceptu. Remotiorum nè an collimaneorum præstent, vel etiam *Neutralitas* in rem conducatur? tu videbis. Dein (inò primariò) concurrunt causæ internæ, ut
est,

est, domi ordo bonus per omnia, *providi rectores*, & boni Magistratus, *bonæ leges*, præmia bonorum, poena malorum. Tum *Civium concordia*, amorq; publici, supra rem privatam, & in reliqua, toga, sago, *prudentialis virtus* neq; id facis, verum unicus rerum agendarum nervus, opes idest privatae juvant. Quæ proveniunt ex inductione, & cura, omnis generis opificiorum, dein commoditatem mercaturæ, tum ex re œconomica, in pecunia, & agricultura. Unde facile opes publicæ, per vestigalia proveniant, commodius amovendo bello, & sustinendæ paci, dum pecunia, dum arma, dum aderit annona.

Verum. Pax interna, caput recti ordinis est, seu *Concordia inter Cives*, quæ prout omnium in Republica bonorum, aptè vocari potest, *Paronympha*, etiam non inter levia consultationū habetur. Cujus suasio, à contrario, idest ab emergenti periculo, ex discordia, commodissime deducetur. Plus igitur possunt, ductu sub unius, inertes uniti, quàm multi scioli, fortesve dum discordes. Gravem in errorem iniegit Senatus, Populusq; Romanus, quibus prudentissime succensuit Dio lib. XLVI. Histor. Dum internæ parandæ concordie, abolitionisq; offensarum loco, per amnistie viam, modo hunc (nunquam sincere constanterq; pro sua mobilitate agentes) modo alterum discordantium Civium, juxta alterutrius majorem potentiam, artesq; largiendi, effulis honoribus inescando, mox velut poenitentia ducti, *irritata prioris partis ad invidiam alterius, ambitione eundemet civem deserendo*, feliciori mox applaudendo, Patrem Patriæ felicissimum, prudentissimum, & quidquid personata suggessit adalandi concertatio, vocando, postquam verò fortuna modicum inclinavit, velut inertem contemnendo, præsentem adhærendo, in absentem insurgendo, ac demum quod pejus irritatis utrinq; odiis, unum per alterum evertendum aggrediendo, militum insuper Inter-

Intercessionēs, aut certamina, intra Rēpublicā, velut novum statum formantes, admittendo, suam ipsi conturbarunt Rēpublicā, quo factum est *ut amicum ex præpotentibus, sincerè neminem, inimicos ex occulto, haberent omnes.* Velut accidit Marij, & Syllæ temporibus. Dein Cæsaris & Pompeij, tum Augusti Antonij Brutiq; aut si qui æmularum partium tales. Dum inquam Populus Romanus, in æmulas potius partes abiens, quàm illas componere malens, incertam prospectat fortunam, & victoriam, certus erat, alterutri, quicunq; civilibus armis vicisset, serviendum esse, ut sic, nec intra collisiones, nec post victoriam, sine metu, adusq; ruinam libertatis, & Rēpublicæ, viveretur.

Huc spectat, ut in Legationes, Commissoriatus, quæsturas &c. legantur Cives, qui pro simplicitate, tum innocentia, communibus institutis, ac legibus, ligari se putant, eoq; sunt iusti, fideiiores pacati, non qui supra instituta se habeant, ignei, audaculi, scioli, superbi, non inquam pænitiā, vel correctionē, sed contentione, si non pejore ausu, objectum errorem expedites imò scelera discordias, tumultus, meditari, pro munimento habentes, ad impunitatem. Si verò insuper, diuturnis & prorogatis, inescati sunt officiis, eò difficilior erit ad paritatem redire, privatam videri, quiete vivere, ac si de gradu deiciantur, cum injuria; dum cedunt loco, nec quomodo cedant, sed fortè, quomodo non cedant, cogitantes, quod maximè Romanam perdidit Rēpublicam.

Pertinent non leviter ad pacis conservationem internæ, præsertim in Republica, populari, minores quosdam, imò *primos errores* Civium, non promptè ad Inquisitionem, superbo stylo, scrupulosæ pro suis jribus Monarchiæ, vocare, unde acuntur odia, sed imò ut fiat pedetentim, tum dissimulanter, ac velut nesciantur, dando tempus & moram *recollectioni*, ut ajunt
vel

vel pœnitentiæ, quæ sunt iusta præsidia fragilitatis humanæ. Præcox animadversio irritat, non frangit ingenuos, dum periculosius putant, in incepto, quàm in peracto deprehendi. & remedium periculorum, ipsa pericularentur: dùm præsertim veniæ nullæ spes adest. Etiam Deus, qui delicatissimæ Justitiæ in offensam, non promptius jacet fulmina in peccantes, verùm sapius indulget tempus ad pœnitentiam. Diversa igitur debet esse ratio, urgēdæ summæ animadversionis, in Cives Reipublicæ liberæ, atq; alia in eos, qui sub Monarcha nati. Summi moniti loco, *legatur Oratio Cæsaris, apud Sallustium, de Bello Catilinario*, quâ, nec impunitatem nec syadet extremum rigorem, sed mediam pro tempore sumit viam, in deprehensos. Prævaluit quidem tunc stoicus rigor & adversa sententia *Catonis* verùm posterior ætas docuit, pacatorem & meliorem fuisse *Cæsaris*. Nam sensim, illo ab exemplo, hos in urgendum legis rigorem, illos accendendo in *desperationem*, mutuâ strenuorum Civium cæde imbuta Civitas, nisi latè fufum sanguinem, & quotidiana, sine remedio cæpti furoris magnorum Civium, mox spectavit funera. Ut cum eodem Cæsare, rectè dictum putes. *Omnia mala exempla, à bonis initiis esse orta*. Ubi sunt mitiores leges, ac reorum supplicia, nec accusatores, neq; iudices, à damnando reo, per commiserationem deterreri, idèò frequentior est, dum sine strepitu minoreq; apparatu, correctio, vel ipso reo, spontè saniora admittente, proculq; contra justitiam, de minorioribus odio. Si amicitiam privatam, leves in offensas, & *inquisitiones* morosè pronus, si domesticos, per acerbitates, nimiumq; rigorem, non facilè retineas, verùm suavitas agendi, fulta iustorum prudentiâ, profit, multo magis in regimine populorum, hanc esse adhibendam. *Frequens vindicta, paucorum reprimat odium, omnium irritat metum*. Severitas imò amittit assiduitate auctoritatem, undè vidimus ea sapius

pius committi, quæ sæpius vindicantur. Rigor pænarum nimius, homines terrere potest, naturam labi facilem, tollere non potest. Leges quidem, severas esse præstat, in terrorem, pænas adhiberi, nisi cum modo. Nocet præterea, monstrare Civitati, sæpè puniendo, quanto plures mali sunt, nè in cætum, turbamq; seditiosorum coalescant. Nonnunquam interim suavioribus remediis, consumptis, eandem necesse ad asperiora, intra prudentiam agendi, & Consilium, si præsertim, nimia regentium lenitas, sit contemptui, severioraq; speraveris profutura. Media tamen via, securissima, quæ auctoritatem inter tum inordinatum, ac impotenter irritantem, absolvitur rigorem. Videantur *Politica Justi Lipsii*, item *Didaci Saavedræ aliorumq;*

Ad hanc quoq; Consultationem, referuntur modi, sopiendarum seditionum Militarium, & Provinciarum, quæ commodius, artibus Pacis, quàm artibus belli, sanguinisq; componuntur. Vide Notationum Politicarum Fragmenta, *Andræ Maximiliani Fredro, De modis sopiendæ seditionis.*

Etiam nō impertinenter, habendæ pacis inter rationes posuero. Limitibus Provinciarum dividendis, seu dubietate finium terminandorum injecta, aut quibusvis à vicinia componendis hinc, illinc, minutionibus vexationum difficultatibus, prudentioris Consultoris esse, vitare dilatione responsi, intraq; *generales*, ut ajunt *terminos*, quæstionem declinare titulo ignorantix, injuriam præsertim si debilior sis, ac vincendo imparatus, veteres injurias, impotens cum exprobrat, irritando, debilitatemq; detegendo, cumulat novas. Sed utcunq; pacatè inhære præstat, jurium dubietati, nisi præsentaneum in majus periculum, ex dissimulatione sequatur, quàm ut pro curiositate altioris quietis, securitatisq; motâ causâ, *compositiones* ut vocant *pacificationis*, conducantur, nè fiat irritando velut ajunt *suo sibi*

jumento malum, sic enim leves dubiorum occasiones, & scrupuli, rimas majores, turbanda quieti, movendoq; bello, aperiunt, unde potentior, non æquior, sæpius vincit. Imò quandoq; astutior pars, consulto proponit componendi titulos, causat quæstiones, non pacis in materiam, verum contentionis in occasionem, difficilia objectando studiosè, ut negatione offendantur, vel potius tentandis introspiciendisve animis, prudentiæ agendi, tum prout se in occasionem ultra progrediendi offeret, negotio; ut inquam habito prætextu, jurisq; dubierate injecta, post irritatam pacem, quieta faciant inquieta, suis fidendo viribus, ulteriora petendi, habeant viam, in turbido velut piscaturi, pro potentioris capere plura volentis, astu & arbitrio, dum præsertim adversarius, non ultra verba potens.

Verum uti conservatio, etiam felicitas maxima regionis, quo magis, nobilium, ipsiusq; plebis, ampliantur opes, tum fortunæ, seu enim ad decus pacis, & structurarum, seu ad potentiam belli, offendendo, defendendo, fons collationum hic est ditissimus, imò suppeditando indefessus. Copiosè hac de re dictum in *Militaribus meis*. Restat nisi paucis addendum, de translocatione fundorum, à Militari & Laico statu, ad Clericalem, coarctandis nimium fænore, vel dicam, provisionali censu tandem hauriendis Provinciis, dum occupandis in ruribus, fundisq; oppidorum, tum in Capitali Nummaria summa (ultra quàm, censum extendi, minimè oporteat) non statuitur modus, quantum verò ultra præscriptum superesset, in publicum Provinciarum, ac proinde Religionis defendendæ usum, disponente super eo Magistratu, impendatur. Per testamenta item, nisi quæ paratis oculis habentur, in eam sanctæ pietatis erogationem, provehi minimè liceat, quatenus quisq; de suo, discat esse liberalis, contendatq; non ex iis, quæ post mortem, velut jam ex alieno danda veniunt,

unt, aut parantur. Prout non deest prudentibus Rebus publicis & populis, in eam sanctæ devotionis partem, non impia, sed rationabilis animadversio, & legum instituta. Verum dicas præcludi sic viam, piæ bonorum liberalitati? minimè. Non desunt utique Orphani, exules Captivi, pauperculæ viduæ, obarati mendici, aut quæcunq; premit ullum, malè veniens necessitas, quibus juvandis, sine rejectione exercendæ pietatis ultra fatum, si neque perpetua fundorum innodatione, sed ambulatorio, ac velut redituro in populum ære, ex preparato & præsentī, modò sincerè volentibus, adest materia, eò rationabilior, fideliorq; imò majore merito, quò rectius per semet exercetur. Illud nisi dicendum venit; uno individuo Templi, vel Cœnobii ponendam esse mensuram, quantum cuiq; fundorum, censusq; sat sit, cùm unicum rus, Nobili viro, uxori, liberisq; honestè habendis, vel exdotandis, imò occasionibus bellorum obeundis, rectè modò Oeconomicam, administranti, sufficere possit, superest verò, ultra Originalis templorum dotes, parata hominum Eleemosinaria liberalitas, si modò exemplari Sacerdotum pietate (qui ditissimus altarium census, atq; unicum fulcrum, & decus est) provocatur. Adderem plura ex meo, verum assertionis authoritati parandæ, dum non mihi soli, hæc videantur, Verba Didaci Saavedræ. Symbol: Polit: LXVI. apponere placeat. *Videntur donationes, & legata, quæ vanitati magis, quàm Reipublicæ serviunt, sicut & illa, quæ devotâ quidem prodigalitate, nec modum servant, nec sanguinis proprii habent rationem &c.* Undè familie extinguuntur, exhauriuntur Regii reditus, populus ad tributa solvenda fit impotens; minuitur jurisdictio Principis. Expendens ejus rei commoda. Moyses (Exodi 36.) edicto publico vetuit, nè quid ultra, Israelitæ, ad opus Sanctuarij conferrent, eo quod oblata sufficerent, & superabundarent, tametsi Deus Ipse, oblationum istarum fuisset author, &

mente pura ut Religiosa, omnia fierent. Respublica Veneta jam pridem decretis suis, ei rei sapientissimè providit. Scivit inquam prudentia Venetorum, illà, sanctè quidem devotà, sed molli nimis, & immoderatà, tum per modica in immensum crescente liberalitate, liberalitatem simul & pietatem, sic posse perire, dum oppida, fundis, ipsiq; domibus, ære Clericali oppressis, vel merè in jus Ecclesiasticum translatis, incolis diminuuntur, ut si ruinam domus, in urbè videas, illam, ære sacro prægravatam, cui exsolvendo, domuiq; reparandæ, Dominus domus, haud sufficiat, si ne adhibito inquisitore, causarum inter non postremas, asseverare possis. Sic populositas, ac proinde artes mechanicæ, opes Urbis publica tributa, simul & defensor, non Urbis modò, sed Provinciæ, sub signa militaria legendus, sensim deperditur. Absit impediverim, sanctam largitionem, sed ordinatione modo instituendam. Satiùs inquam, vendi fundum, quàm à Politico statu alienatum in alium transferri, pecuniamq; in Eleemosinas promptè dispartiendam, sic tot simul Viduarum pauperum, infirmorum, Clericorumve &c. Necessitati subveniatur, notabiliore erga plures proximos, Deumq; meritò, quàm si paucorum commodo, pluribus interim aliis egentibus, vel fortè, vana in perpetuum sui nominis ostentatione, modicus census abdicatur, temporum interventu, cum ære forteq; principali, sensim extenuandus, velut toties vidimus, si non abolendus. Vide infra Lydium Pseudopolitiæ Paragr. 7.

Quarta Consultatio

De Commeatu & re Cibaria.

HOc loco ponendo *Agricultura* resq; *Pecuaria*. Providendo rurali populo securitatem, liberè administrandi sua, præsertim

tm dum menses ferendi, aut colligendarum messium, ac Vinde-
miarum adsunt, prohibendo vagos militum per Provincias di-
scursus, sed maximè cōmendo; maturè frumentum, & quæ ad
victum necessaria, ut in Apothecis penuariis reponatur, promptè
aperiendum in necessitate. Ad hæc præmia proponenda insti-
toribus, qui beneficio maris, aut fluviorum, naviura ope, impor-
tant in Provinciam, quæ ad victum. Rei verò *pecuaria* pro-
pagandæ, pascuorum providebitur commoditas, tum præsertim
ut novæ agriculturæ sit immunitas, & honos, tentandi operis
ad illicium, & invitamenta, qui sterilia glebarum correxerit im-
pensius stercoratione, arida & siticulosa, irriguis humectaverit
euripis, & aquilicio, depressa verò tum stagnantia, deductis sic-
caverit fossis, & incilibus, tum sylvestria, & senticosa, in faciem
apertam arborum purgaverit, exstirpando, eruncando; demumq;
agrorum deserta, deductis qui habitata reddiderit per industri-
am coloniis; addam insuper incommoda viarum, & subvectio-
num, superinductis lithostrotis, qui emendaverit, eoq; magis ef-
fossis ad navigandum, qui juverit, canalibus.

Quinta Consultatio De Custodia Religionis.

Simplex, sed vera dictio. *Qualia nos Deo, talia nobis Deus.* Hac
parte Oratori, facillimè persvadendi ratio, ut cultus Dei
servetur, per conservationem sacrorum, & religionis zelum. Pro-
hibendo, nè hæresis irrepât, authores novorum dogmatum, quo
ad securè, *citraq; tumultum potes*, puniendo, hæreticorum scholas,
libros, Typographias prohibendo, cætus & conventicula tol-
lendo, ejus sectæ homines, nullo honore dignando, verum *con-*
temptim

comprim habendo. Quæ magis extirpandæ hæresi profunt, quàm scripta, quàm disputationes & colloquia, nam hæc magis provocant ingenia, industriæ & conquirendæ rationis, quemq; velut admonendo, eoq; obstinatiores, in ostentationem reddunt. Romani studio rerum Divinarum, fortunam auxere imperij, facile totius Orbis facti Domini, politica ratione, Cælitus recompensatum habentes, qui super cæteras gentes, in structura Templorum, in sacrificiis, & ceremoniis Deorum promovendis, essent observantissimi, licet falsis Diis cultum exhiberent, sed quia verum Deum non noverant. Ne igitur ritus sacrorum inter improspera culti, per prospera oblitterentur, cavebitur. Quomodo verò, exclusis acrioribus mediis, conformitas *unius* Catholicæ fidei, altioris quietis in titulum, & mutæ populorum concordie, in Rempublicam sensim inducatur, alibi, satis intinatum.

Sexta Consultatio

De Legibus ferendis.

AD Constitutionem Legum, scire penitus opus, formam & naturam, non suæ Reipublicæ modò & populi, sed gentium externarum, quid ferant? quid patiantur? quid profit? oblitve? Quidam populi, habent pro fine utilitatem, quidam honestatem, alii reguntur lenitate per ingenuitatem, alii planè insolent, nisi severè ac despotice habeantur. Præterea, legum antiquarum inconvenientia, & casus noscendi. Tamen in summa sciendum. Periculosum esse, antiquas leges immutare, etsi aliqua parte non arrideant, sed quibus populi dudum innutriti. Novitas namq; à nondum expertis casibus, multò majora secum trahit inconvenientia, imò legum, & Magistratum, ab edicto-

edictorum mutabilitate, reverentia perit, dum certò nescitur vitandum? quid tenendum? quidve sit metuendum? ut recentia jura non statim à consuetudine, tum vetustate, in auctoritatem còalescant; dum verò possibile, unam legem abrogare, aperitur audaculis licentia, in omnes, ut se supra leges statuunt, nec parent ulli. Nisi alias, sit aliquid rationi, ac Deo contrarium. Sed hæc omnem rationem, & præcepta, sola vincit praxis, quæ cuiq; suatori, loco Magistri sufficet, modo non *Scholasticâ* ratiocinatione, sed Politicâ normâ, rebus adhibeatur.

In summa advertendum (iterum rem maximam dico) nè sub prætextu allucentis commodi aut pro necessitate speciosa, in præsens extorquente, id statuatur ex præcipitantia, quod mutationem antiquarum consuetudinum, legumvè, ac proinde convolutionem status, per insensibilia invehat, unde gravius est, præfenti malo, subsequens periculum, ex uno contrario, inconsultè vadendo, in aliud, specie meliorum, inducendo destructionem. Non Angelis, vel primævæ innocentia, simplicitatisvè hominibus scribuntur leges; idèò legislatori, non tam virtutes, verùm. crebrius, hominum astus, malitia, tum varij casus, præ oculis habendi, obviando innocentum captionibus, & involueris; atq; sic, cauta legum instituta feruntur, qui autem unius causæ, casusvè, legi ferendæ intuitum habet, non omnium, nec plurium saltem is, passione magis quàm ratione laborando, uni adstrictus, certò certius errabit. Quam in rem, fortitudo animi consultoris, non extra perspicaciam, prodest. Antiqua instituta, tum mores, qui multi temporis, & casuum consensu, stabiliti sunt, etsi aliquod inconveniens ferant, non idèò tamen recenter latis, ac repertis, sunt peiores, nam & remedia ex assuetis casibus in promptu habent. In novis secus correctis, & latis, tempus, ipsaq; praxis, aperiet inconvenientia multò plura, & nova,

nova, quæ perspicacissimi mens legislatoris, ante tempus impossibile prævideat, eoq; nec eorum remedia. Proximè collimat Plautinum illud, proverbii loco doctis usurpatum. *Res mala nota, optima.* Multo igitur præstat, antiquam ad legem, res vocare, quàm ad hominum arbitrium, & novas ratiocinationes; Lex enim, nec affectibus, nec respectibus subest, homo secus, muratur pro affectu, pro tempore, sed maximè pro respectu, ut idè incerta regula sequatur agendi, *nec in necessitate* servandi lex sit, sed *in cujuscunq; arbitrio*, quod necesse cavendum. Ridiculæ sunt omnino leges, quæ in eadem, quæ sanciantur curia, violantur, & velut in suis cunis, & infantia, dum natæ, statim pereunt. Imò, quid prodest? si unus sit, qui legem citet, & nulle qui destruant, si verba legis observantur, res autem ipsa, procul justiciâ est, perq; astutiam eluditur; non curiositatem legibus pascere, vel implere volumina, sed animam, exsequendo intendere oportet.

Præterea lex omnis, tum instituta, non *conditionata*, sed *absoluta* sint, oportet ut remedia ex lege, maneant firmiora imò liurniora. Quæcunq; secus conditio, vel circumstantia (quis? quid? ubi? &c. ex septem) apposita fuerit eam *potentior, astutior*ve pro arbitrio & commodis trahet, tum *interpretabitur sibi*, reliquorum cum injuria grandi, & incommodo. Præstat igitur, ut omnium in potestate sit lex, velut necessaria observatu, quam in potentioris, modo volentis, interpretatione, vel arbitrio. Ubi interpretatione res agitur, potentior, non æquior, vulgò vincit. Velut ille, qui aptissimè gladio, dissoluturum se aiebat, legum nodos. Quod eò fiat læpius, dum legum volumina crescunt, usq; ad nauseam. Atq; sic (velut recentiorum probatissimus ait Scriptor) *Legum mole obruitur populus anxioq; in valentes, aut abrogatus judicio, abdicat omnes, ut legibus laborare dici possit, perinde,*

inde, ac malis, ita, quæ tuemur legibus, per leges amittimus. Ut novæ dixerim nascentes viperæ, suas Matres, sic apud quosdam populos, legum superfætantium posteriora, tollunt priora. Leges paucas facillè sciunt omnes, ac venerantur, nullo in ignorantiam argumento, vel excusatione, secus, dum crescunt in immensum, velut spontè objectis latebris, hac illac studiosè declinamus, eludimus, vel ad interpretes jurisperitorum, dum remittimur, sic, alieno velut vivimus placito, nè dicam, interpretantium in prævum, prout cuiq; conducit, pendemus à libidine. Patronorum legis ad commodum, sibi per effusos sumptus, publicæq; pacis tum justitiæ in iacturam; quod seu vincendo, seu perdendo, pauciores inter leges, demptis anfractibus, fieri posset, impensa brevior, atq; factio. Injuriam passi, non necessitarentur, nimiam ob justitiæ protelationem, ad sua, privatim per ausum repetenda, mali quoq; abstraherentur à licentia, metu judicij, dum pæna extra procrastinationes, velut sub manu foret, ac inobvio. Repetierim brevibus, haud importunè. Leges paucas, & cautè scriptas esse oportet, puras inquam castas, Virgines, ut non aliter intelligi possint, quàm, latæ, sunt non gravidæ verbis, & sensibus interpretativis prægnantes, quæ ab æquivocatione ingestivè clausulis, ut cui trahuntur ad arbitrium, bonos malosvè producant fatus.

Illud quoq; Aristotelis iudicio, scire Legislatorem, non obest. Leges ad naturam Reipublicæ, non secus Rempublicam, ad legem accommodari debere. Nam lex, quæ uni statui proest, eadem alteri obesse potest, variante populorum genio, & formarum status naturâ. Neq; easdem, omnibus civibus, statim placere, verùm sufficit, ut majori parti civitatis prosint. Dicam igitur aliis legibus haberi statum Monarchicum atq; aliis Rempublicam liberam. Imò aliis, Rempublicâ Urbis, alijs Rempu-

Uu blicam

blicam Provinciæ, dein populos Occidentales, aut Septemtrionales.

Tandem de Legibus quibusvis, omni meliore modo, seu ad tempus, seu in perpetuum latis, asseveraverim. Quia lex est omnis bona, cum moribus populi bonis, mala quævis cum malis. Quodsi ad licentiam sequendi, instituta referantur, dum pro arbitrio quisq; sibi met Senatus est, lex, & Princeps; fiet, ut obedientia sanctorum (qui unicus spiritus vitalis est, per cuncta rerum boni publici meabilis) sensim dissolvatur cunctaq; ad incertum revocentur, brevi laxata compage, ruitura, peritura.

Septima Consultatio

De Ordinatione Provinciæ, vel Civitatum, in particulari. Circa res Scholasticas, Oeconomicas, Architectonicas, Mechanicas, sumptuarias, & in universum Morales. Ad hoc quoq; Punctum refertur, instauratio Commerciorum, tum leges Usurariæ, dein contra Otiosos, vel Prodigos, quæ feruntur.

Hic gradus Consultationis est maximus, nam altissimo, planeq; defæcato ingenio consultoris, opus habet. Hic enim agitur, de conservatione interna Civitatis, vel Provinciæ, unde promanat facile conservatio externa. Si consilium, recta juventutis Civiumq; institutio, & per omnia, ordo, ac opes, adfint domi, unde materia omnis boni. Nullis præceptis hac parte oratorem instruere opus est, verum ad lectionum Historiæ, Politicorum observationes, tum formas Rerumpublicarum, Urbiumq; noscendas remittitur. (De ordinatione studii & scholarum, alibi copiosius annotatum)

Præ-

Præcipuè igitur, opulentia Urbium eoq; populositatis curam, Princeps, tum Respublica, suscipere debet, dum sapit, imò, si potens, dives, dum pace, bello, florens esse cupit. Quæcunq; secus Provincia, crebris Urbibus caret, ea facile, pervia hosti, suis incolis, rerum multarum ob defectum, incommoda, inops imò, neq; diu potens mansura, dici potest. Rectè providere inquam cunctis oppidis, ac Urbibus, Princeps quivis debet, eas libertate donando, munitionibus cingendo, rectis legibus instruendo, collegia opificum, variasq; operandi artes, ab exteris inducendo. Ne frequentius in oppidis videantur domus cauponariae, popinariae, commestationis, luxuriæq; irritamenta, quàm varias Mechanicorum per artes, non otiosum in lucrum dispositæ officinae, tum præsertim recidendo, quæ incommodandis oppidis, causa sunt. Videlicet, nè statione militari graventur, nè à Præfectis tum Magistratibus, premantur, nè Judicum injurias patiantur, ut cum propriis nisi, assessoribus judicii, lites experiantur. Hinc aderit securitas, quies, tum non aberit ordo. Crescent opificia, mercatura, hinc ampliabuntur ædificia, tum libertatem intra ingenuam, erigentur spontè in negotiosam vitam, & quidquid honestè agendum, ingenia; suppressenda secus, dum serviliter, dum miserè habeantur. Hinc præcipuè crescet nervus opum & potentia, *Populositas*. Deniq; inibi habebuntur belli tempore, depositoria rusticarum fortunæ, vitando periculo, tum annonæ, non commoditati modò privatorum, verum, si urgente hoste illuc convertantur, castrorum. Inde petentur arma, seu nova, seu reparata, inibi ægri securè deponentur, aut missa prælia, restaurabuntur, supplebuntur militum ordines. Hinc, per universum, aderit auctio fortunarum in plebe, ut habeantur subsidia ararij, per promptas tributorum collationes, in necessitate, ornamento pacis, sustentan-

doq; bello. Tolle Urbes, & sublatas Regionis opes, tum potentiam, habebis. Eo collimat Spiritus Sanctus (Proverb: Cap: 14) in paucitate plebis, ignominia Principis, nam hinc paupertas sequitur, & impotentia. Succensuerim Poloniae, quæ Urbium suarum, eoq; populositatis curam, velut inutilem, negligit, hinc exhausta, nisi per earundem restaurationem, opes, tum vires, resumere potest. Plerosq; videre licet, in exteris unius Civitatis, ac modici territorii Dominos, Principum tamen sub nomine, splendido titulo, comitatu, intra ornamenta elegantium mobilium, structurarum, neq; contemnendæ ostentatores *Gazæ* vivere, dum suæ Urbis populositatem, subditorum quietem, ordinem, fortunas, per inductionem mercimoniorum, per instaurationem Mechanicarum artiû, & perfectioris agriculturæ procurant, sibi accessisse arbitantes, quantum accessit subditorum fortunæ, nam ex illa, copiosè non deficiente venâ, dum opus, hauriunt. *Intensivâ* supplentes videlicet virtute, ac ingenio, dum *extensio* produci non valet; siquidem, non in magnitudine bonitas, sed in bonitate atq; præstantia, computatur magnitudo. Nobis secus, *extensio* nisi, & latifundia dum appetuntur, extra curam *intensivorum*, eoq; ingentia licet adsint, oppidorum, pagorum nomina, sed vacua, non solida numerantur non æstimantur, imò dixerim, videntur verius, quàm habentur, stadia non fructus computando; ut nobis demptum sit, dum illorum demitur ampliati-
oni, tum fortunæ. (vide *Punctum primum axiomatum Militarium, Andree Maximiliani Fredro, quod est de potentia Populi, & Punctum 17. De Ærario.*) Deniq; summam ut dicam. Minimè falli eos potentiâ & opibus, qui populosam & armentosam, tum frugiferam, quàm auriferam regionem malunt, illa felicitatis habendæ primaria solidaq; sunt, hoc, inter secundaria modo computatur. Minimè beavit, defectu alimenti, neq; durare fecit suum aurum, fabulosum Midam.

De

De opibus intimatum est, cur superaddere saltem obiter intermittam? Numerus magnatum, dummodò recti & prudentes, conservat rem populi, quando minoris fortunæ Cives, habent, quorum sequatur auctoritatem, potentiam, sublevantur impensis, protegantur tutela. Velut nunc Germaniæ populorum libertas, non alia ratione contra potentiam exterorum illibata sustentatur, quàm Principum Electorum, aliorumq; potentia, nec non Urbium opulentarum, divitiis, apparatu, concordia robore. Tum si domi fortè, in contrarium, & superbiam iussa deflectant imperantis, sit, in qui impingant primi tentantium conatus, hæreant, retardentur, ut falx (quod ajunt) ad filicem. Ubi attenuantur vel absunt optimates, deest sumptus, adest promptius tristis inopia, desuntq; populo Duces. Quidni apertè dicam? Multum gloriæ Polonorum decessisse, postquàm à parte Russiæ, bellis barbarorum concidit flos opum, & armorum, virorumq; robora.

Scire verò quemq; oportet; Statuum pro diversitate diversis institutis, Provincias populosq; haberi, seu sit status *Monarchicus, Aristocraticus, Democraticus Mixtusve*. Prout Polonorum Monarchico popularis est. In populari igitur Republica, lenta persvasivaquè opus est directione, status Monarchicus, plus ex impulsivo habet. Tyrannidis nomen, longè hinc abesse volo; nisi quod sciam, nullam, aut vix aliquam Monarchiam, à Tyrannide hodie differre. In vanum titulum, atq; larvam licentiosæ potestatis, usurpato Monarchiæ nomine, populos, insolentibus sub Principum placitis, atq; vexatione, genere dilaniari. Quidquid verò grave, citraq; iustitiam patiantur, seditiosum, imò capitale censendum, sanctum nisi dicas. Et hæcnè Monarchia est? Sæpius Monarchici Dominatus acta, laudant subditi, non quia volunt, sed quia coguntur; non ab *electione*, sed ex *necessitate*. Velut quondam sub Nerone. *Merens Burrhus & laudans,*

Morum

Morum, reiꝑ; sumptuariæ censuram, pellendæ inanum profusioni & luxuriæ, hincne omittam? imò paucis licet, dicam necesse. Videlicet: Brevi duraturam eam Civitatem & populum, ubi seriis cogitationum, actionumq; omissis, solis conviviorum, famulitii, tum vestimentorum ritibus, elegantiam privatam & publicam durationem constare, vel superstrui, falsò putatur, ut præcipuè magnificæq; virtuti. Imò dicam. Brevi duraturum populum, ubi degenerant vitia in mores, ubi juxta Polonum dictum. *Wszystka prawda, grzechność, y znata w mieſtku.* In Nummo veritas, & omnia.

Octava Consultatio.

De Magistratuum Electione.

Magistratus diversos esse in Reipublica, Toga, sago, quis ambigat? de quibus sigillatim agere, non chartas modo, sed implere libros, abundè sufficiat, hinc verò supervacaneum est; verum, quoniam in Republica, supremi Magistratus nomine, Rex habetur, de ratione eligendi Regis, quibus virtutibus eum præditum esse oporteat, qui omnibus præsit, insinuandum. Quoniam verò, non unica virtus, sed plena totaq; virtutum cohors, ut adsit Togatarum, Sagatarum, imò sacrarum virtutum, bono in Principe requiritur, facilis transcursus ad particulares intra populum, Magistratus, qualis in unoquoq; juxta Officium demandandum, virtus requiratur.

Haftenus moris erat Polonis, ab externis & advenis, petere sibi Reges, partim nè civium æmulatione, dum sibi quisq; studiosè id honoris procurat, electio distraheretur, partim nè parendi onus, aut vilitas augetetur, si concivi, velut compari, & con-

& contribuli obediendum esset; sublevari verò, aut quoquomodo attemperari obedientiæ necessitatem, à veneratione ignotæ, velut ab arcano venientis Majestatis. Verùm postquàm *Joannes Casimirus Rex*, inaudito antehac in Polonorum gente exemplo, abdicavit sceptrà, invaluit quæstio, *de incola Rege habendo*; cujus intra eives pro virtute legendi, conditio proposita, sperantibus singulis, magis suos Polonos amaturum, lectum è Polonis, minùs verò, affectu peregrino, veste, moribus, lingvâ, studiis, Poloniam distrahendam, si hæc omnia verè Polona, cùm Patriota Principe haberentur. Has igitur in eo requiri virtutes.

1. Viri Catholici virtutes.

Non Catholicum præesse Catholicis, absurdum sit. Quomodo contulatur rebus? aut amet populum, cùm quo conscientia, sensuq; discrepat de Deo. Fides, non animorum modò, sed corporum, rerumq; fidissimum est glutinum. Catholica verò pietas, in Principe spectatur, non illa cænobialis ascetarum, vel abstracta, angulis sueta, claustris conveniens, verùm heroica, & activa. In propagando cultu Divino, honestis impensis, & contra hæreses extirpandas studio, intraq; prudentiam zelo.

2. Viri boni virtutes.

Vivere intra modum Civilem sine ullius injuria pacificè, sine litigio & quærela, cujus altiore fortunam, nemo sensit, nisi levatione periculi, aut amicitie contestatione, ea demum viri boni, & ulteriora virtutum spirantis, verissima nota. Domesticos præterea, qui regit ad legem conscientie, intra civilem modum, cumq; honestate, decenter, nec intra insolentiam, eum
vel

vel dictante Apostolo, aptum regimini dicas. *Qui enim domui suae praeesse nescit, quomodo Ecclesiae Dei diligentiam habebit?* Quærendus ergo, cujus erogationes & impensæ, compositæ sint, intra honestam parsimoniam, nec effusam prodigalitatem, alieni ut non sit appetens, suorum non dilapidator. Qui *Conservativam*, simul *acquisitivam* sciat virtutem agere, & unde totum præstare facile possit, habere ministras opes, per licita, sine creditorum comitum querula turba, & sine erogandi in honestas impensas parcitate. Ut sit illi, famulitium decorum, mensa, vestis, generosus equus, & honestamenta domus. Non unius decoris, honestiq; cupidus, sed omnium; res siquidem magnæ ab eo sustineri non possunt, cui erogare grave est. Seu auctoritatem conservare cupias, seu quid gloriosum moliaris, pace, bello, domi, foris, sine impensa liberaliori, fieri non posse, certum est. Parcitas, obstat honestati, amicos, resq; non parat, sed imò perdit & inferioris animi fit nota. Liberalitas secus, dum intra prudentiam agendi habita, semina spargeat oratorem, imitatur. Dando accipit. Talis (inquam) qui vivit juxta proportionem fortunæ suæ privatus, deditq; constans documentum virtutis, proximum, ut Rex factus, sit omnibus, intra, extraq; Regnum, juxta rectam virtutum harmoniam, acceptus & charus, cum auctoritate. Cupitor honesti, osor oppressionis subditorum, fortunam facere sibi ipse sciens, eaq; contentus, nulli gravis, nec insolens, vel ut aptius dicatur, per virtutem *Conservativam*, non pristinae modo Polonorum fortunæ assertor, sed amissorum per *Acquisitivam* recuperator, aut esset parator novorum. Si enim Persarum ille Rex, offerenti sibi cuidam ex incolis pomum, inusitata magnitudinis, quod industriâ Oeconomicâ, proprio germinari fecit in orto, Civitatem vel Provinciam regendam commiserit, subin-
ferens: *Eum facile è parva Provincia, majorem reddere posse qui mo-*

dici agelli Dominus, tam lucidum Oeconomice industrie, simulq; prudentie sue, prestitisset documentum, etiam promptè quis inferat, eum in throno multa præstiturum, dum præsertim opes accedunt, adiutrices, & exsecutores ministri, qui in minore fortuna spirat, facitq; non infima.

3. Civis boni virtutes.

U Traq; Civem esse oportet, qui Patriæ civis bonus, operâ, consilio, vocari cupit; neq; sit grave, togatas, sagatas, pro Patria ferre curas & impensas, dum opus. Licet verò in præsens, togatis tantum rebus, quæ non distracta meditatione opus habent, intentus aliquis, sufficiat tamen virtutis militaris, aliquoties dedisse documentum. Castra perpetuò sequi, non cuiq; libet, cum delicatioris conscientie homines, vereantur & sciant; militiam quorundam temporum, magis esse onerosam conscientie, quàm proficuum gloriæ. Sæpè secus, quos pro usu quotidiano castrorum, nomine magnifico intitulamus, quæstuosa magis, quàm gloriosa probant superaddendum. Qui sua privata studia, suorumq; immolat communis Patriæ in gratiam, in populo pacatus, adversarum, actionum non sectator sed imò zelosus boni communis & concordia assertor, infra generositatem animi habens, donorum corruptelas, & varia, quibus viliores hamari sueverunt animæ tentamenta. Lucris præterea quæsturarum non inhians, sed imò, sua liberaliùs Patriæ commodans, eum futurum Principem proba. Eum iterum dico, qui ab avaritia, tum parcitate, sit alienissimus, quod vitium, futuro in Principe, periculosissimum. Qui ergo, Civis boni, rectè exsequitur virtutes privatus, is plura præstiturus, in gloriam, & commodum universalis boni, si fieret Priaceps. Præsertim qui rebus

bus incipiendis, & perficiendis, non modo per *extensivam*, sed per *intensivam* virtutem, & operationes, vivaciori ingenio, *Perseverantiam* intra, cum *Animadversione* à natura præditus, sine quo, mortua est in Principe activitas; juxta Polonium illud. *Dozor intrate czyni. Dozor z obrotem, wiacey zrobi, nizeli koszt y reka. Obrot y dozor, dusza iest czynienia.* Frequens inspectio, nec damni locum tibi, nec peccandi occasionem aliis, neq; spem impunitati præbet. Satiùs corrigenda non patrari, quam corrigere dum patrata. Nè inquam sit Princeps (dicto Taciti) *pavidus, segnis, otiosus, & socordia innocens.* Verùm aliquando sit severior, nè sæpè delinquentium, falsis in tempus lachrymis, aut adscitio dolori, tum auro, majorumq; interpositionibus, (in quam spem gravius à multis peccatur) delicta condonet, verùm graviori poenæ, pro potestatis infracta Majestate, & constantia, aut planè redintegratæ, virtuti. Impotentium est, observare vitia, tum exprobrare non castigare, ut satius velut nesciantur.

4. Dotes Animi.

EUm probabis, in rectè agenda virum, qui elevatiorem habeat mentem, alta concipiendo heroicum animum patere, in attendendo, multò verò magis, sine dejectione mentis, constanter perficiendo, extra ferociam, sineq; ullius injuria, verùm ad normam justitiæ, tum honestatis, vocando totum; Irâ, attemperata prudentiâ, est cos fortitudinis, sapiùs taciturnus, & dissimulans, cùm intra se coquit totum, & meditatur in occulto, simulator veriùs est, pejor, astutus, & implacabilis. Velut idem innuit subtilitas *Cornelii Taciti*, dum in vitiis Tiberii, consummatissimum annotavit illud. *Tiberius clausus, oblectusq; sine miseratione, sine ira, nè quo affectu perumperetur.* Licet moderna

Pseudo

Pseu dopolitia, dissimulatores cum laude probet, reales & apertos, contemptui habeat. Fatear quidem, taciturnis adesse prudentiam, verum non abesse quoq; astutiam. Raris inquam taciturnitas ad virtutem, multis ars est argumentum ad deceptionem. Velut aptè brevibus, naturam talium exprimunt Poloni. *Milczkiem ugania*. Plura dissimulationem intra, quandoq; præstant, verus rariùs in bonum, sæpiùs in adversum, in Republica præsertim populari, vide, pensa res, tempora & personas, nec improbabis. Qui vivax ingenio, modò non extra prudentiam acturus, candidus est, & apertus, minusq; vitandus, cum virtute agens totum, eoq; in perficiendo, Deus illi, supra spes occultas hominum, adest. Intra igitur mentem abjectam, & humilem, magnæ pro Republica res, imò quidvis altum, comprehendere non potest, animositas enim, viros illustres, Reges verò maxime, decet. Penitior ad hæc peritia, togatarum & sagatarum artium, maturumq; iudicium ut adsit, requiritur, nè in consiliis togatis, castrorumvè, alieno opus habeat Princeps ductu, quod prudentes consulendo statuunt, id intra cubiculum, muliercularum curiositas, aulæ appendices, atq; mancipia, viles pigmæi, altiorum ignari, ingestis in aures Principis fabellis, susurris, per cachinnos totum subvertant ut pupillum alienis impulsibus, obnoxium circumacturi, quo volunt, Principem quibus ille credulitatem suam addixit super omnia verò notitia morum, & institutorum Orbis, Regionum, Urbium, populorum, à consuetudine librorum, seu personarum talia scientium, inesse viro Politico debet, sic tamen ut exoticorum, novitatumq; admirator dum est, suorum agendorum nè obliviscatur, totumq; nè pessumdet, nam si levis & affectatus sit, alieni ritus morisq; per totum æmulator, quasi potioris suo, incurrat popularium offensam, & animorum alienationem, velut se contemni videntium, dum sua

prisca contemnuntur, quæ honesta adq; morum composita gravitatem, quod igitur interest, bono sui populi præstando, concordare cum rebus exterorum, pulchrè sciat, maturè advertendo, quid prodesse, aut obesse possit, ut sit inquam, Vir *universali ingenio* sectator virtutum omnium, non unius, operationes internas & externas habens, seu propiores, seu *remotiores loco ac tempore*, providentiam intra, privatim id est, publiceq; prudenter & activè seu practicè potens. Id verò totum, an rectè alicuius animo insit, à vicinis domesticis, & quibus familiarius quis utitur amicis, probè discas, in privatam hominis vitam, seriò inquirendo, nempe qualis quis sit? occupatione, genio, propensione, moribus, & per omnia virtute, imò etiam, intra fragilitatem humanam, quali vitio, aut saltem, quale habet *recompensativum* eius, ex virtute, fama identidem interroganda est. Pleriq; etenim, vitia studiosè occultant, larvam modestiæ, in tempus inducentes, & sua venditantes, in vestimentis ovium, non diu scenam proborum acturi, quin ad naturam redeant cum tempore, hinc quoq; nisi cum tempore, uniuscujusq; virtutis, aut vitij, certa notitia, serò venit.

Dicam iterum pressius, quoniam Monarchico populari Polonorum in statu, Regem institui curarum, non otiandi, luxuriandiq; dicitur Officium, prudens activitas imò vigor mentis; ab anteaactæ vitæ norma, in eligendo advertenda; nè, quod modestiam & bonitatem animi, quandoq; putamus, socordia sit, officia regnandi, tantò proclivius, pro accessione, summæ fortunæ, in desidiam, & lasciviam vertendo. Minimè proba Regem, qui sub specie activitatis, ferox, insolens, nihil quietum sinens, sed neq; cum qui sub velo modestiæ, deses, tardusq; senio, aut secus inexpertam ob ætatem, mollis incurius, socors, rerum incipiendarum, & exsequendarum nescius, nec rector populi, sed ut
pupil-

pupillus. Cui ad vana & ludicra, magis quàm ad seria ingenium; ad quietem, non ad laborem. Res autem Polonorum, non subsistant nisi habeant Regem, dicto nostri Orichovii (in subdito fideli de Institutione Regia) *Regis tu, regor ego ideo tu sapientior esse debes, quàm ego. Quod si tu desipias, servus vagus, exul ego. Nemo igitur delicto tuo miser nisi ego.* Eum inquam Regem habeant, non qui modò, ad præscriptum legis, intra æquanimitatem regi, verùm magis in iis quæ legi, novilq; occurrentibus desunt, per virtutem agendi, regere ac providere, qui sciat, ad quævis pace, bello, instituenda gerenda, spontè præeat ductu, suasu, exemplo, arduorum obvia, & quævis obstantia, pervadat prior, vadum exploret, imò primam glaciem frangat, nucleum aperiat, totum velut præmansum, imò digestum, in facilitatem exsequendi, populo obtrusus, sibi adjectum, deptumvè putans, quidquid additur demiturvè populo, suam inquam non eximi vitam, & fortunam, naufragante Reipublicæ (totum vehente) nave. Imò dicam, unica si non valens, alterâ viâ rectè gerenda tentaturus. Cùm Deus quoq; pro modo genii humani, se accomodando, jam *legem naturæ* (prout conduxit) jam *scriptam* pertentaverit, atq; ultimò legem adhibuerit *gratiæ*, habendo suavius & melius, universo. Quid alias profit Rex? si pacta sibi vendicet difficilia secus, & turbida populo pro multitudine capitum non expedito, verùm sibi met obstanti, agenda si relinquat, veriùs in occasionem turbarum, quàm in executionem, confusione populi, extricare semet non valentis propriam velando inscitiam incuriamq;. Dicam ultra, quid rectum fiat in Republica? si quod non æquum, melior pars civium voluerit, in illud perficiendum, non addat Principi robur, urgendo pro sua effectrice Majestate, sed promptius cedignetur. Curam populi, Majestatemq; publicam sensim flectendo, ad studia suæ domus

mus privata, non tam pastor populi, quam proximius depastor. Certe res Polonorum absq; ductu Regis subsistere si possent, nullus Rex eligeretur, dum verò eligitur, necesse quiddam magnum, præstans ac industriosum, *ad negotium, non ad otium*, illi inesse debet, totum inquam, ex regula prudentiæ, fortitudinis, æquanimittatis, omnisq; demum virtutis. Nè tandem, si agere incipiat mediis teneri nescius, suiq; impotens, ut plerumq; flexibilibus, mollibusq; ingeniis, pro insolenti fortuna proclivius, ex potestate superbiam, & licentiam usurpet, *diademate nomen Regium metiens, non virtute*, (verba sunt nostri Orichovii) *Virum libertas nostra requirit, ut sit salva, non titulum Regis*, ut inquam sciat, qui summus prudentiæ Politicæ gradus est, temporum, rerumq; agendarum, compendia.

Parata, nec numerosa mascula proles.

Filiorum multitudinem, ineptivum avaritiæ, & nimix meditationis occasionem esse, præsertim in Principibus, sæpius observatum. Candidatus ergò sceptri, habeat filium, vel filios; (sed paucos præstat) nè post mortem Parentis, quærendo aliis in Stemmatis Principes, in collisiones & turbas, Respublica devolvatur, verum promptè habeat, si potest, regnantis filium, quem si velit Elector populus, eligit pro arbitrio, eiusq; sit virtutis, qui non solo nomine filii Principis, se Principem ostendet, Paterni modò tituli prærogativam, & illustres opes, in argumentum electionis trahens, aut usurpans, verum qui fieri Princeps, verè mereatur.

Aut nullarum adhuc nuptiarum, juvenis eligatur, qui si è Moschovia præsertim, cum conditione Catholicæ fidei, & ejuratione Schismatis, ducat uxorem, multum prosit statui, ob
certi-

certitudinem pacis, ab ea parte, seu à commoditate societatis armorum, contra Turcas, Tartarosvè, quæ ab aliis Principibus exterorum, non tam accommodatè veniant, dum sapius, *verba dant, non auxilia*. Tum quod Moscorum ingenia, proximiora simplicitati, quàm cæcopolitiæ; minùs sint nobis formidanda, quàm aliorum quorumvis exterorum, qui ut plurimum, privatam Regis componunt potentiam, non Reipublicæ, imò potius eam oderunt, vel invident Libertati, decipula promptius struentes, & laqueos, quàm remedia.

Rationes pro indigena Rege, Contraq; Externum.

QUoniam Respublica Polona, hætenus, per Electionem Principum, exterorum, novâ simul cum adjectione Provinciarum, in id magnitudinis crevit, ut quidquid novæ magnitudinis hodie accedat, in impedimentum veriùs, quàm augmentum, censi possit, in monstrosam crescendo magnitudinem, quæ ipsa sibi, mole sua sit gravis, & impedita, velut obesis evenit corporibus, quibus oneri, saginatio magis quàm usui & quæ vulneribus sua magnitudo objecit; ideoq; solo intuitu *novæ adjectionis*, peregrè Principè quærere, quis svadeat? nisi insupervacaneum laboret, verùm de *Conservatione* dudum partorum providendo, ea solâ verâ messis, falso sub nomine eventuræ Electionis, speratur, & omnium expectatio laborat. Sive enim novas Provincias, sive peculia, Princeps extrarius nobis ferat, beneficium se dedisse, non accepisse, exprobrabit, regnaturus. Imò quo plura importaturus, eò *carius* nos emptos sibi, justum velut in titulum successionis aut hæreditatis, usurpabit, aut imponet populo gravis, immemor beneficii. Si accedat præterea, expen-

forum

forum, prope exactio, cum *erarium ambitione sceptri exhausserit,*
per scelera mox supplendum erit,

Conservare Poloniam, sua libertate, jam ferè prægravatam, nemo aptius possit, quam Polonis Princeps, suis rebus innutritus, eoq; morbos, damna, incrementa, diminutiones, aptè ad naturam gentis sciens. Qui ex memoria inquam prioris fortunæ, non tam facile insolescat, sed imò promptius in officio retepeatur, sèque ipse teneat pro conscientia, tanti beneficii acceptor, non velut dator. Contra nos sine nobis, nihil potens, eoq; in manu nostra, securitas futura libertatis, non inalterius insolenti virtute, aut verius *discretione.*

Patriota Princeps, morum sui populi, & ingeniorum (quos intra natus) non ignarus, eoq; ex dudum cognito, non admirator, aut absit osor, sed in melius instigator. Defectuum sciens, Togâ, Sagâ particulatim, universim, & medendo promprior, quia à præmeditato. Amator deinde suæ Patriæ, quia in externo, non est spectator alienæ. Nemo verò sublevaverit fortunam gentis, nisi qui tenarius ejus mores, veterum instituta, & reliqua rerum diligit, nec post habet curiosis novitatibus, & exoticis.

Extrarius, antequam penitus res Polonis pernoscat, fenescere illi sit promptius, præsertim inter certamina, ad blandientium novæ & ignotæ Majestati, ut de rebus personisq; magis ex informatione aliorum, prout cuiq; in hunc, illumvè; pro livore, aut gratia conducit, quàm ex vero judicium ferat. Si quæ verò remedia rebus parer, ea exoticis artibus, studiis infecta, & viribus fulta, eoq; cum ingenio Polono, & cum libertate, haud congrua, nec executiva (velut aliquoties nuper visum) sed imò suspecta, periculosa. Remedium verò depravatarum rerum, ab ipsamet natura, Poloniæ, *penetrando in eius intima, ut sic dicam*
viscera

viscera & causas, velut domesticâ ab arte petendum ut efficacius habeatur.

Si conductitium rus, seu locatorium (Arendas vocamus vulgò) tertio primùm annò, sub penitiorum curatoris notitia aptè venit, Regnum Poloniæ, villa (ut sic dicam) grandis est, imò rus, immensum plures circumstantias, imò formas varias, nè dicam infinitas, bonorum, malorum, habens, ut præferendus sit in curando, qui Poloniam antè intellexerit, antequam electus in Regem fuerit Jam enim ferè, *Operativâ* magis ac prius, nostro in Rege, quàm *directiva* virtute Poloni opus habemus; ut non magis *extensivam* in prorogatione finium, quàm *Intensivam in melioratione* sciat ampliare Regni fortunam elevando simul gloriam gentis. Per optimum videlicet ordinationem Urbium, per inductionem melioris monetæ, per instaurationem munimentorum, & armorum exercitia, ingeniorum deniq; in artibus liberalibus, atq; in Mechanicis, provocandam per industriam quæ nisi rerum nostrarum intimius peritus, & jam sciens, non discens, vel admirator, rectissimè, imò promptius exsequatur. Regnare siquidem in Polonia, magis Officium est, quàm Regnum,

Idem cum populo labium, qua parte commodorum ponetur? in consiliis publicis, privatis, in judiciis, in suscipiendis querelis, in jubendo, administrando; respondendo. Regem enim Polonorum, si quempiam alium (dicto illius) *stantem oportet mori*. Rarò fidi sunt interpretes, priusq; hicaptandi, aut emendi largitione, quibus obnoxius Princeps; Addunt enim, vel demunt verbo, in odium vel favorem, prout cui affecti. Imò tardius proponuntur, aut ad executionem veniunt, nec tam animo imprimuntur, quæ non ex ipso sumpta fonte, sed venè per interpretem, ut sæpius, ex arbitrio interpretis, aut interpellatorum, pendendum sit, quàm ex rei veritate.

Si non ratione communis boni saltem suimet causâ, rebus Polonis, providere, indigena Princeps tenebitur, cui, si quid mali Polonis, proximius, quàm illis emergens malum, cum nulla sibi ad extra mansio, nulla subsistendi spes, nullus sanguis, aut Patria, sed imò dedecoris ostentatio, materia, & illusionis scena. Periculo, paupertate, & miseria sui Regni, se maximè pauperem, & miserum fore, quia omnium primum. Vel alias, se gloria florentem, ditem fore ac beatum, si regimine suo florentes, si dices, si beati Poloni, nam hæc reciprocantur in auctorem.

Indigena Rex, affectu, studiis, fortuna, genio, unicâ inclusus Patriâ, nec spirans exotica, passionis, moribus, vestitu, linguâ potentiâ, curiositate. Non illum circumstabunt advenæ, miras per artes, obtinendo iuri Patritio, ab externo, acciti liberti, Polonis graves, ministri scelerum, opprimendæ libertatis instrumenta, præsertim dum sunt opimis impinguati, proventibus, eoq; insolentes, dolosi & impunè astuti.

Extraneus, difficilius lege circumscribatur, externam potentiam secum ferens, consanguinitates, & magnificam, quia ab ignoto Majestatem, quem non tam facile moneas Officii, nec ipse moneatur.

Ni promptè rebus Poloniæ subveniat, quæ malignitate præsentium temporum depravata, repentinâ curatione opus habent (prout certè facere priscae fortunæ tum majestatis haurimus, ut si uspiam, decorum aliquid, bonumq; nunc videas, id magnæ prioris fortunæ, sint nisi, velut ramenta) periculum igitur magnis à defectibus, nè barbarorum colluvies, Poloniam inundet, aut vicini Principes, ex condicito superventuri, nostra inter se dividenda petant, cujus rei, promptiusne ab indigena, vel externo Principe, remedium? in medio relinquitur.

Ele-

Electio Regis indigenæ, sedabuntur spes & studia exterorum, ad Polonorum sceptrâ, avidè concurrentium, imò parcendum facilius, vel indulgendum votis nostrum, si quæ fortè, *indeliberatum per errorem*, ad aliquem jam inclinata, minimè indignantibus, aut offensis electioni, juxta naturam, & affectum, promptius ad suum sanguinem, cognataq; nomina inclinanti, unde Electionis quies, & erroris excusatio speciosa, imò justissima, ut verò nunc, per *exterorum nomina*, scissis nostrum animis, *electio Patriotæ Principis*; futura nobis pro remedio, sic in post, eâ fenestrâ. ambitioni domesticæ adaperta, si concurrant ad sceptrâ præpotentes Cives, studiisq; infesti, corrivales digladientur, facile conciliandis animis, electio Principis externi, liti velut dirimeadæ, præponetur; atq; sic est *clavum clavo* (ut a-junt) *pellere*.

Verum *obstacula* quædam proponuntur? atq; primò subsidia nummorum, nulla ab indigena adferri posse, quibus maximè, Polonia, nunc opus habet. Facile utiq; diligentia, labore, fida curâ, & per omnia Patriotæ Principis virtute, eum defectum pensandum, quæ omnia, (juxta supradicta) promptius ab indigena, quàm ab advena Principe sperari, certum est. Velut in pauca rem conferam, *Patriota Rex, id inferet, quod non efferet*. Absit aurea gaza, dum non adsit plumbea mens, Principi.

Alterum *obstaculorum esto*. Ex metu Domus Regiæ, sensim supra civilia; pro opibus, & honore ascendentis; ut etiam à concivibus, vix peti jure possit. En remedium in promptu, Beneficia publicorum agrorum, (starostias aut *tenutas*, vocamus vulgò) nisi à consensu comitiorum, proq; illustri tantum merito, imò limitato proventuum numero, personis sanguinis Regii, ut conferantur. Dignitates verò Primatiales, & officia quævis activa procul, prorsusq; absint. Comitialis item delegati munus,

vel nuntii terrestres, certâ circumscriptione *vetandi* illis demandetur, nè fortè, studiis, pro ambitu suæ domus regnatricis, contententibus, comitia præpediant, undè involvatur, *defensa*, aut *promota libertas*. Deniq; si in jus vocari, cognatum Principis oporteat, *summario jure*, ad Tribunal vocatus, cuicumq; civi respondere teneatur (intra æqualitatem, pro modestia vivendi se habens) ipse verò citans *ex activo*, ordinario *juris processu* quemq; alium petat. Super omnia verò, Administratio armorum, arcium, & officia belli, tum *erarii*, *Marschalcorum* dein, Cancellariorum, ac præsertim comitiorum regimen, parandæ nimium auctoritati & potentia, tum ad insolentiam aptissima, imò cardinalia libertatis, potestati arbitrioq; regnantis sanguinis, nè conferantur. *Quibus secus cautionibus posthabitis, periculosius sit liberæ genti, indigenam quàm externum, in Regem eligi.*

Ut tandem finis materiæ imponatur, in reliquo dicendum. Requirere, vindicandum Polonæ gentis honorem, in altum gloriæ connitentis, indigenam Principem eligi, nè, quod hucusq; vitandæ civium collisioni, & moræ interregnum, in externa nomina inclinando, votis & calculo fecimus, id ignari rerum nostrarum, trahant nobis in probrum, quasi Poloni, infimis modò sueti, altiorum incapaces animas gerant, nec ideo genius viri Principis, nec excelsior virtus, Polonorum sub Cœlo rudibus animis infundi possit, eoq; nisi ad externos deferant sceptrâ quasi Polonos, non deceat esse nisi perpetuò servos. Dum inquam, non aliter reguntur, quàm Principis à longè petiti peregrina vel precaria virtute, & velut domantur ingenio. Cujus rei præsens electio, demat, non adstruat argumentum, oportet. Non enim decet, Polonos, ingenuam gentem, amplius, Endymionis stertere somnum.

Fatear spontè, velut rebus in humanis absolutis numeris.

Cap: VIII. de Consultatione & Suasione 367

ris nihil perfectum habetur, oriri posse aliquid inconvenientis, cum incola Principe; satius tamen, unicum ferre cum illo, quam totale malum, cum advena, & peregrino.

Eligendi Patriotæ, ab ipsis incunabulis, aperta, occulta, dicta, facta animi abditissimæ inclinationes, atq; demum tota vita, sub censuram eligentium, non ex ignoto cadere potest, in meliorem votis declinando. Extraneus candidatus, præter venerandum nomen Principis, nihil ultra nobis feret, dumq; primum regnare cœperit, occulta eius vitia, pertinaciæ superbix, implacabilis mentis, avaritiæ, luxuriæ, incorrigibilis, minimeq; capax altiorum animi, aut quæ jugulandæ libertati, aptissima vitia serò prodentur, nullo ad corrigendum regressu, velut procatum venientes, occultare student, si quas habent morum levitates, aliosq; fortunæ tum ingenii defectus, imò cogunt ad seria frontem, omnia quæ in laudem, studiosè promentes, quo magis appareant, in æstimationem grati. Etiam magnorum honorum candidati, rarò integram virtutem, sæpè larvam ejus, officiis ferunt, tandem ad naturam redituri, dum obtinuerint destinata.

Quodsi, ut *Achillem* opponant, nonnulli, magis nociturum Principem *indigenam*, ex præmeditatis, beneq; notis, si qui dum intunt statui, defectibus, quam externum, qui primum venit, admirator, interioribus nocendi destitutus mediis, vel instrumentis; verum etiam non diffitendum, magis imò promptius prodesse, domesticum amicum, si bonus, quam hospitem, rerum modo sciscitatorem, & advenam, qui ut plurimum agit ad oculum. Id modò advertendum. Quomodo eligamus? In quem? dico coronario inclinemus suffragio.

Observa

Observa.

P *Articulares Magistratus.* Togæ aut belli Quæsturarum, vel cuiusvis *administrationis*, legentur ex virtutibus, mandando, *muneribus debitis.* Inquirendo in vitam, acta, mores, animi inclinaciones. Ac super omnia, perspicendo rerum experientiam, quæ, omni *Scholasticâ & Disquisitiva* potior est ratiocinatione. Cui rei, serviunt præcepta universalia (Cap. 3.) De cognitione virtutum. Tum vel maximè prodest, lectio Politicorum, & domesticæ Historiæ. Unde casus temporum, rerum negotiorum, fortunæ, deinde variarum personarum errores, vitia, virtutes, aut saltem pensativa vitiorum ex alia virtute, pernoscentur. Undè materia disquirendi copiosa, & ad monitionis. Illud tamen legendis Magistratibus, præceptum, nè hic omittatur, quod Tacitus in Tiberio, tulit observatum. Qui pares negotiis, & Magistratibus præficiet, *Non qui supra erant.* Si enim vasti ingenii viris, parva commiseris, statim dedignantur, tamq; ineptè facias, quàm magno pedi arctum induendo calceum, vel ingens navigium, si induxeris in lacunam, quod nisi alto mari valet, hæreat in brevibus. Si verò secus, magna in negotia, voces ingenio modicos, & hoc erit, Herculis cothurnos, aptare infanti, vel pygmæo, gygantium imponere onus. Aliquibus igitur gerendis negotiis, tum inveniendis; ac pervestigandis ex occulto, ingenia subtilia, & sagacia, magis valent, aliquibus nisi gravia, vigorosa, & sedata, hæc inquam rebus maioribus, illa minoribus adhibenda. In reliquo, natura ipsius *temporis*, præteriti, atq; instantis, comparative pernosceretur, partim, quia difficilia tempora, & casus, altioris virtutis requirunt viros, partim quod rebus

Cap. VIII. de Consultatione & Suasione 369

bus curandis, vacare magistratum munia, periculosum, quæ præfenti curatore, opus habent. Unde res, & negotia, recensentur, demonstrando particulatim incommoda, officii ex vacatione, partim commoda, ex administrato. Dein præteritarum personarum, quæ fuere in Magistratu, attollentur virtutes, tum quid? noviter in eligendis, ultra desideretur, paucis attingetur.

Illud quoque pro diversitate formarum status, brevibus innuero. Si virtus æqualis, ac meritum in Viro Nobili, & Plebejo reperiatur, præponendum ad officia nobilem, censeam, honores enim, ad statum Plebejorum accommodati, velut inassueti, ciborum, alterationem stomachi pariunt, id est, animum ægrum reddunt, incapiendum fastum, ac ferociam. Non sine arcano, sacer Legislator, nobilitatem ortus, in Magistratibus, magni pensavit (Deuter Cap. 1.) *Tuli de tribubus vestris, viros sapientes, & nobiles, & constitui eos Principes &c.*

De mercatu Officiorum, quid adferendum? quoniam res, loquitur, periculum inde Regno adesse, partim quia benè mendo, tum ad egregiam quamque virtutem, non eriguntur animi, ubi pecuniæ obediunt omnia & nummis non virtuti servatur honos, velut lepidè quidam, ubi *Crumena Rex*, aureæque præces, nisi valent? partim quia *jus gentium est, quod emeris, vendere*, ut videlicet justitia, & quidquid honestum, talibus sit venale recompensantibus, quantum loculorum, officio emendo, evacuârunt.

Nona Consultatio.

DE corrigendis, vel admonendis Magistratibus, si desint Officio. (Huc aptè referri potest. Ars vera dicendi amicis, intra veritatis amorem, simulque citra amicitiae jacturam, aut læsionem.)

Si

Si Princeps ipse, aut Senatus, Bellivè Duces, vel iudiciorum subsellia, tum in quocunq; Magistratu degentes, non satisficiant officio unius partis per alteram præsertim in Republica populari, fit sæpè *Civilis* admonitio. Cujus rei præcepta, difficile sit explicare. Observandum tamen, oratione *Paræneticâ*, hos debere excitari, ut plurimum affectus. 1. Ab expectatione omnium, & opinione de virtute, nam tales Orationes, à laude admonendæ personæ, plerumq; inchoantur, parandæ aurium gratiæ captandisq; audientium animis, meliore ut effectu, res suadeatur, procul ab *irritandi modis*. 2. Spes præmiorum, dignitatis, emolumenti, gloriæ, boniq; nominis proponetur. 3. Metus periculi, dedecoris, incommodi jacturæ, infamiæ &c. (ni fiat) deducetur. Quid enim æqui & recti, in eo populo sperandum? dum plures fortè sancto servitiij sub nomine, tum boni publici titulo magnifico, curiâ, castravè, insedere, messè quisq; sibi inspectâtes auream, nec se Reipublicæ, verum sibi Rempublicam, subservire contententes, & succensentes Civium sanctioribus, ut sibi obstantibus, prout faciunt ingenia, non amantia commune, sed enixè privatum imò civium illi, qui plus astutiæ, quàm rectæ actionis, vel prudentiæ, in publicum ferunt, vera flagitiorum, involvendisq; rebus, instrumenta. 4. Dein amor Patriæ, vel Religionis cuiq; bono insitus, intimabitur. 5. Commemorabuntur præclarè gesta & laudes, præteritarum ejusdem viri actionum, ejusq; familiæ, ut propria sui laude excitetur, dum fruitur famâ sui. 6. Æmulatio, & comparatione, vel commemoratione aliorum, antiquitus vel qui sunt in præsens, bonorum virorum excitanda, honoris enim æmulatio, & gloriæ, vicem necessitatis, apud magnos & ingenuos habet. 7. Honor ex benè gesto præmia, fama apud posteros: Imò, posterorum ipsorum cura, & amor in quos, ex rectè factò, omnia bona promanatura, vel quæ sunt
alia

alia, excitandis animis, apud Oratores reperta, & valida. 8. Bonus suadentis & admonentis animus, erga *Admonendum* deducendus, non admonitiones ab insolentia, verum à rectè suadentis affectu, & ingenio profectus, tum à spe generosi animi, vel æquanimitatis, in audiente, quod non spernat insolenter, rectè suadentium dicta. Meliora esse, utiq; vulnera, vera dicentis, quàm oscula blandientis; unde fraus, ex *adulationis turpitudine* (virus omnium periculosissimum) deducetur. 9. Exempla ex locis communibus veterum, & novis apponentur. Quàm nempè famam & conscientiam commaculârint, qui suasiones rectas amicorum, levi auditu & contemptim, transmisêre; vel altera ex parte, quàm benè cesserit? quibus superbia non obsistit quominus aliorum dicta, dum bona sequerentur. 10. Si verò, non his mollioribus suadendi modis, verum severitate admonitionis, uti cogaris, facile ab institutis majorum ab exemplis, à potestate admonendi, & ni fiat, conscientia, tum à lege, vel pœna in alios omnes, qui similia gessêre, ac deniq; à periculoso impunitatis in post exemplo, & contagione in cæteros nociva, ni obvietur, argumenta petes. Dulcis & honesta violentia, quæ in bonum. Aliquando enim *Operativa* magis, quàm *Logistica*, aut *Verbalis* ratio, contra malos prodest. Metusq; ac terror, tum necessitas, quàm amor obsequii, apud plerosq; plus possunt, vel quæ his reperiri possunt similia. Cui rei, serviunt orationes Ciceronis, & quæ apud Livium, Tacitum, Sallustium, reperiuntur in Historia.

Tamen, cum admonendis Magistratibus, suavitas correctionis, imò suasio magis, quàm correctio præstat, ut suadere potius, quàm cogi, videantur, præsertim, si sint perpetui, ac potentes imò præsumptuosi, exacerbitati enim, malitiosè turbant Rempublicam & Civitatem, juxta illud Taciti, *Evulgatus pudor non*

satietaſtem ut multi rentur, ſed incitamentum adfert. Hominum verò animi, ſicut generoſi equi, molli freno, faciliùs reguntur, Probum eſto, rectè ſuadendi, præceptum. *Adulationi, ſædum crimen ſervitutis, malignitati, falſa ſpecies libertatis ineſt.* Hinc ille Principum. *Non amo blandimenta, nec convitia.* Detrahiſtio veriùs eſt, quàm jocus aut veritas, injuria famæ, non præcautio; virus & velatum odium, non amicitia. Medium igitur prudens Orator teneat, inſectendo ſatius verba, & materias, in ſenſus molliores (vide paulò inferiùs, quæ huc referri poſſunt de reſponſis negativis.)

Hæc igitur Conſultationum puncta, illuſtrari & amplificari oportet, ex fontibus Probationum. A bono, ideſt utili. Ab honeſto, Jucundo, Pulchro, ſecuro, Poſſibili, Facili, Jure, & Æquo. A comparatione bonorum, ab Exemplis &c. &c. Vide retrò fontes Probationum.

De Juſtitia Politica.

QUoniam omnes Conſultationes, regulam capiunt totam, atq; modum ex Juſtitia, nihil enim rectè conſultum inſtitutumq; habeatur, Civitati & Reipublicæ, quod non ſit fundatum in Juſtitia. Ideo naturam Juſtitia, intelligere, cuiq; conſultori neceſſum. Dum pleriq; ſimplici nimis intuitu recti, ac veriùs teneritudine puerilis conſcientiæ, quàm rationabilis & Heroicæ, naturam capiendo Juſtitia, quo magis ad eam ſervandam ſe componunt, illam non dignoſcendo, graviùs contra peccant, ſeu requirendo, ſeu admittendo, ſuſcipiendo, ſtatuendo, quod non rectè ſecum concors, verum iniquum oneroſum, aut impoſſibile præſtitu, contraq; communem ſocietatem, aut charitatis contra debitum, habetur, cujus mox, ab altiore trutina, jam ſuſcipien-
tem

eniteat. Ut proinde
dia, privatim, publi-
terutrius partis inju-

fit *Justitia, Directiva,*
iva seu Commutativa;
am, omnes prædictas
odum, scire oportet.
juxta proportionem,
, vel deniq; juxta præ-
ab exemplis intelli-

Reipublicæ, pensio-
mine) inferre solitus,
su de ulteriore subsi-
a, constanter asseruit,
ivilegia, tum recom-
Quæ responsio, inju-
nollibus Civium, ad
egotium vocantium,
oicæq; prudentiæ vi-
nec non juxta *Conveni-*
ponerent injustitiam,
rosam *cenfuram*, & ju-
atq; tempore, dum
articipes, solo respe-
contra vim barbaro-
virorū, ferrent popu-
dum expectaretur, à
nes ingruentes casus,
totâ

tem, jam inferentem, vel utrosq; simul po-
quies mutua, vel pactio turbetur, ex discor-
cevê, nec ab intra modò, sed ab extra, ad al-
riam.

Partim igitur *Justitiæ Politicæ*, seu
seu *Distributiva*, seu *Correctiva*, tum *Restitutiva*
(*Decisiva* namq; *Justitia*, velut regens tota
Justitiæ species continet] triplicem esse m-

Justitia namq; aut regitur, & capitur
regulamq; *Arithmetica*m; Aut *Geometricam*
portionem *Harmonicam*. Quæ omnia, nisi
gantur. Primum igitur exemplorum esto

1. Quidam Principum Vasallorum
nes annuas, publico arario [*Vasallagii* non
dum graviore premente Rempublicam ca-
dio requireretur, nihil se amplius illaturum
aut siquid extra ordinem inferret, nova pr-
pensas, à Republica sibi poscit faciendas.
riosi Vasalli, minùs perspicacioribus, aut n-
*Arithmetica*m *justitiæ* rationem, simpliciter n-
æquior & competens visa, cum altioris, her-
ri, pro *Harmonica* proportionem, atq; modo, n-
entiam, rem, pensantes intra summam, rep-
cum indubia nota suspectæ fidei, eoq; rigo-
dicium merentis Vasalli, præsertim eo casu,
Principes exteri, nullius beneficii nostri p-
ctu Christianæ communis Reipublicæ,
rum ingruentē, ultronea nummorū, armorū,
lo Polono subsidia. Quod magis præstan-
Vasallo Reipublicæ, cujus sub tutela, in om-

totâ suâ viveret, securus cum fortuna, ejus amplam teneret Provinciam, tamq; luculento frueretur beneficio; ut secus factum, non modò contra legem fidelitatis, censeretur deberet, sed prorsus absurdum videretur, nihil velle, gratitudinis, tum amicæ propensionis ergò præstare, benefactrici Reipublicæ, verum ad solam Arithmeticam justitiæ rationem, se componere; unum videlicet, peregrina extorsione, atq; mercatu. aut præstando, aut requirendo, venundandoq; pro altero. Cum haud æquum habeatur, emi obsequia, quæ gratis deberentur; satius reprehendi oportere, si factum aliter sit, negligentiam. Quodsi Princeps ille Vasallus, ultra *Arithmeticam*, pro *Harmonica* justitiæ proportionem, atq; dein *Geometricam*, juxta magnitudinem accepti beneficii à Republica, tantarumq; opum, ferendo subsidio, satisfecisset, pro sua velut securitate faciendo, quæ pro communi præstitisset Patria, tunc demum, iis teneretur Respublica recompensandis, quæ dictum excederent gratuitorum proportionem. Huc putaverim servire dictum *Hugonis Grotii* (de Jure pacis & belli, lib: X. Cap: XVI.) *Concessio immunitatis vestigalium, & tributorum, intelligitur; de quotidianis & anniversariis, non de iis, quæ summa necessitas exigit, & quibus carere Respublica non potest.* Id enim esset, Patronum fieri miserum, pauperemq; clientem beatum. Aër ipsius pro natura, tum ex necessitate sequelæ, amat inesse tacita conditio, tum exceptio rebus, licet non expressa, rationabiliter tamen, in inopinata casuum subintellecta, & velut immanens, dansq; formam negotio. Non enim possibile, ut quis toto sui præjudicio, placere alteri, tum liberalis, præsertim erga subjectum, & inferiorem, velle fieri credatur, dum etiam inter pares, (dicto proverbiali) nullum officium, sibi ipsi debeat esse damnosum, nam hæc, valde coactiva, tum servilis, pactionis conditio sit, & nè mente distingvenda. Cru-

delis amicitia, iniqua vel captiosa obligatio, interpretatio lata & absurda, eoq; non tolerabilis; Imò, non obligatio, nec amicitia, nec fides, verum perfidus, ac hostilis animus clientis, qui gratis ac libenter, incommodum Patroni velit, admittens facile occasiones damni, dishonoris, vel ruinæ, Qui negat, dum præstare potest, media fortunæ melioris; imò quæ debet jure strictioris necessitudinis, tum *respectus*, malum velut studiosè imprecatur.

Profectò, malè rebus cum humanis agatur, si *Harmonica Geometrica* de proportionibus justitiæ sublata, sola *Arithmetica* statueretur. Sic enim vicinus proximo, nec amicus, socio, neq; opulentior necessitate pressus, nec valétior debiliore, neq; sanus, integer, ac securus, ægro, tum periclitanti, quidquam jure viciniæ, vel amicitiae, tum charitatis Catholicæ officio, præstaret. Ut eo facto, penitus rebus ex humanis, amorem proximi, societatemq; communem tolli, sed nisi proprium commodum, pro ea reponi, sit necesse, totius humanæ Reipublicæ damno.

Atq; hinc videre licet, quantum profit, Justitiæ naturam, eiusq; partes nosse, rationabiliter ut statuatur, quod æquum est, fugiendis astutarum illationum deceptionibus, rebusq; arduis decidendis, præsertim, circa vicinarum fidei lubricæ gentium, captiosas, imò illusorias propositiones, annuenti verò, non modo damnosas, verum infames, perpetuam inquam vehentes, imperitiæ ab titulo, ignominiam, dum hoc depravato sæculo, mera objectionum, atq; materiæ sophismata, variaq; inenodabilium, obversantur,

2. *Alterum exemplorum esto.* Debitum quoddam Nummarium, apud Rempublicam præsum, quod fortè, longa *prescriptione* temporum, pro abolito justè censeri posset, titulo *Arithmetice justitiæ*, reddi sibi quispiam instanter postulavit, eo præfer-

praesertim tempore, quo Respublica nummis exhaustissima, nova prospectaret potius, publico bono servando, pro aris & focis digladiatura, nummorum subsidia, quam in unius privati commodum, grave sibi ut superadderet onus, vix modicis suffectura. Eam igitur flagitationem, si ad proportionem justitiae *Harmonicam* pensaveris, injustissimam censebis, ut potius exclusa charitate Catholica, intempestiva extorsio, ne dicam vis & latrocinium, quam petitio vocetur, poscere videlicet debitum, velut à nihil habente & misero. Aut igitur totam petitionem, in aliud tempus reiici, si non in perpetuum aboleri, æquum est, aut si pars aliqua detur, censi possit, totius in exolutionem, à penuria temporis, rei, difficultate, sumendo premium, ut equiparetur toti.

Sic ille, sacrae sub parabola titulo, gravis nimium creditor, & violentus exactor, jugulans suum debitorem conservum: (*Redde quod debes*) licet non contra *Arithmeticam* Justitiam, ex æquo enim res debebatur, verum graviter in *Harmonicam* peccans, non increpitus modò justissimo à Domino, verum severe damnatus, dum videlicet, à non habente conservo, neq; juxta habendorum tempus, extorqueret sua. Quod si fortè ille, parcere nolens, feliciorum saltem debitoris expectasset, fortunam, in aliud tempus morosam differendo requisitionem, profecto, nec reprehensus, nec fortè fuisset extremis pænis addictus. Hominis malitia castiganda est, non fortuna, nemo pro fortunæ vitio, velut alieno, respondere tenetur, sed nisi de proprio. Si dives ac potens, reddere non vult, malitiosus ac injuriosus est. Si non reddit inops, non homo malus est, aut voluntas, sed mala fortuna. Nisi fortè, per impostoriam astutiam, debita inops contrahat captiosè, nunquam exsolvenda, aut per voluntariam prodigalitatem, vel debacchationem, aliena concessa, leviter velut parta, malitiosè delapidaturus; tunc jam nō debitor, vel paupertas,

pertas, sed prodigalitas, & astutia, in homine punienda censetur, idq; ad proportionem *Geometricam* pœnam exigendo, juxta majus minusvè delictum, & peccantis versutiam, similiter agentium in post terrorem. Præteribo hîc, duplicatam injustitiam eorum, qui forensis justitiæ sub titulo, non proprii crediti, verum quod pejus, ex *viemptiæ Litæ*, sunt morosi exactores, Deo hominibusq; execrandi, non enim agunt pro injuria sua, personam alienam importunè inducentes, verum pro avaritia, & pro quaestu, nec habent litem, sed malitiosè quærunt, alieni faisò imitatores doloris, non ad principalem justitiæ rigorem, idèd, meritò revocandi.

3. Tertio loco, aptius quid adferam? nisi illud. Opu-
lentiore fortuna Reipublicæ, assuetus miles donativis, ab ejus liberalitate sapius accipiens, quantum extraordinarii præstitit meriti, vel aliquid, in gratiam boni communis, passus jacturæ, verum accisis publicis opibus, & exhausto ærario, etsi post grande meritum, nec miles ad æquitatem exigere potest donativum, nec Respublica justè faciat, nisi ad *Harmonicam* Justitiæ proportionem, petitum revocet. Non est profecto æquitatis, exacti-
onibus onerare pauperem, exhaustumq; populum, ut dotetur donativo miles, is præsertim, qui non ab extraneis, sed ex indigenis lectus, quodvè maximum ipse Nobilis. Imò prout non raro, intra dissimulationem Reipublicæ, hospitii colonorum gravis, etiam suo quandoq; dispendio, recompensaturus, proq; eadem communi Patria, cognatis, & Parentibus, tum gloriâ fortitudinis, acturus animosè, erectus in post spe meliorum. Nisi fortè ab *Geometrica proportionè*, mediam sumendo viam, modicum concedatur, quod à penuria rerum, atq; temporum iniquitate, æquiparari possit magno, quàm inquam alias, florente Republica, si datum foret maximum. Potius igitur, ad libertatem
compe-

competentis actionis, cujus leges sunt latiores, quàm necessitativam justitiam, res eo casu, tùm negotia revocanda, metiendaq; sunt.

Reliqua ejus materiae, sine exemplo statuantur. Videlicet Idem delictum, *proportione Geometrica*, majus censetur, in aliquo viro, altiore posito gradu, qui nosse justitiam, & cum exemplari virtute, honestam exercere debet vitam, quàm in aliquo vili ex plebe humuncione.

Deinde. Major haberi debet, *ex proportione Harmonica*, in viro ingenuo, ac æstimmato, *pœna ignominiae*, dum pro delicto infligitur, aut publica juxta meritum causæ, *redargutio*, quàm pœna corporis, in servilis ingenii, conditionisq; homine, vel si quæ dari possunt talia.

Etiam addo. Plus Reipublicæ conferre tenentur, *ex proportione Geometrica* qui in ea plus habent, quàm viri fortunæ tenuioris, nulloq; gaudentes publico beneficio, imò plus laboris ac vigilantiae sumere debent, viri in Magistratu positi, quàm cives privati &c. &c. Unde negotiorum in reliqua, facile sumitur sequela, privatim, publicè, contendenti ad justitiam.

Relinquere debui, sed non omitam. Videlicet. Multorum annorum census ob retentos, temporum per injuriam, vel ob negligentiam, Impotentiamq; *Debitoris*, aut *Creditoris* requirendi per Dissimulationem, tum quocunq; modo facta retentio. An ad *Arithmeticam* justitiæ normam? ex asse, aut ad proportionem *Geometricam*, vel etiam *Harmonicam*, oneri exsolvendo debitor teneatur ex diminuto, disquirendum in medio relinquitur. Dubitationis namq; ingens causa Partim, quoniam *Creditori*, major fructus, paratur, ab ære accumulatiore, licet non ex asse resumpto, ideoq; notabiliore, incodemenda fundorum, parandorumq; lucrorum, quæstu, dum videlicet pecuniæ partes minutula,

la, in naturam aris Capitalis, imò fructificare potentis, jam transire possint, pro accipientis arbitrio, quàm si per interval-
la, perq; partes insensibiles acceptum, facîle hac illaue occasi-
one, fuisset dispersum, ex præparato, eoq; forsan, nusquam in
acervum colligendum; ut inquam, non leve creditoris lucrum
computetur, occasione retenti, rei velut suæ pepercisse, eoq;
ex simul sumpto, locupletior censeatur; dum etiam venditores
mercium, non jacturæ, sed lucri nomine habeant, mercem si-
mul totam, licet pretio faciliore, quàm carius, dum per partes
distractam, vendidisse. Jam parte ab altera. Nimiùm grande,
nec proportionatum incumbit onus *Debitori*, ex aggregato. Per
insensibilia nempè, tantum debiti crevisse, cui simul ferendo vix
sufficiat notabilis fortuna, si non in plenam totius ruinam; ut
pariter de exsolvendis accumulatorum debitis, censeri possit,
velut in sectionibus venarum observatum, ut moriendum sit ho-
mini, si tantundem, vice unicâ fundat, quantum sexenâ sectio-
ne, suppeditare per intervalla posset, vena sanguinis. Multùm
igitur differt, natura debiti, *facti*, *acrealis*, seu *subnascentis*, tum *ac-
cessoris*; illud contrahitur studiosè, & ex præparato, undè majore
creditoris beneficio, in fructum debitoris; hoc fit, velut impu-
tatum, casu, errore, temporum non ad votum intervenientium,
sterilitatis, hostilitatis, vel cujusvis injuriæ, rerumq; vitio, ac fe-
rè nolenter; dum non ex quæsito, aut accepto, neq; creditoris
curâ præparato, sed velut otioso, ut ab Judicis perspicaciâ, plùs
temperamenti mereatur debitoris causâ, quàm rigoris. Non
procul igitur veritate, axioma esto. Damnis ex minutulis præ-
tensis, iniquum est, accumulatum alteri parari damnum, vel to-
talem ruinam, nisi *per insensibilia, prout crevère, per eadem exsolvan-
tur*, quis ex atomis? velit momento fieri montes? Ingentes la-
pidum acervi, singulos velut, augentur per lapides, etiam per

singulos, commodius transferendi, ulcera seu morbi, qui lentè
 crescunt, violentis asperantur, lentis remediorum, aptissimè sanan-
 tur. Tempore quæ fiunt, tempore dissolvantur necesse. Pro-
 fectò, nisi periculo jumenti, malè consultus faciat eques, qui tri-
 ginta magnorum milliarium iter, ternis procul lassitudine, con-
 ficiendum diebus, unicâ transcurrere conetur, quia liberalio-
 rem concessit equo, tridui quietem, singulis enim in rebus, ac
 negotiis suam quoq; partem, perse, tempus vendicat. Pru-
 denter exinde protulit ille. *Ego & tempus contra duos, Da mihi
 tempus, dabo ferè omnia.* Idem negotii respicit, paræmia Polona.
*Szkody życzy, kto na bankiet prośony, y po bankiecie przyjeżdza, tam-
 to rozestło, a inſe przyſposabiać ſie muſi.* Cum tempore cuncta
 exigi oportere, nec poſt, nec antè. Verbo dicam. Crudelis
 bonitas, quæ onus pœnæmve differendo, accumulât: dum poti-
 ſus tempus ipsum, aut diuturnitas, quiddam detrahit vigoris,
 omiſſis diu, vel per injuriam habitis, quæ fuère poſcenda. Incipit
 nolle, qui differt habere. Dilatio, quiddam aſtutiæ vel captio-
 nis habet. Itidem de mutuo, per modica & inſenſibilia datis,
 eadem ſolutionis ratio habetor. Nè incauti debitores, per ac-
 cumulata debitorum, premantur, & ruant bonis, ictu eodem,
 velut ſuffocati. Prout non gratia, nec humanitas, ſed potiùs
 fraus, & emunctio vinariorum vocetur, dum affectatè, recom-
 mendato ſapore uini, cuiuſq; propinata per illecebram dulcedi-
 ne, dandum inſuper *credito* pectoribus laqueatâ benevolentia
 pollicentur blandas mox Crumenarum inducturi mortes; dum
 non ſingulos per calculos, ſed ubi minimum ſperaverint, ab in-
 opinato, repetitas ſi non auctas, per decuſſes, computant ſimul
 eporata. Charitate alias majori, danda negaturi, quàm dùm
 obvios per mollia verborum invitando, promptitudinem
 crediti, & expectationis, in cautis offerunt, indeceptionem. Fa-
 cile

cilè quoq; solvi potest dubium, de fundis domorum desolatis, ac merè derelictis, quomodo Urbs? prævalente jure domini usurpare possit, novam indictionem ædificii, sine onere occupantis; à præensione fundi debitorum, nè Urbs incolis & proventu, bonipublici damno minuatur. Verùm curiositas quæstionis, altioribus esto ingeniis decidenda; velut illius alterius. An plenum pretium rei? cuius jactu, levata navis, pro *Aritmetica* proportionem restituendum Domino debeat, ab iis, quorum salus, resvè, jactu servatæ, aut pars tantum? solvendæ quæstionis ratio consistit, ex præsentia, vel absentia Domini, ut minùs, dum absens, præsens verò plùs perdat, cujus quoq; salus, eodem jactu redempta, resq; eadem, nisi projectæ perissent. Quod sentiendum itidem; domorum de ruina, defensionis publicæ in gratiam facta, cum ad eundem Dominum, cuius fundus, per Magistratum occupatus, magis vel minùs in præsens, vel in futurum eadem pertineat defensio, periculumvè, à non defenso.

Necessario quoq; ad rectè discernendum, nosse oporteat. Negotia, tum actiones, non modò privatorum, sed multò magis quarumvis publicarum potestatum, administrationes, curas, vigilantiam, impensas, ipsamq; providentiam, dum sub interpretationem si hominum veniunt sæpiùs adversam, quàm rectā experiri censuram, nec deesse malis occasionem, vel prætextus, quin operum justissimis, titulus imponatur injustorum. Quæ infelicitas maximum, erga Magistratum quorumvis negotia, Principum præsertim, belli Ducum, dein quæstorum vel cuiusvis tutelariæ procurationis, tum administratorum facta, dominatur. Adest in promptu causa; dum homines naturaliter, in id magis, priusq; sunt intenti, quod fieri præcupiunt, quàm illud, quod possibile præstitum habetur, desiderium id est, priùs pensantibus, quàm habendorum impedimenta; illud quidem in volentium

esse potestate, vel arbitrio, facile sciendo, quid ab aliquo desideramus, impedimenta verò nesciri ab interiori, sed venire ab alieno, nobisq; incognito, tempore videlicet, fortuna, mediorum difficultate, imò defectui cur ideo præstari non possit, per negotiorum varia, sæpius dominante ab errore, quàm agentium ex malitia. Unde impotentia, vel impossibilitas, ad impromptam voluntatem, vel imperfectionem, ipsamq; malitiam agentis, etsi procul eius causâ, referatur. Sæpius igitur, major culpa subest, insolenti volentium desiderio, vel requisitioni ac censuræ, passione non ratione agentibus, quàm exsequentium impromptitudini & negotio; namq; facilius est, requirere laborem, dein studium, diligentiam, ipsaq; pericula imperare, quàm operari, vel aggredi, stadio currentem incitare, quàm currere; addictum triremi, urgendo flagellare mancipium, quàm ducere remum, dicam adhuc, promptius est, censoriâ virgulâ notare aliena, denteq; mordaci carpere, vel scrupulatim ad pulvisculum utq; (quod ajunt) requirere, excutere, quàm exsequi sua, quæ fortè plures errores inter, agas ipse, si tandem sumas agenda. Otiosis igitur, lingua maximum non otiosa est, ut aliorum negotiis, detrahant. Multis inquam displicent multa, non quia mala, sed gustantium propter gustum depravatum, facile carpentes famam, imò severius omnia, plus æquo requirentes, dum nihil ipsi, operando experti eoq; nec lassati, aliorum negotia, è cubiculo, quietissimè prospectantes, molles, ac delicatuli, si non ignavi. E speculâ, vel portu super naufragantibus, ventisq; jactatis, de arte nautica, labore procul, latissima & curiosissima quæstio est. Sic quondam Senecæ (velut non nemo annotavit) promptum erat diviti, & multas opes coardenti, laudare paupertatem, tum frugalitatis ponere quæstiones, ut plerumq; qui satur est, *laudat plene jejunia ventre*, sed nemo probatione veriori laudaverit paupertatem,

tem, nisi pauper, esuriem famelicus, æger morbum, belli pericula, nisi miles, quævis actionum, quàm non otiosus ipse, verùm gnarus, mæstitiam inquam, nisi afflictus, & eadem patiens; ut ideò si errorem, onusq; conscientia vitare velis, in mitiorem interpretationem facti, & requisitorum, procul delatorum malignitate, ac opinionis, morales possibilitates potius; quàm Physicas excussuro; inclinandum sibi sit necesse, nè dum specie Justitiæ, nimium diligens, & exactus esse præcupivisti, eò magis injustus videâre, gravis opinando, decernendo, suspicando; plus inquam vitii commissurus, in rigido, vel intetpretato, quàm clementiori, & moderato. Utiq; agricolarum intensissima, simul & operosissima, in segetem copiosam voluntas est, sed messem à temporum, coeliq; pendere arbitrio. Quis immanis? insanusq; torqueat messorum? cuius omnem diligentiam fallit, nè deciduæ quædam abscedat spicarum, sic ferè, rectum extra intentum agentium, aliqua etiam non neglecta, quasi negliguntur tum abscedunt, elabunturq; nolentibus, non inquam perficiuntur, perfectiorum saltem comparatione, aut ab opinione speratorum, ipso quandoq; confundente personas, consilia resq; permittente inquam contraria numine, in pœnam illorum, quorum in gratiam res patrat. Ut ideò, sæpius, magis adversâ fortunâ patientis, res transigantur, quàm agentis. Scholastica & speculativa ratiocinatio, fallit praxim dum computatorium sit facilius ponere calculum, quàm calculata, colligendaq; sub manum vocare; calculus paratusq; census, spes, aut factum, pollicita, & præstanda, opinio, resve, mentalia, vel executiva, longè à semet differunt. Eò fortè collimat Polonorum dicti argutia: *I złota sie ukruszy, Człowiek sobie nieprzyjazny, potknie się, uszłaznie, uderzy, zapomni, zgubi, niedoliczy, widzac y słyszac omyli niedociagnie. Siecie my zboże wyborne kustrzewa rada sie urodzi.* Quantavis adsit auri, fabri

fabri cura, non sufficit, quin auri abscedat mica. Annulus atteritur, non voluntate nostra, sed usu. Sæpius humana, præter arbitrium nostrum, vadunt in adversum. Suum ipse damnavit quondam judicium, populus Carthagenensis, plus æquo rigidus, & malignè quàm decernendo, intra prudentiam; quosdam Belli Ducum, improsperè certantium cruci addicendo. Dum enim Annibal (nisi melectæ Historiæ memoria fallit) commoditate loci, rerumq; usus, aggrediendæ hostili classi, prælium committendum decrevisset, licet nihil ad Consilium Ducis, militumq; fortitudinem, requireretur, in adversum tamen, eventu prælii cadente, omnem antevolandi famam citissimè liburnicis, fideliorum quosdam, præmisit in Urbem, an pugnandum esset? super petendo populi decreto, opportunissima quæq; ad victoriam nuntiaturus, dumq; illi unanimes, dandum prælium instantissimè, latabundi de successu decrevissent, lator nuncii, repentè subjunxit. *Confixit Talassiarchus noster, & superatus est.* Sic populus, rubore simul & pœnitentiâ perfusus, quosdam Ducum, temeritate decernendi, ac præcipitantiâ, in Crucem, actos doloit, cum appareret, hominum in rebus, occultum fatum, plus potestatis, antè agentium consilium, providentiam & voluntatē habere, ac evenire plerumq; diversa à ratione, expectantibus. Sic ferè nonnullorum virtus, & prudentia, iniq; carpitur, judicatur, damnatur, de malè administrato, vel quovis factō, vitio magis opinativè decernentium, tum ab eventu, vel delatorum falsa narratione, quàm à recto, facientis consilio, ut danda sit potius hominum actionibus, rebusq; mensura, ex probitate agentis, rectaq; voluntate. Nisi fortè adsit supina incuria, vel notoria patratōris amissio, tūm prodigendi apertissimum vitium, depeculatio dein, & rapinæ, ut eò casu, arguendos tales de malefacto, repetundarum postulandos, insuper imò, profuturo, in similia deli-

delictorum exemplo, severè puniendos, omnino censeam. Quid si rerum imperito, agenda committantur negotia, non tamen *agens* (quem non supra suam peritiam, & consuetum ultra, agere spectandum erat) arguendus est, sed *Committens*, velut spontè sibi damnum accersens, citra tamen affectatam suscipientis malitiam.

Seu igitur de discendis tributis, seu de movendo bello, librandis finitorum injuriis, & postulatis, juribusq; privatorum decidendis, seu de Legibus in populum ferendis, deq; pœna exercenda in noxios, seu de conferendis præmiis in bene meritos, tum corrigendis Magistratibus, res sit &c. Omnes prædictæ Justitiæ proportionales, trutinare quivis prudens debet. Quod nisi fiat, iniquum certè hanc vel in illam partem statuatur, resq; involvat suas, per imperitiam necesse, dum pleraq; non tam in principali Justitiæ rigore statuenda sunt, quàm ad temperamentum revocanda:

Insuper aureo dicto rem claudo. *Quàm angusta innocentia est, ad legem bonum esse. Quantò latius officiorum, quàm Juris patet regula, quàm multa pietas, humanitas, liberalitas, justitia, fides, exigunt, quæ omnia extra tabulas sunt.*

Quibus dictis dum calamum abstraho. En de *Justitia Legationum*, paucis innuendum, in mentem venit. Pro malitia novæ Cacopolitiæ, Legationes nunc sæpius mitti, explorandi verius causâ, quàm agendi; aliud in formula, vel præscripto, aliud ferendo in voto, astuta quæq; sacro nomine legationis velando, unde, cautus, prudensq; facilè advertas, amicitia sub larva, jura gentium sic tentari. Dum igitur Legatus, qua transit, non denuntiato Præfectis arcium, Magistratibusq; Urbium, ingressu, insolenter magis, quàm permissu, vel autoritate, in Provinciam involat, imò postquam ingressus, hac illacvè cursitans, arcana status,

status, consiliorumq; secreta pertentandi, sit suspectus, vel indita fortè, pro ratione rerum tuarum, paululum subsistendi, seu divertendi morâ, pervicax agendi progrediatur, si præterea, citra concessam audiendi libertatem, se pro superbia, intrudat. Dein, verbo, scripto vel actione, in materiam offensarum, tuos laceßat. Acceptis item, super legatione responsis, habituq; pro palato, affectatè ultra debitum moretur, preñlandis quibusdam, rerum tuarum in explorationem, vel corruptelam. Si dein sacrorum insolita, exerceat publicè, peregrina dogmata, vel quidpiam nocivum spargat. Tum si nimis ingratus, pro acceptione personæ, ex anteacto quopiam negotio, velut in contumeliam tui, mittatur. Si deniq; (ut in acervum, quod ajunt metendo, omnia citra ordinem narrationis, brevibus expediam) comitatu superfluo nimis veniat. Talis Legatorum suspectus, & arguendus omnino habetor. Esse Legationis, ac populorum Leges, quas Legatus quivis, pro jure dati hospitii, proq; necessitate sequela, tacito se submittit, vel nisi facit, magis pro insolentia nolit, quàm non debeat, eoq; protervus judicandus. Si exsequitur voluntatem sui Principis, agendorum in materia legatus, eius quoq; Principis ad quem venit, saltem locorum, temporumq; destinata, seu excipiendæ, seu dimittendæ legationi citra notam contemptus, infringere non potest. Imò definit haberi Legatus, dum turbator incipit. Ut igitur non violari, neq; contemni, sic non violare, nec item contemnere, non paritas utrinq; rationis est, Legatus debet, violat autem concessa jura hospitii, spernendo jura populi, ad quem venit, & exclusâ rectum agendi normâ. Clariùs dixerim, velut Legatus adventans, Princeps etiam, in cuius ditionem ventum est, haud æquum, id pati servitutis, ut debeat, quia agat pro arbitrio suæ commoditatis & exploratorem, vel quovis modo gravem sibi personam, ferre in oculis,

velut

velut exprobrantem cogantur, mutua hæc ab utrinq; esse debere, honorem & beneplacitum, honorantis, & honorati; hospitibus & hospitantis; imò Domini fundi priorem debere haberi per omnia rationem. Dum legati adeunt statim, datis responsis dimittuntur statim, cur abiturum ideò morentur, ac post se respectent, nisi in fraudem, vel astutiam. Talibus igitur *Inter-nunciorum* non custodiæ, sed cultioris politix ad morem, specie obsequii ac honoris, inspectores; tum adstites, vel parastatæ adhibendi, circumscripta loci mansione, antequam expostulatum fuerit cum eius Principe amicini? vel inimici loco? tali actore legato, sit habendus. Non peccatum quondam à Neopolitanis, dum legato Hungariæ missum obviam, denuntiando reditum venienti, qui vel ad ostentationem, vel expensorum ad insolentiam, grave hospitibus in transitu, molestum visitandis, ultra mille equitum, traheret secum agmen, si pro jure legati, superfluum, famulitium, si pro hostilitatis licentia, ridendam turbam. Esse jus & libertatem mittendæ, vel agendæ legationis, esse item jus, libertatem, atq; modum, acceptandæ. Hac occasione, meritò rideam quosdam, dum subdola specie cuiusdam venerationis illecti, afferendæ velut, tum ostentandæ in majus Majestati, legatos Principum, haud promptè expedites, diutius morari præcupiunt, satius alienæ calliditati, si quæ imperfecta exponentes, ad censuram & contemptum, quàm ut statuatur, inter æstimator; sagax & excubans dudum adnotator, in astum oculus, impossibile, quin reperiat, rimas, quibus ægra tua, labantia, minùs item coherentia, vel fortè negligentius habita, aut saltem infelicius transacta animadvertat, unde ausu majore, toto velut ostio, turbandis rebus, subiectandæ discordiarum faciei, dandoq; profundius tibi vulnere, incurrat, & invehatur. Recto rerum intuitu observatum video. Non ab alia ratione ma-

gis, res Polonorum, in quibusdam inclinatas haberi, quam dum à sex retrò lustris, inani curiositate, exterorum negotiis immiscebimur; eaq; propter, extraordinarios legatos, seu *perpetuos* (quod dicitur) *Residentes*, intra Poloniam permanere, occasio datur, quorum personata amicitia, nobis procul dolo sincerè agentibus, multa imposuit, nostraq; arcanorum detexit, rebus involvendis, ut qui antè negotiis nostris, aliter quadam subesse, à remoto putabant, jam aliquibus (ut in Republica populari accidere quandoq; solet) pertentatis defectibus, apertè struant laqueos, nostris rebus nosmet involventes, dum interim subdolè profitentur amicitiam, non legati, sed veriùs sagacissimæ naris exploratores: nec aliter vitandi, quam latà lege mensis, ad summum unius, negotiis fortè necessariò peragendis, mansio ut definiatur. Urbibus itidem subjectis, & quibusvis Provinciis, tum personis, suscipiendæ legationis exoticæ, seu literariæ, seu verbalis, eoq; magis *mansio missionis*, lege Majestatis interdicatur. Huc aptissimè referatur dictum. *Omne ignotum, esse pro magnifico.* Et *Majestati, majorem è longinquo reverentiam haberi.* Verùm dum esse brevis hac parte dicendi cupio, satius quemq; remitto, ad Notationum mearum Fragmenta: *Puncto Secundo. De ratione Legationis Mittendæ, Agendæ, Recipiendæ.*

Praxis suadendæ Pacis & Materia.

INitium fieri potest, à reprehensione belli. Videlicet: Nomen *belli*, effatu breve & facile, verùm longum & difficile exsequendo. Multa opum, sudoris, sanguinis, terrarum, constare impensâ. Cautè ideo admittendum, ut prudentius consultusq; sit, modica damna, vitando bello pati, quam suscipiendo, incurrere graviora, & aureo hamo (ut ajunt) piscari, cuius abru-

pri detrimentum, nullo capturae lucro, pensari potest. Non ineptè dici à quopiam: *Meliùs adversatur bono*, dum videlicet, intuitu *inpendiosi, dubiùq; majoris boni*, jactura majore certum qualequale in præsens, omittitur bonum, certa; securitas, & quies, incerto permutatur lucro, aut expectatâ in speciem victoriâ. Quibusdam in cœptis, ac negotiis multum strepitus, aut animositatis, parum consilii nonnulli ferunt, tutiora verò, speciosis anteponenda, & rationem, ante ferociam haberi. Bellum sæpiùs calamitosum est, vel enim uni parti, vel omnibus nocet. Mars nescit nutrire homines. *Nulla salus bello, pacem te poscimus omnes Candida pax homines, trux decet ira, feras &c.*

Ostendentur pericula, & damna impendentia, propter hostium feritatem, & potentiam, vel secùs propter nostrorum imbecillitatè, aut ararii defectum. In bello, plus militi quàm Civibus licere. Meliùs esse conservare antiqua, quàm de novis parandis, dubia in utramq; partem sorte, tum periculo decertare. *Præterea, non minor est virtus, quàm quærere parta tueri.* Bellum, incipere cuivis, etiam ignavo licet, deponere, verò, nisi cum victor velit. Neq; in eiusdem potestate, initium & finem esse. Velut in puteum promptiùs te demiseris, difficulter, nec proprio cum arbitrio, retrò exeat &c. Huc aptè referatur argutè dictum. *Ut habeas quietum tempus, perde aliquid.* Pax, victis necessaria, victori tantùm gloriosa. Felix & victor, pacem eligit, miser, quoquo modo datam occupat. Prudentis est accommodare ingenium temporis, ac fortunæ. Malum secus Consilium, quod totum, ad fortunam refertur, laudemq; nisi à casu expectat: *Non subitò vulnus dat, qui fortia clamat. Dulce bellum in expertis.* Periculosa igitur, vel difficilia, præstat relinquere honestè, quàm cogi cum impensa, & periculo. Atq; sic ars est, facere ex necessitate, honestatem. Rarò simul sunt, spes ma-

gna, & magnus eventus; atq; in tantum posse, quantum velle. In manu quidem prudentiæ, sunt multa, verum in manu fortunæ variantis, & casuum intervenientium, vix non omnia.

Utilitas pacis erit monstranda, cuius præsentia commoda, certiora esse dubiis quærendis; Agricola, operarius, ipsimet agri, Oppida, Urbes, sub nomine Pacis florent, ac ditescunt. Bellum sterilitatis, inopiæ, ac cædium Mater est; imò omnes Novercali, prosequitur odio, cum velut *jus datum sceleri*. Bellum inquam, depauperat Provinciam, Pax opulentat.

Maximè verò effectum, suadere potest pacem orator, qui naturam sui populi & rerum novit, vitia & virtutes, opes ac defectus, non suæ Patriæ modò, sed hostium. Qui nec suis rebus, blanditur, falsa in laudem & superbiam adstruendo, nec hostium detrahit virtuti, sed ex æquitate fateretur, non iniquus rerum pensator, ut inquam summi Consilii loco habeat, si non augmentum, vel accessionem rerum assequi, saltem, nisi fieri aliter possit, diminutionem; majus periculum, ignominiam, vel dolorem vitare, ingentis victoriæ loco, lucrique nomine, censeri debere, ut si quo casu, tunc eo maximè, prudentia, ante magnanimitatem, habeatur: secùs faciendo, non aliud est, quàm *cum ratione*, dupliciter velut, insanire. Multis incumbentibus malis, & urgentibus incommodis, præstat pacis titulo servari, quàm inani fortitudinis jactatione, famam, fatumq; provocare; imò juvat, ut eunq; cavendo, meliori tandem advigilare, vel porrigi fortunæ, quàm ferociendo, atq; per immodestiam, periculum irritando, spontè in præceps ruere. Rectissimè Terentius: *Omnia prius experiri, quàm armis sapientem decet.*

Sualio Belli.

HAc suasio, primo loco ponetur, Armorum iustitia, si-
quidem. *Causa jubet superos, melior sperare secundos*, prout
secus, ab injustis pretextibus, non tam resoluti sumus agendo,
nec fortunam nobis famulaturam, Speramus. Deus siquidem,
iustis adest, injustis adversus. *Secundò*. Deducenda vires propriae,
in armis, nummis, viris, scientibus artis bellicae Praefectis, exeroi-
tatio peditatu, equitatu hastato, fortalitiis, & annonâ. *Tercid*
loco, sociorum auxilia proponentur, in pecunia, vel paratis co-
hortibus, aut saltem animus finitimorum, in nos pronus, in ho-
stes adversus. *Quartò*. Necessitas incipiendi belli explanabitur,
emergura videlicet pericula majora, & damna, ni mature obvi-
am eatur, potentiam adversariorum praeveniendò. Falsò spera-
ri, per modestiâ, ab inquietis pacē extorqueri. Nonnullis modestia,
nomine ignaviae tum infirmitatis vocatur? ut tolerantiâ injuriarū, an
pejus irritentur, non frangantur, juxta illud: *Inter impotentes
& validos, frustra quiescas, ubi manū agitur, modestia & probitas, no-
mina superioris sunt.* Primas injurias, ignavus qui fert, invitat
novas. *Plura in nos peccantur, cum demeremur, quàm cum offendimus.*
Imò plura, velut impunè, contra patrantur, quasi in eos, qui
ex facili tolerant, sæpè tentatur patientia. *Agendo verò*, (ut ille
ait) *audendoq; res Romana crevit, non his segnibus Consiliis, quae timi-
di cauta vocant.* Adversa fugientem sequuntur, contraq; fortiter
stantem, fugiunt. Oppriment, nisi opprimantur. Pax, non nisi
bello, commodè paratur, sine victoria, quies precaria est, & ve-
lut in aliena potestate. Habendus igitur, aut faciendus metus
est. *Quintò*, ponetur agendi occasio, si praesertim hostes, inter se
discordant, vel alio bello implicati, nostra verò, omnia sunt pa-
rata. *Occasio, plus in bello quandoq; potest, quàm virtus.* Op-
timè

timi verò sunt, ea parte suadendi, qui hostium æquæ, ac suæ Patriæ, res penitus noscunt, accessum, defectum. Hoc loco commemorari possunt, bella feliciter à majoribus gesta. Etiam exterrorum Historiæ, comprobandæ rei ab experientia proderunt. *Sextò.* Probabis ab honesto, & glorioso, imò securo, dum per generositatem agendi, vindicantur sua, secus molliter succumbendo, precario, haudq; duratura securitate, res haberi. Loquente ferro, filet quævis ratio, & Oratio. Pax non armata, debilis est. Frustra quietem inclamaveris, dum contentionis atq; periculi, vorare opus necessitatem, & laboris. Unde Parænetici ni reliqua sermonis occasio.

Ultimo loco adicietur divinatio, cum appreciatione victoriæ, imò cum adhortatione ad fortia, pro Patria, pro pignoribus, pro honore ac securitate sacrorum, imò pro gloria Dei. [Duce eodem] signa contra hostem, animosè ut ferantur, tum à possibilitate rei, unde spem obtinendorum, jure concipere quisq; potest, haud ambigam.

Inducendi ergò per Prosopopæiam, pauperes rusticolæ, ab hostibus vexati, vota pro futura victoria, ferentes Deo. Imò repræsentabuntur plorantes agri, dein Urbes, Oppida vastitatem incusantia, excitandis & promovendis auditorum animis, multum profutura. Faciendum laboris periculum, semel est, hoc enim efficitur, nè semper periclitandum sit. Non querulando, nudisq; votis, sed prudenter agendo, & perseverando, meliora parantur, cursum rerum sequi modò matures, neq; negligas, qui differt imprudenter, habere non vult. Fortuna, fortium & audientium amica.

Si verò bellum sumptuosum, laboriosumq; nimis appareat. Comparatione tamen majoris emersuri damni, ac periculi, nisi geratur, necessitas eius deducendo. *Benè perdit nummos, qui*

qui impendis suæ securitati. Secari præstat venam, quàm jugulum, nè totum corpus pereat. Sæpè deterior pax bello, sæpè sub honesto nomine pacis, involvuntur pericula, servitus ac bellum, alio vocabulo, eadem pericula vocari. Nec pax, sed pæctio servitutis est. Miserem pacem, vel bello benè mutandam. Nec morbos graviter auctos, nisi potiones per acerbas, nec periculum grande, quàm alio periculo, aptius curaveris, præsertim, cùm nihil gravius audenti, quàm ignavo patiendum. Quid profit? dudum parata, sed otiosa potentia, velut alta cervos, non juvent cornua, nudam ad ostentationem, superbè armatos, cæterum imbelles operâ, & valøre inanes, accipiendis segniter, quàm inferendis animosè vulneribus, aptiores. Ergonè? nobis armis accinctis, impunè insultabit hostis? Armorum, virorumq; faciendum experimentum &c. Incepto opus est, cætera, res ipsa expediet &c. Ergonè securè dormimus? pendente ruinâ, naufragante prorâ, de puppi non sumus solliciti; ardente vicinia, audemus ludicra meditari, & choream? lugente Republica? plaudimus, aut pereunte, prædia disponimus, in annos messes computamus. Mollibus & ignavis, per obsequium verius parcitur, quàm pax habetur, fortes & ingenui præliis & periclitando, securiùs tuti, nec pacem accipiunt, pro arbitrio, sed habent, sine laboris, aut periculi impensa, vix alicui sperare datur. Etiam gravia quædam, & intoleranda, necessitate armorum, ac periculi excusantur. *Puncturas ferat apum, qui mel gustare volet.* Ad potiendum, patiendum. Malis utiq; Martem belli dubium, ac fortè pro audentibus experiri favorabiliorem, quàm certam perniciem, si metu qualis qualis laboris, impensarum, vel periculi, despondeas animum, eoq; cadens, & ab ignaviæ nomine, deformiter contemnendus. Proximè collimat, super pigros hyemis viatores Polonorum jocus: *Wolat na saniach okrze-
pnat*

pnac, byle pracy nie zażył, aby sie przebiegawşy, zagrzał, sic aliqui hominum, agere nolunt, dum possunt, ut in post, minus possint, dum voluerint, postquam sine regressu, malum venit, prout sic pariter est, nunquam bene, recteq; velle. Verbo ut res claudatur, cur pigeat? brevi labore, ac impendio, duraturam parare quietem, & securiora, maioraq; commoda? Nisi forte, in nobis eveniat, quod ajunt vulgò: *Cum multum doluit, dedoluit.* Ut jam sensu malorum amisso, eorum remedia, velut pereuntium est, negligamus. (Vide retrò, secundam Consultationem. *De Bello.*)

De Sententia in Consilio dicenda.

IN quinq; partes, dividi potest, ratio ac forma, dicendæ sententia.

1. *Eorum.* Qui directè ad Quæstionem, suam inferunt sententiam. Quæ dicitur sententia *Consultativa*, seu *Affertiva*, vel *Positiva*. vel etiam *Censitiva*, aut deniq; *Conclusiva*.

2. *Eorum.* Qui cum iis, qui priore loco dixerunt, concordant in opinione. Unde vocari potest Sententia *Assentiens*, vel *comitās* aut *Concordans*, imo *Pedaria*. Pede siquidē, apud antiquos, signum dabatur assensus, Unde dictum. *Pedibus ire in Sententiam.*

3. *Eorum.* Qui priorem sententiam, vel im mutant in aliquibus, vel planè, illi contrariantur, & vocatur, sententia *Dissquisitiva*, vel *Ratiocinans*, vel etiam *Disputativa*.

4. Quarto loco ponitur, sententia *Conciliativa*, vel *Directiva*, seu *Decisiva*, atq; hæc, maximâ prudentiâ opus habet, dum videlicet, duarum partium, seu oppositarum sententiarum, & opinionum luctam, media aliqua ratione, conciliamus, combinamus, ut secum in opinionibus conveniant, idq; dextrè agendo, procul alterutro, partis offensâ, vel injuriâ personarum.

5. *Quintum genus*, Consultantium est *Eorum*, qui nisi longa examina querelarum emittunt, velut materias dicendi, nihil Conclusionis, aut consilii ferentes. Et vocatur scientia Propositiva, Lamentativa, clamosa, vel etiam *Materialis*.

Quantum ad *primum*. Si quis suam inferat sententiam. Exponet finem illius conventus, incipiendo ab *Officio suo*, ac omnium, qui in Patria nati, quantum illi debeant, tum à gravitate suscepti negotii, supra vires suas & ingenium, vel à gratulatione fortunæ, & feliciorum temporum in Republica. Aut secus, ab inculcatione adversorum, enumerando, calamitates præsentis, laudando Regis vigilantiam, in prævidendis malis, & cavendis, item Civium concordiam, aut secus si quæ emeritura mala, propter discordiam, nisi unanimes sunt, consulendo, providendo, procul omni respectu, & studio privati. Precabitur item, ut sicut felix initium illius conventus, etiam felicem fortiantur effectum,

Dein exponet ipsas res ac necessitates, in quæstionem venientes, quidve ipse, de proposito sentiat negotio.

Tum stabiliet, rem argumentis, exemplis, praxi diæteris, lege, ac recepto more, idq; totum, ex natura, populi. Dein de monstrabit, illud esse gloriosum, utile, facile, necessarium &c. Deducendo ex Historia domestica & veterum.

Si vero quid *disuadebit* Orator. Contraria omnia secutura deducet, ab inhonesto, periculoso, difficili &c. Prout habetur in locis suadendi, supra nominatis; modestè in suam sententiam, quemq; pertrahendo, relicto nihilominus, suo cuiq; arbitrio.

Sentire se de rebus, non ab aliquo respectu privato, unde procul abest, verum intuitu boni publici, rectaq; conscientia, maximè verò, propagandæ gloriæ Dei, tum animum in

Rempublicam declarabit, commemorando modestè, qualiter illi voluerit, paratus eius commodo, fortunam, sanguinem, ipsamq; profundere vitam.

Deniq; adjunget. Non se adeò tenacem opinionis, quin eam censuræ, aliorum submittat, aliena promptè secuturus, si quæ meliora. Nec superbè, absit, vel contentiosè iturus in contrarium, dicto illius: *In tantum habere volo, inquantum persuadere Civibus, meis possum.*

Quantum ad *secundum*. Si contigerit Consultori, in alienam ire sententiam, non rudi transmittenda res erit assensu, verùm inferetur. Quantum illi errent? quamq; turpè sit, qui nisi sapiunt ex ore suo, cujusvis sententiæ, quàm non ipsi adferunt, inimici, ut aliquid sui videantur adferre, etiam recta immutantes, adversus peritos pervicaces. Non se velle incurrere eam notam, sed potiùs non superbè sequi, priorum rectè illata. Vel initium sumetur à gratulatione, quod tales Respublica habeat viros, qui maturis Consiliis profunt, omnes reliquos, suâ sententiâ informaturi. Non sibi ideò æquum videri, recedere ab illorum opinione & sententia, qui Consilio, meritis, & rectâ prudentiâ, in Republica clari. &c. Priorum dicta, esse Informationem, posteriore loco sentientium, non verò tantùm modestiæ, etiam esse rectæ prudentiæ, sequi consilia eorum, quorum vita & ratio, in Republica, dudum probatur &c. Quàm illaudabilis temeritas, & discordia, velle contraria inferre, dum priora bona, & optima; laudanda verò modestia, dum quandoq; volumus doceri ab aliis, nec semper contendimus, ut doceamus. Non tantùm præire gloriosum, verùm etiam non pertinaciter prudentioribus oblucri, sed imò res sequi haud illaudatum.

In Confirmatione adferet. Placere sibi sententiam NN. aliquas ex antedictis rationes, suasq; illaturus, ex locis suaden-
di

di Communibus, effectum consilii prout in rem opus, deducendo, & illustrando rem exemplis divinando de futuris.

Hinc optabit, Deus ut secundet vota omnium, tam prudentes viros incolumes diu servaturus, quorum consiliis, & vita vivit Respublica, nam si fatiscant publici boni columnina, tota Reipublicæ Architectura, tantorumq; sæculorum operâ, in admirationem finitimorum, exstructa moles, deplorandum ruat. Tot deductum & probatum casibus, esse Deo Rempubicam curæ, eiusdem beneficio, in longum temporum conservatum iri, par esse sperare.

Quantum ad Tertium: si quis alienam refutet sententiam, suamq; contrariam ferat, utetur insinuatione, animum suum publico bono semper studentem aperiendo. Non se contradicendi, sed Reipublicæ necessitate compulsus, promovendis, quæ fortè: dissentiunt, (interim cavendum, eos directè ut nomines, quorum illata refutare debes, quod maximè contentioni obnoxium) utiq; consultando receptum, cùm aliena dicta, libere audimus, nostra quoq; illata, citra ullius offensam, ut audiantur. Nec aliter bene valeat Respublica, si consulendi, promendiq; pro conscientia cuiusq; tum ratione, abesset Libertas, & potestas, sed nisi assentiendi, restaret còacta necessitas. Incapacitatem suam dein excusabit, quod non rectè intelligat, prudenter licet illata, ideoq; aliter sibi videri, donec melius informetur. Facile se in sententiam iturum, si hæc, vel alia, seu desint, seu addantur, intorquendo verba, in sensus molliores; crudæ voces, & sensus asperi, semper ingrati, suavitas efficacior, non enim cogit, verum suadet præsertim in populo libero, vitando personarum offensas, supposita Consilii se habere diversa, hoc vel illud se metuere, nec velle tristes experiri eventus. Probando prius media, néve incurratur cæco impetu in extrema, dum

non adest vis, ac necessitas. Tum deducetur consuetudo, & libertas vocis, quæ cuiq; licita, beneficio Reipublicæ, sub æqualitate suos Cives habentis. Hinc gratulaberis temporum felicitatem in Republica, *ubi sentire quæ velis, & quæ sentias dicere licet.* Vel deniq; laudatis priorum sententiis, rationes affirmantes, has aut illas repetes, tuas novas substructurus. E contraria tamen parte, plures haberi, quæ intellectum capiunt. Idcirco, salvâ gratiâ tum authoritate, priore loco sentientium cogi se nonnihil, in adversum declinare opinione, non dissentientis, verum pro conscientia loquentis, studio.

Tum aperies directè sententiam, inutramq; partem dando rationes, relicto cuiq; prout libuerit, sequendi arbitrio, siquidem, invidiam contradicendi declinare, necessarium putabis.

Deinde. Illata, rationibus ex locis, suadendi desumptis, maximè verò adjunctorum, & consequentium, stabilies, aliter si fiat, vel consulatur, pericula & impossibilitatem rei deducendo à simili, vel paribus, quæ in re tali, olim evenêre, vel prout ingenium consulentis, & occasio, materiam dabit. *Magis enim (dicto Historici) res dant Consilia hominibus, quàm homines rebus.*

Felicem interim, consilii successum, & concordiam in exequendo, optabit Orator. Non verbis, sed ratione recta, juvari Rempublicam, dum consilium (ut ajunt) sub manu nascitur. Si verò neglectim res transmittatur, nulla Consultorum executione, irrisui fore consilia, in solam dicendi libidinem, & curiositatem disquirendi, convocanda. Agendo, audendoq; res crescere, verbis tantum irritari.

Quantum ad modum Quartum: seu ad sententiam conciliativam, nullam certam dari posse praxim, verum ex re, materiam sumendam, incipiendo ut plurimum à laude utriusq; oppositæ sententiæ, suas quoq; rationes, si fieri potest, adiiciendo. Non

frivolis

frivolis rationibus utramq; partem niti, ut multâ perspicaciâ, sit opus dignoscentibus, quid probabilius in rem veniat. Nec mirum, ideò haberi, quod utraq; pars, constanter suam ferat, & tueatur opinionem, salva tamen dicentium autoritate, facile posse concordari, imò proximo loco, utraq; opinionum, secum stare, modò paucula demantur, vel adiciantur. ex lege, more, ac temporum necessitate. Cavebis verò, effectu bono rem tractaturus nè unius partis sectatorem dum præbes, apud alteram amittas, ex dissidentia suadendi autoritatem. Verùm sensus dicendi, verbaq; sic diriges, nè injuriosa sint, sed decora, & suavia, affectum extra, & aculeos, intraq; dicentis autoritatem (Prout de Responsis Negativis habebis) Prudentibus namq; imò Civilibus Oratoribus suetum, ut seu arguendo, seu quid requirendo, vitata per omnia verborum asperitate, in molliores sensus deflectant, & declinent, sermonem, asperitatis loco autoritatem agendorum per omnia induentes, suavitas namq; loquendi promptius animos audientium parat, ideo suadendo jubendove citius totum habet, namq; cum libertate hominis conjuncta est, quæ suaderi non cogi cupit. Asperitas dicti secus, dum vim ac imperium inferre videtur, exacerbat & respuitur, ad Oratoris invidiam cum præsertim res fiat apud aures superbas, offensæ, tum ad censurandum proniores.

Stylus deinde, tam in ratiocinante, quàm in officiosa dictione ostentatus, tragicus, & per multas particularitates, nimium diffusus vitabitur. Verùm sententiosus sit oportet, qui constet ut plurimum sensibus abstractis, imò verbis prægnantibus, comprehensivis, universalisq; denotantibus ad res id est communes, & interpretationes ut servire possit, vimq; gloria facultatis eloquii, occulto quodam animi robore subnixæ intra dictionis, verborumq; egregiam indolem, ac venustatem. Dum
ergo

ergo elegantia sermonis laborandum, uteris dictiorum adagi-
 orumq; flosculis, non velut cibis ad satietatem, vel nauseam, sed
 obsoniis ad gratiam, & gravitatem. Imò præstat neglectum, quàm
 ad ostentationem affectatè: nec malis venustulam dictionem, sed
 nervosam: prout levioribus ingeniis, flosculi & suaviloquia in
 promptu, altioribus, imò defæcationibus, res nisi & dicendi ad-
 sunt pondera, sensus id est serii, æquivocatione verborum non du-
 bii, neq; pertinentium omissione enervati, ac impotentes, aut
 importunorum illatione superflua tædiosi, & inveniusti, verum
 per omnia convincendo satisfacièntes, ac insuper, unde plùs
 intelligatur, quàm audiatur, dum plus rerum ferunt, quàm ver-
 borum eoq; non puerilibus sed maturis ingeniis placent, velut
 dicto illius rem aptius aperiàm. *Malim Gracchi impetum, & Lu-
 etii Crassi maturitatem, quàm Calamistros Mecenatis, aut tinnitus Gal-
 lionis,* tum illorum qui levitate sententiarum, licentiâ sensuum
 historiales, modos exprimunt, imò bullatas ferendo nugas, jo-
 cantur veriùs, aut delectant, quàm suadent. Iniquè deinde a-
 pud imperitos auditores, id ipsum laudi datur, si quis haud cla-
 ris sensibus, & confragosa dictione, rem involvat, quasi tanto
 magis prudenti, quo minùs intelligitur, dein si longiusculè di-
 cendo, diem eximat, quæ non ubertas dicendi, verum super-
 fluitas, & vanitas est. *Qui nihil ad rem dixerit, longum putato, vel
 syllabis dicat duris,* velut secus (nam illud quoq; in præcautio-
 nem non omittendum) non sunt longa, quibus nihil est quod
 demere possis. Brevitatem siquidem in eo ponimus, non ut
 minus, sed nè plus dicatur, quàm oportet. Præstat tamen au-
 diendi cum desiderio, quàm cum fastidio, dimittere auditorem,
 procul volubilitate sermonis, & volutiloquentiâ, namq; dictio
 non effusa, gravior & venustior est, quæ relinquit plus menti,
 quàm infundit auribus.

Obfer-

Observe suadendi aut dissuadendi materiam, abundè sumi posse, ex notitia rerum exoticarum, scriptisq; veterum, ac super omnia, ex praxi *domesticæ Historiæ* qui enim domesticorum ignarus, aliena scire curiosus vult, & inquit, peregrinus propria in Patria, dici potest non penetrando naturam populi & rerum quibus consulat; ad *Consulendum autem de Republica, caput est nosse Rempublicam*, aut secùs qui non novit, neq; consulere sciet, sed res irritabit.

Deinde statuta Legum suæ Patriæ, bis terq; revolvantur, quid cum moribus, quid cum lege concordat, aut secùs quid contrarium habetur, quæ sola potentissima ratio, quàm ut subtilitatibus scholasticorum, & disquisitione nihil profutura, laboretur.

Ciceronis quoq; Orationes, in subsidium & materiam suadendi multùm proderunt, quas legendas suadeo.

De Consiliariis eorumq; ingenio.

Modum sententiæ dicendæ, jam accepisti. Naturam etiam Consiliarium nosse, & ingenium, in summo censebis. Quorum *decem genera* ponuntur. Idq; secundum *Magis vel Minus*.

Primum Consultorum genus est. Qui Juridicè Forensiq; norma, seu legaliter, de rebus statuunt, ea parte tantùm boni, & valentes quantum ad leges & justitiam, res pertinent, concipiendis formandisq; legibus tum institutis, quàm agendis per omnia practicè, bello, pace negotiis meliores, curiâ foroq; nisi potentes, per tacita magis, quàm per aperta, & artibus pacis Civilibusq; quàm bellicis, velut sola umbratiliū literarum, forensiq; caliditatis, supellectile instructi.

In altero genere ponam. Affectatos, vel ostentationi studentes

dentes *Oratores*. Qui toti facundia dediti, naturæ quodam, & amænioris ingenii, tum sociabilis vitæ beneficio, exercitâ divites suaviloquentiâ, speciosis & superficialibus innixi, nec penetrantes in intima rerum, quamcunq; partem primum obviam, aut rapuerint, aut sumpserint suadendam, velut incantatione aut fascino laborantes, facile quibusvis inertibus, ac præsertim vulgo imponunt, linguâ quàm evidenti opere magis clari ac potentiores. Velut olim de *Carneade* prolatum, qui eò ingenii pervenerat, ut pro falso non minus, quàm pro vero, vim eloquentiæ intendere posset, dum serviret causæ, non justitiæ. Qui nullam rem defendit, quam non probârit, nullam oppugnavit, quàm Proteus velut negotiorum, non immutarit, non everterit (ut ait quidam) Huc aprissimè spectat dictum. *Qui non sufficiunt rebus, dictis immorantur, verba objectant, pro realibus: suspensa & quo ducuntur inclinatura, respondentes, imò facile descendunt ad sensus exprobrativos, & expostulationis, quibus res eludere, non justa ratione, expedire, intentio est, alienorum dictorum, fugillatores, captatores, sinistri interpretes, suorum vani ac effusi ostentatores, vel secus prout conducit, astutè, imò otiosè taciturni, aliis relinquentes tædiosos conatus pro bono communi, tum invidiosos sermones, sibi tacita commoda, parumq; sincera suaviloquia.* Talium inquam Oratorum genus, periculosum est in Consiliis, imò ipsa in Republica, quibus præsertim accedit, (velut iam dictum) compositæ suadellæ, & venustuli sermonis philautia, juxta memoriæ felicitatem, in retinenda diversorum authorum argutè dicta, comprobandæ materiæ, qualiter qualiter apta. Namq; magis cogitant, & occupati, quanta venustate in Consilio loquendum, torrente quodam dicendi præditi, & copia, quàm quid in Republica benè agendum. Constat *Pisistratum* Atheniensium Tyrannum, eloquio tantum potuisse, ut

ut eius incantatrice suadâ, populus delinitus, spontè libertatem exuere dulcius haberet, quàm sanctitatem suasionum Solonis, in retinendam comitari, plus æstimando illius astutam eloquentiam, quàm huius rectam prudentiam & virtutem, hinc *Solon*, contra versutiam Tyranni, nihil proficere solus ultra valens, scutum, togam, hastamq; ad fores curiæ deposuit. *O Patria! quàm diu potui, tibi dictis & factis opitulatus sum*, subiungens. Non tam igitur suaviloquium, & composita oratio, vel nimis diserta, quæ plerumq; imponendo, & fallendo servit, quàm dictio brevis, imò fortis & virilis, mentisq; rectum iudicium, proba Consilia facit, ac prodest Civitati. Secus illi Consukorum, nimium officiunt, qui multum facundiâ, tum *authoritate*, vel quidvis agendi artibus, parum pollent iudicio. Talium in numero censentur illi, apud quos, felix promotione causa, non quæ rectior, sed quæ adhæsit menti; prima, in quorum inquam ingeniis, opinionum, ut formarum, primæ tantum impressiones valent, sibi complacent, in suis, nec alienis rectis unquam acquiescunt, eoq; fors causarum apud eos dominatur magis, & vanitas, quàm solidum rei, & iustitiæ; de quibus nihil æquius dixerim, præter quod non nemo, audita sonora admodum, venustaq; luscinia voce, ipsam postea, minutuli, contemnendiq; corporis, nec ideo sperandarum virium conspicatus. *Vox est, prætereaq; nihil, aptè subintulit*; sic isti, præter suaviloquia, nihil ad rem solidi, si non veram bombomachiam ferunt. Imò velut quondam in Alcibiade, multa morum vitia, sub umbra eloquentiæ latuisse, dixit nonnemo. Idem de his aptissimè censi posse, experientia hominum docet.

Tertium genus est: Imperfecti iudicii Scholasticorum. (Stoicos seu Cathedrarios, umbratilesvè ratiocinatores, rectè nonnulli vocant) qui coloratis rationibus, à modica tractis experientia, librorumq; si quos lestitârunt, præceptis, pertinaciter se alle-

gantes, non consulunt rebus, verum potius *Curiositatibus*, & *Subtilitatibus*, imò scrupulis laborant, diversis opinionibus ebrii, nullo ex re & tempore delectu, non Solida, verum sæpius Philosophica, imò quandoq; vana, opinativa, tum affectatis sensiculis & interpretationibus contentiosa, rationis vice, in consilium adducendo. Quemq; in suam sententiam, zelo quodam impertinenti, pertrahere conantes, niq; habeant, absurdè, imò superbè indignabundi, aliorum actiones, ipsi ex quieto, vel otioso corrigere, disponereq; præsumentes, universalialia rerum, vel rationationum, seridè dum apprehendunt, & agere præcupiunt, particularia, quibus summa rerum vertitur, non perpendunt, sed contemnunt, speculativè (ut aiunt) & linguâ quam actione meliores, eoq; hæsitant, aut planè sunt nulli exsequendo, cum dicto illius, bonum ex integra causa, malum fit, ex quoq; defectu, qui plerumq; partus est, exsuperantis Melancholici, tristisvè humoris; unde fortis apprehensionis, & abstractorum, oriuntur morbi, ut etiam in viris prudentibus, non rarè dantur intervalla, malè expositæ mentis, certo hypochondriæ gradu. Hi quidem bona quandoq; fide, sed imperfecto iudicio, sineq; fundamento, dum agunt, non benè concoctis rationibus, se aliosq; decipiunt, rebus plurimum nocentes, si præsertim in opinione hominum ob sanctissimam divitiarum Majestatem, quarum admiratione maximè vulgus capitur, adsit personis autoritas. Ab eo fonte, magno alias Romanorum Civi, datum vitio Catoni. *Cato optimo animo utens, & summa fide, nocet tamen interdum Reipublicæ; dicit enim, tanquam in Platonis schola, non tanquam in Romuli fœce, sententiam.* Prout quoq; Catonifare (sic dicam) volunt, qui specie sinceræ virtutis, tum veritatis promptè sunt molesti, & offendentes, cum quibus ineunt rationem, vel Consilium. Per morositatem, tristemq; rigorem, tum asperitate non acceptabilis

tabilis ingenii, nescientes concivium, amicorumvè studia, lenitate verbi demulcere, vel eludere saltem cum amānitate, si negant justè rem, seu adversantur intentioni, tum desiderio. Unde raros amicos habent imò quos habent, amittunt; æstimati utcunq; non amati; eoq; parum possunt, publicis gerendis officiis, & negotiis, vitio peccantis humoris, vel exasperantis, nec se accommodantis ad tempora ingenii, ineptissimi. Talium igitur Consultorum prudentiam, stultitiæ contubernalē, non ineptè quis vocaverit, & sunt plerumq; intractabili ingenio, disputare, ac fermocinari, quàm consulere valentiores, tempusq; sæpè terunt, *Milium* (velut quidam ait) terebrando, imò sæpius voluntia sectantes, inferunt res, paradoxo propiores, quod ore dicitur, animo non creditur; Scholam, Entia, & ratiocinationem (*discursum* vocant vulgò) redolētes, nō praxim. Unde fiat dicto Senecæ. Quædam inefficacia, & inutilia, ipsa subtilitas facit. Dicam tamen. Intra modestiæ temperamentum, viris literatis, si adsit mens civiliter tractabilis, & practica, dein virtus amoris boni publici, atq; gloriæ, absit autem ambitio, & fallacia, quò plùs literarum habent, eò magis, cœlo velut dati, profunt in commune, & rectissimè dicatur, vir literatus, duplo auctius videt, nec semel prodest. Secùs autem, omnia faciunt, saperdarum illi (nam etiam hos intimare separatim juvat) qui discursu *Hariolationis*, incerti suppositi ac eventus, laborant, *Si non esset hoc, esset illud*. Nescitur quid futurum esset, si fuisset certò autem scitur, bonum esse utcunq; malumvè, dum non factum aliter est. Quales plerumq; ratiocinationum, sunt ad curiositatem, vel ad ostentationem ingenii, tum pro novandarum rerum temeritate, vel contentionis, in materiam, imò quandoq; pro agendi inscitia, nisi certa subsit, ac evidens rebus causa. *Hariolationis* inquam, seu divinationis ratiocinatio ampla quidem, sed incerta est. Præ-

sentia, jamq; transacta, certiora opinativis, & dubiis: Augur an Propheta? Hanispicina, vel Divinatio? spes, desiderium, an ratio certa, multum differunt. *Analogismus* igitur, quod est prudentium, non *Epilogismus*, quod minus peritorum, in Consilium, rationemq; adducere oportet, ac præstat. Idest *Promotheos* esse, non *Epimetheos*, nam hi, ab solo eventu, aut per retrocessum argumentando, stultè res metiuntur.

In Quarto Consultorum genere: ponam *Astutos*, qui suo privato respectu, & commodo totum metiuntur, in tantum bono publico optantes, & Consulentes, quantum ad illos lucri, derivari potest, in turbido (ut aiunt) piscaturi, totam inquam agendi, quâ pollent, prudentiam ad sua commodâ studiaq; referentes, in cætera incurii. Hi verò sunt periculosissimi, si præsertim *audaculi* & *suaviloquio*, tum aucupatâ gaudent popularitate, imò si opinionem boni viri, sibi paravere. Namq; omnibus agere norunt cuniculis. Huc referuntur *adulatores*, quibus, quidquid equû, iniquum, Dominus egerit, sine discrimine boni, pariter laudare luetum, non enim soli mures Arabum odoriferi benè olentia, *Moschum* id est pariunt Principes etiam, suis *Adulatoribus* clientibusq; *thus pedere* vulgari paræmia dicuntur, eoq; vitio adulatorum infatuati, dum sibi videntur boni, se remq; populi, perperam agendo, nunquam corrigendo, facile perdunt. Homines quoq; *latebrose mentis*, & *bilingves*, ad astutorum genus referuntur, qui plerumq; in parvis, fidem sibi præstruunt, ut in post, mercede majore; fallant, non quod naturâ suâ bonum est, verum quod præcupiunt, & optant, bonum studiosè vocantes, facileq; pro astutia quibusvis imponentes.

Quintum genus est, merè Politicorum. Nè *Cacopolíticos* dicam, qui totam ratioeinationem, studiumq; etsi ad bonum commune conferant, meris tamen è *Machiavelli* Schola, deceptionibus, sine æquo, & justo, consilia referta habent. Actionibus argutuli.

gutuli. *Malum bonum, & bonum malum*, prout conducit, vocando; atq; omnia interquendo, pro arbitrio, præsertim si palli-um pietatis, bonæq; virtutis, falso assumpsere, in deceptionem. Tales læta quidem exordia ferunt, speciosis in apparentiam laborantes, sed tristem experiuntur eventum. Namq; Deus, falsis omninò adversatur. Dicam adhuc imò. Libenter non raro tales, bonum quid fieri volunt, modò extra sui periculum, alienò labore, impensâ, tum invidiâ, ipsi otiosi ex occulto com-oda captantes sibi; periculum agendi, reiicientes in alios aut à proprio metu, aut quod pejus, fortè ab astutia, velut commu- niter, alterius periculo, audaces nimium fumus consulendo, urgendoq; secus, lenti & trepidantes nostro; dum inquam com- modum ad se, labor exequendi, damnum dedecus, molestiaq; pro adverso pertinet ad alios. Ad horum consilia [velut in- quit nonnemo argutè] Phalaris cruentior esset, Nero impurior, Tiberius callidior, Tarquinius superbior.

Ad sextum genus Consultorum, referuntur molles, seu meticu- losi, eoq; Irresoluti, Ambigui Consilioq; pendentes. Qui recta pro- posita dum habent, sed intra fortitudinis animi defectum. Specie cuiusdam recti, pacatoris & honesti præsertim, dum in astutos, & audaces suasores, flagitatoresvè inciderint, virtutis, quieto- rumq; in speciem, facile imponi sibi patiuntur, innocenti magis, ac simplici, quàm prudenti & perspicaci conscientia, tum assertione utentes; in otio, quàm negotio, per pacata, quàm intricata, vel difficilia, meliores; ut dum à virtutis & iustitia orbita, recedere verètur, magis impingât, decernedi, cōsulēdi agendiq; injustitiā. Ta- les plerumq; parvis pro respectibus, plena scrupulis consilia ferunt, explicare semet non valentes, de sententia dimoveri fa- ciles. Dum obtegunt formidinem, dissuadendo, quàm suadendo aptiores, imò ingenio valentiores, quàm animo. Unde volen-
tium

tium sub specie, libenter aucupantur excusandi causas, inq; alios culpam transferendi, de non facto, vel non faciendo, verbis facta, habentes contraria. Huc proximè spectant *Queruli* qui, nisi longa *lamenta* consilio ferunt, parum rei. *Pedariæ* aptiores ideo sententiæ. Etiam referuntur *pigri*, ac *desides*, qui tædio novæ curæ, veteribus quomocunq; se habeant, persistentes, atq; contenti, pro *pigritia*, licet posse fieri *melioribus*, vel quia, specie capiendi *ulterioris Consilii*, differunt. Huc itidem pertinent, *titulum justitiæ vel pietatis, inordinatè rebus usurpantes*. De quibus acutissimè *Poloni*. *W sukience sprawiedliwosci, Nabozestwa, y pokory, bywaia czasem dokuczliwe, nieczemne y niepotrzebne Dziwy.*

Dicam universim, *ingenia mollia*, parùm esse utilia rebus & negotiis, eoq; ut *intractabilia*, sunt necesse vitanda, nam fastidiunt faciliè totum, de occasionibus minimis. Remedii tum suasionis tales hominum sunt impatientes, undè velitantur verbis pertinaces, eligentes damnum promptius, aut quidvis pejus, modò nè tangerent, vel tangerentur in eo, quod semel exhorruere fastidivereq; magnum, & est immedicabile animi vitium *mollities*, promptè confunditur, hæretq; in feriis, cùm maxime progrediendum opus habet, in propriis inquam, se ipsam otiosè conficit, jam in alienis querulando, satagendo, specie compatiens bonitatis, molestiam importunè facit. Igitur velut *adagio communi*, imperfectis medicis remedii sub titulo impunè occidere, sic istis, specie recti, nocere importunè licet.

Septimum genus est. Temerariorum, seu *Audaculos*, animi impotentes, tum *Presumptuosos* vocavero, dum sunt præsertim, ad quasq; res celeriter percipiendas, agendasq; naturâ incitati ac prompti. Qui utunq; prudentes, tamen inconsulto animi impetu, luxuriaq; ingenii obcecati, parvo motivo, & occasione, pro super-

pro superabundanti, fiducia sui, non expensis rei fundamentis, tum multos successus sibi ex vano pollicentur, si præsertim ex anteaçto casu, quidpiam successit, eoq, insolentiores, & irrequieti, supra res semet statuunt, ostentati factorum suorum *quinduplicatores*, superbi ac feroces, quasi Cælum pollice tangant, totumq; pro arbitrio fiat, dum volunt; ventos captantes, tumidis opinionibus infatuati, ut se aliosq; pascant inanibus. Velut ille, de quo Ironica Hyperbole prolatum: *Spiritu deflavit legiones.* Tum de altero, qui pede pulsaturum se terram dictitabat, ut prodirent armatorum agmina. Hi ergò quantum opibus & potentiâ, tantum se de iudicio aliis antecellere, sibi videntur, quod est diversissimum esse, aut videri; unde, irritant res veriùs atq; confundunt materias hominesq; inquietant, quàm componunt, magnis præmiis, bullatas ferentes nugas, incipiendo, quàm perficiendo, aptiores, multũ strepitus habètes, parũ rei, dictis pompatici, rerum vani, unde verè dictum. *Temeritas inimica Consilio.* Imò rectè consulentibus, sunt tales impedimento; recta, consilia, subsannationibus, tortuosisq; jocis, vel argumentatiunculis, imò supervacaneorum illationibus eludentes, odicaces, & obstrepentes captionibus verborum, & strophis laborant rerum contemptores, inq; caput, bonorum hostes. Huc quoq; referuntur Consultores Ignei. (*Lege operâ non damnandâ lib. 1. Militarium Andree Maximihani Fredro, Puncto VIII.*) Etiam illi huc referri possunt, de quibus vulgo dictum. Audaces lauti, liberales, sed in alieno, suo periculo, tum labore, suâq; impensâ, tardiores. Vidi, & miratus sum sæpè virum, ignavi operis, & Heroicæ sententiæ, verbigerari, quàm agere potentiorum. Recta dicunt multi, faciunt obliqua, & non rarò succedunt, ut plerumq; intra suavitatem deceptionis exercita, proq; Cacopolitiâ, sæculi, felix exitu, temeritas est. In eodem genere reponentur. *Præservidi*
len-

lentiorum ignari, vel oſores, moræ impatientes, proq; habendis non cenſentes, quæ expectatione fiunt, aut generantur, ſed properantia placet. Ejuldem claffis habendi ſunt, curioſis opinio- nibus infatuati, ſuſpicaces, tum ſuperfluâ Sagacitate obſitum in- genium habentes, quibus dum inquam ſatis indagando, eoq; non finiunt, ſed in ambiguis relinquunt negotia, ad periculum in pejus irritandi, ſi præſertim *moveant, non movenda.*

Stupidos. Oſtavo loco ponam, qui abſq; ulla rerum pe- ritia, mera tantum præſumptione, animiq; paſſionibus laboran- tes, in quævis ſe importunè ingerunt, vel ruunt, faceſcentes ne- gotium, omniaq; ſua turbantes, pariter & aliena, præter amen- tiam & furorem, quibus prævalent melioris Conſilii grande va- cuum; eoq; *Temerarij* ſunt adhuc pejores, ineſt namq; ſæpius il- lis, properum & inconſultum velle, tum affinis ſtultitiæ, pertina- cia, dum præſertim affectatè, magis ſerii videri volunt ipſo Catone, ut nihil rectum, niſi quod egerint ipſi, arbitrentur, velut noctuæ ſuum fatum pulcherrimum putantes; Pallio, bar- baq; tenus Senatores, laborantes morbo, qui opus habet ellebo- ro. Velut quidam, de inertia vulgi, non imperitè; ſic de ſtu- pido quovis dixerim, ſi quidpiam rectè ſtatuit, caſu facit, non ratione, vel conſilio. Agere ſua neſciunt, aliena præpediunt ut- cunq; tolerandi, ſi rectè Conſultorum forent patientiores.

Miſtos. Nono loco omittamne? minime. In quos ſæ- pius incurras, dum hoc illòve, magis aut minùs participant ex genere. Cautè potiùs habendos, quàm contemnendos ſuaſerim niſi fortè pejora, præponderent. Miſtorum verò genus eſt, omnium latiffimum. Huc præcipuè referuntur Heteroclitij, Conſuſi, tum Inconſtantes etiam *Phantaſtici.*

Decimum demum Conſultorum genus eſt. *Rationabilium,* qui ex fundamentis ſtatùs, cumq; juſtitia, & exequendi poſſi- bilitate

bilitate, rerum initia medium finem, expendentēs, *fortes animo*,
 & constantes. Per bellica, pertogata, periti, harmonicè causas
 concordant, *intra suavitatem agendi*, cumq; Dei gloria habere
 volunt, non multis verbis pauca, sed paucis dicenlo multa, ve-
 lut plura experimentis reservantes, ad faciendum, quàm ad di-
 cendum promptiores, recti consilii authores, & executores, non
 intra nuda vota, sed *activè*, non inquam in *speculatione*, aut *sup-*
positivè, verùm simul, junctimq; practicè, oblata præsertim casu,
 vertendo in Consilium. Nec velut ingentes Machinæ, tardo
 motu, sed promptè *dum opus*, & velut sub activa manu, consili-
 um habendo, unde perfectissimi consulendo, si præsertim, non
 sui unius privatum, sed publicum respiciunt commodum, nec
 ad gratiam consultantium, sed æqui, honestiq; se componunt,
 ad naturam. Verbo dicam. Negotia, stabiliunt optimè, qui
 librant res ex adverso, malè secus, qui metiuntur ex prospero,
 atq; optato, veri Consiliorum *Promothei*, longo, profundoq; ad-
 vertentes futura, prospectu, conjecturis sagacissimi, suasionis
 inquam, & consilii, procul ambagibus digitò velut, dum ipsam
 tangunt, & præmonstrant medullam. Non igitur desiderium
 sit Consultoris, ante rationem. Illi quoq; in ordine bonorum
 Consulorum, ponuntur, qui apti ad inveniendum, & consulen-
 dum, licet non valeant ad exequendum; rarissimi enim qui
 possint utrumq;. Imò multi, mente rem comprehendunt perfe-
 ctissimè, & prout fieri debeat consilium, defectu eloquii tamen,
 vel quia quarundam personarum respectibus laborant, narrare,
 quæ animo concepère, non possunt, ideoq; publicè tacent, ve-
 rùm in privato, spontè lacescendi, dando perambages, loquen-
 di & hæsitandi, ingenuam facultatem, vel per interpositas per-
 sonis explorando; suggerunt enim opportuna, sunt itidem, qui,
 res quidem, ut apparet, novas & difficiles consulendo proponunt.

quæ tamen pro magnitudine animi consulentium, faciles videntur, ut sunt profectò, paria media habentibus, & audentibus, licet parùm elatis ad gloriam, minuscq; practicis mentibus, impossibiles, audiendo, censeantur.

Nec desunt (inquam clariùs) qui promptiores consulendo, quàm agendo, & *dirigendo*, melius efficaciusq; valentes, quàm *operando*; tum in *alienis*, quàm suorum amore nimio, eoq; respectu ligati, vel distracti, in *propriis*. Secus alii, faciliùs rectiusq; agunt, quàm consulunt. Dantur item, qui alieno ductu, magis clari, ac meliores, quàm suo. Reliqui dein, sua nisi exequi sciunt, alienis velut impediti, & inertes, magnis inquam negotiis, & difficilibus, erecti & expediti, nè intercipientur, seriò apprehendunt agenda, luperantq; felices, in parvis hærentes, idèd fortè, quia pro vastitate animi, vel pro superbia parvipendunt, neglectim transmittentes, quasi faciliter, dum voluerint pro arbitrio, totum executuri. Deniq; nonnulli, specie defecationis Consilij, res exequendas perpetuò differunt, cunctantur, hærent, similes serotinis arborum fructibus, profundiore autumno, geluq; interceptis, antequam maturuerint. Vel secùs, præcociter aggrediendo, negotia, corrumpunt veriùs, quàm assequuntur, imò evanescere faciunt, antequam executioni parentur, spes umbramq; captantes, pro corpore, velut ardentes desiderio aucupes, retia citiùs attrahentes, quàm aves captu faciliores, fuerint inelcatæ.

Huc quoq; referam, *Ingenia mediocria*, quæ *Lare haud procul*, & in quieto tantùm *bona*, in remotiora patentiorave, dum sit epicum inter, plùs requisitorum in varia poscunt, hebescunt, faciè, deficiunt, & animi pro mollitie, tum superfluâ verecundiâ, confunduntur, velut de quodam equorum genere, lepidè argutantur Poloni. *Kon mieyscowy, nie na daleko, ale koto domu dobry.* defectu virium per ætatem.

Tamen

Tamen prudentibus etiam, sobriis, rectisq; Consultoribus, in Republica, præsertim populari, quæ utcuq; inclinavit, ad corruptionem, vix consilia succedunt, cum ordini faciendo, errores, aut defectus quosdam, prius corrigere, imò, in vitia pugnare, (dum præsertim, non unctiōe, verum sectione, quibusdam in vulneribus curandis, laborandum, nè sincera partes trahantur) eoq; offendere aliquos ad disgratiam, necessum habent. Quod non aptè fiat, nisi multa (consultentes) comitetur in obtinendum autoritas, à numero clientum, imò *ab honestis opibus, eorumq; usu*, & quæ ex claritate nominis, perfectæq; virtutis, cum quadam occulta vi *cōductivi* consilii, perurgendo, valent. Multum igitur, (ut obiter dictum sit) rectum inter, malumvè Consultorem interest, prout *intra fortitudinem animi*, non malit publicum malum, quàm perdere, amicorum, in quibus aliquid pro Republica, requirendum est, respectum, vel præpotentum favorem, posthabendo amorem recti, modo gratia, reticendo vera, suavia suggerendo in speciem, paretur amici. In quem scopulum, alioquin recta Consultorum sæpius illiduntur ingenia; molestis verò, arduisq; rebus, ac temporibus, audacia pro prudentia sæpius est, metus & scrupuli, ex malè consulto veniunt. Imò civibus rectis, faciendum quandoq; necesse, velut cautis vigilibus castrorum suetum, qui proximo sub hoste, malunt acclamare, quosvis notos, & innocentes, quàm ut negligerenter omittant, suspectos, & in periculum venientes.

Hinc, facile assequere, cur horum, illorumvè consulta, succedant? quare item non? sed plerumq; ut ille ait. *Sæpius mala, quàm bona Consilia eveniunt, dum plerumq; res, fortuna pro libidine sua magis, quàm ex vero agitat.* Verùm Catholico sensu, loqui præstat, atq; modo. Sæpe Deus permittit, ut eveniant rectè agentibus, adversa, malis in pœnam, bonorum verò constantia in exercitium, & probationem. Dddz Cef.

Cessare debui, sed opportunè in materia consultandi, non omittam dicendum. Licet si habeatur unus altervè, summæ vir in Consilium prudentiæ, conducere nihilominus majori, delectui consiliorum habendo, simul plures adhibere in Consilium, purior enim illa sine nube mens (verba sunt Justî Lipsii) non semper adest cuiq; præsto, ut nonnunquam prudentiorum, fatiscant, lassentur, ac titubent consilia, hinc falli, paucum intra consultantium numerum sit necesse. Deinde si isti nimium æstimati, suos privatos, odii commodi, amoris, abeunt post respectus, imò si valeant in civilibus, trepident verò & nullo sint judicio, in bellicis, certè, ut purpuram conferendo purpuræ, multorum intra consilia, faciliè secernantur.

Quoniam de ingeniis res est, non impertinentèr apposuerò. Eam nunc passim, ingeniorum atq; sæculi, subesse labem, nè dicam vertiginem, dum quidam eò Insolentiæ, ac præsumptionis opinionum sunt provecti, ut nisi novitatibus cum delectantur, contemptam illorum prudentiam putent, qui ultra civilium rerum scientiam, curiositatem quæstionibus non ludunt nec lasciviant, veri sub nomine, fœmenta ipsi venditantes. Arrepta videlicet, quacunq; probabilitate, & alicuius rantiunculæ supposito, propioribus non contenti, hæc aut illa, inferunt insolenter, turrim Babel, in opinionis moliendo superbiam, velut quidam nuper, tubi optici errore verius, quàm favore pro tanta Cœlorum distantia imaginibus ludentis, cum à quarto miliari nostrate, faciei lineamenta, notusnè, an ignotus? homo veniat, discernere minimè possint, ridendum in modum, in millionibus milliarium decepti, & decernentes, quasi literario quodam furore correpti, cælum ipsum pugnaci & absurda opinione, invasère mundos novos, & incognitos, singulis astris affingentes, imò saxa, valles, arbores, montes, aquas, homines, reptilia quoq; stellis inesse, ut infalli-

bili oculo denotantes, dum suæ curiositati credere, tuboq; malunt, quàm convenientiæ, tum rationi. Ut facilius concesserim, inesse aliquid astris, extra captum nostrum, novæ, supra elementaria, materiæ, & pro voluntate omnipotentis opificis, effectuum, non ut certò, hæc aut illa, mundosq; novos possimus appellare; ipsa coruscatione, scintillationeq; astrorum quæ tam lucida flammeaq; nec suo, nec percusso lumine, terræ limosæ, perque varia herbarum, virgultorum, montium, vallium, sylvarum aspera. Superficietenus hyssidæ, lanuginosæ, inæquali, atq; impolitæ, potest inesse, diversum quid testante. Si igitur aliqua stellarum, in periferia circuli huius universi, posita, separatum in se mundum caperet, incomparabiliter ille minor, eoq; diversimodæ naturæ deberet haberi, dum quævis stella, sibi ipsa esset mundus, & planetæ. Quodsi Deus, magnificando nomini suæ cteationis, revelavit nobis, supra sphæras cœlestes, existentiam Angelorum, cur nos celaret de inferioribus? si quæ peculiare, Empyreum Cœlum intra, inessent astris, rationabiles, irrationabilesvè creaturæ, aut qua parte, Deum Creatorem suum, nobis in exemplum venerentur, eiusq; subsint ordini, tot absurdis, unde provenientibus, quot dantur, tam inanum propositiones, cum potius omnia, quæcunq; stellarum, aut qualitercunq; videmus, adhanc unicam, eiusdem *cui insistimus centri*, machinam pertinere, partesq; illius esse, velut in gratiam huius creatas, fateri necesse, vel quæ similia curiositatum, scientiarum; pervaria, sunt monstra. Ipsi potius pueriliter stulti, ludicris velut crepundiis illecti, & inhærentes, pertinentium, ac dudum partorum, eoq; velut contemptibilium neglectores, prout sæpius inest ambitio ingenii humani, libentius obscura credendi, seu indagandi, seu aliis proponendi, ut merces quædā inanes, solo artificii, vel novitatis fuco, emptoribus imponentes.

Imò

Imò dixero, cùm indagant studiosè nova, pridem vulgatorum, non satis sunt gnari, morbo curiositatis, & argutandi laborantes. Insistendo inquam approbandoq; non quàm solida opinio, vel iaventum, sed quàm novum, non quàm necessarium, sed quàm subtile, licet rei nihil, præter verborum & disquirendi, ferat inania. Quæ stabilioris, imò perfectioris sit ingenii, contempsisse, quàm scire, nec loqui, verùm tacere. Talia igitur ingenia, scholis, Regno, statibus, *Religioni*, sunt periculosissima namq; opinionis, altioris pro superbia, iisdem nunquam subsistentes se primū, dein alios, mox urbes, Regna *sacra* humana inquā Divināq; novitatibus turbant, confundunt, seditionū Civilium Incensores, authores hæresum, inq; Atheismum, nunquam sibi satisfaciētes, propensissimi, vacerræ commodissimæ includendi, qui sapientum sub nomine, insaniunt, dum inquam pro mentis levitate, facile obversantur illis, vanæ curiositatis spectra. Dicam imò, compassione verius pro morbo ingenii, præstantiore hominis parte, laborantes, quàm laude digniores. Hic opportunum occurrit, dictum Senecæ. *Plus vulgus sapit, quia tantum, quantum opus est sapit. &c. Etiam Studiorum intemperantiā laboramus, non vitæ, sed scholæ, discimus.* Studiis inquam, vitam condientes, ad imitationem verius, quàm ad eruditionem. Nihil vanæ curiositati, nihil malignitati, nihil nostræ lingvæ inaccessum. Subjunxeri n adhuc, velut insolentibus profusione Dominis, adblandientes culinæ Magistri, curiosa intentione ciborum, placere contendunt, quos non tam stomachi commodum, solidum nutrimenti, aut sympathia sanitatis, vel utilitas, verùm sola novitas, ac pretium, deceptorius sapor, formaq; commendant, sic nonnulli saperdarum, subtilitatis ingenii, ac eruditionis famam, commodissimè tunc sibi parari arbitrantur, quò magis ardent, dudum usurpata, vel scita, objecta novitate oppugnent. Sibilis potius, & contemptu, quàm ratiocinando, pervincenda,
vel

vel explodenda est, talis scientia, cui totum demas, si detrahas prudentiæ nomen, & insaniam; quidquid enim stultum, modò argutum, mente conceperint, quidquid religioni, dudumq; usurpatis injuriis, si novum, non dubitant appellare prudentiam. Felix cui ad licita & necessaria ingenium, nec in mendaces disciplinas, vel studia, quæ obtruduntur pro virtutibus, ambitiosè extenditur. Opportuna scire, vera, solaq; prudentia est; secus, utilius quædam nesciantur: verùm hæc superfluatorum indagandi curiositas, tam altas nonnullibi egit radices, ut hodieq; extirpari nequeat, suavissimo quodam delirio, in id vanitatis, applaudente.

Nescio, an ad contextum, certè moniti ad opportunitatem, neq; materiam extra, quod appono. Esse rectiora ut plurimùm eorum ingenia, qui pro candore festivæ mentis, abundantiaq; cordis (velut aiunt) in facilitatem verborum & sermonis inclinantes, proferunt nonnunquam, vel potius illis ab inanimentadvertentia, elabuntur, quæ videntur importuna, & à severioribus ingeniis, meritiò conservanda, quàm illorum, qui continuam gravitatem, affectantes, nisi composita, & præmeditata, loqui conantur, agendo magis fortè pro artificio, quàm pro ingenuitate; ut illi priores, si levitatis actum, exercere videantur, hi propiùs hypocritarum, plus astutiæ quàm prudentiæ habentes, illi minùs considerati, imò verbo præproperi audiunt, hi parùm sinceri, privatipetæ, si non fraudulentis, aut seriò mali, certò certiùs tamen superbi, hos inquam maximè caveas, illos minùs, dum proximiores rectæ virtuti. Utiq; morum amœnitas, si tamen moderata, ac levitatem, cæteraq; vitiorum inclinans, non excludit, prudentiam, sed nimiam tantùm arcet severitatem. Nemo per omnia perfectus est, illud modo librandum, ac pensandum, quod rebus, hominibusq; haud multum obesse potest, non enim possibile, ut per omnia proficit. Mi-

Minimè superfluum adhuc, quod superaddo. Dari nonnullorum ingenia, eorumq; facta, quæ, velut crassa Minervâ, tum rudi manu exstructæ in speciem moles, à longè utcunq; magnificum ostentant artificis laborem, è proximo autem, penitus introspicientibus, ut nullius artis, nec duraturam ferentes ætatem, arguantur, contemnuntur. Alia dein, artificiosissimis aurifabrorum similia Cimeliis, quæ nisi ab intelligentibus è proximo, examine artis diutino, laudantur simul, & immensum æstimantur. Huc spectat dictum. *Sonum vacuis, solidis pondus inesse.* Tum illud Polonium, super vesicam inflatione tumidam, superscriptum. *Ogromne nic.* Nec non aliud. *Droßsy fune safranu, nizell woç siana,* pretium non magnitudinem pensantibus. Antequam igitur, aliquem hominem, aut consiliarium egregium, seu virum probum utilemq; rebus definias, scire prius interest, utrum illum, superficietenus *Arithmeticè* pensaveris, cupiasvè, à fortunarum numero & pretio, seu *Geographicè* à latifundiis, & *Extensivè*, vel *Mathematicè*, à statura decore proportionata, seu etiam *Rhetoricè* à prompta & fascinante facundia. Vel *Scholasticè* à speculativa curiositatum, & argutandi super quavis re promptitudine, cathedraria fronte, & iudicio, *Toga pompatica*, tristibusvè studiis. An *Civiliter*, seu (quod aiunt) *Aulicè*, ab ameno, tum liberali convivio, munificencia, comitate, splendido apparatu, vel etiam *Physiologicè*, à forma, ætate, vigore. *Intensivè*. An per intrinseca virtutum, *Politicè*, *Togatè*, *Sagatè*, *Juridicè*, *Oeconomicè*, *Activè* seu *Negativè*. An etiam *Ethicè* & *Moraliter*, deniq; (à quo proximam perfectionem hominum virtus, reliq; capiunt) *Theologicè* intra Dei, & proximorum amorem &c. idq; an *per omnia* simul, vel *partes per aliquas* tantum, sit aliquis bonus. Multum item interest, utrum aliquis *Theologicè* Dives, Orator, Doctus & prudens, Aulicus & Civilis, Politi-

Politicus, Senator, Miles, Juridicus, Oeconomus, activus, & Negotiator, etiam virtuosus. An verò (non ex lege recti, ad Deum directà) *Moraliter suoq; commodo (fas, nefas) tantum.*

Quibus omnibus, rectorum obliquorumq; ingeniorum lectis indicis, quidni audacter statuas? multos haberi prudentes, & parum esse prudentes. Plerosq; vocari Consiliarios, vel Senatores, & paucos esse Consiliarios, ac Senatores. Velut statux fori, decus Urbi, ex situ & numero, non à propria ferentes arte, tum ingenio, artificis industria metalliq; pretio, fortè nobiles, non sua. Æstimandi perpetuò, præstantq; illi, velut Hercules apud Euripidem, qui, *inanium rudis præstans maximis.* Reprehendendi secus Consiliariorum, vel Civium illi, in quibus pulchras togas, exquisita cænarum ingenia, & hospitalitatem, festivos jocos, tum curiosa suaviloquia, & opes, nudaq; Stemmata, vel deniq; grave supercilium, aut quidvis aliud prius, quàm Consilium pace, bello, rectumq; publici boni studium, pensaveris.

De Responsis Negativis.

Negatio seu Refutatio, Dissensus, vel Improbatio in idem ferè coincidunt, ad universalem ideò regulam, revocanda, & cautionem. Videlicet. Si responsum ità formetur, ut negatio, sine actione sit offensæ, retineat amicitiam, vel gratiam, nec inimicitiam paret, si prudenter, si intra suavitatem verborum, & *excusanti, quàm recusanti, vel neganti sis propior, dum improbaveris.* Si natura causæ, aut impossibilitas exequendi, excludat illationem, non ipsa negatio, nec is qui petitur. Ut inquam intra amicitiam, & suavitatem responsi, frontiq; amantitatem fiat, non tristitiam, vel odium. Non item arguendo, exprobrando, vel asperè sed dissimulanter, intraq; familiaritatem verbi, negativa, seu dissua-

Ece

sio

sio veriùs, ut formetur, per impossibilitatem exequendi, per legem, per Conscientiam, per naturam ipsius causæ, per circumstantias rerum, vel prout dissuadendi modi, ex contraria probationum, suasionumq; materia, formantur, quàm ut sit per morositatem repulsæ. Non præterea rem, aut personas, sed modum, tempusq; ipsum incusabis, differes, improbabis, opportuniorum ab expectatione, intraq; promptitudinis suæ, in post obligationem. Possè utiq; salvâ gratiâ petentis, aut inferentis, justitiam suæ negationis, acceptari. Nec impromptum debere vocari, qui non sit effector impossibilium, non odit ideo petentem, qui non amat aut cupit, suam negantis injuriam. Nec ideo damnat causam alterius, qui propriam non dedignatur. Non est impugnator alieni, qui tuitor est sui, nec illusio, sed injuriæ repulsio. Aliquando non rectè vocaveris nolle, sed impotentium virium, aut fortunæ, vel potius dicas exequendi *impossibilitatem*. Nec lædi auctoritatem petentis, aut honorem, sed quandoq; suum non debere excludi, vel deprimi. Amare se petentem, non tamen ideo, partes resq; suas debere odisse. Nec deniq; offensor personarum qui amator legis justitiæ, & illator veritatis, nè quod in gratiam unius permittendum, cum alterius injuria, præsertim verò, publici boni, eoq; omnium, sit conjunctum. Tum nè unidando, plures *Comparatione* non obtenti, vel secus accepti, offendantur invidiâ. Possè conservari amicitiam potentis, simulq; Deum & conscientiam non lædi. In aliquibus negotiationibus, non eius rei, tantùm, intuitus habendus est, ut evitetur injuria, tum læsio amici, sed quoq; nè spontè, admittatur offensio nostra. Æquum est non offendi amicum, nostra quoq; ad eandem revocari possè, vel deberi æquitatem. Debere nos quærere partis alterius favorem, neq; post habere amicitiam, ita tamen, si non quæritur, saltem nè per contemptum conculca-

ta habeatur etiam nostra. Is demum res componit, vel concordat pro iustitia, tunc assequitur pro facilitate, qui utriusque partis intuitu, velut in statera appendit rationes; nè secus faciendo, incurrat imperfecti medici errorem, qui forte, ebullientis sanguinis, hepatisque inflammationem temperaturus, non apto Pharmacorum usu stomachi suffocavit naturalem calorem, minus nocumenti negligendo, quam intulisset iuvaminis ineptam curationem adhibendo. Si pro hac parte loquendo, alterius sequitur offensio, verum quoque reticendo, ingens huius ponitur damnum, dolor, vel iactura, nè facile post occasionem intermissam, reparanda. Haud æquum est, succensere hominum perspicaciae, tum cautioni, verum item incurium neque circumspectum fieri, optare, ac velut stipitem malle. Fallò comitas vel humanitas putatur, proprii honoris neglectus aut vilitas, debitaque rei tum juris desertio. Nemo utique tenetur spontè sibi esse injurius. Alia est Temerariorum, nihilvè pensi habentium, atque alia virorum prudentium tractandi ratio, illud igitur interest quo loco reponamur. Nihil se absonum à iustitia inferre, nec proinde trahi debere, impetentis, vel asserentis offensam. Ipsa scripturà, *nisi rationabile obsequium*, non cæco id est factum affectu, citraque regulam requirente. Dein laudari poterit æquanimitas, modestia, & prudentia inferentis, vel quæ his similia, leniendis animis & ornandæ rei, occurrunt reperta. *Negatio enim mollibus vestita verbis, gratior est tristi, morosaque largitione.* Et quod oraculi vice habebis alterum. *Agendi nescius, animi impotens, & amicorum inops, suaviter negandi, qui non novit artem.* Prudentis igitur est amici, vel Principis, ni satisfactione, facto idest, ac præstito, respondeat petentibus, audiendi saltem patientiâ, tum suavitate responsi, rationeque sufficienti, res emollire, non ut severitate verborum, jussorum tristiciâ, oppositu authoritatis, in

obsequendi necessitatem, vel petitorum superbâ temerariâq; repulsâ, malè habeantur, in exacerbationem. Nisi amicum paraveris, annuendo, saltem morositate verbi, tum repulsâ, inimicum non facere prodest, verùm potiùs intra venustam Civilitatem responsi, adiiciendum. Rem quidem natura sui esse utcunq; permixibilem, nisi foret mali exempli, & in ulteriora consequentiæ, tum si debitâ ageretur viâ, etiam pro tempore, vel circumstantiis, fortè satiùs, ideò differendam, ulteriori potentis, annuentisve deliberationi. Non omnia esse conducibilia, quæ sapida, non æq; bona, prout oculis grata, velut argutè Poloni. *Grzybki smaczne, ale nie ze wszytkim zdrowe.*

Tandem de quibusvis *Responsis*, aut *Compellationibus*, non verbalibus modò, sed scriptis præsertim, quæ negari nisi per interpretatum possint, apposui. Præstare generalibus terminis, sine exaggeratione rerum particularium, & circumstantiarum, eas formari dariq; nedum negotium stabilire in rem tuam contendis, eò magis destruas, quo plura verba dederis, interpretantium subtilitatibus, præter loquentis intentionem, astutè torquenda, ventilanda, malitiosè per imputatum, quod non cogitasti, arguenda, subsumenda, neq; satis cauta, licet cautissimè meditata, irritando in peius negotio, quod firmandum vel emolliendum, verbo contendisti. Quæ omnia breviloquentia evitare facit, verborum in angusto, & modico, neq; de eo, quod nihil dictum, excusatione opus habet. Plus autem verborum, plus interpretationis.

De LEGATIONIBUS

NON extra materiam suasionum, sed imò intra eandem Legationes statuuntur. Quisquis enim, aut quacunq; ex cau-
sa

sa mittit, vel mittitur, petendo, exoptulando, minitendo, iubendo, vetando, amicitiae vel offensae studio, multa ratione, in obtinendum, suadendo laborat.

Duplices autem legationes sunt tituli. Quae intra Regnum. Vel Quae ad *Exteros*.

Intra Regnum fiunt in materiis bonum Commune concernentibus, nomine Regis ad Provincias, seu *Palatinatus*, vel Provinciarum ad Regem, vel reciprocè, nomine unius Provinciae, ad alteram, quae commodissime municipalium Legationum nomine indigitari possunt, licet ritu, rationeq, solemniter mittantur.

De Legationibus Regis Nomine ad Nobilitatem.

SI Rex, mittat Oratores in Provincias, petendo aliquid, vel convocaturus Comitia, proponit plerumq; *Palatinatibus*, quae concernunt statum, tam ab interno, quam ab externo, vel adveniendi malo, necessitates videlicet Regni, circa subsidia aerarii, armorum, circa fœdera, movendum bellum, vel stabiliendam pacem. Dein circa ordinem domesticum, Leges, Justitiam, vel quidquid in considerationem, venire potest particulatim universim.

Quidquid igitur tractandum venerit. Laudabit Orator vigilantiam Regis, & infractos labores, promovendis bono publico, imò praevidendis, nè quid fiat in adversum, quod exaggerabitur, intra incusationem temporum adversorum, adiiciendo gratulationem, quod Respublica promptam habeat in subsidia Nobilitatem, à majoribus accepta libertate, quam in dies promoveri cupit, pulchro concentu, & harmonia, res conciliando, intra generosam dicendi veritatem, & deforme obsequium,
imò in-

imò intra promptam obedientiam, atq; non insolentem, sed bene regulatam libertatem &c.

Tum exponet puncta, nomine Regis promovenda.

Dein, ex antedictis, juxta materiam proponendorum, confirmabit rationibus necessitatem exequendi ab honesto, utili, glorioso, ex fontibus Probationum (Cap. 7.) deducendo, & quod super omnia valet, pro amore suæ Patriæ, sponte factum iri, non dubitaturus. Etsi enim quædam, visu gravia, tamen promptitudine amoris, erga Patriam, dulcescere, bono communi emerfuro, pensanda. Secus (ni fiat) pericula, vel damna secutura in publicum proponentur &c.

Demum Adhortabitur ad amorem Patriæ, utq; optimi Regis, omnibus bene volentis, proposita in medium, sine diffidentia scrupulo, sed imò, velut optimi filii, à bono Parente accipiant, ac lubenter sequantur. Rectè facti bona, ad se pertinentia, prout secus, emerfuri damna mali, ex non facto non ad alios itidem perventura, arbitraturi. Interim appreciatione futurorum, à felici successu, rem apte finiet, atq; voto.

Responsio Nobilitatis Nomine.

Fatebitur Orator, ac enumerabit, Principe dignas in Rege suo virtutes, vigilantiam, providentiam, fortitudinem, infractum inadversis animum &c. acta vitamq; Principis, laudatissime perstringendo. Hinc paratam promptitudinem Nobilitatis in acceptanda boni Regis placita, deducet; vel prout occasio & natura, per Historias, & Politicorum observationes, in rebus suæ Patriæ, tum legibus versato, materiam subministrabit, nunquam recedendo à sensibus verbisq; submissionis.

-di omi

Si

Si igitur consensura est Nobilitas, Æquitatem propositi-
onis Regiæ, deducet à necessario, Utili, Honesto &c. vel secus
ni fiat, deducendo à periculoso. Tum modum & media exe-
quendi, recensabit. Obtemperare se, authoritati boni Princi-
pis, eoq; magis, dum æqua suaderentur.

Si verò negativum responsum formetur, Excusabit rem,
ab impossibili, tum ex vi legum, & libertatis, quæ duris propositi-
onibus, minimè assueta, mellioribus nisi vadere prompta pas-
sibus. Non se eorum populorum, incensu haberi, qui falsò, no-
mina libertatis, usurpant sibi eius vera bona fructusq; ac proin-
de, pretium ignorantes, sed velut clitellaria jumenta vel mali,
quidquid imposueris, vehunt, verum, prout in æqua, & debi-
tè exequenda est, ac fuit Nobilitas parata, sic à gravibus, cru-
dis & inconvenientibus, mandatis, titulo deformis servitutis,
eam abhorrere. Deindè excusabit ac petet, nè Rex Negatione
offendatur, utiq; rectè concordari posse obedientiam erga Prin-
cipem, cum amore libertatis, & legum. Amare se Principem,
nec ideo libertatem odisse, aut secus, cum amantur rectè insti-
tuta, & leges, ideo non exui obedientiam erga Regem &c. Ve-
lut habes retro in Responsis Negativis. Ea cautione, imò exce-
ptione, Regem optimum, liberis populorum votis, ad solum
profectum, ut videlicet, liberis populis, secundumq; leges im-
peraret. Nihil se absolum à lege inferre, negando, ac proin-
de nihil fieri. Principis ad offensam. Aliis occasionibus &
modis, paratos haberi, ad quævis alia; modo possibilia petantur,
exequenda.

Dein. Adiiciet ornamenta Oratoria, in utramq; partem,
commemorando majorum instituta, ex Historia, & ab experien-
tia. Recensabit deinde, virtutes antecessorum Regum, prout
sciverint amores populi demereri, & obligare, dum nossent,
liberæ

liberæ genti se imperare, comparationem facturus, cùm præ-
senti Rege.

Precabitur insuper, optimo Regi, longos annos & dura-
turam felicitatem &c.

De Legationibus Nobilitatis ad Regem.

Genera talium Legationum duplicia: Aut enim sunt extra co-
mitia particularia, Provinciarum circa negotia tractanda.
Aut occasione generalium comitiorum, necessitatibus Reipu-
blicæ in melius stabiliendis, Togâ Sagô, ut consulatur in com-
mune!

Utraq; occasione, si mittantur Oratores, facilè res ipsa,
pro tempore, occasione, ex circumstantiis personarû &c. inhæ-
rendo antedictis, suggeret materiam dicendi. Neq; opere pre-
tium, importunis præceptis, hoc in negotio, implere chartas.

De Legationibus ad Exteros.

Hæc oratio, multò, gravitatis & eruditionis, nec tamen o-
stentatæ, opus habet apparatu; non solum pro obtinen-
do, quod opus, sed pro paranda genti fama, à qua mittuntur
legati. Multum enim confert, quo loco dignitatis, in exte-
riorum opinione, quæq; gens habeatur. Velut enim per-
sonæ, nulla re magis, quàm authoritate, sic gentes, & populi, ea-
dem sustentantur. Nullos verò citius injuriâ laceffiveris, quàm
qui contemnuntur.

Deligendi ergò Oratores, qui ultra sapientiam, & omnem
heroicam virtutem, admittâ periciâ Historiarum, non magis Pa-
triæ suæ, quàm vicinorum, sint, velut ille *Corbulo* apud Tacitum.

Cor-

Cap. VIII. de Consultatione & Suasione 427

Corpore ingens, verbis magnificus, etiam specie inanum validus, in adipiscendum, urgens per totum. A decore maiestateq; corporis, intuitu primo, conjectare licet, quantus insit, augustæ domus, animus habitator.

Hinc pullulat dicendum, ut si haud diffidas potentiæ proq; conscientia virtutis, rerum tuarum parandæ ulteriori famæ, retinendæq; authoritati, legantur Oratores, in se mutuo iuvandum plures, quàm unus & veriùs animosi, nisi desideraverim aliquantulum impetuosos, vel potiùs actione vigorosos, non extra tamen prudentiæ regulam agentes, quàm molles, & nimium Civiles, quæ nomina, sæpiùs inferioris sunt. Imò (si præsertim cum gente superba, tum captiosa, res agenda venit) subastutos viros moderatæq; authoritatis, in agendum destinare necesse, qui per sinuosas actiones abdita, expiscari, trahere, imponere, acceptas offensas dissimulare, temerariò nonnunquam sese intrudere, dein officiosa quædam verborum & actionum (indutâ velut larvâ, pariaq; paribus apponendo) opportunè mentiri sua verò premere, tum per æquivoca, aut sophismatica responsionum, objecta & interrogata, verbis eludere; obedire deniq; per varia temporibus, qui scitè norint; à quibus artibus, rectæ virtutis, tum plenæ authoritatis viri, probitati per totum insistentes, alienissimi, & infame pudendumq; sibi putant, imò (ut dicam clariùs) verecundiâ impugnandi, speciosi iusti ac veritatis, nimium dum tenentur, eadem auditâ seu propositâ sibi, velut ligati & jam convicti, statim hærent, rationandoq; subsistunt, quoniam promptè, minutulis licet, superflue cuiusdam modestiæ vitio, confunduntur. Secus astuti & obliqui, dum ratione vincere non possunt, verbis cavillantur, urgere sua, licet falsa, rebus colores obtemperare, vel intorquere negotia non erubescunt aliena, etsi vera, impugnantes, neq; satisfactum sibi, mistæ impudentiæ superbiâq;

perbiâq; pertinaciâ, docent, ac non rarò, per morositatem, in obtinendum pervincant, errore commisso, minimè confusi, eundem diffitentur, interpretatione emolliunt, etiam dejecti, velut de genu pugnantes; ut quibusdam casibus, importunitas proficit, obsit modestia, feliciter veriùs, astutiusvè, quàm prudenter peragentibus. Sic igitur, probi hominum, apud astutas gentes, parum in rem suorum posse videntur, apud rectos nisi, vel rationabiles, tum de summis rebus, intra *directivam* auctoritatem, probè decernendos, plurimum valentes. Multa præterea jura, loci tituli, etiam rerum possidendarum, fundavit felix temeritas, audaci priorum usurpatione, ab impetu sermonis, factovè generositate subnixo, inq; ratiocinandum, obviis occasionibus accenso, vel erecto, quæ nimium respectuosi, & specie cuiusdam bonitatis, prudentiæ, vel cunctationis, languidi, prioribus elapsis, non adipiscantur, nullo in meliorandum regressu.

Ultra Principales Oratores, non frustra adhiberi solent Legatis, & associantur, vicarii quidam Legationis, velut *secundarii Legati*, quos vulgus *secretarios vocat*, in subsidium laboris inq; fidem Legationis.

Si igitur inducendo *bello* vel finium, commerciorumvè stabiliendæ securitati, mittatur legatus, magis ad animositatem inclinante, utetur stylo, quàm feroci, aut superbo, extraq; sensus exprobrativos, insolentes, & per inania minaces, verùm iustitiam causæ, juraq; gentium exaggerabit, æquiori parti assuturum Deum, & Judicem armorum fortunam.

Si *Pacis* negotium tractetur, etiam hic sermonis animositas, attemperatâ modestiâ proderit, occultando gentis suæ defectus, ut suasisse, quàm petiisse videaris, ex memoria prioris fortunæ factururus. Sensibus inquam usus *paritatis*, proq; Domini sui Majestate, absit autem obsequii, vel submissionis, aut quæ, solis clientibus, cornuando se, usurpata. Si

Si armorum suadetur societas. Oratio ita formabitur ut communia pericula, vel præmia eadem, prout mutua societate, alacriter, vel tepidè, obviam itum fuerit, deducantur. Absit verò fiat, protectionis impetrandæ, vel deformis obsequii, adulationisq; titulo, nè debilitatis, aut ignaviæ prodaris, in rerum tuarum contemptum, nemo siquidem, in caducum parietem spontè inclinat. Virilis generosaq; sit oportet querulatio, procul infanti, femineoq; ploratu, vel mollitie, promptior erga honestos gratia, spernuntur sordidati, & abjecti, ut se ipsi contemnentes.

Si dein cum votiva officiosaq; legatione *Consulturus* aut *Gratulaturus* venias tum innovandæ veteris amicitia, vel petendorum connubiorum gratiâ. Commemorabis antiquam gentis tuæ amicitiam, & studia, in res quorumvis vicinorum prompta. Dein fides, & constantia demonstrabuntur, exemplis deducenda &c.

In omni verò Legatione, cavebitur ostentatio dicti, ampulata verba, superciliosus aspectus, aut secus actionis levitas, verum ad prudentiam revocabitur totum. Quæ omnia, ex supradictis, materiam copiosam, modumq; habebunt, suadendo, dissuadendo, prout conducit, præsertim si legantur. *Fragmenta Notationum Politicarum, Andreae Maximiliani Fredro, de ratione Legationis mittende, Agende, Recipiende.* Tota enim Negotiorum moles, quæ varias nationes intercedit, à prudentia legationis, & tractatum, pondus habet. Si observatum, quod *Veneti*, bello plerumq; dum essent inferiores, prudenti pacis tractatu, sæpè amissa recuperarent, Et Philippus Cominæus innuit, Anglos, acie non rarè, Gallis fuisse graves, secus Gallos, pactione sola, super illos extitisse victores, ut plerumq; sit, dum rigorem, difficultatemq; rerum præsentium, seu petendo, seu retinendo eludentes,

imagine speciosæ reconciliationis, paciſve tractatus, quædam pro temporum ratione, in poſt ſibi prodeſſe potentia, ſub generalibus terminis ambigüe, tum ſenſibus æquivocis, vel implicitis, pollicentur quidam, permittunt, inferunt, velut ad ingenium requirentis, promptè ſe accommodantes, interim, reparatis, inſtructiſve in melius rebus, & occaſionibus, ad interpretationem trahuntur, ſic valitura, haudq; difficulter ſibi habenda; tempore multa facilitantur, quæ in præſens, ardua videbantur. Nobis item Polonis, plus de Pruſſia deceſſit, arte tractatûs Bidgoſtienſis, quamvis Brandeburgica, vel armis ut plerumq; Poloni, fortes & invicti bello, paciſ tractatu, cuius deſiderio multum tenemur in longas bellorum moras, impenſave tædioſi, nimium ſumus (utar vulgari dicto) *diſcreti* vel potiùs *molles*, & *feſtinanter incauti*. Ingens hic vicinorum vaſallorumq; aſtus, tum in publicum damna, facili ad deceptorum verſutias, virtuoſa quidem Polonorum, ſed incautâ ingenuitate, ut non primum ſub vana imagine cuiuſdam æquitatis & juſtitia, involvi ſe ſentiant, niſi dum hæſere.

Etiam illud obſervatu dignum innuere juvat. In materiis gravibus, quarum gratiâ mittitur Legatus, non primo ſermone poſſe rem comprehendere imò in-appetitu tractatûs altioris, auditorem ſuſpendere juvat præludia tantum ſalutationis, cum teſtificatione amicitia ſui Principis, vel populi, & reliqua in ornatum generalibus terminis præmittendo. Ultimis Orationis verbis adſcietur. Quoniam ea ferantur, quæ lentiori deliberatione, in rem utriuſq; gentis veniant, cupere dari tempus, & deputari perſonas, prolixiori, imò apertiori, particulatim ſibi commiſſorum, interpretationi. Unde Principis, gentiſq; ſuæ propenſa melius pateant ſtudia.

Diligenter etiam perveſtigare debet Orator, Principis ac Reipu-

Reipublicæ, ad quam itur titulos, imò præcipuarum gentis personarum. Universumq; modum agendi, nè demptum aliquid putent, & offendantur, in odium Legati. Vel si plus debito, supraq; fortem alicuius addideris, in post deferendum sibi usurpent, superbi evasuri, aut quod peius, nè per antiphrasim illud sibi verius putent, parandæ vana ab usurpatione apud alios invidiæ, quam ut novis honorum, titulorumq; decorentur.

Addam insuper. Oratio recitata memoriter plus venustatis habet, gratiamvè conciliat. Verum scripto lecta, plus habet securitatis. Poterit enim labilis memoria orator, opportunum aliquid oblivisci, unde pudor & confusio, vel addere minuere, unde offensa vel captio, præpediendo ulteriori negotio. Vidi Imperatoris Romanorum, & Contæderati Belgii Oratores, primum Legationis ingressum, ex scripto peroravisse, nemo tamen succensere præsumpsit eorum gravitati cum instrumentum literarium (vulgò *instructionem* sic datam) manifestè tentarentur. Imò sic mittere Legatum, in omnem casum proderit. Recitet memoriter dum potest, legat si vult.

Per omnia verò expediendæ Legationis negotiationum, probaverim viros, mistim humanos, & graves, quæ sunt vera condimenta prudentiæ, secus displicent legationum illi, qui magis ad tristitiam, morosamq; superbiam, quam ad gravitatem compositi, etiam debitæ civilitatis & officiorum, obliviscuntur, sic deiici quasi de authoritate, falso arbitantes. Alii dein, hære in mediis nescii, promptè rapiuntur in contraria (qui parvus temeritatis) vel extrema, dum supra modum parandis obviando favoribus, nutu, assentatione, congressu, alloquio, superflue venerationis, tum obsequii facilitate, nimium effusi, malunt devenire leves, ac proinde viles haberi modo nè videantur non facundi; nihil agentes, vel inciviles. Lenta & prævisa
per

per omnia profunt, nonq; casu transacta, sed consilio, si enim Legatus erraverit, tam non facile res recipit emendationem, quàm adversa præliorum, enormium inquam malorum, enascuntur hinc, portentosi factus. Necesse igitur, Legatus, dicenda, tacenda, agendaq; omnia, imò reciprocitè interroganda, dudum antè, habeat in præmeditato, nè improvisus accedat, vel reperiatur.

Tandem grandia monitorum, paucis verbis, velut manipulo, en cape. Superflue humanitatis actus, quos experitur in sui susceptione Legatus, & specimina benevolentie, qualia non aliis, nisi amicissimis præstantur, confertos videlicet salutatorum deductorumq; occursum, tum applausum, dein prolectandis auribus, artificiosam verborum mulcedinem, ac super consveta, nominum titulos, vel munera cautè propriorq; nolenti, recipiet, imò technam subesse arbitrabitur, fucum in suismet, minimè faciens, vel admittens, non enim sibi hæc præstantur, verum negotio, & eliciendis ab imo pectore, commissorum arcanis, inq; agenda reliqua deceptioni. Astuta igitur omnia putabit, quæ per inassuetum, & affectatè aguntur, viscum est non officium. Cautè hinc aget Legatus, loqueturve, seu joco, seu serio, privatim, publicè; sobria dans, seriaq; responsa, & amputata, quàm redundantia, temperando verbis, non indulgendo, paucitati siquidem verborum minùs subest captionis; ulla dein comitate, vel gratiâ, sit expugnabilis, aut pervius, verum sermonis gravitatem, quaquaversum objectans, nec tamen celeriter, quàm compositè, omnia peragere studens, promendo interim cautè, spiritus generosos, negotio, momentisq; arduis ex abrupto subnascentibus, pares, si verò quidpiam non ad votum, & expectationem honoris, tum responsi, non statim incusationum querelis tinniat, lingulaca importunus, prodens verius
ani-

animum tenue, ac infirmum, quàm res stabiliens, & intempe-
stiva pugnacitate, lacerans negotia, meliora sæpè cum tempore
spontè veniunt, quæ collapsa sperabantur. Non omnium præ-
terea, adrepens familiaritati, appetat colloquia, verùm qui alti-
oris, & florentissimi nominis, nè fortè incidens in pectora sinu-
osa, latebrosaq; domicilia propria versutiæ, falsò pro familiari-
bus censeat, illos hominum, qui oris larvati, nescio quid falsum
jocosumve semper rident, vel pro superbia, si non temeritate, ipsi
ridendi, & subfannandi. Verba ita nescientes, vel intorquentes,
ut in alterutram partem, prout deceptioni prodest, trahi pos-
sint; quo sub artificio, multum insidiarum, & involucrorum la-
tet, nec est legatus, tam circumspectus, quin toties pertenta-
tus, joco aut saltem conjecturaliter, laxet arcannum, & prodatur
suos, vel negotii defectus, tum errores, qui revelati, multum
rebus obsint, & vellicent auctoritatem Legati. Huius igitur
prudentiæ Legationis ductu, immane, quantum dignitatis para-
bitur Legato, cui præsertim in cætera, limati sunt mores, suo-
rumq; procul tragici incessu, gestu, sermone, verùm ad decen-
tiam non superbiam accommodato, qui dixerim, specie gene-
rositatis, auctoritatisve minimè habeant spiritus tumidos, into-
lerabiles, & offendentes, vel inanium (ad scrupulum) exactores;
verùm potius, ubi periculum auctoritatis haud vertitur, de præ-
rogativa dexteræ, altiorisq; loci, vel sessionis, minimè conten-
tentes. Super omnia verò, legatis, opportuna largitio in quos-
dam prodest. Aurum homini Deus.

Exem-

Exemplum Legationis Gratulariæ
in Hungariam,
Nomine Joannis Casimiri, Poloniæ Regis.

EX Castris Berestecianis, occasione tractatus Pacis, prætextu
apprecandi Connubii, Fratris Principis Transylvaniæ,
cum Henrietta Palatina Rheni. Anno parvus Virginis MDCLI.
Serenissimus ac Potentissimus Rex Poloniarum, Domi-
nus meus, Regii affectus, & consuetæ erga Celsitudinem Ve-
stram propensionis, ab amica primum vicina, cum ab Illustris-
simæ Domus Vestræ dignitate, per me Legatum Excellentiæ
vestræ offert, ac omnia fausta precatur. Cuius rei argumen-
tum, testesq; literas, ad Excellentiam manus fero, latius Serenis-
simi Regis mei, commissa mihi, jam expositurus.

Hic ut solitum, literæ testimonii, seu fidei (vulgò Credentiales)
in manus Principis, per legatum porrectæ.

Totus deinde sermo, pro Legationis & Majestatis, quàm
sustinuit Legatus, jure, *testo capite* recitatus.

Inter armorum strepitus, & inter congestus trophæorum,
clarum fuit Serenissimo Regi meo, audire nuntium, quidquid
benignius Cælum, & gratior fortuna, in Illustrissimam Rakoci-
anam Domum, Vestram, importaret gaudii. Et tanti est, Re-
gi Serenissimo, omnium vicinorum sibi Regum ac vestræ Ex-
cellentiæ, indulgere amicitiae, ut inter Regiæ dignitatis, & feli-
cium armorum tractatus, charum fuerit offerri occasiones, qui-
bus Regiam propensionem, in argumentum amicæ contestati-
onis, probaram vellet. Quod cum loquor, cedit credo, in ma-
jus testimonium tanti Regis gratiæ, inter Castrorum etiam cu-
ras,

ras, nullum vacare tempus, quo non uti aliorum Principum, quo non vestra etiam Illustrissime Domine, sibi obligari cupiat studia. Quoniam verò armorum, quoniam Castrorum, mentionem feci, juvabit enarrare, quod noster Polonus Orbis, sub auspiciis Serenissimi Regis, ferat armatus. Non quod ego, ultra munus Legati, forensium rumorum sim relator, aut venundator, sed quia credo, vel tacitus à me referri tibi Illustrissime Domine expectas, dum ab armato. & amico vobis Rege, dum Rectà è Castris venio, dum scire cupitis, qui sint nostri Regis, in armis progressus? quæ fortuna ac ut altius dicam, quis status tanti belli? quod vicinus nobis, & remotus orbis, pleno loquitur ore, ac formidandam metuit contagionem, ni sopiatur. Cuius rei, felicissimum Nuntium Illustrissime Domine, propè diem expectas, aut jam habe, & amico vobis Regi, vobisq; ipsis gratuleris. Eadem sunt Polonorum Reipublicæ, ac aliarum in Orbe fuere fata, & fortunæ vices, nullam, magnus ille Imperiorum fautor, in tam delicato fovit sinu Deus Rempublicam, ut perpetuam aut inconcussam, vellet, rebus enim cunctis, inesse voluit orbem, ut sicut temporum vices, etiam Rerumpublicarum vertantur. Non ego Persarum, neq; Græcorum, aut Romanorum, ducam ob oculos Imperia, neq; modernum scissum in minutiora orbem, Regna, vel ut terræ partibus loquar, non Germaniam &c. Neq; itidem nos Poloni, soli felices fuimus, & fortunæ tantum alba, pulli. Ideò verum fatear, ac pro conscientia rei loquar, non aliud calcar ad altiora, aut diuturniora robur, addere potuit, in longum permansuræ genti, bonus ille Orbis Paterfamilias Deus, quam ut aliquibus motibus, conflictaremur Poloni. Qui curiosius, acta populorum, nostræq; gentis revolvunt, centum circiter ab annis, pacata nobis legent tempora, aut si aliqua, illo armorum interstitio, Turcarum, Suecorum,

rum, Moschorum, ac Tartarorum in Rempublicam illata fuere arma, certè bono gentis fato, nonnisi in trophæa, nil nisi nobis in triumphum. Jamq; idèd, pace luxuriari cœperamus Polonia, nec forsan ad Deum, authorem, sed ad nos, à pruritu gloriæ, superbius, fortunam tantæ pacis referebamus. Jam inquam, longius armis sepositis, ut liberiùs, sine scandalo, propensarum in verba mea, aurium, res narretur, jam verè, à longo otio, mollius nostra, nosq; curare cœperamus, verùm, en ecce, præsentibus admoneri, & cautiores reddi voluit optimus DEUS, & in excubias Reipublicæ, ac Religionis excitatos, fortiùs tandem agere, admota hac cote virium, virtutis nostræ, & armorum. Verùm quàm verè molles! adversorum & castigantium nos factorum, sunt ictus, ut exinde argumentum, sit, curæ Deo esse Poloniam, cùm non extraneos hostes, sed ejusdem gentis nomina, in partium luctam, aut poenam, evocavit fortuna, ut victor alterutra, aut victa pars, gentis unius tamen retineat gloriam; æq; enim præsentibus armis, aut victus, aut victor, Polonus est, neq; idèd genti, sed partibus adfert à clade ruborem, neq; exteris, verùm sibi parit, à victoria gloriam, sub velo enim servilis *Cozaciani* belli &c. scit, quicunq; amico nostra aspicit oculo, quanta sit, vitatâ verbi invidiâ, aut magnitudo, aut potentia Reipublicæ Polonorum, ut à Carpato monte, à meridie, ad initia Boristhenis, septentrionem versus, à finibus verò inferioris Silesiæ, ab occidente, ultra Boristhenem versus inferiora Tanais, & Orientem, ducentis & quinquaginta, hinc, illinc miliaribus, suas prolatet colonias, & populos Polonia; ut licet iniquioribus fatis Reipublicæ, à tanta magnitudine eius, recedat &c. &c. Sed cur ego hæc tam longum recito? quàm ut Sux Majestatis, Regis inquam mei potentiam, vel obiter, coram vobis amico, & omnia nostra sciente Principe, commemorem;

ut vel

ut vel tacite sibi Excellentia Vestra gratuletur, & bonæ fortunæ loco ducat, per me Legatum, amica tanti Regis, vobis præsentari testimonia, nunc præsertim, ab ea Illustrium Nuptiarum, in Cellissima Domo Vestra occasione, & à contractu sanguinis, cum Serenissima Palatinorum Rhēni domo, cum qua etiam suæ Majestati, per Austriacum sanguinem, per Duces Baviaræ, ac demum Neoburgicos, multæ intercessere conjunctiones. Gratissimum ided accedet, tanti Regis, longo licet magni sanguinis circuitu, Illustrissimæ Rakocianæ Domui, commodare decora. Et hæc est Legationis meæ summa hæc commissæ data mihi, ut nomine Serenissimi Regis, omnia felicia partim tibi Illustrissime Domine, partim universæ Vestræ Domui, apprecher. Reliquum est, quod Sua Majestas insinuari, ut ratū voluit firmumq; sit, non ab alia Hungariæ parte, tutiores Hungarorum genti, parari amicitiae contractus, quàm à sola Polonorum vicinia. Habent certè, hæc duæ, Polonorum, Hungarorumq; gentes, aliquid occulti, quod eas, ab antiquo ævo, ac nunc, tenaciùs connectat. Fuisse ided Reges, qui simul hisce gentibus, pulchro nexu, & concordie obedientium harmoniâ, imperitabant. Non commemorabo utriusq; gentis fœdera, quæ nulla ferè hostilitate, sunt contaminata, sed potius in Slavici nominis hostes, valebant concordia. Imò etiam, hæc ipsa vestium, ac magna ex parte morum similitudo, fortiùs trahit nos Polonos, in nexum Hungarorum, ac propterea Serenissimo Regi nostro, sub Polonorum cælo nato, tum ad genium nationis, efformato, causa sunt ut nullam occasionem, quæ in rem Vestræ gentis occurrat, frustra elabi velit. Amplexabitur ergò utraq; manu, Excellentia Vestra, tanti Regis in se, gentemq; Vestram Regiam, & amicam benevolentiam, neq; reciproco studio patietur, ut omittat, quidquid in obligationem altioris propensionis Regiæ majestatis,

possit occurrere, Et hæc firmum sibi Serenissimus Rex noster, de Vestra Excellentia studio, persvadet ac pollicetur.

Oratio GEORGII OSSOLINSKI

Supremi Regni Poloniae Cancellarii, habita Romæ, ad Urbanum VIII. Pontificem
Die vi. Decembris A.D. 1633.

Cum Nomine Regis Poloniae, Vladislai IV, Eidem Pontifici Catholicam obedientiam præstaret.

VEnit iterum Romam Uladislaus, Pater Beatissime, & qui nuper barbaricis, ornatus laureis, ad tuos pedes venerabundus jacuit, is hodierna die, triplici diademate cinctus ante hanc Apostolicam Sedem tuam, per me Oratorem suum, supplex procumbit. Uladislaus inquam, Poloniae & Sueciae Rex, ac Magnus Moschorum Dux, qui antequam regnaret, Regum & Regnorum Tyrannos debellavit, qui Romam triumphator sine triumpho ingressus, pia vota, & Pontificiorum pedum oscula, triumphalibus prætulit, qui cum videri, nosciq; maximè nollet, Urbis & Orbis oculos, in se convertit; qui nova Tiberim, felicitate beavit, cum arctius fluere solitum, invictâ dexterâ, ultra Tyram ac Boristhenem promovit, qui deniq; desertori populo, Græcum Constantinianæ donationis diploma, è superba gaza eripuit, tanquam pro Romano Pontifice pugnas-

gnasset, cui Romam, hostium etiam spoliis asseruit. De hoc tali ac tanto Principe, tibi Pater Beatissime, non in cunis, sed in ipso gloriæ, ac rerum gestarum fastigio, non famâ, sed aspectu, ac familiaritate noto, quid in hoc amplissimo Orbis Theatro afferam, haud reperio. Jam enim olim, sapientissimo Tuo iudicio, omnes eius penetrâsti, ac percensuisti virtutes, easq; uti probè cognitâs, quæ Liberæ gentis sceptrâ moderentur, dignas iudicasti, cum non ita pridem, Uladislâum unum esse, qui Polonis imperare queat, solemni commendatione asseruisti. Huc ergo potius, mea deflectat oratio, ut quos, qualesvè populos, Tibi Sanctæq; Sedi tuæ supplices, Rex noster, secum offerat declarem. Quod dum exequor Pater Beatissime, Paterno affectu favebis, Filii Pontificatûs tui natu minimi, gloriosis conatibus; solemne enim Patrum est eorum gestis, potissimè recreari, quos recentiori, sive lucis, sive gloriæ partu, orbi ediderint. Quidcunq; ergo Gentium septemtrio tegit, quàm latè, Carpathiis à montibus, ad Caspium mare, à glaciali Oceano, ad Pontum Euxinum, patet Europa, totum id, genu flectente Uladislâo, ante Thronum Tuum, prostermitur Pater Beatissime. Omnes enim illæ gentes, aut liberis suffragiis, eum sibi Regem dixerunt, aut hæreditario jure, licet refragæ, ad eius spectant Majestatem, aut deniq; armis subactæ, Dominum recognoscunt. Sed primum meritò obtinet locum Polonia, quæ uti Principibus suis, liberè paret, itâ Religionem, & sacra, nulla vi, nullo metu adacta, colit. Illa illa, Sarmatia, Romanorum armis impervia, Romanæ Religioni mancipata, illa tot olim superstitionum altrix, nunc unius Dei serva, illa libertatis custos acerrima, nullius jugum experta, Romanis Pontificibus, eorumq; Sedi Apostolicæ, obsequentiissima, Polonia inquam, quæ sola monstra non parit, nulla inde hæresis, nullum schisma, & siqui vicinarum gentium peste affla-

afflati, acerrimo legum supplicio, & perpetuæ infamiae notâ à reliquâ Nobilitatis corpore rescinduntur. Siquis Legem Uladislao Jagellone Rege latam, totius Nobilitatis Patrio more, consensu formatam, legerit, fatebitur, nullius Concilii anathema, acrius hæresim perstrinxisse. Et quâvis iniquitati temporû, amoriq; consanguineo, aliquid indulgisse videamur, non tamen legem abrogari, unquam passi sumus, nec patiemur, testaturi, posteritati, nos legum, Patriæq; salutem, unius Religionis integritate, firmare. Hoc ipso lugubri nuper Reipublicæ statu, cum Sigismundum Regem, vivam pietatis, religionisq; imaginem, Cælo receptam, terris ereptam, planximus. Vidisses Pater Beatissime, illis ipsis centuriatis Comitibus, Senatam, Populumq; Polonû, magis pro Religione adverso Concives suos, dira hæresi corruptos, certantem, quàm de communi salute, aut de futuri Principis electione, sollicitum. Æquavit fervor procerum, curam Antistitum, eorumq; & tui Apostolici Nuntii, solennes excivit gratiarum actiones. Innatum scilicet, genti Polonæ, avitæ Religionis studium. Hinc illa, erga sacrorum Præsides observantia, quæ eis, prima in senatu subsellia detulit, ac præcipuas Reipublicæ partes, curare jussit. Tacebo prodigam, ut ita dicam, in templorum ædificia, ac ornamenta, liberalitatem, omittam cultum Numinis & sacrorum ferventissimum, hæc enim omnia, ita se habere, orbis consensus asserit. Animorum certè gentis, eius magnitudinem, vel inde colligere licet, quod à tot sæculis, adversus teros, & immanes, nominis Christiani hostes, excubent, nec stationem deferant. Ottomanorum signa, quæ tot acies, urbes validas, expugnârunt, tot montium claustra penetrârunt, flum inumq; impetus superârunt, tot Christianorum copias fuderunt, nuda Polonorum pectora, fliterunt, & nè patentes, ac pervicæ ingrediantur campos, hucusq; prohibuerunt,

Scy-

Scythicam pernecitatem, nè universam, quaquà versus pervage-
tur Europam, unica Reipublicæ nostræ, moratur Provincia. Mo-
schos solo nomine Christianos, re et moribus quibulvis barba-
ris execrabiliores, toties vicimus, fudimus, & demum nobilissi-
mam eius partem, in Provinciam redeimus. Hæc omnia, sum-
ma animi magnitudine, ac prorsus Romanâ steterunt. Paren-
tavimus siquidem antiquæ Urbi majorum nostrorum ferociâ
laxæ, cum in eius mores & instituta transivimus. Hinc liber-
tatis studium, hinc æqui juris, ac legum amor, hinc masculæ
frugalitatis exempla, nil in moribus, nil in habitu corporis mol-
le vel effeminatum, nil acu pictum. Juventus, prætextam non
Citharædorum gymnasiis, sed inter castra deponit. Equitibus,
rura Paterna colere, haud pudendum, nè urbanis enervati de-
liciis, bello fiant ineptiores. Humiles domos plerumq; habi-
tant, sed excelsos animos fovant, non propugnaculorum, non
pontis publicii, sed legum & innocentia, præsidio tuti. Neq;
verò hanc magnanimitatem, ferociam, quispiam dixerit. Ci-
curarunt Sarmaticam, (si quæ fuit) feritatem, Religio, & Mu-
sæ latinæ. Has ubi è septemtrione devolutæ gentes, Latio
moverunt, credo equidem, castra secutas; eiq; vitæ assuetas, Helico-
ni suo propè ultimum vale dixisse. Gentem profectò nostram,
adeò sibi mancipârunt, ut sine earum præsidio, & ornamento,
militarè min⁹ gloriosâ, gloriâ, æstiment. Et meritò, earū enim bene-
ficio libera Nobilium capita, de seipsis decernunt, magno No-
bilitatis ornamento. Neq; à scholarum Cathedris, interpretes
petimus, latino freti eloquio, quod unâ cum moribus, & insti-
tutis, in partem gloriæ nostræ, lubentes assumpsimus. Talis
itaq; & tanta Polonia, ad tuos pedes prima procumbit Pater Bea-
tissime, illud collum, nullius, unquam jugum ferre solitum, illas
manus liberas, illum animum excellum, & ad imperandum na-
tum,

tum Regis sui exemplo, majorum instituto, Tibi submittit. Tuis auspiciis, se Uladissaum Regem dixisse, ac proinde, eum tibi deberi profitetur. Tu enim Geniales Divos, Primum ac Felicianum, Româ discessuro, in sacris cineribus tribuisti, non sine omine Pontificio, cum primum Regem hunc nostrum fore, qui sine æmulo, felicissimus qui conjunctissimis, tam populosæ gentis animis, & suffragiis Rex diceretur. Tuis ergo auspiciis, Pontificum Maxime, habet Uladissaum Polonia, Uladissus Poloniam. Tu utrumq; favente Deo habebis Uladissai invictâ dexterâ, tandem aliquando Tibi, Sanctâq; Sedi tuæ, mansuefactos scandicos, rebelles Leones. Habebis & desertores communis Pastoris, ad tuum ovile, propediem reduces. Exivit etenim Pater Sancte, Filius hic tuus, non ætate, aut meritis, non majestate, sed capeffitæ Regiæ dignitatis, tempore minimus, ad venerationem, ut te satiet, famemq; tuam impleat, avidam gloriæ Summi Dei, inde longævi auspicaturus primordia, Imperii, unde Cæli & Ecclesiæ ruinas, sperat reparandas. Erige hanc tuam dexteram, Pontifex Optime, Maxime, quâ nescio, quo turbine motum, ac penè ruentem retines Orbem, summo huius sæculi bono, dudum destinatus, & Sancta benedictione prosequere, tam chari pignoris pios conatus. Excitabuntur hoc præclaro exemplo, reliqui Christianorum Principes, & postpositis perniciosis eorum nomini & gloriæ odiis, illuc arma convertent, quo nefarii Imperiorum prædonis libido, jam tandem vindicanda vocat. Uladissus certe Rex uti nunc se, Regnaq; & arma sua Sanctitati Tuæ tradit, obedientiam præstat, neq; se, ab huius Sanctæ Sedis autoritate, & observantia, unquam discessurum profitetur. Ita Te Duce, Te auspice, paratus semper erit, Christianorum Aquilas, notis sibi itineribus, non sequi sed præire.

De DISSUASIONIBUS

SI quidpiam dissuadere velimus, contraria supradictis suadendi modis, & Fontibus Probationum assumantur, vg. Deducendo à Turpi, Vituperabili Periculoso, molesto, non Necesario, Difficili &c.

Interim sciendum. Qui suasu, tum ratione abstrahi non possunt, nisi pro autoritate pervincere possis, satius in malum impellendos, aut negligendos, suâ stultitiâ, periculoq; ut sapere discant vel à mora (obstrusas dilationes intra) petendum remedium; Instando namq; curationis locô, irritantur in contrarium studiosè videntes, nè alieno ab arbitrio pendere, consilioq; egere videantur, sibimet per omnia complacentes alienam manum, consiliumq; haud sincerum, ut injuriosum, pro animi mollitiæ, vel diffidentia, reputantes, sed magis pro superbia.

Observe

IN persona suadente, vel Dissuadente. Primò desideratur vitæ integritas, nè obliiciatur. *Turpe est Doctori, cum culpa redarguit ipsum.* Ut videlicet non suadendo solum Orator moveat auditorem, verùm præeat doceatq; exemplo, non verbis magis, sed re. Deinde *Autoritas* requiritur suadentis, quæ est ab officio, ætate, honore, opibus, potentiâ, agendi prudentiâ, morum suavitate, nobilitate personæ, ac præsertim ab opinione rectæ conscientiæ, tum virtutis.

Præterea qui suadet, considerare debet personas, quibus *suadetur*, an utili, honesto gloriâ, ingenuitate, an secus terrore, vel necessitate moveantur, an per Internas, vel Externas causas,

Hhh

causas,

causas, ac motiva, eam partem dextrè promovendo, accommo-
daturus, parato velut omni instrumento, ad omnem usum agen-
di, & expugnandi, posito. Deinde an animosi in obstantia, vel
secus, difficultate terreantur, ac impensâ, *Impedimenta* dextrè oc-
cultaturus, si tenere vult habenas, animorum auditoris. Quod
summæ artis suadentis putabis, nè despondeant animum audi-
tores, verum in majus, spe & animo erigantur. Alias, frustra,
præsertim si sis autoritate suadendi, minus valens, rem obti-
nendam proponas, nec ideo assequare. Ut igitur boni Oeco-
nomi naturâ geniumq; prius pernoscūt, seminis, & arvorū, nè se in-
vicem abnuant, sed prout ferendo apta, nève semen perdat
simulq; opera & annus: sic, Oratori, prius ingenium intelli-
gere auditorum oportet, nam generosæ, altioresq; propositio-
num, aliquorum rudi & incapaci menti, sunt impervia; nisi a-
gatur cum illis simplicius; utilia sæpius pro benefacto, aut se-
cus damna metumq; ex non acceptato, quàm gloriosa rudibus
ingeniis, palpabiliter demonstrando, proponendo, identidemq;
inculcando.

Verum suadendi & dissuadendi ratio, (prout toties insi-
nuatum volo) non magis illustratur, quàm ex notitia domesti-
cæ Historiæ, scientiâq; rerum practicæ. Tum à lectione Poli-
ticorum Justi Lipsii, Didaci Saavedræ, aliorumq;. Dein ex no-
titia formarum status, exoticarum gentium, ac Historiæ. Sed
Historia veterum, est inter primas vg. *Cornelii Taciti, Livii, Sallu-
stii, Julii Cæsaris, Curtii, Polybii, Appiani, Alexandrini, Plutarchi,
Dionis &c.* Et inter recentiores, *Francisci Guicciardini, Jovii, Pauli
Conelii de rebus Galliæ, Comminæi, Thuani, Gramondi, Famiani Sta-
dæ, Grotii, Massæi de rebus Indicis &c.* Deniq; *Cromeri, Neugebaveri,
Andrea Maximiliani Fredro, Piafecki, Orebovii, Vapovii, Heidenstensi, Patri-
tii, Lubienstii, &c.* Geographorum etiam tabulæ, pervestigabun-
tur

tur, cum notitia rerum diversarum, quarum copiam adferet, Liber Archontologiae Cosmice, aliqùe.

CAPUT IX. seu Appendix. De Sermonibus Officiosus, vel Encomiasticis *Politicum Virum Concernentibus.*

Appendicis vice, Caput hoc Nonum, appositum operi censebo, alias namq; post serios & graves, materiarum tractatus ordine præpostero hic insertum videatur.

Atq; Primo.

Gratulamur Electis Magistratibus honores, tum si cui gratiâ Principis, aliquid muneris sacri, Togati, Sagati, oblatum est. Vel &c.

Materia dicendorum, diversimodè sumitur. Partim à natura hominis, munerisvè oblatis, vel à iudicio, & prudentia conferentis, seu à virtutibus honorati &c. Vel à propensione animi & officio, tum letitia salutantis &c. seu deniq; ab Addubitatione, cui prius gratulari debeas, an viro honorem, an honori magnum contigisse virum, an deniq; Patriæ, vel Civibus, qui tantæ virtutis hominem, suscipiunt, & intuentur. Vel dices. Merito huic virtuti & meritis, respondisse fortunam, nec aliter fieri potuisse, quàm velut umbra corpus, sic præmium & fortuna, refugientis modestiam retrò sequeretur ad virtutem.

Tum enumerabuntur succinctè virtutes, & merita in Patriam,

triam, item dignitatis (quàm adeptus est) excellentia recensetur, & quales ea requirat viros. Hunc idè concessum illi honorem, augendæ virtutis gratiâ, & in materiâ meritorum.

Deinde adiicietur, ut memor sit officii, & respondeat hominum expectationi, *exasperat homines imperata correctio, blandis finè suadetur exemplo*. Firmissimum illud esse Imperium, quo obediens gaudent, aut secus debile nec diuturnum, si injuriâ fieri præsumant, & imparia, temporibus præteritis, vel non meliora fore, suspicentur. Qui igitur, altiore ad honoris ascendit gradum, eò majus spectantibus exemplum, præstare debet. Exempla eorum imitantur omnes ut tyrones pictores, imaginem, seu manum Magistri, in bonam partem malamvè, ductum eorum secuturi. Qui verò magna tacere posse, præsumitur, velut nihil agit, leviora faciens. Hic dabitur occasio, *Figure negationis contrariorum*, omnia bona, nec sequiora, de eius Magistratu, divinando, pollicendo.

Deniq; precabitur, ut ille honos, cum Dei laude omnium cedat, utilitati, utq; læti fluant dies, adsint vires, commoda sanitas, & in ulteriora honorum, famuletur fortuna, non metâ hoc loci eius virtuti statuendo, sed gradum. Non culmen & fastigium, verum ad majora connitens mentis, operumvè grandium, nec non honoris initium.

Huc serviant in amplificationem Orationes Ciceronis, ac præsertim Panegyricus Trajani, quem operâ non frustraneâ legas. Dein vide Cap. 3. & 4. ejusdem libri. *De laude personarum. Dequè virtutibus.*

Gratulatio pro *Victoria*, tum pro aliqua re, in publicum benè gesta, ad sermones gratiarum actionis referetur, adiciendo, quantum conferat in publicum, magnos viros esse diuturnos. Dein votis res finietur &c.

Jam verò

Si aliquis magnorum, locum visitaturus publicè veniat, *Salutatorie* Orationis materia sumetur, ab omnium lætitia, tanti hospitis ex adventu. Vel à causa adventûs, venientisq; personæ, potestate, seu à debito tuo, & omnium &c. *vg* Potuitne? in hoc auspicato adventu, sola tacere nostra propensio, vel submissio, imò debitum. Omnia nostra, tuo recreantur aspectu, imò tecta, & domus &c. Multò verò magis, ad nos pertinere visum, qui &c. Vel dices (prout nonnemo occasione in simili. *Hæc enim, Capite præsentī recensita, jam jam reiiculo, iterumq; raptō Calamo, dicenda obiter, extra curam altiore mibi veniunt*) Eo tandem felicitatis provehi debebat nostra fortuna, ut præsentem Te intueremur, quem occultis votis, dudum prosequēbamur, quem &c. Nunquam adeò audaces ad te accessissemus, tanti oris inspecturi Majestatem, nisi magnitudo tua, esset attemperata humanitate, & clementia, nisi imitareris astra, quæ serenitate sua spontè provocant omnes in sui amores, ac venerationem &c. Utinam verba tam copiosè sufficerent, quantum gaudiorum, & votorum nobis subministrat, in adventu tuo, addictus animus, submissæ voluntates, vectigalesq; affectus. Vel dices. Desinimus tandem mirari, Memnonis statuam, si Pœtarum fabulis credendum, solis radiis illuminatam, aliquid habuisse vocale, ac peroravisse; dum in tuo adventu, etiam domibus nostris, & parietibus, tantum affulsit lætitia, gaudiorum &c. &c. Usurus illius Oratoris verbis. Nec sydera, sine orbis gaudio, nec magni viri, sine animorum serenitate, transire possunt. Eam illis legem, natura indixit, ut esse non possint, nisi profint. Tibi non minus, quàm soli latere licet, nec ades, nisi luceas, gratioſo simul, & benefico calore, fauturus, nisi mærentium tristes discutias,

tene-

tenebras, & universim nisi prois &c. Pulcherrimam necessitatem, magnis, virtus imposuit, ut nullibi esse illis liceat, nisi ad minores, favor & clementia promanet, ac diffundatur. Toti gaudium fieri ex tuo adventu, amor, votum, toti eloquentia esse cuperemus, explicandis sufficienter animorum affectibus, nec tamen satis explicari, possent. Tum subiicietur Imperatoris Augusti exemplum, cui redeunti ex victoria, inter alia lætitia signa, duo corvi oblati, quorum alter pronuntiabat *Ave Caesar Victor Imperator*. Alter *Salve Victor Imperator*, si irrationabiles animæ, tantum potuere, quantum plus debet, ac tenetur præstare, gratitudo rationabilis populi. Vel apponatur Gaditanorum exemplum, qui famâ Livii excitati, longo itinere, Romam venerunt, ut virum antiquitatis memoriâ pollentem, possent intueri. Quantum magis? inter felicia reputatur, tuo frui aspectu, qui & agis ipse de te scribenda, & exemplo, vivæq; virtutis præcepto, doces imitanda, qui tantarum virtutum es, Prudentiæ, Fortitudinis &c. Quis enim satis dicat tua? &c. Qua occasione, excurre in virtutes salutati, eius facta enumeraturus.

Quoniam verò materia salutationum, cum gratulatione ferè coincidunt; ideoq; una pars alteram, facillè sustentabit.

Evenit sæpè deinde, pro Reipub: commodo, ut nobilior, juvenus, ætatem usui patriæ formatura, rerumq; altiori experientiæ parandæ, in exterorum nationes excurrat peregrinando. In hac igitur materia disquirens vir politicus, aut fortè regressum talibus in patriam gratulaturus, laudabit experientiam, cum enumeratione, quàm multa viderit, unde paratur prudentia, juvandæ patriæ profutura. Domi sæpè ingenia torpescere, extra verò, exemplis aliorum incitari ad majora, dum cælum imitantur, & gaudent motu, orbem videlicet pervagando, ac notando, quæ ad rectam virtutem. Etiam apibus, non unus sufficit,

fufficit, ad mellificandum flos, nec unica natio fatis, curiosis ingenii, ut experientia paretur. Ideò Homerus Ulyffem, ob multarum rerū peritiā, Polytronon, multorū idēst morum hominē, appellavit. Talium igitur experientiam, & doctrinam, ut Reipub: profuit, promptum eſſe ſperare &c &c.

Reſponſio.

INitia ſermonis, aptè occupabit, teſtificatio benevolentia, *Gratulantium* erga ſtudium. Accipere te grato animo, propenſa vota, vel eo documento probata, quod tam multi, promptè obviam venerint. Unde multum recreari te, hominum præſentia tantorum. Imò partem curarum, hanc gratulationem, à tam benevolo proſectam animo, tibi minuiſſe, maturè prævidenti, quàm difficile omnibꝫ ſatisfacere, & reſpōdere votis. Verè dici à quopiam. *Simul iſta poſuit DEUS, odium; atqꝫ Regnum.* Munus eſſe operoſum Magiſtratum, non ſolū quid agatur, in præſentia, verū quid futurum. Ærumnoſum igitur & curarum intolerabilium videtur, alicuius Officii Principem fieri. Honor in exordio lætus, de fine animus, laborum curas ingreditur. Unde expones partes illius honoris, magnitudinem, & labores, diceſqꝫ conducibilius fortè fuiſſe, privatam ducere vitam, niſi amor in Rempublicam aliter ſuaſiſſet, aut juſſiſſet planè obſequium. Officiorum aſcendere gradus, ardens cui deſiderium eſt, fortè ſolam partem cogitat, quæ utcunqꝫ in honore bona, & apparenter honeſta, non quæ, moleſtias gignit, pericula, tum ſecretas curas, & angores, quorum plures cauſæ, quàm ſuaſis otii, ac veri hominum applauſus, ut certiùs, frequentiuſqꝫ prænitere, quàm fidenter lætari, ſequatur. Dos eſt officii, angor & labor, tum quietis obſivio, vel ut cum Seneca dicatur. *Plerumqꝫ ſunt inſidiola bona, & ſperantibus meliora, quàm aſſecutiſ.* Ad-

Adduces exempla, fugientium operosos nimis, & invidios, imò lubricos honores, modestè adscribendo, præsentem dignitatem, non tuis meritis, sed Electorum gratiæ, Regisq; benevolentia, rogaturus propensos gratulantium in te favores. Vicissim pollicendo, pro posse omnium votis, te responsurum, prout ipse optabas, dum eras privatus, non commissurus, ut ingratus, tam propensæ voluntatis, vivas, & moriaris.

Deinde.

Salutantibus plerumq; respondemus, ex toties dictis, & ingeminatis rerum circumstantiis. Quis? quid? Ubi &c. (vide Cap: 2.) Quis? vel ad Quos? venisti ut nempe Parens ad Filios, ut amicus, ut laudator &c. Tum laudabis propensum salutantium animum, tuam ipse fortunam, ut venerari, gratulariq; illi cogaris tam parata egregiorum virorum studia, dum repereris ultra spem, & vota &c. Recreatum te salutatione, quæ à sincero, ut apparet profecta est animo. Verùm maximè, breve aliquod salutationis punctū, in materiam respondendi fumes, fatendo, verum esse quod dicitur &c. Placidam in litem amicitia, te provocatum, imò arduum opus indictum, & impositum onus, quatenus pronis salutantium affectibus, & studiis, ex æquo respondere possis.

Hinc, laudes à salutantibus congestas, modestè extenuabis, non qualis sis, verùm, qualis esse debeas, esse velut in amicam præcautionem, & stimulum virtutis. Pauca tua in eos merita, exstare fateberis. Quoniam verò tantoperè extolluntur, benevolo salutantium adscribes animo, hospitalitatem verò ubiq; locorum, deprædicaturum te, polliceberis &c. Grandem conjecturam esse reliquarum omnium in salitante virtutum, cuius

cujus in tui adventu, tam absolutis numeris perfecta, prodit se humanitatis virtus &c.

Hæc officia humanitatis, memoriæ tuæ, altum imprimenda, effecturumq; te, nè in gratum collata videantur; Itudia vicissim oblaturus, spe fretus, ut eâ benevolentia, quâ hodie, etiam in reliquum temporis, te prosequantur.

De Sermonibus *Gratiarum actionis*.

Gratias agimus Regi, Populo, vel alicui magnorum. Idq; dupliciter.

Primum genus Gratiarum actionis, dici potest, in sensu quodammodo *Activo*. Alterum in sensu *Passivo*.

In sensu *Activo*. Gratias agitur Regi, Senatui, vel Belli Ducibus, pro re benè gesta in commune.

In sensu *Passivo*. Cum mihi beneficium, vel gratia præstatur.

Praxis in sensu *Activo*.

Prima fronte, occurrit laus Regis, vel Senatûs, ac personæ, cui de præstita opera, gratiæ aguntur. Dein officii natura, imò illius, qui gerit, explanabitur, quàm sciat satisfacere votis populi, nominisq; sui magnitudini. Secus, qui magna facere posse præsumitur, velut nihil agit, leviora faciens, velut supra intantum,

Hinc descendetur, ad enumerationem facti, quibus circumstantiis, quid gestum modestè in agendo, celeriter in perficiendo. Vel prout laudum loci, superius recensiti, suggerunt, undè gloria elucescat. Nec vitabit attingere, reliquas eiusdem personæ virtutes, privatas & publicas, pro consideratione

Cardinalium virtutum, earumq; subdivisione. Tum ex illis Senecæ verbis. *Omnium somnos, eius vigilantia defendit, omnium quietem, illius labor, omnium vacationem, illius occupatio, ut remissum aliquando tempus habeat, nunquam solutum.*

Deindè, si præsertim alicui belli Ducì, gratiæ aguntur. De Militari disciplina, toto bello servata, paucis attingetur, unde summa Ducum quorumvis, etiam in antiquitate, commendatio, aut quâ non servatâ, omnis Rerumpublicarum fortuna, indeterius versâ.

Gratum exin, monstrabis animum, & mansuram in animis memoriam, quamdiu fluvii (ad quorum ripas gestum) current, quamdiu nomina locorum, & populorum existabunt, quamdiu sol, qui rem aspexit, cursum retinebit.

Nullatenus in animis fidelium populorum, aut civium erga talem personam, posse reperiri ingratitudinem. Laudes idèò gratitudinis, vel secus, quàm infame sit nomen ingratitudinis, breviter attingentur.

Appones exempla, ex Historia veteri, & nova, comparisonem cum aliis Principibus, virisq; illustribus, faciens, aut potiùs præferens.

Adhortatio instituetur, ad similia factorum, pro amore in patriam, peragenda, pro cupidine laudis, ne videlicet, præfenti factò, metam sibi statuât agendorum in ulteriora, sed gradum. Id polliceri, innatam magnanimitatem, id virtutes, id probatum toties zelum, & agendi prudentiam cui consuetudo, rectè faciendi, in naturam versâ, nec facit unquam rectè, ut facere videatur, sed quia facere aliter non potest. (videatur Cap: 3. De virtutibus.)

Longos deniq; annos precaberis. Interesse patriæ salutis, viros tales nasci, & in longum vivere, ac tardè mori. In eorum

rum vita, populi state vitam, suo sanguine, talibus mercaturi, longas vitæ dies, & duraturam securitatem.

Hic repetentur in Amplificationem, Orationis *Gratulato-
ria*, & *Salutatoria* præcepta, superius recensita.

Praxis in sensu *Passivo*.

DEducetur vis Beneficiorum, quàm multùm in animis possint. Sequatur laus *Munificentiae*, seu *Iustitiae Distributivæ*, quâ solâ, Principum firmatur thronus, in laudem magnitudinis animi, ac prudentiæ conferentis, merita provocantur, fides reliquorum confirmatur, cum dant sua gratis, non vendunt, non fenerantur, dant inquam, *aliis præmia, ceteris exempla*.

Deindè, pro tam Magnifico Principe, vota omnium commemorabit. Vel ordietur à propria lætitia, & beneficio accepto, quod sibi gratum dicet, ut nisi elinguis, à gratiis agendis, testem & interpretem internæ lætitiae linguam cohibere vix possit. Indignum aliàs, hominem posse fieri ingratum, cum & bruta benefactores noscant suos, innatamq; in obsequium, exuant feritatem. Optaturum idèd, dari tibi linguas multiplices, & altissimæ divitiæ eloquentiæ, deprædicandis, quæ præstita; in debitam pro accepto gratitudinem, assimilando Principum munificentiam, liberalissimo in suis donis *soli*. Facturus allusiones, prout ingeniosi oratoris dabit genius liberalior.

Secundæ parti Materiam subministrabit, ipsum beneficium, adjunctaq; dantis; utpotè, qui spontè, celeriter, cum benevolentia contulit, atq; charitate. (*vide Senecam de Beneficiis*.) Imò subjunget, quantum sit onus suscipientis, partim munifico datori, in reserviando, partim in ipso munere exequendo. Hic modicè librabit suas vires, rebus *Lipsii usus, lacertos meos expan-*
do,

do, artus artesq; libro, cur onus imponi mihi patiar? cui non sum ferendo. Verum cum speret eadem benevolentia datoris, in post se fultum iri, qua nunc decoratur, non gravate consentire, in suscipiendum officium, saltem, ne ingratus, aut minus obsequens videatur, optaturus modò occasionem dari, monstrandorum obsequiorum, ne unquam dantem poeniteat.

Observe.

SI deinde gratias agas Equestri Ordini, vel potius concivibus, pro collato munere Marschalcatus, in Comitibus generalibus, vel particularibus Comitibus, tum pro aliquo demandato officio, in ipsius ingressu officii, tali utendum erit sensu.

Videlicet.

Aliter suadere, tuam modestiam, & modicam, in suscipiendo munere capacitatem, ut excusanti, quam acceptanti, propior esse debeas. Verum monstrandæ omnium in obsequia promptitudinis, ne occasione deesse videaris, potius te iussioni obedire, quam ut ambitiosè, in id muneris provoles. Hinc adicies admirationem, unde sibi optimorum civium gratiam? unde confidentiam? quod id honoris conferant, cum non desint majoris dexteritatis, & peritioris ingenii viri &c. Edoctum se aliorum exemplo, quanti sit laboris & oneris, eum occupare locum, in quo, tot Illustrum virorum vix non fatiscebat, experientia, & labor. Tot sibi hoc loci, si tandem occupandum sit, imminere curas, quot, ingenuæ nobilitatis, undiq; circumfessura sunt, locum suum capita; quam inquam difficile sit omnibus satisfacere, tum combinare vota, & studia, cum prout uniuscujusq;

jusq; facies, ab alterius faciei differt lineamentis, eò magis, interioris mentis faciem, ab alterius concivis mente, & voluntate, longè differre &c. Si tam facilè esset officium gerere, quàm suscipere, vel eo nomine tibi gratulari, quod hoc loci, jussu Illustrium Dominorum provocatus, confederis, ubi votis omnium respondere, deq; gratiâ mereri possis, verùm eam sit munus arduum, & difficile, inquam onus, vel Gigantis humeris formidabile, hæsitaturum te, intra susipientem, & abnuentem, nisi eandem gratiam, affuturam, speres, in juvando, atq; expertus es benevolentiam in conferendo.

Hinc excures modicè, in gravitatem muneris, occasione materiarum, quas proponendas, pro natura temporum, speras, Incusando tempora præterita, à spe meliorum in futurum. Vel dices. Gratulari te Patriæ, nec desperare, licet in desperatis, cum promptos juvando habeat filios, qui tam numerosi convenerint. Esse magnæ felicitatis, unica occasione, tot simul Illustrium virorum in gratiam, posse insinuari, & favores promereri.

Postea, vota fundet ad Deum, cuius esse curæ hanc Rempublicam, à præterita temporum praxi, aliquas occasiones enumerando, probabitur.

Tum omina eruet, Divinationes facturum futuri successus & concordium votorum. Ex tempore, loco, & Cœli serenitate tum nomine Diei &c.

Observe secundò.

Reddi adhuc, finito consiliorum actu, gratiarum actionem, ipsi *Marschalco*, per aliquem è primoribus. Laudando dexteritatem, promptitudinem, tumq; in combinandis consultis, felicem

licem peritiam, ad omnium votum. Neq; ideo iustum fore, si-
ne testimonio grati omnium animi, illum dimitti. Fortè auspi-
ciis illius Marschalcatu, tam discordem materiarum farraginem,
unanimi concordia combinatam, conclusam. Divinabit ideo,
altiores illi honorum gradus, qui talia præstitit prudentiæ docu-
menta. Certaturos se pari gratitudine, offerendas occasiones,
ut in post experiatur, quanti sit, lucrari tot concivium animos,
& studia. Precabitur insuper, longos dies, emolumento Reipu-
blicæ, & totius domus decori &c. Non aliter persuasos de pru-
dentia, & dexteritate, quam experti sunt, manuq; planè palpavê-
re. Videlicet dexteritatem in agendo, cum apta in res expedi-
endas promptitudine. Gratulari sibi, & illi, quod iudicia om-
nium, de illius prudentia, non fuerint falsa, qui tam dextrè, vo-
tis omnium, & expectationi responderit, non minùs spectatam,
quàm speratam, adferens negotio, virtutem. Utq; in similia re-
rum agendarum, sit promptus, eum adhortabitur.

Modus Respondendi.

Cum testificatione gratitudinis.

R Esponsum formabitur, ab erubescencia, fatendo, quod ma-
gis pro sua humanitate, quàm pro merito tuo, id elogiorum
adscribatur, quibus impar sis potiùs te veniam petere, si quidpi-
am factum, non ad votum. Aliud debere, condonari tempori,
aut gravitati rerum, aut etiam suæ, quam ingenue, non diffitetur,
incapacitati. Adlaboraturum se, ut in post majore, peritia, hoc
stadium decurras.

Atque petes, ut illud, quantumcunq; obsequium grato
animo in præsens suscipiatur. Magisq; te accendi gratiarum
actione

actione, ut in post, non ad columnas Herculis, ingratum ingenuis (*Non plus ultra*) titulum ferentibus, sed ad Carolianas (Caroli V. Caesaris) *Plus ultra*, meritis & actione contendendo respicias, omnium gratiam, ut promerearis, nisiq; rebus possis, animo studium æquaturus.

Præsenti occasione, non te multum impendisse laboris, quid enim opus? longâ virium ingeniiq; contentione, suadendo, placitavè rectorum civium combinando, cum optimi citò consentiant, cum de Republica, non imperiti, verum sapientissimi, quorum hoc loci tanta copia, quot cives, tot consultores, quot nomina, tot salvandæ Reipublicæ omina, deliberant. *Tranquillo mari, quivis gubernator.* Pacatis rebus, vel imperfectum non arguas rectorem, dum spontè res vadunt, dum adest, & ancillatur fortuna, etiam ubi consilium non abundet, vel aptitudo &c. Totam rei qualitercunq; gestæ gloriam, ad Deum vosq; auctores, lubens relaturus &c. &c.

Corollarium capitis & Libri.

Facultatis oratorix specie, quæ in Republica populari sola potest, perdiversa materiarum, scholasticè velut, rerum Civilium notitiam, paucis hic inclusam, Lector habes. Credo multa requires, curiositati sciendi plenius satisfactura. Quid igitur? omnia nè hic suggesta velis? apud alios multo prudentiora, non dubito reperies. Unde si hæc in materiam dicendorum, minimè sufficiant alienis subsidiis, commodissimè usus. Neq; tamen hæc omnia, si haud perfunctoriè legisti, prorsus putaverim contemnenda:

Illud quoq; studio meo in te promptissimo, dabis Lector, qui (pro æquanimitate, in omnes, nemini, quod recto servire posset

posset usui, de tractum velim) novum tibi en præmonstro, ad multa rerum adminiculum suadeoq; legas, artis magnæ sciendi, seu *Combinatoricæ Librum Athanasii Kircheri*, qui id primum temporis, dum hæc mihi continuata sunt, ingenii lumina cum laude, incidit in manus. Cuius speculativa ratioecinationum & amplificandi super plurimi generis materiis, ad rerum civilium praxim, si applicaveris, mira sponte se offeret, loquendi, scribendi, in *Principiis Novem Absolutis*, totidemq; *Respectivis* (per *Enneadem Erotematicam*, ad *Novem subjecta universalia* accommodatam) expendendis materialium fecunditas. Quoniam verò ex eodem veritatis, prudentiæq; fonte, optimo videlicet DEO, prout cuius menti, quid pro sua gratia suggestum, vel implantatum voluerit, haurimus, quid mirum? si velat conspiratione, aut occulto conductamine, in ternos vilos, nec unquam se, inter distantia terrarum, temporumvè interiecta noscentes, coincident aliqua sentiendo, proponendo, nec non scriptis annotando.

*Quidquid igitur, bene hic scriptum habetur,
DEO acceptum refero. Quidquid haud perfecte
annotatum, meæ dabis Lector
hallucinationi, & valebis.*

Ejusdem

EJUSDEM AUTHORIS

Lydius Pseudopolitiæ & obliquæ virtutis.

I. **N** Eminem magis minusve astutum dicas, aggrediendis periculosè rebus, privatim, publicè, nisi qui proximè, aut remotius ad naturam artesq; accedit *Sejani*, partem aliquam, aut omnes simul exprimendo. Quas Tacitus Annal: IV. Iconicè ferè, noscendas tulit. *Corpus illi laborum tolerans, animus audax, sui obtegens in alios criminator?* (& quod sequabatur, necesse, fallax, offendi properus, nocendo ingeniosus, & ex tacito ultor, potens, factiosus, ac obstinatus) *juxta adulatio, ac superbia, palam compositus pudor, intus summa adipiscendi, libido eiusq; causa, modo largitio, ac luxus. Sæpiùs industria, & vigilantia, haud minùs noxiæ, quoties adipiscendo illicita, finguntur.* Sed diversa multi via, & modo. Alii in supposito amænitatis, & popularis ingenii, dein alii, in supposito gravitatis, aut prætensæ virtutis, lentè agentes, atq; alii vehementer. Demum reliqui, mistim simul per omnia, prout conducit, *simulatores*, aut *Dissimulatores*, si non *Impudentes*; & ubi expedit, consulto *taciturni*, eoq; in malum graviore. Taciturnitas enim aded potest, ut vitia, & virtutes, ubicunq; apposita fuerit, faciat validiores, nam & virtuosus efficacior, & malitiosus, improbior semper est, ac metuendus magis, dum taceret. Ingenium igitur obtectum, & venustulam audentemq; dictionem, non in amicitia modò privata, verùm multò magis, in consiliis Reipublicæ popularis, suspectissima habeto. Venustulam verò eam putabis, dictionem, non quæ verbo tantum, sed etiam, vultus & actiones amænitate, tum obsequio placet. Quæ eo gradu, serviunt ad astutiã, prout secundū magis, vel minò comite

præsertim potentiâ, intenduntur. Velut de quopiam in simili Tacitus. *Habitu & ore, ad exprimendam imaginem honesti, exercitus, ceterum, animo perfidiosus, & subdolos, avaritiam & superbiam occultans. Specie bonarum artium falsus, & amicitie fallax &c &c Vitellio aderat industria, nec virtutibus, ut boni, sed quomodo pessimus quæque, vitiis occultè valebat &c.* Suetum erat Tiberio, scelera nuper reperta, priscis, mollibusq; verbis, obtegere &c. Claro apud vulgum rumore per virtutem, aut per species virtutibus similes &c. Immanem animum, subdolâ modestiâ tegens. Item argutè ille alter de quodam. *In escandi homines, occultam artem novit. Hamata jactat officia, verbotenus amicus.* Super omnia, mirabile, astutum, perversum ingenium Tiberii scire qui velit, in præcautionem hominum contra similes, legat Librum LVII. Histor: Dionis. Namq; easdem ob artes, adsciverat sibi Sejanum, Tiberius.

2. Latiora sunt in Principe vitia *incuriæ*, quàm actionis. Actio mala, ex aperto, provocat utiq; populi cautionem. *Incuriæ* mala, pauci perspicaciorum ex vero penetrant, dum sub imagine quietis, specie innocentie, occultius, eoq; impunè nocet, non regendo, non providendo, suas modò offensas, specie justitiæ, feriò, cumq; ultione, reliqua rerum, populiq; bona, mala, virtutes, errata, ordinem, incrementa, diminutiones, remissiori & dissimulato procurando studio, imò sine cura & inquisitione, in arbitrium temporum, ac fortunæ, pari negligentia transmittendo. Libertas hæc imperitis videtur, cum approximantis ruinæ, ultimus gradus, imò initium est servitutis. Vel clariùs. *Actio mala*, partem perdit, affectata negligentia, & quod amissum, & quod curari potuit, in melius, involvit totum. Imò diutius, id mali genus durat. Nunquam enim otiosus lassatur; imò sibi hoc in genere vitii complacet, juxta illud. *Subit etiam inertiæ, quædam dulcedo, & invisa primùm desidia, postremò amatur.* Verè ait quidam. Bello, fame, peste cæterisq; indignantium factorum

torum malis, pejorem esse imperitum regnandi, vel incurium Principem, illa singula utiq; mala sunt, hic dum interna simul pessumdat, & externa, fert secum universa, imò malorum omnium vocari potest Epitome, namq; tales, *omissione* magis, pro defectu impulsivi calor, quàm alii *commisione*, delinquant, pro affluentia. Eadem incuria timebatur simul, & amabatur in Vitellio, de quo ingeniosè sparsim Tacitus. *Studia populi, raro cuiquam bonis artibus quæsitæ, perinde affluere, quàm huic per ignaviam. Vitellius modò in præsentibus frueretur, non in longius consultans. Non parabat, quæ debuerat, non in ore vulgi agebat, sed umbraculis hortorum abditus, velut ignava animalia, quibus, si cibum suggeras, iacent, torpentvè, præterita, instantia, futura, pari oblivione dimisserat. Neq; jubendi, neq; vetandi potens, non tam Imperator, sed tantum belli causa erat. Clausæ ad fortia consilia Vitellio aures, levi auditu, quamvis magna transibat, impar curis gravioribus. Tanta torpedio animi eum invaserat, ut si Principem, cùm ceteri non meminissent, ipse oblivisceretur.* Et idem de Nerone. *Aspernabatur miles veterem disciplinam, tot annis, juventæ Neronis, & licentiæ suæ, ut haud jam minus vitia Principum amaret, quàm olim virtutes reverebatur.* Certè eadem luxuria, profusio, ac mollities, imò eadem vitia Principis, quæ perdunt Rempublicam, conciliant sæpè amorem privatorum. Multi è vulgo curant, ac petunt, non qualis in Rempublicam Princeps, sed qualis inse, inter commoda reponentes *tuta & præsentia, quàm vetera periculosa malunt; publica, ad animum paucorum ingenuorum, privata, proximius vulgi ad sensum.* Prout facilè, vulgus indulget vitiis blandientibus, seq; illaqueandum offert studiosè, amans privati publici neutiquā, curiosum. Verùm hæc obiter. Rerū igitur præfides, tã non facièdo quod debent, quàm faciendo quod non debent, peccant. Imò, qui magna facere posse præsumitur, ac debet, velut nihil facit, leviora faciens.

Addam & illud. Nunquam magis captiosam esse, plusq; nocentem actionem, vel secus incuriam hominis, quam dum exteriori in speciem apparatu, imponit se maximè tunc bene agere, cum nihil agit, sed turbat veriùs, confundit, vel otatur, quæ media, quæ postrema, rectæ actionis, quæ prima ignorando, ut conducibiliùs in rem sit, plane otari, proculq; abesse; quam sic agere.

Huc referuntur temerarii, leves, & inconstantes, qui tunc nisi ad regulam recti agunt, dum aliquod interstitium naturæ stabilioris intervenerit, aut solidior indulerit mens, vel genius, emendicatumvè fuerit, latenti aliqua rationabilitatis & constantiæ ab virtute, namq; impossibile, quin aliqua insit cui vena, bonitatis & recti.

3. Contendunt aliqui pro communi, non quod unicum ardentè velint, verùm popularitatis sub larva, potentiam & confidentiam, dein, ut privatum bonum commodiùs aucupentur, ipsamq; ut ostendent popularitatem; Rempublicam interim quæstui habentes, & ludificatui. Quærunt in populo amicos, fingunt amicitiam, non ut amicis bene, sed ut sibi sit, & velut instrumentis, ad sua desideria utantur, velut eques, amat & saginat equum, sed ideo, ut sellam & sessorem ferat, frènumq; ac laborem, commodiùs patiat. Rara virtus, commune bonum ex vero ingeminat, idq; intra modestiam, ex lege & conscientia, illi priores, insolenter proq; astutia, tum per illegitima, turbant veriùs totum, quam agunt, speciosa verbis, re inania ferunt, aut subdola, scopum diversum agendi, eoq; modum dum habent, æquum, iniquum, quidquid potentiam firmat privatam, censentes pro legitimo.

Civem igitur bonum, ab astuto, etiam virtutem rectam ab hypocrisi, aut vitio, faciliè discernas, ex scopo agendi, tum
ex mo-

ex modo. Verè facer textus. *Ex fructibus eorum cognoscetis eos*
Imò dixero, vis scire? quam rectæ aut malæ quis actionis in
publicum? privatum, vivendi modum, & conscientiam introspicce.

Cave igitur (liceat uti verbi novitate) *Popularistas* vel *Ple-*
bicolas dixerim, quibus publicum in ore, privatum, eoq; fraus,
in corde. Minoribus per authoritatem imponunt, apud ma-
jores, ubi opinionem virtutis, (creditum vulgus vocat) parave-
rint, universos eludendo, sua commoda venantur & impunè
nocent, hodierno præsertim rerum statu, quo corrumpere, aut
corrumpi, cæcis artibus grassari risus est, atq; sæculum vocatur,
dum inquam fora, curiasq; insedit adulatio, falsitas, ambitio,
tum audacia. Eoq; astutiorè conatu, dum non extorsivè, inso-
lenter, vel per arrogantiam, neq; civilia mediorum extra, ve-
rum sub larva modestiæ, rationis legisq; prætextu, quod in rem
sibi conducit sensum vel nolentibus, imponunt, suadent, &
tandem assequuntur, dumq; extorserint captiosè, sic agunt,
ut impetrasse videantur, struentes tunc pedicas, casses, & laque-
os, dum actioni humanitatem inesse putas. His, pro malitia sæ-
culi, aggregatur facilè quisq; audaculus, levis, rerum imperitus,
egens, impuritatis cupidus, suorumq; commodorum studiosus,
etiam per servilia, pretioq; dishonoris, quæ abjectarum anima-
rum, infamis moneta est, emens gratiam, velut suæ cupidinis
fautor, aut desertor, dum sui Principalis. Stulti potiùs, & sui
obliti, qui vilibus servitii præmiis, nè dicam ipsis signis, velut
culinarii canes, ejectamentis, ollarum, ac jure, eludi patiuntur,
januæ, focisq; adblandientes, cum interim coquus, meliores re-
servat sibi, & absumit partes. Sic isti Principales, vel dicam *Ty-*
ranniones populi, suis adjutoribus, leviorum commodorum no-
mina, quæsturas, inania titulorum, salariata munia (suam cuiq;
spem, prout naturam intellexerint, velut hamum objectando]

anxia

anxia solitudine conquirunt, & obtrudunt, nullo discrimine falsi, aut iniqui, privata cuiusq; studia, excluso respectu publicorum, vel æquitatis suscipientes sub patrocinium, & enixè tutantur in vinculum, & necessitatem, se sequendi; vitiis etiam illorum, quos obligari sibi cupiunt, & ineptiis associati, affectatè subblandientes, vel subservientes, morum similitudinem in tempus induunt, pluribus eliciendis (en artes improbas) quibus velut indagine, suo quemq; irretiant subdolè ingenio, & abutantur, verbis assentientes, mente jocantes supinamq; irridentes stoliditatem, dum interim rerum popularium gnari, potiora, nè dicam tota commoda, sibi vendicant, ipsis adjutoribus, postea graves, & damnosi, supra civilem æqualitatem, sensim ascendentes novamq; animorum, inducendo servitutem, dum odisse, amare, sensum de rebus ferre omnium actiones liberrimas, ad suum tantum arbitrium volunt, imponunt, jubent, & ni habeant, offenduntur, inq; ultionem offendunt, occultè nocent, valentes agendo, dum sunt potentes nocendo, *jure ferociæ* totum agunt, dum malunt esse lividi Sillæ, vel Marii, quàm virtuosus Catones. Sequacium suorum, novi Trismegisti, in quorum, Magistrorum communium verba, tum opiniones cæco studio zeloq; nulla indagandi ratione, juretur: pro superbia tum ambitu, plus quàm civilia, agitantes. Talibus, amicum se profiteri, honestè servire est, ac velut alieni manubrii, securim fieri, arcū vè annulum gestare, unde plus molestiæ, quàm ornamenti, dum amicos, non ut amicos, sed instrumenta privati cupidinis, habere præcupiunt, pro amicitia parùm præstita graves & morosi, obsequii exactores, gratias exhibentes ad pondus & scrupulos, servitia requirentes sine modo, sineq; mensura. Imò quidquid præstiteris, citò apud eos officii, vel gratiæ seneseit memoria, nec ad gratiam referunt, verùm ad obligationem, ac debitum, gra-

graves & superbi. Recta virtus illis oneri, actio subobliqua, & turbæ inter commoda ponuntur. Adde *Pseudopoliticorum* pars, vitio & privati amore laborat. Hinc, prægravante, inter homines copia malitiosorum, haud difficulter trahunt post se ambitiosos, privatipetas, in obtinendum feroces, eoq; apud incautos & molles, facillè, quod præcupiunt obtinentes. Civium rectorum actio, cum nisi virtute firmatur, virtuosi quidem sunt in partibus eorum, verum hi mollitie animi falsò, nomina modestiæ, ac virtutis usurpant. *Prout sæpe minor vis bonis, quàm malis inest, perversa ingenia confirmantur astu, vel audacia, recta debilitantur verecundiâ, modestiâq;* Hinc viri boni, parum præstant, faciles occupantibus, & meliorum impotentes. Cum potius contra malos, fortitudine animi, constantiâ, perseverantia, robore mentis ac per omnia, semoto respectu privati, virtute perfecta opus est. Acrimonia morborum, acrioribus remediis opus habet. Mollia non reprimunt, sed cedunt duris, imò in majus foveant; sic isti, artificiosi Politici, mollitie potius, aut minùs cautâ perspicaciâ civium, quàm sua stant virtute. Cessuri, ubi detectam fallaciam, & constantem bonorum animum repererint. Secus intenditur eorum malitia, ut fiat, velut olim Romæ, teste Velleio. *Torpebat dominatione Antonii Civitas, indignatio & dolor omnibus, vis ad resistendum, nemini aderat.*

4. *Novi Politici*, levius putant, excusare, contra fas, moremque; cur fecerint, quàm proba agendo omittere suorum occasiones, & aucupia commodorum. Incipiunt, desinunt, pollicentur, negant, amant, offendunt, non æquo, non honesto, verum suis commodis totum metientes. Conquirunt ante tempus rationes, in velamen agendorum, & elusionem sponsonis, interpretativis præsertim, vel *conditionatis*, dum utuntur sermonibus, *positivos* & simplices sensus, studiose vitantes, ut interpretatio,

tatio, sit semper in sua potestate. Facillimè promittentes, aut assertores, quorum transgressores, dicto veteri. *Nulli prodigalius fidem obligant, quàm qui maximè violant.* Mollis igitur, aut nimium sis credulus, talium verbo si capiare, antequam à dudum experto, interiorum hominis conscientiam introspexeris, num recta virtute, num praxi evadendi, laborat, spes, vel appetitus, vim rationis, apud eos habet. *Loquuntur pacem cum proximo, suo, mala autem in cordibus eorum,* eò paratiores peccare in amicitiam & in omnia, quo magis ingeniosi, excusando, cum vir bonus, non faciat excusanda, sed laudanda, errorem potius fatetur, quàm fovet, mavult perdere, quàm perseverare, tum excutere sua, suorumq; vitia, quàm excusare; non defendit, verum detestatur, intra desideria correctionem. Quo solo ingenia recta, ab obliquis & cavillosis, maximè differunt cum aliud sit, quærere vel habere colorem, ad excusationem, rei, atq; aliud affirmare, illud esse positivè bonum, & laudabile, ut sic, nec aliter fieri expediat, ad alterius boni comparisonem. Tamen de quibusdam hominum, seu sint amici, seu domestici (imo etiam cives) apertissimè dici potest illud Polonorum. *Przykro znim gorzej bez niego.* Ut necesse quoquomodo, saltem ad tempus tolerantur.

5. Ad rectè consulendum, non tantum ratio & prudentia verum etiam natura consulentis confert. Prout quis natura timidus, vel animosus, alieni usurpator, raptiq; cupidus, vel ad legem justitiæ totum vocans, parcus, vel erogandæ per honesta pecuniæ cupidus, ac liberalis. Tardus vel præceps & audens, vel etiam temerarius. Imo prout sectator virtutis, aut laborat vitio, privati publicivæ amator, ductum naturæ suæ, non prout res & materia poscit, is exprimit consulendo. Ut occultet vitium, fingit prætextum, extenuando, vel exaggerando, non re vera, sed prout conducit palliandis naturæ inclinationibus,

onibus, exercitus; Amores, odia, metum, avaritiam defectus, vel impotentiam abscondere, sciens, & imponendi gnarus. Ideò in *populari Republica*, ubi mutuo consensu, res statuuntur, timidi, animosorū sapè turbāt cōsilia, sectatores privati, Reipublicæ amā-
tium; & malitiosi, invertunt studia civium rectorum? Nisi igitur cedant mali & imperiti, prudentioribus ac bonis, *vel ni habeant necessitatem cedendi*, vix rectè consulatur, eoq; minus, quid fiat. Ex eodem fonte, pullulat sciendum, ut etiam is, qui suadet, naturam audientis, quibus maximè rebus moveatur, abstrahatur, vè, penitiùs introspiciat. Externas simul eoq; magis internas causas ac motiva, combinando, facilitatem assequendi, quod cupit, exinde auspicaturus. Lynceis igitur oculis, *velut alibi recensuimus*, suadenti opus inquirendis causarum rationibus internarum. Frustra modos, ac necessitatem victoriæ, deculvè proponas timido; item consilium rectum, non capaci exequendi, & *Imperito vel Impedito*. Frustra suadeas impensam honestam, *Parco* vel *defectuoso* laborem vè opportunū *Impotenti*. Activitatem *Tardo*, & ad levia hæsitanti, non expedito, sed *Confuso*. Frustra proponas constantem virtutem, natura fragili, aut *malitioso* vel *Præfracto*. In cassum, hæc, aut illa suadeas agenda, *defectuum conscio*, & propalare nolenti, ac pudibundo. Obtendunt quascunq; causas, & impedimenta, in speciem, modò à negotio ut declinent, dum præsertim sunt Eloquentuli, ac tibus imponere scientes, maluntq; pro nihil agentibus haberi, quàm in defectu deprehendi, si rem agendam tentaverint ineptè, nec respondeant expectationi eoq; contemnantur. Talibus igitur, si quid persuadere cupis, postquam naturam intellexeris, impedimenta dextrè occultabis, motiva tantum suggeres, si tenere cupis habenas animorum, promovendo, retrahendovè. Alias, frustra, si præsertim sis autoritate jubendi, ac personæ, minus valens, rem obtinendam proponas, nec ideo assequare (vide Politico moralia mea Parte Secunda & Ter-

ta) verum in pauca, rem conferam. Sapientum consilia. practica sunt, candida, fortia, & cauta; speculatio nimia, temeritas, vel metus, studiumq; privati, rectæ nimium; obstant rationi, velut diæterium Polonum rem brevissimè comprehendit totam. *Na iedno sie zapatrzy drugi, dzieſiaciu nie widzi.*

6. Ætas præsens, longè superavit ætatis prioris fallendi artes, ipsiusq; Cacopolitiæ magistri præcepta. Virtutis ille, ac modestiæ speciem, superinduendam, astu cætera, ex occulto colenda suasit. Verum modernorum Politicorum sophismata, longè peiori stetere gradu. Ut apertius, eoq; noceant impudenter. *Metum offensasq; illatas sibi fingunt, præsupponunt, augent, fidem præstuentes, ut velut ex justo quærentur, parandæ apud omnes compassioni & conquirendarum virium in prætextum.* Post hæc, licitæ defensionis sub velo, ut palam rapere, invadere, opprimere, nocere liceat, dumq; perfecerint malitiosè vindictam, adhuc se pertimescere palam, jactant, non ut verè imminet periculum, & metus, verum continuandæ ulteriori malitiæ, & excusationis in velamen. Imò quod pejus insuper *Nocent, & nullo vindictæ, vel offensæ, prodito signo, quasi rerum ignari, aliudq; agentes, Tacent;* querelas & incusationes bonorum, subsidiariâ novæ Cacopolitiæ, taciturnitate, expedientes, vel quandoq; suaviloquio, prout conducit, jocivè eludentes, æta Polonum dictam. *Fortelne milczenie, przy łagodnych słowach a okrasę, Dworny sposób oszukania ludzi, iak na wedke łowic.* Periculosissimum, facillimumq; offendendo genus, quod exercet offensas, ridendo, promptius offendens, quominus offendere se agnoscit, vel dixerim potius, dum scit, causam injuriæ à se intorquere in alium. Eius igitur artificio retorsionis, velut ex justo, prætendunt injuriam alii, dum illam, pro arbitrio exercere, non sinuntur, solaq; habetur offensa, cadere suum impro-
basse.

bâsse, prævidisse nociva. Sic lupi quondam in Apologo, eam perpetuam fore quietem ovium dixere, si tandem devorari, pro voluntate luporum, modestissimè paterentur, nec unquam de rapacitate, injuriosè velut infamantes, querentur. Eo collimat Polonorum jocus. *Owco day sia ziest, wieczny bedzieß miata pokoy.* Compara nunc *Machiavelli artes*, cum hodierna Pseudopoliticorum versutia, quid ni? pejorem hanc dices; illa utiq; postquam nocere cœperit, facile detegatur, in præcautionem futurorum, hæc verò & cum inceperit palam, & cum perfecerit malitiam, velut legitimum adhuc agendi prætextum, in posterum, ficto ab metu, sibi usurpat. Argue tales, & dicas ex vero, hunc alterumvè, cur occidisti? invasisti? circumvenisti? nocuisti? excusabunt promptè imprudenter. Non occidi, sed me defendi. Non invasi, sed necessariò præveni, non spoliavi neq; nocui, verùm nocendi mihi, media subtraxi, utq; in post peccare metueret, docui. En malignitatem sæculi, ac hominum, en dictionis paralogismos, & verborum sophismata, falsaq; virtutum vocabula, ea avernalis scholæ novam *per artem excusandi* præcepta, justitiæ nomen, profanandi malitiosè, imò subvertendi ipsam virtutem, palam per impudentiam. Illud quoq; præcautionis loco, adicere non obsit. Astutorum civium, artem esse nunc usitatissimam, ut dum viâ consultandi, rem iniquam obtinere, vel tueri conantur. æquam se præpedituros, aut inversuros præferant; ut inquam æquam dum tuentur omnes, iniquam velut causæ connexam, eò ipso confirmet, vel patiantur; aut secus iniquam, honesto quodam sub prætextu, contentiosè inferunt simul, ac petunt, ut æquam, ab aliis fortè illatam, dum sibi obstantem, excludant, neutraq; habeatur, ac subsistat. Habeat en, si redux, apud suos discipulos, novum quod discat *Machiavellus*. Antea occultè, cum quali

quali verecundia, in prætextum virtutis nocebatur, nunc velut emissa suis claustris, occupat totum, palamq; malitia. Nihil tam malè agitur, quorum non adsit promptè excusatio legitima, & nunquam cessat, continuandæ malitiæ ratio ac prætextus. Dicam adhuc. Rari, qui casu, & ab infirmitate, sed plures, consultò, seriò, ac vehementer mali.

Affine ad astutiam quorundam pernoscendam, quod sequitur. Easdem res, per sui naturam bonas, malas tamen haberi, dum in malis, & captiosis, cum non à virtute, sed procedunt ab astutia; ut est munificentia, comitas, tum affectata laus, erga quempiam corrumpendum, decipiendumvè. Dein clementia, liberalitas, pietas, modestia, magniloquentia, & si quæ similia, fortè per ostentationem exercita, non enim à virtute, sed jam procedunt ab arte. Virtuosus autem, etiam in occulto sibi similis, recti honestiq; in gratiam, rem bonam constanter exercet, nec ad tempus, faciem viri boni sumit, verum perpetuò, quoad potest, rectè operari conatur, non majus virtutis præmium, quàm in ipsa reponendo virtute. Rectam rem igitur, dum insperatam, extraq; consuetum actam, sustine in aliquo tantisper vocare bonam, antequam perspicias finem, & facientis intentum, astutissimum vitium, dum sub nomine virtutis operando latet.

7. Ingeniosissima eorum malitia, privatim publicè, qui recti moris, legis, ipsiusq; virtutis, peccant ex *Abusu* legitimum agendi prætextum sibi formantes. Eoq; apertius, in obliquum promptè vadunt, delinquunt, nocent, imò velut licitè factum, excusant, sub nomine *Iustitiæ* officia correctionis & ordinis, vertendo in aliorum vexationem, & sua commoda; Tum in insolentiam, turbas, & oppressionem; Ipsi appetentes, vel usurpatores alieni, injuriosi austeri, malitiosi, crudeles, litigiosi, inquit-

inquieti, superflue scrupulosi, garruli ac detractorii rerum cen-
sores, privataq; rei studiosi, avari, vel secus prodigales, ut in-
quam, pudenda malaq; rei, dignitas quædam addatur, vel ho-
nestamentum, titulum facto præfigentes, ab iustitia decorum,
negotium asperum mollientes verbo, & dictionis suavitate, sim-
plicitatisve affectata, palliando candore, turbandis negotiis,
inquietandis hominibus, magnifico sub nomine, ut invehatur
dolus. Sæpe igitur in negotiis, hominum, non legitima pro-
positio dominatur, atq; tractatus, sed verius illabendi, elaben-
dive captiosum tentamentum, cavillatio, vel prætextus, ad illa-
queandum, licitæ illationis ex abusu, tali rem occupans eventu,
prout cautio, vel est negligentia, molitiesve, partis, cum qua
negotium intercedit. Sæpe itidem sunt aliqui, prætextu *ferri-
tudinis animi*, feroces, insolentes, impetuosii, temerarii, dein mo-
ribus tristes, scrupulosi, vel personati, pertinaces, implacabiles,
ambitiosi, graves in alios, insolentes, ac superbi. Prætextu *Tem-
peratæ modestiæ*, molles, meticulosi, ignavi, parci, inculti moris,
pertinentium incurii, otiosi, nullius frugi, hypocritæ, fallaces,
velut de quodam recte annotavit. *Tacitus: In quo cum segnitia in-
esset, sapientia vocabatur &c. Pavidus, segnis, otiosus, & socordia inno-
cens.* Deniq; ut in pauca rem conferam, per abusum rectæ pru-
dentia vel præcautionis sugillatores negotiorum, & sermonum
cavilloso, rerum turbatores, legum absurdi interpretes, alios sub
normam recti legisq; vocantes, dum se statuunt solum, sub *dis-
tinctione* fucati, vel ostentati oratores, qui nisi sapiunt ex inge-
nio suo, eloquentuli, inveciores novitatum, prisca moris contem-
ptores, & legum, vel quæ cuiusvis excessus virtutis, vitia gignit,
verborum, actionumq; sophismata imò recti moris, abusum,
non veriori sub imagine legas, quàm apud Cornelium Tacitum,
sub exemplis Augusti, Tiberii, Neronis aliorumq; Nemo
sic

sic injustè fecit, tū alienam vitam, domum, libertatem, & quidquid
 alienum dici potest, concupivit, malitiosus impostor, aut invidus,
 qui nomine justitiæ, ac virtutis, in velamen agendorum,
 non usurparet. Hinc illa vocabula, sparsim apud Tacitum.
*Augustus specie recusantis, flagrantissimè cupiverat, &c &c. Consulti
 per ludibrium Pontifices &c. Pompejum imagine pacis, lepidum specie
 amicitie, fefellit &c. Quāquam honorā Oratione, quædam de cultu,
 institutisq; Tiberii jecerat, sed quæ, velut excusando, exprobraret &c.
 Ejus orationi, plūs inerat dignitatis, quàm fidei &c. Tiberius occultus
 naturā, semper illi suspensa, & obscura verba &c. Gracchus, Solers
 ingenio, & pravè facundus &c. Speciosa verbis, re inania, fuerant, aut
 subdola, quantoq; majore libertatis imagine tegebantur, tanto eruptura
 ad insensius servitium &c. Quoniam vetere senatus consulto, questio
 Caput Domini prohihebatur, callidus & novi jurā reperiō Tiberius,
 mancipari singulos, actori publico jubet, ut in Libonem, ex servis salvo
 senatus consulto quereretur &c. Periisse Germanicum, nulli jactantius
 merebant, quàm qui maximè letabantur &c. Sallustius in obsequio
 Principis, eò acrior, quo somnum & inertiam, magis ostentabat &c.
 Proprium Tiberio fuit, scelera nuper reperta, priscis verbis obtegere, &c
 Simulachra, libertatis in speciem, senatui obtrudebat &c. Immanem
 animum, subdola modestiā tegens &c. Occultus aut subdolus, fingendis
 virtutibus &c. Petronius Turpilianus, honestum pacis nomen, segni otio
 imposuit &c. Senecam dimissurus Nero, adicit amplexus, & Oscula, fa-
 ctus naturā & Consuetudine, velare Odium, fallacibus blanditiis &c &c
 Et quæ talia mille apud Tacitum occurrentia, vitandæ proli-
 xitati, omittere, placet. Dum igitur corrupto in populo, qui
 ultimus depravati moris gradus est, per abusum peccandi, ma-
 litia, invalescit, verentur boni, rectum quidpiam statuere in pu-
 blicum, nè correctionis loco, telum & arma, suppeditentur
 malitiæ, medicinaq; in toxicum vertatur. Suadeas fortè in publi-*

publicum, necessarias pecuniarum collationes, tum rei mone-
riæ remedia. En promptè adsunt avari Præfecti, Quæstores,
illeq; per artes, populi, seu peculii, sanguisugæ. Si militum
obsidia, opportuna velis, ac delectus? en se ingerunt quæstuosi
tribuni, colonorum expilatores, *Præfecturas militares, ut spolia*
lepti, suis, quam hosti graviores, qui lucrosum bellum ament,
trahant studiosè, suadeant, pacem sterilem, pro suo ingenio &
commodis, vocantes, quietis publicæ turbatores, quantum non
bellatur, tantum lucri non habentes. Si compendia litium, in
subsidium pressorum & injuriæ mediteris. En ab eo prætextu,
velut janua vexarum adaptâ, oboriuntur litigiosi impostores,
crumenarum insidiatores captiosi, vexosi vicini, delatores infen-
si, quietorum civium pacem turbantes, & inbiantes oculis, cum
alias longiori prorogationum juris mora, tum impensâ, illicitâ
ab vexâ, quoquomodo abstraherentur, malignos temporis tra-
ctu, sensim animos componentes, in studia quietis, & concordia-
am. Si deinde, pro *vetandi* retinendo *jure*, labores, quod uni-
cum, si rectum ad morem sumas, impediendo, nè quid in ad-
versum fiat, scutum libertatis dici potest. En per abusum lici-
torum, rei privatae studiosi, aulaeq; favorum appetentes cives,
dum in possessionem, quod sibi conducit priores involârint,
patrocinantur illicitis, vetant sibi obstantem correctionem, in-
tercedunt, publicè nocent, vel secus si modum vetandi statue-
re cupias? En pejus adhuc, si taxata semel *intercedendi* liberta-
te, cum legitimè, quandoq; contradicatur, falsa, nomine licen-
tiæ, & vocum impertinentium, licitis *intercessionibus* imponantur,
disputabile ac dubium, jus vetandi faciendo, quod pro libertate
intantum est potens, quantum absolutum. At inquires? *Pertina-*
citer ille vetat, ac temerariò? Inest utiq; ingenuis pectoribus, natus
erga illicita pudor, adest persuadendi ratio, ex lege & æquo, ac vel
maximè,

maximè, si non velis insolenter nec proponas, quod vetetur, usus vetandi, procul aberit, ut vix sciverim, usurpatam intercessionem, nisi defensionì communis boni, repulsæ contrariis. Verùm eò differt, quia bonis civibus arx jusq; libertatis, vel equitas vocatur, secus subvertendam cupientibus, & à malis, licentie titulus imponitur, in odium, apud ignotos rerum nostrarum, & advenas, nominis & verbi. Sic ferè odit fraus cautionem, sic malitia virtutem. Sic non amat seductio, recti pectoris constantiam. sic illicitus ausus, damnat obstantem fortitudinem; sic deniq; exulare cupit legem falsitas, ac veritatem. Eò verò instando insolentius, cum pro cupitis aulæ, comes suadendi efficax autoritas, & potentia, dein propinquæ rei privatæ, adest ex favore Principis messis. Pro commodis populi secus, remotiora, sterilia, tarda, vixq; altioribus intelligenda, imò periculo, difficultate, impensa, & odii paranda, boni communis stant nomina, planeq; ab eo prætextu, exarmetur vetandi libertas: dum potentior, astutiorve, emolumenta pro se, difficultatem, & incommoda fervantes, pro Republica, legem pro arbitrio distingvit, ac imponit debilior, tum innocens, necessariò sequendam directè putat.

Dicam unicum adhuc. Si titulo potestatis committas alicui ordinem, reparationem, publicorum malorum remedia; En verò in abusum officio, sua tales procurant commoda, inolescunt, correctionis loco vehentes oppressionem agendo plerumq; Decemviralis potestatis normâ (apud Livium lib. III.) qui condendis Legibus Romæ, instituti, velut acri telo, spontè in manus sibi ad insolentiam ingesto, potestate abutebantur. Vel ut eveniat prout *puncto tertio* intimatum. Quid si? abusum. *Pietatis sacriq; characteris memorem?* qui dum inviolabilis est, justam quandoq; defensionem, contra quem agit, tollit, suaq; defendentem. Violationis nomine arguit, dum fortè violat. Sic religiosè timentium, patientiumq; nimia pietas, obstat ipsa sua non rarò securitati, ut liberius contra se, majora patrentur,

trentur, prout cessere intra facilitatem tolerantium, prima. Taliter inquam, multa fieri posse perperam, specie pietatis, ac Religionis, velut Didacus Saavedra Symbol. XXVII. ad præcautionem, in icone suggerit equi Trojani. Dein Tacitus Annal III. *Intendebatur deterrimo cuiq; licentia, (puta adolescentibus juribus Majestatii) impunè probra & invidiam, in bonos excitandi, arreptaq; imagine Cæsaris, liberti ac servi, patrono vel Domino, cùm voces cùm manus intentarent, ultrò metuebantur.* Sic ferè pietatis sub larva, tales nè admittantur Religionis equi, cavendum: vel imago devoti characteris, nè abeat molli coram Judice, haud benè agentibus, ad impunitatem. Velut quidam nuper, venerandam Crucem, quæ assertionis salutis, veræ pietatis, omnisq; virtutis, non absit injustitiæ, tum hypocriseos, est in titulum, ad prætextum Clericalis juris, alieno plantavit, haud pro justitia in fundo; alter pietatis modo, occupavit partem domûs, nonnemo recti usum beneficii, datorisq; sanctam liberalitatem, vertit extorsionis in abusum, ut quasi malum, & illiberalem esse juvet, vel studiosè, in id parcitatis, impellantur, dum rectè agentibus, sua pietas, debeat esse fraudi, vexationi damno. Sic igitur pietas in futurum exercenda, haud benè locatâ semel pietate, perit, vel præcluditur si terreamur usurpationum titulis impunitate, tum exemplis ad unum vexatio, ad omnes ex similitudine metus, ut eveniat, velut ab filiis Heli (i. Regum Cap: 7.) qui per comminationem, ac importunè, dum præriperent multa ex victimis. *Committebant peccatum grande, quia retrahabant homines, à Sacrificiis Domini.* Dicam altius. Sic per abusum pietatis agere, est assumere gloriam, nomenq; Dei invanum. Vel potius imitari anus incantatrices striges seu pythonissas, quæ sacris rebus in actus præstigiosos, sic illi signis sanctissimis, abutuntur maleficiosè, inadversum, tum adinjustitiam. Variaq; hominum nocumenta.

Crevêre primitus, altarium dotes, imò nolentibus ædituis, ultrò ingerebantur, dum verecundiam intra, veriùs pro acceptantium modestia, excusabantur, quàm urgebantur, jam fortè alicubi decreſcunt, quò plus usurpantur, dum etiamnum, plus liberalitatis experiantur, quibus non usurpatio, sed recta & exemplaris pietas sanctaq; humilitas, est in titulum modestè habendi, altariumq; suffragii, quærentur ut accipiant, non quærent, itur obviam, non evitandæ importunitati, receditur. Abusus tamen paucorum, absit omnem tollat pietatem, & characteris venerationem, ut omnibus in remediis, corrupto sæculo, eveniat, velut malè sano stomacho, salutifera ciborum, in sanguinem noxium, & humores adversos decoquenti. Nullaq; remedia magis nonnunquam profint, quàm aliqua, dum mala, ipsa medicatione irritantur. Quodcunq; igitur, hac aut illa parte sanandum tetigeris, ulcus est. Non quia remedia mala, sed quia homines. Dixerim imò, non alias, virtus magis patitur, & regnat malitia, quàm *Abusus* vitium, dum invalescit; vel secus in Urbe, orbe, domo, non rectiùs ad ordinem agas, quàm id genus vitii, severè, proculq; venia, dum ultum cupis. Quia vero astutia mater abusus est, apposuerim ideò vocabulum, detractò nocivæ artis palliolo in præcautionem. Nè semper virtutis locò habeamus, officiosam & insperatam alicuius promptitudinem, dein activitatem & elegans ingenium, facileq; insinuantem se intra amabilia verborum & mendaces gestus, vultus amantitatem. Fallaciæ vel intrusionis nonnunquam hic partus & ars est, dum sinceritatem mentis, falsò putamus: vera virtus ad candorem & modestiam inclinât, eoq; pro tristi, & simplici, sed ab imperitis spernitur.

8. *Suaviloquium*, differt multum à *Rectiloquio*, velut oratio à Ratione, tum consilio. Illud pigmentatis sub sermonibus, & elo-

eloquentiae sub larva, pleraq; falsa, deceptoria, involvere potest, erronea tum obliqua. Hoc procul omni suspitione falsi superficialia æq; ac interna, superædificat fundamento rectæ virtutis, ac veritatis. Nihil agit ad odium, nihil ad gratiam, procul est ostentatione, tum inconstantia, proculq; studii privati respectu. Verum ad justitiæ, tum instituti legem, mente simul, ore concordans, tum actione, partium omnium studet comodo, non unius, remq; terminat *actione*. Verbo dicam. Quantum differunt falsa à veris, in tantum *Rectiloquium* est, supradicendi pigmentatam suavitatem. Deinde, quia suaviloquii vanitas, vel gratia, promptè placet, *Rectiloquia*, tempus nisi, & effectus probat, nec sonum magis, sed pondus rerum habent. Non ineptè hac occasione subjunxerim, sæpius oculum & mentem hominum falli, judicium ferendo, de actionibus, verbis, deq; personis. Malis egregiorum nomen adstruendo, aut secus bonis, attingendo vitii notam. Nam etiam ille Prophetarum, ex filiis Isai, uncturus Regem, fortè colorata verborum, actionum civilium ostentamenta, gestuum familiarium deceptoria, tum exteriorem pensando, formam, erravit fermè, hunc aut alterum opinando; destinandoq; nisi à Deo, qui decipi, nec decipere potest, præmoneretur innuente: *non secundum intuitum hominis, se judicare de homine, neq; hos esse, quos dudum abjecit, sed alium; homo enim, videt ea, quæ patent, Dominus autem, intuetur cor.* (1. Regum Cap: XVI.) Rari, qui ad primum intuitum, non placeant, verum à tempore, petendum firmitus judicium, post (fortè) magis contemnendi, quo magis placuere. Aptissimè proinde, huc apponantur, quorundam argutè dicta. *Habet suum venenum, aut fascinum, blanda oratio &c. Rosas loquuntur nonnulli, facta urticas redolent.* Boni, sanctiq; sed quoad -- occasione procul &c. Pleriq; vitia & dolos, verbis detestantur, factis exprimunt, Osculantes ut Judas, simul

simul & perdentes, qui altissimus acutiae gradus, est in ludibriis verborum, facti, tum ostentamentis amicitiae, sinceritatisq;. Velut festivi ingenii venatores, insipidas vulpium, luporumq; carnes, familiaribus convivarum apponentes, totum compensant & operiunt, dulcium conditura. Eò collimat textus Scripturae. Ecclesiast: XIX. *Est qui nequiter humiliat se, & interiora ejus, plena sunt dolo. Etsi ab imbecillitate virium, veretur peccare, si invenerit tempus malefaciendi, male faciet.* Et S. Paulus ad Corinth: *Sathanas transformat se in Angelum lucis, non est ergo mirum, si ministri ejus transfigurentur, velut ministri justitiae.* Benè igitur cum orbe ageretur, si tot essent virtutis cultores, quot laudatores, vel ostentatores, ut excellentior forma, & venustas, lascivire amat, sic pulchra, & quæsita verba, tum facundia, pulchrè mendax, dulcem sine sensu, propinat fallaciam, intra constantiam assertionis, tum auctoritatem, amæna promptius loquens, quàm vera, jucunda, quàm solida. Addam & illud non absonum. *Desiderio magis, quàm ratione, res pleriq; metiuntur, idèò, non quod possibile factu, vel adeptu, verùm quod præcupiunt, enixè probant, eòq; successu falluntur &c.* Accommodatissimè loquitur, & suadet; cuius periculum ipse facit. &c. Non prout in se sunt, verùm prout cuiq; amor, & odium, creduntur, dicuntur, laudantur, aut res improbantur &c. Cerebri tum curiositatis morbo, quidam laborant, loquunturvè, non quod debent, sed quod solent &c. Audacia tum levitas, pro prudentia &c. Irritandis, non sapiendis, aptus materiis &c. Deniq; rem Divi scriptoris verbis claudio. Passio sæpius in nobis dominatur, & zelum putamus. Talibus consultorum igitur, aptissimè suadeam, quod non imperitus adnotavit scriptor. *Rerum inscii, id agunt, dicuntvè sapientissimè, cùm nihil dicunt, aut agunt.* Robustam magis, quàm venustam eloquentiam, probaverim, quæ non corpus, sed magis habeat, dicendi, suadendi, nervos & ossa; veriùs profit, quàm dele-

delectet quæ inquam non colit, nec adorat *Reginam opinionem*, sed explosa verbositate, dicit agitq; seria paucis multa.

9. Ab experientia scribo, quod additur. Malitiâ sæculi amicitias facilè, amitti, eoq; præsertim in Republica populari, in occasiones altioris fortunæ, subsidia non promptè acquiri, experire nisi aliorum corrigendos, errores dissimulantem, imò velut nescium, te præteferas. Præcautio namq; admonitio, aut correctio, præsertim inter æquales, exprobrationis, impromptiq; animi, imò acerbioris censuræ vice, habetur. Sic iudices, æqui amantes, sic rigorosi *Confessionarii* sic arguentes vitia, *Concionatores* non amantur, sed à malis, tum iis, qui voluptatem aurium quærunt, salutaribus & laudatis præponentes. Hinc nova *Cacopolitia*, nihil magis, quàm *Taciturnitatem* in adipiscenda omnia, velut Instrumentariam Magistram, & Dominam, amplexata est, dum singula, etiam improbanda, pariter laudare in aliis, quàm corrigere, imò, jacturam publici boni, quàm privati commodi, tum amicitia, mavult, in aliena videlicet cæcutiens, in propria modò, intensissimè ex oculo lyncea, notitia temporum, quibus affectata inertia, pro sapientia, & actuosa incuria, pro efficacissimo, in quævis paranda, instrumento habetur; somnium & inscitiam simulando, inter aucupia rerum suarum & acquisitiones, taciturnitatem inquam, exercendo, non ab impotentia, loquendi, metuq; importunitatis, vel pro modestia, sed ab arte, vel astutia, eoq; pejus dum *argentanginâ Demosthenis* laborant, tantundem, si non plus percipientes quæstus, tacendo recta inferendo in gratiam alicuius obliqua, quantum habent solatii pro conscientia, qui loquuntur, & promovent vera, bono communi, vel justitiæ utilissima; dicam pressius, vendunt silentium, ne destruant aliorum placita, vendunt sermonem, instrumentarias idest, alienæ cupidinis linguas, ut eadem promoveant

veant studiosè, operas imò, dirigentes ad quæstum, non ad servitii virtutem, vel boni communis amorem, quo unico, mali bonos antevertunt. Tales, fatear, taciturnitatem intra, neminem palam offendunt, verùm tacitè, nemini, præterquam sibi, boni, proximo, Rei quæ publicæ infructuosi. Novum adulationis genus, tacendo blandiri, dum vera loqui dissimulamus, alicuius in gratiam, ut consentientes, vel approbantes, demersamq; veritatem, ac iustitiam, contemnendo, hand sublevantes, ad injuriam virtutis, non dubio stabiliendam, si loqueremur; vah, impeditæ aut bifidæ, parùm idest sinceræ linguæ homines, qui & loquendo, & silendo fallunt. Malo scrupulosum, quàm laxum nimis, in solvendis conscientiæ nodis, *Confessionarium*. Malim instruendo filio, ridigorem, exactorem officii, & scholasticæ occupationis, quàm indulgentem per omnia *Scholiarcham* vel *Pædagogum*; malo severiorem monitorem, & correctorem, etiam in minutiora servandæ militari disciplinæ, quàm opertis oculis, quævis scelerum, transmittentem *Ducem*, dum affectat charior fieri, omnem regulam boni, suamq; auctoritatem pessumdantem. Quæ igitur, recti, fallaciæ, negligentiaq; nomine vocant, hæc, astuti Politici, appellant prudentiam. Catholicâ igitur pro conscientia, am reque meliorum, prudens & modestia, publici boni præcautio, vel actio, privatis (ut aiunt) respectibus, anteponenda est, nisi enim præcaveas malum, velut approbes illuc, aut omnino velis, exuendo amorem proximi, si curam remittas boni communis. Huc servit argutè dictum Sallustit: (in Fragmento:) mirum, quàm conversa rerum natura est, antea malum publicum occultè, auxilia palam instaurabantur, eoq; boni, malos faciliè anteibant; nunc pax, & cœcordia, disturbantur, negliguntur palam, defendi possunt, nisi occultè. Vidimus hodie, tales in somnū compositas venaticas vulpeculas, taciturnitatis viâ, & obtentu modestiæ, repen-

tè accessionem ingentium fortunarum, titulorumq; sibi paravisse, non duraturâ tamen, ad posteros felicitate, occultâ ordinatione fatorum, dum certò peritura, occultè quæ parata, vas rimarum plenum nacti, effluit unde, quod infunditur; namq; nisi virtute parta, certa subsistere possunt basi. Deus siquidem, proborum sibi reservavit curam, occultaq; nec fallaci, licet tacitâ, adest providentia, & prosperitate. Secus evenit fallacibus, & malis, quo còacervant majora, notabiliore posthac ruunt casu, nacti suecessores, si non merè stupidos, tamen suæ non capaces fortunæ, aut impropportionati tantas in regendas opes genii, vel conservationis nescios, per prodigam debachationem, atq; per sordidam incuriam sui, totum amissuros. Verùm hæc obiter.

Quare verò, pariat offensam admonitio, vel præcautio, etiam intempestiva, *Consolatio*, scire si velis, ratio in promptu, namq; *vicem exprobrationis habet* dum importunè *præcauti*, protrahit errores, tum in habendam rectè agendorum peritiam, imperfectionem detegit prudentiæ, aut quemcunq; alium propalat, defectum, quem fortè latuisse putabat. Satiùs verò illum obtegi, quàm ostentari, quivis mavult, metu minuendæ æstimationis, vel agendi contemptus, aut saltem habendi pudoris, imò aliquando, manifesti periculi sequentis, ex propalato; præsertim, si in mollia subjecta, superba, imò temeraria, præcavendo incurratur. Nisi præcautio fiat, admodum parcè, modestiam intra, cum nota propensi animi, cautè, inq; summa necessitate, non verò secus, extra suavitatem verborum, neq; seorsim, sed palam, qualiter facta, exprobrationis, vel diffamationis veriùs quàm amicæ præcautionis, naturam induit, & habet simulq; *Præcauentis* prodit immodestiam superbiam, cum usurpatione altioris perspicaciæ, tum præsertim, majorem ad offensam, dum admonitio, ad vitiosos mores, censurandosq; non respondet

det admonentis. Cur tamen, per omnia taceas? præsertim erroribus in magnis. Cur inquam magis suavis esse, quàm iustus eligas? aut cur mutus ut statua? singula & singulos, æquali transmittas prospectu, non enim aliquando taciturnitas est, verùm *reticentia opportunorum*. Nocet importuna modestia, quàm veriùs otium, mollitiem, ignaviam, aut incuriam, vel imperitiam appelles. Cùm nec medicus ille dicitur bonus, qui palatui feruens, aut molliter palpans vulnera, minimè molestus ægro, verùm, licet per acerbis potiones, imò sectiones, qui sanaverit ægrotantem; sunt enim, quæ nisi asperioribus curantur. *Ingens, & solida quercus, molli & unico, non deiicitur ictu*. Sed paucis, ut tandem rem ipsam dicam. Qui antehabent *Amicitiam veritati*, multis gaudent in præsens amicis, & fruuntur commodis, qui autem *veritatem amicitie*, placent quidem virtuti, publico bono, atq; Deo, sed amicos non habent, nec recipiunt fructus nisi in solida posteritate.

Quoniam in admonitionis materia, sermo est. Videar mihi non plenè rem dixisse, nisi addam. Efficaciùs posse hominum in animis, auctoritatem admonitionis, à legitima proveniente potestate, quàm propriam patientis (ex non factò) *infamiam, damnum, calamitatem vel angorem*. Quidquid namq; propriâ negligentia, vel errore, paratur nobis mali, videtur spontaneâ venire à voluntate, nec est acerbum, quidquid grave licet, suscepit ac imposuit sibi animus. Admonitio secùs, uti adventitia; estq; in aliena potestate, etiam speciem còactionis habet, ac necessitatis, simulq; elicit pudorem in præsens, infuturum verò, irrogandæ poenæ, ac redargutionis, parit expectationem, ut intendatur terroris imaginatio, quàm forsân futurum, in rei veritate. Adde spontè quæ suscepta, prout exprivato ne-sciri, etiam occultari possunt, dum fiunt sine strepitu, admonitio
secùs,

secus, refricat rei memoriam, imò intendit circumstantias. Sic homines peccaminosi, non tam promptè redeunt in orbitam virtutis, ex tacita conscientia peccati, & memoria pœnarum in æternitate decernendarum, quàm si prudentioribus concionatorum monitis, arguantur, suadeantur, sic urbium, ac populorum malefici, citiùs cohibentur novitate severioris edicti, oculoq; custodis, quàm si per occultam conscientiam, manus lictoris, flagra, cruces provocantium scelerum, arguantur. Sic negligens studiosus, plus veretur verbulum admonentis Pædagogi, quàm ventura posthæc, studii à negligentia, nihil scientium idiotarum, dōmi, foris, pace, bello, ut remotiora mala. Sic æger, promptiùs à contactu nociturorum deterretur, admonentis medici præsentia, vel præcepto, quàm si tantum opinetur, ab ea causa, sibi agrotandum. Sic prodigi, rerumq; suarum incurii decoctores, diligentiores propriorum redduntur, si legitimi monitoris auctoritatem, mandata, & informationes, instanter, omni procul indulgentiâ, experiantur, quàm si pro tacita conscientia, præstolentur venturam egestatem, & ex obærato infamiam. Ampliùs quid dicam? nisi illud scripturæ. *Argue, Increpa, Obsecra, in omni potentia. & doctrina*, ut videlicet ex admonentis legitima potestate, adhiberi quandoq; possit *cōactio*; docemur per *Increpa*. Ne item excludatur modi suavitas, monemur per *Obsecra*. Dein *patientia* inculcat intrepidam admonentium *perseverantiam*, seu inquirendi vera, & cognitionis (ab utrarumq; partium auditione) non properantiam, neq; temeritatem, antequam quid decernatur, vel aggrediendum sit, reparando, nè loco meliorationis, res depraventur. Atq; *ultimò Doctrina* vult affectum citra, modos rationabiles adhibere, suadendo, instruendo, prout tempus, res, ac personæ poscunt, *ex condigno*. Sic igitur, in proximi commodum laborando, promovendoq; bono publico, ac

veritatis, intentus, etsi non amores quandoq; imò ipsa æmulatorum odia, & censuras experiaris, quidni serò tandem, virtus cognita probetur? in posterorum fortuna, vel ipsa in æternitate, altiores habitura recompensas, si præsertim in compendium suadendi, propriæ actionis rectæq; virtutis exemplo, (quod plus valet in persona suadente, quàm dicta quævis, vel oratio) auctoritatem dicendi, iubendi sultentasti, nec tam imò suastisti, quàm heroicè monstrasti, præivisti.

Dicam insuper, quod punctum claudenti, eius materiæ venit in mentem, haud omittendum, non admonere modò, aut præcavere, sed imò *consulere* dum præsertim, non rogatus, non quæsitus, sed *importunè* locum habet exprobrationis, in amicorum offensam. Imò, dicendi levitatis, ostentationisvè notam acquirit, ad perdendam in reliqua, suadendi auctoritatem.

10. Consummatæ requisitum est prudentiæ, præsertim eorum, qui hominum, atq; negotiorum in strepitu versantur non tam scire sua recta, quàm aliena cavendo, solvendo, respondendoq; penetrare obliqua, rerum inquam nosse fallacias, atq; verborum æquivocationes, argutias, sophismata. Qui hæc discutere ignorat, ut modicæ vir experienciæ, facile confunditur, falsum pro vero, alòcs capiens pro dulci, neq; dijudicat probè hominum negotia, sibi vel aliis, faciens injuriam, ab ignorantia. Namq; pro astutia sæculi, citius in hypocritas, quàm veraces, dicendo, agendo, nunc incurras periculosè antequam detegantur artes, & pernoscaturn ingenium. Velut illius apud Cornelium Tacitum. *Boni malisq; artibus mixtus &c. Palam laudares, secreta malè audiebant &c.* Sæpè pietas & modestia, in velamen sumitur, dum intus est malitia, crudelitas, astutia, ferocia, obtenditur veritas, dum falsitas amatur, fides & amor, atq; promptitudo, dum paratur odium, hostilitas, vel deceptio,

ceptio, simplicitas mentis, cum est duplex, ac versipellis animus, studiosum inquam, ostentatur velle, tum assensus, cum inest maxime, nolens, contrariaq; mens, ac intentum. Publicum deniq; inclamatur bonum, dum ex occulto, actionum omnium, statuitur scopus, mensura, modus, atq; cardo, *privata utilitas*. Verbo dicam, ut medicæ requirit artis perfectio, naturam toxicorum nosse, non perimendis, sed curandis, veneno infectis corporibus, sic ars negotiativa, imò *directiva*, rerum obliquarum, requirit notitiam, & cautelam. Qui hanc ignorat, ut homo simplex, moliter credulus, pueriliter incautus, leviter de sententia mobilis, facile inquam decipiendus, procul hominum negotiis, & judiciis, esto, secessum, claustra, vitam umbraticam, otium idest, non negotium, commodius sectaturus. Dicam per diversa negotiorum clarius. Is rerum *togatarum* imò retinendæ publicæ quietis recte ponit regulas, qui belli quoq; negotiorū, tū exercitiorū nō abiicit curā, turbarum inquam, seditionis, variorum in adversa, intus & à foris casuum non oblitus, intuitum habet, ac prævidet consilia. Is de statu sanitatis, disputat optimè, qui in occasiones perdendæ, advigilare sciens, ægritudinum quoq; novit naturam, remedia. Ille de amicitia paranda, servandaq; rectum ferre potest iudicium, qui eius instabilitatem hominum astus, imò inimicitias vitare, aut sanare, vel propulsare gnarus. Ille optimo consilio, navigationem aggreditur, qui non perpetuos ventorum favores, omneq; ad votum iter, verum à contrario sumit totum, scopulos, arenarum vadosa, syrtes, ausus pyratarum, charybdes, tempestatum intervenientia, noctium horrendos casus, & per omnia irati minas maris, à littore statim imaginatur, parat consilia, instrumenta, expeditos in omne negotium procurat nautas, apparatus, non tunc primùm prospectando, dum periculum ad collum est. Ille deniq; recte procurat victoriam, non qui stages,

aut fugas hostium, omniaq; prospera sibi, velut blandiendo prospectat, imaginatur, verum qui potentiam hostium, ex justo pensat, eoq; instantia pericula viarum impedita, insidiosa, saluosa castrorum incommoda, intemperiem aëris, atq; temporum revolutiones, annonæ defectus militum in experta tyrocinia, raros ordines, signa mutila, machinarum tum quorumvis apparatus, scit imperfecta. Quisquis omnibus, in melius habendis, maturè providet, prudens consilio, fortis animo, indubiam polliceri victoriam potest. Omne inquam humanum bonum, atq; rectum, contrarii curatione, optimè quaritur, stabilitur habetur. Qui secus in adversum non providus, quasi perpetuam æstatem, nunquam hyemem, continuos dies, nunquam noctem, plenam saturitatem, nunquam esuriem velit, male sanæ mentis homo, judicandus est, ut poenitendum illi obveniat, quod adagio fertur. *Sitis hunc enecat, qui dum sitit, tum demum fodit puteum.*

II. Hucne spectat? an alio? hic tamen, licet breve dictu, ponendum duxi. Quare sit? ut natura malitiosi, tum versuti, licet plùs, fideliorisq; amicitia, à bonis viris recepturi, procliviores tamen sint, etsi minore suo commodo, in improborum partes, & in amicitiam. Vel quia, improbi per astutiam, falsis artibus volentes, se magis hominum animis, insinuare norunt, dando, assultando, assentando, falsa pollicendo, animos præoccupando, reciprocum suffragium, in similibus afferendo, fidemq; effusè, nihil eorum licet præstituri, vovendo, & in rei condimentum, facetiis, tum larvata familiaritate, inescando, quibus ab artibus, natura bonorum & rectitudo, vel modestia longè abest, nec facillè ab iis, similia speres. Tum fit magis, imò totum, propter sympathicam ex similitudine naturam, ut promptius sinceriusq; ab occulta inclinatione mentis, & convictus fami.

familiaritate, mali malos, leviculi leviculos, aut quorumvis morum, sibi similibus, quàm ament pro dissimilitudine, rectos, modestos, & bonos, nam etiam eos, prout minimè vindicativos, & ex facili injuriam tolerantés, impunè contemnunt, vel si æstimaverint pro virtute, censuram ab iis, in sua obliqua verentur, ut eos vitare, quàm amare, magis sympathicum putent. *Vide retrò virum consilii Cap. VI, Punctum de amore, & amicitia.*

Scire quoq; hoc loci expedit. Eundem actum, etsi malum, non eodem tamen, delicti, eoq; paritatis pænæ, censeri gradu. Aut enim procedit ab errore, seu occasione, tum ex levitate mobilis naturæ, jam delinquentis pro fragilitate, jam promptè poenitentis, perq; alia recompensantis, ut sibi facilius condonetur, aut ab intuitu commodi emergentis, affectatè, undè fit denctum gravius, aut quod pejus, pro superba ferocia, & insolenti actione, vel demum, ex mera malitiosæ mentis astutia, pertinaciter, imò missim per omnia, atq; tunc actus est, malitiæ consummata, hinc easdem quoq; virtutes, non pari æstimandas gradu, promptum est dicere, si ab occasione & velut obrepenter, tum inostentationem, proq; fallacia, palliandis vitiis, aut etiam, deliberatissimo à studio recti, veniunt, ac insuper, constantissimè, intra omnem decentiam, & perfectionem, retinendæ, si exerceantur. *(legatur in supplementum, postrema pars Capituli III. Viri consilii de Virtutibus.)*

12. Prohibitu rapere, insolescere, insultare, tum quævis agere, dein otari, ac superbire, superioritatis vis, vel auctoritas, libertasq; falsò putatur. Ordine, prudentia, virtuteq; rectè nisi constant omnia. Astus est sapius, dum præsumitur virtus hoc præsertim; effeto boni rectiq; secundo nimis malitiæ sæculo, quo sine minervali, faciliè vitia discuntur.

13. Ingenium tædiosum, quod in eodem, nunquam persistit

filii, & cui nunquam bene, aut satis est, verum de uno in aliud transferri, cupiens, res, loca, personas, temporaq; alia ex aliis, continuò quærens, & optans, iisdem nisi promptè mutentur, velut carcere includi putans, inconstans inquovis opere perficiendo, tum in amicitia habetur, promptum inceptu, nullum finiendo, sed aptissimum est negotia laceffendo. Tales hominum, neq; continuò boni, neq; continuò mali, jam volunt, jam nolunt, veriùs *mutationem* pro inconstantia quærentes, quàm bonum, aut quid melius, non tamen spernendi, si dextrè cauteq; imò promptè utaris, ad ea siquidem, quæ moram & tædium attentionis ferunt, nec nisi perseverando vincuntur, sunt inepti pro inconstantia vel mollitie, vel etiam pro temeritate (Paralelo huc referuntur, sibiq; correspondent, in Viro consilii Cap: VI. Paragrapho 8. De Facili. Et Cap: VIII. Paragrapho de Consiliariis sub Decimo Consultorum genere retro dicta.)

14. Quidni? noscendis in populo geniis ad Lydium referatur, quod Plutarchus in Crasso, Pompejoq; diligentissimè, observavit. Cuius longiorem sparsamq; narrationem, pauca ducam in verba, Pompei nomen, potentiaq; major in urbe absentes erat, ob rei bellicæ gloriam, verum is idem præsens, Crasso inferior fuit. Quippe Pompeius, fastu vitæ quodam elatus, turbam hominum forumq; vitando, paucis admodum, qui opem eius poscebant, haud promptè, patrocinebatur, ratus integriores vires, se habiturum, si in suis modo rebus, iis uteretur. At Crassus, assiduò se utendum Civibus præbens, neq; difficulter audiri patiens, in eorumq; negotiis curandis assiduè versatus, populæ suæ humanitate, Pompei Majestatem, longè sperabat. Dignitatem verò corporis, facundiam, vultumq; ad sui gratiam allicientem, in utroq; fuisse ajunt &c &c. Tres omnino in factione diversas Roma tum abierat, quarum videlicet, erant Duces, Pompeius, Cæsar, Crassus, (nam Catonis gloria, & admiratio, quàm potentia, major erat)

Pompejum prudentiores, & mansuetiores, colebant. Mobiles & inquieti, Caesaris spes sequebantur. Crassus medium tenens utrisq; utebatur. Crebroq; in Republica mutatus, neq; amicus certus, neq; implacabilis, mimicus erat, gratiam iramq; commodi sui causâ facile deponens. Itaq; parvo temporis spatio, sæpè eosdem homines, & leges, modo accusare modo defendere cernebatur, valebat idè gratiâ, nec minùs metu. Quâ ob rem Sicinig (quo non aliq, plus molestiæ sua tempestate, in Magistratu aut Republica versantibus, exhibuit) interrogatus cur? Solam Crassum, non invaderet? quia inquit, fenum habet in cornu. Solebant enim Romani boùm, qui cornu ferirent, feno circumligare cornua, ut elvii sibi cavendum scirent &c &c. Dein alio loco idem inquit. Pompeius, petita à se Civium patrocinia, molestiæ vitandæ causâ, vel ne se, cunctis immisceret, subterfugere, plerumq; visus, & paulatim à foro, se subtrahere, rarò in publicum procedere, neq; unquam sine magna caterva, qua re uti gaudebat, conspectui suo splendoris aliquid accedere, iâ intectam suam, vulgi compellationibus, & consuetudine majestatem, servandam sibi censebat. Etenim, qui in re bellica nomen paravêre sibi in ordinem sese redigi, haud facîle ferentes iis, nisi urbanis rebus, & togatâ, sibi abstineant, proclivis est ad ignominiam, parandamq; invidiam lapsus, ut enim in malitia assueti, super milites, etiam domi primas sibi, cùm injuria civium parium, vendicant. Jam verò, qui bello, posteriore sunt loco, in Urbem illi velut in propriam Palestram redeuntes, nullo modo ferunt, si non plus aliis, in toga possint ac prævaleant. Ideo si quem rebus gestis & triumphis, ex Castris, velut alieno ab foro, splendidum venientem deprehendunt, eum opprimere, suamq; in potestatem redigere, vel saltè infra se videre conantur &c &c. Ut hinc pateat, securius ad gloriam, tum authoritatem retinendam haberi, viris Castrensis quibus præsertim, artes utrâq; pariter incognitæ, procul esse ab urbanis, ac præstare, per absentiam laudari, tum non ex viso, magis, desiderari, quàm in præsentia ob sa-

tietate

tietatem aspectus vilescere, quorundam defectuum, non antè scitorum, è proximo notari, arguiq; vel per invidiam planè subverti. *Majora creduntur de absentibus* vulgo dictum. Dein alio loci idem Plutarchus, *summas in Republica res aggresso, non tam fugienda est invidia, vel affectandum superflue, nimis modestiæ nomen, quàm parandus splendor, & stabiliendæ authoritati potentia, quæ invidiæ luminibus, sua male officiat, seq; ipsam sustentet, malos coercendo potens.* Nimia secus, vel incauta bonitas, utcunq; laudatur mox ob ignaviæ specie, si modò cum audaculis res interveniat, velut alieno exposita arbitrio, dempto respectu, facilè contemnitur.

Nulla tamen actio, in humanis, quæ præsertim merè Politicorum ab arte venit, tam cauta est, quin graviter impingere possit. Securius, durabilioreq; opera, totum agunt, qui *Deum & conscientiam* prius, dein humanam prudentiam respiciunt, dumq; ab iustitia, tum amore proximi, non retrovertuntur, Horum res negotia, opes, fama, domi publicè, per omnia experimentorum, prout legi, vidi, vel invitâ fortunâ. *Crescunt occulto* (quod ait quidam) *velut arbor ævo.* Imò siqui obrepant errorum, promptius sublevari, à casu. Velut durabilius in post stabiliendis, vel quæ defint, à meliore fato sustentandis. Atq; hæc, cuiusvis politiei negotiorum, ingeniorumq; tota & unica regula habetur.

15. Prout spiritualis perfectionis, amor proximi, & humilitas, sic iustitiæ dicendæ, boniq; publici amoris, maximum indicium est. *Nihil accepisse præterq; verum non ultra velle.* Qui datum expectat, nequaquam bonum vocato virum. Quod Lydius auro, id aurum homini, utsi amicum, civemq; improbum, paucorum verborum definire velis, compendio, *appetentem voca donorum & accepti,* jam dictum habes. Et hæc sunt *recti civis* jam *Viri boni* breviter tangam notas, dum pleriq; simplici congressu,

gressu, inq; tractatu mensæ, & jocorum, videntur facietenus, dein verbo, tum submissæ familiaritatis gestu, & affectata imagine modestiæ, veriùs, quàm animo probi, quos nisi propiùs penitiùsq; introspicias, præsertim verò, nisi ad *Lydium mei & sui* voces, promptè juraveris bonos, verùm, eodem interveniente, velut detractò palliolo, mox videbis alios, obliquos, astutos, malignos, animo ægros, feroces, miris passionibus mentis obnoxios, exutoq; probitatis candore, subito atros, negando, tergiversando, impugnando, eludendo vera, imponere studendo, opinativa pro certis, & falsa, dum sæpius, rem desiderio meriuntur, non aqutate, spe præsertim commodi, allucente imò velut moderationis animi, & suavium ignari, hispidaë histricis in morem sunt missilibus setis aculeati, quos non tangas, nisi pugnant, & ipsi, ab animi passione, molles vel superbi, levissimis nec pungendis, punguntur in offensam, etiam non requirenda, tumq; impossibilia requirentes, niq; obtineant, inimicissimi, strident mordaces, ringuntur pro minimis, absq; modo, & medela, vel quod pejus, sunt ab occulto mali, & nocentes. Vis igitur bonum nosse, aut vocare virum? non ante dixeris, *negotiatio mei, tuivè accesserit*, intra sanctum candorem verborum *est est, non non*, tum procul actionis dolo, & tractatus asperitate, suaviter transigenda, sic bonum quemq; vocabis. Mentales amici, rarò in seriis boni, aut rerum in negotiatione sinceri. Eo ferè collimant. Communi adagio Poloni, qui inter hominum, rerumq; damnosissima ponunt, *tacitam malignitatem, tacitam superbiam, tacita vasframenta*, namq; nocentissimè pungunt, ab inopinato.

16. Fallitur, qui se eatenus pacatum, bonum, justum fortemq; putat, dum illi rerum, temporum, personarumq; omnia, fluunt ad intentum, nec vadunt incontrarium. Tunc verè

probata, perfectaq; virtutis, te putabis, dum inter malos bonus; indifficilibus & arduis fortis, donorum illicitis, vel gratiâ imper-
vius, verum iustus & constans erga adversantes dein, maleq;
tibi, nec ad gustum valentes, infractus & modestus, nec info-
lens insurgendo, verum animi pacatus, imò bonum pro malo
reddens generosè, reperiare. Vis altiora Catholicæ perfecti-
onis? en habe. Ne te meliorem ideò arbitraris, dum aliquem,
non per omnia contendentem, ad perfectum virtutis, videas; ut
cum ille, vix modico accepto gratiæ Dei talento, ad illud im-
plendum se componit, plus tamen sua proportionem præstet;
quàm si tu adimpleas quatuor, qui accepisti, à Deo, quinque,
eoq; plus à te, requiratur. Non quàm igitur benè quis male-
vè fecerit, sed quantum boni debeat, illud pensandum necesse,
quorum mensuram, solius Dei Datoris, est scire in nobis,
non nostrum. Addam, malus homo, vim infert malitiøsæ na-
turæ, si quidpiam faciat benè, secus bonus, luctatur sua cum vir-
tute, & cogit eandem, ut faciat volenter in adversum, & ma-
lè. Ille igitur, actu ab unico, totum quidquid habet vitii, delet
facile heroicâ virtute, hic, quidquid fecerat boni, plenè detur-
pat, vel perimit, affectatæ ignaviæ, turpivè neglectus, unico
facinore. Hinc verè alias dictum. *Optimi corruptio, pessima.*

17. Viri probitatis, rectitudinì studentes, dum res con-
scientiæ, cum foro politico accommodare conantur, neq; per
totum possint, eò sibi rectè consultum putant, si non continuo,
verum per intervalla, negotiis publicis, sese commodent, & im-
plicentur, curiam, officiaq; nimium negotiosa, non tam amore
quietis, quàm rariùs versare amantes, securioris conscientiæ gra-
tia, nè fortè obliquorum, astutiæq; ignari, si agendorum omnia
procul offensæ, gratiæq; respectu, rigidiùs ad æquitatem vocant,
ferendæ invidiæ sint impares, aut si, venandis auræ popularis
favori-

favoribus, alienis subserviant desideriis, turpem in labem perfectioris virtutis, innodentur. Deo potius maturè parandi, & sanctiori æternitati, quorum adeptioni, negotia, quo strepitosa magis, & peccandi sunt in lubrico, plus periculi, tum impedimentorum ferunt. Cur verò perpetuò alienus sis, nec aliquando, saltem per extrema vitæ, tuus? qui differunt, perdunt, famæ obtentu, lucrum intendunt, non solidiorem virtutem. Ponatur tandem modus, satis habendi, nec ampliùs cupies; non divitiarum, verùm in desiderii mensura satietas est, nec opes defunt, sed inest turpis appetentia, si ultra cupis, non duratura, vel profutura, quæ magna, sed quæ iusta. Qui fugit occasionem, vitat peccatum, & verè sectatur iustitiam, tum æquitatem.

18. Addam etiam illud. Quia multi hominum, ideo non emendantur, dum errare se non advertunt, verùm vitiosâ, depravatâve spontè pro natura (vel fortè pro sua stultitia decepti) sic non aliter, agi debere, convenientissimum putant, imò leve, tum excusandum, si non celandum opinantur; hinc non solum *hæc*, verùm, dandæ quovis modo *injurie*, tum *superbie*, & quorumvis *errorum*, habent præcipuam causam, quæcunq; improbanda, facilè committentes, sibi indecori, vel damnosi, aliis molestissimi. Virtus à rectitudine, vitium venit, naturæ, vel iudicii mentis, ab improbitate, seu infirmitate. Hæc in superioribus, vel Paribus. Jam verò in *Inferioribus*, vitandos eos vel maximè, ut malitiosos censeam, qui non virtutem factis intendunt, ac peroptant, sed latebram vitiorum; nec amore tenentur honesti, sed magis ut malè actum nesciatur; scitum autem, partim interventu, amicorum, partim negatione, tum artificioso mendacio, nec non fugâ, vel suaviloquio eludatur; in tantum à malè agendo declinantes, prout deficit praxis evadendi; adest autem in promptu, pro vitiosa natura, intentum purificare stu-

dentibus, oculatissimum Argum fallere aptissimis. Huc servit aureum Taciti monitum. *Præstat non peccaturos præscire, quam punire, cum fecerint.* Etiam non abscedit longè dictum Polonum. *Kto złego domowego zbedzie, iakoby najlepszego dostat.* vitandæ in perpetuum cavendi, inquirendi molestia. Nec illud probatissimi experimenti omittam. *Zle czyniacy, gniewa sie na cudza ostryżność, albo wiedzenie; co by, miał sam na się.* Nie gniewem zbywat, ale poprawa. *Nie czym goršym, ale cnota.* Quibus optimè res constant, reparandæ.

Hinc pullulat quod sequitur. Multos errorum haud rectè excusari, dum passione animi, doloris, dein querelæ, metusvè ab impatentia, peccant aliqui, & malè nobis faciunt, qui eò magis accusandi, quo promptius abripiuntur effrenes, in illicita, nam id supinæ malitiæ, vel depravatæ mentis, indubitatum signum datur. Eo collimat Senecæ dictum. *Ebrietas non facit vitia, sed prodit.* Qualem terram præterlabuntur aquæ, solidam, æruginosam, salinam, fætidam, aut quovis modo infectam, fontium scatulligines talem producunt saporem. Neq; ruinæ structurarum in meliorem aut integram, sed in debiliorem, corruptamq; inclinantes, facillè procumbunt parrem. Cur itidem? apud bonas mentes, animosq; dolor, & querelæ, æqui & honesti excedat terminos, metusvè, exprimat factorum illicita; non ratio datur, nisi quod effectus corruptæ mentis, non amet olere virtutem, verum promptius malitiam.

19. Astutia, infidelitas, fræus, malitia, dolus, varia nocumenta, in amicos seu dominos, Remq; publicam exercita, dum per se multum possint, facillè tamen advertantur in præcautionem, & sunt velut inermia [ad comparisonem] quantum possint, nocendo, dum cœperint substrui muneribus, aliisq; insinuativis, familiaritatum, & comessandi si valeant illecebris, hos nempè illosve.

illosvè corrumpendo, pertrahendo, ut faciliùs præsidium paratur noxæ, à reticentia, seu testimonii patrocínio, veris falsa, falsis imponendo vera. Sic Jugurtha quondam apud Sallustium, contra instituta senatus Romani, dum faceret multa inadversum, corruptelarum tamen, in cives privatos largiùs effularum potens, eoq; securus specie innocentia purgando crimini, urbem audacter ingressus, prudentissimæ & oculatissimæ illustri Reipublicæ, imponendo senatui, antequam verè compertus fraudis, tandem duceretur in carcerem captivus. Tales igitur, instrumentorum suorum ope hominum cautissimos, fallere aecomodatissimi, vixq; satis cavendi, nisi procul negotio amoveantur, dum illud malitiosi artificii, fuerit in aliquibus compertum.

20. Bonorum hominum, bini & probatissimi sunt gradus, atq; notæ. Primo. Non errare, dein altera (si peccaverint) fateri errorem modestè, in argumentum correctionis, neq; excusare, velut ad complacentiam iterandi, sed inò improbare pro conscientia, corrigendo sine strepitu, intraq; suavitatem in melius. Qui autem peccant, & insuper patratum negant, vel excusant affectatè, dein dictis, factiq; cavillantur, non bonitatem vel correctionem isti intendunt, sed patratorum ignorantiam, iterum peccare, procul spe correctionis, palam, seu per occulta promptissimi, propriæ opinionis tenaces, si non superbi, alios in idem opinionis protracturi, infecturi, nisi in meliora, pro potestate cogantur, vel fortè à tempore, mollius remedium paratur. Huc lervit toties memoratum Senecæ dictum: *Initium est virtutis, notitia peccati. Qui nescit se peccare corrigi non vult.*

21. Illud plerumq; homines fallit, quibus remissius fortè agentibus, occultum fatum, tempusq; ipsum, causis pro tunc spontè sic concordantibus, dum favorabiliter aliquid in gratiam perfecit,

perfectit, ut fortunâ inescati, similiter eventurum, in reliqua sibi arbitantes, eoq; negligentiores, multa egregiè tentanda, agenda, merè satis committant, omittantve. Falluntur igitur, qui (obtentu moniti, apud Cornelium Tacitum. *Consilia, quibus impar sis, satis esse permittenda*) pleraq; in fortunam, temporumq; arbitrium reitciunt, ipsi negligentes, vel otiosi. Cum aliud sit, imparrem esse negotio, aliud mediocrium usitatis omittis, velut spontè nolle fieri parem,

22. Lydii finis illud esto mihi, quod in cuiusdam natura, nuper observatum, Naturibus alloquiis umbram amicitiae longè dùm proiiceret, officiorum exteriorum hyperbolicus spesq; amplissimas ostentando prodigalis rem autem ipsam corpusq; alteri subtrahens, sibi retinens. Etiam alienae amicitiae, verius admissor, quàm provocator, neq; sciens, aut dulcis retentor, cum fortè, sibi deberi totam putaret, non ut alter deberet suam. Idcirco, amicorum officiis, non aded tenebatur, atq; virtute, sed mistum, commodiusq; metu, ut praearet, ab eo timeri, ac proinde respici, quàm tantum amari, esseq; in eius plena (velut aiunt) gratiae, tum favoris *discretionem*, vel arbitrio. Dicam verbo. Nullam puram virtutem munificentiae, seu hospitalitatis, tum amicitiae, vel fortitudinis animi, iustitiaeq; taliter spontè ac sincerè habens, quae astu & fūco simulationis, non videretur subnixa, tum ab aliquo respectu expressa, vel coacta, prout perspicacioribus ingeniis id fallaciae detectum erat in homine, licet ab inerti vulgo, desuperficialibus obliquum Iudicium ferenti, plenis tibiis, ad amplissimam famam, virtus ejus celebraretur. Huic affine quod sequitur lādere aliquem nonq; ad regulas amicitiae respondere, interim, nullā interpositā amicitiae compensatione, sese ut amicum obtrudere, ingerere, aut quidquid amicabile ab eodem poscere, vel (ut verbo dicatur) perfectio.

fectionem per omnia, ad scrupulum, & rigorem, absq; venia, tum dissimulatione, ipse imperfectus, desiderare, non solum injustitiæ actus est, sed impudentiæ, aut temeritatis, tum obliquæ mentis, verissima nota. Dicis ergo sunt tales amici, neq; in alto confidentiæ sinu, reponendi, sed commodius, intra dissimulationem habebuntur. Idem intendunt vulgari proverbio Poloni. *Moy łaskawy Pralacie, tak czyhcie iako nauczacie.*

23. Minimè dabitur vitio, si ultra intentum finiendi, en-
adhuc adiicio considerationis unicum. Prout consultores natura sunt in publicum privatumvè bonum inclinationes, sic ab hoc illove, initium consulendi sumunt, & promovendo conquirunt rationes, cui parti avidè primum adhasere, eoq; fit ut benè sit omnibus, vel malè, tam in Republica, quàm pauciorum societate, pro qua providendo, consultando, non sui modo, verum quod Catholicè præstat, *sociorum* commodi, vel evitandi damni intuitu, laboratur. Imitatione igitur prudentium Architectorum, agendum est, dum pulchram extruere domum, contendunt, velut nullâ decoris curâ, rudes parietes in altum properando, tecti promptissimè superinducendi, maximum & unicum intuitum habent, quo non perfectò, in reliqua velut incurii, tum demum securè pluvioso licet, & madido cœlo, sub tecto securitatis degentes, venustas parietum, incrustationes, picturas elegantes, tinctus varios, nitidiores polituras, etiam statuas, aut porticus, vel quæcunq; ornamentorum, Architectonicus ab orbe primo excogitavit genius, diutina meditatione congerendo, inducunt ædificio, operantur, mutant iterum, perficiuntq; in elegantiam. Etiam publici boni rectè promovendi, velut nulla rei privatæ cura, solus, primusq; intuitus consultantibus esto, si benè actum, sibi, & omnibus, velint, quo demum ritè proviso & stabilito, nè vim & injuriam, publici boni titulo

tulo res privatae patiantur, tum primum accommodanda, & examinanda consilia sunt. Si verò præposterè, de bono privato stabiliendo, prius consultaveris, publicum partes in posteriores rejecturus ratiocinando, aut ex illo normam publici capi-endo, facies velut, si post caudam (quod ajunt) caput ire velis, huiusq; regimen, inferioribus cæcisq; committas membris.

Illud igitur est causæ. Quare multorum consilia, licet venustissimè, suadentium, ac velut ex tripode, famâ altissimæ perspicaciæ, de rerum successu, plenis buccis vaticinantium, rectum finem non assequuntur, sed in malum tandem inclinant, dum ab ea consultandi methodo, atq; regula, receditur. Cum verò post datum consilium, ipsis consultoribus, privatim bene provisus, bene est, male certè eveniet publicè, aliis omnibus, imò dixerim, malè consultorum conscientia, crudelissimè in ipsosmet authores faviente, faciem publici damni exhaustire post omnes, coguntur, quid enim dejecto tecto domus, nisi ut quivis habitator, & tota parietum impluatur pereatq; Majestas? Etiam Verbi Dei Oratores, quibus ante personarum favores, captandamq; gratiam, purus inest erga Divinam zelus, dum pro sacris rostris perorant, opimo Divini cultus honorisq; gaudent in homines profectu, aut secus dum potior illis privati studii respectus, solâ mulcedine aurium laborantes, non corrigunt, verum decipiunt adulatione admonendos. Qualem continet vas liquorem, talem imbibere solet, fertq; diutius putidum, vel gratum odorem, etiam quali naturæ inclinatione, in publicum privatumvè bonum homines sunt præditi, illam partem mente, nutu, affectu, studiis, dicto, facto, etiam *enuntiandorum affectatâ reticentiâ*, exprimunt, neq; celare possunt, studiosè licet volentes, velut campanam, seu rimas agentem, aut vitiosam, seu integram & bonam expulsum, etiam hominem, ex nutu & verbo, quid oleat intus, facere noveris.

Progre-

Progredior ultra. Quodd Catholicis *amor proximi* idem Politicis studium boni communis, vocatur. Nec vidi amatorem boni communis, qui non idem, à cognatissima, vel identica virtute, *proximi* Divinorumq; amator ardentissimus habeatur, aut secus nunquam videris neglectorem publici, nisi qui simul neglectim frigidiusq; tractet, charitatem *proximi*, si autem rectū aliquid agere in gratiam huius videatur, non facit applicatione totā, nisi dicis causā modicē obiter, proculq; suæ rei dispendio, ac in speciem, vel fortē agendo non nihil sincerius, illud necesse est, non à pura rectaq; venire virtute, sed privatæ utilitatis à respectu, cum quacunq; in rem sui militante à causa. Talibus igitur, tacitum utile, est ante amorem amicitiae, vel honestatem, imò merè publicum, jacturæ, privatum inter quæstiosa, computatur; quod tamen evenit sequiore successu, non enim commoda privata, quæ ex omissione neglectioreq; publici boni veniant tractatu, durabilia sunt, nam per derivationem damni communis, fieri non potest, quin sensim ad se, suosq; refluat damnum. Quomodo igitur verè amet quis *proximum*, aut singulos? qui amare nesciat, sub nomine publici, vel non velit omnes; aut quo modo compatiatur uni intra sinceritatem? qui negligat dolere, dum viderit, velut in supplicium duci, tum per omissionem meliorum, affligi plures, nisi fortē, quia unius damnum, à præsentī statim incurrit in oculos, omnium autem, nisi in conderationem sensim venit, tum ab interpretato. Quod demum est altioris virtutis, tum perspicaciæ, eoq; laudis obviare maturē, videre, non quæ modò sub oculis, sed quæ procul remota, occultavē sunt. Et certē prudentiæ solidioris habetur.

24. Peregrè seu foris, dum quidam æstimantur, multis prima fronte, egregii videntur nam & ostentare se in breve tempus, per varia moris, decentiæ, perfectionis, apparatus, tur-

bam inter, alienaq; consortia, vel dispendia, possunt, parandæ opinioni, si præsertim sui canere dextrè sciant encomia, incautis imponentes, vel saltem, arte obtegere gnari, si quæ imperfecta, nec ad rectum requisitorum accommodata; quos domi, inq; suis cubilibus, penitiùs ad sua redactos, detracto palliolo, depositaq; persona, per omnia, dum inspexeris, infra expectationem, sui dissimiles aliud (quod aiunt) in titulo aliud in pyxide, reperturus; appensos in statera, nil minus, quàm quod videbantur, habentes, ut insimul contemnantur. Vitabis hinc ut adsciscas, si qui tibi ingenio dissimiles; joviales illi fortè, tu tristis, dein egregii, vigorosi, hospitales, & elegantes, tu verò parvus, ignavus, turpis, solitarius, vel rudis, dum reperiare, fastidium inde, ni certam infamiam, tibi paraturus. Sunt deinde alii, quos peregrè, & velut è cortice inspectos, ut parùm valentes, nulliusq; (sic dicam) nuclei, prætereas, negligatq; mox dum seriò pensaveris, novum *Silenum* in illis reperiās, dum sunt magis perfecti, intraq; omnem virtutem, quàm videntur, non autem præposterè videantur, quàm verè, ut sint tales, plus inquam vultu, & extrinsecus ferentes, quàm animo: ut de iis aptissimè dici possit, intus turpes, & contemnendi, *foris decori*.

25. In gratiam levandæ vulgi miseræ, inq; castigandam emungentium magistratuum, seu quorumvis exactorum impietatem, vel avaritiam, astutiā rapiendi subnixam iustitiæ titulo velatam, non nihil dicendum esto. Dum se ideò pro sanctis & Innocentibus, falsò nonnulli venditant, cum illis demonstrandam ad injuriam, nihil simul notabile proferri ad convincendum scelus potest: sensim sine sensu, ut hirundines humanum sanguinem, sic illi per excogitatas prædandi artes, & varia eliciendi vocabula, fortunas vulgi haurientes, mollia ferentes verba, pungentia facta; ut non priùs malum in populo sentiat, quàm dum

dum irreparabilis primò singulorum, mox villarum, urbium, tumq; Provinciæ proveniat inopia, vastitas, vix in melius revocanda. Sic feneratores, per modicos obolos, fenusculis crescentibus, mox duplum æs capitale, in lucro numeratum ponunt. Etiam caries, vel corruptio solidorum corporum, non unica die annovè inducitur tota, sed incipiens fortè, auctavè hodie, velut in insensibili, assertione firmâ, ut negari possit, nisi mali causam evineat postea, subsequens tota mors virentum arborum, vel ædificii notoria ruina: seroq; damnatâ incredulitate priori tandem credatur, sed non corrigendo regressu. Perspicaci igitur nimium ingenio, ac vel maximè, rectâ consulentis conscientia, cum charitate Catholica opus est, ut hæc nummaria phthisis populi, advertatur, utinam tandem medicanda. Ab eodem fonte, de exactionibus militaribus deducetur malum, dum uni militi, vix quidquam notabile imputari potest, tam verò ex accumulato malo, tota obli-ciatur, vastitas regionis, omnibus. *Na iednego skarżyc niepozorna, od wszytkich wyciągać nadgrode, niepodobna.* Dicunt aptè Poloni. Tum illud. *Jeden bąk nie zagryzie konia, ale moszka umorzy.* Et guttæ tandem cavant lapidem. Quibusdam exercendis injuriis, non magnitudo facti pensatur, sed facientis intentio, vel perpetuitas perseverandi, ex repetito, vel multiplicato, in contemptum ordinis recti, & patientium.

MISCELLANEA

I. **C**olere obsequiis, non exasperare oportet jurgiis, potestatem. Nihil autem ita plagas coercet, ut patientia, & violatorum quies, violentibus inducit pudorem &c. (*lege Josephum, medio libri secundi, de bello Judaico*) Id verò fieri, utcunq; puta, si res cum ingenuis; secus oppressionis, cupidos ac fero-

ces, in graviora irritat, non frangit, tolerantium patientia. Vel quia impunè, contemptimq; offendere modestos licet; vel quod, injuria inferri volentibus, non videatur, qui ex facili, velut libenter tolerant, suntq; velut mancipia, procul omni exceptione subjectionis, simplex arbitrium Domini expectantia. Vetus dictum. *Injuriam veterem, leviter qui fert, invitat novam.* Servilis patientia, imperiosæ potestatis, laus est, atq; gloria, non ingenui, civilisq; moris axiomâ. Malè tibi volentium iras, non per obsequium, aut mollitiem, sed commodius, certiusq; propulsando intra fortitudinem animi, vitaveris, ut offendere in post metuant, in quos peccare impunè non licet. Suetum igitur malis Dominis, vel Magistratibus, imò potentioribus erga inferiores, ut difficilia jussorum, non omnia statim, velut acervatim in eisdem effundantur exequenda, inducendæ desperationi, quo facilius per intervalla, ac per partes, obtineantur singula; ut inquam, primò expediantur propositionum minima, velut hæc solum imperata, quæ non tantum videantur, quorum gratia, solvatur totalis, obsequendi, amicitiaevè reverentia, undè majus, aperta à concertatione, rupto confidentiæ nexu, restet periculum. Talis, in illo sævo nimis Triumviratu Romano, inducendæ sine sensu Tyrannidi erat solertia, dum primum paucos, nec plenè vicanos, maximum fortè obstantes, dein aliquanto plures gradatim, proscripso sustulit; antequam pro libidine sævientium, feralis, & cruenta nimis, in singula ferè meliorum civium, sæviens capita, proponeretur proscriptionis tabula. Etiam, còercendis plenè Carthagenensibus, primum à senatu Romano, imperatum frumentum, dein arma, tum adimendæ naves, postea jussi Carthaginem diruere, novamq; non minus octoginta stadiis à mari distantem, absq; munimentis perviam, & ullius potentiæ propriæ securam, ædificare; omnia secus non faciuri, sed potius eorundemmet.

demmet subsidio, pro omnibus simul servandis, certaturi, meliorem fortunam pertentantes, sensim nisi imperarentur, ut sola singula; sic vulpecula, pedem nisi ingallinario, ponere præcupivit, nullo studio noxæ, verum lustrandæ novellæ structuræ, seu exercendæ hospitalitati, dissimulato, in ulteriora prætextu, finis prioris damni, ausulse, plerumq; gradus est, modò negligas futuri. Sæpe tentatur patientia, sed ubi ægrius, intraq; ingenuam repullam factum toleraveris, malè facere confunduntur mali, ac desinunt. Bonitas & modestia, sæpe, titulo, ignaviæ, feroces inter, habetur, nec securè cum ea, tantum inter bonos vivitur. Dicam imò. Apud superbos, gravesq; Dominorum pro libertate vel justitia loqui, seditionis & proterviæ nomen habet, excusare factu impossibilia, impronpti animi, tum inobedientiæ, dicitur argumentum. Sic igitur voluntas, & potentia jurentium, acquirit facile famam, nomenq; justitiæ, pro auctoritate, ferentium innocuus dolor, tristeq; obsequium, transit in necessariam culpam, non quia est, sed quia cogitur, dumq; jus arbitrii, vel sævitia, totum occupat, ordo pro potestate vocatur.

2. Rerum Domini, aut monitores, asperitate verborum contentiosa utentes, exacerbant verius, aut confundunt, quam assequuntur, vel docent. Stultus, ut cacus, non verbere opus habet, sed doctrina, & manuuctione. Rectè Salomon (Proverb. XXIX.) *Qui ad indignandum facilis est, erit ad peccandum proclivior.* Suavitas dictorum, intra dicentis auctoritatem, nec subtriste vel suspensum supercilium, plus in rebus animisq; exequentium potest, seriò magis agendo, ac prudenter quàm cum asperitate, vitando impotentiam animi, turpes dico, effrenes, levitet in-compositos, imò crudeliores vindictæ, affectus. *Nemo sapiens nisi atriens.* dictum vulgò: Asperitas dicentis, in impatientem compellendum.

landum si incurrat, quid? nisi ut ferrum & filex, dura duris collisa micare scintillas, & ignem faciunt. Huic occurrit monitum S. Pauli (ad Galat: VI.) *Instruite in spiritu lenitatis*. Etiā periculo vitæ, Joannes Konarskius inpegit colaphum, Principi suo Casimiro, impatiens asperiorum, (vide retrò de *Injuria*) cruda, tristiaq; dominorū iussa, uti horrorē specie superbix ferunt, etiam exulem faciunt in dominos, domesticorum amorem. Prudentioris igitur monitoris partes erunt, adicere, parcius, quædam verborum condimenta, incorrupto sui honore, quæ solidant verius dominationem, quàm ut jugulent authoritatem.

Quoniam, de verbis & sermone res hic est, junxerim generale monitum, haud importune. Ut circa negotiationes rerum & hominum, verbis utamur generositatis, aut saltem (dum æstimandos erga) honestæ civilisq; submissionis, quàm deformis ignavia, vel formidinis. Deinde verba sint rectiloquii, suavitatis, aut opportunæ veritatis, non adulationis, tristis nimium rigoris, tum intrusionis, vel morositatis & cum impetu, ac importunè. Imò sit authoritatis dictio, seu necessariæ admonitionis, brevitatem intra, non autem superbix, odii, tum despectus, neq; exaggerationis, ad excessivum fervorem & multiloquium. Ad hæc prudentiæ cum recollectione mentis requiritur sermo, non temeritatis, vel contentionis. Jocorum argutiarumq; cum moderamine, non autem effusæ levitatis, aut impudentiæ, scornatum item, & probrorum. Ac deniq; familiaritatis, amicitiaq; utamur dictione, non asperitatis, vel abhorrentiæ, tristitiaq; ne dicam absit rixarum.

3. Sic in rebus *præcaventia*, consilia, uti morborum in advenientibus, *præservantia* medicamenta se habent, vix quidam præservantibus, vel anteoccupantibus utitur, ne agrotet, sed omnes primum dum sunt ægroti, *sanantia* studiosè conquirunt.

Præsen-

Præsentia etenim vulgò timemus, futura malorum, velut remotiora, & incerta, contemnimus. Velut morbi corporis, à morbo rerum, longe differunt, dum enim agrotaveris, promptè utiq; adest medicina, & medicus, res verò, præsertim in negotiis *Libertatis* cum in præceptis abiverint, promptiùs prementem, quàm juvantem repperint, nisi malum præcavendo, antecurras forti ratione, & consilio, antequam venerit. Sed plerumq; superficialibus innatans, ac rude vulgus. *Sanantia* seriò, dum seriò quærit. *Præcaventia*, velut inania scrupulorum, & ex vano metuenda, ridet & contemnit, contemnendo simul, & monitores. Id enim rebus in arduis, infelicissimum est, in quibus tantopere latet veritas, & vix aduerti possit, pejora videntur probatiora; nec satis ratione malum monstraveris, aut creditur ante, sed nisi dum incubnerit, aut revocari potest. Rari perspicaciorum, & solidioris ingenii, conelia *præcaventia*, pensant, advertunt, sequuntur, dum sunt priora potioraq; *sanantibus*; vulgus quæ tantum manu palpantur, videt & probat. Velut argutè in rem Cornelius Tacitus. *Non perindè dijudicari potest, quod optimum factu fuerit, quàm pessimè factum fuisse, postquam factum est &c. Optima videbantur, quorum tempus effugerat &c. Consilia post res afferebantur &c.* Summatim igitur, rem dictam, ut iterum memorem. Pericula damnaq; *minora* seu privata, seu publica, dum vicina, magis apprehendunt, ac æstimant homines, quàm *remota* licet *majora*, qui non levis defectus est prudentiæ, dum enim à tempore, & à quopiam casu, intra dilationes ab venturo, sperant eorum remedium, vel fortè dum sunt in herba, & in modicis, sensim conglobanda, ideo velut nulla, contemnunt, vel pro incertis, quia non sub oculis habent, rectè providentium consultorum monita, præpedientes. imò ridentes, ipsi postea, sed nullo in melius regressu, ridendi, dum supervenerint, mala, grandì

grandi rerum, nisi redimenda jacturâ. Sic igitur imperitorum, sola ratiocinatio est, præsentia, tum proxima, in consilium causamq, rapere, nec rerum *ex futuro*, ac remotiori, *capere mensuram*, pro desiderio inquam, non ex ratione, nec ut in se sunt, sed ut apparent.

4. Velut perfectis Architectis, sic rerum peritis evenit consultoribus, quibus non ea modo, quæ bona sunt ædificio, si bene statuatur, sed quæ mala, si malè inceptu, medio, fine, materiâ, loco, personis, formâ, tempore, à dudum experto, vel præviso, promptè in mentem *simul* veniunt, quæ nondum peritis eius artis, dum sumptus per inane profusi, dum ædificium defectibus informe, & incommodum, tunc primum, sed rarâ in melius correctione, serò probantur. Sic rerum, casumve disquisitores inexperti, (quos alibi materiales consultores vocavimus) nunquam magis errant in opinione, quàm dum minùs errare se putant, intra primam admirationem magis, quàm notitiam, de rebus statuendo, successum rerum sibi formantes, qualem præcupiunt, aut cui mente primum adhæsere, non qualem rei natura pollicetur. Contrariorum ignari, aut inexperti, seu pro animi passione, scire nolentes, aut suggerentibus meliora, pro pertinacia, si non pro superbia, opinionis, non credentes, ut non aliud, exodium consilii reperiantur, præterquam. *Non putaram.*

5. Quoniam impotentiam intra homines, defectum, & impedimenta, contingit læpiùs *negare* nobis, quàm *annuere*, & *desicere*, quàm *prestare*. Agendi certè nescius, *negandi*, qui non novit *artem* ut nempe negatio, sine auctione sit offensæ, ut retineam amicum, nec inimicum paret, si prudenter, si intra suavitatem verborum, & excusanti, quàm neganti, sis propior, dum recusaveris, quod rebus non potes, anima saltem, pro gloria proptitudi-

ptitudinis æquando. Ut *Excusativa*, dein non *Recusativa* sit *Negatio*, naturaq; causæ aut impossibilitas exequendi, excludat petitionem, non tua impromptitudo, ipsaq; negatio. Eò verò, *ars dandi, vel assentiendi*. Ulteriori prudentiâ opus habet, nè unius beneficium, cum alterius injuria sit conjunctum. Nè uni dando, plus comparatione meritorum, ac personæ, tum accepti, offendas invidiâ, nè pecces nimia annuendi facilitate, partim ut ab æstimatione rei datæ, vel cui datur personæ, videatur lentè fieri, quàm pro inconsulta dantis levitate, tum quod (dicto vulgari) diu desiderata, dulcius obtineantur. Etiam is, qui accepit, gratus ut sit gratiamq; se accepisse putet, non debitum. Quod æq; in prudentia dantis, quàm in accipientis consistit natura, quam ideo, librare oportet. Verè succenset Seneca: *Quia beneficia, nec dare scimus, nec accipere*. Exinde, festinatio dantis cavenda, ut donasse, non projecisse, lucrum fecisse, non perdidisse, dando videaris. Facile rem igitur præstabis, si deliberatè dederis. Cui? Quando? Quid? & Quantum? Proba insuper dictum. *Negatio, mollibus vestita verbis, gravior est tristi, morosaq; largitione*. Præstat aliquando, verba dare pro rebus, excludendæ intempestivæ petacitati, tum assuefaciendo aliquem, honestæ repulsæ, nè incurratur illud. *Cui sæpè dederis, ubi negas, rapere imperas*.

Ad idem Punctum referri debet. *Negatio*, non in beneficio solùm vel dono, sed in assensu, in aliquam actionem, vel sequendam opinionem. Quæ non minori perspicaciâ, opus habet, ut nempe *Negatio* vel *Improbatio*, seu *Excusatio*, ne tibi amorem, nec apud alios, diminuat authoritatem. Quam in rem, confert primum fuga occasionis. Dein, ut intra amicitiam, & frontis amœnitatem fiat, non tristitiam, vel odium. Non item arguendo, aut asperè, sed dissimulanter, intraq; familiaritatem

verbi, negativa ut formetur, dissuadendo & excusando veriùs, quàm ut sit per repulsam. Nec præterea rem, aut personas, sed modum, tempusq; ipsum inculabis, differes, improbabis, opportuniorum ab expectatione. Intraq; promptitudinis tuæ, in post obligationem [vide *Virum consilii Cap. VIII. De Admonendis Magistratibus. Tum de Responsis Negativa.*

Non item rem extra, quod addo; Totum spe devoranti, partem si dederis, irritamentum est, ac veriùs offensa, non gratia. Suaviter excusando, quàm dando aliquid, tutiùs expedias tales, ni te beneficio hostem emissee pæniteat, causa in promptu, si rem perpenderis. Sunt enim, aut *superbi*, quibus multa cum dederis, majoribus se dignos arbitrantur, supra cæteros inquam, si præsertim accedat munerum, & meritorum comparatio, se habentes, aut dum sunt, *nimum appetentes* eorum non lenitur, sed accenditur, gliscitq; cupiditas, accipiendo; velut æger stomachus, palatusq; depravatus, mel in aldës falsitate saporis, nutrimentum vice nocumenti habens, aut convertens. Pro exiguis beneficiis, leve debitum gratitudinis putantes, pro magnis verò, nimis onerari, vel obligari, molestum sibi, pudendumq; rati; Cùm apud Deum, bonosq; non magna dona, verum magno ab affectu, parva licet, pro magnis habeantur.

Si verò gliscat ex negatione periculum, non quem admodum respondeas, sed quomodo non respondeas, verum excusatione motua, idest silentio, aptè involvas responsum, aut saltem specie *deliberantis*, quomodo differas cogitabis. Silentium siquidem, tuta responsio est, sapientibus, dum res, præsertim cum stupidis, leviculisvè seu morosis, qui potiùs dextrè flagellandi contemptu, quàm honorandi, lacessendiq; in majus, responsione. Interim, tempus, vel oblivio, rem sanabit. Nonnulli Politicorum, loco responsi, jocantis in modum, familiari-

ter

ter subridendo, rem expediunt, imò intra urbanitatem verbi, respondent *equivocè* nè planè offendant negatione, utq; interpretatio, in sua sit potestate. Cave tamen, subsit astutia negationi. Displicent, qui cavillosè circa seria quoq; huc illuc, interpretationem trahunt, prout conducit, semper ambigui factis atq; verbis, vafri, & versipelles, obliqua tortuosaq; ferentes responsa, quibus vultus, gestusq; opportunè mendax, imò extremo in labio, facilitas annuendi, simul & mentiendi, habitat, astutiam fallendi, pro prudentia dum habent, nunquam effusius amicitiam offerentes, quàm cum maximè violant. Hic igitur, contra morosas & intempestivas petitiones, remedium datur. Justis propositionibus ex æquitate, prudentia, tum autoritate, facile aderit regula annuenti, cum salva civilitate, abnuere vix possibile.

Repetierim adhuc, rem totam summariò. Qui flagitat indebita, vel importunè molestus est *activè*, qui se excusat injustè, importunus ac vitiosus est *passivè*. Ille gravis alterius modestiæ, morosè instando, hic suam prodit impromptitudinem, vel malitiam, iusta negando; quod negationis genus, simplex, triste, ac velut oppressivum habetur? cogitandum ergo? quid? vel quomodo? petere aut quatenus negare debeamus? Qui autem petit temerariò, negare docet, imò vult offendi negatione, ut dubitandi ratio subsit, an qui petit importunè? an qui se indebitè excusat? majore culpa dignus? Tamen ad importunas petitiones, quæ præsertim, ab autoritate, vel æstimatione petentis, majorem vim habent, artificiosa & honesta, eludendi, ars prodest, dum aliquid promittimus ambiguenè, cumq; argutia, difficilè hanc illamvè in partem sub conditione, quæ tacitò, impossibilitatem implicat exequendi, licitæ in prætextum excusationis, negationisvè contra illas præsertim flagitationes, quæ non tam obtinere, quàm extorquere per

importunitatem, ac velut cogere præsumunt, ut perdatur beneficium, quod suæ quisq; debet. importunitati, non tuæ benevolentia, vel assensui. Hinc ab experientia motivum mihi, paucis innuendi, malis domesticorum, seu amicis, seu quibusvis naturæ vergentis in vitium hominibus, quo plus permiseris, petentibus, spontevè dederis, nil aliud effecisti, quàm ut peiores, & neglectiores erga te reddantur, quo magis obstrictos præcupivisti, dum ad suæ virtutis debitum, honorem, vel æstimationem, imò ad suam extorsionem, non ad gratiam dantis, referunt concessa, vel obtentum; eò ipso facti peiores, vel sibi superbi; intra diem unicum fructu beneficii apud illos marcescente. Cui quid igitur in obligationem faventioris animi, vel acuendæ diligentia dare debeas, natura prius accipientis, ab anteacto, introspectienda est; nam secus faciens, perdes beneficium, & intentum, imò perdes te ipsum, velut instrumenta nocendi tibi, spontè subministraturus, accipientium ad insolentiam; juxta eorum naturam, quo plus saginati, ut magis mordeant frenum, & recalcitrent. Securius igitur, ac perspicacius, tales ad mensuram concessorum per modica, tum per expectationes, velut gradatim refreandæ beneficii memoriæ, per iterata accommodaveris, undè antè oblatum, permissumvè quàm post expecturus promptiores, quorum desiderata fuerint in tua potestate, nè per imprompta, provocent negationem. Eò fortè collimat dictum. *Taciti satietas capit; aut Principes, cum cuncta tribuerint, aut ministros cum jam nihil est reliquum, quod cupiant.* Boni tamen hominum, beneficiis cumulatis, recta obstringuntur. Sunt igitur petitionum quædam, quæ licet si nihil impensæ, aut damni ferant, pro fortuna, famam tamè, & conscientiam vellicant annuentis, illationis assensuvè pro justitia, ad injuriam tertii; vel iismet (non rarò) qui obtinuère, damnosâ, ut opportunissimè talibus.

talibus responderi, possit, illud Scripturæ Mathæi Cap: 20. *Nescitis quid petatis*, cum ab eademmet causa (ut obiter dictum sit) Deus quoq; providentiam Paternam intra, neget pleraq; nocitura, petentibus. Excusationis igitur honestæ ratio, non Magistratibus modò, sed quidquid præstare potenti homini, est pernecessaria, tum iis qui apud alios, intercessionis autoritate valent, frequenter enim, in importunos flagitatores incurrunt, seu dum petunt, seu abdita dum eliciunt, expiscantur; ut nisi promptè nobis adsit *excusationis ars*, scutumvè in oppositionem, multos ad jacturam amoris offendamus, imò ipsas amicitias experiamur, non tam nostro, quàm difficilia petentium, vitio, imò propriam excusandorum pro inertia (vide retrò Virum consilii Cap: VI. Puncto de Amore Paragrapho 10. Et proximè sequens Punctum, eorundem *Miscellaneorum* nrò 7.)

Dicam insuper sæpè fieri, ut inani, seu molli pudore nonnulli circumfessi promptâ cum desistuntur ad negandum excusatione, metu offensionis ex denegato, ut concedere malint aliqua, licet suo damno, atq; difficultate. Idcirco talibus à negotii (tempus in aliud] rejectione, vel specie ulterioris deliberationis, tum propriæ opportunitatis, causâ, vel ab interjectione alicuius jocosæ conditionis, ac præsertim silentio, remedium aderit in elusionem, dirimendæ quoquo modo, importunorum, nonq; conducibiliũ, propositioni.

6. In Republica populari, si non plenè sint cives boni, & concordēs, ad rectè quid statuendum, saltem si mali & discordēs, conducibilius ac præstat, ut in plures factiones, capita, & partes factionum, quàm in tres dualvè sint, divisi. Nam illo modo, pro suo quisq; respectu privato, collidentes multi, dñm assequi non possunt. Utiq; librando res, actionesq; transeunt, & concordant in illud, quod omnibus aq; prodest, id est eliciendo

endo bonum Reipublicæ, & commune. Vel si exorbitet, insolenscivè pars una, facilè ab impatientia superioritatis, impeditur vel reducit ad paritatem, à reliquis, eò minore invidiâ, & animorum luctâ, dum non velut æmulæ, sibiq; ad invicem sunt hostes, verùm, civilia mediocrum intra, sua tantùm opinionum tutantur. Secus ad duo factionum capita, res populi si deducatur, majus jam incumbit periculum, turbas, mutationem status, secum vehens non directè in æmulationem, una pars alteri, tunc opponitur, ut quidquid post se infert illa, tantundem demat alteri, aut quantum negligit altera, intantum æmulæ adstruat parti. Sic velut adversi luctatores, nihil pro se momenti intermittunt, nihil alteri concedunt, si non appositæ partis in damnum, disgratiam, vel contemptum ex malitia, saltem in sui tuitionem, & securitatem ex cautione, providè ac prudenter. Interim Respublica, inter malleum & incudem concussa, dolet, & ingemiscit. Quo adusq; olim Romæ, plures factionum erant partes, alteram alterâ librando, seu attemperando, minore odio, sustentabant Reipublicæ bonum. Postquam partes in duas palam, Cæsaris, & Pompeii, summa rerum abiit, dum *hic parè*, ille ferre dedignatur, *superiorem*, æmulatio, scrupuli, offensæ animorum prensationes, divisio, arma, prælia, cædes, Reipublicæ vastitas, libertatis periculum, & secuta ruina. En inquam Dux unius partis, dum suos adjuutores cives, in speciem libertatis tutatur, vel protegit, illi verò improvidè adstipulantur. beneficium putantes, dum inquam oppositæ partis superbiam, ac tyrannidem, vocat, execratur, impugnat, ipsam tollendo, dempto metu æmuli, sine obice fundavit suam, factus Dominus, partis utriusq;. Pluralitas igitur factiosarum partium in Republica, minùs inter se odii, minùsq; causæ, in turbas habet, minùs item ad nocendum, una librando alteram, ex minuto & disgregato potest.

potest. Quantò secus, pauciora post capita, populus totus abit, tantò potentiores ad nocendum suos Principales facit, seroq; malis edoctus, factum dolet, sed vix aliqua, aut nulla spe, regressus melioris. Principiis potiùs obstandum est, per artes pacis, perq; compositionem amularum partium anteqnam dens & unguis (ut aiunt) succrescat Leoni, suspectos sapiùs, commodorumq; suorum venatores, quàm ex vero communitatis amicos putando, qui Patronorum sub nomine, rem populi agendam obtendunt.

7. Rectorum aut quævis suscipientium negotia, grandis error est, nimiae actionis rigore aut intensâ vehementer diligentia, sui primordia officii, velle insigniri. Dum enim ad eundem tenorem agendi incautè se obstringunt, vires verò facultas, & occasio, ut plerumq; rebus in humanis suctum, non per omnia æqualiter respondeant, tandem lassati, turpiter de assiduitate, relaxare coguntur, inconstantia vel negligentioris curæ notam odiaq; incurrentes, eò magis, quo laudabiliora initia, & erecta omnium in reliqua, fuit expectatio, ut serò suas ipsi actiones, damnare teneantur. Imitari præstat Pòëtarum industriam, qui operam dare solent, ut pars extrema versuum, eleganti acumine, sic ultima negotii tempora, aliquo opere præclaro, nobis insigniantur, sintq; perfectissima, *non verò ut fiat acribus initia, & incurioso fine.* Juvat igitur ab initio suas librare vires, lecteq; progredi, imò negotiorum appetentes aptè moderando ingenium, non nihil studiosè remittere de fervore, nè solimet adjutoriâ sine manu, totum in nos assumere videamur, qui conatus, præsumptuosi veriùs, seq; mole negotiorum obruentis ingenii, quàm prudentis hominis est, unde cæteris quoq; agendi, providendi, facilè obrepit incuria, tum præsertim, nè frangamur, verùm in post habeamus, quod altiùs agatur, expectati.

stationem hominum, famamq; intendendo in majus, desiderium nostri, tandem relicturi. Dantur enim (velut alicubi diximus) amicorum nonnulli, erga suos amicos, seu popularium, erga quosdam egregiorum civium, ipsosq; Principes, tum Dominorum, erga domesticos, à quibus, non aliud stipendium tuæ promptitudinis expectes, vel obsequii, quàm ultra semper desiderare, ad tui lassitudinem, vel exequendi impossibilitatem, in prætextum offensarum & convitiandi, ex non facto. Tales igitur, non tuo vitio tibi adversantur, verùm suo, imò quandoq; tuo, qui postquam naturam sic agentium comperisti, haud extitisti cautus, per modica promptitudinis ab initio vadere, intraq; generositatem atq; modestiam, quædam potiùs excusaturus, quàm statim, omnibus occasionibus te objectans, imponendi tibi oneris assuefactus, molliter imò effusus, ac servilis, còactus velut debitor obsequendi. Huc proximè coincidit. Effusa pollicitatione, homines, resq; nè irriteremus, velut impotentis animi, minusq; judiciosæ mentis homines solent, aut enim, difficilibus satisfaciendo promissis, res valde noxias facere, inq; periculosa tentamina, nos conicere cogimur, vel offensas vitando ex non satisfacto, fateri promissorum errorem, ac impotentiam, necesse habemus, cum levitatis indubia censura. Præstat parcum esse promissis, aut potiùs excusatum cautè, quàm effusum. Non enim quæ promittuntur obligant, sed quæ præstantur, eò majori acceptantium gratitudine, quò lentius ex præmeditato data, velut in gratiam alicuius, spontè facta, aut concessa, quàm ut extorta aut leviter projecta esse videantur. Nulla promissa vix quenuquam, non præstita ex obligato, offendere sueverunt omnes. Dixerim imo latius. In omni tractatu amicitiae mutuae, personarum, Provinciarumve, non tam est ad offensam nihil alterius partis in gratiam promississe, incepisse, tentasse, quàm est

est ad exacerbationem, ab incepto & irritato cessasse, nec se totum, ut oblitum sui, suorumq; in officia effudisse, unde contemptus tentatae, moxq; desertae, censetur amicitiae, vel tua promptitudo, non ut dicatur impossibilitas perficiendi, exequendi, si praesertim, res fiat cum personis, naturâ obliquis, potentioribus, astutisvè, nihil in gratiam tui vicissim facere volentibus, sed potius levi ab occasione, pro superbia vel allucenti commodo, tibi nocere cupientibus. Huc referatur rectae cautionis effatum. *Ita amicū habeas, ut posse fieri inimicū putes.* Lentè igitur & prudenter, agendum est.

Non aptius alibi, quàm hic, quod sequitur ponendum. Velut indumentorum recta licet, si tamen inusitata, intuentium oculos, novi aspectus & objecti, alteratione offendunt, antequam consuetudine formæ, in familiaritatem intuitus, veniant; velut natura, perita rerum ordinatrix inter hyemem & æstatem, suavi permutatione, tepidum ver interjecit, imò dicam ampliùs, velut longa fame vexatis, in familiaritatem ciborum, sensim traducendus stomachus, nè si violenter se infarciant, reliquias concoquentis caloris, suppressant veriùs, quàm suscitent. Sic recta instituta, & mores, nisi sensim honesta & licita deceptione, quasi stratagemate, in populum inducantur, si non bonos, & meliorum cupientes, saltem malos, & per aspera corrigendos, offendunt. Summæ igitur præcautionis in titulum, novum Magistratum capientibus habetor, nè rigido nimis intuitu recti, tristici; vitatione mali, correctionis loco, res irritent potius, quàm sanent, irreconciliabilia multorum odia, sibi sponte parientes. Nè fiat, velut in Vonone Parthorum Rege, apud *Cornelium Tacitum* *Anal.* II. qui egregias quasdam, pro consuetudine Romanorum artium, in Parthiam dum apportaret virtutes. Verum quia à *Parthorum moribus alienas perinde otium inerat, pravis, ac honestis.* Etiam.

am Galbæ imperium capeffenti obfuit, quod nullum orationi lenocinium adderet, aut præmium. *Constat potuiffe conciliari militum animos, quantulacunq; parci fenis liberalitate, nocuit antiquus rigor, & nimia feveritas, cui jam pares non fumus. Inde apud fenatum, non comptior Galbæ, quàm apud milites fermo &c.* (Cornelius Tacitus *Hiftor: 1.*) ut verè dictum fit. *Remedio locum definere, ubi quæ fuerunt vitia, mores funt. Verùm maxime fervit in monitum, exemplum Imperatoris, cognomento Pertinacis, apud Dionem, lectu digniffimum (lib: LXXIII. Hiftor:.) Dum pertinax conatus eft emendare, brevi tempore omnia, occiditur; non enim norat, multa fimul corrigi, nequaquam poffe, fi quid verè aliud rebus in humanis, tum præfertim civilem flatum, egere tempore, & confilio. Satiuf Cornelii Taciti, monito, Omittere præftat prævalida & adulta vitia, quàm hoc aflequi, ut palam fiat, quibus flagitiis impar fis; exafperando verius mala, quàm amore ftudioq; nimio recti, intempeftivè fanando. Tolerare fatius eft, quàm tollere periculofè, nec lethum ægris, fed curationis, vel faltem levaminis, ferre lætiti- am, nè alias reformando, res magis deformentur, atq; reparatio- nem adftituendo, per præcocia, & minùs confulta, promptius deftruantur. Haud igitur confultum, de uno contrario, velle repentè, velut pedibus (ut aiunt) trahere aliquem, in aliud, fed potius pedetentim tranfeundum, imò lentè transferendus ani- mus, omne fi quidem violentum, prout eft coactum, facit mo- leftiam: fpontanea, velut congenita, durant, namq; à feipfis con- fervantur magis, quàm ab alio. Licet igitur, repen è quid bo- num fieri, aut innuere velle fit actus viri boni, & finceræ verita- tis hominis, non eft tamen actio Viri prudentis, & Politici, nifi tunc, eoq; modo, imò tali opportunitate, dicere, agere, tètare, vel- le, ut non magis res irritetur, quàm obtineatur, dum præfertim, poft mala temporum, aut negligentes rerum adminiftratos, nego- tium*

tium agendum suscepisti; quo casu, vitandis acerbitatibus, æq; affuefacienda sensim natura, moresq; melioribus, ac imbuti malis, nè unicum extremum vitando, pejus contrarium incurratur, velut inconsultæ actionis, unicus partus est; ut præcipitantæ nævus. Qui ad libellam vult, satis providet, plus autem obest nimium actionis, quàm modicum, velut *supermedicare*, quàm ingerere parum, & vitii minus in lento, quàm infestinato, in parum dicto, quàm in superfluo; nam & ab his vix datur, nisi cum violentia, tum acerbitate regressus. Sic desuescere nobis promptius, quàm cursu intensissimo, repentè cessare, vel quod est contra libertatem hominis magis, abstrahi molestiore habena, nec tam operosum transire passu, quàm saltu superare. Ast imperitum vulgus, rebus facile succenset tuis, properantiam operis, impatienter requirit, deliberationis actum, desidium agendi, vel inertiam putat, ruere secus, citra consilium in quævis, animositatem vocat. Malis te sapientes æstiment, quàm rerum imperiti laudent. Vera laus & mansura, operis maturato fructu, quæ fera. Præcocia famæ, levibus ingeniis captata, mox comperta vanitatis, ad infamiam authoris, contemptum, perpetuumq; sunt damnata.

8. *Melancholia.* Potestatis tum superioritatis, virtus est, vel attributum, non Popularitatis, imò prout aptissima solitudini, etiam parandis amicis, adversa. Qui igitur, occupationibus quæ arcant cor victum, verum secessu opus habent, deditus, vel circumfessus, raris gaudet, præsertim populari in Republica amicis, nisi quædam intervalla obtrudat studiosè, indulgeatq; amicorum convictibus, colloquio, & honestioribus ludicris, velut sociabilis, nec cynicæ, amator vitæ, osor secreti, si in populo aliquid posse cupit. Secus faciens, habebitur suspectæ, vel censoriæ

loriæ cogitationis manifestus, imò superbæ reus, eoq; fugiendus, nisi faciem suspensam, & supercilium, componat in amæniora. Rectè Tacitus de Augusto. *Populare credidit, misceri voluptatibus vulgi &c.* Sævæ namq; ac superbæ cogitationis indicium est, *secreto suo satiari.* Acriora sunt omninò, imò profundiora vitia, Melancholiæ, quàm amænitatis, ut non inaniter à tristiculis tibi caveas, antequam bonæ vel malæ cogitationis, detegantur, sintq; manifesti. Nam etiam, dum in bonum inclinaverint, altiores sunt, Melancholicorum virtutes, & animi operationes, verum ipsi nisi factò, seroq; produntur. Imò nè illud quoq; omittam; imperiosi tristisq; nec sociabilis animi indicium esse, velut cuidam vitio datum, quod in modum idoli, vel oraculi, brevis ænigmaticus, aut *Monosyllabus esset* in responsis; est, sic, non, jam &c summis labris, vix responsa tangens, non plenè ferens, vocolâ res expedire cupiens, mutuq; non sermone, cujus dictorum perplexitate, vel œdipus ipse, dimittatur incertus. Potius ad comitatem Trajani contendendum est, de quo Plinius. *Provocans, reddensq; sermones & extendens humanitate,* quod unicum & maximum, datum à natura nobis, animorum glutinum, nexus, & fibula. Non tamen, specie comitatis, omnia mentis adita, statim referenda sunt, verum, hærendo in mediis, aliquid necesse reservandum, quod in post, velut novum, ulteriori æstimationi parandæ, proq; divinis ingenii, & condimentis amicitia, tum sermonis, decentissime promatur. Expectata, nonq; plenè satiantia, æstimentur pro ulteriori desiderio, effusa vilescunt, (vide retro de Affectibus, videlicet de pudore Paragrapho 6.)

9. Manum amoveni de tabula, en occurrunt consideranda, quædam pauca, de obedientia. Quam consistere multi vulgarium putant, in exequentium promptitudine, verum prudentior

dentior quisq; statuet illam potius, in Jubentis *Authoritate*, *Prudentia* tum virtute. Quæ si adsint, pessimus etiam, vel incapax facere jussus, nunc motus *rigore* nunc lenta *suavitate*, prout conducit nunc exemplo, etsi non totam partem saltem aliquam obedientiæ præstabit. Prudentia namq; jubentis, docet, vel juvat quoquomodo inertiam, vel impotentiam exequentis. Virtus dein, erubescèntiam bonorum, simul & anioem inducendo, suaviter imponit, atq; ultimò, urget per totum, imò cogit in exequendum. *Authoritas*, Quid si? *imperitè*, ac temerè quæ *prima* quæ *posteriora*? imò quando? quid? quomodo? quæ *jusseras vetans*, quæ *vetueras jubens*, imperes exequenda ignarus, confundis etiam prudentium obedientiam, aut fortè dum imprudentes illi, magis auges stultitiam, nihil penitus, nisi inadversum experturus. *Authoritatem* verò putò, non tam *Materialem*, ac nudam, quæ est in potestate officii verum multò magis *formalem*, quæ in regendi jubendiq; potentia, consistit, tum virtute. Utq; si rerum imperitior, aut fortè levicollis, *major natu frater*, ligatur authoritate prudentis & virtuosì fratris junioris, eò verò magis eveniat, si hæc perfectionum, reperiantur in majoribus, erga minores. Dicam amplius. Idem rus, eadem servitia, iidem domestici, benè aut malè veniunt, morigeri sunt, ac frugi, vel secus insolentes, protervi, damnosì, nè dicam inutilès, prout Herum *prudentiæ* tum *authoritatis* naçti, qui præest. Plura hæc in materia dicenda superessent, verum habes multa passim dicta de his in *meis Politico Moralibus*, & in *Militaribus* præsertim Puncto V. quod est de *Castris*, eorum *disciplina*. At inquires; inobedientes domestici? at milites indisciplinati, at populus, vel cives libertatè insolentes, coq; contumaces, quomodo reluctantes regam? aut nolentes cogam ad obsequia? Dixerim tamen, sic Principem in libero populo, uti maritos ingenuarum

uxo-

uxorum in regimine, posse nam & maritus conjugem, salva libertate honoris conjugalis, & Princeps illaesa immunitate, Populum ducere, ad quæq; meliora, per Authoritatem & Prudentiam, imo dixerim, intra fortitudinem animi, suæq; virtutis intra conscientiam, potest vel secus ni fiat, uti Mariti, sic Principis in eo culpam. Veriusq; abesse, in iubente prudentiam, quam obedientiam in exequentem. Idem advertit subtilitas Cornelii Taciti, virtutem militarem Ducis, in authoritate reponentis (Histor. III.) *Non quia modestior miles, sed quia Duci, plus Authoritatis.* Malum id est militem, prudenti sub Duce, meliorem posse reddi. Rectè alicubi Justus Lipsius. *Hec facit (authoritas videlicet) quod metuamus iussa, aliquando senis, & invalidi.* Cum non rarò eveniat, ut etiam fæminæ, dum non extra prudentiam sunt, animiq; fortitudinem, tacita Authoritate, homines ingenuos, regant suadendo, licet in imbelli sexu, neminem ferire valentes, verùm solam ad opinionem prudentiæ, ipso conspectu sui, confundentes, tum authoritatis verbo, proculq; animi passione, urgentes non exequentium virtutem, dedignantes incuriam. Verbo dicam, Multum inter pares, pleraq; in populo, omnia verò, in subditos posse, qui prudentiâ, qui virtute, & ex eo, qui authoritate valent. Hæc verò, non per ignaviam, sed quomodo? *per admirationem sui* viriliter paranda, *æquanimitate* (videlicet) applicatione vigorosa, Prudenter Consulto, *Fortiter FACTO*, tu videbis. Authoritas igitur, cuiq; in Magistratu posito, non quærenda modo, sed magis retinenda est. Casu quandoq; tum per astutiam paratur, non retinetur, nisi solida virtute; Aut si parum titubet, non casui proxima dici potest, sed momento, nisi advertas, atq; corrigas, prostrata jacet, idq; elephantorum more, qui postquam ceciderint, ipsa obstante magnitudine, invalido sunt, ad returgendum nisi. Conservatur igitur, non strepitu agendi, sed magis

magis prudentia utendi, non multiloquio sed arcana mysterio-
 saq; taciturnitate, secretissimæ simul, atq; lenissimæ operationis,
 artibus inquam *pacis non contentionis*, neq; contra stando, aut
 vincendo, sed ardua declinando, tum in molliora deflectendo,
 superatur, & habetur totum, nec tam apertè, sed magis per ar-
 tem, licet verò adesse possit vis cōactiva, illam tamen velut in
 ulteriora subsidia, validiori operationi reservando, ut restet,
 quod metuatur, servandæ adipiscendorum authoritati, interje-
 cto modico secessu, quàm semper turbam inter, atq; palam; ut
 plura intelligi, quàm videri, possint, non nimium effusè, sed
 quandoq; parcius agendo, arte magis, quàm violentiâ, suavitate
 prudenti, quàm impetuoso rigore, dissimulante, non præcipi-
 tantia, reparanda, interiori virtute prius, ac prudentia, id est
 fugæ vitiorum, tum exteriori necesse apparatu. Nunquam sine
 honoraria veste, intraq; decorum incessum, & reliqua, æstimatio-
 ni movendæ, ultra plebeiam formulam peculiariter, convenientia,
 nec unius diei operâ, sed tedium citrà, temporum morâ, nec
 humana modò respectando, sed Divina, ut inquam, te ipsam
 introspicere magis, atq; corrigere debeat, qua parte vacillet,
 quàm valentior, quàm debilior, quam in quos exercetur. Lau-
 daverim vel eo documento, prudentiam Othonis, qui rebus dif-
 ficillimis occurrendo, authoritatem plenam, dum exercere non
 posset, in *potestate vetandi*, dextrè saltem declinando, usus illâ,
 perficiens intentum, per viam *jubendi* ait Cornelius Tacitus.
Marium celsum, consulem designatum, miles ad supplicium poposcit,
sed Othoni, non dum autoritas inerat, ad prohibendum scelus, jubere
jam poterat, ita simulatione lre, vinciri jussim, & majores penas,
daturum affirmans, presenti exitio, subtraxit. Hinc scire si cupias?
quare potestas vetans, major ac valentior sit, Autoritate jubente,
imò quomodo hanc, vincat illa, causam en cape. Quia jubens
 autho-

authoritas, quandam suadendi, *vetans* exactam cogendi, seu puniendi, potestatem habet, excelliorem plenamque subsistens gradu; *vetans* inquam, ad quamvis causam, tempus, personas, & conditionem absolutè, exceptione quavis procul, extenditur, quasi dixeris, arctius obligat, necessitatem omnimodam, cum efficacia, & extensione occulti rigoris, imponendo, *jubens* verò, interpretativo modo, dum plerumque sumi potest, tacitam sæpius admittit, & patitur conditionem, speciem habendo, cuiusdam suasionis, unicum actum, vel pauciores respiciens. Si verò Principum, aut quorumvis Dominorum, *jubens* autoritas, multum possit, tunc fieri putaveris, dum plenam formam potestas maturuerit, in utramque partem, jubendo, vetandoque prout velit, pariter potens, non secus velut recentis, ac novitiæ potestatis, imperii Othonis, imò crescentis primum auctoritatis, in exemplo jam vidisti. Adde pressius. Qui jubetur, potest ipse sponte velle, expectans modo iussa, tum occasiones, aut quem vetamus, huic in contrarium voluntatis, vel naturæ aut consuetudinis, imò ardoris, tum intenti, necesse pugnatur, cum violentia, ut difficilius constet nobis, *vetandi* vis, ac potestas quam jubendi.

10. Causas licet expendere, tum admirari. *Lucius Brutus*. Tarquinio sublato, occasionem tantæ libertatis ac Reipublicæ, Populo Romano cum dedisset, quare? iisdemmet agendo mediis. *Marcus Brutus*, occiso sub nomine Tyranni Cæsare Julio, non causavit remedia, vitandæ servitutis, verum imò, contrario fecit omnia eventum. Factum à causa primum universali, dum sibi complacendo, non tam sentiunt homines, præsens bonum, quod possident, ac deberi sibi putant, quam oderunt malum, cupiuntque liberari ab eo, quod credunt non deberi. Velut evenit agrotis, ut momenta quæque ac remedia reparandæ sanitatis, licet aspera non omittant, radio præsentis morbi, cum sani
secus,

secus, nociva & præmonita, contemptim rideant, dubietate venturi mali, atq; abituræ sanitatis, quasi rectè valituros in perpetuum, se arbitrentur, dum in præsens manent. Sub Tarquinio, erat plena servitus, ideo, facilè, ad libertatem populus aspirabat, sub Julio Cæsare, non item, cum imò, facies triumphantis inerat libertatis, nec ideo sensus fuit amittende, quam inconcussam, atq; duraturam credebat, prout in præsens vigeat. Jam in particulari causa; Factum è natura populi, quia sub Tarquinio, totus populus, in mutationem status ferebatur, pro publico in Tarquinius odio, qui nullis virtutibus, verùm avaritiâ, superbiâ, stupris, varia saviendi pressurâ, longo temporum tractu, & alternante successione, infamabantur, graves populo, graves Romanæ Urbi. Sic velut præparatâ odiorum materiâ, recenti Lueretiæ probro, atq; causa, in majus exacerbatus, facilè accepit, pellendorum Tyrannorum, & fundandæ Reipublicæ formam. Sub Julio Cæsare, non eodem modo, nec Cæsar totus erat in paranda odia, nec populus in vindictam; paucis modò civium perspicacioribus, læsa momenta libertatis, auctoritatemq; Reipublicæ advertentibus, & post privatam Cæsaris ponendo gratiam, pro ingenuitate incusantibus. Dum inquam Cæsar, licet aderant vitiorum aliqua, bellicæ tamen virtutis admiratione, comitate, liberalitate, prudentiâ, magnanimitate intra multorum civium amores, versatus & potens, facilè redimebat vitia virtutibus, ut per talem, tantumq; obruendam libertatem, populus minimè suspicaretur, vel non adverteret obcæcatus; non igitur approbabat Julii mortem, sed oderat imò occisionem, indolens casui non ut tyranni, sed amissi civis egregii sub nomine; *Lucius* inquam *Brutus* amores civium paraverat, *Tarquinii* cæde, secus *Marcus* odium, Cæsaris morte. Deinde *Tarquinii*, plerumq; ignavia dediti, non tã prompta habebant exercitū subsidia, Cæsar post subactam Galliam & debellatū Pompejum, tantos

exercitus, & iteratas legiones, sibi favētissimas, passim præsertim alienigenis, & in alienā ruīnā facilē promptis, impletas & gloria Imperatoris inescatas, cū propē proculq; Roma, expeditas haberet, facilē vindictam cæsi Imperatoris, ut rem armatis gloriosam prospectando, nisi capita & Duces requirebant, certaturæ, non contra Brutum tantū, sed contra urbem, ac cives, ut mortis innocuæ complices, unde in totam Rempublicam metus & consilii, in rem libertatis urgendam mutandi, necessitas. Cæso Tarquinio, tota intra urbem erat inclusa vis, ac potestas Reipublicæ assurgentis, sine impedimento exteriori, neq; tam latē diffundebantur. Provinciarum per longinqua, mentibus distracti cives privatis modo stabiliendis fortunis intenti, ac studiosi. Itemq; non tam belliciosi, Tarquinio erant successores, prout Augustus Julio, successor dives, potens, astutē placidus, eoq; facilis. distracta in partes Republica, ultor cædis, & vindex, ut fatendum sit, perspecta inclinatione sui populi, accommodatiore usum fuisse tempore, atq; consilio. Lucium Brutum, tollendo Tarquinio, quā Marcum perdendo Julio, ex sua modo in amorem Reipublicæ inclinatione, omnia & omnes frustra, metiente; ut inquam, in hoc insolens potius, atq; intempestivus, tuendæ libertatis, zelus in illo, vocari posset necessarius. Repetierim. Tempore Julii, populus Romanus, dum in summa autoritate, potentia, tumq; maiestate libertatis, stare se putabat, præsentī fortuna, temporum futura metiendo, nunquam credidit amittendam, unde illi securitas, in causam negligentia, cū nemo citius supplantetur, quā, qui timet nihil; ut sine sensu, ruentis, per modica libertatis, non prius amissam fateretur, quā dum nullam haberet, corruptis passim omnibus, ac promptis, pro ambitu & profusione, largientium, aut potentia minitantium, inobsequia; dum inquam populus, per privata consilia, studiaq; distra-

distractus, agendorum pavidus, laboris parcus, materia nempe libertatis, erat corruptissima. Atq; his gradibus, Cæsarum domus, sensim occupavit tyrannidem, vel quia fortè, ruitura popularis Reipublicæ, (velut in orbe, nihil ad fortunam fixum, & stabile) iam fata maturuerant, dum inquam, occulto Numinis decreto, amittentium jam intererat, amittere, nullamq; abusus ad insolentiam, vel superbiam, ultra habere libertatem. Igitur, *eadem causæ, ad subiecta diversa accommodatæ, diversos pariunt eventus.* Verum axioma esto. Imò, velut unum idemq; statæræ mobile pondus, non sui mole, verum situs gratiâ valet propius remotiusvè, à centro gravitatis, prout appenditur; sic eadem hominum actiones, resq; juxta circumstantias, & opportunitatem, plus minusve possunt, incomparabiliter, tum faciles, difficilesq; prout exercentur accommodatè,

II. Temporis rerumq; Principes habeant definita, ut agendis sufficiant, neq; tædio prægraventur, imò ut magis in reliqua sua, sint liberi agendo; nisi enim, per statâ horarum spatia, imò & officia personarum, negotia transigantur, dum unusquisq; adventans, occasionis omittendæ metu incubat, instanterq; urget; foribus Domini molestus, omne tempus aufert Principi, aut saltem impeditum, tædiosumq; populari præsertim in Republica, sese intrudendo, reddit. Horis igitur, ac tempori, unusquisq; satius, acta omittaq; imputet negotia, vel advigilet, quàm Principi, ordinis in præscriptum se compositurus, nec importunus extra ordinem flagitator. Cur vero Principes pudeat? negotia horarum, sub potestate haberi, cum HOMO DEUS ad legem temporis, componere actionum, quæq; gravia, videatur testante Scripturâ. *Hora jam præterit dimitte turbas* Matth: XIV. Et apud eundem alibi. *In illa hora, accesserunt discipuli &c, Egredus est circa horam tertiam &c.* Tum apud S. Joannem. *Nondum*

venit hora mea. Tempus meum prope est &c. atq; passim similia. Sibimet igitur, spontè, accersunt molestiam Principes, eam curam temporum negligentes, non ut illis faciant homines. Negotiorum inter omnia, temporis, prudentibus esto præcipua cura. Cujusq; actionis, etiam quietis mensura, & modus, tempus est.

12. Velut amicos, ministros etiam, præstat quandoq; facere sibi, quàm invenire, nè præsentia post habeant, visorum alias comparatione, si meliora, vel paria saltem, non reperiant, quæ si adipiscantur, multum proderit, altiori prudentiæ, tum alacritati, vel amori, præteritorum comparatio. Non inurbanus, si dextrè intelligatur, neq; rusticitatem redolens, licet ruri natus, Polonorum huc servit jocus. *Robak w chrzanie wylegty, mniema ze mu tam naylepiey*, (nescius id est comparationis) *Barziewyby smakowat, gdyby zakusit Pasternaku*. Verùm nonnulli, pro curiositate, vel inconstantia, mentis, an verius malitia? etsi obtineant bona, amicos inquam, res, Ministros, vel Dominos, putant semper, posse haberi meliora, nisi alias, cumq; aliis, negotium experiantur. Malignis tamen ingeniis, nec præsentia, nec præterita, iidem inquam, vel alii, haud satis in rem fuere.

13. Errare si contingit, probus vir, gravius cadit in causa, quàm malus, hic ejurando, in alium culpam transferendo, perq; astutiam, elabitur, ille cum diffiteri, lenireq; factum ignorat, imò se fortè affligit pro errore, vel innocentia, gravius peccasse putatur, velut conscientia spontè factum confundente, arguente. Adde quia improbi hominum, sicut nocturni fures, aut grassatores, antequam accingantur sceleri, provident latebras, parant subsidia, tum præsertim effugiorum vias, quibus deprehensi se proripiant; sic illi cogitant ante tempus mendacia eludendo, eluendoq; facinori, ut pro innocentibus habeantur;

non

non facturi, si abesset spes elabendi, vel impunitatis, quæ artes probis incognitæ, & pro inhonestis spectantur.

14. Domesticorum aut quorumvis amicorum, seu adventantium proximorum querelas, incusationes defectus, mendando, aut consolando, suavis sis per *Admissionem*, non per *repulsam*, tum *repressivè*, aut *dicis ergo, acturus, curaturus*, negligenter idest, transitorieq; absit inspectando, inquirendo, audiendo, qui modus, non est charitatis, vel prudentiæ, sed indignationis, tum negligentia, fastidii, vel superbiæ, nè dicam, in quibusdam parcitatis. Probitas animi, non admittit, verum procul habet, illa negationis, si non illusionis verba. *Non possum; non habeo; non credo; non est sic; non datur tempus inquirendi. Non justum est; aut grave tibi.* Si tamen planè non injustum sit, non enim suavitate conditam, asperitateq; procul veritatem, excludit, penitus, amor proximi, & amicitia. Vel quæ, irritantium, nescientibus meliora, mollioravè, consolationis loco, aut suffragii, occurrunt phrasæ, intra morositatem, agentibus. Potius monito S. Pauli, *gaudendo cum gaudentibus, flendo cum flentibus*, solari quemq; intra prudentiam oportet, audire, subvenire, dicam ultra, diligenter inquirere, neq; contemptum admittere; revolvere causas, & eventus. Quæ virtus, Judicibus præsertim æstimandis, & cujusvis superioritatis hominum, est opportunissima; dum præsertim agunt, vultu amano, quasi benevolentiam maturè spondente, licet præstare in præsens non possint, provocante nihilominus, in post adventantium, abeuntium quorumvis, officia & promptitudines, atq; sui laudem, suspicientes quemq;, despicientes neminem, velut in eum errorem, labuntur sæpè, præduri, & præservidi.

15. Nonnulli Principum, seu privatorum quoq; hominum vitia, errores, facta, divulgari quæ sciunt, imò studiosè, confi-

confidentiae specie, ipsi dum fatentur, observant, qualem cen-
 uram experiuntur, non abstineri, ab inceptis, verum perseve-
 raturi securius in facto. & in reliquum peccaturi nisi reprehenduntur; aut saltem rugas frontis, suspensum supercilium, & promptam aversionem, super patrato, ad sui ruborem, si non reperiunt. Crescit improbitas ut collaudata, neq; compefcitur, dum non reprehensa; in herba igitur, & initiis, donec sumpsit robur, aggrediendo impugnanda est. Alienum vitium qui non sistit dum potest, nec saltem, in tacitam redargutionem averfatur, velut peccare ultra iubendo, suum ipse facit. Dicas fortè? at nihil efficiam reprehendendo, dissuadendo, periculoso nimis, invidiosoq; conatu, rem tentaturus; sufficit, si cum aliis prorervus non habearis, consentiensve, ut commagister facti, & compatronus. At sum solus eoq; obsistendo contra tot prudentes, impotens; igiturne malis? cum multis vocari mendax, deceptor, nequam, tum serviliter adulator, & nocivæ sententiæ palpo? Respice DEUM, recti fautorem, falsi vindicem, indeve vim & pulchritudinem veritatis, neq; sic impotentem contra plures te habeto. Imò, alii te authore, sic fortè præordinante assistenteq; iusto pro zelo Numine, pudore confundentur maiore in post peccaturi verecundiâ; si rectos conscientiae sectatores, imminere ab occulto, vel censores, ostentatæ in confusione prudentiæ, suspicentur; aut si fortè illi debiles, taciteq; idem sentientes, fortiorem te præcurforem, ex inopinato nacti, redibunt in orbitam recti, suaq; palam proment, in maiorem tui laudem facientes, quo Duce, velut ab ignobili fuga, revocati in aciem, ordinemq; virtutis. Sæpè ab unico audentiori, restauratum prælium est, animatis, & monitis. Sæpè item initium, indiciumq; sumptum, recti, & veritatis. Sic apud Cornelium Tacitum (Annal: VI.) constantia orationis, M. Terrentii Equitis

tis Romani pro familiaritate Sejani accusati, *quia repertus, qui efferret, quæ omnes secretim, animo agitabant;* omnes mox in sententiam traxit ut rem accusatorum facile pervincerent. Quid si quoq; te unicum expectat justitia, & veritas, vinculis liberanda? eò illustriore, triumphalioreq; titulo, qui fortè solus, ei restituendo negotio, modo spontè velis, neq; dedigneris, à Deo sepositus, reservatus. Hic tibi unicus campus, non amplius notabiliore in futurum occasione, promendæ datus generositatis. Imò dixerim. Interest, majoremne Dei, vel conscientiæ, quàm habeas gratiæ hominis amittendæ, seu parandæ rationem, & respectum, vel inutilis molliæ, aut ignavi sectator pudoris (*vide retrò Lydium Pseudopolitiæ, Paragrapho 9. Dein Fragmenta scriptorum, Andree Maximiliani Fredro, Peristromate III.*)

16. Cur omittam ponere, quod à me nuper, nomine Responsi datum. Quæsitus enim: Quare aliqui, haud rectorum Civium? quod non tam boni communis, rectæq; virtutis, quàm suorum commodorum amore, in forum & curiam prorumpunt (plùs profuturi si absint, inaniter diligentiam veniendi jactantes, quàm dum frequentant & adsunt) Quare inquam? Provinciarum in Conventiculis, partim in publico populi confluxu in sua desideria, multa possint, & assequantur, licet cùm omnium injuria? Causam facti, non ad potentiam, prudentiamve illorum, sed ad nostram retuli ignaviam, quid si Dæmon, suam quoq; crepat falso potentiam, qui corrumpit ad suum desiderium, apta nisi destruendo; qui potius vocandus, malitiosè vafer, robustus, vigilq; aggressor; vera potentia in virtute est, ac prodesse, non decipere, dum quoq; hominum illi, *magis ament malitiam suam*, quàm nos virtutem nostram, majorem itidem illi, pro suis, quàm nos pro nostris, agimus arte, studio, diligentia, zelo, vel fortè, quia dum illi agunt per apertum, de nobis dici

dici possit, nos esse malè agendo, *occultiores non meliores*, ore videlicet, non animo bonos; non obstatum ideo, ne destruendo aliena, evertamus cum iis, per occulta quæ præcupimus nostra; vel quia in obsistendum, verecundiâ nihil profuturâ, modestiaq; si non ignaviâ, debilitamur. Sed causa totius potissima, in ardore veri amoris virtutis, aut secus, prout in alterutram partem intenditur, studii privati. Qui enim, non fucate, aut dicis ergo, titulum diligit, ipsamq; actionem recti, facile impavidus est, pro ejusdem tuitione, communi bono stabiliendo, contra obliquos, si autem illi sunt audaculi, cur nos ideo metuentes? Imò cur aliquis per virtutem exarmetur ad ignaviam, non ratio datur, nisi ab non recto amore veri. Nolle igitur in nobis est, non posse prætenditur, non illi fortes, sed nos virtute, volenterq; debiles, imò dixerim audentes; illi sed ignaviâ nostrâ, & in perfunctorium applicatione (Legatur suadeam, pulcherrimus & utilissimus Plutarchi Moraliû commentariolus *De Vitioso Pudore*.) sæpius adverti *Materialia* boni civis, adesse, in pluribus, ut Reipublicæ bonum optent, modò alieno labore, tum si facile habeant, dum nihil erogent, sed imò lucrentur, demumq; si neminem offendant, verum his omnibus ex norma recti ire prudenter & animosè in adversum, ea veri amoris, in publicum, *unica formalis virtus*, dici potest.

Data primariâ ejus rei causâ. En apponam secundariam. Evenire sæpius, ut labefacta boni communis authoritate, inter depravatos cives, pauciores reparandæ Reipublicæ; quam reperias, proximiora, ad rem privatam augendam ob commodâ, adiutores destruendæ. His ad sunt, velut cadente quercu, prompta legere cupientibus & avidis, fragmenta, illorum reparatio, uti tardior est, apparetq; remotior, etiam suum erogare opus habet, inter tot obsistentes, si non in majus offendendos, quo-

rum

rum ferendæ invidiæ, impar sis, verbo ut dicatur, reparatio curæ, & oneri, destructio malis civibus in quæstu habetur. Tardi sunt privatam ad fortunam, quibus hodie, boni communis, *formalis virtus* inest.

17. Cùm arduum vel difficilè quid præstitum, haudq; suæ possibilitati proportionatum sumit aliquis exequendum, seu habendum, dandumvè, ac præstandum pollicetur; non negotium suscipit is agendum, verùm accersit spontanea sui nominis cavilla, & diffamationem, dum velut lassus deficit, nec præstare destinatum potest, ut satius excusandum sit, omittendum, negandum, nonvè appetendum, partes excutiendo facilius, difficultum, maturè singulas, quod proprium refertur ad arbitrium, sapitq; spontè noluisse, recusantis ad perspicaciam, prudentiamq; secus illud arguit imperfectionem, (minimè idest præstare potuisse, scivisse, suffecisse,) suscipientis vel rem promittentis, ad ignominiam. Huc proximè collimat dictum. *Plus malè tentata nocent, quàm nihil gesta.*

18. Prout nimium *Iracundi* tum amoris passione, res erga & personas laborantes, modò in præsentaneis, sibi satisfaciunt, eligunt vel non advertunt damnum, in diuturniora. Sic homines, *inordinato Pudore* obcæcati, mollitiq; animi circumlessi maluit committere nocitura, tam omittere non omittenda, modò nè pudorem de non pudendis, patiantur in præsentia, stupent inquam, ac hærent, confusionem sui falsò arbitantes, dum à fortitudine animi, & constantia mentis, vel consilio, subsidium sumere ignorant; undè ingentia damna, dant aliis, non juvando, neq; agendo, dum possint, vel ipsi patiuntur [vide retrò virum consilii Cap: VI. Paragrapho de Pudore & verecundia.]

19. Muscæ mensarum, pulices domorum *Intrusores* inquam *Importuni*, nemini vitandi, nunquam satis abigendi, in

mentem veniunt mihi, unde non nihil dicendum. In quos tacite licet, sed ferventissime, animo sæpè commovemur. Nec immeritò, ut enim firenarum cantum, *dulces navigantium* pœnas, blandas mortes, gaudiumq; crudele, aptè quidam vocavit, etiam homines *Importuni* vel Intrusores specie præstandi officii, & favorabilis propensionis, assultando, interpellando, sese obtrudendo, subaudiendo, inspectando, etiam (intra commorandum) licet agendo nihil, solâ præsentia importunitatis, torquent, quos conveniunt, & frequentant, si præsertim ab occulta causa odiosi. Qui eo solo dissimiles inimicis, dum hi, apertè malum dant alteri, & paribus, illi tacite sæviunt, etiam in digniores, palliati animorum sicarii, insidiatores in famam, resvè capciosi, furunculi temporum, vel meri laverniones. Negotiorum inquam inturbatores, imò quandoq; illorum proditores, quæ propalari minimè cupimus, meritissimè ideò, à cætu hominum, ultra maria, terrasvè, ut gratuita onera, vel impedimenta, relegandi, non enim satis eos, prudens & cautus licet, vitaveris, nisi fortè ab fuisse, petatur remedium, ut malis, semel in eos morosè amovendos, inhumanus vocari, quàm cruciari, si non diffamari semper. Tamen eos quoq; hominum, dum per aspera & importunitatem, negotium apud alios peragendum est, rei faciliùs obtinendæ, non per omnia contemnendos, verum aliquando, non importunè admovendos asseveraverim, cui negotio, autoritativi, modestiq; ministrorum (tum qui se ad quævis conformare tempora, vel ingenia leviter non valent] haud sufficiant assequendo, ut enim scientibus medicis, venena correctæ, in medicamentorum usum abeunt, viperariumq; caro ad constitutionem theriacæ prodest; sic viri prudentes, nec fastidiosi, vitiosis etiam per aliqua ministris, amicisvè, in varia negotiorum, honestè exequenda, dum præsertim contra astutos

res est, cautè utuntur, & salubriter, imò multis intentionibus, priventur, si tales, velut apta negotio desint instrumenta. Huc proximè collimat Polonum axioma. *Tak zażywać rzeczy, ludzi, y okazyey, iako sie brat dadza, cale dobrych sie niedoczekaś, a podobne sobie opuścisz.*

20. Multi amicorum, dum à nobis fortè requisiti, seu consulendo, seu quidquid in gratiam nostri, cum aliis negotiando, magis curant suam perficiendi gloriam, nè frustra tentasse, seq; citò explicuisse, negotio videantur, alieno damno, hæc vel illa admittentes, suadentesvè, quàm ut per totum, susceptæ partis utilitatem provideant, suo genio inquam satisfaciētes, suumq; beneplacitum promoventes, non sui principalis, magis oneri quandoq; nobis, quàm juvamini, aut commodo, nisi ipsi cautione sufficienti, rebus nostris provideamus. Prout autem medici, ad naturam patientis, aptant consilia, tum remedia, prout vestium confectores, juxta staturam induentis, accommodant vestem, sic amicos, accommodare actionem convenientissimum est, juxta hominis genium, cuius rem agendam suscipiunt, & cum quo negotium perficiendum volunt.

21. Consequendam ad amicitiam, tum obtinendam ad famam, vel honores, aut quidvis feliciter perficiendum haud sufficit carere vitio, verùm oportet habere meritoriam, obligantem, activamq; virtutem, dum etiam, ad perfectionem sanitatis, non illud satis sit, non agrotare, sed firmum, alacrem, & requiratur esse vegetum. Idcirco falluntur, qui sibi amicos, vel quidvis ad fortunam optabile deesse queruntur, nullas ad obligandum proferendo virtutes, aut merita, verùm jactantes, ut quidpiam gloriosum, & sufficiens, cum se negant esse invitio, mutam statuarū fori exprimentes venustatem, dum nemini noceant, nemini quoq; prodesse valentes. Etiam ad perfectio-

nem virtutis, non illud satis est, cessare à malo, nisi faciamus infimul positivè bonum, pro decentia virtutis. Idem imperfectionis adnotasse videtur Cornelius Tacitus in Galba, dum in-
nuit, Galba magis extra vitia, quam cum virtutibus.

22. A longinquo temporum locorumq; imaginata, rerum quas præcupimus habendo, ordinando, iubendo, vetando-
 vè, imò etiam dicendo, ante negotium facilia nobis & aliter videntur, imò velut jam partis exultamus, secus autem fit, actu, & in præsentia, ut non eveniant destinata, dum incurrendo in obstantia luctari cum negotiis, & circumstantiis sese mutuò præpedientibus imò quandoq; nobis um ipsis, oportet; ligamur enim necessariò plerumq; personarum, temporum, horum illorumq; intervenientium respectibus, nec fortè respondente pro tempore alacritate lassamur, deficimus, cum præsertim sumus molles animo, nec à constantia mentis, & prudentia, petitur subsidium. Mentis igitur operatio, ab actione reali, & destinata ab executione, loqui, polliceri, vel præstare, imò etiam objectare, & respondere; ut umbra à corpore, multum differunt; illud nihil habet laboris, vel impendii, dum expeditur in quieto, hoc ducit secum actionem, perseverantiam, lassitudinem, difficultatem & plerumq; impensam, si non aliorum odia, & invidiam. Nisi igitur, quid promptè succedat, mora obtrudit plura sæpè indifficultatem, verum tamen actionum grandia, dilatione prudenti, nec properantia, commodius sustentantur.

23. Commiseratio, ejulatio, querimonia, seu nimia tractandi suavitas, tum submissio, nisi coram rectis, bonisq; valet; apud superbas autem mentes, feroces, facileq; propendentes in deteriora, nisi quid fortius urgeat, vel opponatur, contemptim, si non fomitis loco in pejús agendum, habetur; rariùs igitur, & nisi apud bonoshominum, in aliquid promptius obtinendum

dum, excitanda, usurpanda. Falluntur ideo, qui (pro suimet natura metiendo) putant, æq; molles agentium, prout patientium, esse inflectendum, affectus; si enim molliora quandoq; profint, fit ab tepefcente beneq; constituto potentioris affectu, vel si tu potentior, quasi jam urgeas, dum autoritate incorrupta, urgere in factum, promptè possis, quandocunq; velis. Proximè collimat, Polonorum dictum *Ztych nieutrzymaś papierem, albo slowem; ale reka mussem, albo tylko powrozem*. Vel ut latinè dicatur. Malos haud satis ligaveris charta, seu tenueris verbo, sed commodius resti, manu, & coactione.

24. Vexatio, per minutula verborum, factorumvè, altius quandoq; imprimitur, & quassat animum patientis in offensam, quàm serio data, plenaq; injuria; illa enim, levitatem inferentis, inq; futura similiter patranda, occasionem (nisi obviatur) nostriq; contemptum inducit, hac autem, quò magis à forti viro, sibiq; fidenti pectore venire videtur, uti patienti, plenum incutit terrorem, etiam inferentis, majorem aestimationem parit, si præsertim, justo pro dolore, tum occasione, quid factum habeatur, vel quia, repetita, licet minora, memoriam sæpè vellicant, in renovationem doloris, semel autem facta, etsi gravia, citius transeunt, & promptius compassionem apud amicos movent, vel subsidia parant, in nostri levamen, ac solatium.

25. *Impatientia Correctionis*, non inter levia vitiorum, censeri debet. Hæc autem, ut plurimum, triplici à fonte venit, vel mentis à *mollitie*, quæ monitum quodvis, aut præcautionem, gravem sibi nimium putat, eoq; ejulando, querulando, non fert patienter, sed fugit procul, ut impertinentem molestiam; vel fit, per *occultam superbiam* quæ ut plerumq; ferox est, hinc sibi titulo vexationis, vel censuræ, jugum imponi putat, ut de excutiendo promptè capiat consilium; vel fit junctim ab utroq; simul admi-

sta

ita imprudentiâ seu levitate, unde subgeneratur astutia, tum neglectus, ad incorrigibilitatem. Non quàm igitur quis erroneus, tum imperfectus, imò in vitia quædam inclinans habetur, sed quàm sit patiens, nec *elufor Correctionis*, spem meliorum indubiam, de unoquoq; capies, ut perseverando, ad altiora virtutis, si non ipsum culmen enitatur. Possunt enim quidam, lentè & prudenter, suavitatem intra, & exemplum recti, pertentati, ad meliorem reduci frugem *cùm tempore*, quibus præsertim virtus & honesti, indubiæ insunt notæ. Verùm *impatientia correctionis*, quæ ex supina tum *excessiva Malitia* paratur, ad *Incapacitatem* & *contemptum* præcautionis, si non præcauentis ut inhabilis recipiendæ formæ pro pertinacia, *obtuse mentis ab defectu*, inveterato errore, aut ignorantia subnixo, idèd compassionem verius merebitur, quàm plenam indignationem.

26, In amicitia nonnihil condonare velle, neq; per alia propensionis compensatum haberi, verùm prætenso latoq; nimis iustitiæ titulo, ad pulviculum & ramentum (quod ajunt) totum semper desiderare, calculum per omnia rerum scrupulosè ponere, *Amicitie heresim* non inconvenienti analogiâ vocaverim; ut enim hi, summam inter Dei gratiam, vel indignationem calculum videlicet & erebum inter, nullam mediam expiandis levioribus noxis, gratiarum ponunt viam. Sic rigidi nimium, morosiq; amici, aut potius amicitia prævaricatores, nihil dissimulabile habendo, sed in tristes expositulationes, ducendo, totum, amicos irritant, nec habent, vel quos habuere, spontè illis privantur. Verùm dixeris, per hæc illave, non responderet mihi ad regulam amicus? cogitabis itidèd, an per alia profuerit, vel in post, rerum per solidiora prodesse possit, præsentium in compensationem, sed horum illorumq; mihi debitor est, eoq; postulationis justum quare omittam titulum? quid si ille vicissim, exemplo

plo tui rigoris doctus, pro sua quoq; parte, plura iustioraq; postulatum, in post formaverit, repperitvè, etiam iniis quæ temporum intercurfu, nisi forent irritata, obliterabantur. Condona luadeam potius; tace, prudenter dissimula, in molliorem partem trahe, animi tui maiorem inquietem, si condonari vicissim, pariterq; tibi omnia gratiosè fieri velis. Non tu quoq; inter integerrimos, sed pariter errans, vel debitor (vidi Politico moralia mea, Parte Tertia paragrapho 101. & consequenter] Quidni rectè dictum *latiorem esse amicitia, quàm juris regulà*, multa in gratiam amicitia, favoremq; personarum condonari. Aliter autè vivere, nundinatorum, vel scrutatorum est, ducere vitam, qui per fora & mercatus cursitantes, totam licitationes inter transigendo, una manu abacum, altera calculos, emptis venditisvè computandis versant, non personarum, sed crumenæ & nummorum, ponentes rationem, imò utile, ante amicitiam; in egregios tamen emptores, verbo & licitatione utiq; humaniores, modo ipsi non morosi, verum sint civiliores, amicitia siquidem, non inter inutilia lucrorum, à prudentioribus & cultis ingeniis, reponitur, quia plus nonnunquam profuit, quàm dices loculi [*vide retro Virum consilii Cap. VI. Paragrapho de Amore Amicitia*] non tantum in gratiam quieti juris, sed multò magis communi societati hominum retinendæ, dantur omnino, ex tacita amicitia regula, injuriarum non modò præteritarum, vel prætensionum quarundam, sed præsentium quoq; offensionum (quæ fortè per errorem, vel ab interpretato, nec ab enormi sunt) necessariæ præscriptiones evitandis importunis jurgiis, odiorum seminibus eoq; causis dirimendæ amicitia per importuna. Qui secus prætextu cujusdam æquitatis agit, singula in quæstionem vocando, morosè requirendo, ad scrupulum desiderando, non tam iustus est retentor, vel requisitor sui, quàm temerarius irritator alieni,

alieni, à societate hominum, ut immitis fera, vel inquires (dicere si fas est) *Crumenolatras*, meritò exhibendus, sibiq; tantum vivens, fuste in avia, & sylvas relegendus.

27. Certior primariaq; securitas, quies, aut quovis alio sub nomine, felicitas habetur, amovere de plano obstans malum, & causam querelæ, jam est secundaria, eoq; dubia, vel potius precaria multa requirens, tum onerosa vocatur, litem ostentare, posse conqueri, vel evitare in tempus dolorem, damnum seu vexationem, sic enim pacem habere, est verius differre ulterius, quàm auferre malum. Qui sincera virtute, benè vult alteri, & providet, non ad querelam afflictos vocat, verùm ad plenam quietem, & securitatem; ut nempe cuiq; sit quies in sua manu, seu potestate, non in aliena (quod novi Politici aiunt) *Discretionem* vel arbitrio. Ursus nisi absens, vel mortuus prodest, dum pecora, non persequitur, ut sint procul illo securiora, quàm fallente sæpius canum à præsidio, vel fortè interceptra aut lassata tandem pastorum à vigilantia. Qui secus agit, dum melius primariaq; seu securitatis, seu quies providerè potest, eludit potius, quàm rectè providet afflictis; imò potius is idem commagister, patratorum, justè censeatur, qui secundariis insistit studiosè. Quis non malit intactam domum, sed ardere præponat? ob propinquitatem, extinguendo igni puteorum. Non ardere nihil requirit, extinguere multum. Quis? (dicam clariùs) non malit pecore procul haberi lupū, quàm eodem in ovile studiosè immisso, porrigi sibi, ludibrio velut defensionis in manus fustem, vigilantia lassitudinem, defensio laborem, vel impensam, absentia verò periculi, gratissimam inducit quietem, in occasionem commodorum.

EIVSDEM AUTHORIS

Epistola ad Amicum.

IDentidem exprobras mihi, si tamen exprobratio vocanda, dum scire velis, qui dictis scriptisq; palam nuper sum testatus, Polonorum Regem, de sub alieno Cœlo, commodius eligi, intra Patriam eundem periculosè quari, cur nunc secus sentiam? dum videlicet, post abdicationem sceptrorum Joannis Casimiri, non contravenerim, verùm suaserim imò, Regem Patriotam eligi. Causam scire si cupis, non ea pro levitate, desultoriæ opinionis, excusanda mihi, sed constanter asserenda est. In rebus publicis, velut alto mari navigantibus, evenire, ut non ab inconstantia cursus, vel navigantis imperitiâ, sed pro natura ventorum, locorum, opportunitatisvè, hac illac, prora vertenda sit, utiq; occiduo sole, lampades cereosq; tum reliqua luminum, in usum negotiantium accendi, eademmet extinguere oriente, non inconstantia jubendi, sed opportunitas est. Imò dixero, medicata potionum, ægris in desiderio, sanis esse abhorrentiæ, quis ignoret? rationes, quoq; agendi, sic dirigi oportere, prout æqui & boni suadet necessitas. Crede, si eadem tempora hodie, nobis viverentur, quæ sex circiter ante lustra viximus, cum Historia de gestis populi Poloni sub Henrico Valesio, scribebatur, simulq; Regem in exteris Principibus querendum, probabatur mihi, dum inquam florens, pace institutis, opibus, viribus, populositate, in arma ferenda, commeatum copia, præstabat Respublica, dum Regem, licet ab alienigenis eligi, intra temporum quietissima, tardiùs vocari, aut venire, sentimq; institutis Polonis, linguâ, moribus imbui, extra

Uuu

pericu-

periculum florentium rerum censebatur. Addam imò, in illa potentia æmulantium optimatum, circa petitionem Coronæ, periculosas concertationes, armaq; civilia, non aliter vitari posse creditum, quàm prorsus præcisâ, domesticæ, cognatæq; electionis spe, in peregrinum sanguinem, ambitu civium procul, vota pacatè, inclinando, cùm passim darentur intra Rempublicam qui Myriadem armatorum, mistim, peditum equitumq; ære proprio legere possent, grande collisionis, nisi dextrè vitaretur, illicium. Peregrinæ secus petitionis in gratiam, non facilè cives fieri discordes, armis verò, ac potentia, nisi Reipublicæ in securitatem utentes, quæ ardentius, petitione in privata ex præparato possunt. Imò eadē privatorū proderat potentia, nè candidatus exterus, etsi præpotens, ingenuæ libertati, quod nocere posset, ad sceptrum, opesq; Polonas admissus. Velut Romanorum violandæ libertati, contra potentiam Imperatoris, premere fortè volentis, tot Imperij Romani Principum obstat armata non vulgariter, autoritas. Jam verò per diutina bella, attritis publicè privatimq; omnium opibus, amovendis æmulationis privatæ incitamentis, dum præsertim tot hostibus circumdatam Poloniam, expeditis consiliis intraq; domesticam concordiam, regi oporteat, periculum idè sit, Regem de sub remoto Cælo peti, ac seriùs adventare; ut ante perire sit necessum, quàm ille, nè cetera memorem, modum & naturam, Polonæ militiæ, qua parte pedes, qua eques, cunctando nè? vel per celeritatem? inferendo, aut excipiendo impetum, quoque genere armorum valentior? pernoscat. Inest enim, quibusvis gentibus, contra hos, illosve hostes certando, diversus bellandi modus, quibus nisi intra naturam utaris, nihil proficias. Com meatuum dein, qualis opportunitas? Nummorum conquiendum modus, quid populus ferre possit? secusve, non à superficiali, verùm ab interiori causa, penetrando, ut ajunt in intima rerum

rerum viscera, priusquam Rex alienigena discat. Præsertim verò (rem grandem, ut plenius edisseram) gemente sub tributis populo, seu extraordinaria ærarii subsidia, seu diurna vectigalia portoriaq; dum majore Quæstorum, quàm Reipublicæ lucro, (proh dedecus & nostram incuriam) nunc exiguntur, ut *morbi gnaro Patriotâ à Principe*, in tabulas accepti, justè referantur, dimidiata collatione tributi, grandibus quibuscvis expensis, promptè suffectura, nisi talium Harpyarum manibus distraherentur. Militum dein vagabundorum, per transversum itiones, reditio- nes, tum ad præscriptum, edictumve numerum, matriculâ capi- tum nunquam respondente, verùm nominibus vanis, ærarii ta- bulas, stipendiorumq; tempora onerante, ut cohibeatur falsitas, ac licentia. Cui vulnere nisi maturè ponat remedium gnarus & applicativus, supra invidiam Princeps, plus ferè ac prius, ad interna Reipublicæ mala, quàm externa pericula advigilaturus, brevi exhausta, neq; dum singulorum explens avaritiam, conci- dat Respublica. Cum verò, quod maximum, distributivæ ju- stitiæ plena ratio, sit penes Regem quomodo? munia togæ, bel- liq; aptis pro cujusvis ingenio personis distribuat? nè sagata, viris togatis, bello nihil valentibus, aut secus hæc illis, fronte tenus, ne cujusq; virtute, proadulationis obsequio, prout cui ani- mo adhæserit, non re vera, judicium ferens, summoq; exitio bo- ni communis, præpostere distribuat, aut saltem hæsitet, prout sub imperitis Principibus, etiam liberti, & ignavi, partem Rei- publicæ faciunt, dum astutiæ, tum artibus assultandi, non virtu- ti, vel meritis, honos, præmiumq; asservantur, apud quos præ- sertim, gratiis obtinendis, plus valet mica, sic dicam fortunæ, tum adulationis, quàm centum *libræ* virtutis, ac meritorum (est verò diversissimum, scire petere, aut mereri) occasiones interim agendi deliberationis tarditatem, non expectantes elabantur,

rem totam periculo involvendo. *Ars igitur* (verbis utar magni Principis Oratoris petendæ Coronæ, ad nos nuper delegati] *Poloniæ regendæ, nisi in Polonia commodè discitur.* Hæc scribenti opportunè venit in mentem, dictum *Pauli Jovii*, in vita *Adriani VI.* (quemè peregrina gente, remotum ab urbe, genii terrarum Italiæ, ac populorum prorsus, inscium, occulto fatorum decreto, Ecclesiæ purpurati, in Pontificem Romanum legerant) *Quibus de causis, necesse erat, Pontificem rerum Italicarum ignarum, tumq; primum urbium suarum & Provinciarum, imò Incolarum, Regulorumq; nomina perdipientem, in, omnibus consiliis, vehementissimè perturbari, eo præsertim tempore Christianam Rempublicam administrandam, dum suscepisset, quandò affecta omnibus malis, ac recisis ævarii nervis, magnopere debilitata haberetur. Diversis igitur difficultatibus, implicitum, maximè de admittenda, Rhodo, metus angebat, dum neq; negligi sine dedecore, neq; defendi, sine periculo videretur, cum magnis Turcarum classibus, circumjacentia maria tenerentur. Quidni simile? tanto periculo cinctæ Poloniæ, ab externo candidato, in præsens eveniat. Multum scientem inter, perdipientemq; interest, nationis, locorum, ac personarum ingenia, prout sunt usui, prout flectuntur, intenduntur, aut remittunt, longa nisi quemq; doceat praxis. Verùm inquires, sat numerosum Regi suo circumfundi Senatum antequam ille orbe à remoto petitus, moribus & institutis Polonis aptetur, adesse Ministros Togæ, Cancellarios, armorum ad præsidia belli. Duces, experientia rerum valentes, quid inde? Quasi dixeris nihil interesse, habili corpori, incapacem si infundas animam, esse aut fieri, perfectionis caput indigum, si proportionatis statux superponas membris, dixerim adhuc, idem esse, sua manu scribere, vel primum discantis idiotæ, ductare non expeditam dextram, auxilium expectare naufragum, an dum periclitatur, opem in præsens, quàm implorat, promptè*

ut.

ut habeat; pupillum agere, vel emancipatum; Ducem vel ducendum. Non enim clavus hujus magnæ navis per vicarium, Monarchiæ status ad normam, commodè hic regitur. Liberi utiq; populi, Cœlo dum nascuntur sub Polono, paritatis amantes, nemini vicario, velut supra æqualitatem ascendenti pro superbia, sed unico tantum Regi, volenter electo, amanterq; jubenti, spontè parent, ac præeuntem heroicâ virtute, prudentiâ, in omne honestum & magna nimium, nihil arduum, sibi arbitaturi, æquè sequuntur, aut secus, in jugum *superæqualitatis* & arrogantia, excussuri generosè. Utiq; tot expertum casibus, qualia quamvè; prompta belli subsidia, è natura populi præeundo in omne consilium, præparaverit Rex, taliter confici nobis bella; Imò, quali applicatione, authoritate, prudentiâ, vel quod primo dicendum erat, quali *præmotione*. Comitibus præfuerit, talem in reliqua rerum, sperari nobis fortunam, ut aptè intimatum alibi dictum nostri Orichovii, hic apposuerò. *Regis tu, regor ego, ergo tu sapientior esse debes, quàm ego. Quodsi tu desipias, iners vagus, exul ego, &c. Virum libertas nostra requirit, ut sit salva, non titulum Regis.* Si verò spe nummarii subsidii (nam id mihi potissimum rationum tuarum, non intermittendum est) aureosq; montes pollicitantium alienigenarum, amore captus, in externum candidatum magis inclines; profectò dubitaverim, an vera promittantur. Ut enim ille laudatus Cyneas Pyrrhi legatus, sic isti externorum Candidatorum Oratores, dextrè agendi, prudentiâ, imò fallendi artibus, in totum connitentes, pro suorum Principalium gloria laborant, & obtinere contendunt; nec illi nos, sed ipsimet decipimur, si ferentibus impossibilia, haud virili credulitate, fides adhibetur. Alii namq; pollicentur, quæ non habent, quævè præstitum impossibilia, alii sponsores, adhibent. Quid? si Principalis non præstet, quid? si ad importuna

tuna promissa Oratoris, totum referat? sponsor minus facere tenebitur; quale jus? in præpotentem Monarcham, fide iussorem vocabo? nisi fortè in majus decipulum, intra dilationes exequendi, res artificiosè trahetur, ut interim sceptrum obtineatur, non jam revocandum fervorq; promissa petendi, evanescat, invidia verò illationis, præsentè jam Rege, sequatur, vinculum & occulta silendi necessitas, ut inquam, non alibi rectius, quàm eo casu dictum serviat. *Nulli prodigalius, fidem obligant, quàm qui dextrè violant.* Imò si vera dicere fas est, nollem nimis potentem, ac opulentum candidatum, qui promissa præstet, mox periculo libertatis pensanda. At inquires? Potens ac opulentus, & simul bonus Princeps esse potest? Cautiora ego, de multum valente cogito, non quid velit? sed quid possit? nemo, utiq; gratis profusus est, aut largiatur opes, illi præsertim populo, ac Regno, quo sub conditione dubiæ Electionis, minus speraverit, posteros suos usuros. Quid si? grandibus cum nummis, grandia, ignotaq; vitia, Princeps externus nobis ferat, avaritiæ, superbiæ, ignaviæ, nè dicam imperfectionis regendi, vel si virtutes adsint, illa certè promptè non aderit, ut naturam regendæ Reipublicæ, statim pernoscat, eamq; amet, velut in aliquibus Regum, ætas nostra videt, licet intra Poloniam, sed externo à stemmate natís, hinc in studia exterorum, genio, lingua, habitu, more, tumq; amore propendentibus, quibus inquam, odio Polonæ libertatis, infringere Polonam virtutem, dein privatæ domus commoda, à Reipublicæ bono segregare, nostra odio habere amorem autem palam ostentare, tum extraneos in Poloniam inducere, eosq; parando ambitus instrumento, ditare, imò externum aliquid olentes, supra veteres Polonos provehere, artes inter regnandi erat; ut si alia commoda, cum hoc interim conferantur incommodo, præponderare hoc dicas. Po-

tiùs notæ experientiæ, virtutisq; virum intra Poloniam, quærendum ad Regnum censeam, licet nummis impotentem, sed Polonâ linguâ de Poloniæ malis, promptiùs scientem, quod verò præstat, agendi prudentiâ & maturitatè validum; Themistoclis sagacitatem probando, qui nubilæ filiæ, seligendo Maritum, maluit virum indigentem pecuniâ, quàm pecuniam viro. In casum verò belli à Turcia, quem potiore censeas? externumne? an indigenam? Profectò hunc sumendum præferam, ut suomet periculo, motus, cui nullum ad extra refugium, nulla in exotico, susistendi spes, promptiùs Patriæ suæ, sibiq; tota virtute contendendo, consultat, prosit. Velut fusius alibi diximus. Imò annexerim, si contrariis Reipublicæ fati, libertas, tandem in absolutum (*sed utinam faxit Deus serò*) revolvatur dominium, malim utiq; Patriotæ Regis cadere sub regimen, quàm sub potentiam candidati externi, nam ille, vitia loquacis libertatis, & solitæ contra suos Principes obmurmurationis, utiq; ad morem, candoremq; minimæ astutæ gentis, non ad sui opprobrium, deinde, impromptas nummorum collationes, ad publicam inopiam, non ad insolentiam negationis, vel malitiam referre posset; secùs ab exteris candidatus, ad prætextum sæviendi, omnia caperet in pejus, suggerentibus præsertim, & acuentibus odia Principis, alienigenis susurronibus, Coryceis, quos inducere secum, velut emptam sibi in Rempublicam, externo Principi, quem pecuniosum requiris, esset promptissimum, quasi novis, deductis Coloniis, dudum incolarum in pressuram, si non in extrusionem, qui suam privatam licentiam, & fortunam in gratia Principis malint, quàm omnium libertatem, dum inquam adessent, ditiorum viduarum fortunis, nubilium, Virginum hæreditatibus, prompta ex favore Principis per matrimonia, inhiantes, ad omniaq; honorum potiores, ac insuper superbi, dum præfer-

præsertim per attritas tot bellis civium opes, adest jam rator
 optimatum ad resistendum potentia, ut plura hac de re subti-
 ciam, nè doceam fallere, dum timeo falli. Illud modò paucis ad-
 jecero. Dum apud Novos Dominos, etiam inepti Ministrorum,
 si modò personati, seq; assultando ingerentes, multum valent,
 ignavi pro ingenuis, inglorii, novorumq; Nominum, pro claris
 & dudum egregiis, venditare se possunt, imponentes facilè ne-
 scientibus, ideo communiter tales, crebros transitus regnanti-
 um, & à longè petitos regnantes malunt, domi quæritos dedi-
 gnantur, dum ab incognitis, nec statim rerum Polonarum, ac per-
 sonarum delectu cautis, multa, velut in turbido piscaturi, sibi
 pollicentur, antequam illi suæ vanitatis notitiam penitiorum, as-
 sequantur. Verum ingeniis rectis, suæq; virtutis, & famæ con-
 sciiis, ex usu negotiorum, præsentium, tum boni publici amore,
 Poloniam intra, quævisse regnaturum, probatur & placet. Tan-
 dem rerum interiora inspecturus, ut in pauca totum ingenue
 conferam. Quia nonnulli, studio eligendi Principis advenæ,
 nimium tenentur, imò non sic jam elegisse, dolent, illi, aut va-
 na meliorum imaginatione laborant, cum omne ignotum sit
 pro magnifico, licet non suâ naturâ, verum quia sic arbitrantur,
 aut privata commoda, non publicam utilitatem, in advena fa-
 cilè involvendo, quærunt, aut deniq; torquentur invidiâ, non ad
 se verum ad alium, declinari sceptrâ, vel fortè magis, dum in Pa-
 tria eligendo, licet omnes adsint virtutes, non adest tamen, *ha-
 bendis omnibus æq; amicis* fortuna partim, quia continuus aspe-
 ctus, minus æstimatos homines, assidua satietate facit, partim
 quia impossibile, tanto in populo adesse, qui te ex occulto
 non oderint, licet non tuo merito, saltem suo vitio, malitiâ, in-
 vidiâ. Aliquos fortè rigore Justitiæ offendisti, astutiam torquisti
 veritate, honesta monitione irritasti malitiam, aut illicita negan-
 do,

do, insolentibus, tum importunis, non satisfacisti desideriis. Alii, virtuti tuæ invident, magnitudinem fortunæ verentur, perspicaciam insolentiæ obstantem, ipsamq; publicis in negotiis, oderunt vigilantiam, tum pro æquitate rigorem incusant, ignarum satiùs rerum, vel minorennem optaturi, quem regant pro arbitrio, & possideant advenam Principem, deniq; ipsam virtutem non amant, calumniantur, ut meritò, eodem ex fonte, facer textus, nec *Prophetam acceptum in sua Patria* miretur, non eius ob virtutem, sed acceptantium ob odia malitiam, obliqua iudicia, tum reddentium mala pro bonis, ob ingratitude. Deniq; fortè idcò, circa eligendum Patriotam hæsitatur, quia Rempublicam per *Provincialem*, non ut sit in Republica *Urbis* longè disgregati cives mansione, studiaq; post privata, in diversum abeuntes, non æqualiter apprehendunt incommoda, huic vel illi parti Reipublicæ ventura, cum eligendo peregrino, vel commoda, cum Rege Patriota, ut hunc ille, de in alter alterum sui respectus studio magis, quàm pro utilitate publica, electum malit, alii destinando sibi Regem, cujus regimine, juxta privatæ ampliationem fortunæ, genialiter festivos ducant dies, utq; illis ex voto, non affluat modò, verùm supersit, rectiùs tamen reliqui, eum peroptant, quo Rectore, non pullam sumant vestem, nè amittant sua, nè extorres ab hoste, atq; vagi, moriantur, nè sibi desit, sed quoquo modo sufficiat, intra justitiam ordinis, quiete viventibus, utri horum igitur justius agunt? tamen ab unoquoq; recto viro, & cive prudenti, pensandum necesse, quod magis in publicum prodest,

Alterum est quod objectas (ad utrumq; hisce præsentibus, respondere siquidem censui) Displicere tibi longa comiciorum certamina, dum consensum singulorum, si non pervicacium, expectâdo, dies trahuntur antequàm rectè volentibus, & intelligentibus,

bus, quid statuatur, non par enim omnibus, tanto in populo, indiverfa studiorum distracto, per omnia prudentia. Dum inquam non raro, clamoribus & pertinentium festinatione, res miscentur, indiligentia veri, atq; ambitus privati firmandi cupidine, imò impetu magis, quàm ratione, vel consilio; ut potius tibi videatur, Venetæ Reipublicæ, alteriusvè alicujus, antiquarum Græcarum ad morem, per suffragia, secretosvè calculos, consilia, pluralitate promptè decerni. Liceat igitur mihi, super ea re, paucis tecum agere, si enim olim spartanorum seu Atheniensium, Venetorumvè nunc quasi dixeris, *Reipublicæ Urbis formam*, in Rempublicam *Provincialem*, introducere præsumas, falleris, nisi magno fiat incommodo, planeq; totam naturam status confundas, obtrudendo loco libertatis, oppressionem. Urbis enim in Republica, qui urbem ipsam, Reginam inquam, & compendium status, qui adjunctas urbi Provincias, urbis suæ sub nomine, non tam jure (ut ita dicam) *Concivii*, quàm vi pura domini regunt, eandem perpetuo, simulq; cum Principalioribus fortunis, pignoribus, affinitatibus, stirpeq; sui ortus, *inhabitant*, iisdem inclusi manibus, se noscunt, studia singulorum penetrant, dicam verbo, *eadem commoda, & incommoda*, velut inclusi unico & còadunati pugillo, omnes pariter habent, eorumq; retinendorum, vel ampliandorum amore, aut secus, perdendorum cura, metuq; amentur, quod totum in *Republica Provinciæ* sit secus. Nec aliam convenientem, urbs Resq; publica Venetorum, possit rationem dare, cur? suæ ditionis Nobilitatem, quæ non ipsam urbem inhabitat, tum quæ non in maritimis, sed in continente possessiones habet, à consiliis excludat, imò quemvis Patritium, de subalterius Principis, vel Regni ditione, uxorem ducere, aut reciprocè, filium in externa elocare, sub amissione Patriciatus prohibeat. Principi verò suo, in ditionem licet Reipublicæ,

publicæ, urbem extra, proficiscendi demendæ curiositati, ac desiderio, multas prærogativarum Ducalium, cessare peregrè velit, quatenus providendo, utendo, decernendo, perpetim, recollecta, in se, urbis maneat potestas, excubante ad clavum per momenta, navarcho. Insuper clerum Venetum, ex concivibus licet, ad infulas lectum, sed ratione collatione Papalis, eius proximæ nimium authoritati illigatum, (sola nominatione Patriarchæ, sacrorum Primatis, penes Rempublicam, pleno jure Patronatus manente) à negotiis Reipublicæ secludat? Dicam ultra, dum raris è Veneta nobilitate, idq; ex propositione à Republica candidatorum plurium, arbitrio Pontificis, super aliquo nominando, seligendoq; Cardinalitiam Purpuram, ambire liceat, omnes tamen eorum consanguinei, durante Purpuratorum vita, à Magistratibus petendis, à deliberationibus habendis arceantur, quæ præsertim, interdicta Pontificia, censuras, remq; status Papalis, interveniunt. Insuper, cum exoticis, personis, amicitias quærere, familiaritates, & colloquia, sit verbalia, sit literaria, domi & ad extra miscere, munera item, vel pensiones, exterorum acceptare, dein comparare in alieno solo possessiones, pænâ proscriptionis, bonisq; fisco addicendis, cur sit vetitum. Eam solam convenientem causam, puto haberi, nè commodorum, & incommodorum rationibus, diversorum Principum ad placitū locorumq; pro respectu, nobilitas disgregata, etiam amore, atq; studiis, dein metu, spe, veneratione, distrahatur, statumq; natalis Reipublicæ, maximè verò prodendis consiliorum secretis, nè dissolvat verum imò, cuncta eius desideria, intra charitatem suæ Patriæ comprehensa, claudantur, sed tandem hæc de Venetorum statu, obiter & satis. Scis Poloniam, tot in Provincias, velut singula in Regna scissam, tantis spatiis patentem & diffusam, ut ab extremis Lithvaniæ, confinii dico Moschovitici, à partibus,

si ad pedemontana *Carpatii* montis, lineam conficere velis, integri ferè mensis, ducentorum amplius magnorum milliarum mora, tibi superfit. Aut altera ex parte, ab influxu *Boristhenis*, in pontum *Euxinum*, per immensa *Coloniæ*, imo *Palatina-* tuum spatia, versus limites *Pomeraniæ*, mareq; *Balthicum*, tantundem ut computetur; non enim in hisce recensendis, nimium exactus, aut scrupulosus sum. Quæso igitur, dic mihi tot terris divisim inter se manentes populi, fortunis pignoribus, aut quorumcunq; desiderio tenentur, disgregati, dum per suos delegatos, ad comitia confluunt incogniti. Unane? potest inesse omnibus mens? eadem ne? commoda & incommoda? ut si unica pars *Reipublicæ* periclitetur, altera vix sentiat, aliena velut naufragia, longinquo à littore, securè prospectando, nuda non raro intra vota, & procul auxiliis, nisiq; altioribus ingeniis, ex sensu boni communis, totum metientibus, pro generositate mentis, cura superfit, plures verò in tanto populo (absurdo enim proximius, ab omnibus parem prudentiam requirere) minus animo sunt elevati, privatis commodis, domesticæ curæ dum incubant, & distracti, in reliqua minus curiosi. Non eadem igitur commoda, & incommoda, non par metus inest periculi, impar studium, procul oculis remota, velut aliena defendendi. Ut si *Czerniechoviensis Palatinus*, vel ultra *Borysthenanus* accola, periculum patiatur, *Pomeranus* vix sentiat, neq; ideò subsidiarias bello collationes, velut sibi graves, spontè admittat, præterq; nisi in sua quoq; studia, qui petens, per *Czerniechoviensem* ablegatum, opposito vetandi, jure vicissim præpediatur, inq; sumptuum necessaria, pro securitate periclitantibus *Russiæ* adigatur, atq; sic per omnia reciprocè. Dicam adhuc, si à confinio *Moschoviæ Lithvanus*, bonum augendum aut injuriam dimovendam terrigenæ *Ostwiecimensis Sileham* versus, non ap-

pre-

prehendat, obstat hic quoq; illius desiderii, ut sibi importunis, nisi ad saniora, pro bono communi contendendum, omnibus & singulis Provinciis, ex æquo satisfiat. Jam verò secus, calculorum numero, si res agatur, necesse hæc aut illa pars populi, specie libertatis, magis dolendam, quàm Rege sub absoluto, patiatur injuriam, victa pluralitate aliorum, nihil pro illius bono apprehendentium, imò illata contemnentium, nè dicam summa imis per abusum calculi, pro potentium, audaculorumq; voluntate, imò *factione* miscentium, eoq; sensim intereat singulorum securitas, & cara libertas. Non tam enim ad civem privatum, angustioribus curis, cogitationibusq; circumscriptum, suaq; modò respectantem, quàm ad personam Regis totam Reipublicæ auctoritatem concentratam sustinentis, bona, malave Regni, & populorum referantur, ratione videlicet universalis commodi, atq; in posteros gloriæ, ab omnium partium harmonica conservatione, tum secus, pro vitanda ignominia, & incommodo, si per inertiam regendi, tuendi, res pessum eant, internum requiras ordinem, seu externam securitatem. Quod totum ab jure *vetandi* calculi adempta pluralitate, nunc quæq; Provincia; velut in sua potestate habet, vel debile usurpat, nè plura memorem, non Historiam, sed epistolam tibi scripturus. Vides quantum distet ratio Republicæ *Provincialis*, à Republica *Urbis* diversisq; modis, hanc ut illam debere haberi. Utiq; olim prudentissima in Republica Romana uno Tribunorum plebis vetante, omnes dissentire, credebantur si quid igitur more consiliorum, ab jure vetandi, hic suboritur, id totum, auctoritate, amoreq; in Rempublicam Regis, posse, submoveri, toties probatum si materiæ difficultates, comitiis non obtrudat, sed facili ter maturè, imò tollat, vel si obortis, adsit serio cum activitate prudenti, cumq; auctoritate, suadendo, præeundo, præcaven-

cavendo, nihil exdebita cura, extraq; dilationem, remittendo. Illius inquam Regis, qui suum privatum, à Reipublicæ bono, segregatum non putat, verum sub illius nomine, stare commodius arbitratur. Mallem utiq; vigente libertate, tardam consultationem, quàm hac sublatâ, expeditam servitutem, quàm propera absolutaq; æquum, iniquum volentium Regum mandata, & obsequendi *crudelem necessitatem*, quæ sequatur necesse, nisi adsit prompta expeditaq; magis ingenuis civium, plùs à pondere *vetandi*, quàm à numero potens sui tuitio. Altioribus enim, eoq; paucioribus animis, impavidè virtus generositatis, inesse amat, hinc data semel pluralitate, ac prætextu, calculo inertium, *privatipetarumve* plurium, in contrarium libertatis, semper vincenda. Constat igitur, in latè patenti Republica, Populo & Provinciis, *difficiliùs còalescere posse charitatem*, nec boni communis æquale dari studium, nisi adsit ex opposito *vetandi* seu *intercedendi*, jure, annuendi necessitas, quomodo enim, alter alterius subsidium, ex lege apprehendat, aut bonum particulare, non pro alieno, vel importuno, sed pro suo ducat nisi in sui quoq; petitione si negetur idem ab altero, gravem negationem experiatur.

Hinc sequitur. Vix esse ad fortunam Reipublicæ necessarium, manente præsentis regiminis formâ plurium Provinciarum unicum Reipublicæ in corpus, accessoria optare. Crescente namq; in immensum corpore, populoq; inter se ignoto, major adhuc, & velut impossibilis, in consensum consilii, partiumq; concordiam, requireretur charitas. In esse rebus quibusvis, uti parvitatibus, etiam excessivæ magnitudinis, præsertim vero imperiorum, ac Reipublicæ proportionem. Sic Cæsar Augustus, consilium quondam susceperat, intra terminos còdèrcendi Imperii, cum tanta moles seipsam sustinere, eoq; regi, vix posse, dum in
extre-

extremis *Asia finibus Romana arma peregrinabantur*. Atq; hoc erat arduum, sub unius Dominatu, & Imperio quid si? nomine Reipublicæ, tanta moles in ferendum consilium singulorum, singula, eoq; diversa volentium, coaluisset. Non satiat appetitum, neq; nutrit cibus potusvè si nimius, si voraciter ingestus, sed onerat, nauseabundos per vomitus, absurdè reddendus, non eo felix quod ingerit, sed quod digerit. Fæcunditas agrorum nimia, sternit segetem. Immodicus imber, magis causat alluviones, quàm tollit siccitatem, ut inquam gladius, non longio, palmo, ipsa parvitate contemnatur, idemq; secus plurium organarum magnitudinis, inhabilitate portandi, regendi, nullius sit usui, velut (dicam adhuc) concinna vestis, ultra excessivè longam virorum in usum magis probatur, sic imperia, multoq; magis Respublicæ, intra certos magnitudinis terminos, commodius reguntur, citius sine ambulatorio, in hæc illavè loca comitis, convocantur, promptius consulunt, melius è proximo providentur, & minus extra corporis immensitatem, exiguo velut scopo, seu externis, domesticis & civilibus periculis exponuntur, minus citra diversitatem institutorum, ærarii, tum administratorum, si non Religionis, confunduntur, quod multitudinem populorum sequatur necesse. Parva inquam Respublica, parùm virium protectione sui habet, secus magnitudinis excessivæ se ipsam regendo impediatur. Dicam ultra. Multum differre *Arithmeticam directionem, à numerativa*. Bis quater numerativè quidni faciunt octo, quater quinque sunt omnino viginti, secus in Arithmetica regiminis, operationisvè, bis quater faciunt tria, & quater quinque, producant nisi duo, in majus (idest) extensivo crescente, ut deficiat directionis, seu diligentiae intensivum. Non eadem facilitate, seu ordine, tum commoditate, vigoreq; regas virorum myriadem, regendorum variante genio, necessitate, imperfectione.

fectione, vel defectu, ac viros mille, disgregante se in illis, eoq; hebescente diligentia, iussis provisione in plures. Hinc facilius domum regas, quàm rus, & rus, quàm Provinciam. Quanta-
 tacunq; adsit cura, non eâ tamen proportionem, respondeat mes-
 sis, latifundiorum herilium, velut mediocri rustici agelli, pro
 facilitate stercorationis, expurgationis, subactionisvè per totum
 arvo in mediocri & propinquo. Sic Poloniam, cum suis Pro-
 vinciis, servandam, quàm auctam mallem. Plura hæc in mate-
 ria, superessent dicenda, verùm nesciri quædam nostra, quàm
 sciri præstat, ut major arcanorum ex abdito sit reverentia. Ta-
 men illud, prout consentaneum non omitam. Rempublicam
Urbis, seu interiori, seu exteriori, à causa, si declinet, quasi pu-
 gillo, promptius teneri premi, occupariq; posse compendio,
 ab eo, qui urbem; Rempublicam *Provincie* non item, velut
 latius patentem, & diffusam, ut etiam aliquantulum corrupta,
 immensitatis suæ valore, atq; occulti consensus cohærentia, sta-
 re diutius, imò lapsa, facilius restitui possit, dum multa vitio-
 rum, collisionis, turbarum, novitatum, factionis, aut lanantur,
 aut vitantur *separatione*. Regia verò potestas, velut tanti cor-
 poris in circulo, centri vice habeatur, quo universorum civi-
 um, concentratur, coadunatur *activitas*, vitataq; absurdissimâ
 populi *polycratia*, sustentatur *unio*, imò suppletur *vigilantia*. Om-
 nium igitur fortunæ, ut intersit, tum benè malevè eventurum,
 qualis Rex eligatur, benè præesse, exequi, demum uti sciens,
 Assessorio Senatu. Vides quantam in Epistolam, aut potius la-
 ciniosum, scriptum, tua quæstio crevit, meiq; necessitas respon-
 si. Jam in cætera, brevis sum vale, & me ama.

COPIA LITERARUM CUJUSDAM NN.

AD EUNDEM AUTHOREM

*Illustrissimè Domine.**Domine mi Colendissime*

Justum zelum Illustrissimæ Dominationis Vestrae, Anonimi mei Oratio, qua in libello meo Poloniam libertatem confutat, excitavit. Certior enim factus sum, ita Illustrissimam Dominationem Vestram, oratione illa exacerbatam esse, ut non modò scripto illam oppugnare suo, verum etiam Illustrissimorum Senatorum concilio deferre statuerit. Ego verò, non ignarus meo fatui, propter suppositum, aut intrusum partum, aliquid periculi imminere posse, & bellum deprecor humillimè, & judicium. Habes & semper habiturus es, Illustrissime Domine, Polonæ libertatis tuendæ, campum amplissimum, hæc tamen parta ferro, eodem propugnanda, non calamo videtur. Ego profectò, mansuetioris vitæ delectâ normâ, nullum unquam laceßendi animum, habui, si quid libellò meò, non meâ malevolentia aut dicacitate, sed examinatorum, vel dissimulatione, vel inadvertentia irrepsit ejusmodi, quod cujuscumque vel nomen gloriosissimum, vel mitissimum animum possit offendere, sum paratissimus, in proxima editione, vel expungere, vel declarare, vel conciliare. Tibi verò Illustrissime Domine, & Regniq; Nostri Seneca, atq; Lipsi gratias immortales habeo, quod prius monueris, quam ferires, non incautum modò, sed planè innocentem. Sapientiæ tuæ optimoq; animo erga me, id adscribo, quod deprehensum in hoc opusculo meo errorem non

ante palam reprehenderis, quàm privatâ benevolentîâ, detexeris. Omnino hic ipse adimplēsti, quod moralium tuorum parte tertia, faciendum suades, cū inquis *Malè de te loquentes, vinces humanitate, ac affabilitate; velut nescius translationis, potius quam omninò avertaris.* In sinu libertatis educatus etiam sibilis, non blâdientia libertati sensisti, sed ita perferre te ea velle Illustrissime & Eruditissime Domine, innuisse, videris, ut nec sibilanti noceas, nec authoritati tuæ, Patriæq; laudi desis, quandoquidem læsum te esse, non dissimulasti, in lædentem nihilominus, repentino motu, non invecus es, ut haberet tempus excusandi erroris, veniæq; impetrandæ. Numen Te optimum, tam prudentem, amantemq; Patriæ Senatorem, diu servet incolumem, simili prole sæcundet, mihi sic faciat benevolum, ut hic ipse libellus, qui ad primum intuitum impegit, jam limatior modestior, sub Illustrissimo Nomine tuo publicam iterum lucem, possit aspicere. Datt. &c. decimo tertio Kalendas Novemb: A.D. 1665.

*Illustrissimæ Dominationis Vestræ
Servus humillimus &c. NN.*

Copia Literarum Responsionis.

Valde alienum à proposito meo, quod mihi literis vestris imputatur. Nec enim status mei, atq; ideo nec Officii, pugnas calami ciere. Grammaticum bellum Grammaticis; ejulq; artis Professoribus, relinquo, mihi alia sunt in mente, alia in actione, quâ Senator sum, quâ sæculi in cætu, tum in Politicorum strepitu vivo. Invisere nuper Domum meam NN. civilitatis quorum Officium, reciprocâ humanitate

tate, à me penſatum. Quæ inter, ſermo fortè occurrit libelli, ab N. Typis vulgati. Dignam operam probavi, quæ juven-
tutis Polonæ, exercet ingenium, & ſtudia. Quædam tamen eo
in ſcripto, haud placere aliquibus, mihiq; liberiùs ſubjunxi non
latinitatis, quæ prorsus terſa, & eruditioris mufæ proles, ſed
rationem materiæ, puncto præſertim, quo confutaturum ſe Po-
lonam libertatem, quiſcunq; ille (ſupreſſo quidem nomine, in
appoſita oratione, ſed veſtro palam, ipſo libro referente) adni-
xus eſt, quàm aut non novit, aut muſæo totus inclufus, am-
plius non opus habet, ideoq; refutat, labore ſi non prorsus da-
mnando, ſaltem nullatenus excuſando, digno certe [ſic enim
ſubjunxi] quem æquior in noſtram gentem, in talia vacantis
calami, caſtigaret labor, non quod eam Provinciã (abſit) ſu-
ſciperem ipſe. Certè ab N. talia ſcommatum, & detractio-
num contra gentem noſtram irrepiſſe, miramur plurimi. Hæc
dixi, non exprobrantis, aut vexantis, ſed prorsus condolentis
amici officio, ſum enim vobis, eroq; ſemper, pro pietate addi-
ctus, & pro doctrina veſtra amiſſiſſimus, neq; ideo me talia in-
nuiſſe, in crimen, ſed amicæ præcautionis in meritum vocare
debetis. Notum orbi & vobis, quantas difficultates, imò pe-
ricula, viris literatis ſcriptorum ſimilia [quid ſimilia? imò longè
minora, etſi molliùs acciperentur, prorsus indulgenda] per di-
verſas gentes peperère. Annalium Baronii XI. Tomum. De-
creto publico Madriti in Hiſpania, *Santarelli*, non improban-
dum certè ſcriptum, pro correctivo jure Summi Pontificis in
Catholicos Reges, judicio Parlamenti Pariſiani, publici Miniſtri
per manus, in foro uſtum, Illud quod doceret, jus Pontificum,
in Regnum Sicilia, præſtare juri Hiſpanico; hic alter, quaſi oc-
caſione anathematis, (ut vocant *excommunicationis*) Papalis, in
ſuſpectos de Hæreſi Reges, aliqua occaſio, ſolvendæ erga ſuos
iſſiſſi non obom, XXXX, in anſib. ſſſſi non Prin-

Principes obedientiæ, insolentibus populis suggereretur. Quantula hæc? si conferantur, cum supposititio hoc, (velut aitis) vestra inter scripta, famoso contra nos libello. Prorsus hucusq; nescio, an talia, licentiosè dicta, in aliquam nisi barbaram, & omnis honestioris culturæ expertem gentem, vel inimicissimus, sibi indulserit sub sole calamus, ut hanc licentiam, impune scommata scribendo, rectius vocem, quàm aliquis, innocuam libertatem nostram, licentiosam perperam dicat. Supposititium ergo (uti agitis) scriptum vel hac amicæ confidentiæ literâ, liberius perstringere, aliquibus in punctis liceat. Dicit enim in Polonia, non leges esse, sed Hæreses, nisi illam Hæresim vocet, quod exactis Suecis, cum restituendæ in ordinem Patriæ, magnaq; ratio libertatis ageretur, nulla tamen prior, in capite statutorum comitialium, lata sit lex, quàm de exterminandis Poloniam extra, Arrianis, eo Nobiliore in nostram gentem rectæ religionis titulo, & zelo, quod ab Equestri & Militari ordine, (veniâ Insulati Senatus, dictum sit) ardentissimè res intimata, promota, tantoq; studio executioni mandata. De altaribus cupro DEUM sustentantibus; tum de jure *vetandi*, vel *Intercedendi* olim Romanis etiam sueto, respondeamne aliquid? minimè. Satis alibi, velut horum dudum ante præfatus, scripsi, in fragmentis meis, fol. 181. & 288. ad quæ (si placeat) recurratur. Verùm illud missum non faciam, in quo plurimorum iudicium vacillat, temere nostram gentem, cuiusdam inhumanitatis arguendo, dum crudo sensu rem capiunt, aut obiectant, dum inquam, exprobratur nobis lex, quia *non oculum pro oculo, aut caput pro capite*. Sed mitigando iustitiæ rigorem, nonnulla homicidis iungitur mulcta. Quid ergo inde inferatur. Ergonè Poloni immanes? ergonè sanguine innocuorum, velut scommatis verbo utar, innumerorum cade pascuntur? quàm non rectè dictum sit, quivis in veritate, modò non lippi-

ens, aut erga gentem nostram, non passionatus, judicet pro conscientia. Legem hanc, & legislatorem, ego quoque accuso, sed gentem, ideo cur damnem? imò sanctitatem gentis, eruerè exinde liceat, quæ hac lege minimè depravatur. Si autem dicto Romani Historici: *Leges egregiæ, è delictis aliquorum natae.* Si proverbio communi. *Crudelem medicum, intemperans æger facit.* Crediderim facile, nova severitate Reipublicæ, posthac corrigendam legem, si tanta siti sanguinis humani (absit) laboraret Polonia, facileq; medendos, si sic ægrotaremus. Prius morbos utiq; est nasci, quàm remedia, ut dicto Taciti (de moribus Germanorum) commodè dicatur. *Plus hic valere bonos mores, quàm alibi leges,* non tam ad *legem scriptam* (addam ut verbulum sacræ scholæ dictione) quàm ad *legem*, intèrioris à natura *gratia* pro bonitate inclinantibus ad virtutem, seq; ad modestiam componentibus Polonis. Dicam imò clariùs. Severas nimium leges, non Reipublicæ incorruptæ, sed corrupti populi, rigore legum opus habentis, judicium quandoq; esse, prout declinantis Romæ, signum erat, invalescentibus hominum delictis, egregias calq; severrimas formari leges, ambitum præsertim contra, nec non contra largitionum corruptelas, civiumq; sanguinarias concertationes, quæ tria potissimum, Reipublicæ compagem, infirmarunt primò, dein perdidierunt, lex enim, etsi quoquomodo, in tempus malum frenat, tamen, si homines depravati, non diu facit cives meliores, ut quam bonitatem legum, & institutorum vocamus, laus illa fortè sit, boni legislatoris, non populi. Credo facile, imò scio, exterorum in nationibus, nimia severitate legum, in fontes animadverti, quia frequentè nimium sunt mali, quare igitur incorrigibiles, nec boni, quia naturâ, depravati. Eoq; rectè dici, ut possit, naturâ magis & prius, quàm lege, populos bonos, aut malos fieri. Nobis itidem, sanctitate morum gentis,

gentis, atq; genii, magis quàm exquisitis legibus, iustitiam populi constare. Credat quæso, cum in exteris morarer, me in quadam (verum invidiæ vitandæ causâ, gentem subicere præstat) magna exterorum urbe, per modum transeuntis, trimestri substituisse, ubi plures, tantillo temporis, per publica nobilium virorum duella, per sicariatus, venena, per nocturna homicidia cæsos audivisse, quàm tota in Polonia, integrum per Annum, reperiri fas sit; vel si externorum vitia, cum nostris hac parte conferantur, vitia nostra, & vivendi recta simplicitas, virtutum loco, illis esse possint, exteri enim, non simpliciter, sed etiam ingeniosè peccant. Verùm quid de his, & aliis edarguendis laborem, quæ ipsa per se, ut sophistico pruritu loquendi obtrusa, stare non possunt, & ruunt. Expungenda igitur planè, cujuscujus supposititii Authoris sint, suaserim, nam ut conciliare, aut oppugnare, aut excusare studeat, potius irritabit rem in pejus, quàm ut proficiat. Quasi, si turpem virtutem quis dixerit, aut vitium vocarit bonum nulla figurati sermonis, aut Allegoriæ alicujus excusationem, dictum satis excuset, verùm, nisi perperam se dixisse, si fateatur, aut planè revocet. Quia verò humanitatis ergò *Punctum Politicæ moralium meorum, profert. Videlicet. Male loquentes, vincendos humanitate, approbaverim facile vincendos, si loquerentur, non tamen si scriberent.* Altiora utiq; calami, quàm gladii, sunt vulnera, hæc citò uterq; sanantur, illa nunquam, & in longum, lateq; jaciuntur. Hæsi aliquantulum, super verbis Epistolæ & ad dubitativi, quoniam sensu scripta sunt, dum innuit. *Libertatem ferro partam, eodem propugnandam, non calamo.* Si exprobrationis sunt sensus, minimè tamen me afficiant, qui eius etiam armorum scholæ, per Dei gratiam, non nescius. Expeditione Zborowiana Dein Bereskekiana, Equestres turmas, idq; sumptu Patrimonii mei, ex integro stipendi-

pendiatis in servitia Reipublicæ, communis Patriæ nostræ, ad solam rectè facti conscientiam, præsens duxi. Penna scribentis, & gladius agentis, eandem non onerant, nec dedecorant manum; Musæum, & castra pacis, belliq; pro tempore minimè disconveniunt, rectè utentibus, nec otiosis. Luxuria oscitantia, focors, victiosus, & iners animus, quævè stupidi ganeonum amant, sola infamant, tædiosaq; sunt ingenuis. Si verò scripsit sensu præmonitionis nondum scio, eò necessitatis, rem libertatis venisse, ut ferrum sit in gratiam eius stringendum, nisi è proximo, tale quid subaudiverit, nec tamen puto. Sed cur etiam, ipso calamo, hæc non convincat, aliquis? cui scribere vacat, nè taciturnitas in consensum trahatur, ac proinde genti nostræ fit in probrum. Verum ego non faciam, nec unquam facienda cogitavi, malo amicitia meâ, & testificatione alicujus beneficii, in qua parte valëro prodesse, quàm calami, unde procul absum rixâ, innotescere. Illud tamen, pro amicitia fiducia, adicere non obsit, si ad restitutionem famæ, privatus privato, lege Catholica teneatur, multò magis rectâ pietate & modestia, stringatur, quisquis hæc, in totam gentem jactavit, & in externos talium avidos, nobisq; invidos sparsit. Quæ probra, si vera sint (quod longe abest) velut ex aliqua hominum colluvie, cuiq; generoso procul migrandum hinc necesse putarem. Scio, quantum rixarum, aliis mihiq; peperit, inexteris peregrinanti, modicus versiculus, leviusculè in nostram gentem, à quopiam Typis mandatus, cum per livorem, in vexationem exprobraretur, quid si tam illotas objectiones, & probra, ingessisset exterus, profecta præsertim, ab authoritate scriptoris Poloni, velut sponte narrata, & ulla veritate (absit) impugnando. Falluntur nimium, qui pro defectu judicij, ingenuæ veritatis titulo, scommata, vel quoquo modo nocitura, dictis scriptisvè palam jactant, si non impingunt.

pingunt veritate, delinquunt importunis dictis, & diffamatione; hic verò prorsus aliter, imò rectius, capienda sunt omnia. Ad lancem rationis librata, beneq; digesta sint, oportet quæ dicuntur, multò verò magis quæ scribuntur, nam revocari vix possunt. Nec aliam ob causam puto, Veneta in Respublica ad Magistratum Procuratorum S. Marci, inspectionem rei literariæ referri non solum ad regulam, Universitas Paduana, ut doceat, sed quid privati, in publicum scribant, imò quid imprimant, Typographi, tum librarii, quaqua versum Venum exponant, ne publico statui, privatorum famæ rectisque obesse possit moribus. Verùm quæ ultra officium brevitatis literarum, pro vindicanda tam enormi gentis injuria, subjunxi, in partem amicitiae, à vobis accepta velim. Non enim de his palam amplius, verùm intra eandem Epistolam sepeliantur. Non turpè igitur, à veritate vinci, ingenuus facillè corrigit, obstinati perseverant. Interim amicitiae vestrae, me commendatum cupio. Qui sum

Datum in Arce mea &c.

A.D. 1668.

Amicus addictissimus &c.

Binae Literæ Joannis Zamoycki. Exercituum Polonicorum Imperatoris, ad Carolum Sudermaniæ Ducem, ceterosq; Suecos, Livoniam invadentes Anno MDCLII,

Excerptæ è Thuano, lib: xxviii. Histor:

Epistola Prima.

Quanquam, nullum sit nobis, rationis aut ullius Juris vobiscum commercium, quandoquidem jura Gentium violastis, nec ullâ injuriâ, laceffiti, neq; denunciato bello,

lo, contra Regiam Majestatem Regni Poloniæ, Magniq; Principatus Lithvaniæ, arma sumpſistis, Livoniam Provinciam Polonorum, Lithvanorumq; multo sanguine partam, & pacificè, tot annorum spatio possessam, invasistis, eamq; cum nihil hostile à vobis expectaretur, injuriâ occupastis, vobisq; vendicastis, tamen nos nostri officii putavisse, ad vos scribere, gentium jus, & perpetuam consuetudinem Reipublicæ Polonæ, & magni Principatus Lithvaniæ, secutos quæ jam inde ab initio, apud majores nostros talis fuit, ut neminem unquam bello injustolacesserent, illatum omni conatu, viribusq; propulsarent. Quod cum ita sit, præsentibus literis nostris, denuntiamus vobis, nos ad hanc injuriam, cum tanto contemptu, & contumelia Regiæ Majestatis, & nominis Polonici, & Lithvanici conjunctam, cum exercitu venire persequendam. Optimo, Maximo, & justo belli præstantissimo fautore Deo, fretos. Quo circa, si viri militares, non prædones. neq; fugitivi estis, si æquam vos habere causam existimatis, propter quam aded insperatum bellum, vel potius latrocinium conflastis, perq; juris Polonici, Magniq; Lithvaniæ Principatus Provincias grassamini, vocamus vos ad manum conferendam, expedite arma in locum prælii adeste, aciem, non piratica latibula, ullamvè fugam cogitate. Faceſſat fugæ præſidium; ferro experiamini, justitiæ ratio à Sacra Regia Majestate, Poloniæq; & Lithvaniæ, an à vestris stet partibus; sapientissimus, idemq; justissimus Deus Judex, dijudicabit differt ille quidem pœnam, sed Carole, tua perfidia, impietas, & parricidium, notum est omnibus. Tu Patrum Fratris Regis. & Domini tui filium, tu subditus domum tuam nefariè circumvenisti. Tu vicinos, nulla accepta injuriâ lædis. Nos certè, in tanta injuriâ vindicanda, neq; Sacræ Regiæ Majestati, Domino nostro Colendissimo, neq; Reipublicæ, & Patriæ dextris nostris deerimus.

Yyy

His

His literis acceptis Carolus, homo iracundus ultra modum commotus est, & cum ad eas utcunq; respondisset, postremo, ut contemptius injuriam contra Zamoscium, scripto ulcisceretur, sequentia verba, literis inseruit. *Non es mihi par, si esses par, non armis te, sed fuste depexum & unctum darem; scribe es, cum scribis verbis certa.*

Zamoyscius, his acceptis, non minus excanduit, & protinus Regis permisso, ad eas, hoc responsum prolixius exaravit.

Epistola Secunda.

Audiebam te hominem cerebrosum, & intemperantis linguæ, & vitæ esse, ingenii tamen aliquid in te esse putabam, sed ostendisti, illud verum esse, quod de te, vel intimi tui sentiunt, totum te effrenem, imperu animi ferri, non iudicio regi. Scripsisti ad me schedam, quâ mirari te dicis, me tibi duellum offerre, cum sim tibi impar genere, & dignitate, tuq; Regio sis genere, etsi tibi par essem, te non aliis armis, quàm fustè mecum decertaturum. *Suderica* & hoc est Prudentiæ, cum Regio genere superbias, non militarium hominum, sed bajulorum more, certamen proponere, quasi verò desint fustes in Polonia, & valentes lictores, qui iis cæsos, palis (majoris quàm baculi magnitudinis & proceritatis) suffigant, eos præsertim, qui se perduellione fadârunt, etsi non sint proditores in Polonia, in Sudermaniæ aula, quærendi sunt. Jam verò quod scribis de genere, eo par sum omnibus nobilibus, vel ex quibus Reges creati sunt, & ita honestissimè natus, ut quivis Regum honestissime Titulos Regum non appetivi, nec oblatos accepi, contentus Nobilitatis Polonicæ libertate, tibi sordet Nobilitas. Carolus Quintus Augustissimæ memoriæ, & summi animi Imperator;

cum

cùm aliquid affirmaret, id fide nobilis viri, se affirmare ajebat. In te hoc solum, quod respiciam habeo, quod eadem familiâ, cùm Serenissimo Rege meo natus sis, quo si tu careres, aliter tecum ageretur. Cætera tuo ingenio, tuisq; moribus digna flo-
ci facio. Dicis me scribam esse, nec debere arma sumere, sum Cancellarius, quod munus non impedit Electores Imperii, qui illud gerunt, quominus priorem locum, quàm alii Electores, & Duces teneant. Sum certè Cancellarius in Patria mea, amplif-
simoq; Regno, eò jure eaq; dignitate, quæ ubivis vel maxima est. Tu fortasse, Cancellariæ Sudermaniæ modo, me metiare? quos majores & excellentiores, Nobiles Poloni, vel privati habent. Nec verò Cancellarius modò, sed Generalis Exercituum Præ-
fectus sum, arma gero pro Patria, Exercitusq; duco, supra vigin-
ti & aliquot annos, nomen meum notum est orbi terrarum, ac-
tiones meæ honestissimæ, labores, sumptus pericula pro Repu-
blica suscepta. Tuum Nomen, paucis innotuisset, ni alieni Re-
gni dominatum invalisses.

*Quia verò literis suis, Carolus Zamoyscium, tanquam turbidi,
& seditiosi ingenii hominem; insinulaverat, stomachosius ad finem ad-
ditum.*

Patriam à me turbatam quod scripseris, dico te mentiri,
& quidquid aliud contumeliosum in me scripseris, aut dixeris,
prorsus te mentiri dico, dicamq; & scribam.

Rectè sic habentur Liberi.

NON parcendum erranti puero, sua virtus potius quàm ipse
ametur, tutius verò virtutem non laudasse, quàm vitium
non punisse, vel saltem non redarguisse.

Nonnunquam obicienda sponte, spes emendationis, con-
tractum

tractum supercilium præceptoris, sufficiat in pœnam. Severitas nimia, meticulosos reddit, nec elevari sinit animum. Præmiolis potius, & laude, ad virtutem provocandi.

Relaxatio animi permittenda, nec imponenda austeritas studio, posse inter studia recreari, & lusus inter seria misceri. Continuus labor, tædium parit, dum etiam acies ferri, scissu perenni obtundatur. Alexander magnus vacuus à belli curis, Homerum lectitabat; Julius Cæsar bellando res gestas suas scripsit, aliorumq; legit. Procul verò absint tristia exempla *Diogenis Baniæ*, aut aliorum quorumvis, quæ imponunt horrorem potius studio, quàm amorem.

Non misceantur Juvenes, pueris morosis, aut ignavis, sed ingenuis, & castis ac potius senioribus, à pueris nisi puerilia & proinde levitati propiora, discent, senum contubernio, in viros tempestivè formabuntur, non aptius primam annorum puerilium deposituri ruditatem. Etiam à leviculorum jocos amovendi, nè verba minùs decora audiant. *Contagiosa, vel ipso contactu nocent.* Plerisq; hominum, sed pueris maximè, non tam prodest, frugem ad meliorem, notitia virtutis, quàm vitiorum ignoratio, atq; modus. Velle peccandi, adest in proclivi, saltem cohibemur, dum nescitur quomodo?

Sed maximè, ad timorem Dei provocandi, inculcando. atq; sæpiùs, sine Dei ope, nihil fieri, & omnia, timenti Deum, succedere in melius.

Consuetudo fæminarum bono juveni haud proficua dum molliem puero insinuant, & fæmineo questu, austeritatem imponunt studio, & Magistro.

Nutrices dandæ morigeræ, & diversarum linguarum, ut puer, aliam atq; aliam discat linguam, in nutricis sinu, & inter blanditias. Vidi pueros in Bèlgio, plures simul linguas callentes, operâ educationis.

Puellas

Puellas instrui opus est, Arithmeticâ, dein tabularum Geographicarum demonstrativâ scientiâ, atq; sæpius Historiolis castis, ut sunt vitæ sanctorum, & exemplorum spiritualium. Non tamen Sacram Scripturam legendam suaserim, quæ ob imbecillitatem, non solidæ rationis, plus scrupuli, quam commodi curiositati faminarum ingeret. Vernacula etiam versio Senecæ, atq; *Relationum Boteri*, legenda proderit.

Virtutem semper in præsentia lauda, vitia vitupera, idq; strictim, nè intelligatur peccandi modus.

Maximè acuitur & in rectum formatur ingenium juvenis, vexatione interrogatoria, rerum curiosarum, & respondere nescienti, rectum suggerendo, pro ingenio & honestate responsum. Si præsertim [quod puellis quoq; discendum, pro captu ætatis, non dissuaserim] in temperamentum severioris studii, perpoliendq; ingenio, binis septimanatim diebus, Iphæra de *Sacro Bosco*, ac dein ludicra *Thaumaturgiæ Mathematicæ* (*Gasparo Ens collectore*) juveni demonstrativè proponantur scienda. Quatenus curiosæ facilitatis illicio, Arithmeticis, Physicis, Mathematicis, altioribus puer sensim aptetur, & capiatur studiis. Quod verò prius innuendum erat *Januam linguarum*, *Joannis Comenii*, Polonis typis primum, dein passim per varias linguas, & nationes vulgatam, exercendæ memoriæ, discere punctatim oportuerit, in expeditum usum, non latinæ modò Linguae, sed Polonicæ, Gallicæ, ac Germanæ, prout quamq; per varia rerum, nativa proprietate, ac verbis, loqui conducit. Atq; sic, linguarum variæ, compendio discuntur.

Imò, doctis intersint discursibus, aut ipsi pro ingenio, fingant sibi quæstiones, eas vel maximè quæ congruunt cum natura Reipublicæ. Quibus verò studiis, juvenem imbui opus? alibi copiosè recensitum.

Non

Non instruantur Musicâ, turpè est esse Cytharedum; Imò fœminis ea lascivies Musicæ neganda, pro retinenda in majus, morum & mentis castitate.

Sed maximè cavendum, nè moroso & Pædagogico ingenio, Præceptores pueris admoveamus, sed eos qui alta ipsi spirant, & generosi sunt, ut doceant juvenes, quæ sunt imperiorum origines, quæ conversiones, quibus modis amor civium conciliatur? quibus paratur morum honestas? nè sint leviculi. Pulli aquilæ, rectè intueri solem non discunt, si noctua Præceptore utantur.

Adsit in omni occupatione spectatæ authoritatis censor, dictorum, factorumq; coram quo, neq; dicere fas sit, quod turpe dictu, neq; facere quod inhonestum factu, verum reprehensionem intra, in melius totum reducat. Ut non studia modò sed remissiones, lususq; sanctitate quadam, ac verecundiâ in morum authoritatem parandam, temperentur. Ne discant inquam ab aliis, videant, assuescantq; rebus, antequam sciverint, vitia esse. Prout luteos quarundam aulatum hodie liceat admirari mores, ut quæ sanctitas actionis, tum alloqui modestia, fuit antea, nunc similiter factitanti, plebejæ nimis urbanitatis actus imputetur, imò verecundia importuna, & inimicus parrhesiæ, haudq; ingenuus vocetur metus. Noctem & angulos, conventiculis confabulandi, seligere placet, secreti licentiâ in materiam liberrius deliciandi, solem actorum testem, quasi verecundantes, atq; hac inter, morum præferentes, innocuam sanctitatem, sibi vitiosi, & culpabiles, aliis exemplo nocituri, eò facilius in similia pertrahentes, quo blandiora suggerunt, illustriori sub nomine, vel agendi norma, tum argumento.

Lusus igitur leves negandi, sed potius militariter laudant, arcu, pugna, cursu, saltu, equitatu, vallum ex argilla, aut
cera

cera formaturi ad lineas rectæ defensionis in modum munimenti & castrorū, inquam rem, proclives sunt puerorū lusus. Dein per lignea equitum peditumq; simulachra, ordinandis in speciem legionibus, ludant quo sensim heroica, spirare assuescant. Concurfus etiam ferarum videant, hastiludia, exercitia equorum, tandem ipsi totum acturi.

Publicis intermilceantur congressibus, ab anno ætatis septimo. Imò juvabit, si Parens, ad publica consulta, & comitia, secum ducat juvenem, nè tristi, fuerus angulis, aut truci, formetur ingenio, verum publicæ luci assuescat, umbram & otium intame in posterum osurus.

Historias vel maximè addiscant juvenes, quæ loco fabularum, tenaciùs resident in animo, nec sine gustu. Præsertim si ad *Geographicas tabulas*, demonstrativè reducantur, penes quem fluvium, aut montem, gestum prælium? quales sunt flexus fluviorum? sinus Oceani, anfractus terræ, & vastitas? non ubiq; peregrinamur, peregrinari mente ubiq; possumus, ope *Geographiæ*, & *spherarum*. Verum *Athanasii Kircherii Combinatoria*, ut manu ductrix artium, juveni præcipuè legenda, idq; difficilioribus excutiendis, præmonstrante Magistro. Nec ante decimum septimum ætatis annum, perfectiori iudicio rectius capienda. Etiam contemnendam minimè putaverim, *Ravissi Textoris officinam*, brevi compendio antiquitatibus eruendis opportunam. Non tamen hic scriptor magnis curiosisq; nimium ingeniis, solito caret nævo, qui ut nihil antiquitatis omisisse videretur, quædam annotavit, quæ castas offendant aures, eoq; sint ingrata.

Nonnunquam, in cultu vestium, negligendi, imò à latere Parentum, procul domo amovebuntur, suo in *paucum tempus*, arbitrio relictū, explorandi genii causâ, atq; amoto etiam non nihil *directore* ut discant sibi in parte non otiosi, *consulere, alienæ*

cure

cure inopes quæ sæpè ignaviam insinuat. Pecunia itidem, aut nonnunquam planè amovenda, aut etiam submittenda; ut sensim recto assuescant dispendio. Non verò nimis demissè & diu, neglectim habeantur, nè deprimatur ingenuitas, & ingeratur ignavia, quàm importunus sæpè, inculcat rigor, vel secus, in contrarium versi, emissis procul curatore habenis, in licentiam, nè penitus depraventur.

Proborum maximè sociorum consuetudine, in rectum formantur juvenes, dum etiam feræ, convictu hominum mansuescunt. Aptè igitur admoveas inconvensationem, *Ferociori juveni* (velut quidam ait] *blandos & mites; superbo, humiles; Praefracto faciles; Iracundo mansuetos; Agresti Comes; Tenaci Liberales; Prodigio parcos; Effuso in verbis concisos; Tristi letos; levi maturos; vano serios; Ignavo Exercitatos; somnolento Vigiles; Abjecto generosos; Timido Audaces; Temerario providos; moroso benignos.* Habeat demum puer, in discendo, quibus invideat, quorum laudibus mordeatur. Etiam aspera, ferocia, tum inculta ingenia circumspècta educationis ratione, humanioreq; cultu, temperantur.

Parens caveat nè levia, coram tractet, nè incurrat in levitatem, aut *Vilipendium*, vel saltem amoveat pueros, tractaturus levia.

In exteras gentes visendas, mitti juvenem prodest non tamen ante *Annum ætatis decimum octavum suaserim*; hinc inter instituta gentium, artesq; rogâ, sagô, maturius observatarum, quod ad experientiam, & in impeditis, promptius sibi consulturum. Morum præterea & institutorum Patriæ, per actus comitiorum publicos, quos discessurus *necessè vidit*, non ignarum nec exterorum molitiæ, ob juniorem, eoque incautam ætatem, irretiendum. *Linguae Gallicæ usus*, super omnes, priusq; comparetur, unde Italica, ipsa se dabit. Hinc earum gentium excellentia ingenia, li-

bri, atq; studia, ad parandam doctrinam valebunt. Licet idioma Germanicum, non inter impertinentium scientiam, posuerim, imò perdiscendum suadeam. *Studia Politica* lectione sedula librorum, in historicis, præsentis atq; veteris Orbis, tum in Politicis parabuntur. Jam verò practica, in perdiscenda *Architectura, militari*, offensiva ac defensiva, præcedente *Geometria*, seu *Trigonometria*, imò *Planimetria* & *Cubicorum*, cum totali arte *Pyrrotechniæ*, in moliendis cuniculis, in jaciendis globis incendiariis, cum libratione machinarum muralium; dein *Architectura civilis* Palatiorum, Templorum, variarum structurarum; Porticum item, vestibulorum, & frontispiciorum, in omni regula *Tuscanæ* (videlicet) *Ionica, Dorica, Corinthia, & Composita*; atq; demum, proportio *Perspectivæ*, cum *statuaria*, adscitis earum artium Magistris, graphicè perdiscuntur. Ars præterea *nautica*, cum notitia orbis portuum, & *Hydrographica Historia*; imò *Architectura* etiam *Navalis* tum *usus magnetis*, & fabricandorum *Horologiorum, Sciothericorum, seu Gnomonicorum*, in qualicunq; plano, modus. Etiam ars *optica*, præsertim verò, perfecta notitia *Circini proportionatorum* multum proderunt. Interim visitabuntur passim, *Officinæ monetariæ*, cum qualiquali acquirenda notitia mixtura metallorum, dein *Typographicæ*, atq; excellentis pictoriæ; imò in variis *Mechanicis sculpturarum, exquisitissimarum texturarum*, in holoserico, aulæis, & quæ demum curiosus oculus, parandæ superciliari saltem experientiæ, observare potest, facilius inveniendis, insuam quoq; Patriam erudiendam, imò ditandam, industriosis opificum artibus. Observabuntur identidem variæ fabricæ, mediis in aquis, vel paludibus, opera duraturâ jaciendæ; Machinæ quoq; *hydraulicæ*, incompendium efficiendorum operum adinventæ. Verùm quod prius dici debebat *Geographiæ* notitia, cum adinventionem elevationum poli cujusvis Provinciæ

longitudinum, latitudinum, parabitur; ut non modò globos terrestres nosse, verùm & fabricare, juvenis ipse sciat, imò propositam quamcunq; Provinciam, cum flexura fluviorum, sylvarum, montium intercapedine, atq; locorum distantis, ex campo, in novam *Mappam Geògraphicam*, cum lineis & circulis Mechanicè reducere non gravetur. Etiam *globi Cælestis* notitiã, per necessariam putabit. Atq; ultimo, ad perfectiorem militarium rerum scientiam, exercebitur cùm sclopo, pilo, ut non solum, singulis instruendis peditibus, in usu armorum, sed legionibus ipsis, integrisq; aciebus ordinandis, sit promptus defensive, offensivè. Quarum rerum notitiam, *Italia, Gallia, Belgium*, in varia belli navalis ac terrestris occasione, tum casu, imò per totum subtilitate ingeniorum, fortalitiarum, atq; structurarum obvia multitudine, imò copia librorum, rerum inquam perfectam notitiam, pleno se visentibus, offerunt sinu, idq; totum, sola triennali peregrinatione, imponetur assequendum, *ne longior mora, trahat juvenem inassuetudinem profusionis, ex præparato sumptu, negligentiam sibi providendi, inq; plenum amorem exterorum, Patrii secus oblivionem genii, atq; morum corruptionem.*

Ipsa verò peregrinatio, si modica quoq; hoc loci recensere prodest, inchoabitur initiis *Januarii*, ab *Austriæ Vienna*. Ubi Romanorum Imperatoris in præsens aula, variarum legationum, etiam barbararum confluxus, & tractandarum modus: (namq; *Curiales* seu Principum Residentiæ Urbes, habent semper quidpiam Politici, & parandæ rerum experientiæ, supra mercatorum negotiatoris civitates, eoq; illas potius priores, peregrinantibus [visendas]) Hinc obiter, data occasione, ad videndam *Pragam Bohemorum*, tum *Posonium Hungariæ*, pro notitia genii, & institutorum eorundem gentium, excurratur. Privato vero studio peritia linguæ Germanæ, imo etiam Gallicæ, dicendo, scribendo

(pro

(pro copia eius linguæ magistrorum in aula Viennensi) sensim acquirentur. Tum post seximestrem Viennæ moram, Italiam versus, primum *Venetias* dein *lauretanâ viâ Romam*, iter dirigetur. Hinc *Neapolim*, unde *Bajarum tractu*, Roma repetetur, tum per *Florentiam*, *Pisas*, *Lucam* & *Parmam*, aut prout commodius, terrestri videbitur itinere, visitatô *Mediolano* abhinc per *Paviam* descendetur *Genuam* versûs; Aut si tempus minimè suppetat, omisâ viâ *Mediolani*, à *Florentia*, per *Pisas*, & *Livornum* recta maritimi itinere ibitur *Genuam*. Hinc maris oram versûs, *Marsilia* petetur. Tum *Lugdunum Gallie*, atq; hinc, adverso *Rhodano*, *Geneva*, dein *Helvetico tractu*, *Basilea ad Rhenum*, unde conscensa nave juxta defluxum *Rheni*, omnia loca notabiliorum fortalitiôrû, Urbiumq; *Coloniâ Agrippinam* usq; invisentur. Eadē cōtinuata, fluvii & navium commoditate, *Vesalia*, *Szynkeßancum*, *sylva Ducis*, *Husdenum*, *Breda*, *Bergenopsoma*, munitissima *Belgii* loca, tum *Antuerpia*, atq; *Bruxelle* continuo tractu, peragrabuntur, hac, illac, prout cultior urbs, aut observatu dignius fortalitium, vallis ob-eundis, plûs aut minûs subsistendo. Tum *Parisos* versus, curvato flexu, pro mora aliquot mensium, adusq; determinationem alterius anni, iter obvertetur. Qua in urbe, omnia heroica exercitia, tractandorum armorum, equorum, hastiludia, in praxim deducuntur. Curiam *Parlamentis*, in rationibus status. *Sorbonam* magistrum studiorum & quæq; urbis curiosissima invisendo. Deinde retro per *Caletum* (in *Angliam* paululum divertendo, si placet) *Flandriæ* fortissima loca, juxta mare, intusq; videbuntur, unde per *Elissingam* & *Rotherodamum* ibitur *Comitis Hagam*, ubi mansionis alicujus interjecta morâ, *Amsterodami* etiam, visendis rebus subsistetur. [Si verò non longior, quàm biennalis, tibi peregrinatio, destinata, tum ad initium anni secundi, exclusâ viâ *Mediolani*, recto itinere à *Genua*, *Marsiliam*, atq; *Lugdunum* petes tum *Parisos*

suos rectè pro mora Mensium duorum. Hinc, qua proximum dabitur,
 Bruxellas, tum Antverpiam, dein visendis notabilissimis Belgii fortali-
 tiis, Bergenopsomam, viâ navali, tum Bredam, sylvam Ducis, mox flexo
 itinere Rotherodamum, atq; comitis Hagam. Dein Amsterodamum, &
 prout infra detractu, intimatum, carptim visendis locis, Dantiscum usq;
 versus, peregrinatio instituetur.) Hinc per Groningum Bremam, atq;
 Hamburgam, Lubecam iter dirigitur. Tum oram maritimam le-
 gendo. Rostokiam, Stralsundam, atq; Stetinum pervenietur. Inde
 flexo cursu Copenhagam in Daniam vela obvertentur. Tum Sto-
 kolmiam versus sedem Sueciæ Regum, idq; in Augusto necesse pro
 temporis & ventorum opportunitate. Hinc vitandorum sco-
 pulorum causa, divertendo Revaliam Livoniæ, excurretur Rigam.
 Tum per Curlandiæ notabiliora loca facto itinere pervenietur
 usq; Regiomontum, mox Elbingam atq; Dantiscum. Magis enim
 proderit, finitimorum genium, instituta, locorum opportuni-
 tates nosse, quàm aliorum quorumvis remotiorum, cum qui-
 bus, uti rariora intercedunt fœdera, aut negotiationes, etiam ra-
 rior, personarum, locorumq; obveniet usus. Ut verè dici
 possit, proximarum gentium, res scire, necessitatis, remotarum,
 esse veriùs curiositatis. Imò dicam rem ipsam clariùs. Ex to-
 ta gentium peragratione, non tam linguas, ut superficialium le-
 viculi sectatores putant, sed veriùs res, & status populorum, vi-
 rium idest, fœderum, atq; consiliorum, penitiorem notitiam, par-
 tim ab experientia practica, partim eoq; magis ex *Lectione Histo-*
rie Gentis ad quamcunq; venisti, exportare, necessum putabis, quod
 unicum, effusorum nummorum, & impenso laboris, pramium
 dici potest. Addamne peregre vadentibus plura? minimè præter
 illud breve mihi dictu, æstimatissimum illis pondere. Videlicet
 ut legatur Epistola XXII. Iusti Lipsii, Centuria una vel si pressi-
 us, de meo scire placet Vienenſi mansionem atq; morâ, Legatur Pau-
 li Jovii historia & quidquid habet scriptorū. Venetiis Petro Bembo, &

Contare-

Contarenius. Romano tractu *Franciscus Cuicciardinus*, & *Philippus Comineus*. Dein Gallico itinere, legatur *Gramondus* corpusq; *Historiarum Thuani*; item *Paulus Oemilius* de rebus Galliae. Jam intra *Belgium Grotius* & *Strada*. Intraq; hæc omnia liber *Archontologia Cosmica*, à capite ad calcem, ubilibet revolvetur. Scientiam vero *Architecturæ militaris*, cùm usu instrumentorum Gallia, Belgiumq; præsertim subministrabunt &c.

In supplementum dein perfectissimæ Gentium notitiæ; iterum ex *Polonia*, per *Vratislaviam* exeundo. *Viennam Austriæ* juvenem abire suadeo, unde alicujus missionis Imperatoriæ occasione, per *Hungariam* arrepto itinere, in *Turciam* usq; excurratur, pro capienda experientia status *Othomanicæ* potentiae, ac Imperii. Quibus viribus ac modis, hæc sitiens rapaxq; Christianorum sanguinis, & fortunarum Bellua, tandem confici possit. Igitur *Constantinopoli* quadrimestri, postquam substitisti, ad inferiora *Danubii*, verso itinere per *Valachiam* atq; *Cameneccum Podoliæ*, reversio dirigetur.

Per alios potius admoneantur adultiores filii, ne periculum præsentis authoritatis faciat Parens, quæ violata semel nulla postea erit. Unde odia & amorem, in eos dissimulet, nunquam sine spe veniæ irascatur, nunquam sine gravitate amet.

Minores te, tibi generos quære, si sapias, ut eos facias potius majores, quo tibi beneficium cum obsequio, & honore debeatur, quàm ut invenias magnos, fiduciâ suæ dignitatis, & fortunarum, superbos postea experturus.

Nunquam eò amoris deveniat Parens, nisi planè insipiat; ut se superstitè, divisionem plenam bonorum faciat in filios, etiam optimos, nihil sibi relicturus; potius partem assignabit, quàm totum. Providebit ipse, quam ut provideri sibi velit. Tutior eâ viâ, Parentis authoritas. Non igitur Filiorum decepti-

ceptiunculis credat, & submissis gestibus, ad tempus accom-
modatis. Cave cave, quisquis es Parens, ne volens insanias.

Ne per jocum quidem, Parentes, Familiares sibi esse ve-
lint filios, per honestissima licet munia Reipublicæ provectos,
nunquam reverentiam sui obliviscantur, sed eos semper, aut per
se, aut per amicos, vel per fidissimos clientum, admoneant. Ideo
quod propè est, rarò aspici velint à filiis, vitent mutuos jocos,
lulus tum acerbiores discursus. Imò, consultò remoti esse ve-
lint, provecti ætate Parentes, à liberis adultis, non *conversatione*
modò, verùm mansionem, ac domo, tuendæ suæ *authoritati*, &
ad supremam usq; diem, *amori*. Dum enim præsentem censuram
Parentum, *nati* verentur, non quod non ament suos genitores,
tergiversantur sub aspectu, sed quia gravem incubare putant
censuram, & ligatam sibi credunt, agendi libertatem, licet tace-
ant, autoritate ipsa, & aspectu locuturi, ut sic aspiciantur à li-
beris quotidie velut exprobrantes. Non ergo in natis odium est
erga genitores, sed metus ac reverentia præsentis censuræ; nec
quod aspicere vitent, sed quod aspici metuant, quasi libertate
sua, idè uti non possint; Secedunt primum ab aspectu, de-
in sensim, si præsertim exprobres, ab amoris affectu. Præoc-
cupabit igitur studiosè, quisquis Parentum prudens est, ut poti-
ùs, amoveas præsentiam, quàm ut liberorum à te amoveatur
amor. Gravis enim est, continua reverentia, Primum in me-
tum, ac demum sensim, degeneratura in odium. R. gnato-
rum, qui citra censuranda vivunt, totum beneficio rectoris na-
turæ, ad regulam æqui & honesti petentes, agentes; eoq; Pa-
rentum oculos, minimè vitaturi, verùm optaturi potius præsen-
tes. Velut testes atque laudatores, probatissimæ virtutis.

Accendi solent fratrum discordiæ, si Pater, alteriorum,
palam promptior sit.

Insu-

Insuper, claudio rem verbis *Cornelii Taciti* 1. Ne mobiles adolescentum animi, præmaturis honoribus, ad superbiam tollantur. 2. Demovendi, quibus superbia, vel *malitia filii* innititur. 3. Detrahenda materies sceleri. 4. Ne tamen nimis cõercendo filio sit Parens, sæpè nocuit antiquus rigor, & nimia severitas, cui jam pares non sumus. 5. Nescio an suafurus sim, omittere aliquando prævalida & adulata vitia, quàm hoc assequi palam fiat, quibus flagitiis impar sis; vel ut exprobrando magis accendas vitium; nam evulgatus pudor, non satietatem ut multi rentur, sed incitamentum adfert. 6. Aliquando etiam, lubrica ætas, si virtutem rigidam aspernetur, voluptatibus nonnihil dissimulatis, erit retinenda, & nè omnibus pervincat, aliquid concedendum. 7. Multa verò mitigat ætas.

Fac bone DEUS, ut ego meos quos dedisti mihi *liberos*, sic formari curem, ut ipsi formentur *Tuæ Gloriæ*, Rei; publicæ usui.

Ad Rabbium Judæum medicinæ Doctorem

De Veritate Fidei Christianorum

Epistola

(*Sciendum hanc Epistolam, in manus Rabbini, transmissam non fuisse: satius illam, publicæ luci, prout nata, donari placuit*)

Domesticus ille meus, quem accuratâ medicaminum, præscriptione sanandum contendisti, tuum post discessum, notabiliter convaluit. Multum debes arti, quæ tibi laudem,

laudem, non sine utili, quæ aliis præstat, summum in humanis bonum, sanitatem. Debeo quoq; tibi, utilem rebus meis hominem, qui conservasti; nec enim Domini, rectè accommodari possumus, nec ipsa domus, absq; adæquatis, in servitia famulantium ingeniis. Quorum uti labor, & obsequium prodest; etiam salus rectis à Dominis, impensè procuranda est. Sed ultra medicam artem, habeo quod in te laudem, prudentiam videlicet, & modestiam; illam, quæ literas altiores te trivisse, testantur in iis, quæ (ut mihi relatum est) nonnulli domesticorum meorum tecum contulerunt; hanc quia de veritate Catholicæ fidei loquenti, non blasphemias, velut malè sana reliquorum Judæorum solent ingenia, erga verum MESSIAM CHRISTUM JESUM; Sed opposuisti rationem. Sed igitur Politicus es, qui dextrè sermonum invidiosa declinas, seu aliquas scintillas, veritatis, in pectus prudens admisti, probè facis utrumq;. Magnum donum est prudentia, quæ discussis, ignorantia, aut temeritatis nebulis rectum quodq; nosse facit. Vel nisi velit, eò gravius errat, quàm si ab inerte, veritas contemnatur, hic enim, per ignorantiam, ille sciens & volens, improbè facit. Dabo utiq; sacræ materiæ, tum venerando Nomini Messia, honorem, in cujus gratiam, hæc scribo, ut aliqua tibi altius, saniorq; mente, transmittam revolvenda; Non quod in abdita interpretandarum scripturarum, ultra munus meum, abeam, sacri textus, Divæq; scientiæ Doctoribus, eam curam relicturus, verum, uti vir Politicus, iudicio naturali, modica scripturarum allegatione, probari posse ajo, solis in Catholicis, uti fidem, sic verum esse Numinis cultum, & mansurum. Secus ritus antiquos Judæorum, eoque ipsam nunc gentem, qua inhæret antiquis, jam esse Deo abominationi. Quodsi de Aristotele intra fabulosa, eoque non satis ridenda, de Diis Græcorum nato, constat

cūm

cum iudicio naturali, ex causis necessariò antecedentibus, tum ex rerum ordine subjecto, assecutum fuisse, non plures Deos, sed esse unum; Ens sine principio, immensum, omnipotens. A plerisq; Diis, eoq; in diversum ordinis & causarum, res trahentibus, non posse harmonicè, eaq; concinnitate, ut sunt, haberi. Si altum inquam illud sapientis Ethnici ingenium ad agnoscendum, nusquam à se creditum, & supra cælos elevatum numen, penetravit, quantò facilius fieri potest, quisquis modò, rectâ nec fastuosâ prudentiâ præditus, veteris, noviq; testamenti harmonicam combinationem, eoq; practicam fidem, quæ est sola, vera, Catholica & manifesta inter homines, ut agnoscat? verùm quia lex Epistolæ, ac brevitatis, lacinosos non patitur sensus, & sermones. En adiicio scriptum. Quod cape, lege, perpende. Dum verò hæc scribo, non aliud (ut iterum dicam) quàm honorem sacræ materiæ, me præbere arbitrato.

De Veritate Fidei Catholicorum

Contra Judæos.

Veritatis Fidei Catholicæ, brevem neq; negandam The-
sim pono. Necessariò dari, semper post hominem cre-
um, aliquam hominum generationem, quæ DEUM
colat, eum adoret, veneretur, amet. Id non negabis, nisi pla-
nè Atheus sis, aut non convenire misericordiæ Dei, non fate-
aris, creare hominem prorsus per omne individuum sui damnan-
dum, ut non immeritò, prudentium quorumq; sensus ipsaq; con-
venientia rationis doceat, eousq; mundum & generationem ho-
minis, conservandam, nec iudicium Dei extremum superventu-
rum

Aaaa

rum, quoadusq; rectè colens Deum, supervixerit homo. Quid si omnes & singuli mali? quomodò Deus maledictam, per totum, frustra proroget generationem? qui diluvii temporibus, *dum omnis caro corruerat viam suam* in parvula modo Nòé familia, relicto proborum numero; nè amplius multiplicarentur mali, universos absumentem aquarum sævitiam, immisit; cùm inquam etiam natura, vulgari axiomate, non faciat frustra. Addo si Deum creasse *hominem*, non negas, *ad imaginem & similitudinem suam*, nec etiam negabis, imaginem Dei, positam esse, in anima cuiuscunq; hominis universim sumpta rationali, similitudinem verò Dei, iis adequatè servire hominibus, qui per virtutem DEO placentem, idest, fide cultuq; de Deo, tum amore (solus enim amor, similia nectit, idem velut facere, & transire inanimatum conitendo) sunt inquam boni.

Pòsita hac Thesi sequitur en infallibilis altera. Si datur generatio hominis; colens Deum, necesse offerat colendo, vel sacrificet; quomodò enim publicè colat? sine visibili sacrificio, vel oblatione. Idq; communiter usurpata, & apud electam gentem univèrsali. Sic Adam, sic Abel ceteriq; passim ad diluvium obtulerunt, dum etiam malitiosus Cain, Patris, Fratrisq; ductus exemplo, tum instinctu rationis, æquum judicaret offerre Deo. Sic post diluvium, Nòé fecit oblationem, sic Abraham in, destinata eade filii, & arietis pro eo; sic in Ægypto sacrificatum in mactatione Agni. De communi itidem Judæorum sacrificio, post datam legem Mosaicam, non est ambigendum, ut necesse fatearis, ex quo homo creatus, tam in lege naturæ, quàm in lege scripta, fuisse oblata Deo sacrificia. Nec posse rectum exerceri numinis cultum, eumq; publicum, amotâ velut proborum tessera, communi sacrificio, atq; oblatione.

Quodsi dicas? data fuisse interstitia notabilia sacrificii vacantis,

cantis, per octoginta circiter annos, post captam à Babylo-
loniis Hierosolymam, & destructionem Salomonici templi, extra
quod sacrificare vetitum erat; tamen recto Judæorum in sacri-
ficiū ferendum voto, & obvertentium se Hierosolymam ver-
sus in orationibus, sacrificia supplebantur. Prout Deus, tunc
etiam nihilominus testabatur palam gratam sibi fuisse Judæo-
rum gentem, submitiendo interna solatia, excitando Prophetas,
contestando circa electum sibi populum, miracula, non enim
per totum, erat spretus Israel Deo, ut breve sacrificii vacantis
intervallum, velut pro nullo haberetur. Deus inquam, semper
aderat in Israel, dispersos, *velut gallina suos pullos, à finibus terræ
congregando*, tum velut suum honorem tueretur, qui gentis dile-
ctæ propugnaret integritatem, *nè diceretur in gentibus, ubi est Deus
eorum.*

Jam verò, dum hodie Judæorum gentem, à nativitate
Messiæ Christi JESU, per mille sexcentos, & septuaginta circi-
ter annos, sine Rege, sine lege, Regione, sine sacrificio inquam,
sine Propheta, sine miraculo, sine interioribus solatiis, dispersos,
abjectos, ut contemptissimam gentium, & unicuiq; servientium,
videmus, Justè quæri possit, *Ubi est DEUS eorum?* Ergone Deus?
Vos liberare suumq; honorem in vobis vindicare, non potens;
Ergone, promissorum & pacti sempiterni, imò dicam, dati ver-
bi non tenax? quod nè homini ingenuo, fidem promittenti, si
modò oppositam partem servantem pro se pactum, ex condi-
cto videat, fallere nefas, pullosq; suos, juxta Prophetam, con-
gregare nesciens? absit longè, dicti opinionisq; absurdum, sed
in vobis potius desertoribus, causa manet, qui abjecistis, pactum,
virtutem atq; insimul Deum. Quem, si in Judæis depravatis,
hodie non invenias, alibi quærendus est, nè sit mundus vacuus
sine cultu, & sine amore Nuninis, non enim conveniat magni-

tudini Dei, deferere nationem Judæam, & ludibrio gentium, obtrudere, si hucusq; illa cara. Dicam imò, ex præmissa thesi. Non esse possibile tanto tempore, ullum sacrificium Deo non præstari, aut sacrificare volentem, imò tot jejuniis & orationibus intentum, reiici populum, si Deo gratum, quod solum documentum est, rectæ gentis, amorisq; in Deum, tum Dei vicissim, in homines. Cum Deus, ut infinitè misericors, pœniterentes, imò *quacunq; hora ingemiscientes peccatores*, recipere sit promptus, nisi depravatæ vestræ fidei, rejectiq; Messia, restaret obex, & fœdus, per Moysen factum, pro abolito penitus haberetur; nisi (dico) *venisset*, tempus, abominationis Calendarum vestrarum, & festorum, prædicente Isaiâ Cap: 1.

Si ergo ob everisionem Templi Salomonis, & abolitionem sacrorum nullum est, ac post evenire, volentibus Judæis sacrificium, neq; aliud extra illos (te sic opinante) possit dari, vel ergo nullus hominum in orbe bonus, vel deroget misericordiæ Dei, hominem nasci permittentis, nisi damnandum, loco proventu inferni, nullo Cœli. Vel illa Thesis falsa, dari semper, gentem gratam Deo, quem veneretur, adoret, & vicissim ametur ab eo. Ut potius ex veteri scriptura, inferatur, venisse tempus, adimpletæ Prophetiæ, *jam offerri in omni loco* [puta extra templum Salomonis] *oblationem mundam*. Advenisse cum lege nova Messiam, velut debuit esse, à summo Cælo egresso eius. Juxtaq; prædicentem Esaiam: *Parvulus datus est nobis, & filius natus est nobis, & vocabitur nomen eius admirabilis, Consiliarius, Deus, fortis, Pater futuri sæculi, Princeps pacis* (quodsi aliquid verbi, in allegando textu scripturæ, omissum est, parce quæso memoriæ, non enim hæc mihi ex libro, sed ante annos lecta, raptim inter distractiones curarum, & personarum, pro civilitate, intervenientium, scribuntur, sufficere tamen putem, si nihil incontrari-

um sensum afferatur) quem dico, Messiam etiam reliqui Prophetæ promiserant venturum, *nec fore populum eius, qui eum negaturus esset. In Bethleem natum virum, qui regat populum Dei. Datam esse novam legem, in cordibus hominum. Desisse sceptrum in Juda. Abominationem desolationis in templo Salomonis, ortam in perpetuum; quæ signa erant adventus Christi, & Messiae.* Nec inferatur proinde, mutabilitas edictorum Dei, dum abolendo, in mactandis pecoribus, sacrificio, æstimatori adventui Messiae faciendo, reservaret perfectiora. Utiq; non statim, ut præstantissimum gratiarum Dei, Cælorumq; donum, datus mundo Messias, nec statim data, vel instituta, optima, nisi cum eo, neq; est ideo instabilitas, aut faciendi inconvenientia, dum etiam Reges magni, perpetua sua vocant edicta, quæ longum servanda, quousq; non instituerint, pro arbitrio nova. Instabilitatem inquam, haud probè dixeris, dum rectum sui cultum, in lege *naturæ* etiam sine ceremonialibus & legalibus, probârit, acceptaritq; gratosè DEUS; Dein subsequente lege *scriptæ*, ceremonialia per Moysen, induci voluerit. Atq; demum his abjectis, ut imperfectis per Messiam JESUM Christum, promulgato Evangelio, oblationem mundam, eoq; perfectiorem, & infiniti valoris, in Sacramento Eucharistiæ elegerit. Etiam, dubio procul censendum, ut si in lege scripta natis, reputatum fuisset, pro peccato, omnis Ceremonialibus, ad legis naturæ cultum (velut sub Adamo, Enoch, Noeq; fuerat probatissimum) se accommodantibus, sic hodie in lege *gratiæ* Christiana, in probè egeris, nisi abjectis scriptæ legis Ceremonialibus, institutis Evangelii insistere conitaris, uti perfectissimis, neq; præferas baptismum aquæ, nec malis dicavè, sanctiorè mundioremq; cordis & mentis circumcissionem à terrenis, quàm præputii aut corporis. Prout certè sola præmia rectè factorum, servandaq; scriptæ legis, à Moysè
pro-

proposita, ut imperfecta, & purè terrena, testabantur, perfectiorem Prophetam, cùm lege perfectiori, præmiisq; cœlestibus animæ immortalis adæquatis, necesse venturum, velut per JESUM CHRISTUM res completa est. Moyses enim, ut purus homo, per Adæ culpam originalem, in humanum genus contractam, neq; coram justitia infinita Dei, aliquo infiniti pretij merito, expiatam, nec adhuc sibi asserere, nec aliis ante adventum Redemptionis veri Messiae, Cœlum apertum promittere poterat. Quantum igitur est cælum supra terram, tantò præstantior lex Evangelii & gratiæ, supra legem Moysis scriptam. Quia tamen Christianorum Evangelium non legis, ideò, ut cæcus, sub sole tanto erras; vestra scilicet dogmata, affectu & propensione (ut fit inassveta) dijudicando, non ratione.

Quodsi asseris, graviter vobis Deum offensum, eoq; nunc, ultra bis decuplum, prorogam indignationem Dei, & captivitatem in vobis, supra omnem Babilonicam abjectiorem, ac fætidior. Quæro causam hinc. Quare vobis tam graviter indignatus Deus? utiq; circa ultimam everfionem Hierosolimæ, non erat in vobis idololatria proqua unicè & maximum, captivitas & exilium irrogabantur. Quid ergo est grandioris, ultra idololatriam peccati? quod tanto nunc puniatur rigore, præter novam ingratitude non acceptati, imò occisi Messiae, cujus *sanguis est super vos, & super filios vestros*. Habes enim malitiam Patrum vestrorum, & Innocentiam Justi Messiae, abunde expressam [Sapientiæ Cap; 2.] de quo circumveniendo. *Malè cogitaverunt, & erraverunt, excæcavit enim eos, malitia eorum*. Ut hæc iræ Dei magnitudo, non tam *gravitatis in intensione, quàm perperitatis in extensione*, & prorogatione, ferre debeat nomen; velut graves pœnæ purgatorii (nam etiam vos purgatorium, indubitata fide, à Patribus vestris edocti, esse creditis) graves item sunt infer-

infernî, tantum brevitate, aut sine fine prorogatione, distinguantur. Repetierim adhuc. Si propter grandia vestra peccata, eoq; iratum vobis valde Deum, in id miseriarum ait, vos coniectos, nec ideo venire posse Messiam, imò in contrarium fatearis loqui scripturas, quæ crescentibus in immensum hominum peccatis, venturum pollicebantur, abluendis. Cum etiam medicus, eò tempore, opem agro ferat convenienter, dum maximum opus habet, ut jam salvandis hominibus, Messiam venisse, certum sit; sed à vobis non acceptatum, unde in vobismet, vestri causam mali.

Inferendum ergo necessariò, à vobis, ad *Christianos*, translatum esse Dei amorem, translatum sacrificium, in *oblationem mundam*, *omni loco celebrandam*, eo modo atq; ratione, quam innuit novum, Evangelii sub nomine, testamentum. Inter quæ duo testamenta, exceptis Ceremonialibus, & legalibus omnis connexio manet.

Verùm inferes, te nullam aliam scripturam, nomine Legis Dei agnoscere, præterquam veterem. Neq; te admittere Evangelium. Quid si vicissim, insolenter inferat aliquis non agnoscere se pro lege Dei, vetus testamentum. Miraris? quæ enim impudentia, vel obstinatione, contraveniens testamento novo, eadem quisq; contraire potest, veteri, vel secus quibus, rationibus impugnabis auctoritatem testamenti novi, itidem ego impugnabo, auctoritatem veteris, aut quibus argumentis probabis, legitimitatem veteris, eadem retorsione probabo, legitimitatem novi. Vel enim dices, vetus testamentum esse datum à Deo, eandem rationem derivo ad Evangelium, velut à Deo datum. Sed inferes? tanto apparatu, in monte Sinai, sub tot populorum testium oculis, datam vobis legem, per manus solius Moyse, eiq; Historiæ vis ut credam, Etiam te volo credere,

dere, pari apparatu, imò majore mysterio, datam Evangelii legem, per tot simul Apostolos, & numerum simul grandem discipulorum, circa missionem Spiritus Sancti descendantis æq; in omnes, antea idiotas, *mox variis linguis, magnalia Dei loquentes, & Doctores gentium, inter patrata millena millium miraculorum, evadentes.* Atq; prius, quod dicendum erat, *circa tantum confluxum Angelorum, & Militiæ Cælestis laudantium & benedicientium Deum, Pastoribusq; simpliciter sanctis, gloriosum Virginis partum, revelantium JESUM Christum Messiam, ex Virgine, intra prædictionem per Prophetam, in Bethleem Juda.* Unde tot millia infantium præpediendæ Nativitati Regis Messiae, ab Herode Judææ Rege, Politico, non mystico sensu, rem interpretante, cæsa. Deinde adorationem eidem Infanti Christo factam, à *tribus Regibus, è diversa Regione, ductante stella, miraculosè junctim venientibus, licet in Christo, amplexu paupertatis, mundi pompam aspernante, summi nominis velaretur, maturè paranda mortis majestas, rectis modò agnoscenda.* Apparuisse Christum, *cum facie splendenti sicut Sol, in monte Tabor inter Moysen & Eliam, missamq; vocem de cælo, hic est filius dilectus meus dilectus, in quo mihi benè complacui, ipsum audite.* Ni verò satis habes, tanti Ducis Messiae, ad apparatum venientis, dein viventis, atq; mirabiliter pro amore sui populi in oblationem, juxta humanitatem assumptam, se offerentis, vel inquam morientis, en audi. Eundem JESUM CHRISTUM, patratores tot mirabilium, *cui mare & venti obediebant & mortuorum suscitatores, ab iisdem Judæis, patribus idest vestris, occisum, juxta Prophetantem Danielelem, qui occidendum post heheomadas sexaginta duas, prædixerat, prout factum est.* Sub cujus morte, contra cursum naturæ, in plenilunio (namq; juxta legem scriptam, vestrum Pascha tunc celebrabatur) *super malitiam vestram stupentis, obscuratus est Sol;*
eiq;

eiq; cœlesti miraculo, per longinqua terrarum spatia, Athenis viso, & simul credente *Dionysio Areopagita*. Christo inquam moriente, *petræ scissæ sunt*, ejus scissuræ, nunc etiam Hierosolymæ, in loco Crucifixionis, videntur notabilia signa; *mortuorum apparere corpora*. Dein eundem Christum, post Crucifixionem, *tertia die*, à mortuis subacta morte, & pro fideliter credentibus, sublata potestate peccati, *resurrexisse*; tum in cœlum, tot visentibus discipulis, ascendendo, assumptam intulisse humanitatem, ac brevi post, velut idem *flens super Civitatem prædixerat* subsequutam Hierosolimæ generalem eversionem. Addam insuper omnem idololatriam, post adventum Christi, per eius Apostolos, atq; ab eis descendentes successores Discipulos, mox sublatam in orbe, ac protritam, unde propagati cultus Divini, veræq; fidei, documentum indubitatum est.

Quarum omnium singularumq; rerum, tantus populus, præsens aderat testis, imò ex vobismet Judæis, tot millia hominum, ad Christum JESUM, statim conversa, & in eum credentia, iisq; miraculis, tum doctrinâ plenissimæ sanctitatis mota, fuere vobis in testimonium; tanta assertione, ut etiam pleriq; voluntario Martyrio, eam veritatem contestarentur, nec alias conformis ratio detur, cur se in apertum mortis periculum, illi homines simplices, atq; sanctæ Innocentiæ, ea credendo obicerent, eorumq; causa, quæ non vidissent, sed pro dubiis haberent; nisi certo constitisset, illa fuisse infallibilia, de tradita sibi fide, imò in ipsis oculis nata, ac per JESUM Christum, ejusq; Discipulos, rerum supernaturalium doctrinam, etiam supernaturalibus, necessariò ad convincendum intellectum signis, comprobata. Dicam clariùs, non esse credibile, cur alias in primitiva Evangelii Ecclesia, tot milleni homines, alioquin docti, & honesti, magnorumq; nominum, ac fortunarum, mancipato pro-

prio intellectu, ad fidem Christi, passim transeuntes, spontaneos pro eius nomine contemptus, fortunarum distractiones, captivitatem, protrusiones, illusiones, verbera, defectus, miseriae, ipsasq; libenter paterentur, & inter obsonia; diligentis Christum animæ, computarent mortes. Quin imò, cur potius contrarium de Christo JESU, non sentirent, cum plausus mundi, præsens Caesarum gratia, præmium favor, honorum gradus, atq; omnis Politica æstimatio, sequiorem opinionem comitarentur. Nisi quia, ex propinqua relatione de JESU Christo, eiusq; verissima doctrina, & miraculis, constitisset, eum esse verum MESSIAM, atq; hæc omnia, miseriarum temporalium, brevi transeuntium, pro nomine suo ferendarum, certa spe salutis animæ, sperarent, crederent, imò scirent, æternum pensanda. Deficiendum erat inquam, nisi inter tot persecutiones, extraordinariâ assistente Dei gratia, mens hominum infirma, robur sumpsisset, & occultum subsidium; necesse enim à solo Deo, sustentatum, mereq; Divinum fuisse, quod contra vim & potentiam humanam connitentem, non reciproca vi, non opibus, non armis, verum sola bonitatis virtute, stetit, & impetum adversum confregit, sanctâ tolerandi patientiâ, & simplicitate, quod maximum miraculorum esto. Atq; hanc usq; in diem per verissimas de generatione in generationem traditiones, in millenis millionibus hominum, infallibili propagata esse hæc omnia, testimonio, simul intra continuam virtutem, & miraculorum, signa, quæ passim, Catholicorum in Ecclesia fiunt, videntur, palpantur. Si ergo tu Rabbi, huic Historiæ non credis, ego quoq; [sed ex impossibili supposito, dictum à me puta] non credam veteri tuæ, par enim est utrinq; ratio. Sed inquires, atqui in veteri testamento multi Prophetæ, imò ipsum testamentum à multis acceptatum, asservatum, & inter sacram Historiam reputatum. Non-

ne idem dixeris de nostris Apostolis, Prophetiæ spiritu, supra quam abundissimè dotatis, eorumq; Discipulis, eandem Christi fidem, intra miraculorum testimonia docentibus, atq; dignitatē Evangelii comprobantibus. Omnes utiq; generales prædictiones, vel Prophetiæ, quibus mundus, ad mysteria Dei revelanda, imò noscenda, opus habuit, sunt jam adimpletæ, præter solam de adventu filii perditionis. Tum de venturo Enoch & Elia, qui etiamnum expertes mortis intra spatia, Paradisi vivunt, in carne, à filio perditionis, crudeliter pro veritate occidendis, & quod hinc sequitur, de reliquiis vestræ gentis, visa filii perditionis, falsitate, ad Christum JESUM convertendis. Tertium adhuc, atq; ultimum Prophetiæ. De superventuro extremo Judicio Dei; ullaq; jam restet amplius, necessariò scienda. Particulares verò prædictiones, quid huic homini? vel Provinciæ, seu boni, seu mali, sit certò venturum, etiam hodie, passim in Ecclesia, & piorum revelationibus, per orbem habentur. Sed fortè cavillosè inferes. Si recipiendū foret, pro sacra lege Evangelium, recipiendum quoq; necesse, pro sacra historia, *Turcicum Machometis Alcoranum*, nam etiam, vera de eo narratio est, velut aliqui vestrū, nullo tamen argumento paritatis, stupidè inferunt. Scio de *Alcorano* veram esse historiam, sed inter falsa nonq; sacra præceptorum, positam, nullam connexionem, cum testamento veteri habentem, prout nulla de adventu Messia, ad *Aleor. Machometis*, quadrare potest, veteris testamenti Prophetia. Super hac, Machometem, ipsum præter solos Turcas, falsarium, & ullius rationis hominem, imò nullius sani præcepti authorem, omnes agnoscunt, & vocant. CHRISTUM autem JESUM, præter vos solos Judæos, obstinatissimam & maliciosissimam gentem, etiam Turcæ, ad quos veræ fidei lumen, minimè pervenit, pro magno Propheta, & nato ex Virgine MA-

RIA agnoscunt. Imò vestræ gentis & fidei *Ilavius Josephus*, prudens rerum Judaicarum, Historiographus, circiter decimo post mortem Christi natus anno, honorificentissimam eius facit mentionem, veritate ipsa, rem dicendam extorquente; quem inquam, etsi non absolutè pro Deo, ut in sua cæcitate, pro bono tamen viro, & homine veritatis, agnoscit, apponendo summæ venerationis verba, (lib: XVIII. *Antiquitatum Judaicarum*) Eodem tempore fuit *Iesus*, Vir sapiens, si tamen virum eum fas est dicere. Erat enim mirabilium operum patrator, & doctor eorum, qui libenter verâ suscipiunt; plurimos tam de *Judeis*, quàm de gentibus, sectatores habuit, Christus hic erat, quem accusatum, à nostræ gentis Principibus, *Pilatus* cum addixisset Cruci, nihilominus, non destiterant eum diligere, qui ab initio ceperant. Apparuit enim eis, tertia die vivus, ita, ut divinitus de eo vates; hoc & alia multa mirantes, prædixerunt; & usq; in hodiernum, Christianorum genus, ab hoc denominatum; non deficit. Deniq; si Templi Salomonici majestatem, in unico individuo sitam, objectas, & quia non tibi visam, ideo ut plerumq; assolet rebus, in incognitis, imaginatione in immensum vagando, rem extollis. Nihil eius loci dempsero, præteritæ sanctimonix, atq; majestati; nostra tamen toto orbe sparsa Catholicorum Tempia, si conferas illataq; Regum dona, decora, divitias, optimas templorum dotes, tam admiranda structurarum si pensaveris, quidni multa feligas? quæ cum Salomonis templo conferantur. Illic unicus devotionis & sacrificii, unica in Provincia locus, hic tota passim per orbem Christianitate, sanctimonix, pietatis cultus Divini, oblationis, dein castitatis, jejuniorum, spontaneæ paupertatis, atq; humiliatæ mentis, verissima videtur sedes, & pietatis exemplar; in sacerdotibus, Monachis, utriusq; sexus Religiosis, dies, noctesq; intensissimè in cultu Dei, circa templa nostra excubantibus, ut justè nunc per Prophetam exclamet Deus,

us, *Magnum esse nomen eius in gentibus.* Quod nisi tibi sufficiat respondendo. Scias velim. Nostra sacra, quo sanctius pura, & procul maestatione pecudum sunt incruenta, tanto minore vasorum templi, porticum, arearumvè numero opus habere, verum sola pietate mentis, & animi, quod præstantissimum Dei templum est, coelestem dignitatem, augustiore multo maiestate exprimentis esse distinguenda. Illic unicum (velut jam dictum) tanta in Regione, atq; Regno templum, plura ædificari minimè ferente, imò eandem Religionis sedem, non semel everfam jamq; dudum nullam, patiente Deo. Hic qualibet in urbe, imò per oppida, tot simul *Numinis Aedes*, sancto nomini votas, in gratissimam oblationem, lubentissimè acceptari studiosè cultum sui diffundente per populos, vel inquam asserente Deo. Si verò huius tum illius populi scelere, aut desertione polluantur, alia templa multò plura alibi superesse imò nova repullulare, in perpetuum habitaculum Dei, cum hominibus, velut ante sesqui sæculum, irrepente *Lutheri & Calvin* Catholicam in Ecclesiam, dogmatum labe, dum aliquos Europæ angulos, afflaret orcina pestis, en velut momento, in sacram recompensam, tam latè diffusus ad Ecclesiam Catholicam, Americanus accessit orbis, perpetuò asserente sibi Christo (juxta Regium Vatem) *gentes hereditatem suam, & possessionem, terminos terræ.* Jam si Martyres pro veritate Moysaice legis produxeris, vel solos quinquagenos primitivæ Catholicorum Ecclesiæ, cape annos, & plures nobis esse fateberis. Quod nisi scias, nullius homo lectionis es, aut si scire fateriq; nolis, protervus, imò contra veritatem impudens, & satis malignus habearis, tam perperam contrarium asserturus, quàm si Herodem quondam Judææ Regem, aut Caipham supremum sacerdotem, non animal rationale, sed vocaveris bovem. Quod si (dicam amplius) miracula templi, & *Probatice piscine*, rariùs, juxtaq;

Juxtaq; nisi tempus, ab Angelo descendente sanandis ægris mortuæ, nobis opposueris, vicissim ego, in locis Deo consecratis, circa *Eucharistiæ Oblationis Sacramentum*, item circa Sanctorum, Martyrumvè corpora, Divorum statuas, & imagines, miraculis passim per sua templa, non clarentem modò, sed onustam Coeli donis Christianitatem, haud totam in exemplum traham, verùm non extra modo nostram Poloniam, sermone, divagando, minimè errabo, si unius miraculosi, loci, ac Imaginis Divæ Virginis *MARIÆ Claromontanæ* (*Częstochoviam* vocamus vulgò) per tot centurias annorum, miraculis claræ, potioribus templi Salomonici, omnibus imò probatiæ piscinæ admirandis miraculis, adæquabo, vel præposuero, hic enim non in annos, sed in dies, ac sæpè in horas, imò multiplicatim, seu ægri miraculosè convalescunt, seu obsessi à Dæmoniis liberantur, vel ut magnitudine rerum, non verbis loquar, claudi ambulant, cæci vident, naufragi in portu sistuntur, flammis valati, prodeunt intacti, sanantur leprosi, tristes habent solatium, mortui resurgunt, ut tot tantaq; miracula, ipsa communitate, atq; perpetuo usu, vix jam mira sint nobis, tamen ad gratiam Dei, Divæq; mediatrici *MARIÆ*, referantur. Non jacet hic triginta octo annorum, radiosam ferens moram, ut ille proximè *Probaticam Piscinam* hominem introductorem non habens, paraliticus, neq; operosè certat, de primatu tangendarum piscinæ aquarum, atq; gratia obtinenda, verùm æq; primus potens medius, ac ultimus, æq; de longè ac propè non per quinquenas, porticus se ingerens, vel eluctaturus, sed undecunq; patenter, parem promptamq; non intra molestas & procrastinatas expectationes; repositat quisq; Divæ Matris gratiam, ultrò ac spontè, quoquo modo ad se eluctantes peccatores, trahentis, se gratis, inquam ingerentis, recto voto, recipere bona volentibus,

ut

ut à centum milliaribus distantium hominum, sine quæsito, ad hanc nostram *Probatam* introducere, pia suspiria, non in vanum abitura, connotentur. Quid si ut alia millena omittam, intuearis hodie, *Studenname* imaginis, loci inquam *MARIÆ* Virgini dicati, stupenda miracula? Quid si? propè nostram *Premisiam*, novam Hierosolymam videas (*Calvariam* vocamus vulgò, memoriam Christi patientis, piorum recollectione, ad vivum, velut in scena representantem) quidni dico? præsentanea miracula fatearis, cum vel in somnis, Divinitus monentur ægri, locum visitaturi, cœlo venturæ sanitatis, mox receptâ gratiâ, Divinitatem loco inhabitantem (ut ipsemet in aliquibus vidi) palam contestantes. Quidsi producam tibi ad colloquium, hominem seniculum, custodiendo dormitionis Mariæ sacello, pia spontanea; voluntate, addictum qui vidit, nullo aliâs in mendacium præmio, vel necessitate, juratoriè contestaturus cum nuper sub incursionem Scythicam, barbarorum unus & alter in sacellum irrumpens, Divam statuam, sub imagine sacri obitus *MARIÆ*, in altari depositam, protensâ dextrâ violare, ut arcam novi testamenti contendisset, prout eadem, mox obrigit, exaruit. Idemq; seniculus, ab aliis eius violati sacelli, congeronibus, & operæ patrata Commagistris, in captivitatem abductus, quotidie de mutila, nulla; in usum dexterâ, conquerentem Scytham audiret, tandem ipsemet cursu pedum, licet invalidus, tardusq; gressu; miraculosè liberatus, aufugit, vel de prædicando, tam lucido Virginis Divæ miraculo, ad locū rediens, hodieq; procul suspicione falsi, vel astutiæ (non enim miraculis, fictis rem adstruimus nostram Catholici, verissimis & frequentibus, supra quam satis abundantes] idem testaturus voluntaria jejunia, & spontaneam ferens, pro amore Dei paupertatem. Quod si dicatur, hæc omnia miraculorum, sed maxime illa, quæ
per

per JESUM Christum, ejusq; Discipulos fiebant (nam idq; sub-
 inferis) ope Dæmonum, magicisq; artibus, fuisse patrata, imò
 potius inferatur idolorum Dæmonia, dogmate Christi, per or-
 bem sparso, penitus subtrahisse, ejusq; cessisse, ut sibi potenter
 inimicæ, vel potius dominanti potestati, nec esse credibile, Dæ-
 monem sibimet contrarium, dum per miracula maximè pote-
 stas eius, atq; Regnum peccati subvertatur. At subinteres. De
 miraculis Judææ totum orbem scire, de his quæ intuli, vix
 in orbe aliquem. Facile respondeam fieri, ut antiquiora, ma-
 gis latiusq; temporum successu, narratione, scripto, auditione,
 lectione, divulgata, in omnium venerint notitiam, recentiora,
 vix sensim à tempore, vim habitura, nisi fortè hodie promptè
 velis, quæ post mille annos, in hominum notitia, exactam sum-
 ptura maturitatem. Magis igitur, notus orbi, recens ille mor-
 tuus 4. Regum Cap: XIII. per contactum corporis Elisei Pro-
 phetæ, resurgens à mortuis, quia veteris testamenti scripto, per
 cunctos orbis angulos, ad notitiam hominum delatus, eoq; à
 tot sæculorum memoria lectus, quàm altiore in immensum
 miraculo, atq; Divini operis majestate, triennalis mortuus à Di-
 vo nostro Stanislao Episcopo Cracoviensi, suscitatus, & manu
 ex tumulo, in conspectum Regis, pleniq; Senatus, pro Tribu-
 nali sedentis, testimonio veritati exhibendo (dum humana, fal-
 sa delatione fatiscerent) productus *Petravinius*. Quotus quisq;
 gentis Polonæ, recentiumq; sæculorum acta, tot passim, diver-
 sarum gentium Historiis, per bibliothecas, ad onus & fastidium
 lectorum exstantibus, novit; vel dixerim adhuc, ideo fieri, quia
 in unicum scripturarum veteris testamenti volumina, congesta
 simul omnium Prophetarum, unius videlicet gentis Judææ, ve-
 lut eodem inclusa pugillo scripta, eoq; facile noscenda. In
 Christianis verò, varii populi, gentes, Regna linguis diversis,
 139
 genio,

genio, limitibus, marium inter veterem, novumq; Americarum Orbem interjectione, sunt determinata, quomodo sufficiant, scribentium calami? aut quale? quantumq; sit illud volumen? quod omnia simul in rem Christianitatis ferat? miracula igitur Judææ, unico loco atq; Provincia, dum fiebant, magis per orbem celebrabantur, uti rara visu, unde nimium à longinquo admiranda, nunc toto latè mundo, per varia locorum regnante Religione Christiana, passim quæ sunt, minùs notantur ad posteritatem, scriptis transmittenda, dum quisq; habet sua; non inquam per orbem, sed modò per viciniam narranda, licet ingentia, novis tamen supervenientibus reticenda. De Claromontano (*Czestochoviam puto*) stupendo miraculis loco, aliisq; non auditur, aut scitur in Belgio, item reciprocè, de admirandis miraculis loci *Dive Marie Hallensis*, intra Poloniam, scit quasi nemo, nisi qui Justii Lipsii scriptum, in gratiam illius loci, fide probatissima connotatum, curiosus legit, quid? si ultra millena, talium locorum per orbem Christianum, hic vel alibi, nullo rem integram capiente satis volumine, connotentur? quantò plures enim, incomparabiliter sunt nobis, in lege gratiæ, sancti, tantò plura habemus, in Ecclesia miracula. Quæ cum dico, vides Judææ, fidei Christianorum ingenuitatem, simul & sanctitatem, qui nihil derogamus veteris testamenti, & Moysaicæ legis veritati, miraculis, institutis, sanctitati, ad literam quod ajunt, ad literam, omnia vera, & necesse tunc vigente lege, ex præscripto servanda, asserentes. Id modò innuimus, velut omni procul absurdo, dici possit, legem scriptam Moysaicam, fuisse perfectiorem & sanctiorem, supra legem naturæ, ante diluvium, & post aliquantulum, non scriptam; sic non detrahat veritati, sed imò supra quam sit, verissimum, legem gratiæ, per Messiam Jesum Christum (Deum inquam, assumpta humanitate,

te, mundo natum) propalatam, perfectionem dedisse legi Moy-
saicæ, & abundantiorē incomparabiliter, tanto eum Duce Chri-
sto, supra Moysen, purē hominem, tulisse Christianis, Cœlo-
rum gratiam. Imò infero, quod necesse fatearis, non vos es-
se nunc Judæos, (quantula enim per orbem, quid per orbem?
imò per Angulos, inter ejectamenta quarundam urbium, est pars
vestri despectissima, & numerus) qui memoriam atq; dignitatē,
antiqui testamenti scripturarum, retineatis, sed Christiani sunt,
qui incorruptè, illas scripturas, ut connexionem, cum lege gra-
tiæ, testamentoq; Evangelii habentes, retinent venerantur, pro-
palant, producant, mundum de magnitudine Dei, ab orbe con-
dito, tot mirabilia gratiarum, propter hominem patrantis eru-
diunt, ethnicos & paganos, adorandum sanctum Numen, vel
periculo propriæ vitæ, per martyria deponendæ, invitant, vo-
cant. Doca me obsecro, quem vos Judæi populum, aut saltem
oppidum, ad Deum, tot à Christo nato sæculis convertistis, aut
saltem dogmate vestro decepistis. Periisset per vos in orbe
Dei & scripturarum memoria, nam propter paucitatem vestri,
stupiditate confectam, propterq; sordes, vobis congenitas, sor-
desceret etiam apud populos, vel potius aboleretur veteris te-
stamenti dignitas, atq; sancta memoria, dum lucris crumena,
aut fallendi artibus incubatis, quàm ut promovendæ virtutis,
cultusq; Divini honoris, teneamini desiderio nostra fides Chri-
stiana, oppositu contrarii, maximè crevit, & etiam magis pro-
pagatur.

Hinc obiter ut dici possit, vel maximum, rectæ in De-
um Catholicæ fidei, haberi documentum, quod nulli alii homi-
num, plus diligentia, tum ardoris adhibeant fidei suæ, quaquā
versum inter gentiles, ipso motore adiutoreq; Deo, promovendæ,
præter Catholicos. Quodsi obiicias, etiamnum dari in Ame-

rica,

rica, tum India Orientali, insulisq; maritimis, ut pseudo evangelistarum (hæreticorum dico) sectæ diffundantur. Scire te unicum arcani velim; sectatoriorum quorumvis nunquam spargi, paganos inter, dogmata, quam ubi prius Catholica Religio, solo periculo, vitæ, fundendiq; sanguinis plantanda, velut Princeps & Regina, sanctum fixerit pedem; tum demum, inquam, periculo procul, hæc alienam vadens viam, velut destructrix, & imitatrix zizaniorum seminatoris, præposterum facit semen, dum bonus Paterfamilias, optimum superseminaverit suum, ardentiori studio, tritici destruendi, quam zizaniorum conservandorum, neq; proprio, quem nullum habet, in agro, sed nisi furtivè in alieno. Catholicos enim zelus rectus, spiritu veritatis fultus, in ferocissimas ducit gentes, nullo metu mortis, aut horrore minarum absterrendus; unde tot Martyres, veri pro nomine Christi, spontè se in ferrum, & ignes offerentes, Athletæ, non quæstus aut mercimonii amore, verùm Sanctorum Apostolorum imitatione, sine calceamentis & pera, pro viatico, spem solam in Deo, cùm exemplari, humilitatem intra, paupertate, pro mercibus autem, nomen Christi sanctum gentibus ferentes, sectarios autem, lucri amor solus, in transmarina ducit, ac velificari svadet, nec ut Verbi Dei præcones, sed mercimoniorum negotiatores. Imò neq; mercatum venientes, fidem suam palam per urbes, illis populis prædicare student, sed nisi Catholicorum, clam dissvadent, facile ambiguum reddendo, novitios inter Ecclesiæ filios, veritatem, seq; insinuant, ut paleæ, optimo grano adhærentes, ægrè semovendæ, vel fortè id mali patiente Deo, proborum in examen, & ab æmulatione, perfectioris diligentia, ad incitamentum & probationem, tali pro Ecclesia Dei, opportunitate, quam innuit scriptura. *Oportet & hæreses esse; eoq; se intrudendo audentiores, dum non mors, aut gladius*

dius, verum citra periculum, sola opponitur illis doctrina, pugnaq; veritatis. Jam si fiat alicubi Europæis Catholicorum in urbibus, ut hæresiarchæ, velut pacis publicæ pro insolentia, superbiaq; ingenii turbatores, per Magistratus puniantur, non ferunt pœnam, ut spontè amore fidei appetentes, innocui martyres, verum vincti, & protracti malefactores, sæpius verò doctrinam dissimulantes, vel abnegantes. Catholici autem libenter, tam equuleos, flagra, cruces pro Deo tolerare præcupiunt, quam cum gustu nomen Christi profitentes, plantationem fidei, modestiam intra, doctrinam, & miraculorum veritatem, palam quærunt, imò adspirante Deo, constantissimè persistunt.

Ferio te? satis plagarum est. Nè metuas, nè irascaris, nè palleas: imò amplius audi veritatem, & perpende præcepta Evangelii, non *Alcorani Turcici*, carnalitates ferentia. Verum præter *legalia* toties dico, & *Ceremonialia* (quæ tamen talia non fuisse, ut vel Deo, in perpetuum placere possent duratura, vel non liceret intermitteri, accepta per Messiam, mutatæ Numinis voluntatis in perfectius denuntiatione, ad quam, nisi edictio perpetuitatis, extendebatur, diuturnitatem solam denotando, parandæq; non promptè mutandorum, authoritat[i] veteris inquam testamenti authoritatem, perfectiore instituto, exactè continuantia, unde præceptorum perpetua sanctitas, indicans immensam præstantiam Authoris. De cultu amoreq; Dei, & proximi, de virtutis, & bonorum operum præstantia, de contemptu terrenorum, ad comparisonem cœlestium. Cum non opera modò arguit perperam acta, sed *de omni verbo otiosa*, rationem reddendam docet, imò cogitationum, castam & innocentem puritatem, introsipientem proponit Deum, pro his omnibus autem rectè adimpletis, non terrenorum præmiorum, ut circa servatam legem Moyse, verum cœli donorum, pollice-

tur præstantiam. Quid ergo hinc reperies, nostro in Evangelio, juxta tuum sensum damnandum? Nisi fortè nomen filii Dei, tres inquam personas Deitatis, & unum Deum. O stulte si personam filii Dei, carnaliter; ut ex te natos filios capis, quæ barbaries Catholicis minimè imponatur; utiq; si tres potentias animæ rationalis, eadem subsistente anima, agnoscas, intellectum memoriam, & voluntatem, quidni? altiore & perfectiore titulo, atq; re, inq; eadem Deitate indivisibili, & incomprehensibili, tres personas distinctissimas Patris, Filii, & Spiritus Sancti, credas? non ut à nobis ipsis rem penetratam, aut nova curiositate co-fictam, sed certâ scientiâ, atq; fide cælitus revelatam, & signis miraculorum circa veritatem doctrinamq; Ecclesiæ auctore Deo incessanter manentium comprobata, quâ ideo, decipi non possumus. Quin imò neq; Deum omnipotentem, & omnium Creatorem, sineq; principio, esse sciremus, aut crederemus ignari homines, si semetipse Deus, mundo non manifestavisset, apparitione, allocutione, inspiratione, revelatione, dictis, factis & infallibiles Prophetarū per narrationes, ultor inquam malorum, præmiator bonorum. Cur itidem cælo, Deoq; revelanti, non credamus? cum in lege naturæ? primum, ac post in lege Moysaica, per tot loca scripturæ, implicite, se esse unum Deum, trinum autem in personis; jam verò *explicitè* in adventu Christi IESU Messiae, idem revelasset nobis. Aut quare rationem à Deo exposcamus, cur illa *explicitas* de natura Dei, non prius ante facta, sed velut sub velamine, ad Christi adventum retenta. Imò quomodo? à Deo, qui se ipsum nisi perfectissimè novit, perquiramus Sanctissimæ Triadis rationem, nihil horum humano capiri intellectu, cum Dei naturam, nec Angeli assequantur. Utiq; noster intellectus, nec illa minora, sufficienter penetrare valet, imò hæsitat in noscendis, vix quidem per similitu-

titudines, ac sub nube mentis, quid illud inquam est? aut quomodo fieri possit? Deum esse sine principio, sine fine, cum nec subjectura oculis cursum siderum, neq; familiaris nobis terræ, plantarum seminumq; naturam, adhuc plenè per totum sciamus. Quale sit præterea, illud nihil, quod erat certè, antequam mundum creavisset, in sua subsistens Divinitate, se contentus, nullius rei indigus, infinitæ beatitudinis, perfectionis plenus. Verum nisi fide sola, mancam suppleamus rationem. Multò verò magis, Mysterium Sanctissimæ Trinitatis, unius inquam Dei, in tribus personis, & trium personarum in una Deitate, non penetremus, nisi pro summo sufficiat documento, Deum sic revelasse, & obsequii ab unoquoq; requirere fidem, nec rationem, cujus inquam rei causas, poposcisse, tam insolens sit, quàm si tu homuncio, mare in gutta, mundum in atomo, Divinitatem, inquam infinitam, immensam in parvo tuo cerebro, comprehendere, penetrareq; superbus velis; & quod mysterium non capis, illud licet revelatum neges; imò recipias omnia, magis ab electione, quàm credendi necessitate. Verum progredior adhuc. Fortè idèd tres nobis esse Deos, quia tres personas revelatas in Deo, novumq; natum Deum nobis dicas, qui nativitatem Dei, secundum assumptam humanitatem, credimus? Audi quæso patiens. Si non est absurdum, veteri legere in scriptura, nec ideo pluralitatem Deorum inferas, dum majore numero, Deus de se, sed inter plures personas loquitur. *Faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem &c.* Si non absurdum audire, dum in fornace ignis Babilonici, inter tres pueros ardentes, vidisse legis Nabuchodonosorem, *speciem quarti, similis Filio Dei.* Si non inconveniens, nec rationem facti, insolenter poscas, verum credendo venereris, apparuisse Deum Moyse, in medio rubi ardentis (Exod: Cap. 2.) *Ne appropies inquit huc, solve calceamentum*
de pe-

de pedibus tuis, locus enim in quo stas, terra sancta est; & ait: Ego sum Deus, Patris tui, Deus Abraham, Deus, Isaac, Deus Jacob &c. Cur quoq; absurdum sit, apparere Deum hominis in carne, eum ar- dentes amore, & præcipuos civium, incolarumq; cœli Seraphim in area testamenti, auro figuratos, velut in perfectissima specie humana, repræsentari Deus, procul omni absurdo voluerit. Ipse itidem, ut omnipotens, seq; infinito modo communicare sci- ens, & valens, quidni hominem assumere possit, atq; hac viâ, à vinculo peccati, liberare convenientissimè pro bonitate velit, qui delicias indicavit esse, cum filiis hominum, qui juxta Prophetiam post hæc in terris visus, & cum hominibus conversatus. Imò dicam ampliùs. Cur appetere hominem, dedignetur ut similem? quem ad similitudinem suam, creare non dedignatus; non in Angelis, sed in homine creato, similitudinem sui, amanter vocans, & agno- scens, velut hoc solo pro similitudine assumendo, eoq; Dei be- neficio, vel salutis medio, homo peccator, ut veniam consequi possit, non Angelus.

Dum igitur Messiam Christum JESUM, agnoscimus, dum eius sub adventu, per totalem dispersionem vestri, defuit lex Moyſis, dum Hierosolyma, templumq; abominationem de- solationis perpetuæ subivit. Quidni, jam datum *fœdus novum legemq; credamus, scriptam in cordibus nostris, circumcisa corda, non jam præputium habentibus.* Quidni Messiaë docenti, & dicenti credamus, eum sequamur, velut obsequens miles suum Ducem. Quidni mundissimum sacrificium, per manus sacerdotum, ex institutione ejusdem summi sacerdotis Messiaë exercitum, agno- scamus, veneremur, Deoq; offeramus. Quidni? vos abjectos à gratia Dei fateamur, & salvandos, verum prius, ad Messiam con- vertendos cupiamus, cæcitati compatiamur. Quid inquam? ni venisse Messiam, quem promiserant scripturæ credamus? Vide

Judæe,

Judæe, parvo in verbo, inter vos & nos, restare discrepantiam, nos venisse dicimus Messiam, novamq; legem, ac perfectiorem cum illo, vos ait is venturum, nè te fallat futurum incertum, cape evidētissimū præteritū. Utiq; nō adest in vobis ampli9 Tribus Juda, de qua nasciturum Messiam, scripturæ pollicitæ sunt, nec adsunt originales libri, qui cum templo vestro, & dissipatione gentis, periēre, tribuū veri, continuatiq; indices. Noster verò *Christus JESUS* de Tribu Juda, everisionem ante Hierosolymy, natus est, *Matre Virgine Maria*, ejusq; adoptivo sponso *Joseph*, utrisq; Tribus Judæ, veris, venerandis, Divisq; sponsis, illā inquam Matre, hoc tantū curatore. Vos autem adstruentes vestræ opinioni, vel pertinaciæ, adesse Tribum Juda, in spatiis quibusdam, post sabbatinum fluvium, imaginariis, ideò fabulamini, & à vestris Pseudo-Rabbinis, decipimini. Dicis te volve scripturas, imò volve & revolve diligentissimè, nubem oculorum absterlurus, nè quid obrepāt erroris, in opinionis tuæ deceptionem. Vide signa venturi, utrumnè adimplera, vel primū adimplenda. Abominatio inter vos perpetua, nullum tēplum, nullum sacrificiū, perpetua cæcitas, ac horror, miseria, continuæ sordes, quia nulla virtus, nulla hinc interna consolatio, turpis insuper, quædam *Talmudica*, vos occupavit vertigo, ac passim error *Ethnico-Platonius*, vobis inhærens, (pro vana interpretatione verborū scripturæ, loquentis Abigail uxoris Nabal, ad Davidem. *Inimicorum tuorum anima rotabitur, quasi in impetu, & circulo fundæ*) de metempsychosi, qui ea migrationis animarum & opinionis confusione, vel insolentia, subinfertis, hominem rationalem, posse fieri brutum, dein quancūq; bestiam, posse evenire animal rationale, ea enim absurda illationis, necessaria consequentia est, circa cæcitatem fidēi, in fædissima opinionum delapsis. Ergone? tot inter falsitates, ac errores, Deus inter vos quærendus? aut sperandus est? minime. Sed nisi ultor, & vestri sceleris perpetuus vindex. Cef.

Cessare debui, sed iterum, positum resumo calamus. Quodsi nomen Messiae terret, ideo, quem Deum vocamus, & esse firmiter credimus, sufficit tuæ cæcitati, si primò uti bonum hominem, *in cuius ore, non est inventus dolus*, nosse incipias, ac velis. Mox intimius, dum rem introspexeris, viâ gratiæ Spiritus Sancti adapertâ, non absurdè admittes, non secundum humanitatem assumptam, sed secundum assumentem, atq; descendentem, in uterum Virginis de cælis, esse Deum. *Esse inquam IESUM Christum, natum ex MARIA Virgine, DEUM & hominem, qui Deus, cælum, Angelos, hominemq; creavit. Qui deduxit Israel, per mare rubrum, de terra Ægypti. Qui dedit legem Moysi, in Monte Sinai. Qui venturus est iudicare, vivos & mortuos. Deitas integra, ut indivisibilis, Persona autem Trinitatis secunda. Et hic est modus, vel modus, quem Deus, seipsum nisi sciens, plenè intelligat, homo autem ipse pusillus, ut immensum mysteriorum mare, nisi revelata cælitus fide (eâq; infallibili) comprehendere satis possit, aut fortè, scire plenius, scrutariq; majora se cupiens, importuna curiositate mergatur, & deplorandum ruat, solâ modestiâ non sciendi, plenè suffecturus, intraq; indubitatam meritæ, haud visa credendi fidei consistendo, sibi satisfaciens.*

Dicam adhuc. Velut Jacob frater natus, minor, antepositus à Deo, fratri majori Esau, sic posterior lex gratiæ, ac Evangelii, per Iesum Christum data, anteposita, supra veteris legem testamenti. Atqui gloriamini, à Jacob vos directè natos, fatear carnaliter; in nobis verò, generationem eius, spiritualiter, gratiamq; Dei continuari, vel adimpleri. Imò etiam generatione carnali, quidni? durare in nobis Abraham, Isaac Jacobq; sanguinem, certò asseveremus, cum potissima pars Judæorum idq; ex sanguine electo, ac meliori ad fidem in Christum transiens,

eandem in nobis continuaverit, Jacob generationem, gentibus electis communicatam; Imò cum ipso Duce, & Rege Messia Jesu, qui *natus vincens Leo de Tribu Juda*, ad nos merè, atq; totaliter, ut præstantius granum frumenti, transportatam, & in Catholicis plantatam; Abolitam verò penitus in vobis Judæis, cur non agnoscas, vobis inquam Judæis, ut levioribus paleis, nullo certo loco atq; ordine, per orbem volitantibus. Ab eodem fonte, ut insuper inferri possit, nunc quoq; uti generationem ab Abraham, etiam Dei pactum cum eodem perpetuum, in nobis Christianis, non cessare, sed imò probè continuari. Celebrationem videlicet *Sabbathi*, in crastino diei, *præputii circumcissionem*, in circumcissione depravati cordis & animi, cruenta sacrificia, & mactationes boum, in *oblacione munda* perfectiore instituto colentibus, namq; à perfectiore ultra Moysem Prophetam, *Messiam* inquam *Jesu Christo* edoctis, quod verò maximum, cultum summi Dei, & mandatorum, *qui est cardo* (supra omnia ritualium, nihil solidi ad legem gratiæ habentium) & est anima pacti, Religione Christiana, studiosissimè proſitentibus. Fatendum igitur (ut quædam paululum repetierim) adeò tempore opportuno, diebus Cæsarum Augusti & Tiberii, Deum succurrisse mundo, per datum Messiam, ut nisi venisset ille, cum virtute reparatrice, imò plantatrice atq; nova, *humanam supra potestate* daturus perfectionem Moyſaica legi, per virtutum intimiora, certè Judæi, adeo depravati erant, totum virtutis actum, & sanctimoniam in nudis superficialibus ceremonialium reponentes, in reliqua sceleratissimi, ut à dehiscente terra, meritò vivos absorbendos censerent, ipsimet Judææ gentis scriptorum probatissimi, nisi per everſionem à Romanis Hierosolymæ, tantamq; cædem gentis, justitiæ Divinæ, satisfactum fuisset. Dum vero nunc, virtute morali, utcunq; sunt Judæi meliores, aut saltem

defici-

deficiente fortuna, tum libertate, ex necessitate modesti, nec tamen, ab irato cœlo, jejunantes, orantes, eleemosynam dantes, exaudiantur, derelicti Messiae culpâ, criminum omnia prægravante, fieri evidentissimum habetur. Medicus es morborum causam in ægrotis sagaciter inquiris, cur itidem? originem vestrae gentis mali, quærere negligas, hanc enim quam suggessi, non aliam reperies? vides dum præmonstro, quam tibi in Christo Jesu simi amicus.

Adhuc causa dicenda superesset, de necessitate adventus, atq; beneficii Christi Messiae. Quomodo ante adventum illius, homo à totali pœna, eoq; debito peccati originalis, liberatus non erat. Si verò aliquibus, ante natum Messiam, implicitè cœlum promittebatur, certè velut occlusum, defacto non dabatur. Imò promittebatur, in prævisis nisi meritis Christi, pro peccatis nostris, in satisfactionem justitiæ Dei, juxta humanitatem assumptam, occidendi. Sed hæc pro cæcitate tua, non caperes, verum potius, ab aliis magis versatis, doctrinam de eo, lumenq; ipsum, fidei veræ, à Deo pete, non enim salveris.

Brevia hæc sunt, non ut à Theologo, sed à viro Politico profecta. Credo tamen, prægnantes sensus ferentia, teq; modò fateri velis, ferentia. Deme insitam genti Judaicæ pertinaciam, atq; superbiam opinionis, tum cavillationes, faciliè admittes veritatem, Christum inquam JESUM, jam venisse Messiam natum & à captivitate originalis peccati, eoq; potestatis inferni, nos liberantem, nec amplius nasciturum. Nisi fortè, qualem vos, in stabiliendis, juxta corpus fortunis, politico apparatu, atq; pompa venientem, & falsarium expectatis, filium per-

ditionis appariturum; accepturi cum eo spontè falsitatem, qui
obstinatè rejecistis, in CHRISTO JESU, veritatem.

QVIBUS DICTIS

Sit igitur

*Gloria Patri, & Filio & Spiritui Sancto
Uni DEO, & Individuæ Trinitati*

HONOR & GLORIA.

In sæcula sæculorum Amen

Respon-

Responsio cuidam Viro Politico

Ab evidenti ratione, probatum habere volenti
Esse DEUM.

Dixit Insipiens in corde suo. *Non est* DEUS.

Non de nomine agitur, cum suprema illa mens, Deus *latine*, Theos *Græcè*, Jehova, *Hèbraicè* & varia variis in linguis appellatione vocatur. Sed de Ente omnipotente, quod vocatur DEUS.

Si non est Deus, Creator omnium omnipotens, ergo nihil est. Atqui mundus est, & nos quotquot sumus homines. Ergo est Deus, Creator omnium. Si verò negata majore dicas. Mundum non esse à Deo creatum, sed à se esse, sine principio, ex sui natura.

Infero.

QUod à se est independenter ab altero, sine principio, in dandam aliis ex nihilo originalem essendi causam, necesse sit actu infinitum, eoque incompositum, & irrecomprehensibile, dein omnipotens, atq; rationale & incorporcum.

Sit actu *infinitum* dico, tum subsequenter incompositum, incomprehensibile, neq; circumscriptum. Circumscribi namq; componi, & habere formam, atq; magnitudinis modum, jam est alieni arbitrii, corpus autem unum quodq; non est incompositum, incomprehensibile, & sine mensura, prout mundus evidenter corporeus est, suæ mensuræ, suiq; motus, centrum ostentans, polos itidem, atq; formam imò regulatissimum, nec se

se ad invicem præpedientem, ex voluntate sui opificis, circumfert syderum cursum. Dico rem plenius. Non posse dici mundum infinitè immensum, nam hæc dictio, esset apertè falsa, dum ex mensura magnitudinis, cursuumq; cœli, solstitia, eclipses, conjunctiones astrorum, determinatè pro Mathematicorum sententia, statuuntur. Non item esse incompositum, cum apertè videamus cœlum, astra, terram, aliâq; rerum partibus ex finitis, eum componentium. Quod unicum sufficit, ad *Negationem* infinitatis magnitudinis, tum omnipotentia mundi, namq; componere, non componi, actio dico, non passio est omnipotentia argumentum.

Sit deinde *Omnipotens* dico. Quia quod à se solo est, habeat suum esse necessariò, plenum non imperfectum. Namq; esse contingens, & non plenum, ac imperfectum est aliena, seu voluntatis, seu potestatis. Plenè autem à se, non potest aliquid esse, si illud esse *passivum*, & velut emortuum, non verò est *activum*, jam enim iterum, incurret imperfectionem, ab aliena limitatione, vel limitatore. Igitur, à se solo *plenè esse*, & *plenè* (id est omnipotenter) posse identitatis est. Quod verò à se omnipotens est, potest itidem pro arbitrio dare aliis, ex nihilo, causam essendi, nam alias argueretur, non omnipotentia. Atqui mundus non dat aliis ex nihilo, creatum esse, verum ipse insensualis, nisi facit creata subsistere, aut generari, unum post aliud successivè, ab evidenti præcedente, generativa perq; composita, *mediente causa*, pro voluntate idest, Omnipotentis Creatoris Parentis inquam universalis naturæ, primæq; omnium causæ. Ergo mundus, non est à se, nec sine principio, nec omnipotens, sed ab alio rationali creatus.

Non esse mundum item *rationalem* evidentissimum est, rationalitatem verò requiri necesse, in *Ente* ordinem & causam
Essendi

Essendi originalem, aliis dante, superius positum habetur. Ubi nam enim partium? illud rationale, seu anima rationalis, subsisteret, in sphaerâne Cœlesti? vel ipso sole, lumen originale creatum caloremq; producente? vel terra? vel etiam prout anima rationalis in homine tota in toto, & tota in qualibet parte? non potest hoc dici de mundo, cuius partes disjunctissimæ, & insensitivæ, à mente modò Creatoris Dei, vim impressam causandi retinentes. Distinctissima est inquam natura cœli, dein terræ totaq; irrationalis, inò & insensitiva, homo verò non differens modo, ab his, verùm ipsa rationalitate, ad similitudinem Deo facta, totum mundum comprehendente, inò transcendente, est superior. Nec tamen propterea dici potest omnipotens, vel increatus, tum quia limitatam per multa habeat rationem, seu circumscriptam potestatem operandi per eam. Imò progressus artium evincit, ab æterno, uti nullum hominem, sic nullas fuisse artes, verùm successu augeri, vel cum retrogradu, omnis homo ab Adam, hic verò, à natura irrationali, productus, nec ab imperfectiore se, perfectior ipse, mundo sed à creatore, totumq; facere sciente, ac potente Deo. Cùm enim stante documento, probatione minimè sit opus, non posse nasci hominem, nisi à Parentibus, progrediaris retrò, quousq; velis, non potes autem in infinitum, necesse dari, dices primum hominum, qui sine Parente, sed ab Ente rationali, quod à se est, *non contingenter* verùm subsistens *necessariò*, sine principio, dans homini ordinem, causamq; nascendi. Neq; alias possibile, à corporeæ crassæq; materiæ mundo incorpoream hominis tantæq; subtilitatis animam posse creari, verùm potius dicas, cœlum, astra, terramq; magis in gratiam hominis facta, & subservientia, quàm hominem propter illa. Dicam adhuc simplicius. Gallinam uti principalem sui partus, esse priorem ovo, quis dubitat? pullos autem
galli.

gallarum, nisi ex ovis nasci vel excludi, manifestissimum est quis igitur priorem fecit, aut produxit gallinam, nisi qui creare ex nihilo potens. Si verò tu naturam talium ex nihilo productricem, eoq; velut omnipotentem dixeris, talis natura, vocabitur mihi *Omnipotens, Infinitus DEUS*.

Quod si tortè supponas, ideò mundum esse rationalem, quia cursuum, ac revolutionum, servat regulam, æstatem ferat, atq; hyemem, diem noctem &c dumq; cælum, ac terra formam aptiorem, rotundam, non quadratam teneat, vel triagonalem; habere autem, vel dare ordinem rebus, non sit *Casuale*, sed *rationale* ac *voluntarium*, quod sic nec aliter velit. Quasi dicas, automatum, seu horologium, ab automatario confectum, ideò esse rationale, quia certâ mensurâ, horas dispensat. Verùm potius subinferas, præcedere necesse aliam superiorem mentem, æternam, rationalem, ordinantem pro arbitrio, qui est *solus DEUS*, dans inquam mundo, partibus ex compositis, talem essendi modum, & ordinem, qui uti mundum, ex nihilo, etiam pari omnipotentia ratione, plures mundos ex nihilo creare posset, *semel enim in nihilo, aliquid & semper totum posse*, æqualis potestatis pro voluntate est; Aut si Deum neges, in absurdum impingas, dicendo mundum esse infinitè immensum, sine principio, incompositum rationalem, omnipotentem; Esset verò talis necesse, si non ab alio, sed à se esset, velut *Deus* hæc attributa habet, dum à se solus est, ullius rei, & partium indigus. Omnia vero per eum, & in eo. Non igitur naturam omnipotentem, rationalem, infinitam, incompositam, sineq; principio vocaveris, verùm talem naturam, commodius vocato *DEUM*.

Insuper *Nihil* universaliter sumptum, non aliud est, quàm infinita *Negatio Entis*, vel rei *infinitè existentis*, ut non aliter exhausti possit, quàm ab Ente incommensurabili, & per totum, potestate

state infinita pleno. Mundus autem habet magnitudinis terminos; ultra quos corporeum datur nihil, præter *Ens*, potestatis omnipotentis, totam nihili tollens negativam, idest *DEUS*.

Hæc forte ad *Physicam* probationem, licet non à *priori*, sed à *posteriori* (non est enim possibile transgredi, & anteoccupare principium) aliqua parte credo sufficient.

Dein *moralem* probationem, paucis adferam; dum videmus homines, illorumq; opera bona, vel mala vocari; sit oportet *Ens* aliquod æternum rationale, cujus respectu, datiq; rerum ordinis, hominum actiones, bonæ malæve vocentur; alias omnino quædam proveniat operum indifferens confusio, nec inveniatur ratio, cur bonum quid? malumve sit, aut opponatur, in contrarium alteri, illud præmiandum judicialiter, hoc damnandum; ex duobus autem oppositis, interq; se pugnantibus, necesse totius destructio detur, nisi existat aliquid rationale, immotum, sustentans, & conservans, licet per contraria, in ordine tamen totum. Quod si dicas, ad Populorum Principes, seu Magistratus, referri, potestatem de bono malo ve decernendi, atqui Reges, ipsiq; Magistratus, dum sæpè boni, sunt itidem sæpius mali, qui nisi ad superius aliquid immotum, rationale spe præmii pro bono aut improbationis, pro malo referuntur, cum in hac vita non satis virtus præmii, non satis vitium pœnæ habeat, imò plerumq; pessimi, præripiant præmia bonis, sibiq; pro astutia, vel potentia utarpent, teneantq; nec tam esse boni, quàm haberi pro bonis, aut saltem latere adlaborent, imò sæpius nesciantur, æternæ justitiæ reservandi. Si verò ad consensum hominum cognitionem boni, maliq; vocas, atqui evictum est, hominem habere principium. Hac ab occasione quidni? absurdæ opinionis ridendi, novi Politici (vel Atheos commodius vocaveris) qui prorsus negant, malis post hanc vitam, restare infernum,

Eccc

hinc

hinc remortu interiori, pro malo, conscientia se ipsam conficiente, nullum esse credere Deum, quàm tristitia maiore, ultorem vitiorum, cogitare malunt, nominaq; inferorum, solum absterrendis, à flagitio peccaminosis, ad merum Politicorum inventum referant, in eadem fortè ratione, coeli quoq; titulum alliciendis ad virtutem bonis, reponentes; undè Providentiæ Dei (si tandem eum fatentur) grandis inferatur injuria, cum, nè modicum rus, aut Civitatula, prudentiam regiminis dicat, præmia si nulla posita bonis, pœnævè adæquata sint malis. Vel si ad infinitam Dei misericordiam, nullum restare infernum reponant, atqui infinite justum, eundem non negant, minore absurdo, credituri nullum, quàm injustum, cum illud ignorantia, vel stultitiæ, hoc affectata sit malitiæ. Certè injuria fiat virtuti, si in oppositum, nulla vitio, restaret pœna.

Progredivor ultra, si non credis esse Deum, saltem fide, consensuq; Historiarum convictus, credas necesse, aliquem malum genium *invisibilem* dari, cujus infessione, idola veterum, responsa enuntiabant. Imò etiamnum, anus incantatrices reperiri, quæ non ab astris, nullam eorum notitiam habentes, verum dæmonum suggestionem (sic permittente, spontè recedentis, à virtute malitiæ in pœnam supremo Numine) varia multa, in præteritum, futurumvè remota, sciunt prædicunt, vaticinantur, incantamentis nocere potentes, ex vi pacti cum diabolo, signis suis facile in hærente. At, undenam alias? v. tam lata, & occulta veniat? non certè ab nuda, puraq; intentione volentis, corpore suo in angustum circumscriptæ pythonissæ, absq; præternaturali aliqua causa, sineq; invisibili alicujus *rationalis genii*, officere à longinquo potentis, impressa cõdoperatio-
ne. Qui, si malus, *invisibilis genius*, certò est, unde nam? ortum illum dicas. Non à se ipso, quod enim à se ipso esse potens,

non

non certe tam fit injurium spontè sibi, ut non potius bonum, sed malit, esse sibi malum, nam hoc rationi planè contrarium habetur. Fatearis igitur, eum ab alio *potentiori, invisibili, eoq; rationali bono*, creatum, videlicet Omnipotente Deo; eundemq; necesse procreatum originaliter bonum, derogaret enim iterum summæ bonitati, malum aliquid producere velle. Quid igitur? malum, non potest aliter ortum suum habere, nisi fiat *successivè*, per depravationem, tum absentiam, seu corruptionem amotionemvè boni quasi *privativè*, velut per abitum positivæ lucis (id est solis) insunt tenebræ. Sic post creationem puram angelorum, pars eorum notabilis, abiit post superbiam & peccatum; Unde arbitrariam induit spontè, aut verius induxit, bono suæ creationis, malitiam, exiit totum recti amorem, ut non aliter jam possit nisi malè velle. Dum igitur cacodæmon, summo bono rebellis, ac proinde arbitrio suo relictus, & malè agere potens, vult semper omnia in contrarium, unde cuncta confundere, invertereq; valeat, actum fit, de universalis hominis bono, dum sequatur per omnia malorum, horror, tristitia, lachrymæ, imò partus destructionis ultimus, ipsa tandem vastitas. Verùm, imminet necesse, meliori ordini habendo, & rerum conservationi, malitiæ dæmonis corrector, validus, Paterfamilias Orbis, Omnipotens, Optimusq; Deus, qui bona bonis, mala autem, justâ ordinis ratione, decernit malis, aut promptè, aut pro exigentia rei, dilationem intra successivè.

Quidni quoq; vel inde, Deum esse evincatur? dum quibuscunq; etiam veri Dei noticiam, non habentibus populis, in aliquod se superius *invisibile bonum*, illudq; non irrationale, nec aut dardum, aut impotens, sed imò dare pro delectu, & annuere, sufficiens, cultu, spe, ferendo voto, qualiquam inquam tendere fide, à natura insitum, & congenitum sit, ac velut solatii lo-

co habeatur, rebus in adversis, ad illud suspirare, five illud, quod superstitiose colitur, bonum esse planè populi opinantur, ut impetrent gratiam; five putant malum, in pejus contra se irritent, eoq; certis officiis, placare contendunt. Prout in Americanis Brasilianorum, & Asiaticis Chinesium populis, aut alibi quibuscunq; aliis, recentibus literis, connotata legere non improbandæ curiositatis est. Licet verò nonnulli, quædam animalia, tum insecta, superstitiosa religione colant, his tamen, ut idolis arcanam vim, ex mente elevatum quiddam majus, quàm quod oculo comprehendunt, subesse putant, si verò tu Athee, uti nullum Deum, etiam nullam fidem dari oportere, adhuc asseveres; omnis igitur fides cuiuscunq; barbaræ gentis, juxta te, non improba nec irridenda est, sed indifferentem ad actum, ut mos vestiendi referatur, licet una alteri, sit contraria, & ferens inconvenientia multa; dum tamen, non perinde habeatur, dissimulabile, hunc illumvè induere vestitum, quàm animum, hac vel illa religionis imbuere opinione, unde sequitur virtus, aut vitium. Multos utiq; insolenter potentes, aut volentes, còercuit, ultoris scelerum Dei, post mortem cuiq; hominum imminentis, meditatio, quàm si hac fide, penitus absolvantur, unde fiant, in malo, perseverantiores. Quare autem aliquam fidem, malam voces? si nulla datur melior. In quod absurdum opinionis, induci minimè patiaris; vel si meliorem alteram & rationi magis còsentaneã asseveres, ergo necesse aliqua sit optima, quæ minimè improbari possit, & cujus respectu, illa, quam probas, censuram improbitatis, jussè mereatur. Nulla verò est magis honestati conveniens, eoq; melior, aut verior, quàm quæ revelata cœlo, fides, successiva traditione, à suo Legislatore Christo, ad nos usq; delata, omnem virtutem, tum æquitatem, edocens, totq; supernaturalibus miraculis, comprobata, Catholicorum est.

Malim

Malim utiq; hac in opinione, plures populos, matrem Ecclesiam profitentes, quàm te unicum sequi, aut paucos tecum novæ Pseudopolitiæ Atheos, rerum inanum stupiditate inflatos, eaq; nihil credendi ratione, libertatem conscientiae, in illicita sibi præstruentes. Dein *scripturae* fidem adhibere præstat, tot sæculorum populorumq; consensu, de omnipotente Creatore Deo comprobata, quàm tuæ curiositatis, ut novi ab orco missi legislatoris, recipere placita, vel approbare, phantasticæ insolentiae ludibriorum asseverata.

Hic sisterem calamum, paucis me dixisse arbitraturus multa, verum vellicat mihi aurem, recentiorum ille sapiens Belgicus, non in omnibus de fide, verum hac parte dicti, de vero Deo verè Catholicus. Dum ait. *Quod obtinent nonnulli, quia non videant Deum, eo se nec credere, si quid vident, satis vident, quàm hoc sit homine indignum; qui modò mentem habere se credant, quam nec ipsam vident. Nec, si capere Dei naturam nostro ingenio possumus, ideo talem esse naturam, negandum est. Etenim id inferioris cuiusq; proprium, ut se excellentiora, capere non possit. Nec bestiae quidem, quid homo sit, capiunt, multò minùs, qua ratione Respublicas regant, mare navigent. Atque hoc ipso homo, supra bestias nobilitate naturæ constitutus, inferre debet, id à quo, superior bestiis positus; non minus se esse superius, quàm ipse sit bestiis, dariq; naturam excellentiorem, sui captus modum excedentem. Unum item Deum esse, nec plures. Quod si plures Deos ponas, jam in singulis, nihil invenias, cur necessario sint, nihilq; cur magis duo, aut decem credantur &c. præterea si duo pluresve essent Dii liberè agentes, possent contraria velle, ut impediretur alter ab altero, in totius destructionem &c.*

Historica probatio, quidni locum aliquem, hac parte dicendi obtineat? Imò maximè. Videlicet non tam naturam, rationabilitati hominis, & voluntati, quàm hominis voluntatem, promit-

promittente & assistente summi Creatoris, naturæ imperare, e-
jusq; circumscriptum cursum, inhibere posse. Prout *Josue* in re-
tractione solis, idemq; in inhibitione cursus *Jordanis*, & elevatio-
ne montis instar aquarum. *Moyse*s potuit invitâ naturâ, in di-
videndo, & aperiendo, ad fundum calcandum mari. Noster
Sanctus Stanislaus, in suscitatione triennalis mortui *Petravini*, quod
alias impossibile foret, in natura omnipotente, & circumscripta,
supra hominemmet, totalem potestatem habente, nisi à circum-
scriptore, potestas homini data, supra illam fuisset, Deo. Un-
de quoq; naturam, totumq; cœlum, in gratiam hominis factum,
non hominem propter illa, evidentissimum est. Si verò Histo-
riæ non adhibes fidem, sufficiet credidisse, imò palpasse factum,
qui præsentis aliquando viderunt. Nec te itidem ex Parenti-
bus, sed ex arbore, aut rupe prognatum, pro insolentis ratio-
nis libertate, vel arbitrio, dicat aliquis, & firmiter, licet
ridendum asseveret, dempta totali præteritorum
narratione, vel Historiæ, Politica saltem,
atq; morali fide.

**Hæc igitur omnia
Sunto.**

*Ad Majorem Dei Gloriam Virginisq; Mariæ
Matris Dei Honorem
Et Lectorum Usū.*

Compellatio Universitatis Academiae Cracovienfis.

IRæ Dei, peccatis populi mota, ministra & executrix bellorum calamitas, personas, res, totaq; involvere amat Regna. Nulla verò magis agens atrociter quàm barbarorum Turcicâ, quæ provenit à colluvie. Quæ Christianos inter, geruntur bella, & inducunt vastitatem, reliqua tamen, quibusdam mutatis, attritisq; in debellatis, salva relinquunt populis. Verùm regionibus, victoriæ barbarorum cedentibus, quid? nisi tota mutatio? imò vastitas. Pro licitis ac æstimatis, dum reponitur illusio, barbaries, turpitudine, inertia. Imo religio, ingenia, sapientum munimenta, pede protrita jacent, veniuntq; in oblivionem. Triumphatrix barbarorum quondam Polonia, quousq; majorum virtutis, & institutorum, domi, foris, pace, bello, consilio, concordia, forti executione tenax, nunc per privata concissa, studia, novorum cupida, suorum oblita, nullâ curâ in publicum, aperuit barbaris, cuncta invadendi, raptandi, viam, & occasionem, ut nisi Religio, verè sancta in nobis Polonis, nec planè adhuc cessans, Deo serviendi zelus, spem curæ cœlestis, cordatioribus erigeret animis, desperata omnia haberi, foret necessè. Proximiùs tamen in personas pacatis, turbatissè rebus fatum.

Quapropter, cùm barbaris, anni præteriti successu ebriis, jam jamq; nobis, per vicienas, & ultra virorum Myriades imminetibus, præsens æstas, nos quoq; singulos, armis apponendis, in castra vocet; dudum cogitavi, quomodo? scriptum meum, titulo *Viri Consilii*, cùm adjectis *Miscellaneis* qualvè in manu

manus deponerem. Spero etenim, per Dei gratiam bonorum ingeniorum commodo cessurum, si maneret, aut futurum damno, incuriosè relictum si periret. Nullus verò offerebatur securior locus, præter manus, authoritatemq; *Academæ Cracoviensis*, ubi tot ingeniorum propago, justum & mansurum depositorium; licet atomum velut ad Olympum, guttam ad mare, voculam apponerem, ad tam excellentem literariam harmoniam, & concentum, hujus nostræ artium Universitatis, & Reginæ. Simile quidem exemplar, in manibus filii mei natu majoris, tertium dein & quartum, penes quosdam amicorum deposui, quintum insuper ipse mecum habiturus. Illud tamen, si casus quispiam fatalis me abripiat, tantò securius duraturum, cujus Schola Cracoviensis, præcipuam haberet potestatem.

Vestras igitur, Eruditissimi & Excellentes Viri, hoc scriptum depono in manus. Nec asservandum modò, verum prout res poposcerit, corrigendum, limandum. Quod mihi in præcautionem, erit gratissimum, imò honori, à prudentioribus præcaveri. Finito autem, uti in Deo, tutelaribusq; speramus in Sanctis, feliciter bello, si vita supererit, iterum à vobis, eundem librum accepturus. Nitidioribus, eoq; literarium per orbem, acceptioribus, typis Belgicis, mandandum. Interim valete, & me amatorem Vestri redamate. Qui sum

Dabatur in Arce mea

Kormanicensi Die 1.

Junij Anno Hominis

Dei 1673.

Andreas Maximilianus

Fredro Castell: Leopold:

mpp.

EPI.

EPISTOLA ad EANDEM

*Magnifice Domine Rector**Amice Observandissime.*

AD Reginam Polonæ Scholæ, almam inquam Academiam Cracoviensem scripturo, non aliò, præter eius Rectorem, dirigenda epistola est. Prout te Magnifice Rector, & quotquot estis, ingenuarum artium Præsides, salvere cupio. Mitto Vobis *Virum Consilii*, an oratorem, non satis licet eloquio potentē; ut quid? potui melius? quàm tenuitas scribentis valuit? animus præcupivit, aut suffecit labor. Credo ad Lydium Eruditionis Vestræ, præsentata hæc, tenuia erunt, imperfecta in multis inquam limanda, permutanda. Atq; hoc ipsum, à Vobis peto. Redux tandem (si Deus voluerit) è Castris, librum & limam, pari gratia recepturus. Reliquum intenti ultima pagina libri, cum chirographo Authoris, latorq; præsentium, referet. Id verò constantissimè vobis intimando. Quod sim

Dabatur in Arce mea

Kormanicensi Die 12.

Junij Anno Homi-

nis Dei 1673.

*Vestri amantissimus & cultor
vel si vultis pro more politia
amplius*

Servire paratus

Andreas Maximilianus Fredro

Castellanus Leopoliensis

mpp.

Ffff

Author

Author Lectori interjectos post Annos salutem.

Bellorum mole, temporum per irrequieta, passim Europam premente; Liber qui publicæ luci dari debebat, en usq; in præsentem Dei Nati Annum MDCLXXVI. privati juris est. Verum, aduerso minimè fato. Cum & quædam in eo correctæ, tum quia sic Numine præordinante, hisce diebus, Regias usq; pervenit ad manus. Cur igitur vitio veritas Lector? si eius rei, fero tibi documentum, non tam in pretium libri (utiq; non est illi, in detractionem) quàm ut scias, rerum nonnulla, felicius quandoq; differri, ac premi, quàm si præcociter promantur. Vale.

Tum quia Polona, substruo latinis. *Quæso parco.*

EPISTOLA AUTHORIS

Ad Serenissimum & Potentissimum

Regem Poloniarum

Joannem Tertium

Miłościwy nayiasnieyszy Krolu

Panie moy.

ZE mie niepotkało, dla zdrowia przyślabiałego, szczęście abym przy nayniższym pokłonie, *intra turbam concurrentium*, mogł malusienkie wiązanie, przy Święcie Pa-
trona

trona Waszey Krolewskiej Mości, z rak oddać, przyśliżo za-
 żyć *Vicarias manus*, y czynić ze wstydem, gdy do rak krole-
 wskich (ktorym *operum grandia*, tylko przywykły) tę mniey
 pozorna, donoszę pracę, luboć nie jednogodzinney zabawy,
sed annorum, w oczach jednak, tak poważnego Pana, wierzę
 zdobnić musi. Smiałość przecię uczyniły, wielu rozsądnych
 zdania, ktorym podobało się, aby raczey światu oddano to by-
 ło, tym bardziey, do snadniejszego ogłosu, kiedy pod Imie-
 niem Waszey Krolewskiej Mości, niżeli gdyby pokatnym
 molom, y zapamiętliwey zostało niewiadomości. Przeciész
 niepozwoiliem sobie ięszcze, aż wprzod, od samego Waszey
 Krolewskiej Mości, wzięwszy pozwolenie, gdyż na twardych
 marmurach raczey nie na wiatłych papierach wspaniałe Imię
 Waszey Krolewskiej Mości, światu podawaćby słuźniejszyła.
 Ale z drugiey uważywszy strony, że wielkich, ktorym się kie-
 dyś dziwował świat Monarchow, niedoszłaby do nas była pa-
 mięć, gdyby, chybiwszy piora y Papieru, na samych tylko, zo-
 stawała była rysowana, pojedynkowych kamieniach. Niepo-
 gardziśz tedy wierzę Wasza Krolewska Mość ta mała niepro-
 znującego ustępu mego domowego praca, y zawodem, że te-
 mu piśmu, naywiększey dodać zyczę okrasę, *ex praeſixione* Imie-
 nia Waszey Krolewskiej Mości, ktoremu dedykować umyśli-
 łem, iężeli Wasza Krolewska Mość, sam dasz łaskawy rozśadek.
 Z czym wżytym przed Majestatem Waszey Krolewskiej Mści,
 moię nachyliwszy głowę, całuję niżiusieńko rękę Waszey Krole-
 wskiej Mści, z nayniższemi posługami, iako naypilniey Pańskiey
 łasce oddaie się.

z Kormanic 21 Junij
 A.D. 1676.

Waszey Krolewskiej Mości Pana mezo
 Miłosciwego, Wierna Rada,
 y nayniższy Sługa
 A. M. Fredro C.L. mpp.

Fff2

RE-

RESPONSUM REGIS

Jan Trzeci, z Bożey łaski, Krol Polski, Wielki
Xiaże Litewski, Ruski, Pruski, Mazowiecki,
Zmudzki, Kijowski, Wołyński, Podolski, Podla-
ski, Inflantki, Smoleński, Siewierski,
y Czerniechowski.

Wielmożny uprzejmie nam miły. Snadny nietylko do
ręki, ale też *ad affectum & familiaritatem nostram* miał
przystęp. *Vir Consili*, godny *limatissimi ingenii* uprzej-
mości waszey *partius*. Jako bowiem *exactissima*, uprzejmości wa-
szey *Consilia*, zawsze należyta u nas znajdowały Cene. Tak
to *Consiliorum*, & *eloquii promptuarium*, publico od uprzejmości
waszey, wystawione *usui*, tym większa naszę *meretur aestimatio-*
nem, że *eternitati elaboratum*. Mając sobie czego *Præsides litera-*
rùm Musæ winzować, że tak są uprzejmości waszey *familiares*,
iż ich ani publiczne usługi, ani domowe zabawy, *avellere à con-*
sortio niemoga uprzejmości waszey, gdzie, *vel in hoc Lydio*,
światu próbę daia, *quantum ingenio sarmata polleat*. Cokolwiek
nam tylko, *in hoc secessu*, & *otio*, zbywać będzie czasu, czytaniu
chwalebney tey uprzejmości waszey prace, tym chętniey po-
święciemy, że to *res curiosa, erudita*, & *ipsa novitate gratior*. A
iako niegdy Monarchowie, *certorum tylko artificum manibus*
sculpi; albo pingi patiebantur. Tak to z wielkim naszym będzie,
ukontentowaniem, że tam *insigni lucubrationi*, która sobie nietyl-
ko na-

ko naszego czasu, ale też *posteritatis memoriam & gratitudinem* vendicat, nasze *presiges nomen*. Życzymy aby to *Nobilissimum opus*, prętko *publicam* widziało *lucem*. A uprzejmości Waszey, prędkiej konwalescencyi y doskonałego od Pana Boga życzymy zdrowia. W Jaworowie Dnia xxiv Junij Anno D. 1676.

Jan Krol

Utrarumq; Literarum, nè fortè desiderio sciendi exterus distendatur Lector, Latina sequitur versio.

EPISTOLA AUTHORIS

QUoniam concussam nonnihil propter valetudinem, non mihi datum, turbam inter concurrentium, cum humillima veneratione Majestatis, hoc exiguum Xeniolum, Festo Sancti Patroni Serenitatis Vestrae, coram tradere, in id negotii adhiberi debebant, vicariae manus, intra tamen debitum pudorem, tantillum deferendo munus, ad manus videlicet Regias, quibus operum non nisi grandia, conveniunt. Licet verò, non unius horae molimen, sed est annorum, tamen in oculis, tantae Majestatis Principis, pro minutulo necesse habendum. Fecere nihilominus, cordatiorem multorum recti judicii virorum sensus, & consilia, quibus placuit, hæc publicæ luci satius donari eò nobiliore, illustrioreq; fama, dum sub nomine majestatis vestrae, tradenda, quam si blattis, & tineis, infamiq; relinquerentur angulo, & ingloriæ oblivioni. Non prius tamen id audacis

ciâ præsumpsi, quàm ab ipsa Majestate vestra, daretur permisso, cujus gloriosum Nomen, duris, & perennantibus, inculpi præstaret marmoribus, quàm mollibus, & infimis inscribi chartellis, mundo & memoriâ tradendum. Tamen, id considerationis sæpius obrepfit, magnorum, quos olim orbis miratus Heroum, nunquam ad nos potuisse deferri memoriam, si posthabitâ pennâ, & papyro, solis cælata, dicataq; mansisset lapidibus. Minimè spernet igitur (ut confido) Majestas vestra, hunc meum exiguum, non otiantis domesticæ secessus, laborem, cui præcipuam addere præsumpsi decus, & ornamentum, à præfixione tituli Vestræ Regiæ Majestatis, cujus Augustissimo Nomini, hæc dedicanda feruntur, si modo ejusdem Serenitatis, super eo dabitur arbitrium, & significatio. Cujus intra expectationem, dum maneo, submisso capite veneror, Regis mei Majestatem, manumq; venerabundè exosculor. Ejusdem Regiæ Serenitatis, me quàm diligentissimè recommendatum haberi cupiens gratiæ. Qui sum.

Vestræ Regiæ Majestatis

Data Kormaniciis

Die xxi. Junii

A. D. 1676.

Domini mei, fides *Conſiliaris &*
humillimus Minister

Andreas Maximilianus Fredro
Castellanus Leopoliensis

mpp.

RE-

RESPONSUM REGIS

*Joannes Tertius Dei Gratia Rex Poloniae,
Magnus Dux Lithuaniae, Russiae, Prussiae,
Masovia, Samogitiae, Kijoviae, Volhyniae, Po-
doliae, Podlachiae, Livoniae, Smolensciae,
Severiae, Czerniechoviae.*

Magnifice sincerè nobis dilecte. Facilem non modò ad
manum, sed etiam ad affectum, & familiaritatem nostram,
habuit accessum Vir Consilii, dignus limatissimi ingenii
sinceritatis vestrae partus; sicut enim exactissima, sinceritatis
Vestrae consilia, semper debitum apud nos inveniebant pretium,
ita hoc consiliorum & eloquii promptuarium, publico à since-
ritate tua, erectum usui, eò majorem nostram meretur aestima-
tionem, quia æternitati elaboratum. Habent, quod sibi prae-
sides literarum musæ gratulentur, quæ adeo sinceritatis vestrae
familiares, ut eas neq; publica ministeria, neq; domestica oc-
cupationes, avellere à consortio sinceritatis vestrae, possint; uti
vel in hoc Lydio, mundo specimèn præbent, quantum ingenio
Sarmata polleat. Quidquid nobis modò, in hoc secessu, & o-
tio supererit temporis, lectioni, gloriosi hujus vestrae sinceri-
tatis operis, eò libentius consecrabitur, quod ista res sit, curio-
sa, erudita, & ipsa novitate gratior. Et ut quondam Monarchæ

cer-

certorum tantum artificum manibus, sculpi, vel pingi, patiebantur, ita hoc erit magnæ nostræ lubentiae, quod tam insigni lucubrationi, quæ sibi non tantum nostri temporis, verum etiam posteritatis memoriam, & gratitudinem vendicat, nostrum præfiges nomen. Exoptamus, ut hoc nobilissimum opus, quàm primum publicam videat lucem. Sinceritati, autem vestræ, citam convalescentiam, & perfectam à Deo Optimo Maximo volumus valetudinem. Javoroviz xxiv. Junii Anno D. 1676.

Joannes Rex

EIUSDEM AUTHORIS PARERGON

Seu

Epistola Responsoria ad quendam Amicorum

JUdiciū tuū amplector, & amicitiam. Qui tamen, scripti mei, *Viri Consilii* sub titulo, in encomia nimium prorumpis, patere modestiam Authoris, id laudis excusare; sufficit si non improbandum per omnia dicas. Amanuensis calami, vix satis vitandos errores, qui advertisti, citraque exprobrationem, præmonstras, non est offensionis, sed tuæ datum in me gratiæ, qui etiam dissimulabilia, procul abesse velis, ne si fortè hoc scriptum incurrat, morosos & invidos Lectores, quibus judicii deest gravitas & altitudo, minutula plus quàm puerili vanitate, carpere malint, literularum mendas revolvendo, iisque pro malignitate,

tate, mordacius adhærere vexandis, seriorum incurii, quàm ut gravibus materiis immorari, & pascere profundioribus sensibus animum, contendant. Illud tamen aliquid est, quod superaddidisti. Dum gratiâ, judicioq; optimi Regis, altioremi mihi locum in Senatu, *Palatini Podolæ*, sub munere datum, memoras, eoq; jam supervacanèe, *Leopoliensis Castellani* titulum, epistolarum adjectarum subscriptionibus appositum opineris; verùm quomodo aliter faciam? qui rationem temporum, accuratissimè per omnia servandam statui, ut quæ unum alterumvè ante annum, à me scripta sunt, nisi ridenda vanitatis ambitione facturus, si affectatè mutem eorum nomina, & intitulationes; dum præsertim non à nominibus Authoris, verùm priùs, à pondere scripti, æstimatio libro, vel rebus, paranda est, atq; utinam sit. Ut quid fumos ambiam? qui modò inter solida reposuerim, si hæc mea, posteritatis commodo, *Gloriæq; Dei* parandæ, intra Catholicum non omittendum, sed amandum semper votum, serviant, nec improbentur. Deesse itidem fatear, *Kappa Græcum*, idest K litteram Latinis, verùm quoniam Polonis est usitatissima, Polonicis igitur cognominibus, quæ minimè latina sunt, quid ni adhibeatur, nè multorum egregiorum virorum, famæ injuria sit, ad posteritatem, tum præsertim in exterorum memoria, si variante pronuntiatione, æquivocationem nominum faciant: prout ab aliquibus recentiorum scriptorum non citra rationem, usurari cœptum est, ego quoq; secutus. Sed quis? nisi nimium criticus, vel otiosus, disputet de literis, sitq; auceps verborum. Dum verò video scripta mea tibi non displicere. En de quo ad mentas nobis Polonis, & congressus, inter læta tristiaq; præcipuus nunc sermo est, tibi lubenter transmittito, quod in casum belli

Gggg

turci-

turcici, labore succifivo, effudit meus calamus. Pro tua prudentia, addes credo plura, forfanq; meliora. Et faxit Deus, valebis.

Data in Arce Kormanicensi

Die 6. Julii Anno
minis Dei 1678.

Addictissimus amicus

Andreas Maximilianus Fredro-
Palatinus Podoliæ mpp.

Præcustoditio in casum Belli Turcici.

Historia CRUCIATÆ, ante sex retrò sæcula sub Pontificatu *Urbani Secundi* Anno Dei nati MXCIII. pro eliberatione terræ Sanctæ susceptæ, perq; duo sæcula, sub diversis Pontificibus, periculo, impensaq; Principum Catholico-Europæorum gellæ, (à *Ludovico Maimburgo Societatis JESU*, Gallico idiomate recentissimè in lucem edita) pro fama opportunissimi scripti, proq; operis novitate, nuper in manus meas pervenit. Cujus lectioni, uti scitu curiosæ, dum inmoror, incessit motivum, paucis adnotandi. Faciliore conatu, idem negotii nunc tentari, ac perfici posse, ab observatis, serioq; corrigendis, qui dicta bellorum exercuere sanguinario, erroribus.

Prima igitur, movendi contra Turcas belli, faciliorq; ratio nunc habetor. Dum eousq; prorogandorum finium sunt provecti, ut non per Christianorum ditiones, verum à suo confinio statim, peti hostiliter possint, eò ferè debiliores, quo magis imperio diffusi, aut quos, velut ingentia mole corpora, magnitudo sua, grandiore scopo, vulneribus objecit, diversis partibus, distrahendæ potentia, à colligatis Christianorum Principibus,
terra

terrâ, mari vexandos, impetendosque. Olim permeandi erant Catholicis exercitibus, Græciæ populi nomine Christiani, re autem Saracenis, Turcis, & quibulvis Barbaris, quàm nomini latino pro schismatis pervicacia, faventiores, à quibus, tot exercitus Catholicorum, ficto sub nomine amicitiae circumventi, subsidia intercepta, commeatus negati, aut studiosè in fraudem corrupti, consilia sunt prodita, non tam apertis armis, vitatu facillioribus, verùm dolo & fallacia, in Latinos, dum grassarentur; quæ eò magis inevitabilia, quo fuere occultiora. Imò Hungari, tunc licet Romano Catholici (Lutheri Calvinique hæresiarcharum nominibus, ultra quaterna post sæcula mundo, primum notis, utroque; gravidis orci, adhuc inclusis) tamen transeuntibus ad bellum sanctum Gallis, Germanisque; dum numerosis bellatorum agminibus, commeatus empto haud sufficeret, nec promptè (licet foro venalium non denegato) ut jussit necessitas, suppeditari posset, nisi raptò suppleretur, titulo justæ defensionis, velut hostibus insidiati sunt; hinc aliquot myriades transeuntium, disperdiderunt, ex iis præsertim qui sub Petro Eremita, dein sub quodam Sacerdote Germano sacram in militiam, separatis agminibus ducebantur (*videatur memorata Historia liber primus.*)

Nunc verò, quæ Græci, quæ majori, ex parte Hungari tenuere, tyrannidem Turcarum, passim quoniam adorant, idèd, qui antea, prece, pretio, quærendi erant commeatus, nec satis fidi transitus, onerosa pactione impetrabantur, hæc utraq; e-rogatione procul, jure belli, statim à confinio, occupare liceat, potenter cauteq; volenti, unde minor in bellum impensa, tum aggressio è propinquiore.

Deinde. Postquam invaluit scloporum usus, equites quoque Turcarum, velut operosum, & multo nisu corporis, tum la-

certorum exercitio, constantem usum arcuum, passim abdicaverunt, per curiositatem ignivomo missili applicati, ab antiqua fortitudine, velut sponte recedentes, vel quia vana præsumptione potentia, securiorum negligentes, luxui, mollicieq; dediti, quæstuosam mercaturam, insolentibus impensis lucro sufficientem, passim amplexati sunt, plures negotiatores, quàm fortes bellatores, solis Scytharum equitatibus potentissimi. Fit igitur, ut qui antea, pugnantibus arcu, densaq; per turmas adequitantes, potestremis ordinibus, super capita priorum prætervolantia relata emittentibus, omnes simul primi & ultimi, sagittarum imbrem, hostem eminens fundebant, eâ bellandi ratione, Christianorum exercitus, maximè conficientes, nunc secus, pro acinacium scloporumq; natura, primis tantum ordinibus, hostem adoriuntur, reliquis velut inutiliter sequentibus, qui nulla missilia eminens aculantur, eoq; debiliores, quia non simul, verum successivè nisi, formidabiles, & metuendi.

Adde. Quoniam olim Græci, sui ritus Principibus subiecti, separatim imperii corpus facientes, pro ratione commodorum, incommodorumvè, arbitrariam pacem, vel hostilitatem, cum barbaris exercebant, ideo minore odio, barbarum nomen prosequerantur, quàm dum in præsens, superbæ turcarum tyrannidi, subiecti, unicam suspirant, ac meditantur alicujus potentis Christianorum Principis opem, atq; subministraciones defensorum armorum, pro sua libertate in turcas promptiores, quàm pro tam superbis dominis, suæq; servitutis prorogatione, laboriosè ut malint decertare, dum præsertim tristis decimatio liberorum in militiam *Janzaricam*, ethnicosq; ritus circumcidendorum, tum varia onerum pressura oculis obversantur, vitam nempe & fortunas, tum quidquid carissimum est, crudelibus turcarum placitis, immolare semper obstrictis.

Etiam

Etiam illa non subtilitatis, sed verissimæ ratiocinationis inductio, inter potissimas habetor. Quo latius potentia turcarum, nunc diffunditur, eò promptius terras simul in plures, in eodem Imperii corpore, partis cuiusq; iactura, clades, dolorvè, ad totius pertinet confusionem consternatione per totum, se se contagiose diffundente. Ut si acies Turcarum, ad Istrum vim patiatur, ejus cladis calamitas, eodem rumore, velut compendio pervadat, & contristet Euphratem, Tygrim, Nilumq; quaquaversum potentia Turcarum diffunditur, quoniam indidem, auxilia contra Christianos in Europam submittuntur. Fit igitur, velut maxima licet in navi, ut asseris, unius fractura & periculum, ad totum pertineat; aut parte aliqua, illabens pestis in urbem, universæ incutiat metum, vel prout unicam partem campanæ qui pulsat, ut omnes campanæ partes, ad sonum pariter concitet, sonareq; faciat, separatorum autem corporum distincta est fors actus nempe vel passio.

Secus olim in novas vires, artes, consilia, & potentiam, opes, dum toties transeuntibus Latino Catholicis, impingendum erat, clades ad Constantinopolim Græcis data, minimè affecit, terruitvè; Asiæ minoris Turcarum *Soltanos*, separatis à recentibus armis, viribus, methodoq; bellandi, pro se vigorosi certaturos, & horum vicissim strages, haud consternavit, separatam in parte potentiam, per Palæstinam dominantem. Ægyptiorum tyrannorum, imò verius suffecit, corrigendorum ad præcautionem, considerantibus aliorum damna, tum errores, in separato.

Quidni quoq; adjiciam? Facilius nunc occupatam Constantinopolim, ipsamq; subigendam Græciam, posse victricibus, armis teneri, quàm dum olim, Pontificatu Innocentij Tertij, latinis à Principibus, expugnata est. Quoniam nunc Constanti-
nopolis,

nopolis, aliæq; Græciæ urbes, & vici, eo sunt statu, ut non per solos Græcos, velut olim, sed magis per Turcas inhabitentur, minore hinc injuriâ, tum invidiâ Græcorum, in ethnicorum domos, & fundos, jure belli deduci possent latini ritus coloniæ, quibus unicè, atq; sufficienter Græcia, ipsumq; Bizantium pro Catholico nomine (saxit Deus) teneatur subactum; quod antè, solis habitatoribus Græcis, obstantibus, fieri non potuit, eoq; Græcia promptè, sub Græci ritus, rediit iterum potestatem. Quomodo verò, latinorum promptius deduci possint coloniæ? facillè fiat, si ex unaquaq; victoris gentis civitate, certo numero coloni, (præsertim opifices) destinentur Constantinopolim deducendi, occupandis Turcarum fundis, & domibus exempli causâ. Leopoli mittat Colonos sexaginta, Cracovia plures procuret, Lublinum quoq; tum aliæ civitates, vel oppida, juxta suam proportionem, vel prout melior, super eo negotio, si victoria in Græco Turciam detur, consilia formari possent. Milites enim soli, ratione præmiorum belli, ut statuuntur pro colonis, qui sine uxore & liberis, non æconomica, sed militari reguntur libertate, licentiavè haud securum esto, nec durabile, qui Græcis iterum vendere, quàm sibi retinere fundos, mallent, eodem hæere in fundo, servile putantes.

Jam *ad errores* eo bello commissos descendendum est. Primus igitur & maximus esto, dum colligati Principes, ferventi verius quàm cauto, prudentiq; zelo, in remotissimam Palæstinam, prioribus haud bene firmatis, cursim properant, quo magis illa itione, amoris obtinendæ terræ sanctæ consultitur, securitas transeuntium omissa est, imò velut spontè tot exercituum admissa jactura, non præoccupatâ prius Constantinopoli Nicæa dein, tum Epheso, & urbibus littori Meandri, aditis, ac demum, qua mediterraneum spectat mare, commodioribus

Asiæ ,

Asiæ minoris portubus, ipsaq; haud præoccupatâ Insulâ Cypri, stabiliendæ potentia, pro communicationis (quod ajunt) lineæ, porrigendis non interruptim, ab uno loco in alium, viribus, consiliis, com meatibus, nullaq; hostilitate suspectorum populorum, maximo bellandi arcano, post tergum relictâ. Certè fortes quidem illi Bellatores, verum, importuno fervori, quàm cautioni propiores, suspèctissimas, ferocesq; gentes, post se relinquendo, securitatis gratiâ, dum necesse agminatim progrediuntur, quo magis numerosi hominibus, jumentisq; confertim vadunt, eò citius, necessitatibus constricti, tum asperitate itinerum injuriis cœli, atq; ferventi æstu, maxime verò pabuli, & com meatuum defectu, inter barbarorum perniciosissimos accursus vexati, vel fortè deleti sunt; quod consultius factum foret, prudenti, moderatioreq; zelo utentibus, si patientes moræ, tardius vincere, ac pedetentim progredi, prioribus benè compositis (unde bellum à se ipso nutrire tur) maluissent; dissimiles ingluvici, voracium, dum indigestis prioribus, plura festinanter in ventrem ingerere parant, majore sanitatis damno, quàm nutrimenti comodo. Non tam impetu, quàm assiduitate cautâ, in res nonnullas aggrediendas, perficiendasq; salubriter opus est.

Alter errorum est. Dum illi sancti Heroes, ingentibus statim exercitibus, magis sumptuum prodigi, quàm durationis studiosi, totum spe devorantes Hierosolymam versus properant, quo fuere plures; eò contagioni morborum, necessariorumq; penuriæ magis obnoxii, nè dicam, intra diversarum gentium confluxum, regendo impeditiores, dum nempe, ultra centum Equitum, quinque centena peditum millia. Censitore Duce *Godefredo Bullonio* (cujus virtuti prudentiaq; socii Principes stipendarios suos cesserant] sub transitu Bosphori Thraciæ, ferendis armis recensita, lixarum, fervorum, mercatorum, repetitus, si
non

non major erat numerus, insuper uxorū, puerorū, aliarūq; innubarū, specie devota visitandæ Hierosolymæ faminarū, ingens turba, unde luxuriandi, vel peccandi occasio, provocandæ iræ Dei, tum avertendæ cœlorum tuitioni, quā solā bonis militibus, vincendum erat, aut secus prout abscessit exercitus pietas, cadebatur, dum inquam tot inutiles, bello animæ, necessaria bellatorum absumentes, castra sequerentur. Hinc factum, ut tanto è numero, antequam perventum esset Antiochiam Syriæ, gladio, morbis, pestilentia, variis casibus, ac præsertim defectu annonæ, tum (ob fastidium, ab imagine ardui negotii multos in annos, inaquoso & sitiente solo, candente sole pabuloq; studiosè per antecursores hostium, totâ vitâ corrupto, vel incenso, fontibus obstructis, inter impensarū, procul domo insufficientiam, majore animo, quàm consilio, susceptæ militiæ) turpi desertione, media pars tanti exercitus decesserit, prout ipsum negotium, aperit impedimenta multo plura, quàm, agendi votum erat, & intentio, citius post hæc desidente, quàm cæpta est, alacritate. Jumenta verò clitellaria, tum equi militares, paucissimi restarent. Postquam dein, obtinendo scopo tanti laboris, expugnationi Hierosolymæ opera data est, demptis paucis, qui per præsidia subactarū civitatum, inq; portis Syriæ, ad Aniani montis angustias, arcendo hosti, tum à tædio belli prohibendis suorum diffugiis, relictī sunt, vix millia viginti, arma commodè ferre valentium peditum, equites mille & quingenti, teste eodē scriptore, consummando principali negotio, reperti, dum tot funeribus, & tumulis Catholicorum, Asia nobilitaretur. Prudentius certè factum fuisset, parcendo sumptui, & intensis nimium, seq; conficientibus desideriis, ut è tam portentosa bellatorum multitudine, quinq; partibus, domum remissis, dum quid ultra factū opus esset, expectare

Etare jussis, aut potius per provincias, urbesq; captas, tum fortalitia, ad opportunos saltus erecta, nomine præsidii à tergo relictis, sexta modò pars conficiendo bello assumeretur, quo numero minor, eò regendo expeditior, habendisq; pabulis, & com meatibus, magis proportionata. Quinquaginta videlicet peditum, totidemq; equitum, si non integris per totum, saltem dimidiatis hastis armatorum, millia; procul feminarum, aliorumq; inutili turba.

Ne fortè numerosissimo equitatu hostili, campos inundante, sequè in omnes partes circumfundente, usu & libertate campi, tum præsertim conquirendo pabulo, & com meatibus, nostri privarentur, dum pro usurpatione campi, equite multum essent inferiores, eoq; sine ferro vincendi, si cingerentur castris inclusi. Pedites item occupatarum urbium præsidiis, dein continuando bello, vel formandæ aciei, tuendisq; insimul castris, haud sufficerent, si fortè conducerentur in bellum pauciores; utiq; non obstabat, indicta juratoriâ inter fœderatos Principes pactione, prout bellum trahebatur, per definitos menses, imò loca, & portus, ut subsidia belli, ex pacto, juxta designatum numerum, in post submitterentur, dein annona, tum stipendia, quæ opportuna bello; unde à nova subsidiorum accessione, renovarentur bellantium animi, juxta infallibile axioma, subsidia recenter venientia, licet pauca, plus addere suis audaciæ, quàm summiari ab intuitu, stantem sub oculis grandem turbam, jamq; pugnantem. Sexcentorum millium exercitus ille, ultra itinerum victusq; incommoda, si quid accidit adversi, velut contagione terroris, tanto in numero, totus concidebat animo, nemine auxilia, spesq; novas afferente, renovando animi vigori.

Locum tertii, maximiq; erroris occupet, Rectorum diversitas, & animorum ex multis capitibus, collisio, pro cupidi-

Hhhh

ne

ne prioratus, in capiendis consiliis, incipiendo, agendo, perseverando, inter collectitios, variarum linguarum & genii exercitus, eorumq; Duces. Etiam super spoliis, ac præsertim urbibus, vel provinciis subactis, suberat perpetua contentio, tum invidia, cum quisq; juxta proportionem datorum subsidiorum, dein alter, pro impotenti ambitu, habere sibi potiora mavult, demptumvè putat, quod cessit alteri. Quibus remedium utcunq; adhiberi posset, ut movendo bello, unicus Princeps, si propriis viribus, haud sufficiat, saltem colligatis ex Principibus, Rebusque publicis, vires, stipendia, tum classes, deportando apparatus sufficientes, justus exercitus in formam, dum conducuntur, habilissimus omnium, ex fama virtutis atq; prudentiæ militaris, neq; ambitu vel avaritiâ insolens, verum zelo Religionis clarus, pro capite armorum, ante susceptum bellum ut statuatur, cui ex pacto, omnes subsint, cum obediendi necessitate, quæ gerendo, vel continuando bello, imperabuntur, nè fortè tædio belli capto, post res irritatas, redire domum pro arbitrio liceat, pænis in desertores decretis, sub nexu hostilitatis, aliquorum fœderatorum Principum, contra reluctantem, resq; locietatis interturbantem. Ut verò cuiq; sua præmia, post victoriam non desint, maturè ante inceptum bellum, juxta proportionem virium, certæ Provinciarum partes, orientalem, meridionalēvè plagā versus, vel per alveos, nominaq; fluviorū, tractusvè montium, definiantur, huic aut alteri Principum, sub potestatem cessura, si acquirantur; vel sortes, post subacta proponantur, extrahendæ, aut *Divisores* destinabuntur jurati, è melioribus, quorum stabitur decreto, terrarum, urbium, spoliisq; in hos, aut illos Principes, definita proportione. Imò separati *conciliatores* designandi, viri multæ authoritatis, qui dirimendæ rei, si fortè occurrat castrensis, aliavè contentio, præsent sopi-
endo.

Quoni-

Quoniam verò, titulo sacri belli, Legati Apostolici, castra communiter sequuntur. Caveatur decisione Pontificis maturè, dum rebus conscientia, & concordia colligatorum, Nuntii Sacra Sedis præsunt pro autoritate, nè consiliis belli & præliorum se se ingerant, res eorum inturbantes importunè, qui bellis immutiti, dum aliud sit forum conscientia, sacravè togæ, aliud armorum & belli, vel profanorū, aliud gladius & mucro, aliud cathedræ fulmina. Constat enim ex cursu dicta historia, aliorumq; scriptis, nunquam in manus Latinorum, Constantinopolim perventuram fuisse, (prout expugnata est Pontificatu *Innocentii Tertii*) si Principes fœderati posthabito consilio, tum experientiâ bellandi, molliter cessissent interpositioni, minisq; Nuntii Apostolici, anathemata importunè pro dehortatione Constantinopolitanae aggressionis vibrantis, desultorioq; impetu, prioribus nondum firmatis, in Palaestinam properantis. Verum, dum potior fuit illis heroibus, ratio ante præposteram Legati se se intrudentis animi passionem, res felicissimè, multo Christianitatis commodo, transacta intra Græciam est, vel ipso postea non improbante Pontifice. Secus Pontificatu *Honorii Tertii*, post captam à Christianis *Damiatam* (Prolusium vulgè) quia Principes fœderati, cesserunt facile interpellationi, & minis anathematicis Legati Pontificis, contraria, eoq; pejora inferentes, qui non pugnans ipse, extraq; laborem vel periculum ferox, pertinaciter suavit urgere bellum, rejectis conditionibus pacis, nō Hierosolymæ tantum, quæ unica tot conatibus periculisq; petebatur, verum totius Palestinae cum restitutione, à *Soltano* Ægyptio oblatis, non solum toto fructu belli, res Christianorum privata est, verum totus sacri belli exercitus, cum tot heroibus, per emissoria Nili aquarum indagine cinctus, precariò de vita sibi servanda, acceptis adversarii pro arbitrio conditionibus

Hhhh2

nibus, vix servatus est. Licet verò de illa temeritate, vecordiaq; legati (prout ii non rarò ultra negotium conscientiae in res status, auctoritatem Sacrae Sedis, extendentes, per varia opinionum abripi, & errare ut homines possunt, zelum putantes, dum animi passio verius est) certior factus Pontifex, actum sui Nuntii improbaret, verum serò post errorem, medicina data est, dum fructus tanti belli, & impensorum, non amplius revocari posset.

Illud quoq; non impertinenter adiiciendum, nè Principes magni, contra barbaros vadant ad bellum in longinqua praesentes (nisi magna bellandi ratio svadeat) sed vicarios, cum plenaria potestate mittant, ipsi à casibus belli semoti, commetibus interim, tum auxiliis, & stipendiis post tergum submittendis, prudentissimè, fortiusq; imminentes, majore majestatis è longinquo, tum consiliorum, non apud suos modò reverentia, verum apud hostes aestimatione. Secus abeat in exemplum Fredericus Barbosa, Romanorum Imperator, qui in expeditione sacri belli, licet non armis, tamen Asiatico fato, Cydniq; lavacro, magnis Heroibus haud propitio, sine fructu belli succubuit, remq; exercitus suâ morte interturbavit, nec vivus Palaestinam ingressus, sed mortuus tumulandus, Tyrum delatus est. Dein, post eum Ludovicus Sanctus, eius nominis *Nonus*, Galliae Rex, amisso circa Nilum cum tot Heroibus exercitu, in Aegypto, ultra Damiatam captus est, insultantibus super Christiano casu barbaris. Atq; idem postea ad Tinetum in Africa, obiit in castris, majore Christianorum damno, quàm lucro. Quod incidit in annum Hominis Dei MCCLXX. Propè enim duo saecula, promoyentibus bellum Pontificibus Romanis, per Principes Christianos, pro recuperatione terrae sanctae, arma continuata sunt, usq; dum post captam *Ptolemaidem* Anno Dei nati

MCC.

MCCXCI. Christiani de totali spe acquirendæ, retinendæq; Pa-
lestinae sunt dejecti, ut simul ab illo tempore nomen *Cruciatae*, fe-
licioribus tandem temporibus, assumendum maneat, factorum in
arcano.

Si vero nunc. Faxit Principum Christianorum à concor-
dia Deus, bellum sacrum gerendum assumatur. Non accom-
modatiores videntur labefactandæ potentia Turcarum vires, &
robor, quam à colligatione armorum, Polonæ, Moschorumq;
gentis. Verum ea cautione, ut nulla mentione hostilitatis, in
Turcas proposita, quasi generali clarigatione, & classico, in om-
nes simul barbaros, sedibus suis provocandos, decantato bel-
lare inconsultè præsumamus, verum contra solos scythas com-
munes Poloniæ, Moschorumq; gentis prædones, hostilia decer-
nantur, ut iis attritis potentiaq; Turcica (quibus unice susten-
tatur) subtractis, tunc demum per divisionem periculi & labo-
ris &c.

*Desunt reliqua vel potius ipsiusmet authoris dempta sunt vo-
luntate. Quæ tamen, in originali manuscripto Academiæ Cracoviensi
transmisso plenè habentur. Nè, dum pro Orthodoxis consilium datur, il-
lud si palam fiat, usurpet adversarius, in præcautionem. Tam sciri ali-
qua, quàm nesciri, & premi, quàm promere præstat.*

EODEM AUTHORE

Quædam Oratoriæ Civilis breviter consideranda.

Elegantia Oratoriæ Parandæ, illud non inter minima vi-
detur, ut harmonicæ dictionis ordini servando, scitâ
verborum transpositione, occurratur. Cavendo videlicet,

ver-

verbum si terminatur in *vocalem*, nè verbum sequens incipiat, salvo si fieri potest sensu, b eadem vocali. Imò similium quoq; consonantium, vel syllabarum sequela collisioq; asperiores non nihil harmoniam dictionis facit. Elegantiore igitur verborum transpositione dices, concursum similium vitando consonantium. *Salutem si cupis meam*, quam si in easdem impingendo consonantes, aut syllabas dixeris: *Si salutem meam cupis*. Item easdem vitando vocales, gratiorem dictionem facias proferendo. *Ea mihi dixit amicus*, quam si efferatur: *Ea amicus mihi dixit*, numis enim mollem, inconditam, nec heroicam enuntiationem facit, varietate verò, res decorantur. Quod non in Latina modo, sed vernacula dictione magis, servandæ harmoniæ verborum, advertere necessum, putabis. Sensus item *Passivi* elegantiores quandoq; habebuntur *Activis*.

Deinde pleriq; oratorum, unicum incumbere sibi putant, si ex universali rei propositæ materia, totum depromant sermonem, nihil aut parùm applicativè, in conclusione, alligando se ad ipsas particularitates, vel circumstantias, verbi causâ. *Sermones Funebres* deducendo ex communi mortalitatis, imò corruptionis lege, totum quidquid est, subjugantis. Prout illa septem orbis miracula, in pompam & æmulationem æternitatis erecta, eidem succubuere tamen corruptioni, suas etiam Regna, patiuntur mortes, populi, Respublicæ, ac urbes, de quibus passim antiquorum loquuntur monumenta. Ex gravitate præterea doloris, qui provenit ob jacturam amicorum, ex inconstantia fortunæ humanæ, fusq; deq; omnia miscentis &c. Generica primò, velut à præsentī abstracta materia, *discursivè* tum *disgressivè* per exempla, sententias, antiquitates, item per contraria, supposita, similitudines, comparationes &c, deducendo. In sola verò conclusione, applicativè strictim descendendo, ad ipsas pro-

propositionis particularitates, remq; consolatoriis votis, ac meliorum appreciationibus finiendo. Eandem Methodum, per omnes cujuscunq; generis materias & sermones, observantes. *Nuptiales* orationes petunt, ex sociabilis vitæ præstantia, unde civitas conservatur, per propagationem, & ab amicorum, seu amicitiae parandæ necessitate, vel ni fiat, contrario &c. Jam verò in *Nuptiis Spiritualibus* [quod ajunt] tonsuræ videlicet *Monialium*, deducunt universim præstantiam status virginalis, sponsi deinde cœlestis, super universa, quæ mundus cupit, amat, miratur, adorat, exaggerant dignitatem, divitias, & nuptialem per omnia immortalia, nec fortunæ fallaci subjecta, apparatus. Quàm deinde conducat, solidiora sibi scire eligere, usq; inniti, partem sui sanguinis maturè, imò ante tempus, cœlo plantari, vel prout *Capite quarto*. De laudibus Religiosarum personarum, rerumq; supernaturalium, intimatum habetur. *Consolatorias* sumunt ex mutabilitate fortunæ, eodem loco nunquam persistentis, eoq; post decreascentem, & adversam facile tandem sperari posse, ejusdem plenilunia. Tum à laude fortitudinis animi, quæ in adversis erectam sustentat mentem, velut supra humanos stantem casus, & ab exemplis, Quæ ferè coincidunt, cum funebri oratione. *Gratulatorias* etiam petunt, primùm genericè, à præstantia honoris, non descendendo statim ad virtutes, & merita honorati, nec ad descriptionem & circumstantias partium ipsius muneris, quod confertur. Dein à contestatione amicitiae, à propensione animi, in eum, cui gratulamur, vel quæ alia, hac in materia gratulationis, dari possunt *generica*. *Gratiarum actiones* in sensu *Passivo* sumunt, à laude munificentiae, à præstantia muneris, tum beneficii, tum ab eo, quantum præstat? parare amicos, & obstringere hominum intimiores favores, ad quævis officia promptos &c. In sensu verò. *Activo* *Gratiarum* actiones, concordant

cordant ferè cum materia Gratulationum, cum videlicet gratiæ aguntur Regi, vel Belli Ducibus, pro victoria & laboribus castrorum &c. Vel &c. *Genethliacos sermones* ducunt, à felicitate, tum lætitia, quæ ex nata prole Parentibus paratur, vel è contra. Quantum sterilitas, ad multa honesta, tum utilia, plerisq; Heroum obfuit, ut Cæsarum antiqui, per *adoptiones*, eum defectum prolis, supplere cogentur. Unde verè quidam successuram prolem, munimenta Imperii vocavit. Quod præsentiens, orta in milites seditione Alexander Magnus. *Etiam sterilitas mea, vobis contemptui, quia liberos non habeo*, subjunxit. Plerosq; Principes, amissam propter spem liberorum, malos & negligentes, quoadusq; steriles, posthac natæ prolis ingratiam, factos, in bonum sui populi sollicitos, relinquendæ opimioris fortunæ. *Difficile ahas temperare felicitati, qua tuos non putes usuros, & abjecta posterum spe, vel cura, lacerari imperium &c.* In *deliberativis* item sermonibus, generalibus terminis, totum expediunt quidam, videlicet circa *ferendas leges*, probare conantur; Quantum recta instituta, quamcunq; stabiliunt, & sustentant Provinciam, ubi pœna malis, præmia parata sunt bonis. Et è contra. Quantum periculosa sit, & proxima ruinæ exlex civitas, vel Respublica, nec tam citò per externa mala conficiatur, quàm per interna, & errores. Imò deducunt, quantum *Toga*, præstat *Sago*, illa enim, velut anima civitatis est, hoc tantum, velut corpus. Hinc de autoritate, imò utilitate legum differunt, totum expediendo per generica. *Svassiones Belli* deducunt à necessitate armorum, ac defensionis, à laude magnanimitatis, & fortitudinis, vel potentia; Ingloriam, pacem, vel bello bene mutari; maturè providendum securitati, & occurrendum malis. Durius quandoq; in pace servitium esse, unde meticulosa consilia, & consultores dampnantur &c. *Pacis Deliberationem* sumunt, ex laude quietis &

con-

concordiæ, tum ex commodis pacis. Quantum securiores sint? qui ante tempus, provident casibus, nec fidunt volubilitati inconstantis fortunæ, non nihil ab initio blandientis. Tempus præteritum, præsens, futurum, aptè inducendo &c. Deinde expeditis generalitatibus, conclusionem ipsam versùs, ad particularitates applicativè in subjectam materiam (ut supra dictum) recurrunt. Si verò *Judiciales materiae* in quæstionē veniāt. Laus, Justitiæ vel Clementiæ, deducetur. Quantumq; seu nimia coniventia, seu superflua severitas, obesse Regno potest, quamcunq; partem tractandam susceperint, deducendo & quæcunq; talia, in propositionem dicendi, veniunt, faciliùs per generica; verùm minore effectū indeliberativis præsertim actionibus expedites. Plus enim æstimantur illi oratorum, qui universales materias, in exordium totas ducunt. Dein post inductam subjectæ materiæ propositionem, totam confirmationem ex particularitatibus petunt, deducendo rem integram concinnè, per omnes circumstantias. Quis? Quid? Ubi? &c. Velut de laude rerum, virtutum, ac hominum, superiùs intimatum, quo necesse recurratur; tum demum in conclusione *Adhortationes* pro natura propositæ materiæ, *Consolationes*, *Apprecationes*, optanda futurorum *vota* & omina, adjiciuntur. Plus enim sic, mistum agendo, (dicam iterum) Orator assequitur *Movendo*, *Docendo*, *Delectando*, ac deniq; quod opportunum, obtinendo, quàm si post longas, oratione tota, universalitatum, generaliumq; terminorum deductiones, in conclusione sola, applicativè tantum ad priora, particularitates, propositionis deducantur.

Imo dicam adhuc. à plerisq; Oratorum Amplificandi facile sumi materiam, si obiter, data quacunq; ratiocinationis moralis occasione, longiùs excurrant, ac divagentur. Verbi causa si *Belli Nomen*, in quamcunq; materiam suasoriam, seu ful-

nebrem, gratulatoriam, seu etiam nuptialem, circa deductionem familiarium, imò quacunq; occasione veniat, tunc per universalitates, discursivè digrediuntur, in officia boni Ducis, aut militis, in exaggerationem disciplinæ militaris, in leges Belli, Pacisvè, aut commoda quietis, tum quæ alia considerandorum, laudando, vel arguendo, materia belli, secum vehit universim, in doctrinam, laudem personarum, vel admonitionem. Si *Justitie* titulus incurrat, tunc de natura *Justitiæ* seu *Distributive*, seu *legalis*, à circumstantiis recti, malivè judicii, de Jurisperitorum virtute, vel secùs fallaciis, & malitia, de requisitis boni Judicis, & universim, de litium prorogatione importuna, vel Judicium corruptelis, loquuntur, docent, ac per exempla Historiarum, tum per figuras oratorias, spatiantur. Atq; sic per omnes materias & status. Si Regis, Senatoris, si Nobilis, Sacræ profanævè personæ, Domini vel servi, Parentis, vel filii, amici vel Inimici. Imò si de Ira, Clementia, Fortitudine animi, Temperantia, Veritate, Adulatione, aliisq; seu virtutibus, seu vitiis mentio fiat. Deniq; si ærarii, tributorum, fortunæ, vel infortunii, valetudinis vel morbi, liberalitatis, legumvè; domus vel civitatis &c in oratione occurrat dictio, statim omnes leges eius materiæ amplificandæ, *Docendo, Movendo, Delectando* (applicativè tamen ad occasionem personarum, loci ac temporis) ut absolvant, conantur. Quod plerumq; sacris oratoribus, maxime usurpatum, & pro autoritate characteris, magis liberum est, admonendo, arguendo, requirendo. Mihi verò festinante calamo, & velut intercepta cura, paucis hæc innuisse sufficiat.

Epi-

*Epistola Responsoria, ad proponentem
Amicum.*

PAr mihi, idemq; planè tecum, servandæ Reipublicæ zelus, verùm dispar est methodus, & ratio. Tu primordia temporum veteris Poloniæ revocanda requiris, illam videlicet morum in præ-Atavis nostris sanctitatem, non tam culturâ exquisita, altitudineq; latinarum artium, quàm innocua morum simplicitate constantem, derogantem suo privato, substruentem facilè juvando publico, neq; exoticis curiositatibus infectam, verùm sua modò respectantem, & amantem, non splendoribus nobilium, domorumq; exquisitis structuris superbientem, verùm sub culmo, rudiq; pariete, intra meditationem atrii, pace (ut olim Romæ) armorum & equi, bello; hæc tamen inter, æstimationem auro libertatem, brevi instituto & procul legum mole, sed latiore usu, ostentantem; justitiam item, non tam caustidicorum subtilitatibus extenuatam quàm innocuâ vivendi, neq; appetendi aliena aut *harkeia*, retentam, unde ad communem stabiliendam pacem, pro mutuo civium amore inq; juvamen Reipublicæ, erat unio promptissima, & constans perseverandi. Quæ omnia nunc in nobis abesse fatear justè ad querelam, sed non probè, ac ferè extravaganti desiderio requiram, ad juvamen & consilium. Velut mireris, succenseasq; curator, qui septuagenario fortè, jamq; fescuiseni, hebetem visum inculanti, pedes poplite fatiscentes, stomachum concoctione impotentem, primævam juventutem revocari debere in consilium juvandorum, si adterat; verum probes laudaverisq; potius, visum conspicio corrigendum, gressum adhibito

bīto deductore vel scipione, stomachum curatiore mollioreq; cibo, iuvandum, qui procul ambagibus dictūve importunis, consuluerit; simile quid, decrepitæ Patriæ nostræ, aliisq; moribus in præsēs viventi, cōsulendū velim, & optē, asperiore videlicet censurā animadvertendo in cives *privatipetas*, inquietos, vel injustos, præmio autem, impensè cohonestando bonos, ad gloriam virtutis, remorsum verò flagitii, à perspicacia optimi nunc Regis, uti supremi in hac grandi Reipublicæ domo œconomi, juxta vulgare Polonum dictum. *Gromada sama, nie uczyni sobie porzalku*: disgregatis diversorum studiis, in diversa, nemine pro authoritate urgente unicum aliquid, & rectum.

Dam verò subintulisti, ut Rex, ad Boristhenis oram, aut saltem proximius periculo, fixâ perpetuaq; manendi sede contra barbaros præsens excubet. Multum quidem strepitus ad affectatam heroicæ virtutis ostentationem hæc propositio ferre videtur, verum hyperbolicam putando, quam ut aliquid solidioris diligentia ferat, minimè illi subscripsero. Sed potius *non omittendum* intra præcordia Regni, suctum Regibus, *locum* *suadeam, unde in omnia regimen* & rerum agendarum arbitrium. Ubi commoditate, capacitateq; loci spontè invitante, ab omnibus Regni partibus, velut nexui, parandæq; ordinum confidentiæ liberius quisq; confluat, nobilis, minister, dives, pauper, modo virtutis, prudentiæque sibi conscius, velut in palæstra ingeniorum assiduo prudentium commercio, etiam inspectu, rectius perficiendus. Hinc numerosior aula, Regis prodignitate, in æstimationem venientium exterorum, majestatem Regum metientium, aliis maximè, quæ statim in oculos incurrun, hinc æqualia, velut è corde Reipublicæ, in omnes partes consilia, eò secretiora in hostes, quo magis à confinio remota, ut hoc loci, probè memoretur dictum. *Omne ignotum esse* (exteris)

ris) *pro magnifico*. Hinc è variis ingeniis specie obsequii, vel quærendæ fortunæ, ab opportunitate ad aulam confluentibus, facilior intra copiam meliorum, delectus sacris, Togæ, bello aptandorum Boristhenis ripa, quo longius à meditullio Reipublicæ, præsentiam Regum submoveret, eò magis hebesceret cura partium in reliqua, si à Prussia, vel Hungaria, Silesiaq; insperatum quid repente occurrat, vel ipsa Regis absentia res novas provocante. Utiq; non solis belli, sed magis pacis artibus, consiliisq; habenda Respublica est? Utiq; nihil obstat, urgente necessitate securis à tergo rebus, etiam Boristhenem versus, (ad ipsam æstimationem, famamq; innovandæ armorum authoritati) Regis itioni promovendæ, quam si diutius inspecta, & è proximo, hosti jam familiaris reddatur majestas, communicata videlicet in tempus, non fixa ad Boristhenem obviando mansione. Huc aptè revocari possit (*in Viro Consilii Cap. VIII. Secunda Consultatione de Bello, paragrapho 9.*) supra memoratum dictum *Frossardi* de Carolo V. Rege Galliæ, dicto sapiente, Parisiis intra confluxum populi, & consiliorum delectum, fixa mansione subsistente, ad quem locum brevis epistola, ut te plenè remittam, suadet, cum etiam nauclerus, totam regat navem, haud à clavo recedens immotus. Huc item reducatur decantata prudentium Politicorum quæstio. Non præstare Ducem belli, cuivis se se objectare periculo, *qui certaturus ut unicus, periturus ut mille, vel omnes*, nisi fortè lapsa, jamq; res desperatæ, requirant, objectu primarii capitis, restaurari fortunam. Aliâ nunc vivitur nobis libertate, & moribus, jam exteri rebus inhiant, & immiscentur avidè nostris, undè facile aliquid in populo, intra otia novarum rerum, avido, à pruritu libertatis, suggesturi, molituri, non ut olim, cuncte ad bellum Rege, armata sequebatur armatum, & præliabatur loriceo sub Rege

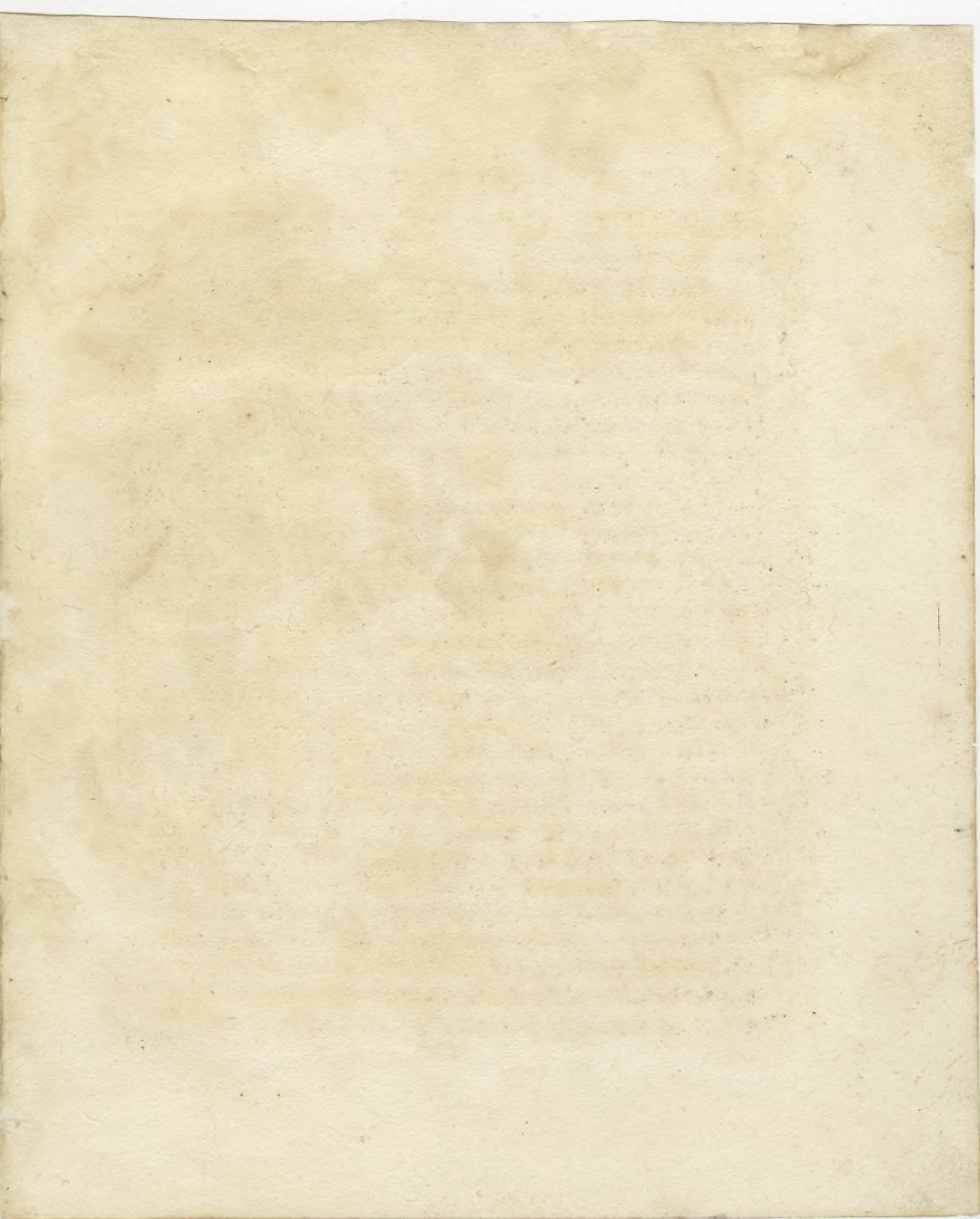
Rege nobilitas, curas, turbarum, conversura in solitudinem periculi & armorum.

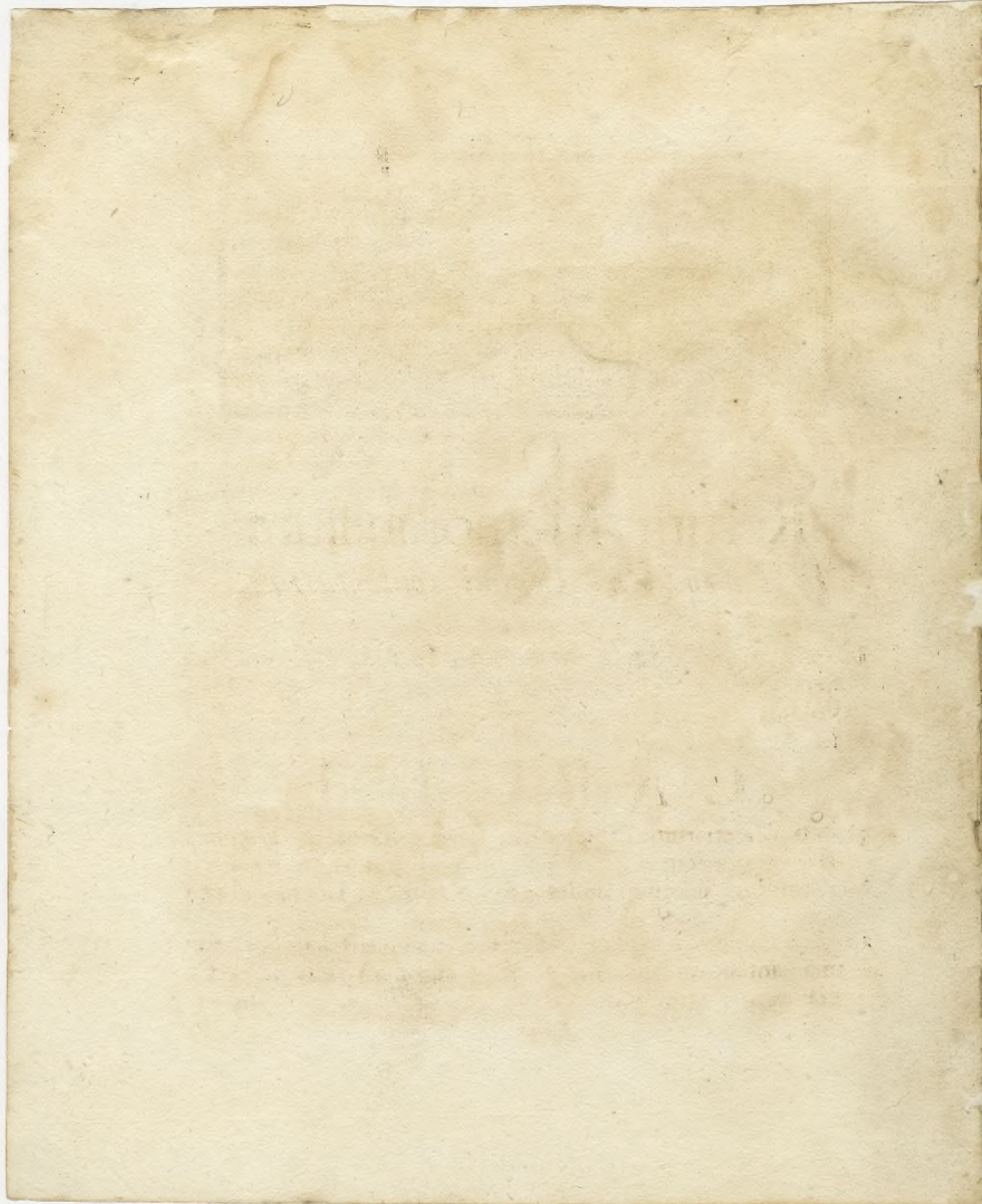
Laudaveris fortè, illiteratam, nec nisi virtute simplicissima instructam primævam Poloniam, natos attamen tuos, idè haud illiteratos optaveris, imò ruditatem deplores, vel contemnas, nisi artibus solidioribus imbuantur. Togam simplicem & rudem, nostris in Atavis probaveris, more tamen jam aliter requirente, virtutiq; haud obstantem cultiorem vestitum, minime nunc exuas, ac potius extravagantis propositionis, illud requirendum voces; neq; tectum detractis tegulis & imbricibus, aut domum splendidis mobilibus, velut argumentis ingenuæ tam affluentis honestatis nudaveris, reponendo ad morem priscum studiosè culmo, & stramini, quia intra decentiam moris, carius ornatusq; sine censore jam vivitur, ut quid detestaris dicto? quod factò expressum contendis. Dum etiam triumphans Ecclesia Dei, minime amoveat, idè aureos procul altaribus calices, quoniam testante sacro scriptore, aurei tunc passim erant Sacerdotes, dum plumbeis in primitiva Ecclesia calicibus ministrabatur; Non enim calix Sacerdotem, nec vestis, aut artium liberalium studium, facit bonum, malumve civem, sed prout quis esse bonus, malusve enitatur. Juvet imò erudiri, scireq; plura, domestica æquè, prout exoticæ, nè eveniat fortè velut imperito medico, dum naturam toxicorum, prout noceant, ignorat, etiam imperitus sit intoxicata medicandi. Infelix, inter eruditos, aut saltem non satis provida, rudibus vita est. Virtus atq; modestia, non excludit prudentiam, decentiam, fortitudinem & cautionem. Plura tibi scriberem, verum in præsens, hæc sufficiant. Vale.

Data in Arce Kormanicensi

Die 6. Maji A. D. 1679.

INDEX Rerum Memorabilium

In Libro Viri Consilii contentarum.

In ipso principio Viri Consilii posita Epistola panegyrica ad Serenissimum & Inviictissimum Joannem Tertium, Regem Poloniarum, Magnumq; Ducem Lithvania, Russia, Prussia &c. &c.

CAPUT I.

In quo Materiarum Eloquentia Civilis, ejus in populari statu vis præcipua

Suggeruntur necesse Laudes & Vituperii Loci ac Fontes. fol: 1.

Laus hominum à triplici differentia temporis, consideratur
1. antequam quis natus est. 2. dum vivit, aut vixit
3. quid mortem consecutum est. fol: 2.

Kkkk

In

In tempore ante vitam tria sunt observanda. Vide in Au-
thore hujus libri itidem fol. 2.

In vita laudantur Personæ ex his præcipuè capitibus:

1mo: ab educatione.

2do: vitæ genus pensandum.

3tio: Res gestæ, dicta, facta, privata & publica.

4to: à bonis, quæ in corpore spectantur.

5to: à bonis, quæ extra corpus censi debent extraq; sunt
animum.

6to: à Bonis, quæ animo insunt. Hæc omnia fol. 3.

De Laudibus, & felicitate, quæ inest corpori. Ibidem

1mo: Sanitas.

2do: Pulchritudo.

3tio: Vires.

4to: Corporis justa magnitudo.

5to: Certandi Robur.

6to: Commoda senectus. Vide hæc omnia fol. 4.

De Laudibus & felicitate eorum, quæ extra corpus, & quæ
sunt extra animum.

1mo: Nobilitas Familiæ, & Stemmatur, à Majoribus in-
dita.

2do: Liberorum bonitas & copia.

3tio: Divitiæ.

4to: Bona existimatio:

5to: Honor:

6to: Amicitia Bonorum.

7mo: Fortuna & per omnia bonus successus fol. 7.

De Laudibus & felicitate quæ in animo spectatur: Nulla ma-
jor spectari potest felicitas in animo præter virtutem: Du-
plices autem sunt virtutes &c. fol. 8.

De Laudibus ex felicitate, quæ post mortem homini contin-
git. fol. 9.

- 1mo: Videndum, si quæ illò mortuò singularia acciderunt si-
gna, in cælo, in aere & in terra. Ibidem
2do: Dolor publicus, vel privatus hominum de obitu, unde
æstimatio Personæ. fol: 9.
3tio: Sepulturæ magnificentia & hominum confluxus. Ibidem
4to: Opinio de virtute defuncti &c. fol: 9.

C A P U T II.

De Amplificatione.

fol. 10.

Amplificationis modi sunt plurimi

fol. eodem.

1mo: à circumstantia Personarum,

Ibidem.

2do: à circumstantia temporis.

Ibidem.

3tio: à circumstantia Consilii & Judicii,

fol. 11.

4to: à novitate rei.

Ibidem.

5to: Ex comparatione magni nominis.

Ibidem.

6to: Ab utili & honesto.

Ibidem.

7mo: à perseverantia.

Ibidem.

8vo: Etiam à contrario

fol. 12.

9no: Allusio ad Stemmata.

Ibidem.

Communissima circumstantia amplificationis est: Quis? quid?

ubi? quibus auxiliis? cur? quomodo? quando? fol. 13.

Quæ latissimè explicantur in libro.

C A P U T III

De Virtutibus.

fol. 22.

Sciendum igitur duplicis tituli esse virtutes. Primò sunt vir-

tutes Theologicæ & Catholicæ.

Fides, Spes, Charitas,

fol. 23.

Kkkk

His

His opposita vitia vide.	Ibidem.
Temperantia est prima Cardinalis virtus, quæ opponitur præcipue concupiscentiæ carnis; cum suis speciebus explicatur.	fol. 24. & 25.
Justitia secunda Cardinalis virtus	fol. 26.
Prima pars Justitiæ, quæ ex probitate, cujus sunt species.	f. 27
Justitiæ pars altera, quæ vocatur Justitia Ordinis, vel Politica, vel rationalis.	fol. 30.
Fortitudo tertia Cardinalis virtus.	fol. 32.
Universum verò, Virtutibus ad fortitudinem pertinentibus, contrariatur superbia.	fol. 36.
De Prudentia virtutum directrice.	fol. 37.
Deinde sciendum animæ rationalis potentias esse tres.	fol. 38.
Laus imperfectæ virtutis.	fol. 38.

C A P U T IV.

De laude Personarum practica, per omnes status. Unde facile desumitur materia, quid in unoquoque seu laudando, seu arguendo, ad Civiliū rerum perfectionem requirat Politicus.	fol. 44.
Epitaphium Justi Lipsii.	fol. 77.
Epitaphium Jacobi Maximiliani Fredro.	fol. 77.
Epitaphium Joannis à Pleszewice Fredro.	fol. 78.
Epitaphium Francisci Dubrawski	Ibidem.
Ejusdem Epitaphium inferius	fol. 80.
Epitaphium Armandi Richellii, Cardinalis Consilarii, & Ministri Galliæ.	fol. 81.
Testamentum Christianum.	fol. 82.
Testamentum Politicum.	fol. 85.
Epitaphium Sorbonicum.	fol. 90.
Epitaphium Georgii Lubomirski.	fol. 92.

C A P U T V.

De laudē rerum inanimatarum. Unde viro Politico prout
esse quæq; requirantur, cognoscendi copia. fol. 94

Loca Laudantur & Nationes.

- 1mo: à loci temperie, seu commoditate. fol. 94
- 2do: à feracitate Soli, frugum ubertate. Ibidem.
- 3tio: à situ & crebra munitione. fol. 95.
- 4to: Ab Amœnitate. Ibidem.
- 5to: Si locus est immunis à periculis. Ibidem.
- 6to: Viarum, Pontium, Tabellionum commoditas confide-
randa. Ibidem.
- 7mo: Laudatur ab Incolis. fol. 96.
- 8vo: Scientia rei militaris. Ibidem.
- 9no: Dignitas Gentis tum antiquitas. Ibidem.
- Ad decimum locum pertinent: Laus Regum, Principum,
Ducum, Magistratuum. fol. 97
- 12mo: Opes privatorum & publici æarii. Ibidem.

Unde Urbes sint laudandæ.

- 1mo: à conditorum gloria & nomine. fol. 98.
- 2do: Ab antiquitate & Civium multitudine. Ibidem.
- 3tio: Ab Incolarum virtute Religione. Ibidem.
- 4to: à rerum utilium & necessariarum ubertate, præsertim
à non caritate annonæ. Ibidem.
- 5to: Ab elegantia interna & externa. fol. 99.
- 6to: Ab amœnitate. Ibidem.
- 7mo: Ab aeris clementia. Ibidem.
- 8vo: à potentia, Turribus, propugnaculis. Ibidem.
- 9no: à Prudentia Magistratuum. Ibidem.
- 10mo: Ab Artificum ingenio. fol. 100.
- 11mo: Laudantur Urbes à situ. Ibidem.

12mo: à divitiis & earum qualitate.	fol. 101.
13tio: Statuitur comparatio cum Urbibus aliis.	
Ædificia laudantur.	Ibidem.
Flumina laudantur.	fol. 102.
Montes laudantur, videatur	fol. 103.
Laus Solis videatur	fol. 104.
Observatio de Sole.	fol. 106.
Vituperium loci.	fol. 109.
Observatio, seu laudes rerum particularium.	Ibidem.

C A P U T VI.

De animorum permotionibus, seu de affectibus.	Hoc Capite puncta considerantur novem: Primò de ira tum obiter de superbia.	fol. 110.
2do: De lenitate & mansuetudine.		fol. 129.
3tio: De amore vel amicitia.		fol. 132.
4to: De odio vel inimicitia.		fol. 158.
5to: De metu vel timore.		fol. 162.
6to: De confidentia, seu audacia.		fol. 170.
7mo: De pudore, seu verecundia.		fol. 175.
8vo: De Impudentia.		fol. 185.
9no: De Injuria, & quæ ex ea oriuntur.		fol. 193.
Intimior injuriarum inspectio.		fol. 215.
De particularibus injuriarum causis.		fol. 216.
Qui homines inferunt injuriam.		fol. 219.
Qui homines accipiunt injuriam.		fol. 225.
Observatio de injuriis.		fol. 231.

CA-

CAPUT VII.

De Probationibus.

feu persuasionibus generis deliberativi. fol. 249

Probationum, seu persuasionum fontes sunt ferme quatuordecim. Ibidem

1. De bono simplici vel utili. fol. 250.

2dus: De honesto vel honorabili. fol. 255.

3tius: De jucundo & delectabili. fol. 261.

4tus: De pulchro & laudabili. fol. 269.

5tus: De tuto vel securo & quieto, seu durabili. fol. 271.

6tus: De necessario & convenienti. fol. 272.

7mus: De possibili. fol. 275.

8vus: De facili. fol. 277.

9nus: De iure & æquo. fol. 282.

10mus: De comparatione, electione & potiori. fol. 284.

11mus: De exemplo & praxi. fol. 286.

12mus: De emergentibus & consequentibus vel fortuna. f. 290.

13tius: De contrario. fol. 294.

14tus: De conditione interpretativa, seu exceptione f. eodem.

De improbationibus, seu dissuasionibus. fol. 296.

CAPUT VIII.

De consultatione & suasionem.

Genera suasionum seu deliberationis sunt varia. fol. 297.

Prima consultatio de vectigalibus & re nummaria. fol. 302

Secun-

Secunda Consultatio de Bello, tum de paranda potentia. f. 304.	
Virtus bellica Italarum.	fol. 318.
Hispanorum.	fol. 319.
Galli summo gradu animosi.	fol. eodem.
Poloni animosissimi & fortes aggrediendo.	fol. 320.
Germanorum, Svecorum animolitas.	fol. 322.
Moschovitæ cauti magis, quàm animosi.	fol. 323.
Scythæ, Tartari vel Parthi stupenda velocitate.	Ibidem.
Turcæ magis aggrediendo feroces, quàm fortes.	fol. 329.
Cosaci intra munimenta, saltus, atq; impedita. &c.	fol. 330.
Angli seu Britanni, referuntur ad artes.	fol. 332.
Dani vel Cimbri infra Anglorum.	fol. eodem.
Hungari non nihil ad Polonos accedent.	Ibidem.
Valachi, Moldavi. totum participant ex Scythico. f. eodem.	
Tertia Consultatio de custodia seu conservatione Regionis, tum de habenda pace.	fol. 333.
Quarta Consultatio de Commeatu & re cibaria.	fol. 341.
Quinta Consultatio de Custodia Religionis.	fol. 342.
Sexta Consultatio de Legibus ferendis.	fol. 343.
Septima Consultatio, de ordine Provinciæ, vel Civitatum, in particulari. Circa res Scholasticas, Oeconomicas, Architectonicas, Mechanicas, sumptuarias, & in universum morales. Ad hoc quoq; punctum referuntur, instauratio commerciorum, tum Leges usurariæ, dein contra otiosos, vel prodigos.	fol. 348.
Octava Consultatio de Magistratuum Electione.	fol. 352.
Viri Catholici virtutes.	fol. 352.
Viri boni virtutes.	fol. eodem.
Civis boni virtutes.	fol. 355.
Dotes animi.	fol. 356.
Parata nec numerosa mascula proles.	360.
	Ratio-

Rationes pro Indigena Rege contraq; extertum.	fol. 361.
Obserua particulares Magistratus.	fol. 368.
Nona consultatio.	fol. 369
De Iustitia Politica.	f. 372
Praxis suadendæ pacis & materia.	f. 388
Suasio belli.	f. 391
De sententia in consilio dicenda.	f. 394
De Consiliariis eorumq; ingenio.	f. 401
De Responsis negativis.	f. 419
De Legationibus.	f. 422
De Legationibus Regis nomine ad Nobilitatem.	f. 423
Responsio Nobilitatis nomine.	f. 424
De Legationibus Nobilitatis ad Regem.	f. 426
De Legationibus ad exteros.	f. eodem
Exemplum Legationis gratulatoriæ in Hungariam Nomine Joannis Casimiri Poloniæ Regis.	f. 435
Oratio Georgii Ossolinski, habita Romæ.	f. 439
De Dissuasionibus.	f. 444
Observatio in persona suadente, vel dissuadente.	f. eodem.

C A P U T IX.

seu Appendix.

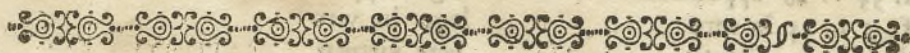
De sermonibus officiosis vel Encomiasticis fol. - - - 446.

Gratulamur Electis Magistratibus honores. f. eodem.

Responsio Gratulationis. f. 450

Deinde salutantibus respondemus.	f. 451
De sermonibus gratiarum actionis.	f. 452
Praxis in sensu activo.	f. eod. m.
Praxis in sensu Passivo.	f. 454.
Observe si deniq; gratias agas Equestri ordini.	f. 455
Observe secundo.	f. 456
Modus respondendi cum testificatione gratitudinis.	f. 457
Corollarium Capitis & Libri.	f. 458
Ejusdem Authoris, Pseudopolitiæ & obliquæ virtutis Ly- dius.	fol. 460
Miscellanea.	f. 502
Ejusdem Authoris Epistola ad amicum.	f. 540
Copia Literarum cujusdam NN. ad eundem Authorem.	f. 556.
Copia Responsionis.	f. 557
Binae Literæ Joannis Zamoyiski, Exercituum Polonicorum Im- peratoris, ad Carolum Sudermaniæ Ducem, ceterosq; Suecos, Livoniam invadentes, Anno 1602, excerptæ è Thuano lib: 28 Historiarum.	
Epistola prima.	f. 563.
Epistola secunda.	f. 565
Rectè sic habentur liberi.	f. 566
Ad Rabinum Judæum Medicinæ Doctorem, de veritate fi- dei Christianorum Epistola.	f. 577
De veritate Fidei Catholicorum contra Judæos.	f. 579
Responsio cuidam Viro politico ab evidenti ratione, probatum habere volenti esse Deum.	f. 607
Compellatio universitatis Academiæ Cracoviensis.	f. 717
Epistola ad eandem.	f. 619
Author Lectori interjectos post annos salutem.	f. 620
Epistola Authoris ad Serenissimum & Potentissimum Regem Poloniarum, Joannem Tertium.	f. eodem
	Re;

Responsum Regis.	f. 622.
Epistola Authoris.	f. 623
Responsum Regis.	f. 625
Ejusdem Authoris Parergon, seu Epistola responsoria ad quen- dam amicorum.	f. 626
Præcustoditio in casum belli Turcici.	f. 628
Eodem Authore quædam Oratoriæ civilis, breviter coside- randa.	f. 639
Epistola responsoria ad proponentem amicum.	f. 645

Errores Typographici in Libro corrigendi

In Epistola Panegyrica ante accessum Libri posita.

E R R A T A CORRECTA

Comitate	lege comitate
Concinitatem	lege concinnitatem
Prores	lege Procures
Adscitia	lege adscititia
frangebaris	lege frangebaris.

fol 5.v. 25, & per universum paludū,	lege Et per universum pinguior gle- ba, ad oppositionem sterilitatis, are- narum, paludum, montium.
fol. 10. v. 2. uti Horatius	lege uti Horatius
f. 15. v. 15. initur	lege igitur
f. 19 v. 27. opportuna	lege opportuna
f. 20 v. 10. ant	lege aut
f. 23 v. 8. tractuturus	lege tractuturus

Errata

- f. 25 v. 7. fragilitas
 f. 25 v. 22. sensum
 f. 26. de Iustitia v. 4. originis
 f. 28. v. 13 felicitas
 f. 29 v. 2 & 3 misericordia
 f. 30 v. 6. austerias
 f. 31 v. 3. & 4. exerceatur
 f. 31 v. 9. permittit
 f. 34 v. 21. desit
 f. 34 v. 28. apponuntur
 f. 35 v. 14 in vero
 f. 39 v. 10. virtutis
 f. 39 v. 12. dum bonæ mentis
 f. 42 v. 5. factis
 f. 47 v. 29. animis
 f. 48 v. 9. sordidissimæ
 f. 48 v. 29. in sanctitate
 f. 49 v. 18 Verificatores histriones mimos,
 f. 50 v. 10. illustrissima imò excellentiora reddatur,
 f. 52 v. 17 modestia
 f. 53 v. 20. facundum
 f. 54 v. 10 per amicitiam
 f. 54 v. 17. studia scholæ
 f. 55 v. 4 ad infestandos innoxios gesta,
 f. 55 v. 6. perspecta
 f. 58 v. 11. libertate
 f. 58 v. 13. rigorose
 f. 65 v. 23. Cap VII.
 f. 67 v. 21. aerent
 f. 68 v. 5 docor
 f. 69 v. 2. recentiori
 f. 69 v. 21. cataputia

Correcta

- lege frugalitas
 lege sensuum
 lege originalis
 lege fidelitas
 lege misericordia
 lege austeritas
 lege exercentur
 lege permittat
 lege desit
 lege opponuntur
 lege in viro
 lege virtutis
 lege tum bonæ mentis
 lege factis
 lege animis
 lege sordidissimæ
 lege in sanctitate (mimos)
 lege verificatores histriones
 lege illustriora, imò
 excellentiora redduntur.
 lege modesta
 lege facundum
 lege per amicitia
 lege studia & scholæ
 lege ad infestandos innoxios pro
 ambitu vicinos, gesta
 lege perpetua
 lege liberalitate
 lege generose
 lege Cap. VI.
 lege alerent
 lege decor
 lege recentiori
 lege catapotia

Errata

Correcta

f 71 v 18	erudio luxu	lege erudio luxu
f 71 v. 20	hac sola	lege hac sola
f 72 v. 11.	laus virtus	laus virtutis
f. 72 v. 27.	agendū igitur ad p̄severandū	lege: agendum igitur ac p̄se- verandum
f 74 v. 4.	fermandum	lege formandum
f 74 v. 29.	testatum	lege testarum
f. 77 v. 3.	natuu	lege natu
f 84 v. 5.	impetravit	lege imperavit
f. 86 v. 4.	voluisse	lege volui esse
f. 97 v. 25.	locorum	lege loco
f. 99 v. 10.	platea;	lege platea;
f. 99 v. 15.	carnalium	lege canalium
f. 99 v. 24.	novalibus	lege navalibus
f. 100. v. 2.	profertur	lege praefertur
f 104. v. 6.	lanitie	lege: planitie
f. 105 v 5	percussum	lege repercussum
f 105. v. 20.	contractores	lege contractiores
f. 107 v. 2	subtus terrarum	lege subtus terram
f 110. v. 18.	qui ostenditur	lege qui offenditur
f 112 v. 14.	corporum afflictiones	lege affectiones
f 113. v. 13.	fictove affectu	lege fractove affectu
f. 117 v 24	non ergo inferiores	lege non erga inferiores
f 122. v. 10.	totum invidia	lege tum invidia
f. 124 v. 21.	textus montium	lege textus monitum
f 126 v. 4.	morbo laborantes	lege morbo laborans
f 127. v 4.	non fuissent habenda	lege non fuissent habenae
f. 127 v. 15.	damnandus est locus	lege dandus est locus
f. 129 v. 15.	quidni violenter	lege quidni volenter
f. 130 v. 21.	Leonibus	lege Leonibus
f. 132. v. 12.	aut maturitatem	lege aut maturiorem
f. 138 v. 27.	colluvia	lege colluvie
f. 141. v 18	spoliant	lege spoliavit
f. 142 v. 9.	tristitium	lege tristium

Errata

Correcta

f. 143 v. 16. exprobes	lege exprobres
f. 154. v. 13. negationis	lege negotiationis
f. 157 v. 17. impendit	lege impendii
f. 159 v. 23. val	lege vel
f. 175 v. 25. ita mihi	lege ita militi
f. 176 v. 7. auditu	lege aditu
f. 176 v. 10. turpiter avarus	lege turpiter avarus
f. 179 v. 17. non solum gestarum	lege non solum gestorum
f. 182. v. 29, Capite 16	lege Capite 17.
f. 184 v. 10. potentioribus	lege peritioribus
f. 191. v. 14, vel abdiiti	lege vel debiti
f. 198. v. 29. immisamenta	lege immitamenta.
f. 199. v. 2. arguunt	lege angunt
f. 206. v. 4. sui severissima	lege securissima.
f. 208. v. 4. à cap: intercessionibus	lege intercessoribus.
f. 209. v. 21. cum delibertatis	lege cum deliberatis
f. 215. v. 6. dilectus est	lege delectus est
f. 222. v. 10. arcani objectiq;	lege arcani obtediq;
f. 227. v. 2 tacito miminis	lege tacita numinis
f. 227. v. 21. amici habeat	lege habeat amicos
f. 229 v. 4. ita mentes	lege ita metes
f. 231. v. 8. prudentiaq;	lege prudentiaq;
f. 231. v. 18. neglectiq; dici	lege neglectaq; diu non
f. 234: v. 5. propositio iustitiae	lege proportio iustitiae
f. 246. v. 22 pernoscedarum	lege pernoscendam
f. 247. v. 3 & 4. apparebis	lege apparabis
f. 254. v. 29. rectitudinis	lege cuiusvis recti ordinis
f. 256. v. 6. dolore	lege dolere
f. 276. v. 2. captis animositatis	lege captis plus animositatis
f. 278 v. 26. inaniter suadens	lege inaniter suadeas
f. 278. v. 10. recte trahat	lege recte trahat
f. 279 v. 6. non respondeant	lege nec respondeant
f. 286 v. 8. casumq;	lege casuumq;

Errata

Correcta

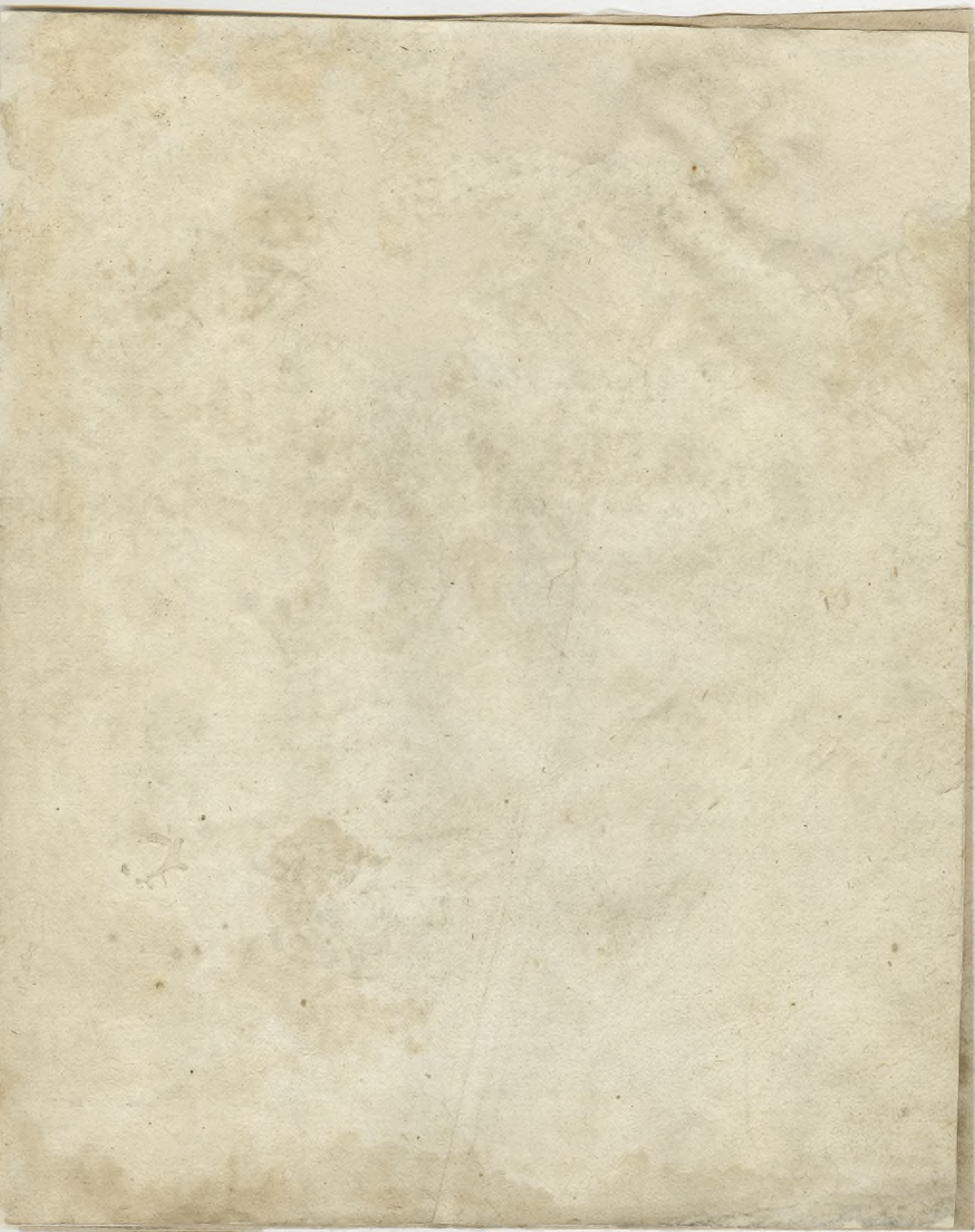
f. 287 v. 12. auctionem	lege actionem
f. 291. v. 5. per eventum	lege per eventum
f. 299. v. 24. decus hinc	lege Deus hinc
f. 300. v. 16. de imperatore severos;	lege de Imperatore severo
f. 300. v. 22. nationem	lege rationem
f. 301. v. 28. quos rejecto	lege quos rejecto
f. 302. v. 10. tabelliorum	lege tabellionum
f. 303. v. 16. ad mortem	lege ad morem
f. 306. v. 9. in convivis	lege in conviviis
f. 317. v. 15. non etiam	lege nam etiam
f. 318 v. 19. gentes virtute	lege agentes virtute
f. 326. v. 30. reperi	lege reperiri
f. 335. v. 7. pecuria	lege pecuaria
f. 335. v. 9. sustinenda paci	lege sustentanda paci
f. 348. v. 23. ad lectionum	lege ad lectionem
f. 354. v. 17. oratorem	lege aratorem
f. 359. v. 14. deptumve	lege demptumve
f. 359. v. 21. pacta	lege pacata
f. 374. v. 16. quæ dictum	lege quæ dictam
f. 380. v. 24. pectoribus	lege poteribus.
f. 382. v. 28. coardenti	lege corradenti
f. 383. v. 7. dediscendos	lege dediscendis
f. 394. v. 17. vel comitans	lege concomitans
f. 398. v. 7. capiunt	lege captivent
f. 400. v. 23. syllabis	lege syllabas
f. 402. v. 6. fascinio	lege fascino
f. 404. v. 18. expositæ mentis	lege compositæ mentis.
f. 405. v. 20. auctius.	lege accutius
f. 416 v. v. 22. ad ditationem	lege ad ambitionem
f. 417 v. 18. conservanda	lege censuranda
f. 423. v. 4. duplices	lege duplicis.
f. 417. v. 27. ac ad levitatem	lege nec ad levitatem
f. 428 v. 31. cornuando	lege cernuando
f. 431. v. 21. legationum	lege legatorum

Errata

Correcta

f. 43. v. 1. gratularia	lege gratulatoriz
f. 468. v. 16. vel impdito	lege impedito
f. 470. v. 4. quarentur	lege quarentur
f. 480. v. 18. ex occulo	lege ex occulto
f. 484. v. 20. in omni patentia	lege in omni patientia
f. 487. v. 22. artibus volentes	lege artibus potentes
f. 497. v. 15. ut alter	lege ut alteri
f. 516. v. 28. Romanorum	lege Romanarum
f. 531. v. 24. labefacta	lege labefactata
f. 550. v. 6. collatione	lege collationis
f. 552. v. 20. debile usurpat	lege debite usurpat
f. 553. v. 30. vix posse	lege vix posset
f. 553. v. 26. requiretur charitas	lege requireretur charitas.
f. 554. v. 19. non logio	lege non longior
f. 562. v. 28. imputando	lege imputanda
f. 566. v. 4. flocci facio	lege flocci facio
f. 573. v. 9. maritimi	lege maritimo
f. 580. v. 13. in animatum	lege in amatum
f. 585. v. 21. contraveniens	lege contraveneris
f. 587. v. 14. est	lege esto
f. 630. v. 17. Græi	lege Græci
f. 638. v. 17. Babofa	lege Babarofa
f. 646. v. 19. arbitrium	lege arbitrium

50-
1.50

Wnio. 105. 28

4 str. 105. 28

reprezentacji
tem do tych
zawieszonych
rugi, teraz
tem tych dwu
mnie Oblu
tem dwu
te jowze o
wpe, (a y
Legareli me
lana zalite
no 40. 00
dobrze iiii,
bowatem nar
iekie dobre
it dafhaw, a
rego Legareli
dby co tera
wion wiih

KSIEGARNIA
ANTYKWARIAT

1200

E * 104916

W. 105. 28

L. 105. 28

1950

W. 105. 28

